

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜHEYL Ü NEVBAHĀR'IN SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE TEMATİK BİR İNCELEME

NİLAY ALTUNAY

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. OĞUZHAN DURMUŞ

EDİRNE 2017

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SÜHEYL Ü NEVBAHAR'IN SÖZ VARLIĞI
ÜZERİNE TEMATİK BİR İNCELEME**

NİLAY ALTUNAY

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. OĞUZHAN DURMUŞ

EDİRNE 2017

ÖZET

Tezin Adı: Süheyl ü Nevbahār'ın Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir İnceleme

Hazırlayan: Nilay ALTUNAY

Türk dilinin tarihî metinleri üzerine yapılan çalışmaların son zamanlara kadar genellikle metin-inceleme-dizin düzeninde yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, yazma metinlerin Türklük bilimi sahasına kazandırılması bakımından yararlı olsa da metinlerin iç yapılarına nüfuz etmekte ve metinlerin söz varlığının bütün ilişki ağını ortaya koymakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Süheyl ü Nevbahar'ın sözvarlığı üzerine metin temelli tematik bir sözlük hazırlayarak Türkçenin tarihî metinleri üzerine yapılan çalışmalara farklı bir yaklaşım getirilmek istenmiştir.

Bu çalışmada Süheyl ü Nevbahar'ın söz varlığının tematik düzende ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla tezin ilk bölümü sözlük bilimi, tematik sözlükler ve Süheyl ü Nevbahar ile ilgili kuramsal bilgilere ayrılmış olup çalışmamızın sonraki aşaması ise bu kuramsal bilgilerin uygulaması niteliğinde olan Süheyl ü Nevbahar'ın söz varlığının Dornseiff tarafından geliştirilen sistem temelinde tematik düzende ortaya konulması amacıyla hazırladığımız tematik metin sözlüğünden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sözlük bilimi, tematik sözlükler, metin, Eski Anadolu Türkçesi, Süheyl ü Nevbahār, Dornseiff, söz varlığı, tematik söz varlığı*

ABSTRACT

Name of the Thesis: A Thematic Analysing on Vocabulary of Süheyl ü Nevbahar

Prepared by: Nilay ALTUNAY

It is seen that works on historical texts of Turkish language are generally carried out in text-analysis-index order. Even if these works are useful in description and analysis of manuscripts, they have remained incapable of penetrating to texts, and revealing of contextual relationships which in texts. Thus, it is aimed to bring a different approach to works which on historical texts of Turkish language by compiling a text-based thematic glossary of Süheyl ü Nevbahar. For this purpose, the opening chapter of the thesis consists of theoretical subjects which are about lexicography, thematic dictionaries and Süheyl ü Nevbahar. The later chapter of the thesis have the characteristics of practice of the theoretical knowledge which mentioned in the opening chapter. This chapter of the thesis consists of Süheyl ü Nevbahar's thematic glossary based on Dornseiff's thematic classification system.

Key Words: *lexicography, thematic dictionaries, text, Old Anatolian Turkish, Süheyl ü Nevbahār, Dornseiff, vocabulary, thematic vocabulary*

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nilay ALTINAY tarafından hazırlanan
Süheyl Ü. Neuhuber'in İda Varlığı Üzerine Tematik Bir İnceleme
Konulu Yüksek Lisans tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca 25 Temmuz 2017 günü saat
13.30 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin
* Kabul Edilmesine OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRI ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof.Dr. Ahmet GÜNGÖR	Kabul Edilmesine	Y. Güngör
Doç.Dr. Oğuzhan DURMUŞ	Kabul Edilmesine	Oğuzhan
Doç.Dr. Faruk GÖKÇE	Kabul Edilmesine	Faruk

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10161091
Yazar Adı / Soyadı	NİLAY ALTUNAY
T.C.Kimlik No	37621684524
Telefon	5534944251
E-Posta	altunay.nly@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	SÜHEYL Ü NEVBAHAR'IN SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE TEMATİK BİR İNCELEME
Tezin Tercümesi	A THEMATIC ANALYSING ON VOCABULARY OF SÜHEYL Ü NEVBAHAR
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Dili Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2017
Sayfa	522
Tez Danışmanları	DOÇ. OĞUZHAN DURMUŞ 16874913582
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 22.08.2020 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum. NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

22.08.2017

İmza:.....

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Türkçenin tarihî metinlerinden bünyesinde yer alan eskicil (*arkaik*) yapılar, sözler ve halk ağzından deyişlerle Türkçenin sözvarlığının ortaya konulmasında başvurulacak temel kaynaklardan biri olan Süheyl ü Nevbahar'ın sözvarlığı üzerine tematik bir inceleme yapmak amacıyla hazırlanmıştır.

Eski Anadolu Türkçesi döneminin temel taşlarından biri olarak nitelendirebileceğimiz Süheyl ü Nevbahâr, Anadolu sahasında telif edilen beşerî aşk konulu mesnevilerin ilki ve öncüsü olma özelliğine sahiptir. Hoca Mesud tarafından Farsçadan kendi deyişiyle *Türki'ye döndürülen* eser, 1350 yılında tamamlanmıştır. Eserin baştan ilk bin beyitinin tercümesi ise Hoca Mesud'un yeğeni İzzeddin Ahmed tarafından yapılmıştır. Eser, sadece işlediği konu bakımından alanında ilk ve öncü olmasıyla değil aynı zamanda Türk dilinin 14. yüzyılda Anadolu sahasındaki geçiş devresinin tipik dil özelliklerini yansıtmaları bakımından da kıymetlidir. Tarihî Türk dili araştırmalarına ses, biçim ve sözvarlığı düzeylerinde kaynak sağlayan eser, bugüne değin çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiş; lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde tezlere konu olmuş ve eser hakkında çeşitli yayınlar yapılmıştır. Ancak, yapılan bu incelemelerin ve yayınların eser hakkında metin okuma önerileri, eserin dil bilgisi özellikleri ve tarihî söz varlığının tespiti ile ilgili noktalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmaların metnin dil özellikleri ile barındırdığı sözvarlığının Türklük bilimi sahasına kazandırılması bakımından yararlı olsa da metnin iç yapısına nüfuz etmekte ve metnin söz varlığının bütün ilişki ağını ortaya koymakta yetersiz kaldığı tarafımızca tespit edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada Süheyl ü Nevbahar'ın sözvarlığı üzerine metin temelli tematik bir sözlük hazırlayarak Türkçenin tarihî metinleri ve Süheyl ü Nevbahar üzerine yapılan çalışmalara farklı bir yaklaşım getirilmek istenmiştir. Bu amaçla yola çıkarak hazırladığımız bu çalışma, hem kuram hem de uygulama olmak üzere iki aşamalı bir yapı sergilemektedir. Tezin ilk bölümü sözlükbilim, sözlük türleri, tematik sözlükler, Türkçenin tarihî ve çağdaş dönem tematik sözlük örnekleri, metin sözlükleri, Süheyl ü Nevbahar'ın sözvarlığının tematik düzende hazırlanan sözlüğüne ilişkin yöntemle dair kuramsal bilgilerden oluşmaktadır. Bu bölümlerde yerli ve yabancı çeşitli araştırmacıların eserlerine başvurulmuş ve gereken noktalarda araştırmacıların

eserlerinden alıntılar yapılarak her bölümün sonunda elde edilen veriler değerlendirilmiş ve konu hakkında genel bir fikre varılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın uygulama bölümü için alt yapı oluşturan bu kuramsal bölüm, Türkiye’de son dönemde ilgi gören bir alana, sözlükbilim (*leksikografi*) alanına da değinerek bu alandaki kimi eksikliklere dikkat çekmeyi de amaçlamaktadır. Kuramsal bölümün bir başlığı da uygulama bölümünde hazırladığımız tematik metin sözlüğü için temel bir sistem oluşturan Franz Dornseiff ve Almancanın sözvarlığını kavram gruplarına göre sınıflandırdığı ***Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*** (Kavram Gruplarına Göre Almancanın Söz Varlığı) adlı sözlüğüne ayrılmıştır. Bu bölümde yazarın yaşamı ve çalışmalarına yer verildikten sonra hazırladığı sözlük hakkında bir inceleme bölümü oluşturularak sözlüğün iç yapısına dair bilgiler verilmiştir. Tarafımızca hazırlanan tematik metin sözlüğü için temel oluşturan bu eser, Doğan Aksan tarafından kaleme alınan bir tanıtma yazısıyla Türklük bilimi sahasına duyurulmuş ve tarafımızca da bu yazı aracılığıyla tanınmıştır. Şüphesiz, Almancanın sözvarlığı üzerine hazırlanan bir sözlüğün temelinde kurulu olan bir sistemin Türkçenin tarihî dönemlerinden birine ait bir metne uygulanması sorunsuz olmayacaktır. Bu nedenle metnin uygulama bölümünü oluşturan tematik metin sözlüğünün hazırlanmasında Dornseiff’in tematik gruplandırma sistemi esas alınmakla birlikte, metnin gerektirdiği noktalarda bazı başlıklar eklenmiş ve bazı başlıklar ise boş bırakılmıştır. Eklenen ve boş bırakılan bu başlıklar da çalışmanın **Sonuç** bölümü için birer veri niteliğindedir. Tezin kuramsal bilgilerden oluşan bölümünün son kısmı da Süheyl ü Nevbahar’ın sözvarlığı üzerine hazırlanan tematik metin sözlüğü ile ilgili yöntem bilgisine dairdir. Bu bölümde Dornseiff’in sözlüğünde kullandığı tematik gruplandırma sisteminin bizim hazırladığımız sözlüğe nasıl uygulandığı ve bizim sözlüğümüzün özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Tezin ikinci aşamasını oluşturan uygulama bölümünde daha önce de belirtildiği gibi Süheyl ü Nevbahar’ın sözvarlığı üzerine tematik bir metin sözlüğü hazırlanmıştır. Bu bölümde eserin sözvarlığı çeşitli temalar altında sınıflandırılmış ve her bir temaya ait madde başı içerisinde o temaya ilişkin sözler ve ifadeler alfabetik bir düzende sıralanmıştır. Eserin sözvarlığının önemli bir bölümünü oluşturan işlevsel unsurlar da **Görevli Ögeler** başlığı altında değerlendirilerek tematik metin sözlüğüne dahil edilmemiştir. Eserin sözvarlığına dahil olan atasözleri de ayrı bir

başlık altında verilmiştir. Çalışmamızın bu bölümüne bir de eserde geçen **Özel Ad Bilgisine** dair isimlerden oluşan **Özel Ad Bilgisine Yönelik Söz Varlığı** adıyla bir bölüm daha eklenerek eserin sözcük varlığı bütünüyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eserin **Sonuç** bölümünde ise tezin hem kuramsal hem de uygulama bölümüne yönelik değerlendirmelere yer verilmiştir. Tezin yazımı ve noktalaması hususunda ise TDK *Yazım Kılavuzu* esas alınmıştır.

Bu tezin hazırlanma süreci de ayrı bir hikâye oluşturacak niteliktedir. İzmir’den Edirne’ye uzanan bir yolculuğun sonunda tamamlanan bu çalışmada çok kişinin desteği ve katkısı bulunmaktadır. Başta fikirleriyle bana yol göstererek bu tezi nihayete erdirmemi sağlayan, kaynak temini noktasında göstermiş olduğu cömertliğiyle bu süreçte beni destekleyen ve mesleğime olan gönülden bağlılığıma inanarak bu yolda bana örnek olan danışman hocam Doç. Dr. Oğuzhan DURMUŞ’a ve bu tezin “fikir anası” olarak her daim desteğini benden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Hatice ŞİRİN’e teşekkür ederim. Ayrıca bu uzun ve zorlu süreçte en zor zamanımda benden desteğini esirgemeyip beni onurlandıran Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK’e bana olan inancı ve güveni için minnettarım. Bu tezin nihayete erdirilmesinde kendisinin payı büyüktür. Tezim için kütüphanesinden yararlanmama izin veren ve çalışmam için bana fırsat yaratıp bu süreçte bana destek olan Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN hocama, güler yüzleri ve sevgileriyle beni sarıp sarmalayan ve bana bu süreçte destek olan hocalarım Yrd. Doç. Dr. Sevgi ÖZTÜRK’e ve Yrd. Doç. Dr. F. Sibel BAYRAKTAR’a teşekkürü bir borç bilirim. Kendisinin bölüm öğrencisi olmamama rağmen sabırla ve güler yüzle bana değerli vaktini ayırıp Dornseiff hakkındaki bütün sorularımı cevaplayan ve fikirleriyle tezime katkıda bulunup bana yol gösteren Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Rahman AKALIN’a çok teşekkür ederim. Bu noktada bu uzun süreçte beni hiç yalnız bırakmayıp her zaman başaracağıma inanarak beni destekleyen hem İzmir hem de Edirne’deki dostlarıma da teşekkür etmek boynumun borcudur. En çok da beni yetiştirip bu günlere ulaştıran, bana olan inançlarını hiçbir zaman kaybetmeyip her zaman arkamda olan ve beni yüreklendiren canım aileme teşekkür ederim. Bugüne kadar başardığım her şey aslında onların eseridir.

Son olarak bu tezin hazırlanması sürecinde vefat eden ve tezimizin malzemesini oluşturan Süheyl ü Nevbahar’ı tenkitli metin biçiminde yayına

hazırlayarak Türklük Bilimi'ne önemli bir hizmette bulunan Cem DİLÇİN'in adını burada anmak ve bu çalışmayı kendisinin aziz ruhuna ithaf etmek isterim.

Nilay ALTUNAY

Edirne, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	
ABSTRACT	
ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	V
ŞEKİLLER VE TABLOLAR	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1. SÖZLÜKBİLİM.....	5
1.1. SÖZLÜK TÜRLERİ	11
1.2. TEMATİK SÖZLÜKLER.....	26
1.2.1. Türkçenin Tematik Sözlükleri.....	34
1.2.1.1. Türkçenin Tarihsel Tematik Sözlükleri.....	34
1.2.1.2. Türkçenin Çağdaş Dönem Tematik Sözlük Çalışmaları	47
1.3. METİN SÖZLÜKLERİ	72
1.3.1. TÜRKÇENİN METİN SÖZLÜKLERİ	73
1.3.1.1. Türkçenin Tarihî Metinlerine Yönelik Hazırlanmış Metin Sözlükleri:	
73	
1.3.1.2. Türkçenin Çağdaş Dönem Metin Sözlükleri:	78
2. FRANZ DORNSEIFF VE SÖZLÜĞÜ: DER DEUTSCHE WORTSCHATZ NACH SACHGRUPPEN.....	79
3. MESUD BİN AHMED VE SÜHEYL Ü NEVBAHÂR	84
4. SÜHEYL Ü NEVBAHÂR’IN SÖZ VARLIĞININ TEMATİK OLARAK TASNİFİ	88
5. TEMATİK METİN SÖZLÜĞÜ	98
SÜHEYL Ü NEVBAHÂR’IN SÖZ VARLIĞININ GENEL TEMATİK SINIFLANDIRMA PLANI	99
6. SONUÇ.....	485
7. KAYNAKÇA	501

ŞEKİLLER VE TABLOLAR

Şekil 1	18
Şekil 2	20
Şekil 3	83
Şekil 4	86
Tablo 1.....	90

KISALTMALAR

age.	adı geçen eser
agm.	adı geçen makale
Ar.	Arapça
astrol.	Astroloji
b.k.	bir kişi
b.k.i	bir kişiyi
bkz.	bakınız
b.ş.	bir şey
b.ş.i.	bir şeyi
Coğ.	Coğrafya
DWNS	Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen
Far.	Farsça
Fiz.	Fizik
jeol.	Jeoloji
Mat.	Matematik
Moğ.	Moğolca
SN	Süheyl ü Nevbahār
Soğ.	Soğdca
TDAYB	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
yay.	yayınları
Yun.	Yunanca

İŞARETLER

→	Sözlük içi gönderimde madde başları arasındaki bağlantıyı göstermek amacıyla kullanılır.
<	(Bir biçimden) gelir.

GİRİŞ

Tezin Kapsamı ve Amacı

Süheyl ü Nevbahār'ın Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir İnceleme adıyla hazırladığımız bu çalışma, Eski Anadolu Türkçesi denilince akla gelen ilk eserlerden biri olan ve Hoca Mesud (Mesud bin Ahmed) tarafından Farsçadan Türkçeye aktarılarak 1350 yılında tamamlanan *Süheyl ü Nevbahār'ın*¹ söz varlığını eser üzerine bugüne değin yapılmış çalışmalardan farklı bir yöntemle incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla hazırladığımız çalışma, kuram ve uygulama olmak üzere iki aşamalı bir yapı sergilemektedir.

Tezin ilk kısmı sözlükbilim, sözlük türleri, tematik sözlükler, Türkçenin tarihî ve yakın dönem tematik sözlükleri, metin sözlükleri ve Türkçenin tarihî ve yakın dönem metin sözlüğü örnekleri, Franz Dornseiff ve *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*² (Kavram Gruplarına göre Almancanın Söz varlığı) adlı sözlüğü, Hoca Mesud ve Süheyl ü Nevbahār hakkındaki bilgi bölümü ile Süheyl ü Nevbahār'ın söz varlığının tematik olarak tasnifinin hazırlanmasında izlenen yöntemin anlatıldığı amaç ve yöntem bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlerde adı geçen başlıklar altında kuramsal bilgiler verilmiş olup bu bölümün tamamı tezin ikinci kısmındaki uygulama bölümü için bir ön hazırlık niteliği taşımaktadır.

Bu bölümün ilk başlığı **sözlükbilime** ayrılmıştır. Burada da belirtildiği üzere sözlük yazımı konusunda köklü bir geleneğe sahip olmakla birlikte **sözlükbilim** (*leksikografi*) alanı, Türklük bilimi sahasında son dönemde gelişen bir araştırma alanı konumundadır. Bu nedenle terminoloji, tipoloji ve metodoloji bakımından henüz açıklığa kavuşturulamamış veya eksik kalmış noktalar araştırılmaya muhtaç durumdadır. Türkiye'de genellikle yabancı yayınların tercüme edilmesi yoluyla araştırmacılar, Türk sözlükbiliminin oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Çalışmamızda da değindiğimiz **terminoloji** konusu alan hakkında araştırma yapan Türk ve yabancı çeşitli

¹ Çalışmamızın bundan sonraki kısmında *Süheyl ü Nevbahār* için **SN** kısaltması kullanılacaktır.

² Çalışmamızın bundan sonraki kısmında eser için **DWNS** kısaltması kullanılacaktır.

araştırmacılar tarafından üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Bu noktada da alanın **sözcükbilim (leksikoloji)** ile ilişkisine değinilmiş ve sözlükbilimin sözcükbilimden ayrı bir araştırma alanı olduğu ve kendi içerisinde çeşitli alt alanlara ayrıldığı vurgulanmıştır.

Sözlükbilim konusunda ikinci tartışma, sözlükbilim (leksikografi) olarak adlandırılan bu araştırma alanının bir bilim dalı mı yoksa pratik bir uygulama mı veya bir sanat mı olduğu noktasında yoğunlaşır. Bu noktada **sözlükbilimin** (leksikografi), hem kuramsal hem de uygulamalı bir alanı ifade eden bir terim olduğu üzerinde durulmaktadır.

Sözlükbilim (*leksikografi*) alanının temel malzemesi olan **sözlükler** de türlerine göre sınıflandırılmaları açısından çalışmamızda yer almaktadır. Türk ve yabancı araştırmacılar tarafından belli ölçütlere göre çeşitli sınıflara ayrılan sözlükler içinde geleneksel yöntemden farklı bir biçimde düzenlenen **tematik sözlüklere** sözlük türlerinin bir alt başlığı olarak bu çalışmada yer verildi. Bu bölümde terminoloji, tanım ve tarih açısından incelenen ve değerlendirilen tematik sözlüklere Türkçenin tarihî ve yakın dönem tematik söz varlığı çalışmalarının incelendiği bölümlerde de yer vermeye devam edildi. Bu bölümlerde Türkçenin söz varlığı üzerine tematik düzende hazırlanmış tarihî ve yakın dönem eserler hakkında genel bir bakış sunulmaya ve seçilen örnekler aracılığıyla eserlerin içeriğine dair bilgiler vermeye çalışıldı.

Çalışmamızın edebî bir metin üzerinden yapılması nedeniyle bir sözlük türü olarak **metin sözlükleri** ve **Türkçenin tarihî ve çağdaş dönem metin sözlüğü örnekleri** de tezin kuramsal bölümünün bir parçası olarak çalışmamızın ilk kısmında yer verdiğimiz konulardandır.

Sözlükbilim ve sözlük türleri hakkındaki bölümlerden sonra ikinci bir ana başlık olarak tezin ikinci kısmını oluşturan tematik metin sözlüğünün hazırlanmasında söz varlığının konulara göre sınıflandırılması için gereken sistemin oluşturulması noktasında temel alınan **Franz Dornseiff** ve ***Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*** (**Kavram Gruplarına göre Almancanın Söz varlığı**) adlı sözlüğü yer almaktadır. Bu bölümde Franz Dornseiff ve sözlüğü hakkında bilgi verilmiş olup bu bölümde sözlüğün iç yapısına dair bir inceleme de yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca sözlüğün mikro yapısı bir şema aracılığıyla da gösterilerek

sözlükte yer alan madde başlarının düzeni ve sözlük içi gönderim yapısının da ayrıntılı bir biçimde ortaya konulması ve okuyucular tarafından daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Çalışmamızın sonraki bölümü tezin asıl malzemesini oluşturan **Süheyl ü Nevbahār** ve **Hoca Mesud**'a ayrılmıştır. Eser ve yazar hakkındaki bu bölümde Hoca Mesud'un hayatı hakkındaki bilgilerin sınırlı olduğuna değinilmiş ve araştırmacılar tarafından ileri sürülen görüşlere göre kendisinin Germiyan sahasında yaşamış olabileceği üzerinde durulmuştur. SN ile ilgili bölümde de eserin Türk dili tarihindeki yeri ve Türk dili araştırmaları açısından önemi, telif tarihi, nüshaları, konusu ve iç yapısına dair bilgiler verilmiştir.

Tezin kuramsal aşamasını oluşturan bu ilk bölümün son başlığı da **Süheyl ü Nevbahār'ın söz varlığının tematik olarak tasnifinin hazırlanmasında izlenen yöntem**e ayrılmıştır. Bu bölümde SN'in söz varlığı üzerine hazırladığımız tematik metin sözlüğünün iç yapısına ve sözlüğü hazırlarken hangi bilgilere başvurulduğuna, sözlüğün hazırlanma aşamasında ne gibi zorluklarla karşılaşıldığına dair bilgiler verilmiştir.

Tezin ikinci kısmı ise birinci bölümde verilen kuramsal bilgilerin uygulaması niteliğinde olup SN'in söz varlığı üzerine hazırladığımız tematik metin sözlüğünden oluşmaktadır. Bu bölümde eserin söz varlığı çeşitli temalar altında sınıflandırılarak verilmiştir. Bu sınıflandırma için Franz Dornseiff'in sözlüğünde kullandığı tematik sınıflandırma sistemi temel alınmış gerekli görülen noktalarda da yeni başlıklar eklenmiştir. SN'in söz varlığı üzerine hazırladığımız tematik metin sözlüğü şu ana başlıklardan oluşmaktadır:

1. **Natur und Umwelt** "Doğa ve Sosyal Çevre"
2. **Leben** "Yaşama, hayat sürme, hayat"
3. **Raum, Lage, Form** "Uzay, yer, biçim"
4. **Größe, Menge, Zahl** "Miktar, nicelik, sayı, adet, çokluk"
5. **Wesen** "Varlık, yaratık, mahluk"
6. **Zeit** "Zaman, vakit"
7. **Sichtbarkeit** "Görülebilir, göze çarpan"
8. **Ort und Ortsveränderung** "Yer, mahal, mevki"

9. **Wollen und Handeln** “1. İste-, talep et-, b.ş.i yapmaya niyeti ol-, davran-, hareket et-; 2. B.ş.den söz et-, konusu... ol-”
10. **Fühlen** “Duy-, hisset-, duyumsa-, sez-”
11. **Das Denken** “Düşünce”
12. **Zeichen** “İşaret, belirti, sembol”
13. **Wissenschaft** “Bilim”
14. **Kunst und Kultur** “Kültür ve Sanat”
15. **Zusammenleben** “Birlikte yaşama, toplumsal hayat”
16. **Essen und Trinken** “Yemek ve İçmek- Yiyecek ve İçecekler”
17. **Sport und Freizeit** “Spor ve Serbest zaman aktiviteleri”
18. **Gesellschaft** “Toplum, topluluk”
19. **Geräte, Technik** “Alet, eşya ve teknik”
20. **Wirtschaft, Finanzen** “Ekonomi, Finans”
21. **Recht, Ethik** “Hukuk, yasa ve etik”
22. **Religion, Übersinnliches** “Din ve Metafizik”
23. **Davranış Kodları**
24. **Hitaplar**
25. **Kültür Kelimeleri**

Eserin söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturan işlevsel unsurlar da **Görevli Ögeler** başlığı altında değerlendirilerek tematik metin sözlüğüne dahil edilmemiştir. Eserin söz varlığına dahil olan atasözleri, deyimler ve kalıp ifadeler de ayrı bir başlık altında verilmiştir. Çalışmamızın bu bölümüne bir de eserde geçen **Özel Ad Bilgisine** dair isimlerden oluşan **Özel Ad Bilgisine Yönelik Söz Varlığı** adıyla bir bölüm daha eklenerek eserin söz varlığı bütünüyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eserin **Sonuç** bölümünde ise tezin hem kuramsal hem de uygulama bölümüne yönelik değerlendirmelere yer verilmiştir.

Son söz olarak da bu tezin hazırlanmasına yönelik asıl amaca ve tezin sınırlılıkları ile olumlu yönlerine dikkat çekilmiştir. Bu bölümde de belirttiğimiz üzere hazırladığımız bu çalışma, Türk diline hizmet edebilirse asıl amacına ulaşmış olacaktır.

1. Sözlükbilim

Türkçede *leksikografi* teriminin karşılığı olarak kullanılan *sözlükbilim* veya *sözlükçülük*, sözlük araştırması ile sözlük yapımı ve yayıncılığını ele alan hem kuramsal hem de uygulamalı bir alanı ifade etmektedir. Sözlük hazırlanması ve yazımı açısından köklü bir geleneğe sahip olmakla birlikte Türklük Bilimi sahasında sözlük incelemelerinin veya sözlük araştırmalarının (*metaleksikografi* veya *metasözlükçülük*) son yıllarda gelişen bir çalışma alanı olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan çalışmamızın ilk bölümü sözlükbilime dair terminoloji, tipoloji ve literatür bilgilerini içeren kuramsal bölüme ayrılmıştır. Böylelikle sözlükbilim (*leksikografi*) hakkında genel bir bakış sunulmaya çalışılacaktır. Öncelikle araştırmacıların terminoloji ile ilgili görüşlerine değinmek yerinde olacaktır.

Doğan Aksan, *leksikografi* teriminin Türkçedeki karşılığı olarak *sözlükbilim* adlandırmasını türetmiş olup, bu alanın söz varlığıyla ilgili ancak uygulamaya yönelik bir alan olduğunu belirtmiştir. Aksan, *sözlükbilimin* tanımını ise şu şekilde yapmaktadır:³

“Sözlükbilim, bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koymaya yönelik, bu amaçla yöntemler koyarak uygulama yollarını gösteren bir dilbilim dalıdır.”

Şükrü Haluk Akalın *Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük* adlı yazısında ortak kökene dayanan sözcük bilimi (*lexicology*) ve sözlükçülük (*lexicography*) terimlerini açıklamakta ve yaşanan terim karmaşasına çözüm önermektedir. Akalın’a göre Türkçede doğrudan sözcük araştırmalarını kapsayan bir bilim dalı olan *sözcük biliminin* uygulamalı kolu ve bir alt dalı sayılan; sözlük hazırlama, yazma bilimini ve sanatını ifade eden *sözlük bilimi* (veya *sözlük bilim*) terimi ile karşılanması karmaşaya yol açmaktadır.⁴ Bu nedenle Akalın, *leksikografi* karşılığında *sözlükçülük* teriminin kullanılmasını önermekte ve *sözlükçülüğü* şöyle tanımlamaktadır:

³ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil ve Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara, II. Bölüm, s.69.

⁴ Şükrü Haluk Akalın, “Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük”, *Türk Dili*, s. 164.

“Bir dilin veya karşılıklı olarak daha fazla dilin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koymak üzere yöntemleri araştırma; sözlük hazırlama, yazma ilkelerini, kurallarını geliştirme ve uygulama alanına çıkarma işi.”⁵

Karaağaç *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*’nde sözlük bilimini -parantez içerisinde (*lexicography, lexicology*) terimlerini vererek- tanımlar:

“Sözlük bilimi sözlük hazırlama yöntemleri üzerinde duran bilim dalı veya bir dile veya o dilin değişik alanlarına ait sözleri, belirli yöntemlerle bir araya getirme çalışmasıdır.”⁶

Sözlük bilimini bu şekilde tanımlayan Karaağaç, sözlük biliminin de dil biliminin diğer bütün alanları gibi iki yönlü olduğunu belirterek sözlük bilimi alanlarını alt alanlarıyla birlikte şöyle sınıflandırır:⁷

1. Genel sözlük bilimi

2. Özel sözlük bilgisi veya sözlükçülük

Sözlük bilgisinin de konularına ve kullanılan inceleme yöntemlerine göre belli türleri vardır:

- **Genel – özel sözlük bilimi** (*general-special lexicology*)
- **Tarihsel sözlük bilimi** (*historical lexicology*)
- **Karşılaştırmalı sözlük bilimi** (*comparative lexicology*)
- **Tasviri sözlük bilimi** (*descriptive lexicology*)
- **Psikolojik sözlük bilimi** (*psycholexicology*)
- **Sosyolojik sözlük bilimi** (*sociolexicology*)
- **Bilgisayarlı sözlük bilimi** (*computational lexicology*)

Ahmet Buran *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*’nde *sözlük bilimi* terimini şöyle açıklamaktadır:

“Bir yahut birden çok dilin söz varlığının sözlük biçiminde hangi yöntemlerle ve nasıl ortaya konacağını kurallarını belirleyen dil bilimi dalıdır. Leksikoloji.”⁸

Engin Yılmaz *Sözlük Bilimi Üzerine Araştırmalar* adlı eserinde sözlük bilimi (*lexicography*) için şöyle bir tanım yapmıştır:

⁵ Akalın, a.g.m., s. 165.

⁶ Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2013, s. 782.

⁷ Karaağaç, a.g.e., s. 782-783.

⁸ Ahmet Buran, *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara, 2015, s. 270.

“Sözlük hazırlamadaki aşamaları ortaya koyup, sözlüklerin içeriksel olarak daha da gelişmesini sağlayan; söz varlığının belirlenmesinde ve geliştirilmesinde uygun yöntemler önerip, özellikle sözlük hazırlayıcılarının dikkat etmesi ve uyması gereken ilkeler koyan bir dil bilimi dalı”⁹

Erdoğan Boz ise *Leksikografi Teriminin Tanımı ve Türkçe Karşılığı Üzerine* başlıklı yazısında *leksikografi* teriminin tanımı ve Türkçe karşılığının ne olması gerektiği üzerinde durur. Boz, yabancı araştırmacıların *leksikografi* ile ilgili tanımlarına değindikten sonra ülkemizde *leksikografi* karşılığında kullanılan Türkçe terimleri inceler ve kendisi de *leksikografi* terimine Türkçe karşılık önerir. Boz’a göre *leksikografi* teriminin iki temel çalışma alanını (sözlük yazımını ve düzenlenmesini içeren *uygulamalı leksikografi* ile sözlük araştırması, tarih, tipoloji ve eleştiriyi kapsayan *kuramsal leksikografi*) da kapsayacak şekilde Türkçe karşılığı *sözlükbilim(i)* terimi olabilir.¹⁰

H. Yaşar Yüksekaya *Avrupa’daki Modern Sözlük Araştırmaları ve Bu Araştırmaların Türk Metasözlükçülüğüne Yansımaları* başlıklı çalışmada *sözlükçülüğün* -her ikisi de bağımsız kültürel ve bilimsel bir etkinlik olarak tanımlanan- *dil sözlükçülüğü* ve *konu sözlükçülüğü* olarak iki ayrı alana ayrıldığını ve sözlükçülüğün genel sözlükçülüğün bir parçası olup henüz bütünüyle bir bilim dalı statüsünü kazanmamış, bilimsel ve bilimsel olmayan yanıyla bir uygulayım ve etkinlik olduğunu belirtir.¹¹

Halil İbrahim Usta da *leksikografi* teriminin Türkçe karşılığı olarak *sözlükçülük* teriminin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.¹²

R. R. K. Hartmann ve Gregory James tarafından hazırlanan *Dictionary of Lexicography* adlı eser, sözlükbilimin sözlüğü niteliğinde bir çalışma olması bakımından sözlükbilim ile ilgili literatürde ayrı bir öneme sahiptir. Terminoloji sözlükleri kapsamında değerlendirebileceğimiz bu çalışmada sözlükbilimin tanımı şu şekilde yapılmıştır:¹³

⁹ Engin Yılmaz, *Sözlük Bilimi Üzerine Araştırmalar*, Pegem Akademi, Ankara, s. 2.

¹⁰ Erdoğan Boz, *Sözlükbilimi Yazıları*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011, s. 1-6.

¹¹ H. Yaşar Yüksekaya, “Avrupa’daki Modern Sözlük Araştırmaları ve Bu Araştırmaların Türk Metasözlükçülüğüne Yansımaları”, *Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Bildirileri*, Editörler: Prof. Dr. Nurettin Demir- Prof. Dr. Emine Yılmaz, Hacettepe Yayınları, Ankara, s.208.

¹² Halil İbrahim Usta, “Sözlükçülük ve Sözlük Araştırmacılığı”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7 S: 2, Ankara, Haziran 2010, s. 93.

¹³ Hartmann, R. K.K.- James, Gregory (2002), *Dictionary of Lexicography*, Routledge, s. 85-86.

‘Sözlükbilim (*lexicography*), sözlükler ve diğer başvuru kaynakları ile ilgili profesyonel ve akademik bir alandır. İki temel boyutu vardır: Sözlüksel uygulama (*lexicographic practice*) veya sözlük yapımı (*dictionary-making*) ve sözlüksel teori (*lexicographic theory*) veya sözlük araştırması (*dictionary research*). İlki genellikle ticari kitap yayını ile ilgili olup ikincisi dilbilim (özellikle sözcükbilim) gibi akademik disiplinler ile ilişkilidir. Ancak, bu iki alan arasında keskin sınırlar çizmek zordur.’

Hartmann ve Gregory *leksikografinin* iki temel alanını şu şekilde tasnif eder:¹⁴

1. Sözlük Araştırması (Kuram)
 - 1.1. Tarih
 - 1.2. Tipoloji
 - 1.3. Eleştiri
 - 1.4. Kullanım
2. Sözlük Yapımı (Uygulama)
 - 2.1. Alan Çalışması
 - 2.2. Tanımlama
 - 2.3. Sunuş

Hartmann sözlükbilimi her biri kendi kuramına ve uygulama alanına sahip olan çeşitli dallara ayırmaktadır:¹⁵

Author lexicography	Yazar Sözlükbilim
Bilingual lexicography	İki dilli Sözlükbilim
Biographical lexicography	Biyografik Sözlükbilim
Computational lexicography	Bilgisayarlı Sözlükbilim
Cultural lexicography	Kültürel Sözlükbilim
Dialect lexicography	Diyalekt (Ağız) Sözlükbilim
Encyclopedic lexicography	Ansiklopedik Sözlükbilim
Etymological lexicography	Etimolojik Sözlükbilim
Frequency lexicography	Sıklık Sözlükbilimi
Historical lexicography	Tarihsel Sözlükbilim
Legal lexicography	Adli Sözlükbilim

¹⁴ R. K.K. Hartmann - James, Gregory (2002), *Dictionary of Lexicography*, Routledge, s. 86.

¹⁵ Hartmann, a.g.e., s. 85-86.

Lsp lexicography	Uzmanlık Sözlükbilimi
Medical lexicography	Tıbbi Sözlükbilim
Monolingual lexicography	Tek dilli Sözlükbilim
Multilingual lexicography	Çok dilli sözlükbilim
Musical lexicography	Müzikal Sözlükbilim
Onomasiological lexicography	Adbilimsel Sözlükbilim
Onomastic lexicography	Adbilgisel Sözlükbilim
Pedagogical lexicography	Eğitimsel Sözlükbilim
Period lexicography	Dönemsel Sözlükbilim
Regional lexicography	Bölgesel Sözlükbilim
Rhyme lexicography	Kafiye Sözlükbilim
Slang lexicography	Argo Sözlükbilim
Specialised lexicography	Uzmanlaştırılmış Sözlükbilim
Technical lexicography	Teknik Sözlükbilim
Terminological lexicography	Terminoloji Sözlükbilim
Text-specific lexicography	Metin Temelli Sözlükbilim
Thesaurus lexicography	Kavramlar Dizini Sözlükbilimi
Usage lexicography	Söyleyiş Sözlükbilim

H. Jackson da *The Bloomsbury Companion to Lexicography* adlı eserinde sözlükbilimin tanımını ve kapsamını şu şekilde açıklamaktadır:

“Sözlükbilim (lexicography) terimi iki farklı anlamda kullanılmaktadır: Birincisi sözlüklerin derlenmesine yönelik çalışmalara atıfta bulunurken ikincisi ise sözlüklerin araştırılmasına ve incelenmesine dayanır.”¹⁶

Jackson’ın belirttiği gibi ilk anlamıyla *lexicography* (sözlükbilim), pratik yani uygulamalı bir alanı ifade etmekte ve uygulamalı sözlükbilim (*practical lexicography*) veya sözlükbilim uygulaması (*lexicography practice*) terimleriyle adlandırılmaktadır. *Sözlükbilim teorisi* veya *sözlük araştırması* terimleri ise ikinci anlamı ifade edecek şekilde kullanılan terimlerdir.¹⁷ Bu ikinci anlam için ‘*metalexicography (metaleksikografi)*’ terimi türetilmiş olup bu alanla veya sözlük araştırması alanıyla ilgilenen araştırmacılara da ‘*metalexicographer*’ adı

¹⁶ Howard Jackson, *The Bloomsbury Companion to Lexicography*, Bloomsbury Publishing, 2013, s. 1.

¹⁷ Howard Jackson, a.g.e., s. 1.

verilmektedir.¹⁸ Ancak, Hüllen'in belirttiği üzere 'metasözlükçülük veya sözlük araştırması alanı hiçbir zaman uygulamalı sözlükbilimi ile kafa kafaya ilerlememiştir. Çünkü sözlükçülük olmadan da uzun bir süre kelime listeleri ve/veya sözlükler vardı ancak kelime listeleri ve/veya sözlükler olmadan sözlükçülük (*leksikografi*) asla var olamaz.'¹⁹ Literatürde metaleksikografi olarak adlandırılan sözlük teorisi veya sözlük araştırması alanıyla sözlüksel uygulamalar arasında karşılıklı bir etkileşim vardır.²⁰

Herbert Ernst Wiegand tarafından yazılan *Lexikographisch-historische Einführung* (Sözlük yazımsal-Tarihsel Giriş) başlıklı bölümde sözlükbilimin üç açıdan ele alınabileceği belirtilmiştir: Yayıncılar, sözlük yazarları ve metaleksikografi²¹

Sözlükbilimin (*leksikografi*) bir bilim dalı mı yoksa bir uygulama alanı mı olduğu da araştırmacılar arasında ayrı bir tartışma konusudur.

Doğan Aksan, sözlükbilimin tanımını verirken bu alanı bir dilbilim dalı olarak nitelendirir.²²

Nadir İlhan da sözlükbilimi bir bilim dalı olarak kabul etmekte ve her bilim dalında olduğu gibi sözlükbiliminin kendine göre bir disiplini ve metodu olduğunu belirtmektedir.²³

Wiegand'a göre ise leksikografi bir bilim değildir ve gelecekte de asla bir bilim olmayacaktır.²⁴

Landau, sözlük tarihi, tipolojisi ve yapımı ile ilgili eserine ise *The Art and Craft of Lexicography* adını vererek sözlükbilimi sanat ve zanaat ile ilişkilendirmiştir.²⁵

¹⁸ Howard Jackson, a.g.e., s. 1.

¹⁹ Mirosława Podhajecka, "Historical Development of Lexicographical Genres: Some Methodological Issues", <http://www.lingref.com/cpp/hel-lex/2008/paper2174.pdf> (12.06.2017), s. 153.

²⁰ R.H. Gouws - Prinsloo, D.J., "Cross-Referencing as a Lexicographic Device", *Lexicos*, Volume 8, 1998, s. 17-18.

²¹ Herbert Ernst Wiegand, "Lexikographisch-historische Einführung", *Franz Dornseiff, Der Deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*, De Gruyter, Berlin, s.21-22.

²² Aksan, a.g.e., s.69.

²³ Nadir İlhan, *Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri ve Özellikleri*, Turkish Studies, Volume 4/4, 2009, s. 536.

²⁴ Herbert Ernst Wiegand, "On The Structure and Contents of A General Theory of Lexicography", *Euralex*, 1983, s. 13.

²⁵ Sidney I. Landau, *The Art and Craft of Lexicography*, Cambridge University Press, 2001.

Tanımı, kapsamı, bilim mi yoksa uygulama alanı veya sanat mı olduğu ve türleri açısından Türk ve yabancı araştırmacılar tarafından araştırılan ve tartışılan sözlükbilim (*leksikografi*), Türklük bilimi alanında da son yıllarda ilgi gören bir araştırma alanıdır. Sözlük yazımı bakımından üretken bir geçmişe sahip olan ve kaynağı Türklük Bilimi'nin diğer pek çok araştırma alanında olduğu gibi Kaşgarlı Mahmud'a ve *Dîvânü Lugâti't-Türk* adlı eseriyle Karahanlı Türkçesi sahasına dayanan Türk sözlükçülüğünün sözlük araştırması veya sözlük kuramı (metasözlükçülük) araştırmalarına ise son yıllarda ağırlık verdiği görülmektedir. Bu bakımdan çalışmamızın bir sonraki bölümünde sözlükbilim araştırmalarının temel çalışma malzemesi olan **sözlüğün** tanımı ve türleri açısından araştırmacılar tarafından nasıl değerlendirildiği üzerinde durulacak ve genel bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır.

1.2. Sözlük Türleri

Sözlükbilimin tanımı ve kapsamının sınırları üzerinde durduktan sonra bu alanın temel çalışma malzemesi olan sözlüklere değinmek gerekir. Bu bölümde de *sözlük* hakkında terim, tanım ve tipoloji ile ilgili bilgiler verilecektir. Bu bölümde de ilk olarak üzerinde durulacak nokta, terminoloji bilgisidir.

Türkçede tarih boyunca *sözlük* için çeşitli adlar kullanılmıştır: *lügat*, *kâmus*, *tuhfe*, *ferheng*, *mucem* ve *sözlük*... Yabancı dillerde de *sözlük* için bugüne değin farklı adlandırmalar kullanılmıştır: *lexicon*, *glossary*, *thesaurus*, *dictionary*, *calepin*...²⁶

Türkçede *sözlük* teriminin ortaya çıkışıyla ilgili Nadir İlhan şu açıklamayı yapmaktadır:

“Sözlük kelimesinin Türkiye Türkçesindeki kullanımı Türk Dili Tedkik Cemiyetinin kuruluşundan sonra ortaya çıkmıştır. Cemiyetin lügat ıslah kolu başı Celal Sahir'in teklifiyle Arapça lûgat ve kâmus kelimelerine karşılık sözlük öneri olarak girmiş ve kullanılmaya başlanmıştır.”²⁷

Bir dilin söz varlığına yönelik temel başvuru kaynaklarından olan sözlükler, araştırmacılar tarafından farklı açılardan çeşitli şekilde sınıflandırılmıştır. Tarih

²⁶ Akalın, a.g.m., s. 165-168

²⁷ Nadir İlhan, *Geçmişten Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*, Manas Yayıncılık, 2007, s.13.

içinde değişen dil algısıyla birlikte teknolojik gelişmeler de sözlük türlerinin farklılaşmasına ve çeşitlenmesine yol açmıştır. *Sözlük tipolojisinin* de bu çeşitliliği ifade etmede kullanılan bir terim olup sözlük araştırmacıları (*metalexigrapher*) tarafından üzerinde önemle durulan bir konu olduğu görülmektedir. Kocapınar, *sözlük tipolojisi* terimini şu şekilde açıklamaktadır: “*Sözlük tipolojisi, sözlük sınıflandırma sistemidir.*”²⁸ I. Y. Burkhanov ise hazırladığı *Lexicography A Dictionary of Basic Terminology* adlı sözlüğünde **Dictionary Typology** maddesinde *sözlük tipolojisi* kavramına yer verir ve sözlükbilimsel (*lexicographic*) çalışmaların tipolojisinin şüphesiz, metasözlükçülüğün (*metalexigraphy*) büyük bir meselesi olduğunu belirtir.²⁹ Bu bakımdan *sözlük* için yapılan tanımlara ve sözlük türleri için yapılan sınıflandırma çalışmalarından bazılarına değinmek gerekmektedir.

TDK’nın Güncel Türkçe Sözlüğünde *sözlük* “(isim) Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat” olarak açıklanmıştır. Ancak, bu açıklamanın aksayan yönleri olduğunu söylemek mümkündür. Birincisi bir sözlük sadece tek bir dilin söz varlığını mı barındırır? İkincisi sözlükler sadece alfabetik düzende olan başvuru kaynakları mıdır? Başka düzende oluşturulmuş sözlükler yok mudur? Üçüncüsü her sözlük her madde başı kelime için o kelimenin yabancı dildeki karşılığını vermekte midir? Güncel Türkçe Sözlükte *sözlük* teriminin bu sebeplerden ötürü yeniden tanımının yapılması gerekmektedir.

Doğan Aksan ise sözlük için şöyle bir tanımlama yapmıştır:

“Bir dilin (ya da birden çok dilin) söz varlığını söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir söz varlığı kitabı.”³⁰

Aksan, sözlük türlerini ise değişik açılardan şu şekilde sınıflandırmıştır:³¹

²⁸ Pelin Kocapınar, *Kavram Sözlükleri ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2014, s. 58.

²⁹ I. Y. Burkhanov, *Lexicography A Dictionary of Basic Terminology*, Rzeszów-Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 1998, s. 68.

³⁰ Bk. Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara, 2009, s. 75.

³¹ Bk. Aksan, a.g.e., s. 75-76.

1. Bir ya da birden çok dilin söz varlığını işleme bakımından:

- a) Tek dilli
- b) Çok dilli sözlükler

2. Abece sırasının temel alınıp alınmamış olmasına göre:

- a) Abecesel sözlükler
- b) Kavram (ya da kavram alanı) sözlükleri

3. Ele alınan söz varlığının niteliğine göre:

- a) Genel sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri, ansiklopedik sözlükler)
- b) Lehçebilim sözlükleri
- c) Eşanlamlı, eşadlı, ters anlamalı ögeler sözlükleri
- d) Yabancı ögeler sözlükleri
- e) Tarihsel sözlükler
- f) Kökenbilgisi sözlükleri
- g) Uzmanlık alanı sözlükleri (terim sözlükleri)
- h) Argo sözlükleri
- i) Deyim ve atasözü sözlükleri
- j) Sanatçı ve metin sözlükleri
- k) Yanlış yerleşmiş öge sözlükleri
- l) Tersine sözlükler ve başka sözlük türleri

Akalın ise sözlüğü şu şekilde tanımlamaktadır:

“Bütün bu terimlere kaynaklık eden ve Türkçe söz kökünden türetilen sözlük de bir dilin sözcüklerini yazılış, tür, anlam, söyleyiş, kullanım özellikleriyle birlikte ve abece sırasıyla veren eserdir.”³²

Ahmet Kocaman da *Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük* başlıklı yazısında “Sözlük, bir dilin sözcüklerini, deyimlerini, deyişlerini abece düzenine göre sıralayan, anlamlarını açıklayan ya da başka dillerdeki karşılıklarını veren yapıt” olarak tanımlanmaktadır. Kocaman, sözlükbilimde sözlüklerin konu ve yöntemlerine göre değişik biçimlerde sınıflandırılabilceğini belirtmiş ve en yaygın sınıflandırmalardan biri olarak şu başlıkları vermiştir.³³

- a) Betimlemeli/ kuralcı sözlükler
- b) Eşzamanlı/artzamanlı sözlükler

³² Akalın, a.g.m., s.165.

³³ Bk. Ahmet Kocaman, “Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük”, *Kebikeç*, sayı 6, 1998, s. 111

- c) Genel/teknik sözlükler
- d) Genel kullanım/öğrenim amaçlı sözlükler
- e) Tek dilli/iki ya da çok dilli sözlükler

Emin Eminoğlu *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası* adlı kapsamlı çalışmasında sözlük türlerinin sınıflandırılması ile ilgili olarak yaygın sınıflandırma örneklerinden birkaçına değinmekte ve dil bilimsel ölçütlere göre sözlüklerin sınıflandırılabilmesi için dillerin sözlüklerinin tamamının incelenmesi gerektiğini kaydetmektedir. Eminoğlu'na göre konuya Türkçenin sözlükleri açısından bakıldığında da yapılan sınıflandırmalarda bazı eksiklikler bulunmakta ve bazı sözlükleri birden çok grubun içine almak gerekmektedir.³⁴

Eminoğlu kitabında sözlük türlerini ise şu ana başlıklarla sınıflandırmaktadır:

- 1. Genel Sözlükler**
 - 1.1. Tek Dilli Genel Sözlükler
 - 1.2. İki Dilli Genel Sözlükler
 - 1.3. İki'den Çok Dilli Genel Sözlükler
 - 1.4. Manzum Sözlükler
 - 1.5. Ansiklopedik Sözlükler
 - 1.6. Kafiye Sözlükleri
- 2. Anlambilimsel Açıdan Ayrılan Ögeler Sözlükleri**
- 3. Yabancı Ögeler Sözlükleri**
- 4. Yanlış Ya Da Yanlış Yerleşmiş Ögeler (Galatât) Sözlükleri**
- 5. Öztürkçe Sözlükleri**
- 6. Ad Sözlükleri**
- 7. Terim (Uzmanlık Alanı) Sözlükleri**
- 8. Atasözü Ve Deyim Sözlükleri**
- 9. Argo Sözlükleri**
- 10. Köken Bilimi (Etimoloji) Sözlükleri**
- 11. Metin ve Sanatçı Sözlükleri**
- 12. Söyleyiş Sözlükleri**
- 13. Tersine Sözlükler**

³⁴ Emin Eminoğlu, *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*, Asitan Yayınları, Sivas, 2010, s. 7.

14. Tarihsel Sözlükler

15. Lehçe Bilimi Sözlükleri

Nadir İlhan da sözlükleri *işledikleri ürünler, malzemenin kaydedildiği ortam ve yazılış biçimleri* açısından üç temel noktada sınıflandırmaktadır. Buna göre sözlükler şu şekilde sınıflara ayrılmaktadır:³⁵

1. İşledikleri ürünler açısından sözlükler

1.1. Yazı dili sözlükleri

1.2. Ağız sözlükleri

2. Malzemenin kaydedildiği ortam açısından sözlükler

2.1. Basılı/kitabî sözlükler

2.2. Elektronik sözlükler

3. Yazılış biçimleri açısından sözlükler

3.1. Manzum sözlükler

3.2. Mensur sözlükler

Günay Karaağaç *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*'nde *sözlük* şu şekilde tanımlanmıştır:

*“Bir dilin bütününün veya o dilin bir bölümünün sözlerini içeren esere sözlük denir. Herhangi bir dile, bölge veya meslek diline, bir kişiye veya bir esere ait sözlerin toplamı, o dil, bölge, meslek, kişi veya eserin sözlüğünü oluşturur.”*³⁶

Karaağaç'a göre sözlükleri yapı ve amaçlarına göre dört gruba ayırmak mümkündür.³⁷

1. Sözlerin kökeni ve anlam gelişmesiyle ilgili bilgi veren sözlükler:

a. Köken sözlükleri

b. Tarihsel sözlükler

2. Yaşayan dildeki sözlerin anlamlarını açıklayarak kullanılması hakkında bilgi veren sözlükler:

a. Açıklamalı sözlükler

b. Çeviri sözlükleri

c. Terim sözlükleri

³⁵ İlhan, a.g.m., s. 538.

³⁶ Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2013, s. 760.

³⁷ Karaağaç, a.g.e., s. 781-782.

- d. Bölge dili sözlükleri
 - e. Deyim sözlükleri
 - f. Eş anlamlıların ve zıt anlamlıların sözlükleri
 - g. Alıntı sözlükleri
 - h. Verinti sözlükleri
3. Sözlerin ses yapısı ve yazımıyla ilgili bilgi veren sözlükler:
- a. Ses sözlükleri
 - b. Yazım sözlükleri
4. Varlık veya durumların anlamlarını açıklayan sözlükler:
- a. Ansiklopedik sözlükler
 - b. Resimli sözlükler

Yılmaz ise ilk bölümde adı geçen çalışmasında sözlük kavramı için oldukça kapsamlı ve detaylı bir tanım yapmıştır:

“Genellikle bir dilin (veya karşılaştırmalı olarak birden çok dilin) belli bir döneminin -özellikle de son döneminin- söz varlığının bütününe veya çeşitli uzmanlık alanlarını ilgilendiren özel bir bölümünün, alfabetik veya kavramsal olarak ortaya konulmasını amaçlayan; içerdiği söz varlığındaki sözlüksel birimlerin (lexeme) ölçünlü dildeki (veya kullanıldığı alandaki) ana biçimlerini, bu biçimlerin vurgu ve tonlamaya göre geçirdiği ses temelli değişiklikleri, kökenlerini, bağlam içindeki kullanım alanlarını, dahil olduğu çeşitli dilsel tabakaları; bir dil birimi olarak ait olduğu sınıf ve türleri, bağlam içinde gösterdiği çeşitli dilbilgisel özellikleri, anlam/anlamlarını -genellikle- ortak yazı dilinden veya sözlü dilden taranarak belirlenmiş tanıklı (imzalı) örneklerle tanımlayarak veren, bu sözlüksel birimlerin geçtiği deyim, atalar sözü, kalıp söz, birleşik şekilli dil öğelerini de kapsayan, ana dili ve yabancı dil öğrencileri için temel başvuru kaynağıdır.”³⁸

Yılmaz, sözlük tiplerini ise şu şekilde sınıflandırmıştır.³⁹

1. Sözlüğün dili bakımından
- a. Tek dilli sözlük (monolingual)
 - b. İki dilli sözlük (bilingual)
 - c. Çok dilli sözlük (multilingual)

³⁸ Yılmaz, a.g.e., s.1-2.

³⁹ Yılmaz, a.g.e., s. 5- 6.

2. Sözlükte değerlendirilen malzeme bakımından

- a. Genel (ortak) dile dayalı sözlük (general language)
- b. Ansiklopedik ve kültürel malzemeye dayalı sözlük (encyclopedic and cultural material)
- c. Terminoloji veya geçer dilin altındaki katmanlara dayalı sözlük (terminology or sublanguages): Örneğin; Yasa Terimleri Sözlüğü, Kriket Terimleri Sözlüğü, Hemşirelik Terimleri Sözlüğü vb.
- d. Dilin özel alanlarına dayalı sözlük (specific area of language): Örneğin; Eşdizimlilik Sözlüğü, Deyimler Sözlüğü vb.

3. Sözlüğün ebatı bakımından

- a. Standart veya kolej baskısı (standard or collagiate edition)
- b. Muhtasar baskı (concise edition)
- c. Cep baskısı (pocket edition)

4. Sözlüğün yayım ortamı bakımından

- a. Basılı sözlük (print)
- b. Elektronik sözlük (electronic)
- c. İnternet tabanlı sözlük (web-based)

5. Sözlüğün kapsadığı zaman bakımından

- a. Betimleyici sözlük (descriptive)
- b. Kuralcı sözlük (normative; prescriptive)
- c. Esnek kuralcı sözlük (openly normative)
- d. Katı kuralcı sözlük (furtively normative)

6. Sözlüğün yapılandırılması bakımından

- a. Sözcük-anlam eşleştirmeye dayalı sözlük (word to meaning)
- b. Sözcük-anlamca ilişkili diğer sözcüklerle eşleştirmeye dayalı sözlük (word to meaning to word)

Erdoğan Boz da sözlüklerin geçmişten günümüze dört temel evre geçirdiklerini belirterek bu evreleri şu şekilde sıralar:

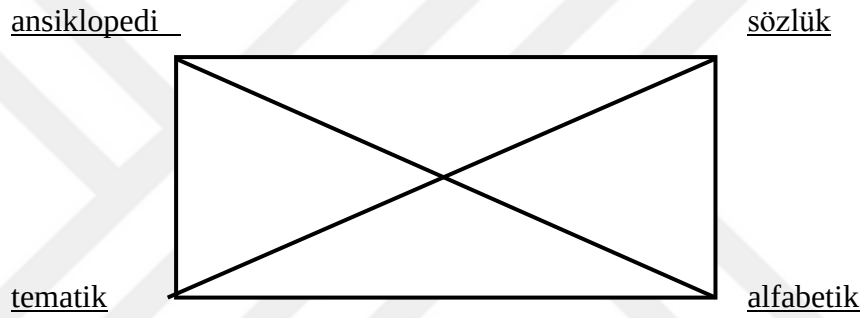
“‘Tablet sözlükler’ (tablet = stone dictionary: İlk Çağ sözlükleri), ‘basılı olmayan sözlükler’ (non-print dictionary: sözlü sözlükler), ‘basılı (geleneksel)

sözlükler’ (in book = print dictionary: yazılı sözlükler), ‘elektronik sözlükler’ (electronic dictionary: elektronik = dijital bilgi / İnternet çağı sözlükler).”⁴⁰

Yabancı araştırmacılar tarafından da sözlükler çeşitli şekilde sınıflandırılmıştır:

Tom McArthur *Thematic Lexicography* başlıklı yazısında başvuru kaynaklarını *macro-lexicography* açısından *referans dörtgeni* (reference rectangle) adını verdiği bir şemayla sınıflandırarak açıklar.⁴¹ Sözlükler de bu temel başvuru kaynakları arasında şöyle bir görünüm sergilemektedir:

Şekil 1

⁴⁰ Erdoğan Boz, “Kullanıcı ve Sözlük İlişkisi”, *Erdem*, s. 41.

⁴¹ Tom McArthur, “Thematic Lexicography”, *R.R.K. Hartmann, The History of Lexicography*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 1986, s. 158-159.

Arthur, bu dörtgeni şu şekilde açıklar:

‘Şemada bulunan altı çizgi dörtgenin dört noktasını çok sayıda daha küçük çapta dizilimlerle birlikte çeşitli kombinasyonlarda bir araya getirir. Bunlar, örneğin; geleneksel Britannica gibi alfabetik ansiklopediler (alphabetic encyclopedias), Cambridge Encyclopedia of Archaeology gibi tematik ansiklopediler (thematic encyclopedias), Webster’ın Collegiate, Chambers 20th Century vb. gibi geleneksel (alfabetik) sözlükler (conventional dictionaries), Roget’in Thesaurus’u gibi tematik sözlükler veya kelime kitapları (thematic wordbooks) ve Petit Robert’in Dictionnaire Universel des Noms, Propres’i gibi alfabetik-tematik (alphabetic-cum-thematic) düzende ansiklopedi ile sözlüğün ilginç şekillerde karışımı düşüncesinden doğan belirsiz bir tür de olabilir.’⁴²

Arthur’un açıklamasından da anlaşılacağı üzere bir dildeki başvuru kaynakları, bu dört temel noktanın çeşitli şekillerde bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu bakımdan ansiklopediler ve sözlükler akraba olmakla birlikte üretim amaçları noktasında ayrılırlar. Ansiklopediler dünyadaki ‘şeyler’i açıklamak üzere düzenlenen başvuru kaynakları olarak ortaya çıkarken sözlükler ‘sözler’i ele alan ve bunları açıklamak için düzenlenen başvuru kaynaklarıdır. Her iki dilsel başvuru kaynağı da alfabetik, tematik veya tematik-alfabetik karışık düzende oluşturulabilir. Bu şekilde de farklı türlerde başvuru kaynakları ortaya çıkmakta ve her bir başvuru kaynağı da bu türlerden birine veya birkaçına dahil olmaktadır.

R. R. K. Hartmann *Lexicography Critical Concepts* adlı kitabında sözlük tipolojisini yedi başlık altında değerlendirir:⁴³

1. Sözlüğün Boyutu: Sözlüğün fiziksel boyutu bakımından geniş kapsamlı veya kısaltılmamış olmasından tamamen kısa sözlüklere veya kısaltılmış cep sözlüklerine kadar;
2. Kapsam: Malzemenin içeriği ve sunulan bilgi kategorilerinin tipleri, çok amaçlı veya genelden, teknik veya özel amaçlı sözlüklere kadar;
3. Bilgiye ulaşma amacı için sıralanan kelime listesindeki format veya düzenleme: Mesela geleneksel genel sözlükteki gibi alfabetik, thesaurus veya ansiklopedik sözlükteki (referans çalışma) gibi tematik;

⁴² McArthur, a.g.m, s. 158-159.

⁴³ Kocapınar, a.g.e., s.62-63→ Hartmann, *Lexicography Critical Concepts*, 2003, s. 4-5.

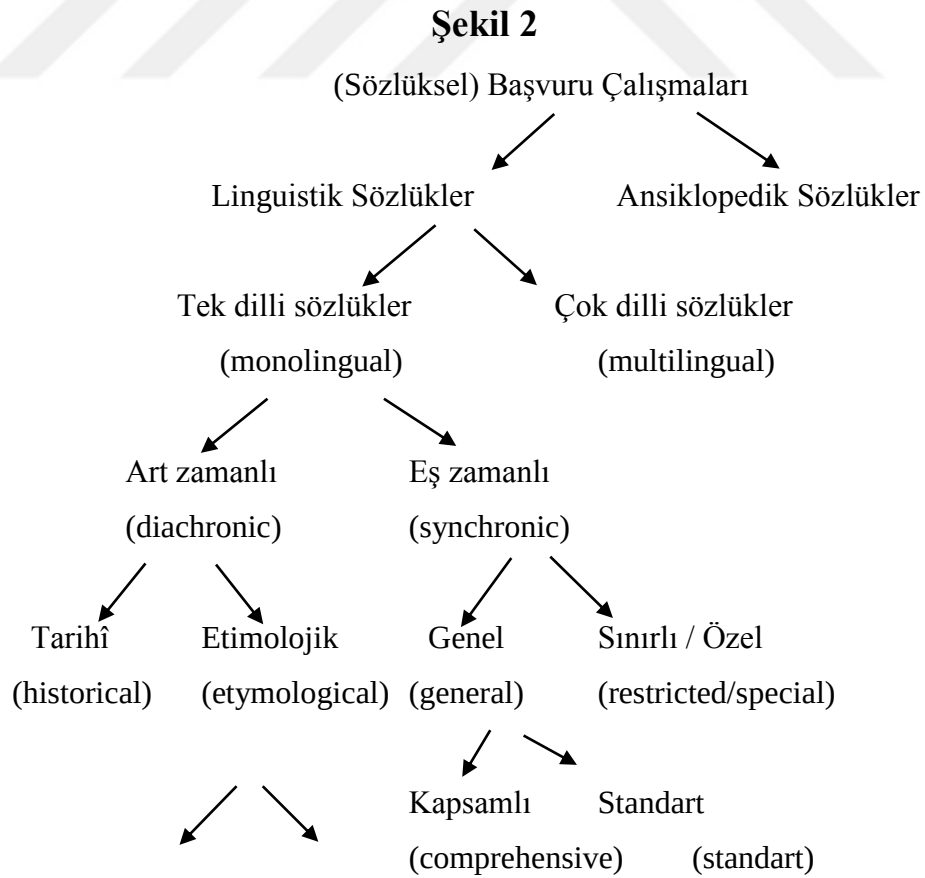
4. Sözlüğün (başvuru çalışmasının) metin dili (tek dilli veya çok dilli sözlükler) veya potansiyel kullanıcının linguistik yönelimi (yerli konuşucular veya yabancı öğrenciler için sözlükler)

5. Tasarlanan sözlük için hedef grup: Mesela yetişkinler, ergenler, uzmanlar veya kullanıcıların statüsü için sözlükler

6. Kullanılacak sözlükte faaliyet içeriği: Decoding (çözümleme) (dinleme ve okuma amaçlı) veya encoding (kodlama) (konuşma ve yazma amaçlı) için sözlükler

7. Sözlüğün aracı/ortamı: Sözlüğün sunumu ve/veya yayımı için kullanılan teknoloji bakımından mesela basılıya karşı elektronik sözlük

Zgusta ise *Manual of Lexicography* adlı eserinde sözlük çeşitlerine (*Types of Dictionaries*) ayrı bir bölüm ayırmış ve bu bölümde sözlük türlerini sınıflandırarak açıklamıştır. Bu sınıflandırmayı şöyle bir şemayla göstermek mümkündür:⁴⁴

⁴⁴ Zgusta, a.g.e., s. 197-221, ayrıca Stekenburg, a.g.e., s.46, Kocapınar, a.g.e., s. 59.

Genel	Sınırlı/Özel
(general)	(restricted/special)

Landau, *The Art and Craft of Lexicography* adlı çalışmasında sözlük türlerini 11 başlık altında sınıflandırmıştır.⁴⁵

1. Diller açısından: Tek dilli (*monolingual*), iki dilli (*bilingual*), çok dilli (*multilingual*)
2. Finansal destek açısından: Akademik sözlükler (üniversite sözlükleri) (*scholarly dictionary*) ve ticari sözlükler (*commercial dictionary*)
3. Sözlük kullanıcılarının yaşlarına göre: çocuk sözlükleri (*children's dictionary*) ve okul sözlükleri (*school dictionary*)
4. Sözlüğün boyutları açısından: Bazen Oxford, Collins, Webster veya Le Robert gibi tek ve aynı yayımcı tarafından 'sözlük ailesi' olarak üretilen sözlükler- *kısaltılmamış sözlükten* (*unabridged dictionary*) *masa sözlüğüne* (*desk dictionary*), *el sözlüğü* (*concise dictionary*), *sıkıştırılmış sözlük* (*compact dictionary*) *ve cep sözlüğü* (*pocket dictionary*), *mini sözlük ve hatta ondan daha küçük çeşitleri* (*Langenscheidt 'Liliput' gibi*)
5. Konu alanı açısından kapsam olarak yapılan ayırım: Sınırlı kullanıcı grupları için hazırlanan uzmanlaştırılmış "teknik" sözlükler. Örneğin; sözlükbilim (*leksikografi*) alanı için CC, DLP, DoL, NLO, WWL veya WDD
6. Sözlüksel kapsam açısından ayırım: Sınırlı bilgi kategorileri için uzmanlaşmış kısmî sözlükler. Örneğin: *diyalekt sözlükleri* (*dialect dictionaries*), *etimoloji sözlükleri* (*etymological dictionaries*), *telafluz sözlükleri* (*pronouncing dictionaries*), *eş anlamlılar sözlükleri* (*synonym dictionaries*), *argo sözlükleri* (*slang dictionaries*) *ve yeni türetilen kelimeler sözlükleri* (*dictionaries of neologisms*).
7. Sözlük madde başı (*lemma*) yapısının karmaşıklığı açısından yapılan ayırım: Morfem ve kelimeden birleşik kelimelere, tamlamalara, deyimlere, atasözleri ve alıntılara kadar çeşitli türleri kapsayan birliklerin dil bilgisel konumlarına bağlı olarak çeşitli türlerde sözlüklerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Özel örnekler dizin (*index*- bir metinde geçen ifadeleri metindeki yerleri ile birlikte sıralar.), bağlamli dizin (*concordance*- bir metin bağlamında geçen bazı veya bütün ifadeleri ait

⁴⁵ R. K. K. Hartmann, *Teaching and Researching Lexicography*, Routledge, 2001, s. 98.

Erişim:

<https://play.google.com/books/reader?id=sM7eCwAAQBAJ&hl=tr&printsec=frontcover&pg=GBS.P1>

oldukları sözlüksel bağlamlarıyla birlikte listeler.), kısaltmalar sözlükleri (*dictionary of abbreviations*) ve eşdizim sözlükleri (*dictionary of collocations*)

8. Piyasadaki öncelikli dil açısından yapılan ayırım: Ana dili konuşurları için sözlükler ve yabancı uyruklular için hazırlanan sözlükler.

9. Zaman dilimi açısından yapılan ayırım: Tarihsel sözlükler [*diachronic dictionaries* -genellikle belli bir dönemi ele alan *dönem sözlükleri (period dictionaries)*] ve eş zamanlı sözlükler [*(synchronic dictionaries)* genellikle ticari *genel sözlükler*)]

10. Sözlük yazarının dilbilimsel yaklaşımı açısından yapılan ayırım ikiye ayrılmaktadır: Kuralcı (*prescriptive*) ve betimleyici (*descriptive*) çalışmalar

11. Erişim açısından yapılan ayırım şu gibi yapısal terimleri doğurmaktadır: alfabetik sözlük (*alphabetic dictionary*), tematik sözlük [bazen sistematik (*systematic*) sözlük, kavramsal (*conceptual dictionary*) sözlük veya *thesaurus*], resimli sözlük (*picture dictionary*), sıklık sözlüğü (*frequency dictionary*), zamandizinsel sözlük (*chronological dictionary*).

Howard Jackson’a göre “*sözlük*, sözcüklerle ilgili olan bir referans kitabıdır. Dille ilgili bir kitaptır. Ansiklopedi, sözlüğün birinci dereceden kuzenidir ama bu kitap dille ilgili değil, şeyler, insanlar, yerler, fikirler ve ‘gerçek dünya’ hakkında olan bir kitaptır. Ansiklopedi ve sözlük arasındaki farkı belirlemek her zaman kolay olmaz ve genellikle içlerinde birbirlerine ait unsurlar barındırırlar.”⁴⁶ Sözlüklerin sadece bir referans kitabından daha fazlası olduklarını ve (kısmen) bir dilin söz varlığının kaydı olduğunu belirten Jackson, tek bir *sözlükten* değil sözlüklerden bahsetmek gerektiğini vurgular.

⁴⁶ Jackson, a.g.e., s.43-44.

Bu anlayışla sözlükleri ilk olarak *tek dilli* ve *iki dilli sözlükler* olarak sınıflandırır. İkinci olarak da tarihsel amaçlı olan ve söz varlığını belli bir zaman veya dönem içinde tanımaya çalışan tek dilli sözlükler arasında ayırım yapmakta ve tek dilli sözlükleri *tarihsel sözlükler* ile *eş zamanlı sözlükler* olarak iki bölüme ayırmaktadır. Ancak, Jackson güncel dille oluşturulmuş sözlükler arasında da çeşitlilik bulunduğunu ve sözlüklerin farklı boyutlarıyla, sayfa sayılarıyla ve dış görünüşleriyle, masaüstünden özlü versiyonlarına, cep ve daha küçük boyutlara kadar olan hacimlerine göre değişiklik gösterdiğini belirtmektedir.⁴⁷

B. T. Sue Atkins ve Michael Rundell tarafından hazırlanan *The Oxford Guide to Practical Lexicography* adlı kitaptaki *Types of Dictionary* başlıklı bölümde sözlük türleri sözlüklerin özelliklerine göre şu şekilde sınıflandırılmıştır:⁴⁸

1. Sözlüğün Dil(ler)i

a. Tek dilli (monolingual)

b. İki dilli (bilingual)

(1) Tek yönlü

(2) Çift yönlü

c. Çok dilli (multilingual)

2. Sözlüğün Kapsamı

a. Genel dil (general language)

b. Ansiklopedik ve kültürel malzeme

c. Terminoloji veya altkatman dilleri (örn; hukuk terimleri, kriket veya hemşirelik terimleri sözlüğü)

d. Dilin belli bir alanı (örn; eşdizim, birleşik fiiller veya deyimler sözlüğü)

3. Sözlüğün Boyutu

a. Standart (veya üniversite) yayın

b. Kısa yayın (el sözlüğü)

c. Cep yayını

4. Sözlüğün (Yayın) Ortamı

a. Basılı

b. Elektronik (DVD veya elle taşınır)

⁴⁷ Jackson, age., s. 46-47.

⁴⁸ B. T. Sue Atkins- Michael Rundell, *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, Oxford University Press, New York, 2008, s. 24-25.

c. Web tabanlı

5. Sözlüğün Organizasyonu

- a. Kelimeden anlama (en yaygın)
- b. Kelimeden anlama ve anlamdan kelimeye (bir kelimenin sözlükte arandığı yer, o kelimeyle anlam bakımından ilişkili diğer kelimelere ulaştırır)

6. Kullanıcıların Dil(ler)i

- a. Hepsini aynı dili konuşan bir kullanıcı grubu
- b. Dil konuşurlarından oluşan iki belirli grup
- c. Sözlüğün dilinin dünya çapında öğrencileri

7. Kullanıcıların Becerileri

- a. Dilbilimciler ve diğer dil uzmanları
- b. Eğitimli yetişkinler
- c. Okul öğrencileri (ilkokuldan üniversiteye kadar)
- d. Erken yaştaki çocuklar
- e. Dil öğrenenler

8. Sözlüğün ne için kullanıldığı: Şunlardan biri veya her ikisi için:

- a. Çözümleme (decoding)
 - bir kelimenin anlamını anlamak
 - yabancı dildeki bir metni kendi diline çevirmek
- b. Kodlama (encoding)
 - bir kelimeyi doğru bir şekilde kullanmak
 - kendi dilindeki bir metni yabancı dile çevirmek
 - dil öğretimi

Yakov Malkiel *Essays on Linguistic Themes* adlı kitabındaki *A Typological Classification of Dictionaries on the Basis of Distinctive Features* başlıklı bölümde sözlük tipolojisi ile ilgili olarak üç temel sınıflandırma ölçütü belirleyerek sözlükleri şu şekilde sınıflandırır:⁴⁹

1. Sözlüklerin Kapsamı Açısından Sınıflandırma

- a. Madde başlarının yoğunluğu
- b. Kapsadığı veya baş vurduğu dillerin sayısı

⁴⁹ Yakov Malkiel, *Essays on Linguistic Themes A Typological Classification of Dictionaries on the Basis of Distinctive Features*, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 1968, s. 259-263. Ayrıca bk. Kocapınar, a.g.e., s. 64.

- c. Sadece sözlüksel birim üzerine odaklanma derecesi (nesne isimleri veya özel isimlerin vb. hesabı)

2. Bakış Açısına Göre Sınıflandırma

- a. Zaman eksenine göre bakış açısı tarihsel (dinamik) veya eş zamanlı (durağan) olabilir
- b. Temel düzenlemeye göre dizilim konvensiyonel (alfabetik), semantik (konuşma parçalarına veya yaşam alanlarına göre sıralanan) veya tamamen rastlantısal (chaotic)
- c. Belli bir amaca göre, hâkim üslup belki nesnel, algısal (ayrıca zıt kutup veya yasaklayıcı açıdan) veya komik

3. Sunum Bakımından Sınıflandırma

- a. Tanım
- b. Örnekleme
- c. Grafik örnekleri
- d. Hususi özellikler

Bu bölümde tanımı ve türleri bakımından değerlendirilen sözlükler, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından çeşitli şekilde sınıflandırılmıştır. Sözlüğün tanımı noktasında araştırmacılar arasında çok büyük görüş ayrılıkları bulunmamakla beraber sözlük türlerinin belirlenmesi ve sınıflandırılması noktasında araştırmacıların göz önüne aldığı ölçütlere göre farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamızın bir sonraki bölümü de sözlük türleri arasında ele aldığı söz varlığını düzenleme biçimine göre farklı bir görünüm sergileyen tematik sözlüklere ve bu sözlüklerin Türkçedeki örneklerine ayrılmış olup çalışmamızın asıl amacı olan Süheyl ü Nevbahar'ın söz varlığının tematik düzende incelenmesi için ön bilgi sağlayacaktır.

1.2. Tematik Sözlükler

Tematik sözlükler olarak adlandırdığımız bu sözlük türü için hem yabancı hem de Türkçe kaynaklarda farklı adlandırmalarla karşılaşırız. Türk araştırmacılar tarafından kullanılan adlandırmalar *kavramsal sözlükler*, *kavram alanı sözlükleri*, *ideografik sözlükler*, *adbilimsel sözlükler*, *sistematik sözlükler*, *konu alanı sözlükleri*, *konusal sözlükler*, *konu tasnifli sözlükler*, *konulu sözlükler* ve *tematik sözlükler* olurken yabancı kaynaklarda şu adlandırmalara rastlanmaktadır: *ideolojik*

(ideological), ideografik (ideographic), alfabetik olmayan (non-alphabetical), kavramsal (conceptual), konusal (topical), semantik (semantic), tematik (thematic), onomasiyolojik (onomasiologique), sistematik (systematic), nosyonal (notional), thesarus, lexicon.⁵⁰ Biz çalışmamızda kullanımdaki yaygınlığı bakımından *tematik sözlük* terimini kullanmayı tercih ettik. Farklı adlandırmalarla karşımıza çıkan ve ele aldığı söz varlığını çeşitli temalar altında tasnif eden bu sözlük türü, kavramdan kelimeye giden bir yol izlemektedir. Belli bir kavram alanına ait olan kelimeler sözcük türüne bakılmaksızın aynı madde başı altında yer almaktadır. Burada geleneksel alfabetik düzendeki diğer sözlük türlerinden farklı olarak sözlüğün içerdiği söz varlığı öğelerinin sadece kelime düzeyinde kalmayıp kalıp ifadeler, deyimler ve birleşik öğelerin de sözlüğe dahil olduğu görülmektedir.

Tematik sözlükler tek dilli olabildiği gibi iki dilli de olabilmektedir. Bu bakımdan iki veya çok dilli tematik sözlükler, karşılaştırmalı dil incelemeleri ve söz varlığı çalışmaları için katkıda bulunmasının yanı sıra yabancı dil öğretiminde de başvuru kaynağıdır. Bu tip sözlüklere 2004'te Routledge tarafından yayınlanan İngilizce-Farsça tematik bir sözlük, kolaycı bir örneklem olarak burada gösterilebilir.

Colin Turner tarafından hazırlanan *A Thematic Dictionary of Modern Persian* başlıklı İngilizce-Farsça tematik sözlük, iki dilli tematik sözlük olarak hazırlanmıştır. Her konu başlığı altında o konu alanına ait olan İngilizce kelime ve kullanım bakımından karşılığı olan Farsça kelime özgün yazımı ile birlikte verilmiştir. Turner bu sözlüğü hazırlamaktaki amacının Farsça öğrenen lisans öğrencilerine yönelik küçük, cep boy tematik bir sözlük oluşturmak olduğunu belirtir.⁵¹ Sözlükte yer alan söz varlığı öğeleri şu konular altında tasnif edilmiştir:

⁵⁰ Kocapınar, a.g.e., s. 83-91- Murat Özşahin, *Tematik Sözlüklerin Kapsamı ve Tema Belirleme Ölçütleri*, III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2017, s. 576.

⁵¹ Colin Turner, *A Thematic Dictionary of Modern Persian*, Rotledge, London, 2004, s. IX

1. Air Travel
2. Animals
3. Astronomy
4. Biology
5. Birds and Insects
6. The Calendar
7. Cars and Driving
8. Chemistry
9. Clothes
10. Colours
11. Computing
12. Countries of the World
13. The Countryside
14. Crime and Punishment
15. Economics, Trade and Finance
16. Education
17. The Environment
18. The Family
19. Farming
20. Feelings and Relationships
21. Festivals and Commemorations
22. Fish
23. Flowers and Plants
24. Food and Drink
25. Free Time
26. Fruit
27. Geographical Features
28. Geology
29. Grammar
30. Greetings and Interjections
31. Health and Disease
32. Herbs and Vegetables
33. At the Hotel
34. The House
35. Household Furniture
36. The Human Body
37. Industry and Development
38. Information and Services
39. International Relations
40. Islam
41. In the Kitchen
42. Language and Linguistics
43. Literature
44. Materials
45. Mathematics
46. The Media
47. Military Affairs
48. Music
49. Numbers (Cardinal)
50. Numbers (Ordinal)
51. Office and School Equipment
52. Personal Characteristics
53. Personal Effects
54. Philosophy
55. Physics
56. Politics
57. Psychology
58. Religions of the World
59. At the Seaside
60. Shops and Shopping
61. Sociology
62. Sounds
63. Sport
64. Stage and Screen
65. Time

- 66. Tools
- 67. In the Town
- 68. Train Travel
- 69. Transport
- 70. Trees
- 71. Weather and Meteorology
- 72. Work and Professions

Tematik veya konu tasnifli bu sözlükler için Türk ve yabancı araştırmacıların çeşitli görüşleri bulunmaktadır. Terminoloji ve tipolojiye dair bu görüşlerden bazıları aşağıda takip eden satırlarda belirtilmiştir.

Aksan, *kavram ya da kavram alanı sözlükleri* olarak adlandırdığı bu sözlükler hakkında şöyle bir açıklama yapmaktadır:

“Kimi dilcilerin adbilimsel (onomasiologique) sözlükler dedikleri bu yapıtlarda temel alınan bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin sözvarlıklarının kavram alanlarına göre sıralanmasıdır. Bu kavram ya da kavram alanı sözlükleri ya bir dilin iç yapısının, anlatım yollarının, inceliklerinin belirlenmesi, gerçeği yansıtmadaki ayrıcalıklarının ortaya konması amacıyla hazırlanır ve dil-düşünce ilişkisinin araştırılmasında, kimi dilbilim konularının aydınlatılmasında yararlı olur; ya da dil akrabalıklarının geniş anlamdaki adbilim sorunlarının araştırılması ve aydınlatılmasına yardımcı olacak biçimde düzenlenir.”⁵²

Zgusta bu tür sözlükleri *sistematiske sözlükler* (systematic dictionaries) olarak adlandırmış ve şöyle tanımlamıştır:

‘Sistematiske sözlükler, anlam olarak birbirleriyle ilişkili sözleri adbilimsel alanlara ve bunlarla birlikte kavramsal yapılara (genellikle üst anlamlardan göreceli olarak daha alt anlamlara doğru sıralanarak) göre gruplar hâlinde gösterir. Bunlardan bazıları genel söz varlığı alanında bu gruplandırmayı yapmaya çalışırken bunların çoğu da belirli bilimsel bir alandaki veya benzer alanlardaki terminolojik grupları ele alır.’⁵³

Tom McArthur *Thematic Lexicography* başlıklı yazısında⁵⁴ sözlükçülükte başlıca iki gelenek olduğunu belirtir. Bu gelenekler, bir yanda alfabetik sözlükçülük (*alphabetic lexicography*) diğer yanda da tematik sözlükçülük (*thematic lexicography*) gelenekleridir.

Jackson da daha önce de adı geçen eserinde *Alfabeyi Terk Etmek* başlıklı bölümde tematik sözlükleri inceler. Bu bölümün ilk kısmında alfabetik sıralamanın bütün söz varlığı açısından dezavantajlı olduğuna değinen araştırmacı, sözlüksel alanın analizinin (*semantic/lexical field*) sözcükleri sunmak ve tanımak için ‘konulu

⁵² Bk. Aksan, a.g.e., II. Bölüm, s.77.

⁵³ Zgusta, a.g.e., s. 208-209.

⁵⁴ Hartmann, a.g.e., s.157.

(topical)' veya 'tematik (thematic)' bir yaklaşım uygulayan sözlüklerde yansıtıldığını ifade eder.⁵⁵

Terminoloji açısından çeşitlilik gösteren bu sözlüklerin hazırlanış amacı ve sözlük kullanıcısına sağladığı katkılar veya karşılaşılabilecek olumsuz özellikleri bakımından da şunları söylemek mümkündür:

Zgusta'ya göre bu tip sözlüklerin hazırlanmasının altında yatan fikir, okuyucuya büyük ihtimalle anlayamayacağı herhangi bir ifadenin anlaşılır hâle gelmesinde yardımcı olmaktır.⁵⁶

Tek dilli tematik sözlükler kullanıcılara şu üç yönden fayda sağlamaktadır.⁵⁷

- 1) Anlamsal olarak birbiriyle yakın diğer bir deyişle akraba ifadelerin sözcük türünden bağımsız olarak aranıp bulunması.
- 2) Daha öncesinde bilinen sözler ve deyim olarak kalıplaşmış ifadeler için de yeni anlamlar keşfetmeyi sağlaması ve böylece dile ve o dilin söz varlığına yönelik bir üst bakış kazandırması.
- 3) Kişinin ifade niyetlerini ve olanaklarını genişletebilme ve bunlar ile ilgili olarak farkındalık kazandırma. Bir durum veya konu alanıyla ilgili yeni ifade olanaklarını keşfedebilme.

Jackson'a göre tematik sözlüklerin bazı dezavantajları da bulunmaktadır:

“*Roget* ve *Longman* gibi tematik sözlüklerin, kullanımı kolaylaştırmak için bir indeks sunmaları, bir giriş noktası sağlamaları ve kendi kullanışlılığını artırmaları gerekir. Bununla beraber tematik bir sözlükte pek çok sözcük birkaç kez, farklı yerlerde girileceğinden dolayı bu tür sözlükler kapsam açısından sınırlı ya da hantal olmuştur. Belki de hiçbir yayıncının genel amaçlı tematik bir sözlük derlemeye cesaret etmemesi şaşırtıcı değildir. Tematik sözlüklerin diğer potansiyel dezavantajı, birden fazla anlamı olan bir sözcük çeşitli yerlere kısmen girilebileceği için sözcüğün sözlüksel tanımının genel bakışı sunulmamaktadır.”⁵⁸

⁵⁵ Jackson, a.g.e., s.216.

⁵⁶ Zgusta, a.g.e., s.

⁵⁷ Bk. Dornseiff, a.g.e., s. 43.

⁵⁸ Howard Jackson, *Sözlükbilime Giriş*, Çev: Mehmet Gürlek- Ellen Patat, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 234.

Tematik sözlükler Jackson'ın bahsettiği dezavantajlara ve sınırlılıklara sahip olsa da Dornseiff kendi sözlüğünde bu sınırlılıklara çözüm getirmeye çalışmış ve sözlük kullanıcısına kolaylık sağlamak amacıyla okuyucuya bir 'sözcük listesi' sunmuştur.⁵⁹

Tematik sözlüklerin ortaya çıkışı ve tarihi noktasında da şunları söylemek mümkündür.

Ele aldığı söz varlığı öğelerini kavramsal bir sınıflandırmaya tabi tutan sözlüklerin yani *tematik* sözlüklerin, geleneksel biçimde (alfabetik) hazırlanmış sözlüklerden daha eski olduğu tespit edilmiştir.⁶⁰ İlk tematik sözlük örneği olarak M.Ö. III. yüzyılda Atina ve Bergama'da yaşamış olan Antigonos'un *Peri Lekseos* "Sözlükler Üzerine" adlı eseri gösterilmektedir.⁶¹ Ayrıca Plinius'un *Naturalis Historia* "Doğa Tarihi" adlı eseri ve Pollux'un *Onomasticon* adlı eserleri de Eskiçağ sözlükleri içinde tematik düzende oluşturulmuş eserlerdir.⁶²

Arap sözlükçülüğünün ilk örneklerinin de tematik düzende olduğu daha sonrasında alfabetik düzende sözlüklerin ortaya çıktığı bilinmektedir.⁶³

İngiliz sözlükçülüğünde de söz varlığının konulara göre düzenlenmesi geleneği, Eski İngiliz döneminde bilgin keşişler tarafından derlenen Latince-İngilizce metin sözlüklerine (*glossary*) kadar dayanmaktadır. Ælfric'in Latince *Grammar* adlı eserinin ekinde bulunan *Glossary* en ünlü örneklerdendir. *Glossary*, Latince kelimeleri İngilizce karşılıklarıyla yorumlayarak çeşitli temalar altında sınıflandırmaktadır.⁶⁴ İngiliz sözlükçülüğünde Roget'ın kısaca *Thesaurus* olarak bilinen ve 1852 yılında yayımlanan *Thesaurus of English Words and Phrases* adlı sözlüğü en bilinen ve *sözlüklerin tematik geleneğinde bir anıt olarak kabul edilen* bir sözlüktür.⁶⁵ Yine daha sonra *uzman kavram dizini* diğer bir adıyla *thesaurus* biçiminde hazırlanan modern referans kitaplarının arasında *A Thesaurus of Old English* (Roberts vd. 1995) öne çıkan örneklerdendir. Eski İngilizcenin söz varlığını

⁵⁹ Bahsedilen kelime listesi için bk. Dornseiff, a.g.e., s.

⁶⁰ Pelin Kocapınar, "Sözlüklerin Ortaya Çıkışıyla İlgili Teoriler Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Türkiyat*, S:16, Ankara, 2015 s. 130.

⁶¹ Özşahin, a.g.m., s. 577.

⁶² Nuray Yıldız, "Eskiçağ Sözlükleri", *Kebikeç*, S:6, 1998, s. 201

⁶³ Kocapınar, a.g.m., s. 134.

⁶⁴ Jackson, a.g.e., s. 218-219.

⁶⁵ Jackson, a.g.e., s. 223

18 ana başlık altında sınıflandırmıştır.⁶⁶ İngiliz tematik sözlükçülük geleneğinde yakın döneme ait sözlükler arasında yabancı dil öğrencilerine yönelik olarak hazırlanmış *öğrenici tematik sözlükleri* de önemli bir yer tutar. Bu tür sözlüklerin en bilinen örneklerinden biri Tom McArthur'un *Longman Lexicon of Contemporary English* adlı sözlüğüdür. McArthur, kendi çalışmasını tematik gelenek içerisinde değerlendirmiş ve sözlüğe alacağı söz varlığını da 'İngiliz dilinin asıl söz varlığından' 15.000 sözcük seçerek A'dan N'ye numaralandırılmış 14 ana başlık altında değerlendirmiştir.⁶⁷

Almanya'da kavram alanı kuramının kurucusu Jost Trier dolayısıyla kavram alanı araştırmaları önemlidir. Bizim de çalışmamızda kavram gruplarını sınıflandırma aşamasında temel oluşturma noktasında yararlandığımız Franz Dornseiff ve sözlüğü Almanya'daki tematik sözlük çalışmaları için önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Rus sözlükçüğünün de özellikle Türk lehçelerinin tematik sözlüklerinin hazırlanması dolayısıyla bu sahada üretken olduğunu belirtmek gerekir. **Türk Lehçelerinin Tematik Sözlükleri** bölümünde bu sözlüklerden öne çıkan örneklerle yer verilmiştir.

Tarih içerisinde çeşitli toplumlara ait belli başlı örneklerine kısaca değindiğimiz tematik sözlüklerin ilk biçimiyle kelime listeleri (*glossary*) olarak karşımıza çıkan söz varlığı kitapları olup sonraları sistemli bir şekle kavuşarak genel temalar altında sıralanan daha alt temalara ait sözlerden oluşan bütüncül bir yapı hâline geldiğini görmekteyiz. Dil öğretimi, çeşitli bilim ve sanat dallarının söz varlığının ortaya konması ve bu bilim ve sanat dallarının öğretimi ile dini tabirlerin ve usullerin öğretilmesi vb. amaçlarla hazırlanan bu sözlükler, kavramdan kelimeye giden bir yol izlemekte ve yeni kavramların öğrenilmesine veya bilinen kavramların ifade olanaklarının keşfedilmesine katkı sağlamaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde terminolojisi, tanımı, olanakları ve sınırlılıkları bakımından değerlendirilen tematik sözlükler hakkında genel bir çerçeve çizmeye çalışılmıştır. Kullanımdaki yaygınlığı bakımından *tematik sözlük* terimini tercih ettiğimiz ve ele aldığı söz varlığını çeşitli temalar altında sınıflandıran bu sözlükler,

⁶⁶ Jackson, a.g.e., s. 223.

⁶⁷ Jackson, a.g.e., s. 229-230.

Türk ve yabancı araştırmacılar tarafından çeşitli şekilde adlandırılmıştır. Sözlükte söz varlığının sınıflandırılacağı temalar, çeşitli kavramların bir araya gelmesiyle oluşturulmaktadır. Alfabetik düzendeki sözlüklerden farklı bir yol izleyerek kavram hiyerarşisi üzerine yapılan tematik sözlükler, kavramları tanımlamayı hedeflemektedir. Bu hiyerarşi, kelimeler arasındaki alt ve üst anlamlılık, eş ve zıt anlamlılık, parça ve bütün ilişkisi gibi anlam ilişkilerine dayanır.

Sözlükte her bir kavram o kavramı betimleyen kelimelerle açıklanmaya çalışılır. Bu bakımdan çoğunlukla kelime türleri arasında fark gözetilmeksizin bir kavramı en iyi tanımlayacak sözler, deyimler ve kalıp ifadeler aynı madde başı altında sıralanabilmektedir. Kavram alanı veya kelime alanı olarak adlandırılan bu gruplandırma sistemi, yeni kavramların öğrenilmesine veya bilinen kavramlar için yeni ifade olanaklarının keşfedilmesine katkı sağlamaktadır. Bu açılardan yabancı dil öğretimi, bir uzmanlık alanındaki kavramların öğretilmesi veya metin incelemelerinde metnin anlam dünyasının ortaya konulması gibi amaçlara hizmet eden bu sözlükler, daha geniş bir açıdan bakıldığında bir dilin dolayısıyla bir toplumun düşünce dünyasına, etrafını kuşatan dünyayı ve evreni algılayış biçimine ışık tutmaktadır. Ancak, bir kelimenin anlam sınırının ve hangi temaya ait olduğunun belirlenmesi noktasında keskin çizgilerin olamaması, aynı kelimenin birkaç temaya birden dahil olabilmesi ve aynı kelimenin birden çok anlamının olması nedeniyle bu tür sözlüklerde birçok kere farklı madde başları altında gösterilmesi ve bu nedenle sözlüğün hacminin artması gibi sebepler, tematik sözlüklerin olumsuz özellikleri olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmamızın sonraki bölümünde bu bölümde genel bir bakışla tanıtmaya çalıştığımız tematik sözlüklerin Türkçedeki örnekleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1.2.1. Türkçenin Tematik Sözlükleri

1.2.1.1. Türkçenin Tarihsel Tematik Sözlükleri

Türk dili tarihi içerisinde çeşitli sahalarda tematik düzende hazırlanmış sözlüklere rastlamak mümkündür. Bu bölümde bu sözlüklerden öne çıkan örneklerle ve içeriklerine dair bilgi verilecektir.

Mağfiret Kemal Yunusoğlu tarafından yayıma hazırlanan *Uygurca- Çince İdikut Sözlüğü*, iki dilli Uygurca-Çince karşılaştırmalı, konu tasnifli bir sözlüktür.⁶⁸ Sözlük, 1042 kadar madde başı söz ve yirmi bir bölümden oluşmaktadır. Yunusoğlu'nun *tasnifli bir sözlük* ifadesi konulara göre sınıflandırılmış bu yirmi bir bölümü belirtmektedir. Bu bölümler sırasıyla şu başlıklardan oluşmaktadır:⁶⁹

1. Gök Bölümü, 2. Yer Bölümü, 3. Zaman Bölümü, 4. Bitkiler Bölümü,
5. Kuşlar ve Hayvanlar Bölümü, 6. İnsanlar Bölümü, 7. Vücut Bölümü, 8. Ev
- Bark Bölümü, 9. Aletler Bölümü, 10. Giysiler Bölümü, 11. Mücevherler
- Bölümü, 12. Gıda, Beslenmeler Bölümü, 13. Yazılar Bölümü, 14. Yön, Taraf
- Bölümü, 15. Renkler Bölümü, 16. Sayılar Bölümü, 17. İnsan Faaliyetleri ve
- Genellemeler Bölümü, 18. Ekleme Bölümü, 19. İş-faaliyetler Bölümü, 20.
- Genel Konular Bölümü, 21. Yerli Ürünler Bölümü

Harezmi sahasında da Türkçenin tarihsel tematik sözlüklerinden örnekler bulmaktayız. Zemahşerî'nin *Mukaddimetü'l-Edeb* adlı eseri tarihsel tematik sözlükçülük açısından kayda değer bir örnektir. Yavuzarslan, eser ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

*“Eser; isimler, fiiller, harfler, isim çekimi ve fiil çekimi olmak üzere beş bölüme ayrılmaktadır. Eserin isimler bölümünde kelimeler konularına göre sıralanmış ve her ismin çokluk şekli de kaydedilmiştir. Bu bölüm şu konulardaki kelimeleri içerir: Zaman kavramları, gökyüzü, yeryüzü, madenler, yollar ve yolculuklar, su ve sulara yaşayan varlıklar, bitkiler, çiçekler, tarım, meyve ve sebzeler, yerleşim birimleri, canlı varlıklar ve çeşitli soyut kavramlar, dinî terimler, zanaatlar, meslekler ve bunlarla ilgili aletler, eczahane ve bakkaliye nesneleri, yemekler, giyim kuşam, sayılar, at ve silahlar, evcil ve yabani hayvanlar, kuşlar, renk isimleri. Zamirler, zarflar, ünlemler ve diğer bazı gramer unsurları da bu bölümde incelenmiştir... Eser, Arapça öğrenmek isteyenlerin kolaylıkla kullanabilecekleri şekilde hazırlanmış pratik sözlük türünde olup, 1128-1144 yılları arasında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir.”*⁷⁰

⁶⁸ Mağfiret Kemal Yunusoğlu, *Uygurca- Çince İdikut Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara, 2012, s. 20.

⁶⁹ Yunusoğlu, a.g.e., s. 20.

⁷⁰ Paşa Yavuzarslan, *Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü*, Tiydem Yayıncılık, Ankara, s. 7.

Tarihî Kıpçak Türkçesi sahasına geldiğimizde Türkçenin söz varlığının konularına göre tasnif edildiği eserlerin bir örneği olarak *Codex Cumanicus*'u görürüz. 14. yüzyıla ait Kıpçak Türkçesinin söz varlığını kaydeden eserin İtalyanca bölümünde 35b sayfasından itibaren çeşitli konu alanlarına ait kelimelerin bir araya getirildiği kelime kümeleri görülür.⁷¹ 40 bölümden oluşan kelime kümeleri ve bu kelime kümelerine alınan kelimeler sırasıyla şu şekildedir:⁷²

1. *Teñri, Mariam, frişte, peygamber, yarı, yarlıgamak, Teñri sövmekligi, yazuhtan pèşman bolmak, ulu kün, tamu, uçmak, kök, kuyaş, ay, yulduz* vb. dini terimler
2. *hava, su, yèr, ot* gibi dört unsur
3. Bedendeki dört salgı olan *kan, balgam, sarı, sevda*
4. *yıl, ay, kün, keçe, saat, tañ erte, tüş, èkindü, akşam, ay başı, küz ay* vb. zaman kelimeleri
5. Beş duyuyu ifade eden *körmek, eşitmek, tatmak, ıylamak, tutmak* fiilleri
6. *ayaz, yariş, bulut, yamgurlu hava, karangu, bulutlar, yamgur, kar, tuman, çig, yèl* vb. hava olayları
7. *çift, tek, tüz, bir kat, èkki kat, tégirme, törtkül, bütün, sinuk, burunğı, èkinçi, togru, tatlı, acı, ekşi, sık, ham, bütün, ülüş, yarım* vb. sıfatlar
8. *karımak, çürümek, yaman, igit, abuška, arı, yañı, oñ, sol, yımışak, issi, savoñ, kız, ucuz* vb. insanla ilgili sıfatlar
9. *cahan, tèniz, tag, oba, èniş, çugur, balçuk, yol, taş, toz, toprak, yemiş, ot, yèr, şaar, kala, saray, ev, köprü, kuyu, orman, ağaç, bakça, bag, alaçuk* vb. doğayla ilgili yer isimleri
10. *saraf, tarazu, taşlar, bitik, duvat, kalem, bakşı, bitikçi, taftar, kâğıt* vb. çeşitli meslekler ve bunlara ait alet adları
11. *attar, çömlek, şeker, bal, cincibil, darçini, garanful, sakız, zırnik, ıpar, zafran, otlar, macunlar, gülaf suvı, sabur, marcand, ambar, yag* vb. yiyecek ve baharatlar
12. *altunçı, tèmürçi, örs, çeküç, kıskaç, tèmür, kümiş, altun, bagır, kalay, bıçak, maşa* vb. alet ve maden adları
13. *koyan, igine, oymak, ip, tèyin, tülkü, sansar, silevsün, èrik, peleng, tèri ton* vb. kürk hayvanları ve kürkle ilgili terimler
14. *terzi, çekmen, karı, arşun, veles, töşek, yovurgan* gibi terzilikle ilgili kelimeler

⁷¹ bk. Mustafa Argunşah - Galip Güner, *Codex Cumanicus*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015, s. 28.

⁷² Bk. Argunşah, a.g.e., s.29-30.

15. *etikçi, kalıp, biz, etikçi bıçağı, taban, sahtıyan, koy sürüki, etik, başmak* gibi ayakkabıcılık terimleri
16. *kerki, balta, burav, bıçkı, uzun ip, ütürgü, çeküç, pergel, üşkü, tokmak* gibi marangozluk aletleri
17. *sakal yülüçi, yülüngüç, küzgü, tas, süngülçe, bilev, ot, malahan* gibi berberlik terimleri
18. *kılıç ostası, èyerçi, yügençi, otaçı, hökümçi, çerçi, börkçi, kasap, biçekçi, dıvar ostası, nakkaş, bakçacı, ırçı, kobuzcu* gibi meslek sahipleri ve *taş, kireç, kalem, çuvalduz, iğne, ip, kendir, kürek, sibürtki, hamır, etmek, kirde, tef, nakara, iş, küç, işlemek* vb. meslek terimleri
19. *kan, soltan, bèg, çèri başı, èlçi, yarguçı, bogavul, atlu kişi, koca, taç, orda, kan katonu, soltan katonu, èvdeki èpçi, èvdeki kız, karavaş, kuma, tılmaç* gibi kadın ve erkek unvanları
20. *bazargan, bazar, satucı, alıcı, miyançı, behet, tölemek, nakt, kendir, yün, fanar, koz, baluk, birinç, katife, orlens keten, begonya keteni, kara, kök, al, naranci, yaşıl* vb. ticaret ve alıp satılan şeylerin adları ve renkleri
21. *yakut, lal, zümrüt, elmas, piroza, bolor, inçü* vb. değerli taşların adları
22. *adam, kişi, èpçi, èr, erkek, baş, saç, sakal, kaş, kirpik, kulağ, burun, yanak, ağız, toodak, til, mèn, boyun, tös, kursak, kindik, karın, ciğer, köñül, kol, tamar, èt, tèri, ayak, ter, boy* vb. insan ve beden organlarının adları
23. *ata, ana, èr, èpçi, ogul, kız, karandaş, kız karandaş, kayın, küyegü, abaga, ini, ègeçi, oynaş, ortak* vb. akrabalık adları
24. *tükel, èygi, yakşı, barlu kişi, bay kişi, ustlu, körklü, halal ogul, könü, özden, èrdemli, küçlü, cömerd, aşuk, tèt, èrseksiz, kılıklı, uz kişi* vb. insanların olumlu sıfatları
25. *yaman, yarlı, yoksul, tèli, akmak, bedbakt, çirkin, kehel, süst, kèlepen, sokur, közsüz, kör, aḡsaḡ, kaltak, kulaksız, tilsiz, èrsekçi, yazuklu, garip, yat* vb. insanların olumsuz sıfatları
26. *çèyri, sançış, tovulga, kübe, bütülük, kılıç, bıçak, yaa* vb. savaşla ilgili terimler ve aletler
27. *izbe, boḡorık, dıvar, yuzak, açkuç, olturguç, sınduk, tösək* gibi ev eşyaları
28. *oprak, tèri ton, tüvme, yèñ, tikmek* gibi giysilere ait terimler
29. *tüp, taş, kireç, kum, su, ağaç, tik ağaç, bişmiş kerpiç, tam, sufra, ağıngıç, dıvar, avrez* gibi inşaatla ilgili terimler

30. *kövlek, könçek, oprak, kur, bèlbag, yançık, çalma, etik, başmak, tizge, çatır, kamçı, kemer* vb. giyim eşyaları
31. *at, naal, mih, kadav, èyer yabogı, yügen, èyer, nokta, topra, kişen, tizgin, toha, aguzlık, tüvme, saçah, èyerniñ agacı* vb. at ve koşumuyla ilgili terimler
32. *töşek, töşekniñ ayagı, yastuk, çarşav, yovurgan, kilim, kalı, kövüz, köşegen, hısır, sinduk* gibi ev eşyaları
33. *tastar, sarpan, yıltrin, şişe, bardak, çırak, çıraklık, tabak, aş* gibi sofr aletleri ve terimleri
34. *kazan, çömiç, kaşuk, çömlek, yağlav, tövgüç, çanak, balta, bohorık, tütün, yalın, tepsi* vb. mutfakla ilgili terimler ve mutfak eşyaları
35. *tèrek, tüp, butak, yapuldurak, ağaç, kabuk, iç, kölege, yemiş, kiras, armut, alma, nardan, şeftalu, èrik, mişmiş, incir, horma, badam, narinç, limon, kovun* vb. ağaç terimleri ve meyve adları
36. *sedef, ispanak, marul, kabak, çügündür, lahan, sarmısak, sogan, yova, razıyana* vb. sebze adları
37. *canavar, at, kısrak, katır, eşek, tişi eşek, tişi katır, inek, koy, tişi koy, èçki, ogulak, it, pil, maymun, börü, koyan, sıçkan, boga* vb. hayvan adları
38. *kurt, sazagan, yılan, çibin, bit, bürçe, sivriçibin, kandala* gibi hayvan adları
39. *çıpçık, kara kuş, balaban, turna, çil, tavuk, horoz, songur, tavus, bülbül, saka* vb. kuş adları
40. *bugday, aşlık, arpa, tuturgan, birinç, tüv, nohut, mercüme, bırçak, un, kèbèk, ovus, süt, yogurt, biçen, tarı, koptaluk* vb. tahıl ve süt ürünlerinin adları

Tarihi Kıpçak Türkçesi ile telif edilen eserlerin önemli bir bölümünü sözlükler oluşturmaktadır. XIV- XV. yüzyıl Kıpçak sözlüklerinden bazıları tematik düzende oluşturulmuştur. Bu eserler ve eserde yer alan konu başlıkları şöyledir:

Memlükler döneminde Türkçeyi öğretmek amacıyla Ebu Hayyan tarafından telif edilen *Ed-dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye* adlı eserde adlar 23 başlık altında tematik olarak sınıflandırılmıştır:⁷³

1. Yüce Allah, gök ve gökte bulunanlarla yer ve yerde bulunanlar
2. Sular
3. Güzel kokulu bitkiler

⁷³ Recep Toparlı, *Ed-dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, TDK Yayınları, Ankara, 2003, s. III-IV.

4. Meyveler
5. Ağaçlar
6. Hububatlar
7. Yiyecekler
8. Evcil Hayvanlar
9. Yabani Hayvanlar
10. Binek Hayvanları
11. Koşum Aletleri
12. Renkler
13. Sürüngenler ve Böcekler
14. Aletler
15. Savaş Aletleri
16. Kuşlar
17. Giyim Eşyaları
18. Vücut Organları
19. İnsanların Nitelikleri ve Renkleri
20. Türkçe Sayılar
21. Meslek Adları
22. Türk Erkek Adları
23. Türk Kadın Adları

XIV. yüzyılın ikinci yarısında veya XV. yüzyıl başlarında yazılan Arapça-Türkçe sözlük olan *Kitabu Bulgatü'l-Müşâtâk fi Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak* adlı eser, Türk asıllı Cemaleddin Ebu Muhammed Abdullah et-Türkî tarafından telif edilmiş olup eser adlar ve fiiller olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Adlar çeşitli konu başlıkları altında sınıflandırılırken fiiller Arapça alfabe sırasına göre sıralanmıştır. Eserde adların sınıflandırıldığı konu başlıkları şöyledir: Yüce Allah'ın gökte kuşattıkları, arazi ve madenler, ticaret, askerlik ve aletleri, hububat, hayvanlar, içecekler, hastalıklar, vahşi hayvanlar, haşereler, kuşlar, sayılar bölümü, zarflar, zaman zarfları, yer zarfları ve zamirler bölümü.⁷⁴

Anadolu sahasında da telif edilmiş tematik (konusal) sözlük örneklerini bulmak mümkündür. Fikret Turan tarafından yayına hazırlanan *Bahşayış Lugati* bu

⁷⁴ Sami Baskın, "Memlük Dönemi Türkçe Sözlüklerinin Yapısı" Erişim: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/52793>, s. 32-33.

sahadaki önemli örneklerden biridir. İstinsah tarihi miladi 14. yüzyıl olan eser, miladi 10. yüzyılın başında telif edilmiş Arapça-Farsça tematik bir sözlüğün Eski Anadolu Türkçesi ile satır arası tercüme edilmiş biçimidir.⁷⁵ Turan bu eser hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Eser tematik bir sözlüktür yani çeşitli konularla ilgili kelimeler bir arada gösterilmiştir. Eserin başladığı 1b sayfasının başından ortasına kadar olan kısmı Arapça olarak eserin yazılış amacından bahseder. Bu kısımda İslami eserlerin hemen hemen tamamında görülen Allah’a hamt ve peygambere ve ailesine salavat vardır. Daha sonra da eserin yazılmasının amacı olarak eğitime yeni başlayanlara ve edep öğrencilerine isim soylu Arapça kelimeleri öğretmek olduğu belirtilir. Edep eğitiminin anlamı bugün edebiyat, dil, kültür ve sanat eğitimini içeren ve yaygın bir eğitim türü olan liberal eğitim olmalıdır...Eser on iki bölümden meydana gelmiştir. Bölümler ise fasıl başlığı altında birçok alt bölümlere ayrılmıştır.”⁷⁶

“Genel olarak insan organlarından hastalıklara, el sanatlarından meyve ve sebzelere, giyim kuşamdan yıldızlara ve meteorolojik olaylara, uçan ve yürüyen hayvanlardan haşerelere kadar birçok konuda kelime hazinesine sahip bu eser, tarihi sözlüklere girmemiş birçok arkaik kelimeyi de bize tanıtılmaktadır.”⁷⁷

Turan’ın yayına hazırladığı bu sözlük şu bölümlerden oluşmaktadır:⁷⁸

Birinci Bölüm: Başlangıç (*mebādī*) ve uzuvlar, organlar (‘*azā*) hakkındadır ve şu fasıllardan oluşmaktadır: **1. fasıl:** *burun*, **2. fasıl:** *ağız*, **3. fasıl:** *diş*, **4. fasıl:** *dil*,⁷⁹ **5. fasıl:** *el*, **6. fasıl:** *parmak*, **7. fasıl:** *kulak*, **8. fasıl:** *alın*⁸⁰ ve *göz*, **9. fasıl:** *saç*, **10. fasıl:** *yüz*, **11. fasıl:** *doğum*, **12. fasıl:** kişinin dış görünüşü, *suret*, *ten*, *deri* **13. fasıl:** *endām*, *dış organlar*, *cinsiyet*, **14. fasıl:** *kan*, *kemik*, *damar* gibi vücudun iç yapısına dair kelimeler ve akrabalık adları, **15. fasıl:** kişinin sağlık durumu (*diri*, *ölü*, *depelenmiş*, *sayru*, *sağ*) ve sosyal statüsü **16. fasıl:** *pazı*, *koltuk* ve *göğüs* **17. fasıl:** *akciğer*, *nefes borusu*, *meme* **18. fasıl:** *gönül* **19. fasıl:** *kaburga*, *kaburga kemiği*, *böğür*, *omurga* **20. fasıl:** *karın*, *karın içi*, *göbek*, *bağır*, *öd* **21.**

⁷⁵ Fikret Turan, *Bahşāyīş BİN ÇALIÇA, Bahşāyīş Lugatı*, TDK Yayınları, Ankara, 2017, s.11.

⁷⁶ Turan, a.g.e., s.11-12.

⁷⁷ Turan, a.g.e., s. 20.

⁷⁸ Turan, a.g.e., s. 52-111.

⁷⁹ Bu fasıldan sonra *sakal* ve *boyun* ile ilgili kelimeler ve ifadeler geçmekte ancak Turan tarafından hazırlanan yayında bu uzuvların fasıl başlığıyla verilmediği görülmektedir.

⁸⁰ Yine bu fasıldan sonra *göz* ile ilgili kelimeler sıralanmış ve *göz* fasıl başlığı altında verilmemiştir.

fasıl: kadın ve erkek cinsel organları **22. fasıl:** ayak, topuk, baldır, diz **23. fasıl:** insanın gelişim evreleri

24. fasıl: birinci ve ikinci dereceden akrabalık adları, karakter özellikleri

İkinci Bölüm: *Sosyal sınıflar ve meslekler hakkındadır.*

1. fasıl: dini inançlar ve dinî tabirler, **2. fasıl:** askerî ve sivil yönetim, askerlik ve savaş, bir yönetim altında çalışan meslek sınıfları **3. fasıl:** esnafılık ve zanaatkârlar **4. fasıl:** sayılar ve hesaplama, ödeme ile ilgili sözler **5. fasıl:** değirmen **6. fasıl:** süt ürünleri ve sütçülük **7. fasıl:** çiftçilik **8. fasıl:** ayakkabıcılık ve dericilik **9. fasıl:** iplik **10. fasıl:** dokumacılık **11. fasıl:** terzilik, dellal, tüccarlık, kuyumculuk, hamallık, güzel kokular ve koku satıcı gibi çeşitli meslekler **12. fasıl:** şifalı otlar ve halk hekimliği **13. fasıl:** çeşitli baharatlar ve otlar **14. fasıl:** hekimlik ve hastalıklar **15. fasıl:** hekimlik aletleri **16. fasıl:** yıldız ilmi, müneccimlik **17. fasıl:** terzilik ve terzilik aletleri **18. fasıl:** şaraplar ve şarapçılık **19. fasıl:** müzik aletleri ve çalgıcılar **20. fasıl:** spor oyunları ve müsabakalar (*güreş, çevgen, at yarışı, okçuluk*) **21. fasıl:** avcılık **22. fasıl:** para ve türleri **23. fasıl:** binicilik ile ilgili çeşitli iş kolları ve iş sahipleri ile para basma ile meşgul olan (*sikke urıcı*) **24. fasıl:** tüccarlık **25. fasıl:** esnafılık

Üçüncü Bölüm: *Hastalıklar ve illetler hakkındadır*

Bu bölümde kelimeler *fasıl* başlığı altında verilmemiş ve hastalıklar ile ilgili ifadeler arka arkaya sıralanmıştır.

Dördüncü Bölüm: *Yiyecekler ve yiyeceklerle ilgili konular hakkındadır.*

1. fasıl: öğünler ve konukluk ile ilgili terimler **2. fasıl:** yiyecekler, yiyecek çeşitleri **3. fasıl:** tatlılar **4. fasıl ve 5. fasıl:** yumurta ve yumurta yemekleri

Beşinci Bölüm: *Ticarî eşya, kumaş ve silahlar hakkındadır.*

1. fasıl: mutfak araç gereçleri, **2. fasıl:** sıvılar için kaplar **3. fasıl:** çeşitli nesneleri koymak için kullanılan kap kacak **4. fasıl:** silahlar **5. fasıl:** binicilik ve binicilik aletleri

Altıncı Bölüm: *Giysiler ve mefruşat hakkındadır*

1. fasıl: giysi isimleri ve giysi türleri **2. fasıl:** giysi parçaları ve özellikleri **3. fasıl:** kürk ve deri, **4. fasıl:** altın, inci, boncuk ve takılar, mücevherat **5. fasıl:** ayak giyimi, ayakkabı çeşitleri **6. fasıl:** iç giyim ve mefruşat

Yedinci Bölüm: *Böcekler, kuşlar ve dört ayaklılar ve yırtıcı kuşlar hakkındadır*

1. fasıl: atlar hakkında genel söz varlığı **2. fasıl:** atın uzuvları **3. fasıl:** cinslerine göre atlar **4. fasıl:** renklerine göre atlar **5. fasıl:** develer **6. fasıl:** sığır **7. fasıl:** geyik **8. fasıl:** koyun **9. fasıl:** yırtıcı hayvanlar **10. fasıl:** kertenkele, kurbağa, yengeç ve balık **11. fasıl:**

yılan ve zehirli hayvanlar **12. fasıl:** kemirgenler ve böcekler **13. fasıl:** kuşlar **14. fasıl:** hayvan sesleri **15. fasıl:** eşyadan, araç gereçten ve hareketlerden kaynaklanan sesler

Sekizinci Bölüm: *Gökyüzü ve onunla ilgili konular hakkındadır*

1. fasıl: rüzgarlar, **2. fasıl:** bulutlar ve yağış tipleri **3. fasıl:** gök ve göğün burçları **4. fasıl:** yıldızlar **5. fasıl:** uçmak ve tamu (cennet ve cehennem) **6. fasıl:** zaman **7. fasıl:** gece ve gündüz **8. fasıl:** uyku **9. fasıl:** yıl, ay ve belirli günler

Dokuzuncu Bölüm: *Yeryüzü ve onunla ilgili konular hakkındadır*

1. fasıl: yer **2. fasıl:** toprak ve toprak çeşitleri **3. fasıl:** dağ, tepe **4. fasıl:** taşlar **5. fasıl:** balçık ve çamur **6. fasıl:** sular **7. fasıl:** dere **8. fasıl:** deniz ve denizcilik **9. fasıl:** su kaynakları (kuyu, havuz)

Onuncu Bölüm: *Bitkiler ve ağaçlar hakkındadır*

1. fasıl: bitki türleri ile ilgili genel söz varlığı **2. fasıl:** meyveler **3. fasıl:** hurma **4. fasıl:** bağ ve üzüm **5. fasıl:** ağaçlar **6. fasıl:** diken **7. fasıl:** tohum, ekin ve ekin yeri **8. fasıl:** tahıllar **9. fasıl:** bostan ve bostanda yetiştirilen ürünler **10. fasıl:** sebzeler **11. fasıl:** güzel kokulu otlar ve çiçekler **12. fasıl:** hayvan yemleri

On Birinci Bölüm: *Binalar ve mekânlar hakkındadır*

1. fasıl: insanların yaşadıkları yerler hakkında genel söz varlığı **2. fasıl:** binalar ve yapı bölümleri **3. fasıl:** kapı ve kapı bölümleri **4. fasıl:** çeşitli mekânlar

On İkinci Bölüm: *Tek tek çeşitli konular hakkındadır*

1. fasıl: Cami, namaz, oruç, zekat ve hac ile ilgili sözler **2. fasıl:** yazı gereçleri **3. fasıl:** farz olan ve sünnet olan davranışlar

Türkçenin söz varlığının konularına göre sınıflandırıldığı çalışmalar arasında Çağatay Türkçesi ile yazılan eserleri de görmekteyiz. Bu sahanın önde gelen ismi Ali Şîr Nevâyi'nin *Muhâkemetü'l-Lugateyn* adlı eseri içerisinde yer alan isimlerin ve fiillerin anlamlarına göre sınıflandırıldığı bölüm, tematik bir söz varlığı incelemesi olarak dikkat çekmektedir. Bu bölümde Nevâyi'nin Türkçenin Farsçaya olan üstünlüğünü kanıtlama noktasında dilik deliller arasında saydığı sözlük malzemesi çeşitli konu başlıkları altında sınıflandırılmaktadır.⁸¹

Nevâyi'nin eserinde yer verdiği konu başlıkları şunlardır:

İSİMLER

Akrabalık Adları

⁸¹ Sema Barutçu Özönder, *Ali Şîr Nevâyi Muhâkemetü'l-Lugateyn İki Dilin Muhakemesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1996, s. 51.

“Ak öy” parçaları

Kuşlar

Dağlık ve düzlük yer adları

Hayvan seslenmeleri

Yaşlarına ve türlerine göre atlar

Av hayvanları

Binit takımı

Giysiler

Yemeklik koyun uzuvları

Yemek ve yiyecekler

İçkiler

“Sevgi-sevgili güzel-güzellik” etrafındaki kelimeler

FİİLLER

“vurmak” fiilleri

“içki içmek” fiilleri

“süslenmek” fiilleri

“ağlamak” fiilleri

Yine Çağatay sahasına ait Muhammed Yakub Çingi tarafından hazırlanan ve 1982’de Taşkent’te basılan *Kelürnâme* adlı sözlüğün on beşinci bölümü çeşitli konulara dair 9 başlığa ayrılmıştır:⁸²

1. Gökyüzü: kök, kuyaş, küneş, kün, ay...
2. Yeryüzü
3. Atlar ve öteki hayvanlar
4. Kuşlar
5. İnsanlar
6. Akrabalık adları
7. Silahlar
8. Sayılar
9. Belirteçler (yer ve zaman belirteçleri), zamirler, sıfatlar

Türkçenin tarihî söz varlığına yönelik olarak hazırlanmış tematik sözlükleri arasında *transkripsiyon sözlükleri* olarak da bilinen sözlüklerden 1641 tarihli Giovanni Molino’nun *Turkish Lexical Content in Dittionario della*

⁸² Zuhul Kargı Ölmez, “Çağatayca Sözlükler”, *Kebikeç*, S: 6, 1998, s. 143-144.

lingua Italiana Turchesca adlı eseri de örnek gösterilebilir. Sözlük, ele aldığı söz varlığını şu başlıklar altında sınıflandırmıştır:⁸³

TURKISH VOCABULARY

1. İsimler (Nouns)

- 1.1. Vücudun bölümleri ve fiziksel unsurlar
- 1.2. Akrabalık terimleri
- 1.3. İnsana dair diğer terimler
- 1.4. Çeşitli unvan, mevki ve rütbe ile ilgili isimler
- 1.5. Çeşitli coğrafi bölgelerin yerlileri ile ilgili isimler
- 1.6. Eylemin öznesi ile ilgili isimler
- 1.7. Eylem adları
- 1.8. Eylemin nesneleri ve sonuçları ile ilgili isimler
- 1.9. Meslek, iş ve mevki adları
- 1.10. Durum ve koşulları ifade eden isimler
- 1.11. Hastalık ve maraz isimleri
- 1.12. Gelenekler
- 1.13. Dinî terminoloji
- 1.14. Çeşitli bilim alanlarının adları
- 1.15. Geometri ve matematik terimleri
- 1.16. Yiyecek
- 1.17. İçecek
- 1.18. Giysi, ayakkabı, kumaş ve dekoratif unsurlar
- 1.19. Para
- 1.20. Binalar ve onların bölümleri
- 1.21. Eve ve bölümlerine dair terimler
- 1.22. Çeşitli amaçlar için kullanılan odaların adları
- 1.23. Yapı malzemeleri
- 1.24. İnsan faaliyetlerinde kullanılan bazı araç gereçler ve onların unsurları
- 1.25. Ölçü birimleri

⁸³ Ewa Siemienieć-Golaś, *Turkish Lexical Content in Dittionario della lingua Italiana, Turchesca*, Kraków, 2005.

- 1.26. Gemi türleri ve onların parçaları
- 1.27. Müzik aletleri ve onların parçaları
- 1.28. Uzay terimleri
- 1.29. Astronomi terimleri
- 1.30. Mevsimler
- 1.31. Zaman birimleri ve günün belirli saati
- 1.32. Aylar
- 1.33. Haftanın günleri
- 1.34. Doğal ve meteorolojik fenomenler
- 1.35. Doğa unsurları
- 1.36. Elementler ve mineraller
- 1.37. Doğadaki elementlerin toplandığı yerlerin adları
- 1.38. Bitki, meyve, mantar adları ve onların unsurları
- 1.39. Hayvanlar, kuşlar, böcekler; bunların uzuvları; fizyolojik unsurlar
- 1.40. Balık ve diğer deniz canlıları
- 1.41. Topluluk adları
 - 1. 41.1 İnsanlar için topluluk adları
 - 1.41.2. Hayvanlar için topluluk adları
 - 1.41.3. Çeşitli şeyler için topluluk adları
- 1.42. Çeşitli yer adları
- 1.43. Hayvanlar, kuşlar ve diğer canlılar için yer adları
- 1.44. İdari birimler
- 1.45. Coğrafi adlar
 - 1.45.1. Bölgeler, ülkeler, eyaletler
 - 1.45.2. Şehirler ve kasabalar
 - 1.45.3. Adalar
 - 1.45.4. Dağlar: dağ sıraları, dağ zirveleri, dağ geçitleri
 - 1.45.5. Denizler ve okyanuslar
 - 1.45.6. Boğazlar, geçitler
 - 1.45.7. Körfezler
 - 1.45.8. Nehirler
 - 1.45.9. Göller

1.46. Renk adları

1.47. Soyut isimler

2. Sıfatlar

2.1. Fiziksel, dışsal özellikleri betimleyen sıfatlar

2.1.1. Basit sıfatlar

2.1.2. Birleşik sıfatlar

2.2. İçsel, kimyasal, soyut özellikleri betimleyen sıfatlar

2.2.1. Basit sıfatlar

2.2.2. Birleşik sıfatlar

2.3. Renkler

3. Zarflar

4. Zamirler

4.1. Şahıs ve iyelik zamirleri

4.2. Dönüştürme zamirleri

4.3. İşaret zamirleri

4.4. Soru zamirleri

4.5. Soru zamiri işleviyle kullanılan söz öbekleri

4.6. Belirsizlik, niteleme ve olumsuzluk zamirleri

5. Edatlar

6. Bağlaçlar

7. Sonekler

8. Önekler

8.1. Birincil önekler

8.2. İkincil önekler

9. Yansıma sözler

10. Ünlem öbekleri

11. Rakamlar

11.1. Asıl sayılar ve onlara atıfta bulunan bazı terimler

11.2. Sıra sayıları

11.3. Kesir sayıları

12. Fiiller

12.1. Hareket fiilleri

12.2. Durum fiilleri

12.3. Duyulara ve soyut anlamların ifadesine yönelik fiiller

13. Kelimeler: *var, yok, -dur*

1.2.1.2. Türkçenin Çağdaş Dönem Tematik Sözlük Çalışmaları

Türkçenin söz varlığının temalara göre sınıflandırıldığı yakın dönemde yapılan belli başlı çalışmalar ve içerikleri şu şekilde özetlenebilir:

Rıza Bey ve Esmâ-i Türkî Adlı Eseri:

Eser R. 1317/ M. 1901-1902 yıllarına ait olup Darüşşafaka öğrencilerine yönelik hazırlanmış bir sözlüktür. Eserde sözler çeşitli konulara dair **fasıl** adı verilen bölümler altında alfabetik düzende (Arap alfabesi düzeninde) sıralanmıştır. Eserde yer alan konu başlıkları sırasıyla şu şekildedir:

Birinci Fasil- Esmâ-i Şerîf ve Âliyye dair

İkinci Fasil – Esmâ-i dinîyye dair

Üçüncü Fasil – Edyân-ı saireye dair

Dördüncü Fasil- Okuyup yazmaya ve ana münaseb olan şeylere dairdir

Beşinci Fasil- Asker ve silah ile bunlara münaseb şeylere dairdir

Altıncı Fasil- Gökyüzüne ve ana münaseb olan şeylere dairdir

Yedinci Fasil- Havaya ve ana münaseb olan şeylere dairdir

Sekizinci Fasil- Günlere ve vakitlere dairdir

Dokuzuncu Fasil- Arabi aylarının esmaları

Onuncu Fasil- Rumî aylarının esmaları

On birinci Fasil- Yeryüzüne ve ana münaseb olan şeylere dairdir

On ikinci Fasil- Madenler ve anlarda olan şeylere dairdir

On üçüncü Fasil- Taşlara dairdir

On dördüncü Fasil- Ağaçlara ve anlara münaseb olan şeylere dairdir

On beşinci Fasil- Hububat ve ana münaseb olan şeylere dairdir

On altıncı Fasil- Yemişlere ve anlara münaseb olan şeylere dairdir

On yedinci Fasil- Yeşillik ve ana münaseb olan şeylere dairdir

On sekizinci Fasil- Bağ ve bostan ve anlara münaseb olan şeylere dairdir

On dokuzuncu Fasil- Çiçeklere dairdir

Yirminci Fasil- Deniz ile göllere ve anlara münaseb olan şeylere dairdir

Yirmi birinci Fasil- Gemiye ve ana münaseb olan şeylere dairdir

- Yirmi ikinci Fasil-** Şehre ve şehirde olan şeylere dairdir
- Yirmi üçüncü Fasil-** Evin köşe bucağına dairdir
- Yirmi dördüncü Fasil-** Ev yapısına kullanılan şeylere dairdir
- Yirmi beşinci Fasil-** Ev eşyasına dairdir
- Yirmi altıncı Fasil-** Yanıcı ve münasebi olan şeylere dairdir
- Yirmi yedinci Fasil-** İnsanın 'azāsına ve ana münaseb olan şeylere dairdir
- Yirmi sekizinci Fasil-** yok
- Yirmi dokuzuncu Fasil-** İnsana ister istemez gelen hâllere dairdir
- Otuzuncu Fasil-** İnsanın yaradılışınca olan isim ve sıfatlara dairdir
- Otuz birinci Fasil-** İnsanın daima işlediği şeylere dairdir
- Otuz ikinci Fasil-** İnsanın gönlünce olan hâllerine dairdir
- Otuz üçüncü Fasil-** Hısımlığa ve ana münaseb olan şeylere dairdir
- Otuz dördüncü Fasil-** Yenilen ve içilen ve anlara münaseb olan şeylere dairdir
- Otuz beşinci Fasil-** Giyilen ve anlara münaseb olan şeylere dairdir
- Otuz altıncı Fasil-** Urba yapılan ve ana münaseb olan şeylere dairdir
- Otuz yedinci Fasil-** Karada olan hayvanlara ve anlara münaseb olan şeylere dairdir
- Otuz sekizinci Fasil-** Kuşlara ve anlara münaseb olan şeylere dairdir
- Otuz dokuzuncu Fasil-** Böceklerle dairdir
- Kırkıncı Fasil-** Suda olan hayvanlara dairdir
- Kırk birinci Fasil-** Meşhur balıkların esmaları
- Kırk ikinci Fasil-** Tartı ve ölçüler ile anlara münaseb olan şeylere dairdir
- Kırk üçüncü Fasil-** Sayıya dair olanlar
- Kırk dördüncü Fasil-** Paraya ve ana münaseb olan şeylere dairdir
- Kırk beşinci Fasil-** Renklere dairdir
- Kırk altıncı Fasil-** Etraf ve cihete yani köşe ve bucağa dairdir

Asıl adı “*B’lgarsko-Turski Tematičen Reçnik*” olan Türklük Bilimi sahasında *Türkçe-Bulgarca Tematik Sözlük* olarak bilinen Hayriye Memova Süleymanova’nın 2 ciltlik sözlüğü, Kliment Ohridski Üniversitesi tarafından 1980-1981 yıllarında yayımlanmıştır.

Sözlükte yer alan konu başlıkları şunlardır:⁸⁴

- I. İNSAN TOPLUMU
 1. Ekonomik Düzen

⁸⁴ Kocapınar, a.g.e., s. 222-225.

2. Devlet
3. Örgütler, Teşkilatlar
4. Siyaset, Politika
5. Din ve Ateizm
6. Adliye, Adalet, Tüze
7. Yurdu Savunma, Vatanı Müdafaa
8. Barış Savaşı

II. İNSAN

1. İnsanın Gelişmesi (İnkişafı)
2. İnsan Vücudu
3. Şahsiyetin Ruhi Vasıfları, Kişinin Psişik (Ruhsal) Özgülükleri
4. Aile

III. MESKEN, KONUT

1. Ev
2. Elbise, Giysi

IV. SAĞLIĞI KORUMA

1. İlk Yardım
2. Hastane
3. Eczanecilik

V. EĞİTİM VE ÖĞRENİM (ÖĞRETİM), BİLİM, SANAT VE KÜLTÜR

1. Bilim, İlim
2. Dil ve Edebiyat (Yazın)
3. Sözlü (şifahi) Halk Edebiyatı
4. Edebiyat, Bedii Edebiyat (yazın)
5. Periyodik (sürekli) yayınlar
6. Kitap
7. Kütüphanecilik
8. Radyo ve Televizyon
9. Müzik, Musiki
10. Tasvirî (plastik) sanatlar/resim, grafik, heykel ve mimari kollarını içine alan/şekil sanatları; grafik sanatlar
11. Mimarlık, mimari
12. Tiyatro

13. Sinema/cılık/ sanatı, filmcilik

14. Sirk

VI. EKONOMİ

1. Enerjetik, enerji

2. Sanayi

3. Köy iktisadiyatı (ekonomisi)

4. Bitkicilik, bitki yetiştirme

5. Hayvan bakıcılığı, hayvan üretimi

6. Tarım (ziraat) makineleri

7. İnşaat

8. Nakliyat ve ulaşım

9. Kara (Karayolu) nakliyatı

10. Su nakliyatı

11. Hava nakliyatı

12. Posta bağlantısı (irtibatı)

13. Ticaret

14. Mallar

15. Restoran, Lokanta

16. Sanayi malları

17. Maliye

VII. SPOR

1. Topla Oyunlar, top oyunları

2. Su sporu

3. Hava/cılık/ Sporu

4. Alpinizm, dağcılık, dağ sporu

5. Kış sporu

6. Av, avcılık

7. Spor atışı

8. Balıkçılık sporu

9. Satranç

10. Hareket

11. Gezi, seyahat, yolculuk

VIII. DOĞA, TABİAT

1. Dünya, yer, arz

2. Gökküresi
3. Sular
4. Madde ve enerji
5. Fizik
6. Bitkiler, nebatat
7. Tarım bitkileri, ziraat nebatatı
8. Meyve ağaçları ve meyveler (yemişler)
9. Süs (park) bitkileri, dekoratif bitkiler
10. Hayvanlar
11. Sayı ve şekiller
12. Ölçüler
13. Zaman, vakit

Ş. Recai Cin'in *Kavramlar Dizini* adlı iki ciltlik eseri, yazarının deyişiyle bir "konu (theme) sözlüğüdür. Eser, söz kavramını değil kavramın unutulmuş sözcüğünü buldurup öğretmek amacıyla düzenlemiştir."⁸⁵ Recai Cin, kavram alanı kuramını dikkate alarak hazırladığı eserinde kavramları alfabetik sırayla dizin düzeninde sıralamakta ancak kavramlarla ilgili herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Kavramlar arasındaki ilişkiyi *bkz., kar:* kısaltmalarıyla sözlük içi gönderimlerde bulunarak göstermektedir. Yazar, eseri oluşturan söz varlığının olabildiğince geniş tutulmasına dikkat ettiğini ve eserinin Osmanlıca terimlerle birlikte o dönem yabancı dillerden Türkçeye yeni alıntılanan sözcüklere ve yeni kavramlara Türkçe karşılıklar bulma noktasında da azımsanmayacak ölçüde bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir.⁸⁶

1962- 1980 yılları arasında halk ağzından derlenmiş sözcüklerden oluşan 12 ciltlik *Derleme Sözlüğü*'nün kavramlar dizini olarak Türk Dil Kurumu Ağız Araştırmaları Bilim ve Uygulama Kolu tarafından hazırlanan *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini*, Anadolu ağızlarında yaşayan kavramların çeşitliliğini ve inceliklerini saptamayı ve yazı dilindeki karşılıkları ile bağlantı kurmayı amaçlamıştır. Eserde madde başları alfabetik düzende verilmiş olup ilgili sözler madde başının altında sıralanmıştır.

⁸⁵ Recai Cin, *Kavramlar Dizini 1*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971, s. 5.

⁸⁶ Cin, a.g.e., s. 6.

Türkiye dışında yapılan söz varlığını belli temalara göre sınıflandıran çalışmalar da tematik sözlükçülük adına önem arz eder. Bu çalışmaların bir örneği *Materialı k ideografiçeskomu slovaryu dialektov Tatarskogo Yazıka (Tatar Dili Dialektlerinin İdeografik Sözlüğü)* adlı eserdir.

Sözlüğe alınan sözler şu başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

I. Tanımak- Bilmek zihinsel algılamaya yönelik unsurlar

- 1.1. hayat, yaşayış ile ilgili dialektal birimler
- 1.2. zaman, vakit düşüncesiyle ilgili dialektal birimler
- 1.3. yer, mekan algılaması ile ilgili sözler
- 1.4. biçim algısı ile ilgili sözler (yer şekilleri)
- 1.5. değişim, yenilenme algısına yönelik sözler
- 1.6. hareket, yer, geçiş algısına yönelik sözler
- 1.7. ilişki, sebep / bakış, görüş, tutum algısına yönelik birimler
- 1.8. düzen, sıralama algısına yönelik birimler
- 1.9. miktar, büyüklük, hacim, boyut, ebat, derece (a. beraber, topluca b. bir bölüm c. yarım)
- 1.10. büyüklük, boyut, ebat, derece
- 1.11. sayı algısına yönelik birimler
- 1.12. derece bildiren birimler
- 1.13. görünüş, biçim algısına yönelik birimler
- 1.14. gereklilik, önem algısına yönelik birimler
- 1.15. renk algısına yönelik unsurlar 1.15. renk (a. beyaz b. kırmızı, al c. alaca renkte d. siyah veya kızıl üstünde parça parça beyaz (at) e. kara, siyah f. koyu kahverengi, konur g. kızıl sarı h. kırmızı, kızıl ı. kahverengi, konur i. mavi, boz j. sarı k. kirli sarı, boz, grimsi k. kır renkli, ağarmış, ak l. çobar m. eflatun, mor n. yeşil)

II. Tabiat (canlı ve cansız) algısına yönelik unsurlar

- 2.1. insan ve onu kuşatan dünya algısına yönelik unsurlar
- 2.2. evren, gök cisimleri, atmosfer ile ilgili unsurlar
- 2.3. hava durumu, mevsim ile ilgili unsurlar
- 2.4. belirli bir yerdeki, memleketteki an, zaman algısı ile ilgili birimler?
- 2.4. mevsimler (a. bu il b. geçmiş il c. gelecek il d. bahar, ilkbahar e. yaz, yaz mevsiminin haziran, temmuz ve ağustos aylarına denk gelen en sıcak dönemi), f. güz g. kış)
- 2.5. jeomorfolojik değişimler ile ilgili unsurlar

- 2.6. yeryüzü algısı ile ilgili unsurlar
- 2.7. su yüzeyi ile ilgili unsurlar
- 2.8. bitki örtüsü ile ilgili unsurlar
- 2.9. hayvan ekosistemi ile ilgili unsurlar

III. İnsan (canlı, fizik-biyolojik, fizyolojik akıl ve can, ruh sahibi olarak) ve onun yaşayışında kullanılan araç-gereçler

- 3.0. Can sahibi olarak insan ve onun yaşamında kullanılan araç-gereçleri bildiren unsurlar
- 3.1. Hayat, insan hayatının dönemleri ile ilgili unsurlar
- 3.2. İnsanın uzuvlarının ve organlarının isimleri
- 3.3. Duymak-sezmek ile ilgili unsurlar
- 3.4. İnsanın hareketini ve duruşunu bildiren unsurlar
- 3.5. Kişisel hijyen ve onunla ilgili unsurlar
- 3.6. Sağlık, hastalık, tedavi etmek ve bunlarla ilgili unsurlar
- 3.7. Beslenmek ve bununla ilgili unsurlar
- 3.8. Uyku ve onunla ilişkili sözler
- 3.9. İnsanın kıyafeti, dış giyimi ile ilgili sözler
- 3.10. Kılık- kıyafet, bunların türleri, dikiş aletleri, kumaşlar
- 3.11. Makyaj malzemeleri, bijuteri ve bunların türleri
- 3.12. El işlerini (dikiş, işleme, nakış) yapmada kullanılan dokumalar kumaşlar ve başka araç-gereçleri ifade eden unsurlar

3.13. İnsanın yaşadığı yeri bildiren, niteleyen unsurlar

- 3.14. Yurt, ev ve onun yapısı ile ilgili birimler
- 3.15. His, zevk, dilek, istek, niyet bildiren, düşünen ve söyleyen, dile getiren canlı olarak insanı niteleyen unsurlar
- 3.16. İrade, istek, niyet, dilek hislerini yansıtan unsurlar
- 3.17. Kişinin Mizacı, huyu ile ilgili unsurlar
- 3.18. Kişinin karakterini bildiren unsurlar
- 3.19. Düşünen canlı olarak insanın özellikleri
- 3.20. Söyleyen, konuşan canlı olarak insanı bildiren unsurlar
- 3.21. İnsan ve bilim
- 3.22. İnsan ve din düşüncesi ile ilgili unsurlar
- 3.23. Mitoloji ile ilgili unsurlar

IV. Sosyal bir canlı olarak insan

- 4.1. Kişiler arasındaki ilişkileri bildiren unsurlar

- 4.2. Kişinin toplumdaki konumunu bildiren unsurlar
- 4.3. Söylem, konuşma biçimlerini, ifade biçimlerini bildiren unsurlar
- 4.4. Kişiler arasındaki bağlantı kanallarını bildiren unsurlar
- 4.5. İnsanın para ile ilişkisini gösteren unsurlar
- 4.6. Kan bağı ile kurulan ilişkiler
- 4.7. İl, devlet, devlet yapılanmasının şekilleri, iktidar, egemenlik, devlet organlarını ifade eden unsurlar

Türk dilinin söz varlığını tematik sınıflandırmayla ele alan Edhem Rahimoviç Tenişev vd. tarafından hazırlanan *Sravnitel'no-İstoričeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov, Leksika* adlı eser, 1997 yılında Moskova'da yayınlanan tarihsel karşılaştırmalı gramer serisinin *Leksika* başlıklı 4. cildidir. Eser, tematik bir sözlük olup eserde yazarlarının deyimiyle Türkçenin ilk konuşurlarının sıklıkla kullandıkları yaklaşık 1000 kelime incelenmiştir. Bu kelimeler Köktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçesi dönemlerine ait metinlerin taranıp fişlenmesiyle tespit edilmiştir. Eserde kelimelerin sınıflandırıldığı konu başlıkları şunlardır:⁸⁷

1. METEOROLOJİ

Hava Olayları
Yağış ve Benzeri Sözcükler
Rüzgâr ve Çeşitleri
Gök Cisimleri
Zaman Aralıkları
Yeryüzü

2. TABİAT

Ortak İsimler
Yabanî Bitki Adları
Meyve Sebze Adları

3. HAYVAN

Ortak İsimler
Vahşi Hayvanlar

⁸⁷ Eser hakkında bilgi ve eserdeki konu başlıklarının listesi için bk. Edhem Rahimoğlu Tenişev, *Sravnitelno-İstoričeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov Leksika*, 2. Baskı, Moskova, 2001 ve Yaşar Şimşek, “Edhem Rahimoğlu Tenişev, *Sravnitelno-İstoričeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov Leksika*, T. 4, Moskova: Nauka, 1997”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Kitap Tanıtım ve Değerlendirme, S: 47, 2015, s. 121-129.

Memeliler

Kuşlar

Balıklar

Sürüngenler

Haşaratlar

Evcil Hayvanlar

4. İNSANLAR

Vücut

Akrabalık İlişkileri

Sosyal İlişkiler

Ticaret, Ekonomi, Mülkiyet

5. KÜLTÜR

Ateş Yakma

(Kilden Yapılan) Çanak Çömlek vb.

Dericilik

Keçe Üretimi

Dokuma

İşleme

Metaller

Demircilik

Avcılık, Balıkçılık, Toplayıcılık

Çiftlik Hayvanlarından Elde Edilen Gıda Ürünleri

Tarım

Giyim, Ayakkabı, Şapka

Mesken, Yerleşme

Yurt, Çeşitli Ev Eşyası

Tarımsal Yapılar

Yol ve Ulaşım

Savaş ve Silah

MANEVİ KÜLTÜR UNSURLARI

Renkler

6. RİTÜEL-MİTOLOJİ PARÇALARI

Metin Parçalarının Yeniden Yapılandırılması

Şiir Dilinin Sözvarlığından Örnekler

7. ANTROPOLOJİ

İsimler

Sıfatlar

Rakamlar

Fiiller

Genel söz varlığına ilişkin tematik (konusal) sınıflandırma çalışmaları yanında belli bir tarihsel dönemin söz varlığını ele alan çalışmalar da vardır.

Ahmet Bican Ercilasun, *Türk Dili Tarihi* adlı eserinde *Bengü Taşlardaki Söz Varlığı* başlığı altında Köktürk Yazıtlarındaki sözleri konularına göre şu şekilde sınıflandırmaktadır: Temel kelimeleri oluşturan söz varlığı olarak *insanın temel hareket ve oluşlarını gösteren fiiller; insanın duygu, düşünce ve isteklerini gösteren fiiller; varlıkların oluş ve hareketlerini gösteren fiiller; zaman kavramıyla ilgili kelimeler; yer ve yön kavramıyla ilgili kelimeler; tabiatla ilgili kelimeler; hayvanlarla ilgili kelimeler; renkler; akrabalıkla ilgili kelimeler; sayılar; zamirler*. Temel kelimelerin dışındaki kültür kelimeleri ile insan ve toplum hayatının çeşitli görünüşlerini hatta karmaşık kavramları anlatan kelimeler de şu başlıklar altında sıralanmıştır: *İnsan ömrü, karakteri ve nitelikleriyle ilgili kelimeler; ev, giyim ve yaşamayla ilgili kelimeler; savaş, askerlik ve devlet yönetimiyle ilgili kelimeler; unvanlar; yazı ve sanatla ilgili kelimeler; manevi hayat ve ölümle ilgili kelimeler*. Bunların dışında yazıtların söz varlığını oluşturan görevli ögeler de şu başlıklar altında gösterilmiştir: *Sıfatlar, zarflar, edatlar, bağlaçlar*.⁸⁸

Türkiye’de yakın dönemde yapılan konusal söz varlığına yönelik çalışmalardan bir diğeri de Öner-Kaya-Özşahin’in ortaklaşa hazırladıkları *Lehçe-i Tatarî’nin Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme* başlıklı makaledir. Bu çalışmada adlar tematik olarak şu başlıklar altında sınıflandırılmıştır.⁸⁹

1. Evren, zaman 2. Dünya, gökyüzü, hava olayları, 3. Madenler, mineraller
4. Bitkiler 5. Hayvanlar 6. İnsan vücudu 7. Doğum, hayat, hayatın çağları, ölüm
8. Hastalıklar 9. Hekim, eczacı, cerrah 10. Besinler 11. Giyimler, süs, takı 12.

⁸⁸ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, 2004, s. 192- 197.

⁸⁹ Mustafa Öner-M. Y. Kaya- Murat Özşahin, “Lehçe-i Tatarî’nin Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme”, *Uçenyte Zapiski Tavriçeskogo Natsionalnogo Universiteta im. V. İ. Vernadskogo Seriya “Filologiya Sotsialniye Kommunikatsii”*, T: 23, 2010, <http://docplayer.biz.tr/407020-Lehce-i-tatari-nin-soz-varligi-uzerine-bir-deneme.html> (1.07.2017), s. 9-19.

Ev 13. Mobilya, kap, kacak 14. Şehir 15. Evlilik, aile, akraba 16. Ticaret, iş, para, maliye işleri 17. Meslekler 18. Tarım, bahçecilik 19. İnşaat 20. Dil bilgisi, yazma sanatı, edebiyat 21. Bilimler 22. Güzel sanatlar 23. Toplum ilişkileri, oyunlar, sporlar 24. Yolculuk 25. Toplum, hükümet 26. Yasama, hukuk 27. Ordu, savaş 28. Dinler, inançlar 29. Soyut terimler 30. Vücudun duyuları, beş duyu 31. Düşünce, irade, hareket, duygu 32. Değerler, eksiklikler, erdemler, kusurlar

Hatice Şirin, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi* adlı çalışmasında Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı dönemlerine ait 10 yazıtın söz varlığını incelemiş ve tespit ettiği söz varlığı öğelerini klasik sözlük anlayışından farklı bir biçimde konulara ayırarak (tematik) ele almıştır.⁹⁰ Bu açıdan ele aldığı söz varlığını üç ana başlık altında tasnif eden Şirin, birinci bölüme *Özel Ad Bilgisi ve Dil Bilgisi Öğeleri* adını vermiş ve ikinci bölümü *Konulara Göre Adlar*, üçüncü bölümü ise *Konulara Göre Fiiller* olarak adlandırmıştır. Başlıklardan da anlaşılacağı üzere sözcük türleri dikkate alınarak söz varlığını oluşturan unsurlar tasnif edilmiş ve nesneleri, kavramları ve hareketleri karşılayan *Adlar* ile *Fiiller* ayrı bölümler hâlinde konularına göre değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Şirin'in çalışmasında söz varlığının konularına göre şu başlıklar altında sınıflandırıldığı görülmektedir:

Konulara Göre Adlar

1. Zaman
2. Gökyüzü, Hava Olayları
3. Bitkiler
4. Hayvanlar
5. İnsan Bedeni
6. Coğrafya
7. Gündelik Yaşam Öğeleri
8. Birey, Toplum, Halk, Devlet, Siyaset, Savaş
9. Sayı Adları
10. Kavramlar
11. Varlıkların Olma ve Bulunmaları

⁹⁰ Hatice Şirin, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*, Kömen Yayınları, Konya, 2010, s. 9.

12. Olasılık

Konulara Göre Fiiller

1. Temel Kılış, Oluş, Durum
2. Fiziksel Gereksinim (Acıkma, Yeme, İçme, Doyma, Uyuma, Uyanma)
3. İnsan ve Bedeni (Doğum, Yaşayış, Ölüm, Hastalık, Yaralanma, Sakatlanma)
4. Duygu, Zihin
5. Devlet
6. Politika, Diploması
7. Savaş
8. Yerleşim, Yurt Tutma
9. Etkileşim, İletişim
10. Avcılık
11. Evlilik
12. Cenaze
13. İş, Hizmet
14. Kalkınma
15. Ad, Unvan
16. Kıtılık
17. Yasa, Ceza
18. Sanat
19. Kozmogoni, Din, İnanç
20. Doğa, Meteoroloji, Hava
21. Hayvanlar
22. Yardımcı Fiiller
23. Konusal Alanı Belirlenemeyenler

Dankoff ve Kelly tarafından hazırlanan *Mahmud al-Kaşgarî Compendium of the Turkic Dialects (Divān Lugāt at-Turk)* adlı 3 ciltlik eser, hem Türkçenin metin sözlükleri hem de son ciltte yer alan konusal dizin (*Topical Index*) nedeniyle Türkçenin tematik sözlükleri arasında değerlendirilebilir. Dankoff ve Kelly tarafından hazırlanan bu dizinde metnin söz varlığını oluşturan unsurlar 10 ana tema altında sınıflandırılmıştır:

I. Nature	Doğa
-----------	------

II. Animals and Plants	Hayvanlar ve Bitkiler
III. Daily Life	Gündelik Yaşam
IV. Society	Toplum
V. Spiritual Life	Dinsel, manevî yaşam
VI. Human Characteristics	Karakter
VII. Activities; Miscellaneous Actions	Çeşitli eylemler
VIII. The Senses	Duyular
IX. Abstractions; Miscellaneous Relationships	Soyutlamalar: Çeşitli ilişkiler
X. Particle	Nesne

Son olarak Pelin Kocapınar'ın doktora tezi olarak Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi metinleri üzerine hazırladığı kavram sözlüğü, çalışmamızda da sıklıkla başvurduğumuz kaynaklardan biridir. Kocapınar'ın hazırladığı kavram sözlüğünün ana başlıkları şunlardır:⁹¹

1. Gökyüzü ve Yeryüzü
2. Yön
3. Zaman
4. Sayılar
5. Ölçü
6. Renkler
7. Bitkiler
8. Hayvanlar
9. İnsanlar
10. Sağlık, Yaşam, Ölüm, Tıp
11. Vücut
12. Ev, Yapı
13. Değerli Madenler
14. Alet ve Araçlar
15. Müzik, Müzik Aletleri, Oyun ve Eğlence
16. At Takımları, Silahlar, Ordu ve Savaş
17. Din
18. Eğitim

⁹¹ Kocapınar, a.g.e., s. 10-11.

19. Hukuk
20. Ekonomik Hayat
21. Diğer zanaatler, Meslekler ve Kişileri
22. Gelenek, Görenek ve Değerler
23. Unvanlar, Sosyal Sınıflar ve Statüler

1.2.1.3. Türk Lehçelerinin Tematik Sözlükleri

Tematik söz varlığı ile ilgili yayınlar arasında Türk lehçelerinin söz varlığına yönelik olarak hazırlanan sözlükler de önemli bir yer tutar. Bu sözlüklerden öne çıkan birkaç eser ve içeriklerine dair bilgiler şu şekilde örneklendirilebilir:

A. K. Tihonov ve başkaları, *Russko-Uzbekskiy Tematičeskiy Slovar*, Taşkent, 1975.

B. Cumageldiyeva ve G. Sopiyeve tarafından hazırlanan *Türkmençe-Rusça Gısgaça Tematik Sözlügi* (Türkmençe-Rusça Tematik Sözlük), 1994.

Golaś, Ewa Siemienieć, *Karachay-Balkar Vocabulary Proto-Turkic Origin*, Kraków, 2000.

F. S. Safiullina ve K. R. tarafından hazırlanan *Tematičeskiy Russko-Tatarskiy Slovar* (Rusça-Tatarca Tematik Sözlük) sözlük, Rusça-Tatarca iki dilli ve tematik bir sözlüktür. Sözlük iki sütun hâlinde düzenlenmiş olup sözlüğün ön ve arka iç kapaklarında belirtilen plan çerçevesinde (Sözlüğün tematik sınıflandırma planı Rusça olarak ön kapağın iç kısmında, Tatar Türkçesi ile hazırlanan tematik sınıflandırma planı ise arka kapağın iç kısmında gösterilmektedir.) adı geçen temalara ait madde başları sol tarafta Rusçaları karşılarında -sayfanın sağında- da Tatar Türkçesi karşılıkları olmak üzere sıralanmıştır. Sözlükte Rusça *Общий План Тематический Классификации Лексик* (söz varlığının genel tematik sınıflandırma planı) başlıklı bölümde belirtilen sözlüğün tematik planını oluşturan başlıklar şunlardır:

1. İnsan Yaşamı

- 1.1. Genel Sözvarlığı
- 1.2. Yaşam, İnsanın yaşam süresi
- 1.3. İnsan Organları
- 1.4. İnsanın hareketi ve konumu
- 1.5. Kişisel Hijyen, Kozmetik

- 1.6. Sağlık, Hastalık, Tedavi
- 1.7. Beslenme, Gıda
- 1.8. Uyku
- 1.9. Dış Görünüş (Kılık kıyafet, hâl, tavır)
- 1.10. Elbise, Giysi, Ayakkabı
- 1.11. Konut, Daire, Ev,

2. İnsanın Hisleri, İstekleri, Düşünceleri, Sözleri

- 2.1. Genel Sözvarlığı
- 2.2. Hisler ve Duygular
- 2.3. İrade, İstek
- 2.4. Kişinin mizacı, huyu
- 2.5. Kişinin Karakteri
- 2.6. Düşünce olarak insan
- 2.7. Konuşma olarak insan
- 2.8. İnsan ve Bilim
- 2.9. İnsan ve Din

3. Toplumsal, Sosyal Bir Varlık Olarak İnsan

- 3.1. Genel Sözvarlığı
- 3.2. Toplum içindeki tutum ve davranışlar
- 3.3. İnsanın hâl ve gidişatı
- 3.4. Söylem Biçimleri
- 3.5. Kişiler arasındaki iletişim kanalları
- 3.6. İnsan ve Mülkiyet
- 3.7. Aile içerisinde insan
- 3.8. Yerleşim yeri içinde insan
- 3.9. Kişinin Eğitim ve Öğretimi
- 3.10. İş hayatında kişi
- 3.11. Tatilde kişi
- 3.12. İnsan ve kültür, sanat
- 3.13. İnsan ve toplumsal yaşam

4. Ülke, Devlet

- 4.1. Genel Sözvarlığı
- 4.2. Devlet yönetim biçimleri
- 4.3. Devlet yönetimi, devlet organları

- 4.4. Belgeler, evraklar
- 4.5. Devletlerarası ilişkiler
- 4.6. Silahlı güçler

5. İnsan ve onu kuşatan çevre, dünya

- 5.1. Genel Sözvarlığı
- 5.2. Fizikî nitelikte maddeler
- 5.3. Evren, gök cisimleri, atmosfer
- 5.4. İklim, hava
- 5.5. Yer, yeryüzü
- 5.6. Su yüzeyi
- 5.7. Bitkiler
- 5.8. Hayvanlar

6. Genel Kategoriler

- 6.1. Varlık, yaşam
- 6.2. Zaman
- 6.3. Uzay
- 6.4. Şekil, biçim
- 6.5. Değişim
- 6.6. Hareket, yer değiştirme, devinim
- 6.7. Tutum, tavır, davranış
- 6.8. Düzen
- 6.9. Miktar, sayı, büyüklük, boyut, derece
- 6.10. Nitelik

Tematik söz varlığının araştırılmasına yönelik olarak hazırlanan yüksek lisans ve doktora düzeyinde tez çalışmaları da bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında yüksek lisans düzeyinde hazırlanmış şu tezler, öne çıkan örneklerdendir:

Çakmak, Cihan, *Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Öner, İzmir, 2010.

Demirhan, Ahmet, *Karakalpak Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Öner, İzmir, 2011.

Yurdakul, Ebru, *Karaçay-Balkar Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Öner, İzmir, 2011.

Bahsedilen türde yüksek lisans ve doktora düzeyinde yapılmış birer çalışma örnek alınarak bu çalışmaların içerikleri şu şekilde gösterilebilir:

Murat Özşahin tarafından hazırlanan ve danışmanlığını Prof. Dr. Mustafa Öner'in yürüttüğü *Başkurt Türkçesi Söz Varlığı* isimli doktora tezi, Başkurt Türkçesi söz varlığını çeşitli temalar altında sınıflandıran bir çalışma olup tematik tasnif başlıca iki ana gruba ayrılmıştır: 1. Başkurt Söz Varlığı Çözümlemesi 2. Başkurt Söz Bilgisi. Bu başlıklar altında yapılan tasnif şöyledir:

I. BAŞKURT SÖZ VARLIĞI ÇÖZÜMLEMESİ

1. Evren, Zaman

- 1.1. Dünya, Gökyüzü, Hava Olayları
- 1.2. Madenler, Mineraller

2. Bitkiler

- 2.1. Yabani Bitkiler
- 2.2. Çiçek
- 2.3. Ağaç
- 2.4. Meyve ve Sebze

3. Hayvanlar

- 3.1. Yabani Hayvanlar
- 3.2. Kümes Hayvanları
- 3.3. Evcil Hayvanlar
- 3.4. Balıklar
- 3.5. Böcek ve diğerleri

4. İnsan

- 4.1. İnsan Vücudu
- 4.2. Vücudun Duyuları, Beş Duyu
- 4.3. Doğum, Hayat, Hayatın Çağları

- 4.4. Hastalıklar
- 4.5. Hekim, Ecza, Cerrah
- 4.6. Evlilik, Aile, Akraba

5. Maddi Kültür

- 5.1. Besinler
- 5.2. Giyimler, Süs, Takı
- 5.3. Ev
- 5.4. Mobilya, Kap Kacak, Alet
- 5.5. Şehir
- 5.6. Ticaret, İş, Para, Maliye İşleri
- 5.7. Meslekler
- 5.8. Tarım, Bahçecilik
- 5.9. İnşaat
- 5.10. Dilbilgisi, Yazma Sanatı, Edebiyat
- 5.11. Bilimler
- 5.12. Güzel Sanatlar
- 5.13. Toplum İlişkileri, Sporlar, Oyunlar
- 5.14. Yolculuk
- 5.15. Toplum, Hükümet
- 5.16. Yasama, Hukuk
- 5.17. Ordu, Savaş
- 5.18. İletişim araçları, taşıtlar
- 5.19. Eğitim

6. Manevi Kültür

- 6.1. Dinler, İnançlar
- 6.2. Soyut Terimler
- 6.3. Düşünce, İrade, Hareket, Duygu
- 6.4. Değerler, Eksiklikler, Erdemler, Kusurlar

II. BAŞKURT SÖZ BİLGİSİ

- 1. Adlar
 - 1.1. Özel Adlar
 - 1.2. Kavram Adları
 - 1.3. Sayılar

- 1.4. Renkler
2. Eylemler
3. Sıfatlar
4. Zarflar
5. Zamirler
6. Edatlar
7. Eş sesliler
8. Eş anlamlılar
9. Zıt anlamlılar
10. Alıntılar
 - 10.1. Arapça alıntılar
 - 10.2. Farsça alıntılar
 - 10.2.1. Arapça + Farsça Alıntılar
 - 10.2.2. Farsça + Arapça Alıntılar
 - 10.3. Rusça Alıntılar
 - 10.4. Diğer Alıntılar
11. Yansımalar

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı'nda Gökçen Bilgin Aksoy tarafından 2015'te tamamlanan danışmanlığını Doç. Dr. Feyzi Ersoy'un yürüttüğü *Aşık Elesger'in Şiirlerinde Kelime Dünyası* başlıklı yüksek lisans tezinde Aşık Elesger'in şiirlerinde isim ve sıfat fonksiyonunda kullanılan 2.415 kelime, 65 başlık altında tematik olarak sınıflandırılmış ve her konu alanına ait kelimelerin şiirlerdeki kullanım sıklığı belirlenmiştir. Tematik sınıflandırmada yer alan başlıklar şunlardır:⁹²

⁹² Gökçen Bilgin Aksoy, *Aşık Elesger'in Şiirlerinde Kelime Dünyası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s. viii- xii.

1. Evren, Dünya ve Yeryüzü
 2. Gökyüzü ve Gök Cisimleri
 3. Toprak, Su, Hava, Ateş
 4. Coğrafi Unsurlar ve Dağ, Yayla, Nehir, Göl
 - İsimleri
 5. Doğa Olayları
 6. Madde, Maden ve Mineraller
 7. Bitkiler
 8. Hayvanlar
 9. Beden, Organ, Dokular, Vücut Salgıları
 10. Canlı Varlıkların Fiziksel ve Bedensel Durumları
 11. Beş Duyuyla Anlaşılan Özellikler
 12. İnsanlar, İnsan Toplulukları, Toplumsal İlişkiler
 - 12.1. İnsanlar
 - 12.1.1. İnsan
 - 12.1.2. Peygamberler ve Din Büyükleri
 - 12.1.3. Tarihi Şahsiyetler
 - 12.1.4. Şairler
 - 12.1.5. Hikâye Kahramanları
 - 12.1.6. Aşığın çevresindeki İleri Gelen Beyler, Yiğitler
 - 12.1.7. Aşığın Çevresindeki Güzeller
 - 12.2. Irk, Millet, İnsan Toplulukları
 - 12.3. Toplumsal İlişkiler
 13. Ad ve Kimlik
 14. Ünvan ve Saygı Sözleri
 15. Aile ve Akrabalık
 16. Memleket, Yerleşim Birimleri, Özel Yer Adları
 - ve Çeşitli Yerler
 17. Devlet ve Siyaset
 18. Yaratılış, Hayat, Hayatın Dönemleri
 19. Sağlık ve Hastalık
 20. Ölüm, Ölümsüzlük, Öncesizlik ve Sonrasızlık
 21. Giyim, Giyecekler ve Tekstil
 22. Süs ve Süs Eşyaları
 23. Yiyecek, İçecekler ve Beslenme
 24. Eşyalar
 25. Enstrümanlar
 31. Dil, Edebiyat, İletişim
 32. Ticaret, Para, Paha
 33. Servet, Nimet, Zenginlik, Fakirlik
 34. Av, Avcılık
 35. Savaş, Yiğitlik, Savaş Aletleri ve Araçları
 36. Yol, Yolculuk, Gezinti
 37. Yaratıcı, Din, İnanç
 38. Aşk, Sevgili, Dostluk, Güzellik, Mutluluk
 39. Arzu, İstek ve Kabul
 40. Duygusal ve Düşünsel Tepkiler, Oluşumlar
 41. Kader, Şans, Şanssızlık
 42. Üzüntü, Güçsüzlük, İhtiyaç, Zor Durum
 43. Ayrılık, Özlem
 44. Korku ve Kaygı
 45. Öfke
 46. Değer Yargıları, Meziyetler, Değerlilik
 47. Değersizlik, Faydasızlık, Kötülük
 48. Kural, Düzen, Adalet ve Hakikat
 49. Akıl, İlim, Bilgilenme
 50. Akılsızlık, Bilgisizlik ve Bilinmeyen
 51. Şan, Şöhret
 52. Azamet, Büyüklük, İktidar
 53. Zaman
 54. Yer, Yön
 55. Ölçü, Hacim, Miktar
 56. Mesafe
 57. Hâl, Özellik ve Şekil
 58. Benzerlik, Eşitlik ve Uygunluk
 59. Renkler
 60. Tür, Çeşit, Esa
 61. Sayılar
 62. Ses ve Nida
 63. Işık, Parlaklık, Aydınlık, Karanlık
 64. Varlıkların Olma ve Bulunmaları
 65. Hareket
-

26. Yapı, Barınak, Yapı Bölümleri
27. Evlilik
28. Eğlence, Kutlama, Tören
29. İş, Meslek, Emek
30. Eğitim

Türkiye’de yakın dönem tematik (konusal) söz varlığı çalışmalarından biri de son yıllarda ayrı bir bilim dalı ve araştırma alanı olarak faaliyet gösteren Kadın Çalışmaları ile ilgili bir eserdir. Eserin adlandırılmasında *thesaurus* teriminin tercih edildiğini görmekteyiz. *Türkiye Kadın Thesaurusu Kadın Konulu Kavramlar Dizini* adlı bu eser, kolektif bir çalışma olup 2009’da Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı tarafından yayımlanmıştır. Eserin Şeyda Talu tarafından yazılan Ön

Söz bölümünde eserin hazırlanışı ile ilgili bilgi verilmektedir. Bu bilgilere göre eser, 1998’de hazırlanmış *Avrupa Kadın Thesaurusu*’nun Türkiye’ye ve Türkçeye adaptasyonu niteliğinde olup siyaset, ekonomi, hukuk, eğitim, din, kültür vb. 20 konuda Türkiye’ye özgü terimler üretilerek oluşturulmuş kadın merkezli bir kavramlar dizinidir.⁹³

Türkçenin söz varlığını oluşturan unsurların belli bir bölümü üzerine yapılan tematik sınıflandırma çalışmaları da bulunmaktadır:

Ralp Jaeckel ve Gülnur Doğanata Erciyeş tarafından hazırlanan, 2006 yılında Georgetown University Press tarafından basılan *Dictionary of Turkish Verbs In Context and by Theme* adlı eserde Türkiye Türkçesinin fiilleri sözlüğe alınmış ve bu fiiller İngilizce konu başlıkları altında listelenmiştir. Eserde fiillerin tasnif edildiği konu başlıkları şunlardır:⁹⁴

1. Vücut ve duyular
2. Duygular
3. Yer ve Yer Değişikliği
4. Ölçü ve Şekil
5. Canlılar
6. Doğal Olaylar
7. Davranış ve İrade
8. Dil
9. İnsan Toplumu ve Kurumları
10. Değerler ve Fikirler
11. Sanat
12. Meslekler ve El Sanatları
13. Spor ve Eğlence
14. Zihin ve Fikir
15. Bilim ve Teknoloji

Türkçenin fiillerinin sınıflandırılması ile ilgili bir diğer çalışma da Özen Yaylagül’e aittir. Yaylagül, *Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller* başlıklı çalışmasında Runik harfli Türk yazıtlarında geçen akıl, zihin ve ruhsal durumla ilgili

⁹³ Şeyda Talu, *Türkiye Kadın Thesaurusu Kadın Konulu Kavramlar Dizini*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yay., 2009, s. VIII- IX.

⁹⁴ Kocapınar, a.g.e., s. 231.

fiilleri *duyu fiilleri, duygu fiilleri, anı ve uslamlama fiilleri ve açıklama fiilleri* olmak üzere dört başlıkta sınıflandırmıştır.⁹⁵

Hüseyin Yıldız da Türkçenin fiillerinin tematik/semantik sınıflandırılması konusuna *Türk Dilinde Fiillerin Semantik Sınıflandırılması Problemi* başlıklı çalışmada değinerek fiillerin tematik/semantik bakımdan sınıflandırılmasında kullanılacak başlıklar önerir. Yıldız'ın önerdiği başlıklar şu şekildedir:⁹⁶

1. Oluş Fiilleri
 - 1.1. Varoluş Fiilleri
 - 1.2. Olma Fiilleri
 - 1.3. Değişim Fiilleri
2. Durum Fiilleri
3. Hareket Fiilleri
4. Bağlantı Fiilleri
5. Mental Fiiller
 - 5.1. Biliş Fiilleri
 - 5.2. Psikolojik Durum Fiilleri
 - 5.3. Algı Fiilleri
6. İletişim Fiilleri
7. Doğa Fiilleri

Garipnâme'deki Ad ve Sıfatların Tematik İncelenmesi başlıklı yüksek lisans tezinde de *Garipnâme'de* geçen adlar ve sıfatlar 48 konu başlığı altında tasnif edilmiştir. Çalışmada söz varlığının sınıflandırılmasında belirlenen konu başlıkları şunlardır:⁹⁷

1. İnsanlar
 - 1.1. Peygamberler
 - 1.2. Halifeler
 - 1.3. Din Büyükleri

⁹⁵ Özen Yaylagül, "Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, S: 1, Mart 2005, s. 17-51.

⁹⁶ Hüseyin Yıldız, "*Türk Dilinde Fiillerin Semantik Sınıflandırılması Problemi*", *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 3, Issue:1, Winter 2017, s. 361.

⁹⁷ Aysal, Mustafa, *Garipnâme'deki Ad ve Sıfatların Tematik İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, file:///C:/Users/Dell/Downloads/dosya-0684342a9b952039d61efd7d6ca91ec1.pdf (1.07.2017), s. vii-ix.

- 1.4. Din Büyüklerinin Akrabaları
- 1.5. İslam Karşıtları
- 1.6. Hükümdarlar ve Tarihi Şahsiyetler
- 1.7. Hikâye Kahramanları
- 1.8. İnsan Toplulukları
2. Hayvanlar
3. Beden ve Organlar
 - 3.1. İnsan Organları ve Bedeninin Bölümleri
 - 3.2. Hayvan Organları ve Bedeninin Bölümleri
4. Bitkiler
5. Gökyüzü ve Gök Cisimleri
6. Burçlar
7. Doğa Olayları
8. Coğrafi Unsurlar
9. Cisim ve Maddeler
 - 9.1. Madenler
10. Yapı ve Barınaklar
11. Araçlar
 - 11.1. Tarım, Geçim, Hayvancılık
 - 11.2. Ev Eşyaları ve Eşyalar
 - 11.3. Kırtasiye Araçları
 - 11.4. Ulaşım Araçları
 - 11.5. Savaş Aletleri ve Araçları
 - 11.6. Süs Eşyaları
12. Giyinme ve Giysiler
13. Yiyecek, İçecek, Beslenme
 - 13.1. Yiyecekler
 - 13.2. İçecekler
14. Sağlık ve Hastalık
15. Mevsimler
16. Zaman
17. Yer, Yön ve Bölüm
18. Ölçü, Derece ve Miktar
19. Mesafe

20. Hâl, Özellik ve Şekil
21. Benzerlik, Eşitlik ve Uygunluk
22. Renkler
23. Tür ve Çeşit
24. Sayılar
25. İsim
26. Âlem, Varlık, Yokluk, Yaratılış
27. Yaratıcı ve Bazı Dinî Kavramlar
 - 27.1. Yaratıcı
 - 27.2. Bazı Dinî Kavramlar
28. Hayat, Canlılık, Hayatın Dönemleri
29. Irk, Kavim ve Memleket
30. Aile, Akrabalık ve Cinsiyet
31. Toplumsal İlişkiler ve Toplumsal İlişkilerde Konum
32. İş, Meslek, Hizmet ve Emek
33. Mal-Mülk, Nimet, Kazanç ve Kıymet
34. Azamet, Büyüklük ve İktidar
35. Savaş ve Kahramanlık
36. Eğlence ve Kutlama
37. Zorluk, Mücadele ve Yöntem
38. Hakikat ve Adalet
39. Değerler, Erdemler, Meziyet
40. Değersizlik ve Kötülük
41. Dil ve Anlatım
42. İlim, Bilgilenme, Akıl
43. Duygusal ve Düşünsel Tepkiler Oluşumlar
44. Aşk, Sevgi, Mutluluk ve Huzur
45. Hasret ve Ayrılık
46. Sıkıntı, Güçsüzlük, İhtiyaç ve Çaresizlik
47. Arzu, İstek ve Nefis
48. Hareket

Yapılan çalışmalarda genellikle söz varlığının tematik düzende sınıflandırılması noktasında adların ve ad soylu sözlerin merkeze alındığı görülmektedir. Bu da söz varlığının bir diğer yarısını oluşturan fiil varlığını göz ardı

etmek anlamına gelir. Bu nedenle Türkçede fiillerin tematik-semantik sınıflandırılması meselesi de söz varlığı araştırmalarının daha sağlıklı yapılabilmesi bakımından çözüm bekleyen ve açıklığa kavuşturulması gereken bir konudur.

Framenet veya WordVis gibi söz varlığını kavram gruplarına göre sınıflandıran elektronik sözlükler İngilizcede yaygın olmakla birlikte Türkçe için aynı şeyi söylemek mümkün olmamaktadır. Türkçenin de kavram haritasının çıkarılması ve elektronik sözlüğünün hazırlanması önemli bir eksiği kapatacaktır.

Türkçenin tarihî ve çağdaş dönem tematik söz varlığı çalışmalarının değerlendirildiği bu bölüm sonrasında çalışmamızın bir metin sözlüğü olması nedeniyle metin sözlüklerine ve Türkçenin metin sözlüğü türündeki örneklerine yer verilecektir.

1.3. Metin Sözlükleri

Aksan'ın sözlük türlerini sınıflandırmasında görüldüğü üzere (bk. Başlık 1.2. Sözlük Türleri) **ele alınan söz varlığının niteliğine göre** sınıflandırılan sözlükler arasında bulunan **sanatçı ve metin sözlükleri** yine aynı eserde şu şekilde tanımlanmıştır: “Metin sözlükleri belli bir sanat yapıtının (roman, şiir kitabı gibi) önemli bir metnin (dinsel metinler, anayasalar, destanlar gibi) söz varlığını bu alanda çalışanlara yardımcı olmak üzere derleyen kitaplardır.”⁹⁸

Emin Eminoğlu *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası* isimli çalışmasında sözlükleri sınıflandırırken *Metin ve Sanatçı Sözlükleri* başlığıyla bir bölüm oluşturmuş ve bu başlık altında *Metin Sözlükleri*, *Mesnevî Sözlükleri*, *Sanatçı Sözlükleri* olmak üzere üç alt başlıkta sözlüklerin listesini vermiştir.⁹⁹

Literatürde *eser sözlükleri* olarak da adlandırılan bu sözlükler, önceleri *Kurân-ı Kerim* gibi kutsal kitapların daha sonraları da kutsal kitaplarla birlikte ünlü mutasavvıfların, şair ve yazarların dinî ve edebî eserlerini açıklama, anlama ve herkes tarafından anlaşılmasını sağlama, yorumlama gibi amaçlarla hazırlanmıştır.¹⁰⁰

Yine İngilizcede “küçük sözlük, sözlükçe” anlamlarına gelen ve bugünkü anlamda sözlüklerin kaynağı olan *glossary*, bir tür metin sözlüğü olarak

⁹⁸ Aksan, a.g.e., s. 83.

⁹⁹ Eminoğlu, a.g.e., s. 190-191

¹⁰⁰ Halit Bıltekin, “Bir Eser Sözlüğü: Lugât-i Siyer-i Veysi”, *III. Uluslar arası Sözlük Bilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Eskişehir, s. 363.

değerlendirilebilir. Bu sözlükler, bir metinde yer alan, anlamı bilinemeyeceği öngörülen sözlerin, terimlerin sözlükleridir.¹⁰¹ Bu açıdan metinlerin anlaşılmasına kaynaklık etmek ve metinlerin yorumlanmasına yardımcı olmak gibi amaçlarla düzenlenmişlerdir.

1.3.1. Türkçenin Metin Sözlükleri

Türkçenin tarihî ve çağdaş metinleri üzerine hazırlanmış dizinler ve sözlük çalışmaları Türkçenin metin sözlükleri kapsamında değerlendirilebilir. Bu tip çalışmalara örnek olarak şu eserler gösterilebilir:

1.3.1.1. Türkçenin Tarihî Metinlerine Yönelik Hazırlanmış Metin Sözlükleri:

Hatice Şirin'in **Türkçenin Tematik Sözlükleri** başlığında da değerlendirdiğimiz *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi* adlı çalışması aynı zamanda bir metin sözlüğü olarak da varlık göstermektedir. Şirin, Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı dönemlerine ait 10 yazıtın söz varlığını incelemiş ve tespit ettiği söz varlığı öğelerini klasik sözlük anlayışından farklı bir biçimde konulara ayırarak (tematik) ele almıştır.

Robert Dankoff tarafından hazırlanan ve 1991 yılında Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Toplumlari Bölümü yayınlarından biri olarak basılan *An Evliya Çelebi Glossary Unusual, Dialectal and Foreign Words in the Seyahat-name* adlı eser ve *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü, Seyahatnamedeki Eskiçil, Yöresel, Yabancı Kelimeler, Deyimler* adıyla Semih Tezcan tarafından yayınlanan seçme eser, metin sözlükleri içinde önemli bir yere sahiptir.

Yine Dankoff ve Kelly tarafından hazırlanan *Mahmud al-Kaşgarî Compendium of the Turkic Dialects (Divān Lugāt at-Turk)* adlı *İnceleme- Tenkitli metin- İngilizce tercüme- Dizinler* bölümlerinden oluşan 3 ciltlik eser de *Dizinler* bölümünde yer alan *tematik sözlük* bölümü ile metin sözlükleri arasında değerlendirilebilir.

A. K. Borovkov tarafından hazırlanan ve Halil İbrahim Usta ile Ebülfez Amanoğlu tarafından Rusçadan *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz*

¹⁰¹ Akalın, a.g.m., s. 168.

Varlığı (XII.-XIII. Yüzyıllar) adıyla tercüme edilen metin sözlüğü, 1333 tarihli Orta Asya'daki satır arası Kur'an tercümesinin söz varlığını ele almaktadır.¹⁰² Sözlükte madde başları alfabetik düzende verilmiş olup her bir madde başının açıklaması yapıldıktan sonra o kelimenin metin içerisinde kullanıldığı yerlerden örnek cümleler sözlük maddesine ilave edilmiştir.

Türk dilinin tarihî metinlerine yönelik olarak hazırlanmış dizinler de birer metin sözlüğü örnekleri olarak değerlendirilebilir. Bu dizinler, kişilerin anlayışlarına ve ihtiyaçlarına göre değerlendirildiğinden farklı özelliklerde çeşitli kelime listeleri ortaya çıkmaktadır.¹⁰³ Bu tür çalışmalara örnek olarak şu eserler gösterilebilir:

Eski Uygur Türkçesinin ilk sözlüğü ve Mehmet Ölmez'in belirttiği üzere kendileri tarafından yayımlanan metinlerin çözümlemeli dizini niteliğinde olan¹⁰⁴ W. Bang ve A. von Gabain'in hazırladıkları *Index zu den fünf ersten Stücken der türkischen Turfan-Texte* adlı dizin, Turfan bölgesi Eski Uygur Türkçesi metinlerinin söz varlığını ortaya koyması bakımından bir metin sözlüğü örneği olarak gösterilebilir.

Agop Dilaçar tarafından hazırlanan *Kutadgu Bilig İncelemesi* adlı eserde bölümler içerisinde *Kutadgu Bilig*'den yapılan alıntıların okuyucu tarafından anlaşılması amacıyla **sözlükçe** niteliğinde kelime listeleri yer almaktadır. Bu kelime listeleri **Sözlük** başlığı altında verilmiş olup madde başları alfabetik düzende sıralanmıştır. Eserdeki bölümlerin anlaşılır kılınması amacıyla hazırlanmış bu **sözlük** parçaları birer metin sözlüğü örneği olarak değerlendirilebilir.

Harezm sahasının en önemli eserlerinden biri olan *Nehcü'l-Ferādis*'in Aysu Ata tarafından hazırlanan dizin-sözlük bölümü de Türkçenin metin sözlüğü örneklerinden biri olarak gösterilebilir.

Anadolu sahasına geldiğimizde ise bu sahada 13-15. yüzyıllar arasında telif veya tercüme-telif eserlerin üretildiğini görürüz. Araştırmacılar tarafından bu eserlerin söz varlığını ortaya koymak amacıyla hazırlanan dizin çalışmaları da

¹⁰² A. K. Borovkov, *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı (XII.-XIII. Yüzyıllar)*, Rusçadan Çevirenler: Halil İbrahim Usta-Ebülfaz Amanoğlu, TDK Yayınları, Ankara, 2002.

¹⁰³ Hamza, Zülfikar, "Metin Yayınlarında Söz Varlığının Tespiti ve Anlamlandırılması", V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül 2004), TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 3332.

¹⁰⁴ Mehmet Ölmez, "Türk Dillerinin Sözlükleri ve Türk Sözlükçülüğü", http://www.mehmetolmez.org/images/dosya/M_Olmez_C_006.pdf (01.07.2017), s. 96.

Türkçenin metin sözlükleri olarak değerlendirilebilmektedir. Bu tür çalışmalara örnek olarak şu yayınlar gösterilebilir:

Yunus Emre'nin *Divan*'ı üzerine çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan metin yayınlarına eklenen sözlük ve dizin bölümleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu yayınların öne çıkan örneklerinden birkaçı şu şekildedir: Faruk Kadri Timurtaş'ın *Yunus Emre Divânı* adlı çalışmasının **Sözlük** bölümü, İdris Nebi Uysal tarafından yayına hazırlanan *Yunus Emre Divânı (Karaman Nüshası)* adlı çalışmanın sözlük bölümü, Mustafa Tatçı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Divan ve Risâletü'n-Nushiyye* adlı çalışmanın dizin bölümü.

14. yüzyıla ait Türk Dil Kurumu nüshası olarak *Kıyas-ı Enbiya*'nın Türkçeye çevirileri arasında en eskisi olarak nitelendirilen metin, Emine Yılmaz-Nurettin Demir ve Murat Küçük tarafından *Metin, Sözlük-Dizin, Notlar* hâlinde yayına hazırlanmıştır.¹⁰⁵ Eserin *Sözlük-Dizin* bölümü bir metin sözlüğü örneği olarak gösterilebilir.

Anadolu sahasının ve Eski Anadolu Türkçesinin temel eserleri arasında değerlendirilen Hoca Mesud'un *Süheyl ü Nevbahâr* adlı tercüme-telif eseri üzerinde de söz varlığına dönük dizin veya metin sözlüğü biçiminde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar arasından öne çıkan örnekler şunlardır:

Ciğâ, Özkan, *Süheyl ü Nevbahar (Metin-Aktarma, Art Zamanlı Anlam Değişmeleri, Dizin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 2013.

Cin, Ali, *Süheyl ü Nevbahar (Kenzü'l-Bedâyi) İnceleme-Metin-Dizin*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012

Dilçin, Cem, *Mes'ud bin Ahmed, Süheyl ü Nevbahar, İnceleme-Metin-Sözlük*, AKM Yayınları, Ankara, 1991

Dilçin, Cem, *Süheyl ü Nevbahâr, İnceleme-Metin-Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2016

Gaddar, Zeliha, *Süheyl ü Nevbahar'ın Dilbilgisel Özellikleri ve Dizini*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, 2012

¹⁰⁵ Emine Yılmaz- Nurettin Demir-Murat Küçük, *Kıyas-ı Enbiya (Metin, Sözlük-Dizin, Notlar)*, TDK Yayınları, Ankara, 2013.

Anadolu sahasında telif edilen Kuran tercümelerinin metinlerine yönelik hazırlanmış dizinler de birer metin sözlüğü örneğidir. Bu tür eserlere Aysu Ata'nın *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)* adlı çalışmasının *Dizin* kısmı ve Murat Küçük'ün *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi* adlı çalışmasının *Dizin* bölümü örnek olarak gösterilebilir.

Anadolu'da te'lif edilen eserler arasında mevlidler de bulunmaktadır. Mevlid metinleri üzerine yapılan incelemeler arasında Ahmet Günşen'in *İpsalalı Ebu'l-Hayr Mevlid (İnceleme-Metin-Dizin)* adıyla hazırladığı çalışmada *Gramatikal Dizin* başlıklı bölümde metnin söz varlığını oluşturan kelimelerin ve kelime gruplarının sözlük anlamlarıyla değil, metinde kullanıldıkları anlamlarıyla verilmiş olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu çalışmanın *Dizin* bölümü de bir metin sözlüğü örneği olarak değerlendirilebilir.

Anadolu sahasında yazılmış tıp kitapları ve bu eserlerin söz varlıkları da araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Ele aldığı söz varlığının yayımlanmasıyla *uzmanlık sözlükbilimi* ve *terminoloji* sahasına katkıda bulunan bu tür eser sözlükleri veya sözlük-dizinleri, metin sözlükleri kapsamında da değerlendirilebilir. Zafer Önler, *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ II, Sözlük*, Binnur Erdağı Doğuer'in *Hekim Bereket Tuhfe-i Mübârizî* adlı çalışması, M. Yahya Okutan-Doğan Koçer- Mecit Yıldız tarafından *Tabîb İbn-i Şerîf Yâdigâr, 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf* adıyla yayına hazırlanan eserin sözlük bölümü metin sözlüğü örnekleri olarak gösterilebilir.

Çağatay Türkçesi sözlükleri arasında yer alan ve Ali Şîr Nevâî'nin eserlerinin anlaşılması için hazırlanan *Senglâh* diğer bir adıyla *Lugat-i Nevai*, Nadir Şah zamanında Mirza Mehdi Han tarafından 1172-1173 (M. 1758-1760) yıllarında tamamlanmıştır. Sözlük, 6000 kadar kelimeyi içermekle birlikte Çağatay Türkçesi yanında “Rumca” yani Anadolu ve Azerbaycan Türkçesine ait kelimeleri de barındırmaktadır. Mirza Mehdi Han'ın ifadesine göre sözlük sadece Nevâî'nin eserlerinin anlaşılması için hazırlanmamıştır. Aynı zamanda Lütfî, Hüseyin Baykara, Babür Divanı, Babürnâme ve Çağatayca bir Kelile Dimne de taranarak

hazırlanmıştır.¹⁰⁶ Bu bakımdan eseri hem sanatçı hem de bir metin sözlüğü olarak değerlendirebiliriz.

Yine Muhammet Fatih Alkayış tarafından yayına hazırlanan, 1984 yılında Urumiçi’nde sekiz kişilik bir komisyon tarafından hazırlanan ve Milletler Neşriyatı tarafından basılan Kutadgu Bilig’in Yeni Uygurca çevirisinin sonunda bulunan *kitap arkası sözlük çalışması* metin sözlüklerine örnek olarak gösterilebilir. Bu sözlükte “İzahatlar” başlığı altında 273 açıklama verilmiş olup bunlardan 244 tanesi için madde başı oluşturulmuş, 29 tanesi içinse madde başı kullanılmamış ve herhangi bir dipnot da belirtilmemiştir. Bu sözlük, içerisinde bugün unutulmuş veya kullanılmayan Orta Türkçe dönemine ait sözleri ve ifadeleri barındırması bakımından önemlidir.¹⁰⁷

Son dönemde tarihî metinlerin söz varlığı üzerine yapılan çalışmalardan biri de Özlem Ayazlı tarafından hazırlanan *Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı* olup eser, karşılaştırmalı bir sözlük niteliğindedir. Uygur din dışı metinlerinin bir bölümünün söz varlığını ele alan bu çalışmada yaklaşık 1300 kelimedenden oluşan bir sözlük hazırlanmış olup bu söz varlığı Türkçenin Sibir grubu (Tuvaca, Altayca, Hakasça, Yakutça) ve Güneydoğu grubu (Yeni Uygurca, Özbekçe) şiveleri ile Sarı Uygurca ve Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılmıştır.¹⁰⁸ Ayrıca karşılaştırmalı bu sözlükte Eski Uygurca sözlerin Almancası, Türkiye Türkçesi karşılığı ve geçtiği metin belirtilmiştir. Sözlük bölümünün sonuna da karşılaştırmada yer alan dillere ait dizinler eklenmiştir.

Son dönemde tarihî metinlerin sözlükleri üzerine yapılan inceleme çalışmalarından biri de Halit Biltekin’e ait *Bir Eser Sözlüğü: Lugât-i Siyer-i Veysî* adlı çalışmadır.¹⁰⁹

Yukarıda örnekleri verilen Türkçenin tarihî metinlerine yönelik hazırlanmış metin sözlükleri veya sözlük-dizin çalışmaları tarihî metinlerin söz varlıklarını ortaya koyma ve Türkçenin tarihî söz varlığı havuzunun oluşması bakımından önemlidir.

¹⁰⁶ Zuhal Kargı Ölmez, “Çağatayca Sözlükler”, *Kebikeç*, S: 6, s. 141.

¹⁰⁷ Muhammet Fatih Alkayış, “Bir Kitap Arkası Sözlük Çevirisi: Kutadgu Bilig”, *Turkish Studies*, Volume 7/4, Fall 2012, s. 711- 738.

¹⁰⁸ Özlem Ayazlı, *Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*, TDK Yayınları, Ankara, 2016, s. 15.

¹⁰⁹ Halit Biltekin, “Bir Eser Sözlüğü: Lugât-i Siyer-i Veysî”, *III. Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı 3-4 Kasım 2016*, Eskişehir, 2017, s. 361-374.

Bu bağlamda Eski Anadolu Türkçesi döneminin ve Âşık Paşa'nın dev eseri olan Garibnâme'nin bir metin sözlüğünün veya sözlük-dizininin bulunmaması büyük bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eksikliğin en kısa zamanda giderilmesinin ve Garibnâme'nin bir metin sözlüğünün hazırlanmasının Türkçenin söz varlığı alanına önemli oranda katkı sağlayacağı inancındayız.

1.3.1.2. Türkçenin Çağdaş Dönem Metin Sözlükleri:

Türkçenin çağdaş dönem metin sözlüklerine şu eserler örnek gösterilebilir:

Eren, Hasan- Hamza Zülfikar, *Anayasa Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1985.

Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, YKY, İstanbul, 2016.

Özdemir, Sami Nabi, *Açıklamalı Söylev Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1981.

Türk lehçeleri arasında da edebî eserlere yönelik olarak hazırlanmış metin sözlüklerini görmekteyiz. Bu tür sözlüklere örnek olarak şu eserler gösterilebilir:

Gedim Türk Abidelerinin Sözlüğü, Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Bakı, 1922.

Gedikli, Yusuf, *Şehriyar ve Bütün Türkçe Şiirleri, İnceleme-Şiir Metinleri-Sözlük*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1990.

Hacıyev, Tefik (Tofiq), *Dede Korkut Ensiklopedik Lüget*, Önder Neşriyat, Bakı, 2004.

Hasanov, Batırbek, *Nevāyi (Navoyi) Eserleri Üçün Kısaça Lugat*, Taşkent, 1993.

Janpeyisov, Erbol M., *M. Avezovtın "Abay Jolı" Epopeyasınıñ Tili*, Almatı, 1976.

Lapasav, Cavkan, *Mümtaz Adabiy Asarlar Okuv Lügati*, Taşkent, 1994.

Meredov, A., *Mahdumgulu'nun Düşündürüşli Sözlüğü*, İran, Günbed Kabus, 1997.

2. Franz Dornseiff ve Sözlüğü: *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*

“When two authors got together, they had two rooms, two desks and two copies of Dornseiff”

Peter Hacks¹¹⁰

Ağırlıklı çalışma alanları Germanistik ve klasik filoloji olan Franz Dornseiff (1888-1960), başta Heidelberg olmak üzere Münih, Berlin, Strazburg ve Leipzig Üniversitelerinde öğretim elemanı olarak çalışmıştır. Disiplinler arası bir yaklaşımı benimseyen Dornseiff, aynı zamanda kültür ve bilim politikasıyla da ilgilenmiştir. Almancanın söz varlığı ve temalara göre Almancanın söz varlığının sınıflandırılması ile ilgili çalışmaları da 1921 yılında öğretim elemanı olarak akademik kariyerinin başladığı yıla dayanmaktadır. 1925 yılında Berlin Üniversitesinde Klasik Filoloji alanında profesör olarak görev yapan Dornseiff, 1926 yılında Geifswald Üniversitesi Klasik Filoloji Kürsüsünde ordinaryüs unvanını alarak akademik kariyerini sürdürmüştür. 1940 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü üyeliğine ve 1949 yılında da Saksonya Bilimler Akademisi üyeliğine seçilen Dornseiff’a, 1959 yılında Demokratik Almanya Cumhuriyeti tarafından Ulusal Onur Ödülü verilmiştir. 1960 yılında Leipzig Üniversitesinde Filoloji Enstitüsü müdürü ve Klasik Filoloji kürsüsünde profesör olarak görev yaptığı sırada vefat etmiştir.¹¹¹

Dornseiff’in *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen* (Kavram Gruplarına göre Almancanın Söz varlığı) adını verdiği Almancanın söz varlığının kavram gruplarına göre tasnif edildiği sözlüğü, son hâliyle (8. baskı) 22 ana başlık ve 970 alt başlıktan oluşmaktadır. Sözlükte yer alan söz varlığı öğelerinin sayısı ise 9000’dir. Ön söz bölümünde yedinci baskı ile karşılaştırıldığında sekizinci baskıya %30 oranında daha fazla kelimenin dahil edildiği belirtilmektedir.¹¹² Bugüne kadar yedi defa baskısı yapılan sözlüğün son baskısı olan 8. baskısında önceki baskılardan farklı olarak gruplama sistemine yedi yeni konu başlığının (borsa, bilgisayar, medya, tıp, doğa bilimleri, spor ve trafik) ve sözlüğün sonuna da alfabetik düzende bir

¹¹⁰ ‘İki yazar bir araya geldiğinde (mutlaka) iki oda, iki masa ve Dornseiff’in iki kopyası bulunur.’ Alıntı için bk. <https://www.degruyter.com/view/product/61548> (19.05.2017).

¹¹¹ Dornseiff, a.g.e., s. 10-11.

¹¹² Dornseiff, a.g.e., s.7.

referans dizininin eklendiği görülmekte ancak sözlükteki temaların niye 22 başlıkla sınırlandırıldığı ve bu başlıkların sırasının neye göre düzenlendiği ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Dornseiff'in sözlüğünü kullanmada bu ana temaların sırasının bir rolü yoktur. Bu gruplandırma istenildiği takdirde daha farklı şekilde de sıralanabilir. Sözlükte kavram gruplarının sınıflandırılmasında sayıların kullanılmasına alt grupların sınıflandırılması için ihtiyaç duyulmuştur.¹¹³ Bu baskıya ayrıca sözlük yazımı ve adbilime ilişkin yazılar ve sözlükbilim ve adbilim ile ilgili bir kaynakça da eklenmiştir. Sözlüğe yeni eklenen bu bölümler, Herbert Ernst Wiegand tarafından hazırlanmıştır. Bu bölümler dışında sözlük kullanıcısına kolaylık sağlamak amacıyla sözlüğün iç yapısına ve düzenine dair şematik bir kolay kullanım kılavuzu da bu baskıya eklenmiştir.

Sözlük, makro yapısı¹¹⁴ bakımından değerlendirildiğinde **ön kısımda** Uwe Quasthoff tarafından yazılan bir ön söz bölümü, sonrasında Herbert Ernst Wiegand tarafından hazırlanmış *Sözlükbilimsel-Tarihsel Bir Giriş* ve sözlükbilim ve adbilime ilişkin kaynakça bölümleri yer almaktadır. Bu bölümleri yine Uwe Quasthoff tarafından yazılan *Metodolojik Giriş* bölümü ve Uwe Quasthoff ile Herbert Ernst Wiegand'ın ortaklaşa hazırladıkları sözlüğün kullanımına ilişkin bilgilerin olduğu bölüm izlemektedir. Sözlüğün **gövde** kısmını oluşturan kavram gruplarına göre Almancanın söz varlığının sınıflandırıldığı bölüme geçmeden önce başta söz varlığının tasnif edilmesinde kullanılan 22 ana temanın listesi ile bu 22 ana temanın alt temalarını oluşturan 970 alt başlığın listesi yer almakta arkasından ise kavram grupları için alfabetik bir dizin bölümü gelmektedir. Bu bölümler, sözlük kullanıcısına kolaylık sağlamak ve tematik sözlüklerin daha önce değinilen dezavantajlarını (bk. Başlık 1.3.) ortadan kaldırmak bakımından katkı sağlamaktadır. Sözlüğün **gövde** kısmını oluşturan kavram gruplarına göre Almancanın söz varlığının tasnif edildiği bölümün sonunda sözlüğün **ekler** kısmında alfabetik düzende bir referans dizini bulunmaktadır.

¹¹³ Bu bilgiler ile ilgili olarak bk. Dornseiff, a.g.e., s. 29-30.

¹¹⁴ Makro yapı (macrostructure), R. R. K. Hartmann ve Gregory James tarafından *Dictionary of Lexicography*'de tanımlandığı üzere bir başvuru kaynağında sözlük derleyicisinin ve kullanıcısının bir bilgiyi yerleştirmesine izin veren bütün bir listeleme yapısıdır. Bu listeleme alfabetik, tematik veya kronolojik olabilir. Bk. Hartmann, a.g.e., s. 91.

Makro yapısı bakımından bu şekilde değerlendirebileceğimiz sözlük, mikro yapısı¹¹⁵ bakımından ise şöyle bir görünüm arz etmektedir. Sözlüğe alınan kelimelerin ve kelime gruplarının metin havuzlarına dayanarak seçildiği ve bu kelimelerin sözlük yazarları tarafından metinlerdeki kullanım değerlerine ve sıklıklarına bakılarak sözlüğe dahil edilip edilmeyeceğine karar verdikleri yine sözlüğü hazırlayanlar tarafından ifade edilmektedir.¹¹⁶ Bu bakımdan sözlük, ele aldığı söz varlığı açısından yazılı dile ait kelimeleri ve ifade biçimlerini barındıran bir sözlük olma özelliğini taşımaktadır. Yazılı dile ait söz varlığının sınıflandırılmasında ise Dornseiff'in sözlüğü, şu genel temalardan ve onların alt temalarından oluşmaktadır:

1. Natur und Umwelt “Doğa ve Sosyal Çevre”
2. Leben “Yaşama, hayat sürme, hayat”
3. Raum, Lage, Form “Uzay, yer, biçim”
4. Gröbe, Menge, Zahl “Miktar, nicelik, sayı, adet, çokluk”
5. Wesen “Varlık, yaratık, mahluk”
6. Zeit “Zaman, vakit”
7. Sichtbarkeit “Görülebilene, göze çarpan”
8. Ort und Ortsveränderung “Yer, mahal, mevki”
9. Wollen und Handeln “İste-, talep et-, b.ş.i yapmaya niyeti ol-, davran-, hareket et-; 2. B.ş.den söz et-, konusu... ol-”
10. Fühlen “Duy-, hisset-, duyumsa-, sez-”
11. Das Denken “Düşün-, inan-, san-, hatırla-, niyet et-, tasarla-”
12. Zeichen “İşaret, belirti, sembol”
13. Wissenschaft “Bilim”
14. Kunst und Kultur “Sanat ve Kültür”
15. Zusammenleben “Birlikte yaşama, toplumsal hayat”
16. Essen und Trinken “Yemek ve İçmek- Yiyecek ve İçecekler”
17. Sport und Freizeit “Spor ve Boş zaman aktiviteleri”
18. Gesellschaft “Toplum, topluluk”
19. Geräte, Technik “Alet, eşya ve teknoloji”

¹¹⁵ Mikro yapı (microstructure), R. R. K. Hartmann ve Gregory James tarafından *Dictionary of Lexicography*'de tanımlandığı üzere sözlükte yer alan bir referans biriminin iç düzeni (*internal design*)dir. Mikro yapı madde başı söz (*head word*) ile ilgili ayrıntılı bir bilgi sağlar. Bk. Hartmann, a.g.e., s. 94.

¹¹⁶ Dornseiff, a.g.e., s. 7-8.

20. Wirtschaft, Finanzen “*Ekonomi, Finans*”

21. Recht, Ethik “*Hukuk, yasa ve etik*”

22. Religion, Übersinnliches “*Din ve Metafizik*”

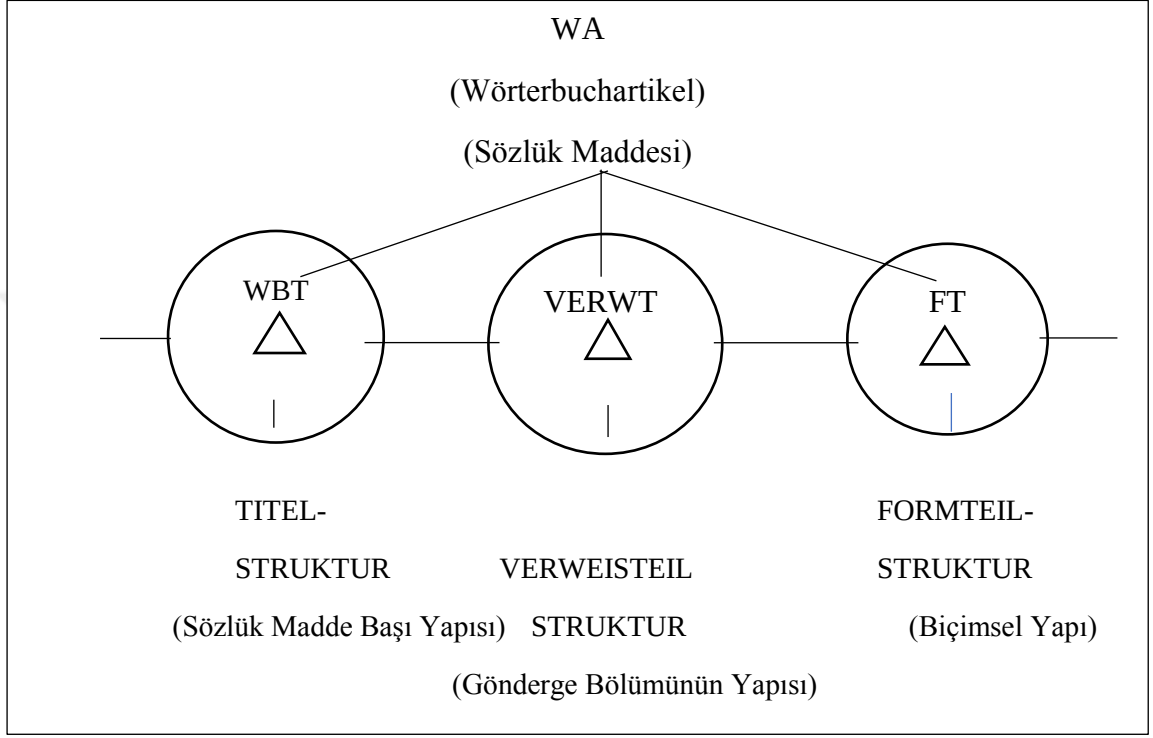
Yukarıda listelenen ana ve alt temalardan oluşan sözlükte, her madde başı içerisinde sözcük türleri arasında fark gözetmeksizin ait oldukları kavramla ilgili sözler yer almaktadır. Bu sözlerin arasında isimler, fiiller, sıfatlar, edatlar, ünlemler olabildiği gibi o kavram alanına dahil olan kalıp ifadeler ve deyimler de bulunabilmektedir. Sözlükte örneklem olarak seçip incelediğimiz sözlük maddelerinden (bk. **3.14.**, **3.32.**, **10.30**, **10.31**, **13.1.**, **21.14.**) yola çıkarak madde başlarının içlerinde yer alan sözlerin genellikle şu şekilde sıralandığı tespit edilmiştir: isimler ve/veya Türkçede isim tamlamasına karşılık gelen birleşik sözcükler, sıfatlar ve/veya sıfat tamlamaları, fiiller ve en son da deyimler ve/veya kalıp ifadeler. Temalara göre çeşitlilik gösteren söz varlığı unsurları genelde bu düzende sıralanmışsa da **10.30. Verwunderung** “şaşkınlık, hayret”, **10.31. Zorn** “öfke, hiddet, gazap” başlıklarında olduğu gibi duyumsama ve hisler ile ilgili temalara ait sözlük maddelerinde ünlemler diğer sözcük türlerinden önce en başta yer almaktadır. Madde içerisinde farklı sözcük türleri ise • ile ayrılmıştır.

Dornseiff’in sözlüğünün mikro yapısı¹¹⁷ şöyle bir şemayla gösterilmiştir:¹¹⁸

¹¹⁷ Mikro yapı (micro structure), bir sözlüğün iç yapısına (gövde kısmına) dair bilgi verir ve madde başlarının iç düzeniyle ilgilidir.

¹¹⁸ Şema için bk. Dornseiff, a.g.e., s.79.

Şekil 3

WBT (Wörterbuchartikeltitel): Sözlük Maddesi Başlığı

VERWT (Verweisteil): Gönderge Bölümü

FT (Formteil): Biçim Bölüm

Bu şemada Dornseiff'ın maddelerinin mikro yapılarına ilişkin bir bakış sunulmaktadır. Bu mikro yapıyla birlikte her bir madde kolaylıkla anlaşılabilir ve bu nedenle sözlük, kullanıcı dostu bir yapı sergilemektedir. Her bir madde bir mikro mimari sergilemekte ve madde metni şemada gösterilen üç temel sac ayağı üzerine konumlandırılmaktadır. Bu üç temel sac ayakları üzerinde de sözlüğün makro yapısına yönelik bir üst ilişki tanımlanmaktadır. Böylelikle sözlüğün yapısı daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.¹¹⁹

3. Mesud Bin Ahmed ve Süheyl ü Nevbahar

Mesud bin Ahmed (Hoca Mesud)

Hoca Mesud'un hayatı hakkında (nerede, ne zaman doğduğu, nerede yaşadığı ve öldüğü) kesin bilgi bulunmamakla beraber Aşık Çelebi'nin *Meşâirü'ş-Şuarâ* adlı tezkiresinde geçen bir iki cümleden ve Hoca Mesud'un SN'da kendinden bahsettiği bazı beyitlerden araştırmacılar tarafından hayatı ve yaşamı hakkında bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

Hoca Mesud'un nerede doğmuş veya yaşamış olabileceği ile ilgili araştırmacıların görüşleri şu doğrultudadır: Mordtmann, SN'da geçen beyitlerde (bk. Dilçin 2016: 5679 ve 5680) *Cühud*, *Ermeni*, *Fireng* ifadelerine dayanarak Hoca Mesud'un bu ulusların oturduğu ya da ilişkide olduğu bir bölgede yaşadığı sonucuna varmıştır.¹²⁰ Banguoğlu'na göre ise eserlerinin dil özelliklerinden hareketle Hoca Mesud'un nereli olduğu çıkarılamaz. Ancak, batı ya da orta Anadolu'da o zamanın büyük şehirlerinden uzak bir yerde (Konya'da veya Bursa'da) yaşamış olabilir.¹²¹ Köprülü ise Mesud bin Ahmed'in eserlerindeki dil özelliklerinin bilimsel olarak ayrıntılı bir biçimde karşılaştırılacak olursa bundan tarihî sonuçlar çıkarılabileceğini ve belki de onun Anadolu'nun hangi yöresinde yaşadığının yaklaşık olarak anlaşılabilceğini belirtmiştir.¹²² Hoca Mesud'un nerede doğduğu veya nerede

¹¹⁹ Açıklama için bk. Dornseiff, a.g.e., s. 79-80.

¹²⁰ Dilçin, a.g.e., s. 13.

¹²¹ Banguoğlu çalışmasında kendi görüşünü bu doğrultuda ortaya koysa da sonrasında Köprülü'nün düşüncesine katılmaktadır. Bk. Dilçin, a.g.e., s. 13.

¹²² Köprülü, Prof. Dr. Fuad, *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1934, s. 190.

yaşadığı ile ilgili olarak bir diğer görüş ise şu tarihî bilgiye dayanmaktadır: Germiyan'da 1341-1401 yılları arasında yaşamış ve Süleyman Şah'ın nişancılığını ve defterdarlığını yapmış Şeyhoğlu Mustafa'nın Hoca Mesud'un öğrencilerinden olduğu bilgisi mevcuttur. Buradan yola çıkarak Hoca Mesud'un doğum yerinin veya yaşadığı yerin Germiyan beyliği sınırları içerisinde olması gerekir.¹²³ Hatice Şahin ve Kazım Köktekin de Hoca Mesud'un Germiyan sahası içinde yetişmiş, Türkçeye ve şiir tekniğine hakim usta bir şair olduğu görüşündedirler.¹²⁴

Hoca Mesud'un hangi yıllar arasında yaşamış olabileceği ise Dilçin tarafından şöyle değerlendirilmiştir: Hoca Mesud'un *Süheyl ü Nevbahâr* ve *Ferheng-nâme-i Sa'dî Tercümesi* olmak üzere iki eseri bulunmaktadır. Her iki eserini de Orhan Beğ zamanında yazdığı ve her iki eserin de yaşlılık yıllarının eserleri olduğu bilinen Hoca Mesud'un bu verilere ve Âşık Paşa'nın tezkiresinde geçen ibareye dayanılarak 1300-1370 yılları arasında yaşamış olabileceği tahmin edilmektedir.¹²⁵

Süheyl ü Nevbahâr

XIV. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu sahasında yazılan beşerî aşk konulu mesnevilerin ilk örneği ve öncüsü olan SN, Hoca Mesud tarafından H. 751/ M. 1350'de Farsçadan Türkçeye tercüme edilerek tamamlanmıştır. Eserin baştan ilk bin beyitinin tercümesi ise Hoca Mesud'un SN'de de dile getirdiği gibi yeğeni İzzeddin Ahmed tarafından yapılmıştır. Dilçin'in Dehri Dilçin nüshası ile Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunarak Mordtmann tarafından 1925 yılında tıpkıbasım hâlinde yayımlanan nüshayı karşılaştırarak hazırladığı edisyon kritikli metin, 5703 beyitten oluşmaktadır. Eserin Farsça aslı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Hoca Mesud'un eseri Türkçeye tercüme ederken kelimesi kelimesine çeviri yapmadığı kendisinin de esere katkılarda bulunduğu bilinmektedir. Bu amaçla Hoca Mesud, Türkçenin anlatım olanaklarından ve ifade gücünden faydalanmakta ve bu konuya eserinin çeşitli yerlerinde de değinmektedir.¹²⁶

Eserin bilinen ve günümüze ulaşan iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Cem Dilçin'in şahsî kitaplığında yer alan ve Dehri Dilçin nüshası olarak

¹²³ Dilçin, a.g.e, s. 13-14.

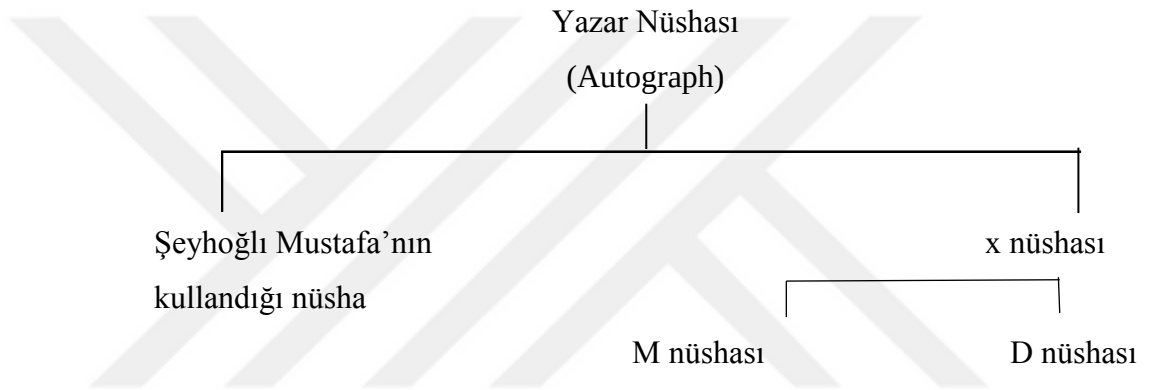
¹²⁴ Bk. Kazım Köktekin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2011, s. 28, Hatice Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 26.

¹²⁵ Dilçin, a.g.e, s. 17.

¹²⁶ Dilçin, a.g.e, ss.263, 264, 618, 619.

bilinen nüsha, ikincisi ise J. H. Mordtmann tarafından tıpkıbasımı yayınlanan Berlin Devlet Kütüphanesinde bulunan yazma nüshadır. Ancak, Dilçin, Şeyhoğlu Mustafa'nın *Kenzü'l-Küberâ* adlı eserine hocası Mesud bin Ahmed'in 21 beyitini alması nedeniyle Süheyl ü Nevbahar'ın Dilçin ve Mordtmann nüshalarının dışında üçüncü bir kaynak metnin daha bulunması gerektiği görüşündedir.¹²⁷ Tezcan ise Süheyl ü Nevbahar'ın yazar nüshasından başka en az dört nüshası daha bulunduğunu belirtmekte ve bu yazmaların soy kütüğünü şöyle bir şemayla göstermektedir:¹²⁸

Şekil 4

Eserin konusu, Çin Fağfuru'nun kızı Nevbahar ile Yemen padişahının oğlu Süheyl'in aşkı etrafında gelişen olaylar üzerine kuruludur. Klasik edebiyat metinlerinde görülen düzen burada da mevcuttur: Eser, sırasıyla tevhid, naat, dört halife övgü, hikmet ve nasihat bölümü, bu kitabın tercüme edilmesinin sebebini anlatan bölüm ve *Ağâz-ı Dâstân* bölümü ile başlamakta geri kalan kısımda ise asıl hikâye çeşitli başlıklar altında anlatılmaktadır. Eser, bir hatime ve dua bölümü ile sonlandırılmıştır. Hoca Mesud'un ve yeğeni İzzeddin Ahmed'in eseri tercüme ederken esere kendilerinden atasözü, deyim gibi bazı ilaveler yaptıkları ve esere telif bir eser niteliği kazandırdıkları bilinmektedir.¹²⁹ Ayrıca eserde değişik vezinlerle yazılmış 14 tane de gazel bulunmaktadır.

Anadolu sahasında yazılan mesneviler arasında beşerî aşkı işleyen ilk eser konumunda olan SN, aynı zamanda 14. yüzyıl Anadolu Türkçesinin özelliklerini de en iyi yansıtan eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Türkçeyi edebî dil olarak

¹²⁷ Dilçin, a.g.e, s. 40.

¹²⁸ Semih Tezcan, *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar*, Simurg, Ankara, 1994, ss. 3-4.

¹²⁹ Kazım Köktekin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2011, s. 29.

işleme çabası bakımından dikkate değer olan eser, bünyesinde yer alan eskicil (arkaik) yapılar, sözler ve halk ağzından deyişlerle Türk dili araştırmalarına kaynaklık etmiştir. Türk dili alanında çeşitli kitaplara ve makalelere konu olmasının yanında yüksek lisans ve doktora düzeyinde tezlere de konu olmuştur. SN üzerine yapılan çalışmalar hakkında şu şekilde temel bir kaynakça bilgisi verilebilir:

Süheyl ü Nevbahar Üzerine Yapılan Çalışmalar

Ahi, Hatice, *Süheyl ü Nevbahar (Mes'ud b. Ahmed), Transkripsiyon ve İndeks*, 378 s., T. 825, 1968.

Akman, Ayşe, *Süheyl ü Nevbahar (Transkripsiyon ve İndeks)*, 400 s., T.1042, 1969.

Banguoğlu, Tahsin, *Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahar, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde bel der Philosophischen Fakultät der Schlesischen Friedrich- Wilhems- Universität zu Breslau, Druck der Augst Pries GmbH in, Leipzig, Breslau, 1938.*

Bilge, Kilisli Rıfat, “Süheyl ü Nevbahar’a Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 2, İstanbul, 1928, s. 401-409.

Ciğa, Özkan, *Süheyl ü Nevbahar (Metin-Aktarma, Art Zamanlı Anlam Değişimleri, Dizin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 2013.

Cin, Ali, *Süheyl ü Nevbahar (Kenzü'l-Bedâyi) İnceleme-Metin-Dizin*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012.

Dilçin, Cem, *Mes'ud bin Ahmed, Süheyl ü Nevbahar, İnceleme-Metin-Sözlük*, AKM Yayınları, Ankara, 1991.

Dilçin, Cem, *Süheyl ü Nev-bahār, İnceleme-Metin-Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2016.

Döneli, Tahsin, *Süheyl ü Nevbahar*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Ankara, 1978.

Erkan, Mustafa, *Hoca Mes'ud'un Süheyl ü Nevbahar'ının 102.-151. Sayfaları Arası*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Ankara, 1977.

Gaddar, Zeliha, *Süheyl ü Nevbahar'ın Dilbilgisel Özellikleri ve Dizini*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, 2012.

Genç, Neslihan Eriha *Süheyl ü Nevbahar'daki İkilemeler*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2003.

Mordtmann, J.H., *Suheil und Nevbehar, Romantisches Gedicht des Mes'ud b. Ahmed* (8 Jhdt. d. H.), Hannover, 1925.

Ocak, Fatih, *Süheyl ü Nev-bahār'daki Kelime Grupları*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2006.

Özçelik, Saadettin, "Süheyl ü Nevbahār Üzerine Düzeltmeler", *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S: 3/2, 2014, s. 62-79.

Taş, İbrahim, *Süheyl ü Nevbahārda Eskiçil Ögeler*, Palet Yayınları, Konya, 2009.

Tezcan, Semih, *Süheyl ü Nevbahār Üzerine Düzeltmeler*, Simurg, Ankara, 1994.

4. Süheyl ü Nevbahār'ın Söz Varlığının Tematik Olarak Tasnifi

Amaç ve Yönteme Dair

Türk dilinin tarihî metinleri üzerine yapılan çalışmaların genellikle metin-inceleme-dizin düzeninde yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, yazma metinlerin Türklük Bilimi sahasına kazandırılması bakımından yararlı olsa da metinlerin iç yapılarına nüfuz etmekte ve metinlerin söz varlığının bütün ilişki ağını ortaya koymakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Türkçenin tarihi metinlerinden bünyesinde yer alan eskiçil (*arkaik*) yapılar, sözler ve halk ağzından deyişlerle Türkçenin söz varlığının ortaya konulmasında başvurulacak temel kaynaklardan biri olan SN'in söz varlığı üzerinde metin temelli tematik bir sözlük hazırlayarak Türkçenin tarihi metinleri üzerinde yapılan çalışmalara farklı bir yaklaşım getirilmek istenmiştir. Bu çalışmada bağlamsal **tematik bir metin sözlüğü** hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla SN'in Cem Dilçin tarafından hazırlanan tenkitli metni esas alınmış gerekli görülen yerlerde SN üzerine yapılmış diğer çalışmalardaki farklı okuma önerileri¹³⁰ kabul edilerek sözlüğe dahil edilmiştir. Dilçin'in çalışmasından

¹³⁰ Bu okuma önerileri için bk. Tezcan (1994), Taş (2010), Gaddar (2012), Ciğa (2013), Özçelik (2014).

farklı olan ve tarafımızca da kabul edilen bu okuma önerileri aşağıda bir tablo hâlinde gösterilmiştir:

Tablo 1

BEYİT NUMARASI	DİLÇİN 2016	SÜHEYL Ü NEVBAHAR'IN TEMATİK SÖZ VARLIĞI
23	ķurt sasu dikü (?)	ķurtsa sürigü
2136	yil	bil
2165	degirü	dikerü
2526	üzegü	üzeñü
2558	bildürem	yildürem
2577	arķalam	arķa olam
2595	deñiz çökdi	deñizcük
3201	kübeye	köpeye
3324	ırgayı	argayı
3577	suñur (?)	siñür
4302	uya	oba
4357	tılı	zılı
4435	üzegü	üzeñü
5213	ķolarup	ķaldurup

Sözlüğün malzemesini oluşturan metin, bu düzeltmelerle tamamlandıktan sonra metnin söz varlığını sınıflandırmada kullanılacak olan tematik sistem araştırılmış ve çeşitli kaynaklarda yapılan sınıflandırma denemeleri incelenmiştir. Yapılan incelemeler sırasında Doğan Aksan'ın *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* (1960)'de yayımlanan Dornseiff'in **DWNS** (Kavram Gruplarına göre Almancanın Söz Varlığı) adlı sözlüğü hakkındaki tanıtma yazısına rastlanmış¹³¹ ve bir dizi karşılaştırma sonucu bu sözlükteki sistemin çalışmada kullanılması kararlaştırılmıştır. Sözlük, Almancanın söz varlığının sınıflandırılmasına yönelik olsa da sözlüğün temaların belirlenmesi noktasında diğer çalışmalarla kıyaslandığında

¹³¹ Yazının künyesi şu şekildedir: Doğan [Naci] Aksan, "DORNSEIFF, Franz, Der Deutsche Wortschatz Nach Sachgruppen. Fünfte Auflage mit Alphabetischem Generalregister, Berlin 1959 Walter de Gruyter & Co. 922 s.", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1960, s. 393-398.

çalışmamız için daha uygulanabilir bir sisteme sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak, Dornseiff'in sözlüğünde kullandığı bu sistem çalışmamızda temel alınmakla birlikte hazırladığımız bağlamsal tematik metin sözlüğüne uygun görülen yerlerde metnin içeriğinin gerektirdiği başka başlıklar eklenmiştir. Böylece metnin içeriğine ve sözlerin metindeki kullanımlarına sadık kalmaya çalışılmış ve SN'in söz varlığı üzerine metin temelli semantik-pragmatik ve tematik bir inceleme ortaya koymak amaçlanmıştır. Buradaki semantik incelemeden kasıt, genellikle sözlüksel semantik (*lexical semantic*) düzeyde olup pragmatik terimi ise sözlerin metin içindeki kullanım değerlerini ortaya koyma amacıyla söz varlığı incelemesi yapmaya yönelik olarak kullanılmıştır. Anlatı türü olarak bir mesnevi örneği olan SN'in söz varlığını oluşturan sözlerin metin içindeki kullanım değerlerini belirlemek amacıyla Türk şiir dilinin özellikleri hakkında bilgi edinmek ve edinilen bu bilgileri çalışmada uygulamak amaçlanmıştır. Bu amaçla Doğan Aksan'ın *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili* adlı eserine başvurulmuş ve sözlüksel yapılar aracılığıyla metnin anlam örgüsünü oluşturan yapı çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu noktada Aksan'ın *Anlambilim* adlı eserinde geçen sözlük düzeyindeki anlam ilişkilerine (eş ve zıt anlamlılık, alt ve üst anlamlılık, parça bütün ilişkisi) de metnin söz varlığının çözümlenmesinde başvurulmuştur.

Şüphesiz, anlamdan veya kavramdan söze doğru giden bir sözlükte bir sözün anlam sınırının belirlenmesi meselesi -bütün tematik söz varlığı çalışmalarında olduğu gibi- bu çalışmanın da karmaşık ve zor yanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tematik sözlüklerde söz varlığının sınıflandırılacağı temalar, çeşitli kavramların bir araya gelmesiyle oluşturulmaktadır. Alfabetik düzendeki sözlüklerden farklı bir yol izleyerek kavram hiyerarşisi üzerine yapılan tematik sözlükler, kavramları tanımlamayı hedeflemektedir. Bu hiyerarşi, kelimeler arasındaki alt ve üst anlamlılık, eş ve zıt anlamlılık, parça ve bütün ilişkisi gibi anlam ilişkilerine dayanır. Sözlükte her bir kavram o kavramı betimleyen kelimelerle açıklanmaya çalışılır. Bu noktada *kavram*, *kavram alanı* ve *kelime alanı* ile ilgili bilgilere başvurulmuştur. Kaynaklardan elde edilen bu bilgilere ilişkin çıkarımlar ise şöyle özetlenebilir:

Aksan kavramı özetle şöyle açıklamaktadır:¹³²

- 1) “Kavram, dünyadaki nesnelerin, biçimlerin, olgu, durum ve devinimlerin dilde anlatım buluşudur. Bu anlatım, tuz, ip, su; yüreklilik, çöpçatan, açıklık; hasıraltı, tepeden inme, açık göz gibi değişik ses ve biçimlerle değişik yollardan gerçekleşir; somut ve soyut diye nitelediğimiz kavramları oluşturur.
- 2) Kavram, dünyadaki nesnelerin ortak niteliklerine dayanan, dile özgü bir genelleme, bir soyutlamadır: ağaç, bitki, hayvan, çiçek, memeli... gibi.”

Aksan, kavram alanını ise “birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eşanlamlıların içinde düşünüldükleri alan” olarak tanımlamaktadır.¹³³

Filizok, *Kelime Alanı Analizi* başlıklı yazısında *kelime alanı* kavramını açıklar ve bu terimi *anlam alanı* teriminden ayırır. Filizok’a göre “*kelime alanı* (champ lexical) bir metinde aynı kavrama, aynı temaya, aynı gerçeklik alanına bağlı kelimelerin meydana getirdiği kümedir. Kelime alanına **kelime ağı** ve **kavramsal alan** da denir.”¹³⁴ Filizok’a göre aynı kelime alanına ait kelimeler isim, sıfat, fiil gibi farklı türlerden kelimeler olabilir; eşanlamlı kelimeler olabileceği gibi aynı kelime ailesine, aynı kavrama bağlı kelimeler de olabilir. Aynı metin içerisinde birçok kelime alanı bulunabilir ve kelime alanları daha alt kelime alanlarına bölünebilir.¹³⁵ Ayrıca Filizok, bir metindeki kelime alanlarını bulmanın o metindeki başlıca **tem**leri ve yardımcı **tem**leri doğru tespit etmeyi ve böylece yazıyı doğru anlamamızı sağladığını belirtir.¹³⁶ Filizok, bu konuyu Refik Halit Karay’ın *Eskici* hikâyesinden bir bölümü üzerinde bir uygulamayla örneklendirir.¹³⁷

“‘Hasan vapurda eğlendi; gırl gırl işleyen vinçlere, üstleri yazılı cankurtaran simitlerine, kurutulacak çamaşırlar gibi iplere asılı sandallara, vardiye değiştirilirken çalınan kampanaya bakarak çok eğlendi. Beş yaşında idi; peltek, şirin konuşmalar ile de güvertede yolcularını epeyce eğlendirmişti.’

¹³² Aksan, a.g.e., s. 151

¹³³ Doğan Aksan, “Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine”, *TDAY Belleten*: 338, TDK Yayınları, Ankara, 1971, s. 254.

¹³⁴ Rıza Filizok, *Kelime Alanı Analizi*, www.ege-edebiyat.org, (30.05.2017) s. 1.

¹³⁵ Filizok, a.g.m., s. 2.

¹³⁶ Filizok, a.g.m., s. 2.

¹³⁷ Filizok, a.g.m., s. 7.

{ eğlendi, gırl gırl, kurutulacak çamaşırlar gibi iplere asılı sandallar (komik), çalınan kampana, eğlendi, şirin konuşmalar, eğlendirdi }”

Filizok’a göre parantez içinde verilen kelimelerden oluşan bu kümeye **neşe** adı verilebilir. Çünkü **neşe**, kümenin bütün elemanları için uygun bir kavramdır.¹³⁸

Anlaşılabacağı üzere kavram, kelime ile aynı şey olmayıp kelimeden daha üstün bir konumdadır. Aksan’ın da belirttiği üzere kelimeler, kavramların, düşünce ve tasavvurların sese dönüşmüş biçimidir.¹³⁹ Bu bakımdan söz varlığına yönelik çalışmalarda metinde geçen kelimelerin ait oldukları kavram alanları içerisinde verilmesi ve metnin kavram alanı haritasının çıkarılması, metnin çözümlenmesi ve metnin ilişki ağının tespiti açısından önemlidir. Böylelikle -özellikle edebiyat metinleri için- metnin anlam katmanları ortaya çıkarılarak metnin anlatı dünyası da tam anlamıyla çözümlenebilecektir. Hamza Zülfikar’ın daha önce de adı anılan çalışmasında (bk. **Türkçenin Tarihî Metin Sözlükleri**) ifade ettiği üzere “...anlamaların ayrıntılı olarak belirlenmesi dilciliğin temel görevlerindendir.”¹⁴⁰ Bizi bu çalışmayı yapmaya yönelten sebeplerden biri de budur.

Tezin ikinci aşamasını oluşturan sözlük bölümünde eserin söz varlığı çeşitli temalar altında sınıflandırılmış ve her bir temaya ait madde başı içerisinde o temaya ilişkin sözler ve ifadeler alfabetik bir düzende sıralanmıştır. Bu sınıflandırmada sözcük türleri arasında bir ayırım yapılmamış aynı madde başı içerisinde isim, sıfat ve fiil türünden sözlere yer verilmiştir. Ayrıca Dornseiff’da olduğu gibi ünlemlere ve kalıp ifadelerle de ait oldukları temalar altındaki sözlük maddeleri içerisinde yer verilmiştir. Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi tematik söz varlığına yönelik yapılan çalışmaların büyük ölçüde adlar ve ad soylu sözleri esas aldığı ve fiillerin tematik sınıflandırma dışında tutulduğu görülmüştür. Bize göre bu durum, bir metnin veya incelemeye konu olan alanın söz varlığının bütünüyle ortaya konulmasında ve metin temelli çalışmalarda da metnin ilişki ağının tam anlamıyla ortaya çıkarılması noktasında eksiklik yaratmaktadır. Ancak, fiillerin semantik ve tematik açıdan tasnifi meselesi de bu çalışmanın bir diğer sorunlu tarafı olarak karşımıza çıkmıştır. Bu noktada ana fiilleri diğer söz varlığı öğelerinden ayırmayıp sözlüğün bütünlüğü

¹³⁸ Filizok, a.g.m., s. 7.

¹³⁹ Aksan, a.g.m., s. 254.

¹⁴⁰ Zülfikar, a.g.m., s. 3334.

içerisinde uygun temalar altında göstermeyi tercih ettik. Bu nedenle çalışmamızda SN’da geçen fiiller, çeşitli temalar altında diğer adlar ve ad soylu sözlerle birlikte verilmiştir. Yardımcı fiiller ise **Görevli Ögeler** bölümünde gösterilmiştir.

Metinde geçen Türkçe kelimelerin dışında diğer dillerden alıntılanan kelimelerin hangi dile ait olduğu parantez içinde gösterilmiştir. Sözlükte - Dornseiff’in sözlüğünde olduğu gibi- her bir madde başı kelimenin anlamı verilmemiştir. Ancak, Türkçe olup bugün ölçünlü dilde kullanılmayan, bugünkünden farklı bir anlamda kullanılan veya metin içinde farklı bir anlama gelecek şekilde kullanılan sözlerin anlamları “ ” işareti içerisinde kısaca açıklanmıştır. Alıntı kelimelerde de aynı yol izlenmiş ve bugün ölçünlü dilde anlamı bilinmeyen veya metin içinde farklı bir anlama gelecek şekilde kullanılan madde başı sözler “ ” işareti içerisinde açıklanmıştır.

Sözlüğe alınan söz varlığı seçilirken metinde geçen hikâyenin bölüm başlıkları incelemenin dışında tutulmuştur. Ayrıca özellikle metnin ilk bölümü olan tevhid bölümünde geçen tamamı Arapça ibarelerden oluşan beyitlerdeki (10. ve 16. beyitler arası) ve metin içindeki tamamı Farsça olan bazı beyitlerdeki (2449. ve 2958. beyitlerde olduğu gibi) söz varlığı öğeleri de sözlüğe dahil edilmemiştir.

Dornseiff’in sözlüğünde kullandığı tematik sınıflandırma esas alınmakla birlikte tarafımızdan eklenen başlıklarla birlikte SN’ın söz varlığı üzerine hazırladığımız tematik metin sözlüğü şu ana başlıklardan oluşmaktadır:

1. Natur und Umwelt “Doğa ve Sosyal Çevre”
2. Leben “Yaşama, hayat sürme, hayat”
3. Raum, Lage, Form “Uzay, yer, biçim”
4. Größe, Menge, Zahl “Miktar, nicelik, sayı, adet, çokluk”
5. Wesen “Varlık, yaratık, mahluk”
6. Zeit “Zaman, vakit”
7. Sichtbarkeit ‘Görülebilir, göze çarpan’
8. Ort und Ortsveränderung ‘Yer, mahal, mevki’
9. Wollen und Handeln ‘İste-, talep et-, b.ş.i yapmaya niyeti ol-, davran-, hareket et-; 2. B.ş.den söz et-, konusu... ol-’
10. Fühlen “Duy-, hisset-, duyumsa-, sez-”
11. Das Denken “Düşünce”
12. Zeichen “İşaret, belirti, sembol”

13. Wissenschaft “Bilim”
14. Kunst und Kultur “Kültür ve Sanat”
15. Zusammenleben “Birlikte yaşama, toplumsal hayat”
16. Essen und Trinken “Yemek ve İçmek- Yiyecek ve İçecekler”
17. Sport und Freizeit “Spor ve Serbest zaman aktiviteleri”
18. Gesellschaft “Toplum, topluluk”
19. Geräte, Technik “Alet, eşya ve teknik”
20. Wirtschaft, Finanzen “Ekonomi, finans”
21. Recht, Ethik “Hukuk, yasa ve etik”
22. Religion, Übersinnliches “Din ve Metafizik”
23. Davranış Kodları
24. Hitaplar
25. Kültür Kelimeleri

Eserin söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturan işlevsel unsurlar da **Görevli Ögeler** başlığı altında değerlendirilerek tematik metin sözlüğüne dahil edilmemiştir.

Sözlükte tarafımızdan eklenen ana başlıklar **23, 24, 25** numaralı başlıklar olup bu 25 ana başlığın altında yer alan alt başlıklarda da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemelere ilişkin ayrıntılı bilgi, tezin **Sonuç** bölümünde yer almaktadır.

Bu tematik sınıflandırma sistemi üzerine hazırladığımız sözlükte madde başları arasındaki sözlük içi gönderimler → işareti ile yapılmıştır. Böyle örneklerde kendisine gönderimde bulunulan temalar başlık numaraları verilerek belirtilmiştir.

Bu göndermeler yapılırken şöyle bir yöntem izlenmiştir:

1) Bir kelime metinde temel anlamıyla kullanılmış ve çok anlamlı değilse sözlükte sadece ait olduğu tema altında gösterilmiştir ve başka bir madde başına gönderme yapılmamıştır. Örneğin; **at** kelimesi sadece başlık **2.8. Hayvan Türleri** altında gösterilmiş ve sözlük içindeki başka bir maddeye gönderimde bulunulmamıştır.

2) Eş sesli kelimeler ise **(a)** ve **(b)** olarak sınıflandırılmış ve tanımları verilerek ait oldukları tema başlığı altında değerlendirilmişlerdir. Örneğin; **öz** kelimesi Süheyl ü Nevbahār’da hem “iç, öz, benlik” anlamında hem de “kendi”

anlamına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bu bakımdan hazırladığımız sözlükte **öz (a)** ve **öz (b)** olmak üzere iki ayrı madde başı oluşturularak her iki madde de **10.1. Bewusstsein “Bilinç, niyet, bilgi; içerik, öz, ruh” Inneres “iç, iç dünya”** başlığı altında gösterilmiştir. Yine **av** kelimesi de **av (a)** “avlanan hayvan” ve **av (b)** “avcılık, avlanma eylemi” şeklinde **2.11. Jagd “Av”** başlığı altında iki ayrı madde başı hâlinde gösterilmiştir.

3) Bir kelime metin içinde birden çok anlama gelecek şekilde geçiyorsa bu kelime çağrışımında bulunduğu çeşitli temalar altında gösterilmiştir. Örneğin; **düz-** fiili metinde farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu nedenle aynı fiil birkaç başlık altında gösterilmektedir: **3.38. Ordnung ‘Düzen, dizi, sistem’(beyiti örnek olarak göster), 9.24. Vorbereitung ‘Hazırlanma, hazırlık’, 14.13. Gesang ‘Şarkı, türkü, şan’** gibi. **Ad** sözü de metinde hem “*isim*” anlamında hem de “*şöhret, nam, ün*” anlamlarına gelecek şekilde geçmektedir. Bu nedenle aynı kelime hem **15. 62. Ehre, Ruhm ‘Ün, onur, şeref, haysiyet; şöhret, üstün başarılarla kazanılmış saygınlık’** başlığı altında hem de **12.16. Bezeichnung, Wort ‘sembol, simge, ad; kelime, ifade, söz, tabir, deyiş’** başlığı altında gösterilmiştir.

4) Sözlükte birkaç temanın anlam alanına dahil olan madde başları arasında → işareti ile gönderimde bulunulmuştur. Böyle örneklerde kendisine gönderimde bulunulan temalar başlık numaraları verilerek belirtilmiştir. Örneğin; **tul** kelimesi metinde **tul^c avret** (SN 663) biçiminde geçmekte hazırladığımız sözlükte **15. 9.** başlığı altında gösterilerek → işareti ile **2.14., 4.34., 15.4.** numaralı başlıklara gönderme yapılmıştır.

5) Metinde geçen a+b biçimindeki ikili yapılar, her iki sözün ait olduğu temalar altında gösterilmiş ve madde başları arasında → işareti ile gönderme yapılmıştır. Örneğin;

Düzetmiş durur ol bizimçün **tuzağ**

Ki uşlu kişidür ü fikri uzağ (1130)

Ğulāmāna **tonları** kendüzine

Düzetdi vü boynına omuzına (2159)

beyitlerinde geçen **düzet-** fiili sözlükte **9.24. Vorbereitung ‘Hazırlanma, hazırlık’** başlığı altında madde başı olarak gösterilmiş ve beyitlerdeki a+b biçimindeki kullanım örnekleri de şu şekilde **düzet-** başlığı altında listelenmiştir:

ton düzet- ‘kıyafet hazırlatmak, diktirmek’ 2159 → **19.7.**

tuzah düzet- “tuzak hazırlamak, tuzak kurmak” 1130 → **15.52.**

ton ve **tuzah** kelimeleri **19.7.** ve **15.52.** başlıkları altında madde başı kelime olarak bulunmakta ve burada da kelimelerin yer aldığı tema başlıklarına → ile gönderimde bulunmaktadır.

6) Metinde iki sözün bir araya gelerek üçüncü bir anlamı ifade edecek şekilde kullanıldığı yapılar ($a+b=c$ gibi) ise c’nin ait olduğu tema altında gösterilerek a ve b sözlerinin ait olduğu temalara → işareti ile gönderme yapılmıştır. Örneğin;

Velî sözi senden işitdüm ılı

Bu ma’nîde uş **iki yardım kılı** (1767)

beyitinde geçen **kılı iki yar-** ifadesi sözlükte **kılı yar-** “bir işin inceliklerini bilerek çok titiz davranmak” biçiminde bir üst birimin alt maddesi olarak gösterilmiş ve **kılı yar-** maddesine **9.40. Sorgfalt “titizlik, özen, dikkat, ilgi”** başlığı altında yer verilerek, **2.25. Körperteile “vücut parçaları, bölümleri, kısımları”** ile **3.15. Stützen “kısalt-, kısa kes-, kırp-”** başlıklarına → işareti ile gönderme yapılmıştır.

7) Sözlükte isim+isim, isim+fiil, fiil+fiil yapıları madde başı olarak gösterilmiş, bu yapıların iyelik eki aldığı durumlarda da iyelikli biçimlerin alt madde olarak gösterilmesine çalışılmıştır. Örneğin; **yüz** kelimesi madde başı olarak gösterilmiş, diğer ekli biçimler ise alt madde olarak verilmiştir.

yüz

y.-in yire ur- ‘yüzünü yere sürerek saygı göstermek’ 1051, 1092, 1715,

4717, 4942, 5422

y.-in yu- 3214

y.üne y.-in ur- “yüzlerini birbirlerine sürmek” 4663

Alt madde olarak gösterilen bu yapıların dahil olduğu temalar ise yine → işareti ile başlık numaraları verilerek gösterilmiştir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız yönteme göre hazırladığımız tematik metin sözlüğü ise çalışmamızın bir sonraki bölümünü oluşturmakta ve sözlükten elde edilen veriler ise sözlüğün sonuna eklenen **Sonuç** bölümünde değerlendirilmektedir.

5. TEMATİK METİN SÖZLÜĞÜ

Süheyl ü Nevbahār'ın Söz Varlığının Genel Tematik Sınıflandırma

Planı

1. Doğa ve Sosyal Çevre (*Natur und Umwelt*)
2. Yaşama, hayat sürme, hayat (*Leben*)
3. Uzay, yer, biçim (*Raum, Lage, Form*)
4. Miktar, nicelik, sayı, adet, çokluk (*Größe, Menge, Zahl*)
5. Varlık, var oluş (*Wesen*)
6. Zaman (*Zeit*)
7. Görülebilen, göze çarpan (*Sichtbarkeit*)
8. Yer, mahal, mevki (*Ort und ortsveränderung*)
9. İste-, talep et-, b.ş.i yapmaya niyeti ol-, davran-, hareket et-; B.ş.den söz et-, konusu... ol- (*Wollen und Handeln*)
10. Duy-, hisset-, duyumsa-, sez- (*Fühlen*)
11. Düşünce (*Das Denken*)
12. İşaret, belirti, sembol (*Zeichen*)
13. Bilim (*Wissenschaft*)
14. Kültür ve Sanat (*Kunst und Kultur*)
15. Birlikte yaşama, toplumsal hayat (*Zusammenleben*)
16. Yemek ve İçmek- Yiyecek ve İçecekler (*Essen und Trinken*)
17. Spor ve Serbest zaman aktiviteleri (*Sport und Freizeit*)
18. Toplum, topluluk (*Gesellschaft*)
19. Alet, eşya ve teknik (*Geräte, Technik*)
20. Ekonomi, Finans (*Wirtschaft, Finanzen*)
21. Hukuk, yasa ve etik (*Recht, Ethik*)
22. Din ve Metafizik (*Religion, Übersinnliches*)
23. Davranış Kodları
24. Hitaplar
25. Kültür Kelimeleri

1. Doğa ve Sosyal Çevre (*Natur und Umwelt*)

1.1 Evren (*Kosmos*)

‘**ālem** (Ar.) ‘alem, fiziksel dünya’ → **7.1.**

115, 145, 149, 220, 227, 358, 408, 466, 593, 616, 658, 741, 758, 1001, 1005, 1011, 1160, 1507, 1623, 1645, 1692, 1845, 2138, 2259, 2569, 2625, 2857, 2925, 3561, 3610, 3913, 4037, 4276, 4349, 4514, 4577, 4579, 5235, 5306, 5359, 5411, 5529, 5541, 5578, 5579, 5645, 5677

‘ālem işi 5612

‘ālem yolu 5535 → **8.23.**

‘āleme yayıl- 2732 → 1562

iki ‘ālem 1768 → **22.9.**

iki ‘ālem içinde 5184, 5568 → **22.9.**

cihān 18, 28, 209, 222, 248, 259, 263, 289, 309, 320, 335, 339, 424, 570, 665, 667, 822, 860, 887, 982, 983, 1007, 1011, 1036, 1059, 1066, 1106, 1127, 1142, 1273, 1295, 1344, 1671, 1695, 1728, 1948, 2013, 2074, 2075, 2236, 2271, 2327, 2355, 2677, 2780, 2793, 2876, 2898, 3155, 3168, 3475, 3626, 3644, 3648, 3881, 3926, 4051, 4121, 4231, 4582, 4836, 4838, 4906, 5014, 5100, 5120, 5226, 5416, 5540, 5542, 5549, 5551, 5624, 5649, 5675, 5691

belā yurdu “Cihan” 2355, 5540 → **8.1.**

cihān işi 725, 5658

cihān māl 1985

cihān miḥneti 2452

cihānda varum 2007 → **24. Hitaplar**

c.-uñ ‘ādeti 5532

c.-uñ belāları 4239

c.-uñ yüzi 430, 962, 1867 niḳāb ; aç-, açıl-, tut-

nām-dār-ı cihān 938

pādişāh-ı cihān 722, 1020, 1309 → **15.75.**

cihān gözüne ıtar ol- 2022, 2641

Dünyā 307, 308, 546, 732, 5302, 5481, 5526

Dünye 166, 5232

Dünyi 5409

felek 73, 424, 803, 1042, 1701, 2193, 2680, 2691, 2745, 3507, 4151, 4200, 4281

çarh-ı felek 2673, 5138

devr-i felek 356

gök 19, 31, 123, 144, 198, 497, 796, 944, 1021, 1035, 1261, 1600, 1716, 1725, 1868, 1938, 1981, 1991, 2111, 2548, 2749, 2750, 2897, 2917, 3023, 3215, 3473 2, 3474, 3539, 3545, 3556, 3634, 3928, 4185, 4193, 4278, 4347, 4598, 4861, 5124, 5398

göge ağ- 123, 5233 → **8.40.**

gögün çenberi 3475

gögsire “göge doğru” 1668 → **8.40.**

yidi gök 4192

yidi kat gök 2750, 4488

yir gök 53

gökyüzi 32, 869, 1034, 3379

gökler yüzi 3476

havā 41, 72, 174, 495, 871, 1119, 1121, 2749, 3023, 3460, 4470, 4487, 4545

havāya ağ- 1119

havā yili 3806

havā yüzi 3925

ķavs-i ķuzah “gökkuşağı” 72

Gök cisimleri, sabit yıldızlar ve gezegenler yıldızlı gök (Sternhimmel)

aķter-güzer

aķter-güzer ol- 2139

Ay → **7.5.** 31, 109, 155, 157, 185, 406, 423, 550, 791, 803, 996, 1015, 1108, 1266, 1274, 1379, 1498, 1634, 1655, 1660, 1661, 1680, 1716, 1866, 1868, 2250, 2381, 2382, 2976, 2978, 3053, 3075, 3435, 3437, 3563, 3564, 3695, 5277

ay yüz 1362, 1774, 2690, 2977, 3189 → **2.25., 10.16.**

ay yüzlü 387, 2125, 2207 → **2.25., 10.16.**

bedr ay 405

bedr ay bigi 564 → 10.16.

genc ay 619

tolu ay “dolunay” 108

yiñi ay “hilal” 1379

‘**Akreb** 1660, 1661

Gün “Güneş” 3539

Güneş → **7.5., 7.41.** 31, 71, 106, 111, 430, 615, 616, 668, 757, 803, 840, 858, 900, 915, 1142, 1261, 1326, 1476, 1486, 1492, 1493, 1516, 1543, 1582, 1607, 1623, 1644, 1666, 1737, 1782, 1845, 1859, 1867, 1894, 1938, 1966, 2074, 2183, 2232, 2325, 2383, 2462, 2497, 2545, 2637, 2904, 2934, 3110, 3215, 3379, 3380, 3394, 3435, 3460, 3478, 3545, 3546, 3547 2 , 3548, 3550, 3556, 3557, 3559, 3577, 3603, 3692, 3695, 4061, 4105, 4233, 4594, 4798, 4892, 4963, 5022

güneş bağ “Nevbahar’ın saçı” 1657 → **4.33., 10.16.**

güneş baş götür- 2497 → **6.3.**

güneş başını götürme- 840

güneş baş kaldır- 1142, 1607 → **6.3.**

güneş kızgını 3539

güneş nūrı 962, 1049, 1089,

güneşün yüzi 2745, 3658, 4133

‘ışkuñ güneşi 3557 → **10.57.**

Ḥamel (Ar.) “Koç burcu” 2111

ılduz 2591

irte ıarısı “Güneş” 1541

Mirrîḥ (Ar.) “Mars” 2367

Müşterî (Ar.) “Jüpiter” 550, 3189

yılduz 423

Zuḥal (Ar.) “Satürn” 2366

Zühre (Ar.) “Venüs” 1221

1.2. Dünya, yer yuvarlağı, yeryüzü (Erde)

balçığ 2325

Dünyā 307, 308, 546, 732, 5302, 5481, 5526

Dünye 166, 5232

Dünyi 5409

bel “dağ sırtı” 2545, 3024, 3752, 4284, 4479

dağ → **4.2.**, **4.12.**

86, 148, 380, 803, 1945, 1974, 2366, 2412, 2457, 2486, 2493, 3017, 3399, 3629, 3700, 3752, 4062, 4067, 4301, 4355, 4490, 4641, 4918, 4927, 5009

Ḳāf tağı 3659

tağ taş 4402

tağ u bil 3024

taş u tağ 1038

tağ u taş 1607, 2781, 2814, 2853, 4693, 5007

tağ u taş u yabān 4002

tağ vü taş 3550, 5026

tağ ile taş ağla- 803

tağ u yaban 2719, 4380

gil 3281, 4593

kaş “doruk, tepe” 2545

kaya 48

ḳurı “kara, toprak” 4055

ḳuriya **çıl-** “karaya çıkmak” 4747

ḳuru “kara, toprak” 770, 2945, 3426, 3860, 4057, 4300, 4402, 4619, 5240

tağ

tağ başı 2545

taş 85, 700, 2473, 2481, 2482, 2492, 2622, 2635, 2846, 3568, 3677, 3684, 3709, 3714, 3760, 3819, 4137, 4476, 4888, 5474

ayak taşā tōkın- 4460, 5462

bağrı taş 5223 → **10.2.**

baş taşā yaştan- 4714

başın taşā ur- 3567, 3749, 4946, 5185, 5503

şapan taşı 1733

tağ ile taş ağla- 803

tağ u taş 1607, 2781, 2814, 2853, 4693, 5007

taş u tağ 380, 1038

taş yirinde ağır olur 699

taşı un eyle- 3539

taşlara baş urun- 2481

taşuñ bağı 2747

yiryüzi 64, 850, 3140, 3596, 5101

toprag → **8.1.**

54, 75, 3749, 3819

adı toprağa bırak- 1140 → **15.62.**

toprağa ağna- 2480

yüzü şuyın toprağa saç- 4926

toprah 61, 4365, 4370, 5673

toprak 54, 61, 75, 416, 801, 1188, 1996, 1997, 3749, 3819, 4108, 4365, 4370, 5503, 5625, 5673, 5674

toprak çek- 5670

yazı 2486

yir 31, 32, 53, 63, 66, 111, 144, 210, 324, 333, 422, 475, 519, 521, 526, 561, 601, 648, 782, 952, 960, 983, 1021, 1035, 1049, 1056, 1067, 1099, 1120, 1153, 1315, 1332, 1662, 1865, 1956, 1968, 2000, 2002, 2081, 2084, 2085, 2149, 2171, 2176, 2250, 2296, 2328, 2339, 2367, 2373, 2406, 2407, 2472, 2480, 2494, 2579, 2747, 2748, 2750 2 , 2752, 2854, 2885, 2893, 2988, 3030, 3065, 3117, 3126, 3430, 3448, 3529, 3546, 3722, 3792, 3795, 3841, 3851, 3866, 4008, 4089, 4098, 4119, 4146, 4200, 4235, 4261, 4303, 4356, 4499, 4582, 4590, 4598, 4601, 4602, 4669, 4743, 4815, 4888, 4912, 5019, 5020, 5101, 5233, 5256, 5345, 5398, 5475, 5490 2 , 5496, 5505 2 , 5508, 5513, 5551, 5571, 5589, 5629, 5683

ayruca yir 3295

ayruğ yir 3236

ayruk yir 4408

çorağ yir 324

çorağ olıcak yir 5403

her yir 3964

igne birağası yir 5325

ğara yir 5432

ğamu yir 3400, 4354,

ğañ yiri 2408, 2611, 3459

yad yir 2099, 2860
 yaḥın yir 3285
 yaḥıncaḳ yir 5269
 yazı yir 4187
 yoḥ yir 3565
 yir bul- 210
 yir eyle- 3012
 yir gök 53, 2049
 yir ḳoma- 1380
 yir öp- 440, 998
 yir üzre baş ḳo- 2082
 yirden geḥ- 198
 yirinde ḳoma- 403
 yire boyan- 872
 yire dep- 2158
 yire gir- 3634 ‘öl-’
 yire nāmūsın bıraḥ- 1562, 2642
 yire nāmūsın bıraḳ- 4469
 yire nāmūsı dep- 2857
 yire nāmūsın dök- 2520
 yire ʿārı vü nāmūsı bıraḳ- 1904
 yire yüz sür- 1041, 2185
 yirin bekle- 1648, 2740
 yirin dut- 5259
 yirin tutucı 5410
 yirine geṭür- 3028 , 5056 , 5379, 5564
 yirine otur- 2205
 yiri yar- 5211
 yirüñi ḳo- 5248
 yirlü yirinde33
 yirlü yirince 65
 yüz yire ur- 5422 → **15.22.**
 yüzini yire ur-1051, 1092, 1715 → **15.22.**
 yir üstine baş ur- 1096 → **15.22.**

yüzün yire sür- 5148 → **15.22.**

yüzün yire ur- 4717, 4942 → **15.22.**

yüzün yire sür- 1249 → **15.22.**

adını yire bırakma- 5414

baş yire ko- 2288 → **15.22.**

baş yire ur- 1331, 1683, 3593, 4363 → **15.22.**

yir altı 900, 2111, 2751

yircügez 3047

yirince 4149, 5172, 5436

taş olur yirinde ağır 699

1.3. Değerli Taşlar, Madenler → 13.20.

altun 190, 403, 437, 445, 499, 500, 662, 684, 685, 787, 790, 838, 1154, 1265, 1345, 1414, 1485, 1717, 1790, 1994, 2342, 2424, 2436, 2438, 2897, 3160, 3743, 3794, 3934, 4461, 4644, 4701, 5051, 5079, 5274, 5281

ağ altun 853 → **7.18.**

bedre altun 996, 1008, 1076 para

deve yüki altun 789 → **7.50.**

kızıl altun 853, 1155, 3604, 4247, 5064, 5065, 5287 → **7.24.**

kürsî altun 4899

demür 3263, 5081 → **7.52., 13.20.**

dür ‘inci’ 329

dür-i şāh-vār 1460

dür-dāne ‘inci tanesi’ 1897

elmās 410, 457, 1836, 3263, 3985

gümiş 61, 445, 488, 499, 1154, 1727, 5079, 5281 → **7.17., 9.62. 13.15., 19.9.**

incü 437, 5051, 5274 19.9.

la’l ‘kırmızı renkte değerli bir taş ve bu taştan yapılmış olan’ 1154

la’l a. 1074, 1116

mehek (Ar.) ‘mihenik taşı’ 4247

şadef 400

temür 2426

yeşm (Ar.) “yeşim taşı” 489 → **7.22.**

zümürürd 1717 → **19.9.**

1.4. İklim, hava, atmosfer (Klima, Klimaänderung)

bulut 71, 157, 3023

ıldırım 2596

kaş “ufuk”

kaş karar- 1027, 1966, 2588 → **6.5.**

şafak 1966, 2873, 3559 → **6.3.**

tañ yiri 2611 → **6.3.**

1.4.1. Mevsimler

bahār 62, 1884, 2851, 4876, 5331

güz 5342

kış 20, 4534, 4876

nev-bahār 2420, 4861

yaz (a) “yaz” 20, 4534, 5416

yaz ısısı 3262

yaz u güz 5342

yaz u kış 4534

yaz (b) “ilkbahar” 1671

yazın 1299, 1978

yazuñ 5378

zemheri 2851

1.5. Hava, hava durumu (*Witterung, Luftverhältnisse*)

havā 41, 72, 174, 495, 1121, 3023, 3460, 4470, 4487

havā degşür- “hava almak” 4545

havā yili 3806

havā yüzine düğ- 3925

havāya ağ- 1119

havāya düğ- 871, 2749

1.6. Açık Hava (*Klares Wetter*)

1.7. Rüzgar (*Wind*)

bora 4055

kasurğa yıl 4187

yıl 273, 617, 1215, 1982, 2133, 2136, 2137, 2454, 2485, 2632, 2666, 2881, 3024, 3200, 3207, 3210, 3211, 3397, 3661, 3807, 3808, 3809, 3810, 3814, 3928, 4089, 4332, 4338 2 , 4364, 4509, 4746, 4815, 5678

avucda yıl 1982 → **3.4.**

ecel yili 5670 → 2.40.

eser yıl 4248

fužullıķ yili 211

havā yili 3806

ķasurķa yıl 4187

ķoş yilcügez 3357

ķunük yilcügez 3560

ķurfe yıl 3807

yavuz yıl 3012

yigitlik yili 3612

yilden bir ıaķ 3017

başın yile vir- 3672

yil ol- 2136

yile gel- 2137

yil ķov- 3747, 3793, 4115, 5671

yile aķzın aķ- 3118

yile git- 237, 1310, 3072

yile vir- 742, 753, 1140, 1186, 1998, 2762, 4026, 5368

1.8. Kapalı, sisli, puslu hava (*Trübes Wetter*)

ķuman “pus, sis”

ķuman ķut- “sisle kaplanmak” 2250

1.9. Yağmur (*Regen*)

ķayı “saķanak” 1978

yağmurlayın 2734

1.10. Kış, sert hava (*Winterwetter*)

ķar 4233

ķar yağ- 3209

ķış 1299, 1978, 4534, 5378, 5416

ķış şovuķı 20

şovuķ 2101

şovuķ 2571, 5417

şovuķ gün 3535

şovuķ gün 3405

1.11. Şimşekli ve gökgürültülü fırtına, kasırķa (*Gewitter*)

kasurğa yil 4187

1.12. Coğrafi yer dağ, bel, tepe (*Geographischer Ort*)

ova 3307, 3629, 4343

yar “yar, uçurum” 2422

yazı “ova, düzlük yer” 78, 2486, 2529, 2814, 3262, 3319, 3528, 3529, 3534, 3538, 3572, 3885, 3938, 4190, 4301

giñ yazı 2655 → **4.8.**

yazı yir 1120, 4187

yazı yüzi 1148, 1152

yazıya düş- 4104 → **8.23., 8.32.**

1.13. Yönler (*Himmelsrichtungen*)

ğarb (Ar.)

şark u ğ. 113

mağrib (Ar.)

mağrib şaru 3574

mağrib (Ar.)

mağrib kapusı 1966

maşrık (Ar.) 1038, 1142, 3574

şol 4067

şol el 3353 → **2.25.**

işi şol düş- 4067 → **5.51.**

şark (Ar.)

ş. u ğarb 113

yön

yönini dut- 44

yön göster- 3892

1.14. Kara parçası, kara, kıta (*Festland*)

kara 3826

kuru “kara” 3860

1.15. Yer katmanları, toprak katmanları (*Bodenschichten*)

yidi kat altı yir 2750

yirüñ bir katı 2748

1.16. Kırsal Bölge (*Landbezirk*)

bağ 1252, 4917

bāğ u bahçe 2954, 5589 → 2.4.

bahçe 2698, 4917

bāğ u bahçe 2954, 5589 → 2.4.

çayır 3287, 3309, 3314, 3828, 4545

otlağ 4356

yaban / yabān 42, 4534

tağ u yabān 4380

yabāna atıl- 4524

yabāna düş- 2818 → 8.32.

yabāna kay- 3408

yabāna toz- 2911, 3114

yabāna yayınma- 3009

1.17. Su kenarı, sahil, kıyı (*Ufer*)

kenār

deñiz kenārı 2932

kıyı

deñiz kıyı 4615

yöre

deñiz yöresi 3026, 3979

1.18. Ada (*Insel*)

ada 3049, 3050, 4745, 4944, 4958

1.19. Sular deniz, göl, nehir vs. (*Gewässer*)

acı su 3281

tatlucağ şu 3282

deñiz 6, 7, 2537, 2595, 2744, 2932, 2937, 2942, 2945, 2964, 2967, 3007, 3019, 3020, 3102, 3113, 3185, 3202, 3425, 3428, 3462, 3465, 3473, 3477, 3487, 3700, 3804, 3827, 3832, 3853, 3860, 3863, 3978, 4300, 4402, 4693, 4965, 5007

zümürürd deniz 1717

deñiz kıranı 2935, 3321, 3419, 3851, 4943

deñiz katı 4612

deñiz şuyı 3280 → 7.64.

deniz(üñ) dibi 3977, 4277

deniz(üñ) yüzi 3020, 3206, 3431, 3489, 3814

deñiz bigi endişe 2951 → 10.42.

‘iṣyān deñizi 159 → **22.4.**

feṣāḥat denizi 4857 → **11.18.**

faḫluñuñ deñizi 5493 → **21.3.**

‘ummān-şifat 3978 → **2.13., 11.51.**

dere 2814

ılu su 472, 520, 522, 4593

ırmağ

ulu ırmağ 1320

Karadeniz 5509 → **Özel Ad Bilgisine Yönelik Söz Varlığı - Hidronimler**

mevc ‘dalga’ 7

mevc ur- 5509

şu 1441, 1443, 1444, 3017

deriñ şu 78

şuya düş- 3291, 4964

zülāl ‘saf, tatlı su’ 106, 3262

1.19.1. Su Kaynakları

bıñar “pınar”

bıñaruñ gözi 3325

buñar “pınar” 4946, 5656

1.20. Bataklık, bataklık (Sumpf)

balçığ 2325

1.21. Ekoloji (Ökologie)

1.22. Madde (Stoff)

1.23. Karıştırma, alaşım (Mischung)

sirişte “yoğurulmuş, karıştırılmış”

sirişte ol- 221

1.24. Katıksız, karıştırılmamış, saf (Unvermischt)

aru 4600

tırucu 4600

1.25. İniş, yokuş, dik yamaç; atık, çöp (Abfall)

iniş 4023, 4187

i. in- 2487

i.-ler in- 2877

iniş yokuş 4927

yokuş 4023, 4187

y. ağ- 2487

y.-lar ağ- 2877

iniş yokuş 4927

2. Yaşama, hayat sürme, hayat (*Leben*)

āb-ı hayāt 3326, 3946, 4450 → **5.1., 6.8., 7.63**

āb-ı hayvān 1224, 2127 → **5.1., 6.8., 7.63.**

diri

diri ol- “hayatta olmak, yaşamak, hayat sürmek” 171, 3686, 3801, 4038, 4654, 4836, 4983, 5003

diril- “yaşamak” 182, 261, 272(2), 2229, 2493, 3495, 4017, 5028, 5461

tar diril- “darlıkta, sıkıntıda yaşamak” 224

dirlik

acı dirlik 1369

dirligin acı it-

d.-üm acı itdüm 3614

geç- “yaşamak, ömür sürmek” 4547

cān 3559 → **5.1.**

tatlu cān 1132

tatlu c.-ı bağışladı 660

‘îş (Ar.) 2214

kal-

öliser kalısar 2253

nefes 290, 1817, 2310, 5471

nefes kesil- 5577 → **2.41.**

‘ömr (Ar.) 289, 291, 1215, 1826, 2875, 3759, 3891, 4221, 4350, 4581, 4979, 5532, 5610 (2)

‘ö. āhiri 5053

‘ö. olursa 5195

‘ö.-üm giçe 4707

‘ö.-i nite telef geçmeye 3759

‘ö.-üñi bil ki zāyî geçer 3891

geçdi çağı ‘ö.-ümüñ 5610

‘ömr-i cāvîz 281

uzun ˆö. 250, 5579

ser-güzeşt (Far.) 3486, 3496, 3760, 4955, 4974

yaş 3635

yaşa- 1739, 5317

yol “hayat yolu, yaşam” 2258 → **8.23.**

2.1. Bitki (*Pflanze*) → 2.2.

nebāt 1115

göl-istān 28, 496, 1851, 3174 → **3.2.**

göl-zār 485 → **3.2.**

lāle-zār 606 → **3.2.**

2.2. Bitki türleri (*Pflanzenarten*)

ağaç

61, 75, 488, 503, 1512, 1991, 1993, 2939, 2940 2 , 2942, 2948, 2954, 3021, 3191, 3287, 3308, 3348, 3357, 3419, 3426, 3540, 3629, 3765, 3850, 4072 2 , 4075, 4076, 4099, 4802, 5061, 5066, 5281, 5390, 5403

bādām (Far.) 1274, 2382 → **2.25.**

ˆalef (Ar.) 3436, 4248, 4563

benefşe (Far.) “menekşe” 492

çigdem 2009

çınār

çınār ağacı 494

çiçek 64, 3680

lölüfer “nilüfer çiçeği” 1446

elma 494, 504, 2199, 2220 , 2229, 2948, 3927 , 4146

elma yarısı 2220 → **10.57.**

kızıl elma 1655

ergavān 2228

göl (Far.) 28, 40, 77, 183, 492, 496, 497, 606, 1144, 1235, 1238, 1243, 1460, 1565, 1851, 1884, 2024, 2193, 2225, 2228, 2364, 2380, 2445, 2686, 2687, 3072, 4594, 4711, 4815, 4954, 5498, 5547, 5589, 5608

göl suyu 3605 → **7.64.**

kızıl göl 66

tāze göl 1243

göllef (Far.) “bir çeşit kırmızı göl” 67, 1446, 1721, 2009, 4248, 5002

ķamış 61(2), 4487 → **19.11.1.**

lāle (Far.) 492, 2227, 2917

ot 320, 1993, 3467, 3535

ot otlā- 2997, 3830

ot vir- 3467

yāban otı 2709

otla- 2997, 3314, 3436

nergis (Far.) 1512, 1897, 2227

nergisleyin 1609

nesrīn (Far.) “bir tür yaban gülü” 492

reyāhīn (Ar.) 492

semen (Far.) “yasemin” 492, 2228

serv (Far.) 1274, 2383, 3218

serv ağacı 3191

servi 2386, 2698, 3053

sögüt 5390

sūsen 492

sūnbül 2226 2

tahl 323

tahl bāzārı 3389 → **3.2.**

turunc 494, 1632, 1667

‘unnāb (Ar.) 2273

üzüm 4253

yāsemen (Far.) 77, 492

yavşan “yavşan otu, güzel kokulu bir ot” 319

zübān ber-ķafā (Far.) “renk renk çiçekler açan bir süs bitkisi” 3680

2.3. Bitkinin bölümleri (*Pflanzenteile*)

budağ 28, 3348, 3540, 5608

budağ 350, 1213, 3420, 4076

budağ 86, 495

diken 40, 66, 183, 1851, 2364, 2445, 2687, 3810, 4100, 4541, 5547, 5589

tal 2386

tohm 324

aru tohm 323

çorağ olıcak yire tohm ekmeñüz 5403 → 12.9.

yaprağ 75, 5670

yimiş “meyve” 2953

2.4. Bitki yetiştirme (*Pflanzenanbau*)

aşla- “aşılama” 350

dik- 5281

bāğ u bahçe d.-en 5589

dikme-

ağaç d.-ñüz 5403 → 2.2.

ek-

tohm e.-meñüz 5403 → 2.3.

2.5. Verimlilik, mahsuldarlık, doğurganlık (*Fruchtbarkeit*)

bit- 5587, 5589

diril- “(toprak) yeniden hayat bulmak, canlanmak” 63

yimişlü 1991

2.6. Verimsizlik, kısırlık, faydasızlık (*Unfruchtbarkeit*)

çorağ

çorağ olıcak yir 5403 → 3.2.

karı- ‘kurumak’

budağ k.-r 1213

yimiş virmeysi ağaç 5403

yimişsüz

yimişsüz budağ 4076

2.7. Hayvan (*Tier*)

cānavar 42, 1344, 2937, 2942, 2945, 2956, 3425, 3880

hayvān (Ar.) 231, 1224, 3432, 3838

ṭuyūr u vūḥūş (Ar.) “kurd kuş; yabani hayvanların tümü” 3628

2.8. Hayvan türleri, Hayvanat Bahçesi (*Tierarten- Tiergarten*)

‘aḳreb (Ar.) 26

añıt “ankıt, angut; bir çeşit su kuşu” 5508

aru 24, 3805, 4952, 5547

zaḥmet arusu 2490

arşlan 153 → Hz. Ali

aşlan → 19.9.

87, 326, 1155 , 2163, 2753, 2943, 2973, 2974, 3271, 3316, 3317, 3434, 3515,
3630, 4073, 4074, 4091, 4094, 4096, 4541

aşlan izi 4025

aşlan üni 4069

at

260, 444, 684, 748, 850, 916, 986, 996, 1009, 1039, 1078, 1081, 1087, 1101,
1144, 1264, 2076, 2121, 2156, 2337, 2350, 2377, 2379, 2389, 2390, 2391, 2395,
2396, 2418, 2435, 2451, 2452, 2453, 2469, 2479, 2485, 2521, 2530, 2531, 2533,
2560, 2585, 2586 2 , 2587, 2593, 2612, 2739, 2747, 2757, 2849, 2854, 2855,
2878, 2926, 2940, 2955, 2978, 3034, 3060, 3342, 3369 2 , 3422, 3426, 3433,
3467, 3542 2 , 3544, 3546, 3558, 3580, 3733, 3748, 3788, 3789, 3806, 3825,
3826, 3830, 3833, 3840, 4070, 4071, 4073, 4074, 4088, 4176, 4177, 4206, 4299,
4305, 4434, 4455, 4461, 4466, 4474, 4484, 4499, 4502, 4509, 4701, 4744, 4751,
4924, 4964, 5078, 5158, 5211, 5217, 5288, 5327, 5514, 5558, 5667

ala at 2384

boz at 2524

geçer at 4428

nevbet atı 5470

revân at 3369, 4506

sipāhî at 4082

tāzî at 1078

at gemi 4090

at(ın) izi 1700, 3907, 4024

şeytân atı 2180

at çap- 5217 → **8.23., 9.1.**

at tart- 2521, 4432 → **8.23., 9.1.**

atlan- 915, 1012, 1301, 4286, 4425, 4615, 5270 → **8.23., 9.1.**

atlandur- 2840 → **8.23., 9.1.**

atı bin- 3584 → **8.23., 9.1.**

at atlan- 4610 → **8.23., 9.1.**

a.-ına atlan- 383, 480, 903, 2179, 2870, 3216, 4747 **8.23. , 9.1.**

atın dep- 2451 → **8.23., 9.1.**

atmaca 4543

aygır 3833, 3835

ayu 3272, 4068, 4091

ayulayın 3270

balıh 2751, 3929, 4537, 5063

balık 23, 41, 326, 770, 1869, 4537

bıldırcın 4543

būzine (Far.) “maymun” 3774

bülkül 28, 497, 1565, 2225, 2686, 2687, 4711, 5331, 5498

bülüç 2657, 4546

çağal 3268, 5259

çetük “kedi” 4072

deglüğeç 4546

deve 444, 789, 918

esb (Far.) “at, beygir” 4479

fıl (Ar.) 72, 238, 2157

geyik 87, 319, 1154, 2878, 2891, 2974, 3270, 3631

gölük 252, 260

ğurāb ‘karga’ 1867

gügercin 3300, 3305, 3306, 3323, 3324, 3353, 3354, 3355, 3397, 3403, 4347

horūs 1838, 2527, 4539

ılan 23, 232, 233, 234, 279, 3182, 3683, 4312, 4538, 5547

it “köpek” 2423, 2766, 4331, 4536, 4935, 4937, 5467

itleyin 2767 → **5.16.**

tāzî it 4206

kaplan 230, 2526, 2973, 3631

kargā 1726, 3407, 4169

karınca 48, 81, 3406, 4541

karlağuş 4533

katır 3306, 4413, 5288

keklik 1111, 3322

keklikleyin 1726, 3305

kelebek 4533

kergeden 4535

koç 4542

koyın 444, 850, 2157, 3410

koyun 935, 1042, 2110, 3410, 4203, 4534

kulan “yaban eŖeđi” 2980

kumrî 87

kurd 1042, 3267, 3409, 3628, 3632, 4203, 4312

kurt 23

kuş 41, 288, 578, 944, 1213, 1348, 1523, 1649, 1745, 1764, 1869, 1981, 2112, 2257, 2259, 2264, 2477, 2593, 2980, 2994, 3021, 3035, 3070, 3146, 3227, 3230, 3299, 3372 (2) , 3408, 3432, 3433, 3566, 3830, 3866, 3929, 3966, 3968, 4023, 4050, 4070, 4167, 4206, 4278, 4470, 4511, 5283, 5692

turfe kuş 3068

kurd u kuş 3628

kuş südi 2114 → **16.8.**

sevgü kuşu 5544 → **10.57.**

Hümā kuşu 3966

Toğancı kuşu 4082

kızkuşu 4544

kuzı 1726, 1733, 1834, 2111, 2581, 2582

irkek kuzı 2555

legleg 4538

māl 293, 2147, 2700, 2706, 2716, 3298

neheng “timsah” 4300, 4540

öküz 1151(2) , 2111, 2751, 3362, 5505

ördek 3632, 4538

örümcek 24, 4537

peleng “panter” 4300

pîl 4535

gümiş pîl 1154

rahş “gösterişli, yürük ve güzel at”

Rüstem’ün rahşı 4701

şıgın ‘yabani geyik’ 2883

şıgır 2110, 2359, 3268, 3630

sî-mürğ 2618, 3070, 3659

siñek 72, 3414, 4537, 4540

sivrisiñek 23, 79

şuissi ‘timsah’ 5533

şunğur 4545

sülük 3101

şāhin 3632, 4538

şîr

şîr-i ner 149

şütür-mürğ ‘deve kuşu’ 3883

ţavar 293, 2147, 2315, 2700, 2706, 2716, 3150, 3298, 3408, 3514, 3986, 4140,

4142, 4445, 4605, 4618, 4917, 5065, 5404, 5580

ţavşan 3055, 3271, 3633, 4187

ţavşancıl 2881, 3633

tavuh 1837(2), 3392

aç tavuh 3389

ţāvūs 3320, 3324

tāzî 444, 847, 1078, 1263

tāzî it 4206

teyin ‘sincap’ 2767

ţoğan 869, 875, 1119, 3323, 3403, 3409, 3631, 4137(2), 5086, 5369

ţoñuz 3266

ţoy “kazdan büyük bir yabani kuş” 2118, 3037

ţurgay “çayır kuşu, toygay” 3037

ţurna 4497

ţūtî (Far.) 3322

ügeyik 87, 3631

üyez 51

yam “menzil atı” 4345

yengeç 25

yengeçleyin 5063

yunt “kısırak” 3835 (2)

baħrî yunt 3832

biñerlik semiz yunt 2112

yunt ıayı 446

2.8.1. Hayvan Uzuyları

ayah 3353

boynuz 4542

eñek 4540

göbek

geyik göbegi 319

kanat 51, 3021, 3406, 3433, 3576, 4070, 5288

ķ. dökeydi 4070

ķ. uzat- 3433

ķ. yaydı 3576

ķaynaġ ‘yırtıcı hayvan pençesi’ 870

ķıl ‘tüy’ 3397

pençe

p.-sin ur- 3404

per (Far.) ‘kanat’ 3335

tuynaķ 3832

yel ‘yele’ 3832

yüñ ‘(kuş) tüy’

yüñ dök- ‘tüy dökmek’ 2593

2.8.2. Hayvan Davranışları ve Hareketleri

añra- ‘(hayvan) yere yatıp yuvarlanmak’ 4095

ıñra- ‘(hayvan) horultulu ses çıkarmak’ 4095 → 7.38.

ķaşan- ‘(büyükbaş hayvanlar için) işemek’ → 2.30.

ķan ķaşan- 4070

öt- 1837, 1838, 1924, 2687 → 7.38.

uç- 2262

uş- ‘uçmak’ 3372

2.9. Hayvancılık, hayvan yetiştirme (*Tierzucht*)

2.9.1. Hayvan Besinleri, Besleme, Yetiştirme

çine (Far.) ‘kuş yemi’ 3069, 3967

çine-vār (Far.) ‘kuş yemi gibi’ 4050

2.10. Hayvan hastalıkları (*Tierkrankheiten*)

2.11. Av, Avcılık (*Jagd*)

av (a) ‘avlanan hayvan veya şey’ 1338, 1386, 2457, 4169, 4430, 4615, 4937

av (b) ‘avlanma, avcılık’ 4425, 4432, 4465, 4615, 4918

a. oñat düş- 4432

av avla- 2457, 2955, 2963, 4610

ava oқи- 1017

avcı 2454, 2888 → **2.12.**

avla- 1348, 2457, 3966

şayd (Ar.) “av, avlama”

ş. it- “avlamak” 288

2.12. İnsan (Mensch)

ādem (Ar.) 97, 162, 179, 180, 220, 231, 235, 252, 327, 549, 575, 1005 (2), 1108, 1224, 1276, 1279, 1530, 1624, 1692, 1932, 1975, 2199, 2359, 2369, 2623, 2731, 2756, 2766, 2959, 2966, 3065, 3228, 3333, 3425, 3433, 3463, 3645, 3838, 4132, 4147, 4224, 4240, 4325, 4540, 4581, 4750, 5127, 5256, 5443, 5475, 5534, 5535

ā. arısı 2220

ādem canı “hitap ifadesi” 1279 → **24.**

aç ā. 3261

ğarīb ā. 1705

iki yüzlü ā. 5444

kifāyetlü ā. 1577

oğlan ādem 2540, 3147

ādem oğlanı 1478, 2981, 3866, 5024

ādem oğlu 2356, 2995, 5002

ādem yüzün görime-

ā.- mişem 3064

ādemî (Ar.) 579, 2983, 3090, 4149, 4224, 4782

beşer (Ar.) “insan” 585

er “kimse, kişi” 189, 193, 1453, 2983, 3975, 4247, 4284, 4514, 4661, 4992

bütün er “mükemmel insan” 173

key er “makbul kimse” 2759, 4461

ḫalāyık (Ar.) “insanlar, halk” 399, 438, 4893

ins (Ar.) 8, 19, 3476, 3880

insān (Ar.) 2049

qamu

qamumuz 1294, 2289

qamuñuz 4895

kişi 46, 50, 96, 97, 101, 142, 146, 157, 172, 174, 177, 178, 187, 192, 196, 198 2 ,
 199, 200, 202, 203, 205, 206, 208, 216, 221, 227, 232, 233, 238, 246, 249, 257,
 261, 264, 277, 283, 285, 286, 290, 295, 335, 336, 343, 409, 414, 415, 446, 561,
 569, 576, 577, 580, 607, 608, 614, 659, 701, 713, 751, 753, 820, 832, 841, 866,
 878, 890, 911, 934, 1019, 1040 2 , 1113, 1118, 1123, 1129, 1143, 1189, 1285,
 1294, 1310, 1314, 1319, 1335, 1338, 1341, 1347, 1393, 1404, 1413, 1422, 1423,
 1435, 1506, 1561, 1577, 1579, 1676, 1678, 1695, 1733, 1755, 1760, 1890, 1892,
 1918, 1925, 1930, 1948, 1963, 1977, 1984, 1986, 1988, 1992, 2001, 2002, 2015,
 2016, 2029, 2060, 2115, 2140, 2146, 2177, 2180, 2184, 2249, 2283, 2315, 2317,
 2324, 2326, 2352, 2360, 2362, 2376, 2389, 2395, 2427, 2462, 2467, 2512 (2) ,
 2534, 2537, 2551, 2562, 2563, 2608, 2635, 2640, 2664, 2693, 2723, 2725, 2767,
 2771, 2778, 2825, 2836, 2849, 2866, 2898, 2907, 2966, 3029, 3031, 3038, 3045,
 3116, 3141, 3154, 3168, 3177, 3179, 3210, 3262, 3288, 3315, 3316, 3350, 3362,
 3391, 3400, 3484, 3514, 3556, 3602, 3667, 3669, 3670, 3685, 3696, 3705, 3730,
 3735, 3736, 3740, 3759, 3776, 3885, 3920, 3956, 3957, 3960, 3966, 3979, 3984,
 3995, 4001, 4030, 4045, 4056, 4065, 4066, 4078, 4081, 4109, 4112, 4132 , 4133,
 4135, 4141, 4147, 4151, 4155, 4158, 4165, 4169, 4193, 4213, 4221, 4223, 4228,
 4238, 4249, 4251, 4266, 4329, 4344, 4422, 4442, 4454, 4473, 4485, 4486, 4522,
 4527, 4551, 4553, 4555, 4578, 4584, 4585, 4587, 4607, 4631, 4632, 4646, 4749,
 4764, 4786, 4789, 4799, 4810, 4816, 4817, 4829, 4838, 4840, 4863, 4885, 4922,
 4938, 5003, 5004, 5005, 5018, 5019, 5053, 5066, 5072, 5099, 5160, 5170, 5175,
 5235, 5243, 5303, 5324, 5334, 5339, 5343, 5372, 5382, 5388, 5389, 5392, 5394,
 5396, 5400, 5409, 5411, 5441, 5454, 5477, 5478, 5529, 5539, 5543, 5556, 5577,
 5583, 5600, 5613, 5635, 5639, 5642, 5658, 5663, 5672

°aceb kişi 830

aç kişi 3485

°ādil 5575

ayruḥ kişi 5253

ayruk kişi 4140

bahādur kişi 2551

bahtlu kişi 5410

bellü kişi 3622

bilisüz kişi 753

bî-nevā kişi 1227

cāhil kişi 5451
 çevük kişi 3166
 degme kişi 5446
 ebleh kişi 930, 5126
 ehl kişi 5602
 er kişi 2577
 göñüli arı 3984
 gözi toḥ 3984
 ḥāş kişi 925
 ḥoş kişi 4035, 4794, 5113
 ḥoş şüretlü kişi 878
 hüner-mend kişi 4552
 k̄ara “zenci” 2393, 4343, 4363, 4370, 4387, 4915
 key kişi 780, 2995, 4656
 mihr-bān kişi 2812
 müflis kişi 2924
 nā-merd kişi 2519
 oldacı kişi 3191
 olmaya kişi 2344
 olmaz kişi 3134
 oñat kişi 2663, 3656
 şālih kişi 5452
 server kişi 3051
 sözden dönen kişi 3641
 ulu kişi 309, 4678, 4950
 uşlu kişi 378, 421, 1130, 1199, 1246, 1275, 2622, 3330, 3664, 4441
 uz kişi 3294
 yad kişi 5395
 yaramaz kişi 4044
 yazuhlu kişi 4759
 yigit kişi 549, 1819, 2542, 4337
 yol azmış kişi 2982
 z̄irek kişi 4552, 5124
 kişi aş 5336

kişi °aybı 267

kişi fikri 141

kişi gölgesi 2184

kişi hâkkı 5363, 5405

kişi katı 5482

kişi mālı 5404

kişi nesnesi 4141

kişiler katı 4132

kişiler yigi 3506

kişirek “daha insancıl”

k. ol- 252 → **5.9.**

2.13. Erkek (*Mann*)

er 175, 1139, 1195, 1679, 2408, 3133, 3488, 3975, 4247, 5012

hünersüz er 5449

er kişi 2910, 4223

er olan kişi 2566 → **2.13.**

erce “erkek gibi” 1962 → **5.17.**

irkek 1319

irkek kuzı 2555 → **2.8.**

irkeklü

i. vü dişilü 2944

oğlan

yigit 3857

2.14. Kadın (*Frau*)

avrad 1139

°**avret** 1679 → **15.4.**

hünerlü °avret 5449

tul °avret 663 → **15.9.**

dişi 1319

dişilü

irkeklü vü d. 2944

işi 3995

kişi 3724

hatun 1105

hatun kişi 2566

kız 580, 582, 604, 613, 668, 745, 759, 761, 868, 881, 883, 892, 1272, 1462, 1482, 1486, 1502, 1504, 1653, 1654 2 , 1720, 1999, 2015, 2162, 2164, 2165, 2166, 2174, 2185, 2191, 2204, 2207, 2241, 2242, 2247, 2272, 2274, 2286 2 , 2295, 2408, 2428, 2496, 2516, 2518, 2520, 2532, 2534, 2641, 2644, 2669, 2675, 2689, 2769, 2771, 2782, 2787, 2788, 2790, 2800, 2805, 2807, 2815, 2818, 2847, 2880, 2891, 2910, 3095 2 , 3096, 3109, 3111, 3129 2 , 3133, 3136, 3156, 3164 2 , 3166, 3171, 3229, 3234, 3260, 3265, 3275, 3309, 3313, 3367, 3396, 3338, 3461, 3477, 3482, 3487, 3489, 3499, 3504, 3505, 3508, 3517, 3518, 3554, 3559, 3619, 3692, 3746, 3791, 3807, 3816, 3845, 3869, 3872, 3880, 3897, 3905, 3917, 3923, 3963, 3994, 4025, 4085, 4284, 4322, 4328, 4373, 4379, 4382, 4385, 4401, 4521, 4686, 4724, 4926, 4934, 4943, 4951, 4960, 4962, 4978, 5012, 5013, 5014, 5015, 5022, 5130, 5148, 5151, 5156, 5210, 5276

şâh kızı 604, 613

ulular kızı 3489

kız karavaş 1486

kız kardaş 3482, 3853, 4965

kızıduğunu 3097, 3126

kızımışsa 3135

2.15. Çocuk (*Kind*)

kiçicük

kiçicük kal- 4291

öksüz 663

2.16. Gençlik, genç kuşak, gençler (*Jugend*) → 2.12., 2.13.

kiçi 397, 723, 2278, 2639, 3647, 5473, 5554, 5559

ulu kiçi “büyük, küçük” 839, 1098, 1268, 1271, 1385, 1963, 3627, 4779, 4896, 4999, 5043, 5105, 5570

nev-cüvân 1083, 2632

oğlan “delikanlı” 1242

yigit 200, 308, 734, 743, 1001, 1010, 1122, 1126, 1145, 1190, 1243, 1675, 1819, 2219, 2379, 2433

iy yigit 2245 → **24.**

y. kişi 549 → **2.13.**

y. ol- “büyümek, yetişmek” 724, 4291

yigitlen- “gençleşmek, gençlik taslamak” 3245, 4135, 5052

yigitlik 312, 1190, 1828, 1921, 4221

yigitlik ohtı 5608 → **6. Zeit**

yigitlik yili 3612

yigitlik yolu 2025 → **8.23.**

2.17. Yetişkin (Erwachsen)

ulal- “büyümek, yetişmek” 4291

ulu “büyük, yetişkin” 397, 723, 2278, 2639, 3647, 5384, 5473, 5554, 5559

ulu kiçi “büyük, küçük” 839, 1098, 1268, 1271, 1385, 1391, 1963, 3627, 4779, 4896, 4999, 5043, 5105, 5570

ulu oğul “yaşça büyük olan çocuk, büyük oğul” 2761 → **15.4.**

2.18. İleri Yaş, Yaşlılık (Hohes Alter)

bili bükül- “yaşlanmak”

b.-üm iki bükdi 5357

bilüñ b.-di 4129

karı “yaşlı; yaşlı kadın” 308, 1680 (2), 1710, 1712, 1714, 1721, 1722, 3494, 4135, 4370 → **2.13., 2.15.**

karıcuk “yaşlı kadıncağız” 4368 → **2.13., 2.15.**

karı- “yaşlanmak” 1213 → **2.3. , 1722**

k.-an gönül 550 → **5.1.**

koça “yaşlı, ihtiyar” 2542, 2766, 3658, 4134 2 , 4136, 4337, 4643, 4818, 5418, 5438, 5643 → **2.13.**

koça- “yaşlanmak” 3245

koçacuk 2040 → **2.13.**

koçat- “yaşlandırmak” 4867

koçal- “yaşlanmak” 312, 743, 5392, 5394

koçalık “yaşlılık” 5225, 5357

koça 200

pîr (Far.) “yaşlı, ihtiyar” → **2.13., 2.14.**

p. ol- 5052

2.19. İnsan (Leben) → 2.13.

2.20. Uyku, uyuma (Schlafen)

düş

düş gör- 882

uyağma- 1379

uyanma- 2499

uyanuhla 2907

uyhu 955, 1735, 2349, 2350, 2354, 2865, 2867, 2919

ilk uyhu 1869

hoş uyhu 2920

tatlu uyhu 2351

uyhu al- 2896

uyhu arasında 2915

uyhu gözine gel- 2866

uyhu tut- 2382

uyhucı 2346

uyhusın yiñeme- 2346, 2466

uyhusını yeñme- 2899

uyhuya düş- 2364

uyı- 2359, 2360, 2361, 2363, 2379, 2382, 2457, 2467, 2502, 2895

gözleri uyı- 2463

hoş uyı- 1922

uyır ol- 2358

uyu- 868, 935, 941, 1138, 1803, 1888, 2351, 2444, 2448

uyuyan gönül 322

yatup uyu- 1374

düş 354, 869, 874, 882, 885, 886, 888, 893, 1124, 1764, 1784, 2224, 2457, 2896, 2905, 2915, 2920, 2922, 2923 (2) , 2924, 2925 , 3243, 3271, 3390, 3531, 3653, 4141, 4673, 4674, 4922 2 , 5297, 5298, 5358

düş gör- 1694, 3390, 3391, 5298

yuhla- “uyuklamak” 1138

2.21. Uyanık olma, uyumama, nöbet (*Wachen*)

giceleri gündüze ula- 1137

gözi uyhu alma- 2950

gözüñi aç! 62

gözünü yumma-

gözüm yummadum 1849

ımızğanma- ‘uyumamak, uyuklamamak’

gözi 1.-miş idi 2868

uyağ- 1894 → **1.2., 7.6. Güneş**

uyah- 619, 1488

uyan- 322, 872, 1124, 1803, 1923, 2453, 2463

baş kaldır- “derin uykudan uyanmak” 4892

ṭālī’inin gözi uyan- 2059 → **5.49.**

uyanug- 2350, 2358

uyandur- 2499

uyhu gözetme- 2361

uyhu kirpüğine ḥarām ol- 1735

uyhusuz 1609

uyıma- 1136, 1741, 1870

uyutma- 918

yaştuğa baş kıoma- 5354

2.22. Fiziksel, bedensel algılama ve duyular (*Körperliche Wahrnehmung*)

derle- “terlemek” 873 → **7.42**

elin şun- 1840

kanıḥ- “kanlanmak” 1889 → **2.25. - Göz**

2.23. Sonsuzluk, sınırsızlık; hissizlik, dayanıklılık (*Unempfindlichkeit*)

2.24. Sağlık, sıhhat, esenlik (*Gesundheit*)

cānuña nūṣ “canının sağlığına, şerefe” 1795 → **16.24.**

esen 211, 800, 1082, 1411, 1739, 1931, 2033, 3802

başuñ esen olasın 211

esen kaluñuz 800, 5040

esen ol 1082

olğıl esen 1739, 1931, 3904, 5300

esen oğuz eyle- “sağ salım, hoşça kalın demek” 4054

esen uğur eyle- “birbirine esenlik dilemek” 5433

sağ esen 2180, 2669, 4222, 4554, 5151

esenle- “esenlik, sağlık dilemek” 2077

gürbüzlik 2659

ḥāṣā sizden ırāḥ 2627

hoş (F.) ‘hoş, iyi, sağlıklı’

hoş ol- ‘sağlığına kavuşmak, iyileşmek’ 677, 678

iç

için tokı- “solumak” 2497

sağ ‘sağ, sağlıklı, dinç, zinde’

sağ esen 2180, 2669, 4222, 5151

sağ u esen ol 1082

sağ ol- ‘sağlıklı olmak’ 2826, 4030

sağlık 373, 798, 827, 988

sağlığa ir- 674

şaylığına ‘sağlığına, şerefine (içmek)’ 1619, 2510, 4660 → **16.24.**

yavuz “kötü, fena durumda” 718

2.25. Vücut bölümleri, uzuvlar (*Körperteile*)

ağız 6, 46, 106, 240, 362, 639, 1110, 1111, 1201, 1286, 1664, 2140, 2184, 2628, 3019, 3118, 3174, 3414, 3671, 3683, 3780, 4203, 4447

ağız süst “ağız gevşek” 240

ağız yarı 1482

alın 106, 1632, 2381, 2558, 2941, 3843, 4204

avuç 75, 1996, 2454, 2727

ayağ 2178, 2748, 3353, 3615, 4026, 4439, 4441, 4501, 4595, 4714, 4801, 5127

ayağ baş- 1787 → **8.33.**

ayağ başduğı yir 1728

ayağdan düş- 637, 4026 → **2.34.**

ayağ 48, 204, 653, 929, 1497, 2257, 2683, 2739, 2809, 3042, 3405, 3425, 3434, 3566, 3775, 4100, 4154, 4315, 4460, 4541, 5295, 5462

ayağ atma- 212

ayağa değin 201

ayağı baş- 2087

ayağ başma- 486

ayağ depin- “inat etmek, direktmek” 3041 → **9.8.**

ayağı tozu 138, 527, 4676

a.-uñ tozu 2032, 2213

başından ayağa 3019 → **9.62.**

başından ayağına 1513 → **9.62.**

yüzünü ayağı tozına sür- “ayağına yüz sür-” 527 → **15.22.**

‘ayn (Ar.) “göz” 1549

bağarsuḥ 2739**bağır** 1626, 2490, 2884, 3534, 4046bağır kana dön- 699 → **10.32.**bağrı baş 1406, 4184 → **10.32.**bağrı baş kıl- 757 → **10.32.**bağrı baş ol- 614 → **10.32.**bağrı katı 240 → **10.2., 15.78.**bağrı kebāb ol- 2272 → **10.32.**bağrı taş 5223 → **10.2., 15.78.**bağrını toğra- 3867 → **10.32.**bağrını toğrad- 1975 → **15.55.**bağrumuñ pāresi 555, 586, 1885, 4395 → **24.****barmaḥ**

barmaḥ ban- 2490

barmaḥ 2918, 4174**başār (Ar.)** “göz” 752

baş 143, 211(2), 311, 388, 422, 436, 527, 566, 601, 655, 737, 742, 749, 802, 840, 916, 940, 975, 1010, 1015, 1096, 1142, 1181, 1194, 1211, 1237, 1291, 1300, 1411 (2) , 1450, 1465, 1479, 1481, 1493, 1497, 1513, 1521, 1533, 1562, 1600, 1607, 1617, 1762, 1838, 1944, 1963, 1991, 2011, 2082, 2122, 2130, 2154, 2179, 2202, 2210, 2239, 2265, 2288, 2306, 2321, 2328, 2363, 2385, 2452, 2468, 2481, 2488, 2497 (2) , 2545, 2569, 2684, 2729, 2730, 2732, 2733, 2752, 2756(2) , 2769, 2789, 2846 (2), 2986, 3030, 3106, 3133, 3134, 3300, 3318, 3360, 3366, 3432, 3433, 3434, 3468, 3494, 3567 2 , 3583, 3587, 3588, 3593, 3612, 3614, 3624, 3643, 3664, 3668, 3670, 3672, 3675 2 , 3676, 3677, 3678, 3679, 3684, 3686, 3688, 3715, 3749, 3762, 3773, 3776, 3793, 3802, 3805, 3807, 3923 2 , 3932, 4039, 4041, 4061, 4076, 4104, 4105, 4130, 4156, 4204, 4237, 4296, 4298, 4397, 4402, 4427, 4433, 4440, 4441, 4460, 4520, 4523, 4545, 4554, 4592, 4595, 4620, 4670, 4714, 4730, 4733, 4772, 4812, 4892, 4911 2 , 4969, 5005, 5007, 5018, 5031, 5072, 5124, 5222, 5258, 5263, 5299, 5327, 5354, 5462, 5471, 5477, 5503 (2) , 5521, 5543, 5555, 5582, 5641, 5642(2) , 5648, 5672

baş ağrısı 2083, 5640

b. eren 5215 → **18.30.**b. götür- 2488 → **8.41.**

b. kaldur- 2276 → **8.41.**

b. yitür- “birinin kötü duruma düşmesine ya da ölmesine neden olmak” 1413 → **2.42.**

başa baş “tek başına” 2392

b.-dan b.-a 2075 → **4.2., 4.3.**

başdan elini yu- → **10.1.**

başdan elümi yudum 4969

b.-ı hoş ol- 264

b.-ı çāresin idin- “başının çaresine bakmak” 2647

b.-ın bula- “başını sallamak” 2824 → **23.1.**

b.-ın götür- 516, 645

öpüp başına ko- 4592 → **23.1.**

başından ayağa 3019

başından geç- 2051

başum üzre 3923

başına yazıl- → **5.48.**

başuma yazılmayadı 2014

başını ağrıt-

b.-uñuzı ağrıt- 1815

başını dīvāra dög- “başını duvarlara vurmak” 802

başına uğrama- “başına gelmemek, muhatap olmamak, yaşamamak, çekmemek” 1244 → **5.44.**

başına üş- 637

benüm başum için 2505

şu başdan aş- “iş haddini aşmak” 1493, 2045, 2599, 3041, 5462

çeri başı 2146 → **15.74.**

yiynicek başlu “ağır başlı olmayan” 5246

bāzū 235

beden 5577

beyin 2500

bil “bel” 400, 564, 790, 1264, 1265, 1270, 1761, 1959, 1969, 2239, 2247, 2302, 2321, 2374, 2523, 3182, 3218, 4129, 4318, 4458, 4530, 4559, 4642, 5357

bilek 4478

boy 1744, 2208, 2221, 2383, 2690, 2892, 3053, 3125, 3191, 3414, 4333, 4855, 5218, 5618

boya yit- 5206

boyın 638, 2159, 3349, 3632, 4203, 4774

boyun 1583, 2761, 3045, 3267, 3479, 3576, 3790, 3924, 4144, 4172, 4273, 4333, 4931, 5058, 5168, 5433

boyun dut- “boyun eğmek, rıza göstermek” 3046

boyun tart- “kaçınmak, naza çekmek” 1465

boyun tut- “razı olmak, kabul etmek, boyun eğmek” 1042, 3924

boyun uzat- “razı olmak, kabul etmek, boyun eğmek” 2759

boyun vir- “itaat etmek, boyun eğmek, razı olmak” 1593, 1998, 4203

ciger 1526

çine “çene”

çine kısıl- 1444

damah 4801

deri 34, 5309

derisi soyıl- 2229

derisini yüz- 118

dil 4801

dil damah kır- 4801

din “ilmik, düğüm, saç örgüsü” 2218, 3884, 3886

diş 1382, 1516, 1566, 1932, 3264, 3574, 3671, 3846, 3847, 3960, 4039, 4130, 4916 , 5053, 5521

dişi çık- 1198, 2663

dişi şın- 5477

dişlü 2944

egin “sırt, arka” 1034

el 93, 152, 161, 254, 298, 301, 312, 331, 349, 429, 436, 448, 452, 508, 510, 557, 577, 579, 594, 597, 620, 623, 651, 690, 718, 737, 744, 751, 762, 784, 799, 928, 994, 1051, 1063, 1075, 1121, 1122, 1146, 1159, 1161, 1163, 1164, 1165, 1176, 1177, 1181 (2) , 1220, 1253, 1259, 1275, 1292, 1297, 1409, 1427, 1456, 1473, 1479, 1521, 1552, 1610, 1632, 1637, 1641, 1643, 1709, 1727, 1761, 1766, 1771, 1785, 1801, 1807, 1819, 1823, 1870, 1876, 1950, 1972, 2016, 2127, 2192, 2203, 2239, 2328, 2330, 2358, 2370, 2385, 2481, 2484, 2581, 2635, 2656, 2705, 2825,

3045, 3138, 3168, 3172, 3227, 3271, 3425, 3564, 3566, 3587, 3593, 3605, 3633, 3647, 3649, 3651, 3657, 3681, 3693, 3770 2 , 3776, 3788, 3793, 3821, 3917, 3928, 3946, 4023, 4030, 4047, 4176, 4177, 4219, 4263, 4279, 4298, 4313, 4396, 4401, 4404, 4408, 4423, 4427, 4430, 4435, 4441, 4458, 4495, 4501, 4503, 4507, 4513, 4666, 4763, 4869, 4913, 4938, 4954, 4969, 5005, 5018, 5049, 5067, 5086, 5278, 5364, 5404, 5436, 5471, 5476, 5478, 5544, 5566, 5585, 5646, 5660, 5661
(2)

el bağla- 3593 → **15.22.**

el şun- “el uzatmak, meyletmek” 4441

el uzat- “karışmak, dahil olmak” 2370

elden çık- 3045

elin bağla- 1051 → **15.22.**

elin ov- “elini oğuşturmak, ne yapacağını şaşırmak” 1521

ellü elinde 3478

horyad eli 4954

kız eli 3438

şol el 3353

eñek 79, 2126, 5653

eñse 2409, 3681, 5062

gîrû ‘arka, sırt’ 2409

gögüs 174, 718, 870, 2473, 4813

elin gögsine ur- “elini göğsüne koyup dinlemek, yoklamak” 718

gögüz 3636

gövde 2587(2) , 4105

göz 34, 62, 74, 84, 191, 203, 267, 529, 536, 537, 547, 567, 573, 638, 644, 672, 709, 717, 724, 740, 757, 764, 769, 794, 810, 860, 895, 1081, 1134, 1179, 1193, 1194, 1249, 1274, 1403, 1499, 1512, 1589, 1594, 1608, 1629, 1728, 1771, 1930, 2027, 2213, 2221, 2349, 2361, 2410, 2460, 2463, 2589, 2619, 2865, 2866, 2867, 2868, 2889, 2950, 3102, 3111, 3363, 3366, 3393 2 , 3448, 3519, 3533, 3534, 3658, 3667, 3668, 3673, 3675, 3691, 3895, 3906, 3951, 4059, 4063, 4130, 4177, 4184, 4316, 4371, 4377, 4538, 4979, 4984, 5272, 5646, 5674

bādām “badem göz” 2382 → **2.3.**

bıñaruñ gözi 3325 → **1.20.1.**

cân g.-i 4254 → **11.28.**

- göñül g.-ü 70 → **11.28.**
 göñül g.-iyile baḡ- 1223 → **11.28.**
 göz karart- 4443 → **10.39.**
 göz karası 2249 → **10.39.**
 gözi çık- 5477
 gözi kendüzine tutama- 5656
 gözi kız- 4485
 gözi toḡ kişi 3984
 gözi yaş tol- 3983
 gözi yaşar- 3364
 gözüm aydını 5431
 gözüm nûrı 1885, 4395
 iki gözüm 1053, 2032, 2820, 5560
 iki gözüm üstine 3033
 iki gözümüñ aydını 2218
 iki gözümüñ nûrı 300
 kara göz lü 387, 1077, 1265
 tar gözlü 5246
 göz üm/üñ göre 90, 120, 3267, 3745, 4526, 4940, 5153, 5414, 5669
 göz üm den yaş gitme- 1644
 gözden ayruḡ göñülden ıraḡ 4122
 göz üm kanıḡ- 1889
 gözi gitme- “gözü ayrılma-” 1372
 gözi iriş- 4366
 gözi kızart- 4234 “üzmeḡ,üzül-”
 gözi kör ol- 2155, 2619
 gözi tol- 506, 1235
 gözin tuş eyle- 4804 “bir şeye gözünü çevirip bak-” → **7.11.**
 göz i/üm tuş ol- 490, 2444, 3068 → **7.11.**
 göz üm tut- “gözünü baḡla-, basireti baḡlan-” 4085
 göz i/üm yaş tol- 2311, 5354
 gözi yoş ol- ‘gözünün feri git-, kararmak, kamaşmak’ 1644
 gözin baḡla- 2723, 4150
 gözin dik- 1600, 4185

gözin oy- 5425

gözini çıkar- 2591

göz in/ün yum- “gözünü kapamak” 1556, 1629, 2746, 4140

gözin yum- 5489 “öl-” → **2.40.**

göz üm yumma- 1849

göz in e hūb görin-/görün- 533, 1179, 1367, 2908

cihān göz üm/ümüz e tar ol - 2022, 2641 → **10.32.**

göz ünüz e tar ol- 2655 → **10.32.**

gözin yola tut- “gözü yolda kal-” 1092

gözini topraḥ taldur- “gözünü toprak doyur-” 5673 → **20.9.**

gözleri kan a dön- 2167

gözleri tol- 506

gözlerümüñ çerāḡı oḡul 739 → **24.**

gözü/gözüm açıl- “gözü gönlü açıl-, ferahla-, gönlü huzur bul-” 1058, 3902 → **15.41.**

göz üm karar- 5362

gözi/ü kamaş- 618, 859, 1501, 3184

gözleri kamaşdur- 3162

göz üm den tulin- 1455 → **7.3.**

ṭālī° im ün gözi uyan- 2059 → **5.49.**

gözin şavuşdurma- ‘gözünü ayırmamak’ 2889

yavuz göz 3603, 4494, 5317

güneşün gözi 5022

gözli 2260

gözsüz 166

göz i bıñarı 563, 1195, 4390

göz i/üm yaşı 566, 794, 802, 1380, 1437, 1505, 1506, 5299

göz i yaşın dök- 1497, 3749

gözinün yaşı ak- 4996

kan yaşı 1889

kan yaşın 2010

kanlu yaş 1608 → **7.64.**

iç

için toḡı- “solumak” 2497

ķafa “ķafa, baş”

ķafa yi- 3576

ķalb 2583(2)

ķan → **3.18., 7.61.**

34, 151, 319, 661, 699, 1194, 1204, 1239 , 1296, 1505, 1519, 1552, 1566, 1625, 1642, 1810, 1821, 1878, 1889, 2010, 2056, 2167, 2172, 2207, 2227 (2), 2273, 2277, 2567, 2587, 2593, 2595, 2613, 2623, 2676, 2687, 2737, 2751 (2) , 2757, 2859, 2956, 2960, 3055, 3076, 3101, 3139, 3140, 3267, 3365, 3366, 3448, 3641, 3674, 3817, 3911, 3951, 3959, 4059, 4070, 4073, 4094 2 , 4120, 4177, 4295, 4297, 4444 , 4453, 4472, 4474, 4507, 4560, 4639, 4663, 4836, 4847, 4888, 5062, 5068, 5183, 5308, 5431

k. eyle- 3182

ķ. yaş 638, 4663

ādem ķ.-ı 2369

sevgü ķanı 3817

yüregi ķanı 573, 2027, 3448

yüreginüñ ķanı 4059

ķana ķan- 2567

ķanı ķaç- 2613 → **10.41.**

ķanın ķaçur- “ķanını temizlemek” 2273

ķanın şor- 4073

ķarak “gözbebeği”

ķař ķ. 2852

ķařuñ ķ.-un 4267

ķarın 3357, 3360, 3424

ķař 106, 405, 622, 791, 1499, 2381, 3053, 3691

göz ü ķař düz- 3058 → **14.2.**

ķara ķař 387, 1077

ķař ķarak çat- “surat asmak” 2852 → **10.31.**

ķaşı çatlu ķalma- 5399 → **10.31.**

ķařa çın biraşma- “ķař çatmak, kızmak” 2104 → **10.31.**

ķař(uñ) ķaraę(un) açıl- 4267 → **15.41.**

ķař(uñ) büz- “ķařını çat-” 4973 → **10.31.**

ķařuñı çat- 4230 → **10.31.**

kıl “saç teli, tüy” 1484, 1572, 1759, 1762(2) , 1767, 1768, 4357, 4471(2), 4620

kıl baş- ‘kılla, tüyle kaplı olmak’ 3434

kirpük 1643

kol (a) “el”

kol şal- 3154

kol (b) “kol”

kolın aç- 1770, 1785

kulağ 1929, 2553

kurşak 3409, 5656

kuşak ‘göbek bağı’ 5210

mi’de (Ar.) 2500

omuz 2159

ruh (Far.) “yanak”

ruh kızardıma- 5667

saç 100, 1202, 1560, 1567, 1654, 1658, 1750, 1755, 1756, 1761, 1765, 1766, 1768, 1778, 2218, 3278, 3280, 4823

bölük saçlar “örgülü saç” 1487, 1558, 1748, 1970 → **bölük, tola-**

iki bölük saç 1485 → **bölük**

saç biligi 1583 → **bilik**

saç kıtlı

ş.-umuñ kı.-n 1759

saçın çevre dök- “saçını açık bırakmak” 2161

saçın çöz- 1591, 1738

saçın yol- 772, 2926, 5503 → **10.32., 10.33**

saçın şakalın yol- 100, 4512 → **10.32., 10.33**

saçın u şakalın yol- 4058 → **10.32., 10.33**

saç(lar)ını dirişdür- “saçlarını toplamak” 1567, 1669

saçların iki bölük eyle- 1484 → **bölük**

saç şekilleri

bilik “saç örgüsü” 1583

bölük “saç bölüğü, saç örgüsü” 1654 → **saç**

bölük saçlar “örgülü saç” 1487, 1558, 1748, 1970

iki bölük saç 1485

saçların iki bölük eyle- 1484

girih (Far.) “(saç) düğüm, bağ” 1560

şakal 100, 1202, 4058, 4131, 4234, 4244, 4512, 4887

şakalı kılın 3396

süksür “boyun kökü, ense” 2478

süñük 327

ţamağ 5216

ţamar 34 (2), 1204, 1239, 1642, 3674, 3817, 5308, 5431, 5483

kayğı tamarın kır- 4238

ten 34, 518, 530, 640, 660, 674, 750, 755, 1206, 1415, 1568, 1877, 1946, 2252, 2359, 2492, 2898, 3283, 3363, 3448, 4233, 4420, 4914, 4976, 5063, 5483, 5601 ,

vücüd 1472

mübârek v. 1697

ţopuğ 3384→ **2.31.**

ţudağ 4801, 4983, 5073, 5095

ţuluñ “şakak” 3055

ţuţak 5095

yañak 2380, 3190

ağ yañaklı 1077

kızıl yañak 2546

sem[‘] (Ar.) “kulak” 752

yürek 573, 2027, 3001, 3182, 3448, 3654, 3674, 4059, 4627, 4639

yüz 62, 105, 135, 138, 283, 405, 406, 506, 549, 564, 624, 629, 653, 669, 679, 741, 761, 791, 831, 859 2 , 867, 886, 972, 973, 991, 1005, 1006, 1025, 1039, 1052, 1065, 1108, 1629, 1776, 1236, 1257, 1265, 1274, 1363, 1372, 1430, 1446, 1455, 1458, 1462, 1486, 1500, 1503, 1511, 1514, 1516, 1517, 1518, 1527, 1535, 1541, 1566, 1575, 1584, 1585, 1625, 1629, 1644, 1647, 1679, 1680, 1738, 1742, 1775, 1776, 1777, 1780, 1781, 1806, 1880, 1889, 2009, 2017, 2125, 2161, 2183, 2195, 2204, 2221, 2232, 2241, 2365, 2383, 2385, 2416, 2419, 2421, 2444, 2637, 2690, 2787, 2804, 2922, 2938, 2976, 2990, 3031, 3064, 3096, 3103, 3110, 3111, 3128, 3225, 3244, 3325, 3335, 3336, 3362, 3380, 3398, 3423, 3432, 3470, 3531, 3547, 3549, 3603, 3691, 3692, 3751, 3783, 3906, 3907, 3960, 3964, 4051, 4052, 4060, 4077, 4123, 4234, 4365, 4371, 4373, 4403, 4454, 4515, 4570, 4628, 4630, 4655, 4657, 4671, 4673, 4676, 4798, 4799, 4812, 4929, 4945, 5022, 5062, 5085, 5116, 5195, 5196, 5214, 5277, 5292, 5296, 5321, 5494, 5523, 5654

ay yüz(lü) 387, 1362, 1774, 2125, 2207, 2977, 3189 → **10.17.**

baş yüzüm üstine 3033

kara yüz(lü) 2032, 2442, 2859, 3876, 4903

yüz şuyı “şeref, haysiyet”

y./y.ümden şuyı dök- “şeref ve haysiyetinden fedakârlık etmek” 1140, 2956, 3005

yüz üm şuyı dökme- “şeref ve haysiyetinden fedakârlık etmemek” 3236

yüzünü ayağı tozına sür- “ayağına yüz sürmek” 527

elin yüzine ur- “dua ederken elini yüzüne kapa-“ 452

yüz(in) burtar- “yüzünü buruşturmak” 2614, 4419

yüz çevür- “1. yüz döndürmek, iltifat etmemek 1532, 2540, 3336, 4155, 5101, 5652 2. dönmek, geri dönmek 118, 2368, 4564”

yüz çevürme- 4632, 4775

yüz tırış- “yüz yüze gelmek, yüz yüze bakmak” 4308 → **10.39.**

yüzün dönderme- “yüz çevirmemek, kaçmamak” 2576

yüz in/üm döndür- “yüz çevirmek” 2819, 2840

yüz döndürme- 5044, 5458

yüzün dut- “gitmek, teveccüh et-” 49, 5489 → **8.23.**

yüzün tüt- “yönelmek, gitmek” 126, 686 → **8.23.**

yüz tüt- “yüz çevirmek, yönelmek, iltifat etmek” 2254, 2578, 3600, 4625, 4762, 5583

yüz tütma- “yönelmemek, iltifat etmemek” 215

yüz ur- “yönelmek, yüz tutmak” 1720, 2414, 3242, 3617, 3750, 3842

yüz virme- 5386, 5443

yüz yüze ur- “yüzlerini birbirlerine sürmek” 5095 → **23.2.**

yüze gülücü 2908

yüze ur- ‘suçunu yüzüne karşı söylemek’ 2639, 5653

yüze yüz ‘yüz yüze, karşı karşıya’ 2029, 2736, 4066

yüze yüz ol- 4473

yüzi ay 1498

yüzi çigdemleyin ol- “benzi sararıp solmak, bembeyaz olmak” 2009 → **7.15.1., 7.17.**

yüzi dön- “yüz çevirmek” 4308

yüzi hilâl ol- “üzüntüden yüzü küçülmek” 564 → **10.31.**

yüzi şarar- 638, 883, 1235, 1297 → **7.15.1., 7.23.**

yüzi tâze ol- “sevinçten yüzü aydınlanmak, canlanmak” 1721

yüzün ayağı altına sür- 5295

yüzün burtar- 2614 → **10.26., 10.27.**

yüzün karart- “duygularını belli etmemek” 5445 → **12.5.**

yüzün yire sür- “1. Saygı göstermek, büyük bir saygıyla önünde eğilmek 1041, 2185, 5148 2. Bağışlanmasını dilemek 1249”

yüzün yire ur- “yüzünü yere sürerek saygı göstermek” 1051, 1092, 1715, 4717, 4942, 5422

yüzün yu- 3214

yüzüne yüzün ur- “yüzlerini birbirlerinin yüzüne sürmek” 4663 → **23.2.**

yüzine gül- “mutluluk ver-” 3775 → **5.49.**

felek yüzine gül- 2193 → **5.49.**

yüzine tırırma- “yüzüne karşı gelememek, karşısına çıkamamak, karşısında duramamak” 4306

yüzüne kir gel- “yüzü kara olmak” 3151 → **21.12.**

yüzüne ut gel- “mahcup duruma düşmek” 1157

yüzünü döndürme- “yüz çevirmemek” 209

yüzine yüzün sür- 697, 1752, 1840, 3573, 5272 → **23.2.**

2.26. Üreme, çoğalma (Fortpflanzung)

bilinden sız- “soyundan gelmek” 4559 → **2.25, 5.44.**

2.27. Erotik (Sinnlichkeit)

araya kıl şığma-

aramuza şığmaya kıl 1758

başdan çıkar- 2769

biri birine giriş-

b.-ti 1830

ışk odından biş- 1832

gerdek 5093

halvet 1798

kız-

yiri kız- 1482

murād al- 5094

tuṭaḳ ṭudağa ur- 5095

koçışup yat- 1833

2.28. Gebelik (*Schwangerschaft*)

2.29. Doğum (*Geburt*), Çocuk düşürme, aldırma (*Abtreibung*)

gözin aç- “doğmak, hayata gözlerini açmak” 724

kuşah → 2.25.

k. kop- “göbek bağı kopmak, düşmek” 5210

toğur- “doğurmak” 5320

2.30. Sindirim (*Verdauung*), Boşaltım (*Ausscheidung*)

kaşan- “(büyükbaş hayvanlar için) işemek”

kan kaşan- 4070

kuş- “kusmak” 5545

2.31. Yorulma, gevşeme, yavaşlama (*Ermattung*)

ar- 2836, 2888, 2895, 2918, 3248, 3543, 3754, 3841, 3852, 3890, 4196

arık 4105

arma- 4335

arnuğ 2867, 4205

yorul- 3543, 4196

yoşı- 3542

topuğına şu in- “ayaklarına kara sular inmek, çok yorulmak” 3384

2.32. Nekahat, güçlenme, kuvvetlenme (*Erholung*)

diril- 5294

dirişdür-

kendüzin dirişdür- “kendini toparlamak, güçlenmek, kuvvet bulmak” 676

gözin aç- 724

oñıl- 239, 3902

oñul- 239

2.33. Rahatsızlık, keyifsizlik (*Unwohlsein*) → 2.34.

ağız tadı olma-

ağzum tadı yoğidi 2628

üşendür- “rahatsız etmek” 3603

2.34. Hastalık (*Krankheit*)

hasta 750, 4988, 5356

hastarah 2627

ışıtma ‘sıtma’

Işıtma dut- 2627

topalan

topalan tut- 2480

uçuh ‘sara’ 1444

uçuh tut- 3398

şayru

ş. mizāc 2072

şayru ol- 717, 2098, 3148

şayruluk

ş. tenüñde gülü ide 640

2.35. Yaralanma (Verletzung)

baş “yara” 2468, 3534, 5642

bere “yara” 5070

bere yi- “dayak sonucunda yaralanmak” 2279, 4242

çomak yi- 3684

dāğ “yara” 2486

dohın- “(oğ) isabet etmek” 2518

dögün “dağlayarak açılan yara”

dögün ur- ‘dağ basmak, yara açmak, yaralamak’ 2430

yüregine d.-a 1498

rış (Far.) “yara, yaralı” 2127

sancıl- “yaralanmak”

oğa s.-ur 3684

tağlı “yaralı”

yüregi tağlı 1763

zaḥm (Ar.) “ruhsal veya fiziksel yara” 239, 528, 2150, 2776, 2858, 4489

dil zaḥmı 239

zaḥm ur- 26, 1491, 3076

zaḥm yi- 3265, 4499

zaḥımla- “yaralamak” 4860

zaḥımlu “yaralı” 2825

2.36. Zehir (Gifte)

ağu “zehir” 1641, 2685

ağu iç- 2266, 4157

ağu ol- 2127, 2479, 4647

ağu saç- 234

ağu yut- 1526

zehr (Ar.) 2681, 3772

zehr eyle- 80, 5129

zehr ol- 646

2.37. Sarhoşluk (*Trunkenheit*)

başı hoş ol- “sarhoş olmak” 264, 1211, 1291, 1300,

başuñ hoş olsun 4237

dimāğı ter ol- “sarhoş olmak, kendinden geçmek” 3358

dimāğ terliği ‘sarhoşluk’ 3360

esrük 1158, 1512, 1850, 5390, 5400

ışk esrügi 1866

ser-hoş (Far.) 2515

s. kıl 1641

s. ol 2128, 5319

2.38. İçki bağımlılığı, alkolizm (*Trunksucht*)

2.39. Hap, doping, bağımlılık (*Drogen, Doping, Sucht*)

2.40. Ölmek, Ölüm (*Sterben*)

baş yitür- “birinin kötü duruma düşmesine ya da ölmesine neden olmak” 1413, 3677

öl- 224, 250, 261 2 , 280, 588, 660, 709, 731, 770, 774, 798, 941, 992, 1494, 1597, 1841, 1908, 1911, 2013, 2143, 2445, 2499, 2562, 2573, 2574, 2729 (2) , 2731, 3079, 3292, 3370, 3470, 3506, 3530, 3589 (2) , 3862, 3904, 4383 2 , 4459, 4556, 4655, 4667, 4675, 4715, 4880, 4941, 4985, 5135, 5175, 5291, 5294, 5296, 5301, 5369, 5482, 5577, 5578

acından öl- 223

öliser kalısar 2253

ölmiş yir 63

cān vir- “ölmek, son nefesini vermek” 671, 1605, 5496

sūñügü çüri- 1911

ecel 661, 801, 2360, 2723, 3701, 5538

ecel gel- 2562

ecel ir- 941, 3634

ecel iriş- 1493, 5370, 5581

ecel yili 5670

şadr-ı ecel 5370

gözin yum- 5489

yire gir- “ölmek” 3634

ölü 1450, 3071, 3961, 5175 2 , 5511

ölü gövde 398

ölüm 272, 280, 628, 675, 703, 707, 799, 939, 1684, 2164, 2231, 2327, 2562 (2) ,
2563, 2601, 2605, 2718, 2743, 2746, 2775 (2) , 5239, 5368 (2) , 5409, 5518, 5522

ölme- 2432, 3766, 5199

sin “mezar” 708 → **2.43.**

sine gir- 257, 5482

sine ilet- 5174

sine қо- 5526

sine қой- 708

tenden cānı gönıl-

tenden gönile cānum 5483 → **8.23.**

2.41. Töten ‘Öldürmek’ / Öldürülmek

ayır- “kesmek, öldürmek” 4305

baş

baş kesdür- 4440

başuñ kesil- 4911

baş vir- 3664

baş yitür- 4441

başı kesil- 1838, 3134, 5477

başı топ ol- “başı kesilip top gibi oynanmak” 2733

başından çık- “başını yitirmek, öldürülmek” 3688

başın kes- 2385, 3762, 4554, 5471, 5555

boynını ur- 5168

cān

cān alıcı 4475

cāna қаşd it- 2959

cānın cehennem içine viribi- 3139

cānına қıу- “öldürmek” 3811

cānuma kıymağıl 704

dāra urdur- 4756

diz- “süngüyle öldürmek” 4485

қан дök- “öldürmek” 151

қ. d.-mege 1566

қан дökül-

қ.-di 4472

қ.-ürdi 4474

қанın дök- 3139

қанını дök-

k.-elüm 2172

k.-eydük 3641

қ.-um d.-er iseñ 1552

қ.-umı d. 1519

k.-umı d.-e 4120

қанına şuша- “öldürme hırsı duymak”

қанума şuşadıdı 661

қанума şusar idüñ 1821

қанума şuşaduñ 1878

қанлу “katil” 3959, 4480 → **2.13., 2.14.**

қılıç ur- “öldürmek”

қılıç urmaya 255

қыр- “1. Öldürmek 2. Hayvan kesmek” 2650(2), 2754, 2769, 5189

şıғır u қойун қ.-dılar 2110

қırıl- “öldürülmek, yok olmak, telef olmak”

çeri қ.- 2594, 2704

öldür- 17, 83, 1804, 2375, 2387, 2388, 2413, 2433, 2449, 3743, 3791, 4564, 5075, 5176

öldürme- 2443, 2446, 2684

2.42. İntihar etmek (*Selbstmord*)

eli ile canını al-

elüm ile cānumı aluram 775

yüregini yar-

yüregümi yaram 1479

2.43. Gömme, defnetme (*Bestattung*)

ķara yire ķoy- 5432

sin “mezar”

sine ilet- 5174

sine ķo- 5526

sine ķoy- 708

2.44. Yas

dōgün “yas, matem” 3220

yas 1109, 3635

yas ķurul- 5504

yas ol- 1886

yas tōnı 3682 → 7.18.

yasın dut- 4145

3. Uzay, Yer, Biçim (*Raum, Lage, Form*)

3.1. Mekan, uzunluk, genişlik- Uzaklık, genişlik, büyüklük, çap, mesafe (*Raum, Weite*)

aña “oraya” 1395, 1426, 3286, 4106

aña deġin “oraya kadar” 127, 694, 2470, 2796

günlik

yigirmi günlük yol 4359

menzil 2862, 5525

bir m. 897

iki m. 806

üçüncü m. 4797

menzil al- 3563

mîl (Ar.) 2864, 5191, 5513

mîl mîl 4354

iki mîl 1151, 5271

iki üç mîlce 2474

otuz mîl 4335

yüz mîl 4189

ucdan uca 822

yol

yigirmi günlük yol 4359 → 8.23.

yol al- ‘mesafe almak, yol katetmek, gitmek’ 4189, 4334 → **8.23.**

yüz “yüzey”

yazı yüzi 1148, 1152 → **1.12.**

yir yüzi 3140, 3596, 5101 → **1.2.**

3.2. Yer, mahal, mevki, köy, çevre, kasaba (*Lage, Ort*)

aña “oraya, o yere”

aña degin 127

anda 1. orada 488, 504, 519, 915, 1315, 1341, 1345, 1505, 2019, 2054, 2105, 2114, 2259, 2364, 2471, 2483, 2518, 2539, 2543, 2593, 2630, 2631, 3768 **2.** Oraya 783

andağı “oradaki, orda bulunan” 4678

andan “oradan” 1083, 1122, 1340, 2560, 3789, 4209

ara 132, 292, 454, 472, 485, 608, 611, 690, 765, 807, 836, 897, 900, 916, 954, 1065, 1073, 1128, 1148, 1175, 1308, 1315, 1321, 1323, 1329, 1330, 1331, 1333, 1340, 1665, 1921, 1979, 2340, 2388, 2394

ara yir 501, 1153, 1760, 1901

uş araya “buraya, bu yere” 2998

aracuḥ 898, 2346

aracuḥ 1712, 1871, 1958, 2149, 2339, 2343

bunda ‘burada, bu yerde, bu noktada’ 129, 772, 824, 951, 1105, 1882, 2066, 2085, 2336, 2356, 2450, 2696, 2827, 2829, 2994, 3330, 3334, 3339, 3742, 4003, 4275, 4413, 4415, 4438, 4451, 4453, 4554, 4765, 5040, 5420, 5538

bunda “buraya” 3442, 3496, 3701, 3857, 3872

bundan ‘buradan, bu yerden’ 2560, 3705

çevre → **3.8.**

çorağ olıcaḥ yir 5403 → **2.6.**

il

göñül ili 2046 → **10.1.**

kūy (Far.) 3514

maḥal (Ar.) 1706, 1766

devlet maḥalli 5050

maḥām (Ar.) “hususî yer, alan”

maḥām düzet- 4841

şoḳāḳ 3595

şuvat “hayvan sulanacak yer” 4356

taḥıl bāzārı 3389 → 2.2.

uş “ora” 3312

3.3. Varlık, var olma, mevcudiyet, bir kişinin o anda bulunduğu yer (*Anwesenheit, standort*)

‘āleme gel- 358 → 1.1.

andamısam “orada olsaydım” 2543

bulın- 102, 199, 450, 2171, 2238, 3285, 3288, 3717, 3802, 3833, 4025, 4041, 4366, 4493, 4568, 5529, 5597

ḥāzır bulın- 936, 3492

dikil- “bir yerde durmak, bulunmak” 4602

düş- 3857, 3865, 3998, 4003

ḥāzır (Ar.)

ḥāzır bulın- 936, 3492

gitme-

gözümünden yaş gitmeyiser 1644

ögümden gitmez idi 1823

rengi gitme- 2757

teşvîşi gitme- 3771

kat “huzur, yan” 58, 383, 417, 450, 584, 636, 650, 755, 911, 912, 992, 1097, 1224, 1231, 1288, 1359, 1415, 1516, 1595, 1614, 1715, 1824, 2107, 2143, 2309, 2369, 2820, 2985, 3137, 3148, 3216, 3293, 3295, 3325, 3377, 3450, 3542, 3615, 3736, 3895, 4071, 4153, 4370, 4409, 4549, 4869, 5149 (2), 5355, 5482, 5599

atası katı 1101, 1286, 4285, 4322

çeri katı 2612

deñiz katı 4612

dükân katı 2469

Ḥaḳ katı 99

kapu katı 480

kişiler katı 4132

naḳāşuñ katı 4665

Nev-bahār’uñ katı 1712

Süheyl’uñ katı 2108

öz katı 1321

Resûlün katı 154

şu katı 5035

şâh katı 2076, 5667

şâr katı 3580

tahtınuñ katı 1681

ulular katı 3666

yanısar kuru katında yaş 2276

yüzi katı 1516

katın al- 3343, 3544

katına gir- 4525

katına ir- 5156

katına kıgır- 4846

katına okı- “huzuruna çağırmak” 3779

katına var- 4989, 4993

katında kon- 4958

ol-

olıcı ol- 3331

müdām (Ar.)

m. olurlar idi 154

orın

orın tut- “yer almak” 1470

tur- “bulunmak, mevcut olmak” 489, 1088, 1418, 2085, 2820, 3901, 4604, 4810, 4999

turaḥ tut-

cānda turaḥ tutdı 4122

3.4. Hazır bulunmama, var olmama, mevcut olmama (*Abwesenheit*)

bulınma- 408, 577, 1403, 1493, 1515, 1851, 2222, 2713, 2988, 4322, 4349, 4353, 5014, 5389, 5598, 5650

bulınmaz ol- 4547

şalāḥ bulınma- 4602

eli boş 4177

gelme- 5527

kuru “eli boş” 2425

olma- 144, 193, 194, 2624

ortadan git- 1831

tırma- 679, 726

yıl

avucda yıl 1982

yoğ 305, 337, 389, 413, 417, 777, 930, 947, 951, 1000, 1582, 1821, 2620, 2628, 2711, 3051, 3159, 3222, 3241, 3626, 3638, 3701 ölüm , 3769(2) , 3779, 3785, 3932, 3942, 4147, 4177, 4514, 4775, 4793, 4864, 4918, 5325, 5353, 5491, 5523

yoh 107, 519, 555, 702, 950, 955, 1005(2), 1007, 1160, 1443, 1740, 1985, 1990, 2066, 2151, 2184, 2264, 2313, 2328, 2369, 2393, 2403, 2518, 2564, 2565, 2625, 2645, 2651, 2696, 2728, 2915, 2937, 3070(2), 3079, 3142, 3217, 3424, 3467, 3470, 3485, 3523, 3839, 3897, 3969, 4003, 4005, 4081, 4117, 4153, 4195, 4227, 4243, 4267, 4400, 4433, 4550, 4675, 4706, 4708, 4766, 4880, 4957, 5131, 5464, 5596

yoh endişe 728

yoh iş 2901

yoh kul 2230

yoh nesne 729

yoh söz 2667

yoh yirde 3565

yoh yire 561

yok 25, 58, 152, 169, 175, 213, 239, 327, 424(2), 509, 656, 1011, 1048, 1225, 1242, 1295, 1402, 1684, 2030, 2084, 2124, 3018, 3030, 3440, 3704, 4029, 4579, 4788, 4995, 5016, 5189, 5296, 5585

yok fikr 556

yok nesne 577

3.5. Hiçbir yerde (*Nirgends*)

3.6. Her yerde, her tarafta (*Überall*)

çepçevre 2529, 2952, 3323, 3427, 4024, 4268

çepçevredin 136

çepçevresi 4898

çevre 2074, 2161, 2458, 2814, 3237

çevre yañ ‘dört bir taraf, her taraf’ 962, 1283, 3656

kamu yirde ‘her yerde, her tarafta’ 333, 1067

yir yirin “taraf taraf, her taraftan” 2595, 2744, 3725, 4345

3.7. Uzak olma, uzaklık (*Entferntsein*)

ayruḥ

ayruḥ il 2440

ayruḥ yir 2081

gözden ayruḥ gönülden ırāḥ 4122

ıraḡ 3017, 2369, 3818, 4152, 4765

ırāḥ 788, 1288, 1447, 2089 2 , 3699, 3795, 4201, 4494, 5317, 5380

ırāḥ degül 1914, 1954, 5673

ırāḥ ol- 5525

1. git- “uzaklaşmak, kaçınmak” 5380

gözden ayruḥ gönülden ırāḥ 4122

ıraḥdan 3345, 3349, 4370, 5650

ıraḡ 698,

ıraḡ düş- 2494

ıraḡ ol- ‘uzak durmak’ 266

ıraḥdan 2986

uz

uz at- 1558, 1667

uzaḥ 2259, 3069

3.8. Dolay, civar, yakın ; yakınlık, komşuluk, akrabalık, temas, ilişki (*Nähe, Fühlung*)

çepçevresi 4898

çevre 155, 496, 922, 1557, 1574, 2936, 3436, 3828

çevre bak- ‘etrafı incelemek’ 896

çevre çal- ‘etrafı yoklamak, etrafı araştırmak’ 161, 2376, 3747

çevre il 4301

çevredin “etraftan” 2117, 2123, 3159, 3424, 4293, 4498

giriş- “karışmak, yakınlık kurmak” 823, 1830

katından ḥālî olma- “yanından, huzurundan uzaklaşmamak, ayrılmamak; sürekli yakınında bulunmak” 4378

ḡarîn (Ar.) “yakın”

ḡarîn olsun! “yakın olsun!, (seninle) birlikte olsun!” 1185 → **15.31.**

ḡonşılıḡ 2643

yabān “etraf”

yabāna saç- “etrafa saçmak, dağıtmak” 2969

yaḥın 1954, 3135, 3285

y. ol- 1333, 1732

yaḥın 818, 896

yaḥın var- 129

yaḥın varma- 266

yaḥıncaḥ

yaḥıncaḥ gel- 1592

yaḥıncaḥ “çok yakın” 139, 929, 1939

yaḥıncaḥ gel- 1045

yaḥıncaḥ yir 5269

yavuh 3389

yöre “çevre, etraf” 606, 907, 917, 922, 1257, 1305, 1463, 2261, 2373, 3026, 3389, 3581, 3631, 3895, 3979, 4194, 4918, 5046

3.9. İki nesne arasındaki mesafe, ara Nähe, (*Fühlung*)

ara 897

yol “mesafe, ara” 3067

3.10. Dikey (*Senkrecht*)

dik

d. dur- 1154

dik- “dikmek, dik olarak durdurmak”

‘alem dik- 2545

diker- “dik durmak”

dikerü baḥ- “dik dik bakmak, gözünü dikerek bakmak” 2165

dikilü “dikili, dikilmiş” 2595

örü

ö. tur- 636, 855, 874, 974, 993, 1469, 2077, 2174, 2237, 2502, 4212, 4668, 4803, 4975, 5353

ö. tur ! 551, 747, 3200

ö. turıma- 1570

turut-

kulaḥ turut- “kulaklarını dikmek; (hayvan) dikkat kesilmek” 2582

3.11. Yatay (*Waagerecht*)

düpdüz 1148

3.12. Eğik, eğri; çapraz (*Schräg*)

bük-

bilüm iki bükdi 5357

bükit- “eğilmek, iki büküm olmak” 4193

bükül-

bili bükül- 564, 2247, 4129

büküm

b. ol- 1496

büz- 4973 → 2.25.

3.13. Parallel ‘paralel, koşut’

3.14. Kreuzen ‘çaprazlamak, çapraz hale getirmek’

3.15. Kısaltmak, kısa kesmek, kırmak; dayanmak, yaslanmak (*Stützen*)

ayır- “kesmek, öldürmek” 4305 → 2.41.

biç- 2756, 3125, 3535, 4855, 5514, 5619

dil- 3669

yar- 4471 (2)

yara yara 2822

yasa- 3678

yüli- “tırış etmek” 4620

3.16. Çözmek

aç-

şaçınuñ bölüklerini aç- 1654

şeş-

kemend şeş- 4537

3.17. Asılı durmak (*Hängen*)

aşlu “asılı” 3942

3.18. Dış, dışta, uzakta (*Außen*)

taş 4708

3.19. İç, içinde (*Innen*)

içinde 34, 77, 189, 197, 227, 1328, 1389, 1511, 1657, 1813, 2454, 2492, 2733, 2790, 2888, 2910, 2966, 3029, 3050, 3063, 3068, 3082, 3187, 3277, 3298, 3683, 3962, 4008, 4164, 4231, 4276, 4558, 4841, 4906, 5055, 5184, 5431, 5483, 5485, 5486, 5511, 5529, 5568, 5587, 5626, 5645, 5677, 5678, 5691

içre “içinde” 164, 1001, 1059, 1446, 1474, 2202, 2698, 5579

şığ- 279(2)

3.20. Kaplı, örtülü (*Bedeckt*)

bağla- “(kapı) kilitlemek” 1832, 4882

bağlu “kilitli, kapalı” 133

mestūr (Ar.) “kapalı, örtülü, gizli”

mestūr ol- 5402

yap- “kapatmak, örtmek”

kapusını yap 5486

yapın- “örtünmek, kapanmak” 2581 → **19.26.**

yapulu “kapalı” 1943

3.21. Dolu, dolmuş (*Gefüllt*)

ıldur- “doldurmak, dolu duruma getirmek” 1173, 4104, 5673

ayağ ıldur- 1792, 1794

cāmı ıldur- 4660

kağeğ ıldur- 1159, 1641

ılu 2207

3.22. Örtüsünü kaldır-, aç-, soy- (*Entblöft*)

aç- “bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek”

ağzın aç- 46, 1664

bağlu kapuları aç- 133, 455, 456, 462, 484, 1384

gözünü aç- 62, 529, 536, 537, 644, 740, 1461, 1507

hazınelerin aç- 396

kilidi aç- 457

yüzünü aç- 406, 1738, 1775, 1781

açama-

gözin açama- 717

açıl-

kapu açıl- 481

niķāb açıl- 430

açma- 463, 1777

anadan toğan “anadan doğma çıplak” 5497

şoy-

tonın şoy- 4503

soymaç eyle- 3387

ş eş- “çözmek, çıkarmak, soymak”

tonlarını ş eş- 1832

yalın

yalın eyle- 4503

yalıncağ 3335

yalıncağ

anadan toğan y. 5497

yalıncağ ol- 3334

yalıncaklık 193

2. B.k.’den b.ş.i al-, b.ş.i yoksun bırak-

el uzatma- 5404

maḥrūm (Ar.)

maḥrūm ol- 1422

3.23. Sınırlandırma, etrafını çevirme, sınır belirleme, kenar, kıyı (*Umgrenzung, Rand*)

ḥadd (Ar.) “sınır” 929

yöre

deñiz yöresi 3026

kenār

deñiz kenārı 2932

3.24. Kuşat-, etrafını çevir-, etrafını bir şeyle sar- (*Umgeben*)

çevre al- ‘sarmak, kuşatmak’ 920

egirt-‘kuşatmak, sarmak, muhasara etmek’ 909, 4302

muḥat

m. bil- 2092

ş ar- 5061

ṭavḳ 3479

3.25. İkisinin arasında, arasına uzan-, yat- (*Dazwischenliegen*)

araya ş igma-

a.-muza ş .-ya 1758

düşüp yat- 2498

uzunınca yat- 2383

3.26. Önde, ileride, ön tarafta, başta (*Vorn*)

al “ön” 4396

baş 351

iley ‘ön, kat, huzur’ 986, 1080, 1412, 2694

ileyince 614, 1145

ileyince ardınca 1353

ileyince öñince 1145

ileyinde “önünde, huzurunda” 1003, 1051, 1794, 3593

öñ “ön, ileri” 2935, 2936, 3007, 3062, 3586

öñin 48

öñümde 5039

öñdin “ileride” 1134

eñ öñdin 2557

öñince 2398

ileyince öñince 1145

öñinde 631, 1249, 1331, 1433, 1985, 2206, 3066, 3421, 3923 → **11.9.**

öñine 841, 1346, 1765, 2423, 2586, 3278, 3462, 4217, 4634

öñirt- “öne geçmek, ileri geçmek” 4332 → **8.23.**

öñümce 4307

3.27. Geride, gerisinde, arkada (*Hinten*)

ard “geri, arka” 1123, 2447, 3007

ardumca 3696

arduñca 772

ardına 2399, 4186, 5068

ardınca 2398, 4206, 4380, 4510

ileyince ardınca 1353

ardında 1754, 5657

ardıradın 2133, 2629, 2808, 4682, 4688

girü 2936

kıç “arka”

kıçın gönül- “arkasını dönmek” 4306

3.28. Merkez (*Zentrum*)

ara ‘orta’ 183

ara yir 1659

merkez 1659

3.29. Taraf, yan (*Seite*)

ķancaru “nereye , ne tarafa ” 4183

ķol “taraf, yön” 3515

yan “taraf, yan, huzur, nezd” 125, 585, 884, 5485

yanın yanın ‘yan yan’ 4307 → **8.23.**

yanına 1773, 2364, 4902, 4904

iki yanına 4899

yanında 504, 1470, 1820, 2196

yanındağı 475

yanuma 1824

yanumda 3618

yanuñ “yanında” 3256

yanuñdan 760

yañ “yan, taraf” 330, 751, 813, 962, 1135, 1283, 1328, 1429, 1656, 1951, 3513

andın yaña 44, 117

bir yaña ķo- 1489, 1561, 1969, 3109, 4264, 4416, 5680

iki yaña 485

yaña ‘tarafa’ 919, 2017, 2479, 2546, 2600, 2700, 2806, 2830, 2845, 2980, 3303, 3428, 3457, 3465, 3510, 3532, 4083, 4412, 4723, 4729, 4743, 4776, 5044, 5203, 5239, 5250, 5307, 5583

andan yaña ‘ondan tarafa’ 78, 85

andın yaña 1778, 3012, 4577, 4640

bendın yaña 1779, 3611

çevre yaña 3656

her yaña 3703

her bir yaña 4607, 4722

oñat yaña 4164

şagdın yaña 3513

şardan yaña 3584

üstin yaña 483 → **3.34.**

yañadan “taraftan, yandan” 4664

iki yañadan 2746

yañadın “taraftan, yandan” 956, 1961

iki yañadın 1486

yañarah

bir yañarah 4201, 4494

şol yañarah 3246

3.30. Solda, sol yanda (*Links*)

şol “sol, sol yanda” 964, 2883, 4067

şol el 3353 → 2.25.

şol kol “sol taraf” 3515 → 3.30.

şol yan 4902 → 3.30.

3.31. Sağ (*Rechts*)

şag “sağ, sağ taraf” 964, 4067, 4901

şagdın yaña 3513 → 3.30.

şagın “sağ ile” 2883

3.32. Karşısında, karşı (*Gegenüber*)

kapkaraşu “tam karşı” 4903

karışu “karşı” 4903

ser-be-ser ol- 950

karşudan 1651

tuş “karşı”

anuñ tuşına “onun karşısına” 3713

yüze yüz 2029

3.33. Yukarıda, yukarıya (*Oben*) → 8.40.

üst

üstin yaña 483

3.34. Aşağıda, altında, dibinde (*Unten*)

alt 2750

altına 5295

ağaç altına 2940

yir altına 2751

altında 813, 927, 1042, 2635, 3674, 4499, 4595

yir altında 2111

dip “dip, alt, son” 500, 2954, 3421, 3977, 4068, 4277, 4802

3.35. Sıra, dizi, seri (*Reihe*)

kişik “sıra, dizi”

k. k. “sıra sıra, dizi dizi” 4479

pere “sıra, dizi”

bir pere 3025

şaf “sıra, dizi, bölüm” 2760, 4504

şaf şaf “sıra sıra, dizi dizi” 134

şaf bağla- “saf tutmak” 3436

şafa ur- “sıraya girmek” 2557

düz- “dizmek, sıralamak” 4858

ikişer düz- 4479

düzül- “dizilmek, sıralanmak” 3231

koşun koşun 4303

silsile

s. ol- 4243

3.36. Kesinti, ara, fasıla (*Unterbrechung*)

tır tır 4663

3.37. Düzen, dizi, sistem (*Ordnung*)

birin birin “birer birer” 1554

düz- “sıralamak, düzen oluşturmak” 359, 5021, 5703

birin birin d.- “birer birer sıralamak” 1554

çeri d.- 5247

düzen d.- 948, 2900, 3971, 5262

düzen d.-meñüz 5395

işin d. 1631

satranc düz- 2206

sözi d. 362

yoğ işler d. 777

düzen 186, 332, 948, 2109, 2326, 2529, 2900, 3971, 4114, 4522 (2) , 5262, 5395, 5427, 5581

düzen düz- 2900

düzen eyle- 41

ışık d.-i 1620 → **10.57**

maḥabbet d.-i 4532

düzil-

düzen d. 2109, 4532, 5581

düzül- “düzülmek, sıralanmak” 495 → **2.2.**

kêşik kêşik “sıra sıra” 4479

3.38. Dağımlık, düzensizlik, karışıklık (*Unordnung*)

alah bulah

a. it- 2582

boz-

düzenin boz- 4114

bozul-

düzen b. 4522, 5427

düzenlik b.-dı 3639

dağıt- 2900

düzenin boz- 4114, 4522

°akluñ d.-ar 2326

perākende 3391

perākendelik 4175

pîç ol- 4837

ayak tolaş- 4154

toz kıpar- “ortalığı alt üst etmek” 2537, 2745

yap- “(şaç) karışmak, dolaşmak” 4823 → 2.25.

3.39. Düz, dümdüz (*Glatt*)

düpdüz 1148, 2075

düz

d. ol- 4244

3.40. Yontulmamış, işlenmemiş; sürtünme (*Rau, Reibung*)

3.41. Hassas, ince, nazik eşya (*Zart*)

3.42. Keskin, iyi bilenmiş, sivri (*Scharf, spitz*)

3.43. Kör, kesmeyen, küt (*stumpf*)

künd

k. ol- 1836

kündel- “körleşmek” 5053

3.44. Açık, açıklık, boşluk, aralık (*Offen, Offnung*)

açuğ 213, 1834, 3398

açuğ 152, 213, 1007, 5399

Çalap hâzretinüñ açuğ kıpusı 213

3.45. Yanaşık, toplu, ortak (*Geschlossen*)

bir arada 66, 244, 337, 1120, 1190, 1828, 1927, 1950, 2041

bir araya 2038

bir araya geç- 838

dip 500

diril- “bir araya gelmek, bir yerde toplanmak, toplu halde bulunmak” 63, 1571, 2117, 2979, 4294, 4895, 5461, 5504

dür- “toplamak, bir araya getirmek” 2741

3.46. Simetri, düzenlilik, oranlılık (*Ebenmaß*)

toğru

tı. ol- 279

toğru tut- 2883

3.47. Düzensiz (*Unregelmäßig*)

4. Miktar, nicelik, sayı, adet, çokluk (*Größe, Menge, Zahl*)

4.1. Çevre, genişlik, kapsam, alan, saha (*Umfang, Größe*)

başdan başa 2075

düpdüz “tamamen, baştan başa” 2075

öñden şöña 1283

şaçıl- “yayılmak”

güneş nûrı çevre yaña saçıl- 962

şığ- 123, 210, 276

toldur- “(bir yeri) kaplamak, bir yere nüfuz etmek” 53, 1142, 3610

4.2. Daha büyük, iri kapsam, genişlik, saha, alan (*Großer Umfang*)

ķamu “bütün” 839

ķ. ălem 758, 1845

ķ. il 4530

ķ. il ü şār 990

ķ. ilde 857

ķ. ile şara 1061

ķ. ile vü şāra 879

ķ. yir 3400, 4354

ķ. yirler 983

ulu “büyük, geniş”

u. şār 1097, 3050, 3578

u. şehir 5349

4.3. Büyümek, yetişmek; (bitki) yükselt-, artır-, art-, büyü-, çoğal- (*Wachsen, Steigern*)

artuḡ “daha fazla” 4330 → **4.50.**

düri- “türemek, artmak, çoğalmak” 2856 → **10.41**

dürit- “artırmak, çoğaltmak, fazlalaştırmak” 3360 → **2.20.**

ötür- “artırmak, fazlalaştırmak”

ferāgat ö. 91

uzan- → **8.40.**

(budaklar) havāya uzan- 495

4.4. Küçük, ufak (*Klein*)

uṣacuḡ 5472

uṣaḡ 30, 531, 862, 1993, 3441

uṣaḡuñuz “oğlan” 5560

uṣaḡ 1997, 3287, 4858, 5210

uṣaḡ 81

4.5. Küçül-, daha küçük ol- (*Kleiner werden*)

4.6. Uzun, uzunluk ölçüsü (*Lang, Längenmaße*)

endāze

endāzesin düz- 1346, 3726 → **11.11.**

ulu ‘büyük, uzun’

ulu ırmaḡ 1320 → **1.18.**

upuzun 4333

uzan-

söz u.- duḡı 5633 → **12.22.**

söz u.- duḡıçün 5629 → **12.22.**

uzatmaḡ 4645 → **12.22.**

uzun 4849, 4977, 5194

uzununca 2383

4.7. Kısa (*Kurz*)

kıṣa 4645, 4977

4.8. Geniş, enli (*Weit, breit*)

giñ 224

g. yazı 2655 → **1.12.**

g. yir 1099

ulu ‘geniş, büyük’

ulu havz 1346, 3712

4.9. Dar, ensiz (*Eng, schmal*)

4.10. Kalın, iri, hacimli (*Dick*)

iri 30, 531, 862, 3283, 3441, 4858

ķaba “iri, kocaman”

ķ. ağaç 1993, 3287, 4072

ulu 1155

ulu gūmiş pîl 1154

ulu t̄ac 5158

ulu toğan 869

4.11. İnce, uzun, narin (*Dünn*)

serv

serv-i āzāde 657, 2690 → 2.12., 2.13.

serv-i revānum 1548 → 2.12., 2.14.

4.12. Yüksek, belli bir yükseklikte (*Hoch*)

‘ālî (**Ar.**)

‘ā. eyvān 3420

‘ā. sarāylar düz- 1341

‘ā. tut- 343

ulu “yüksek, büyük” 1340, 3287

yüce “yüksek, büyük”

y. köşk 1341

yüksek 1743, 1992, 2939

yükseklik 4191

4.13. Alçak, basık, düşük (*Niedrig*)

alçaķ 4309

4.14. Derin (*Tief*)

deriñ

d. fikr 634, 4171

d. ħandaķ 4194

d. şu 78

d. uyķu 4892

4.15. Sığ, yüzeysel, derinliķi olmayan (*Tief*)

4.16. Yüzey ölçüsü hektar, metrekaare vs. (*Flächenmaße*)

4.17. Miktar, nicelik, küme, yığın (*Menge*)

bunca 125, 654, 1740, 1949, 2314, 2700, 3242, 3249, 3671, 3733, 3808, 4785, 5005, 5086, 5271

deñlü 783

bu deñlü 2716, 3164, 5633

işbu deñlü 942

ne deñlü 354, 2356, 2967, 4334, 4762, 4781

şu deñlü 1151, 2110, 3898

hadd

bir hadde 5619

kaç “kaç ” 2864, 3133, 5324 → 12.25

qadar 3042

işbu qadar 263, 286, 4192, 5560

bu qadar 738, 1240, 1952, 4672

ne qadar 2714, 3196

ol qadar 2258, 2800, 3204, 4165, 4389-4390, 5505

şol qadar 1992, 5325

yığın 3540

yumaq yumaq 4887

4.18. Malzeme, harç, madde, stok, yedek malzeme (*Material, Vorrat*)

4.19. İçerik, öz, alan, büyüklük; oyuk, içi boş, çukur; küp ölçüsü hacim (*Inhalt, Hohl und Kubikmaße*)

4.20. Çok sayıda, büyük ölçüde, çok (*Viel*)

az degül 3249

bu iş az iş degül 1535, 1851, 2511, 2570, 2692

bol 2837

çoğ 389, 413, 1000, 2122, 2620, 5229, 5325

coğ 107, 561, 702, 924, 955, 956, 1079, 1985, 4766, 1007, 1443, 1722, 1740, 1896, 1900, 1985, 1988, 2042, 2089, 2226, 2236, 2264, 2313, 2359, 2393, 2406 2, 2436, 2440, 2501, 2514, 2565, 2616, 2625, 2645, 2652, 2696, 2697, 2734, 2915, 2935, 2942, 2987, 3002, 3025, 3142, 3153, 3217, 3356, 3424, 3467, 3642, 3831, 3839, 3969, 4003, 4004, 4068, 4108, 4153, 4195, 4272, 4400, 4498, 4500, 4525,

4551, 4571, 4606, 4675, 4684, 4706, 4766, 4846, 4861, 4957, 5025, 5051, 5079, 5119, 5131, 5201, 5260, 5623, 5662

çoh çoh 3362

çoh dürlü 2016, 4397

çohı 1078

çohlar 1002

çok 58, 152, 239, 301, 463, 603, 681, 687, 1059, 1096, 1150, 1199, 1250, 2064, 2084, 2340, 2353, 2359, 2434, 2480, 2801, 2848, 2853, 3029, 3089, 3093, 3228, 3367, 3512, 3573 2 , 3672, 3729, 3856, 3882 2 , 3911, 3950, 4023, 4028, 4029, 4063, 4069, 4118, 4163, 4228, 4280, 4424, 4512, 4591, 4624, 4784, 4814, 4819, 4975, 4995, 5003, 5138, 5145, 5274, 5296, 5298, 5351, 5429, 5523

çok çok 5448

çok dürlü 3727, 4214

çok geçmedin 5320

delim 39, 133, 289, 334, 358, 381, 980, 1697, 1844, 1917, 1949, 3146, 3298, 5312

key 389

köp 2092, 2280

öküş 58, 121, 268, 308, 335, 358, 801, 997, 998, 1284, 1357, 1765, 1854, 1862, 1961, 1976, 2033, 2062, 2112, 2138, 2257, 2265, 2352, 2432, 2460, 2636, 2672, 2798, 2940, 3146, 3230, 3288, 3328, 3432, 3481, 3563, 3653, 3709, 3723, 3733, 3752, 3813, 4002, 4148, 4153, 4166, 4195, 4230, 4307, 4391, 4470, 4671, 4690, 4757, 4764, 4791, 4827, 4831, 4907, 4927, 5034, 5077, 5078, 5143, 5147, 5148, 5150, 5283, 5289(2), 5298, 5318, 5364, 5453, 5481, 5488, 5497, 5499(2), 5651, 5692

4.21. Dolu, bütün, tüm, tam (Voll)

top “bütün, büsbütün, tümüyle” 2599, 2857, 2933, 3382, 4976

toptolu 3230, 3352, 3397, 3812, 4184, 4647, 4897

toptolu ol- 4950

4.22. Çok çok büyük ölçüde, sayıda (Zu viel)

oransuz “sayısız, büyük ölçüde, çok” 4314

igne bırağası yir yogidi 5325

4.23. Yeterince, oldukça (Genug)

tap “yeterli, kafi”

tı. degül midi 4781

tı. eyle- 1689

tı. idi 1506

tı. ol- 2415

yit- “yeterli olmak, kafi olmak” 3378

4.24. Az, az miktarda, birkaç, küçük ölçülerde (*Wenig*)

az 295, 466, 997, 1189, 1985, 2064, 2468, 2620, 3351, 4272, 4766, 5447

az günde 702

az ıssı 1243

az nesne 1079

az ol- 1671, 3288

az öküş 3299

az az 677, 1431, 1611, 1781, 1782, 1960, 3097, 3282, 3321, 3355, 4243, 4635

azın azın 1462, 1779, 1946, 3531

bir avuç 75, 1996

bir iki 1205, 1219, 1594, 1705

birez 2436, 2849, 3205, 3535, 4020, 4046, 4313, 4692, 4850, 5195

birer

b. at 4744

b. gevher 3478

birkaç 26, 1004, 1314, 1522, 1787, 2374, 2849, 2966, 3178, 3333, 3420(2), 3489, 3618, 3871, 3935, 4576, 4722, 5374

kaç “birkaç” 1432, 2856, 5664

kem “az, eksik”

k. nesne 461

4.25. Çok az (*Zu wenig*)

azacuh 1976, 2916

azacuk 245, 308, 2352, 2801, 4705, 4815, 4995, 5651

kız “kıt, az bulunur, pahalı” 2015, 3095, 3164

4.26. Yok, sıfır (*Nichts, Null*) → 3.4.

4.27. Eşit büyüklük ve miktarda (*Gleiche Größe und Menge*)

4.28. Ekleme, katmak, ilave etmek (*Hinzufügen*)

kat- 2197, 3088

4.29. B.k.e b.ş.i sağla-, temin et-, tedarik et- (*Versorgen*)

düz-

eksügin düz- 2831

gör-

eksügi gör- 4021

hâzır kıl- “temin etmek” 3337

vir- “vermek” 1334

4.30. Al-, alıp götür-, birinin elinden b.ş.i al-; azalt-, indir-, düşür- (*Wegnehmen, mindern*)

al- 331, 394, 454, 478, 479, 522, 523, 527, 566, 890, 946, 953, 954, 1034, 1091, 1093, 1159, 1166, 1289, 1291, 1305, 1314, 1339, 1427, 1521, 1545, 1567, 1574, 1591, 1621, 1659, 1709, 1723, 1771, 1785, 1792, 1797, 1947, 1967, 2056, 2131, 2149, 2245, 2375, 2394 2, 2405, 2424, 2425, 2436, 2449, 2454, 2473, 2520, 2538, 2543, 2628, 2670, 2700, 2703, 2723, 2818, 2850, 2865, 3037, 3086, 3091, 3122, 3166, 3171, 3221, 3229, 3242, 3313, 3466, 3594, 3641, 3690, 3697, 3743, 3825, 3940, 3983, 3990, 3992 2, 4141, 4176, 4213, 4226, 4245, 4259, 4288, 4298, 4379, 4410, 4423, 4462, 4465, 4475, 4497, 4528, 4670, 4691, 4692, 4744, 4759, 4763, 4776, 4782, 4812, 4816, 4857, 4859, 4860, 4943, 4944, 4960, 4991, 4993, 5064, 5079, 5094, 5162, 5265, 5275, 5299, 5306, 5319, 5341, 5347, 5409, 5566, 5576, 5678

ala götür- 1076

alıcı ol- 5690

bile al- “yanına almak” 779, 1064, 3315, 4455

ele al- 510, 620, 1259, 1610, 1637

elinden al- 1165, 1620, 1793, 2390, 2454, 3303, 3788, 4313

elinden alma- 3056

eline al- 410, 1156, 1171, 1220, 1253, 1870, 2328, 2481, 2656, 3776

alıbil- 4285

alıvir- 4286, 4521

alma- 934, 1286, 1586, 1743, 3004, 3006, 4567, 5365

alıma- 2706

apar- “alıp götürmek” 2698

git- “ortadan kalkmak” 4637

götür-

aradan götür- “ortadan kaldırmak, götürmek” 843

4.31. Harcamak, tüketmek (*Verbrauchen*)

düken-

kuvveti düken- 4964

şabrı düken-

şabrum dükendi 588

düket-

sözi düket - 5569

sözin düket- 3502

4.32. Artan miktar, kalan, artık (*Rest*)

kalan “geriye artan, gerisi, arkadaki” 351, 407, 446

koyka “bırakılan şey, metrukat” 2375

4.33. Bağlamak, iki ya da daha çok şeyi birbirine bağlamak (*Verbinden*)

bağla- “bir yere bağlamak, tutturmak”

atını bağla- 2855, 2940, 4071

bil bağla- 1959 → **9.24.**

bilini bağla- 1270 → **9.24.**

göñül bağla- 311, 538 → **10.57.**

gözin bağla- 2723, 4150 → **9.71.**

heves bağla- 3413 → **10.35.**

himmetin bağla- 1984 → **9.36.**

nazar bağla- 2890 → **7.11**

şaf → **3.36.**

şaf bağla- “saf tutmak” 3436

ümîzini bağla- 395, 2495 → **10.34.**

bağla- “iki ya da daha çok şeyi birbirine bağla-”

ayağların bağla- 3353

el bağla- 3593 → **15.22.**

elin bağla- 4503 → **18.23.**

iki elin bağla- 1051 → **15.22.**

bağlu 4935

4.34. Ayırmak, ayırt etmek, birbirinden ayır- (*Trennen*)

ayır- 1183, 2386

ayırabil- 2832

4.35. Sayı, adet, çokluk (*Zahl*)

deñlü

bu deñlü 5005

şağış “sayı” 5062

raşam (Ar.)

raşam ur- 5118

4.36. Bir (Eins)

bir 44, 75, 370, 829, 925, 1123, 1205, 1219, 1594, 1705, 2096, 2505, 2849, 2879, 2892, 3123, 3660, 3666, 3901, 4020, 4549

yaluñuz “tek, bir”

y. oğuldur 3148

4.37. İki (Zwei)

573, 651, 806, 829, 925, 947, 996, 1008 2 , 1053, 1123, 1151, 1205, 1215, 1219, 1308, 1484, 1485, 1486 2 , 1540 , 1594, 1705, 1767, 2032, 2088, 2096, 2163 , 2193, 2194, 2211, 2213, 2218, 2337, 2377, 2379, 2389 2 , 2395, 2435, 2474, 2481, 2523, 2617, 2653 2 , 2691, 2820, 2849, 2879, 2892, 3033, 3047, 3123, 3463, 3474, 3519, 3572, 3652, 3660, 3666, 3669, 3674, 3901, 3908, 3987, 3993, 3995, 4020, 4036, 4359, 4426, 4471, 4488, 4549, 4688, 4692, 4760, 4816, 4817, 4885, 4899, 5094, 5187, 5249, 5265, 5271, 5357, 5560, 5599

ikiledin 3008, 4621, 4726

4.38. Üç (Drei)

947, 996, 1123, 2474, 3934, 4359, 4692

4.39. Dört ve daha fazlası (Vier und mehr)

altı 797, 789, 2849

biñ 351, 444 3 , 560, 622, 790, 1195, 1228, 1484, 2120, 2552, 2636, 3589, 3908, 4066, 4324, 4589, 4833, 4920, 5012, 5064, 5514

altı biñ 789

biş on biñ 2475

iki biñ 3908

on biñ 2528 2 , 2929, 4390

üç biñ 3934

yüz biñ 1228, 1423

biş “beş” 797, 2849

dört 5563

elli 608, 3160, 3956

e. mişkāl 3160

elliden çoğ 413

elli biñ 446, 3160

on 1077, 1316, 1343, 2528, 4471

on biş 1077

on iki 1078, 1343

otuz 1076

tümen 3635

yüz 155, 1670, 2115, 2368, 2442, 2622, 2660, 3886, 4189(2) , 4458, 4770, 5117, 5218, 5639

iki yüz 388, 672, 789, 791, 3162, 4428, 4468, 4473, 4859, 5062

sekiz yüz biñ 383

yüz artuğ “yüzden fazla” 2125

yüz biñ 444, 1228, 1423, 4920, 5116, 5512

yidi yüz elli vü bir 370

yidi yüz [ü] elli [vü] seksen 5701

4.40. Sonsuz, sınırsız, çok sayıda, çok büyüklük, miktar (*Unendlich viel, unendlich groß*)

biñ “binlerce, pek çok” 168, 1931, 4833

biñ biñ “binlerce 3885

biñ anca “bin katı” 1907

biñ dürlü ‘pek çok, türlü türlü’ 1190, 1583, 1781

biñ yaşa! 1739, 5317

biñden öküş 2112

haddi yoğ 107, 1740, 5131

hadsüzün “sonsuz, sınırsız” 3596

oransuz 4314

tümen 3635

4.41. Birlik, bütünlük (*Gesamtheit*) → 15.10

derc eyle- 1474

derc ol- 5623

diril- “bir yerde toplanmak” 2117, 4895

dirneş- “bir yere toplanmak” 4894, 4896

dükeli 824

ķamu 21, 38, 41, 44, 45, 65, 69, 73, 109, 114, 116, 128, 167, 281, 305, 326, 375, 380, 399, 414, 423, 427, 432, 433, 434, 442, 447, 450, 455, 462, 526, 531, 583, 589, 595, 597, 608, 609(2), 616, 643, 667, 695, 758, 823, 828, 829, 839, 862, 927, 963, 1058, 1100, 1226, 1266, 1268, 1353, 1389, 1424, 1452, 1589, 1651, 1855, 1856, 1869, 2033, 2057, 2103, 2114, 2118, 2208, 2270, 2291, 2435, 2525, 2603, 2688, 2703, 2710, 2754, 2764, 2831, 2957, 2977, 3060, 3401, 3452, 3464, 3530, 3609, 3628, 3646, 3648, 3650, 3685, 3975, 4047, 4127, 4149, 4201, 4270, 4280, 4326, 4434, 4547, 4573, 4699, 4783, 4890, 4894, 4900, 4910, 4923, 4942, 5012, 5021, 5030, 5042, 5094, 5106, 5133, 5162, 5176, 5181, 5215, 5238, 5242, 5270, 5273, 5302, 5306, 5319, 5332, 5376, 5422, 5427, 5487, 5557, 5573, 5575, 5584, 5686(2)

ķamumuz 1294, 2289, 3621, 3640, 5043 → **2.12.**

ķamuñuz 4895, 5037 → **2.12.**

ķamusı 27, 33, 47, 119, 329, 348, 386, 389, 416, 454, 460, 470, 790, 813, 845, 848, 941, 986, 1079, 1155, 1265, 1269, 1345, 1368, 1696, 1859, 1904, 2122, 2131, 2642, 2762, 2823, 2947, 3606, 3787, 3798, 3865, 3877, 3881, 3982, 4223, 4320, 4406, 4469, 5172, 5260, 5476, 5580

ķamusı māl 812

tamāmet 1104

4.42. İkiye bölmek, ayırmak (*Teilen*)

ayır- 5214

bölük 1654

4.43. Kat, tabaka (*Schicht*)

ķat

deñiz ķatı 4612 → **1.19.**

yidi ķat gök 2750, 4488 → **1.1.**

yidi ķat altı yir 2750 → **1.2.**

yüz

deñiz yüzi 3431 → **1.19.**

gökler yüzi 3476 → **1.1.**

yazı yüzi 1152 → **1.12.**

yirüñ yüzi 1865 → **1.2.**

4.44. Tel, lif, sinir (*Faser*)

4.45. Kesir, çok küçük bir parça (*Bruchteil*)

rub (Ar.) “dörtte bir, çeyrek” 1835

zerre (Ar.) 1582

4.46. Bitmemiş, eksik, tamamlanmamış, bölük pörçük, tam olmayan (Unvollständig)

eksük 1085, 3337, 3346

nā-tamām 3346

4.47. Bölüm, mevki, sınıf (Klasse)

aşağ 822

yüce 822

4.48. Bağlılık, bağlı, ait olma (Zugehörig)

4.49. Bağlı olma- (Nicht zugehörig)

4.50. Daha yüksek derece (Hoher Grad)

artuğ “daha fazla” 4330 → 4.3.

yigrek “daha iyi” 200, 771, 898, 1172, 1576, 2231, 3255, 3480, 4032, 4609, 5037, 5304, 5466, 5584

y. düş- 5240

y. ol- 182, 367, 664, 703, 1863, 1935, 2542, 4241

yigirek 307

4.51. Daha çok yüksek derece (Höherer Grad)

deñlü

bu deñlü 5361

şu deñlü 2189, 4648, 4678, 4888

ol deñlü 4897, 5327

ne deñlü 5413

ħadd “derece”

bu ħadde 4845

ol ħadde 2072, 2522

şol ħadde dek 3507

katı “(derece belirtir) çok, pek”

ķ. yavuz 2142

yigin “üstün” 5450 → 9.42.

4.52. En küçük derece, daha küçük derece (Geringerer Grad)

birez 350, 557, 634, 1012, 1237, 1424, 1855, 1914, 1928, 2042, 2096, 2334, 2381, 2629, 2894, 2895, 3246, 3443, 3553, 4218, 4621, 5611, 5623

birezcük 3902, 5609

5. Varlık, yaratık, mahluk (*Wesen*)

5.1. Varlık, hayat, var olan, mevcut olan, geçinme, hayatını sürdürme (*Existenz, etwas, wirklich*)

āb-ı ḥayāt 3326, 3946, 4450 → **2., 6.8., 7.63.**

āb-ı ḥayvān 1224, 2127 → **2., 6.8., 7.63.**

bol- 22, 1580, 2030, 2971, 4586

bola kim 1496, 1663, 2535, 2704, 2720, 2847, 3284, 3530, 4737, 5373(2), 5671

bolay ki 4723

bolay kim 3721, 3902, 4038, 4053, 4432

bünyād (Far.) “varlık, mevcudiyet” 1825

cān (Ar.) “varlık, hayatıyet” 3, 26, 27, 34, 42, 55, 90, 278, 292, 322, 501, 585, 661, 704, 714, 775, 1132, 1178, 1223, 1228, 1415, 1433, 1568, 1795, 1821, 1877, 1878, 1930, 1948, 2001, 2040, 2056, 2063, 2252, 2256, 2349, 2459, 2494, 2595, 2838, 2898, 2901, 2916, 2937, 2958(2), 2960, 2993, 3011, 3018(2), 3222, 3226, 3235, 3248, 3260, 3365, 3470, 3554, 3559, 3560, 3643, 3676, 3804, 3811, 3818, 3820, 3836, 3941, 3992, 4116, 4120, 4199, 4250, 4255, 4475, 4526, 4560, 4600, 4681, 4879, 4914, 4940, 4976, 5045, 5225, 5424, 5453, 5496, 5520, 5669

cān alıcı 4475 → **2.41.**

cān vir- “hayat vermek, canlandırmak” 20, 398 → **22.6. - Yaratılan** 2521

cān terkini ur- 3820

cān vir- “ölmek, son nefesini vermek” 671, 1605, 5496 → **2.40.**

cāna boyan- 322

cāna kaşd it- 2959 → **2.41.**

cānuña kaşd eyle- 3226 → **2.41.**

cān oda biraḥ- 3235 → **10.39.**

cāndan ır- 3248 → **10.39.**

cānı oda at- 2001 → **9.72.**

cānın yabāna at- 714

cānumı yābāna biraḡam 3818

cānın yoğa şay- → **10.39.**

c.-dı 3222

cānın yoğa kı-

cānumı yoğa kıdum ise 2937 → **10.39.**

cānuña kaşd eyleme 4940 → **10.39.**

cānına kıy- “öldürmek” 3811, 4938 → **2.41. Töten**

cānına şusa- 3365 → **10.39.**

cānum terkin urmuşam 1581 → **9.20.**

cānuma yitür- 2494

cānumı aluram 775 → **2.42.**

cānuma kıymağıl 704 → **2.41.**

cānuñ oda at- 90, 2040 → **9.72.**

cānından ramak kal- “ölecek duruma gelmek, son bir nefeslik canı kalmak” 3559

cānum 555, 707, 1931, 2007, 4604

cānumuz 1282

cānum cānı 2032, 3294 → 24.

cānumuñ cānı 539, 2962 → 24.

cānuña nüş 1795

cānavar “canlı” 42, 1344, 2937, 2943, 2945, 2956, 3425, 3880

cānlu 21, 2957

cānsuz 1879

diri “canlı” 280, 703, 708, 1834, 2575, 2863, 2898, 5149

diridüğini “hayatta olduğunu, yaşadığını” 3800

diri kal- 798, 3404

diri kalma- 1586, 2647

diri kıl- “canlandırmak, hayata döndürmek” 653, 660

diri ol- 43, 1597

diril- “hayata dönmek, can bulmak” 1450, 2445, 5294

dirilt- “hayat vermek” 83

hāşıl ol- “olmak, meydana gelmek” 401

iç

için tokı- “solumak” 2497

kop- “kıyamet günü dirilmek, haşrolmak” 261 → **22.9.**

muṭlaḡ (Ar.) ‘nihai varlık’ 5677 → **18.23.**

nefs (Ar.) 257, 315, 1990, 3838, 3975

nefsin kov- 3837

nefsine uy- 1986

nefsini şı- 3838

nefsüne uymağıl 90

nesne 33, 38, 45, 56, 58, 70, 73, 161, 169, 201, 207 2 , 318, 345, 554, 555, 656, 1079, 1136, 1398, 1433, 1436, 1786, 1901, 1933, 1992, 2015, 2124, 2358, 2619, 2965, 3000, 3298, 3523, 3912, 4141, 4145, 4228, 4273, 4280, 4326, 4348, 4580, 4589 2 , 4606, 4875, 5080, 5099, 5138, 5396, 5397, 5544, 5584, 5664

‘aceb nesne 1195

eyü nesne 4603

kem nesne 461

yoh nesne 729

yok nesne 577

nesene ‘nesne’ 1007, 1434, 2357, 4147

nesene bit- 1997

ol- 56, 62, 76, 91, 92(2), 93, 97, 108, 109, 168(2), 175, 177(2), 189, 191(2), 192, 194, 196(2), 199(2), 200, 212, 216 , 220 , 221, 223, 231, 233 , 236, 240, 246, 248, 250, 251(2), 252, 277, 287, 288, 292

hayāl ol- 1517

olıcı

gizlü olıcı 5391

olıcı ol- 3331

tuş olıcı olur 4280

oluş “oluş” 3859

olma- 144, 193, 194, 236

ramağ (Ar.) “ hayat kalıntısı, ancak nefes alacak kadar vücutta kalan hayat” 3559

tur- 1415

var “var, mevcut” 28, 37, 42, 58, 79, 84, 88, 152, 197, 198(2), 200, 293, 302, 306, 308, 347, 374, 375, 379, 382, 385, 414, 435, 442, 443, 479, 498, 504, 558, 602, 675, 722, 801, 822, 828, 848, 861, 902, 927, 1040, 1102, 1105, 1134, 1168, 1230, 1239, 1320(2), 1334, 1344, 1347, 1357, 1387, 1389, 1407, 1439, 1492, 1533, 1564, 1578, 1677, 1686, 1775, 1818, 1909, 1968, 2131, 2136, 2147, 2201, 2219, 2296, 2319, 2325, 2337(2), 2339, 2357, 2365, 2423, 2474, 2498, 2504, 2551, 2652, 2713, 2829, 2842, 2875, 2888, 2945, 2974, 2985, 3015, 3029, 3050, 3061, 3075, 3106, 3127, 3133, 3153, 3229, 3260, 3298, 3319, 3332, 3343, 3421, 3425, 3463, 3477, 3488, 3538, 3556, 3612, 3625, 3662, 3674, 3708, 3729, 3757, 3838, 3863, 3871, 3880, 3913, 3921, 3952, 3968, 3970, 3986, 4013, 4035, 4118, 4127,

4128, 4148, 4153, 4163, 4204, 4239, 4249, 4261, 4263(2), 4317, 4324, 4325, 4331, 4368, 4384, 4404, 4458, 4508, 4514, 4749, 4762, 4766, 4797, 4868, 4875, 4886, 4893, 4917, 4976, 4982, 4991, 5081, 5181, 5188(2), 5242, 5244(2), 5276, 5286, 5288, 5312, 5473, 5477, 5478, 5631, 5634, 5646, 5657

varı 4405, 4618, 4725, 4776, 5396

cihānda varum 2007 → 24.

elinde varın 1063

ne var 81, 112, 141, 255, 305, 1395, 1407 , 1496, 1527, 1532, 1680, 1988, 2101, 2164, 2199, 2301, 2304, 2315, 2509, 2585, 2759, 2937, 3152, 3185, 3241, 3284, 3423, 3476, 3638, 3946, 4171, 4174, 4228, 4314, 4353, 4445, 4872, 5266, 5365, 5408, 5492, 5525, 5585, 5625

var eyle- 5491

var olğıl! 1841

5.2. Mümkün olabilir, muhtemel, olası (*Möglich*)

belki 1596, 3587, 3954, 4920, 5014, 5186

mecāl (Ar.) “imkan, olanak” 5631

ol-

ola 1612, 2105

ola ki 634, 3104, 3906

ola kim “ola ki, belki, bir ihtimal” 97, 175, 223, 288, 340, 570, 635, 735, 737, 1013, 1361, 1386, 2070, 3821, 4715, 4770, 5534

olmasun 1730, 3166, 5297, 5379, 5482

olmasun kim 4790

olur ki 3677

olur kim 1134

şanasın kim ‘sanki’

şanayduñ ‘sanki’

yol “imkan, olanak, fırsat”

yol bul- ‘imkan bulmak’ 937, 1388, 2238, 2961

yol ol- “imkanı olmak” 1419

yolda ol- “gerçekleşmek üzere, gerçekleşmesi muhtemel” 2324

5.3. İmkansız, olanaksız (*Unmöglich*)

muḥāl (Ar.)

m. ol- 470, 1518, 2617, 4982, 5541

olmayası

olmayası sevdā 2901

yoh

yoh iş 2901

yok 656

yok fikr 556

yok nesne 577

yol “fırsat, imkan, olanak”**yol bulma-** “fırsat bulmamak” 668

yol bulunma- ‘imkanı olmamak, imkansız, olanaksız ’ 2222 → 5.5.

5.4. Akla yakın, olası (Wahrscheinlich)**ma`kūl (Ar.)** 3266

m. sözler 4017 → 12.16.

5.5. İhtimal dışı, olası değil (Unwahrscheinlich) → 5.3.**yol bulunma-** “imkanı olmamak, ihtimal dışı, imkansız, olanaksız” 2222**5.6. Belli (Gewiss)****bellü** 661, 1216, 2966, 3131, 4222, 4885, 5434

bellü kişi 3622

bellüsi 1624, 1734, 4401**mu`ayyen (Ar.)** “belirli” 321**5.7. Belli değil, belirsiz (Ungewiss)****belürme-** ‘belli olmamak, belirsiz’ 4448**belürsüz** ‘belirsiz’ 2807**ne bellü** 162, 2766, 3883

kim bilür 5098

Tanrı bile “Allah bilir” 4736

5.8. Nitelik, özellik, durum, yaratılış, karakter, üslup, şekil, biçim (Beschaffenheit, Art, Form)**eyle** 5455**görk** 105**kişirek** “daha insan”

k. ol- “daha insancıl olmak” 252 → 2.13.

şāh “büyük, gösterişli” 456**5.9. Özellik, nitelik, ayırıcı, belirleyici özellik, vasıf, görev, sıfat (Eigenschaft)**

hāşıyyet (Ar.) 4249 → **5.10., 10.2.**

vaşf (Ar.) 123, 498, 1086, 2592, 3947

vaşf it- 5504 → **12.36.**

vaşf-ı hāl 1371, 1474, 2427

5.10. Önemli, esaslı ; aslen, başlıca, asıl (*Das wesentliche – wesentlich*)

ulu “önemli, asıl, başlıca”

ulu hāşıyyet 4249 → **5.9., 10.2.**

5.11. Bir canlının her türlü davranış biçimi (*Verhalten*)

amel (Ar.) “iş, davranış” 315, 5582

amel it- 5553 → **it-**

bulın- “ bir işte, bir davranışta bulunmak”

şarp işde b.- 5015

eyle- 8, 18, 336, 606(2), 1484(2), 2078, 2601, 2653, 2699, 3176, 3181(2), 3352, 3956, 4164, 4179, 4324, 4418, 4522, 4633, 4781(2), 4829, 5116, 5117(2), 5480

āh eyle- 418, 1502, 2008, 2021, 2035, 3797, 4107, 4672, 5229

ādeti eyle- 1271

adl eyle- 5037, 5495, 5554

adl ü dād eyle- 5376

afv eyle- 4384

ahd eyle- 1070

alef eyle- 4563

ām eyle- 22

arz eyle- 282, 2688, 4273, 4850

āşikār eyle- 4787

ayān eyle- 1713, 2103, 3499

azm eyle- 464, 5310

baḥş eyle- 82

başhun eyle- 2606

başte’l-keḷām eyle- 5636

bāzırgānıḡ eyle- 3206

beḡā eyle- 5537

beyān eyle- 3499

bî-ḡaber eyle- 2334

boş eyle- 1645

böğün eyle- 4116
 cehd eyle- 3093, 5262
 cem[°] eyle 1231
 cezm eyle- 464
 cüş eyle- 2744
 çäre eyle- 1953, 4575, 4972
 (sözi) çoğ eyle- 107
 delü eyle- 4156
 derc eyle- 1474
 dermānın eyle- 3077
 direk eyle- 3175
 du[°]ā eyle- 399, 422, 448, 452, 651, 854, 905, 975, 1067, 1096, 1720, 2096, 3008, 4717, 5412
 düğün eyle- 1942, 3241, 3635, 5088, 5091, 5322
 (yüregi) düp eyle- 4627
 dürlü eyle- 3188
 düz eyle- 427
 düzen eyle- 41
 egren eyle- 4059
 emr eyle- 5
 endîşe eyle- 325, 4179, 4827
 esen oğuz eyle- 4054
 esen uğur eyle- 5433
 eşer eyle- 884, 1366, 5630
 esîr eyle- 1989
 fahr eyle- 194
 fark eyle- 259, 2222
 fazl eyle- 5495
 feryād u āh eyle- 645
 fidā eyle- 4771, 4879
 figān eyle- 869, 1374, 1399, 2458, 3961, 5497
 figār eyle- 572
 fikr/fikir eyle- 955, 4228, 4720, 4844, 5303
 fitl eyle- 3807

ğadr eyle- 2016
 ğırıv eyle- 2387
 ğulū eyle- 4220, 4783
 güç eyle- 216, 4555, 4786, 5556
 günāh eyle- 2008
 ħaber eyle- 818
 ħall eyle- 4593
 ħarāb eyle- 1434
 ħarc eyle- 1474, 4006, 5623
 ħaref eyle- 4221
 (sözi) ħatm eyle- 1102
 ħayr eyle- 256
 ħāzır eyle- 1789
 helāk eyle- 2384
 helāl eyle- 812, 3734
 ħışm u kūsü eyle- 1983
 ħōn eyle- 1115, 5091
 ħoş eyle- 3701
 ħulķ eyle- 2078, 3518, 4214, 5077
 ħükm eyle 3643
 ħürmetler eyle- 3098
 ılan eyle- 3182
 ıraĝ eyle- 4152
 ihtiyār eyle- 5491
 ihtiyāt eyle- 2131, 3330, 3504, 4587
 intizār eyle- 3472
 iş eyle- 227, 2773, 4628
 ıış eyle- 5157
 ıışret eyle- 4259, 4895
 ıışret ü zevķ eyle- 3444
 ıtāb eyle- 301, 2196
 ıtibār eyle- 2666
 itlik eyle- 4757
 ittifāk eyle- 3595

ivāz eyle- 4770

ķabūl eyle- 1990, 2292, 4727

ķahr eyle- 80, 5129

ķan eyle- 3182

ķār eyle- 4787

ķarār eyle- 3472

ķaşd eyle- 1821, 1878, 2384, 3226, 5614

ķavl eyle- 4614

ķemend eyle- 1748

ķerem eyle 4773

ķesād eyle- 4784

ķılınç eyle- 2189, 2840

ķıyām eyle- 4208

ķıyās eyle- 1676, 1809, 1864, 2029, 2286, 3761, 3808, 4192, 4311, 4509, 4711, 5328, 5541

ķin eyle- 4116

ķitāb eyle- 2037, 5342

ķul eyle- 1702, 4727

ķullıg eyle- 833

ķullıķ eyle- 2193

ķuţf eyle- 4846

ķāt eyle- 1221

ķekr ü āl eyle- 2703

ķeyl eyle- 2800, 3917, 4825, 4901

ķuķıbb eyle- 1052

ķuşk eyle- 5485

ķazar eyle- 517

ķedim eyle- 4

ķişān eyle 1960

ķuş eyle 1619

örce eyle- 2723

ören eyle- 1825

pişe eyle- 325

renc eyle- 561

revā eyle- 399
 revān eyle- 690, 1399
 şabr eyle 4222, 4837
 şağır eyle- 2755
 şalā eyle- 1061, 2477
 savaş eyle- 4341
 şöhet eyle- 1866, 4139
 soymaç eyle- 3387
 şāh eyle- 418
 şer eyle- 4240
 şerh eyle- 365, 3877, 4974, 5178, 5330
 şikār eyle- 1178
 şükr/şükür eyle- 4827, 5148, 5290
 taqdîr eyle- 559
 tama[°] eyle- 2476, 5187
 tamām eyle- 356, 373, 5092, 5487, 5636, 5698
 tap eyle 1689, 2415
 tārūmār eyle- 1179
 ta[°]zīm eyle- 3596
 tedbîr eyle- 2710, 4324
 telef eyle- 4221, 4563
 tercüme eyle- 5615
 terk eyle- 1805, 2214
 ton eyle- 1290
 toy eyle- 2069
 turaḥ eyle- 2373
 (gözin) tuş eyle- 4804
 (kendüzin) ucuz eyle- 5126
 ulu eyle- 609
 ulu beg eyle- 3120
 ululuğın eyle- 1044
 ululuk eyle- 825, 989
 un eyle- 3539
 var eyle- 5491

yād eyle 5542
 yalın eyle- 4503
 yarağ eyle- 1084, 1086, 2108
 yarağ eyle- 341, 1032, 1074, 5090
 yarım eyle- 2596
 yat eyle 2336
 yir eyle- 3012
 yiynicek eyle- 5672
 yoğ eyle 5464
 yol eyle- 4863
 zārîlîğ eyle- 712
 zehr eyle- 80, 5129
 zevk eyle 1258, 1294, 4172
 zîr ü zeber eyle- 517, 1367
 ziyān eyle- 1206
 neyledi 4608, 5096
 neyledügümi 2829
 neyledük 2572
 neyledüm 1881
 neyler 2496
 neylerse 5235
 neyleye 4505
 neyleyem 1408
 neyleyesin 1701
 neyleyesümi 3197
 neylesün 2541, 3542
 neyleyeven 3328
 neyleyevüz 4761
 neyleyiser 2420, 4200
eylet- 3725
eyleme- 181, 696, 1907, 2667
bir sözi eylemedi iki 3123
 birini biñ eyleme 560
 cüş eylemeye 1642

gile eylemeye 742

fāş eyleme 3663

fuzullık eyleme- 2403

gedük eyleme- 5428

iltifāt eyleme- 2399, 4636

kaşd eyleme 4940

lāğ eyleme 1754

lecāc eyleme 5457

meyl eyleme- 2675

müşkil eyleme 2662

red eyleme- 5122

şerîk eyleme 4011

ţanz eyleme- 5391

ţuraḥ eyleme- 1938

yad eyleme- 3519

neyledüğün 50

neyle- 52, 203, 258, 721

fi'l (Ar.) “davranış, iş” 2268, 3567, 4240, 4444

id- 2504, 2810

İdesidi 2404

başhun idici 2608

ḥîle idici 2624

çāre id 2269

didim didim id- 5

iḥtiyāt id 5456

yim id- 5

idebil- 1228

ideme- 2085

baḥş ideme- 409

idibil- 280

idilme-

farḳ idilme- 1446

idin-

demürden yürek idin- 2132

döşek idinüp 2855

fıkr idin 244

güyegü idin- 2802

harîf idin- 287

ayağı tozın sürme idin- 138

idinme-

°âdet idinme- 316

işle- 451, 689, 1129, 2329, 2630, 2811(2), 3294, 3698, 4156, 4606, 4925 →

15.18.

iş işle- 172, 1404, 2177, 2312, 2324, 2397, 2439, 2539, 2621, 2768, 2903, 3294, 3391, 4092, 4133, 4339, 4680, 5418, 5439, 5477

işleme- 1129 → **15.18.**

it- 225, 768, 835, 1020, 1060, 1168, 1658, 1747, 1750, 2062, 2162, 2176, 2201, 2332, 2343, 2405, 2519, 2607, 2642, 2771, 2843, 2871, 2902, 3074, 3100, 3318, 3510, 3690, 3696, 3725, 4064, 4292, 4385, 4792, 4985, 5060, 5151, 5315, 5455, 5572, 5617

acı it- 3614

°adl it- 2268

°afv it- 5134

âh it- 519, 587, 2006, 2012, 4809

°ahd it- 984, 1061, 4654

alkış it- 998

alaḥ bulaḥ it- 2582

°amel it- 5553

°arż it- 4942

āzād idem 1290

°azm ü meyl it- 4744

baş it- 311

baş ḳorḥusı it- 3773

belā it- 3483

ber-ā-berlik it- 487

be-rāh it- 5083

bîgāne it- 4970

bilüsüzlik it- 5200

cehd it- 984, 1164
 cem[°] it- 5345
 cömerdlığ it- 2303
 çäre it- 1925, 1949, 1951, 2055, 2543, 3824, 5550
 çevüklik it- 2414
 dāstān it- 599
 da[°]vî it- 84
 du[°]ā it- 852, 1723, 1964, 5567
 düzgün it- 2785
 elinden gelürin it- 737
 endîşe it- 1000
 eşer it- 680, 738, 4624
 etmek it 5455
 eylük it- 225, 227, 237, 249, 5143, 5364, 5441
 eyü it- 2297
 fāriğ it- 2721
 fark it- (a) 201
 fark it- (b) 201
 fāş it- 352
 faẓl it- 2268
 ferāmūş it- 1174
 ferş it- 138
 fiğān it- 645, 772, 2225, 2874, 3755, 4866, 5429
 fikr it- 395, 471, 2432, 2907, 3698
 ğark it- 1195
 ğavgā it- 3481
 güc it- 3565
 güç it- 4290, 5139
 günāḥ it- 2809, 5361
 güne it- 5089
 güstāḥlıḥ it- 976
 ḥamle it- 2368
 ḥarāb it- 3561
 ḥarāmîlik it- 4566

harc it 3916, 5065

helāk it- 3778

helāl it- 539, 800, 2056, 2859

heves it- 719

ho it- 2754

hulk it- 178

hurūş it- 1073, 5509

hürmet it- 3999

içkü it- 2097

intizār it- 1731

iş it- 701, 1539, 1656, 1808, 2244, 2326, 2633, 2788, 3702, 4078, 4431, 4819, 4959, 5465

işāret it- 108

°iş ü zevk it- 3479, 5286

i°timād it- 5264

ittifāk it-- 5387

iveceklık it- 1579

ķabūl it- 759, 1008, 1024, 1741, 1769, 1858, 1905, 2104, 4423

kāhillık it- 1494

kār it- 1652

ķarār it- 961, 1714, 2393, 2483, 3084, 4521

ķaşd it- 545, 2959, 4549

ķavl it- 1094

keleci it- 1664

kendüye it- 3044

kerem it- 222, 2998, 4214, 4385

key it- 2621

ķılınç it- 5366

ķismet it- 4695

ķıyās it- 1513, 1691, 1829, 1886, 2048, 2109, 5615

ķul it- 2991

ķullıĝ it- 2280

ķulluĝın it- 89

ķullık it- 219, 407, 1208, 2836

luṭf it- 779, 1014, 1064, 1093, 1280, 2863
 meded it- 1628
 melāmet it- 1222
 meyl it- 335, 1431, 1839, 3500, 4573, 4705, 5033, 5352
 miskìn it- 1822
 muṭî it- 2794
 nazār it- 1636
 nūş it- 1174, 1219, 1641, 4258
 omaç it- 1433
 pādişāhlıguñ it 5437
 raḥmet it- 222
 revān it- 4994
 şabr it- 891, 944, 1410, 1492, 1576, 1594
 şatu bāzār it- 3870
 şayd it- 288
 şābāş u ça it- 365
 şāh it- 435
 şāzılık it- 3600
 şehîd it- 2758
 şikār it- 1652
 şükür it- 5202, 5569
 taḥsîn it- 1355
 ṭama it- 4752
 tamām it- 1349, 2102, 5261
 tebāh it- “harap olma, mahv olma” 571
 teferrüc it- 490, 1058, 1305
 terk it- 1903
 tevbe it- 95
 toğruluk it 270
 Ululuk it- 1210
 uşānlık it- 4079
 yad it- “kendinden uzaklaştırmak, yabancılaştırmak” 237
 yavuz it- 1455, 2446

yol it- 2000

zārılığ it- 2672, 2781, 5498

zārılığ it- 4391

zārılık it- 4108

zār zār it- 1536

zevķ it- 1326, 1830

zıkr it- 87

zulm it- 257, 4957

nitdi 3259

nitdidi 1658

itdür- 3208

tîmār itdür- 2826

itme- 1731, 2099, 2405, 2609, 2646, 2771, 4321, 4985, 5200

itmeyesi iş 3044

ārzū itme- 729

ayrılığ itme- 708

°azm itme- 2119

dilegin itme- 3147

dirîğ itme- 4282, 5424

eblehlik itme 3144

endişesin itme- 2388

eşer itme- 767, 776

farķ itme 1757

gile itme- 4162

güç itme- 3143(2)

ḥayr itme- 254(2)

helāk itmeye 295

iḥtilāṭ itme- 4587, 5456

iş itme- 5182

ķabūl itme- 1893, 2090, 2320

lāğ itme 3980

meyl itme- 1534, 1665, 4217, 5622

pîç itme- 2050

red itme- 899

savaş itme 5459

şuç itme- 4125

ṭama[°] itme 4146

(kendüzin) ucuz itme- 4951

bir sözüñüz iki itmedük 2088

ķılın- ‘herhangi bir davranışta bulunmak’

ķılınma- 2443

ķılınç ‘davranış biçimi, huy’ 2682

ķılınç 5161, 5366

ķılınç eyleme- 181

resm “davranış biçimi, tarz”

edeb resmi 1050

sîret (Ar.) “davranış” 2766

yap- 1334

göñül yap- 274

5.12. Durum, konum, nitelik, iç yüz, mahiyet (*Bewandtnis*)

ara 428

bu arada 2313

deñlü

ne deñlü 4354

ḥāl 161, 5295

ḥālet 21, 248, 1958

ķazıyye (Ar.) “husus, mesele” 2305, 2389, 2427, 2993, 3496, 4853

ma[°]nî (Ar.) 4931

ne ma[°]nî 460, 1304

ne ma[°]nîsi var 3757

5.13. İlişki, bağlantı (*Beziehung*)

bile “birlikte, beraber” 88, 156, 446, 925, 985, 1040, 1057, 1063, 1180

bileme “benimle” 1055, 1104

yol

göñülden göñüle aḥı yol olur 1420, 1698

5.14. Kesin, kesinlikle, mutlaka (*Absolut*)

bayık 26, 83, 540, 770, 875, 1503, 1564, 1677, 1695, 1763, 1835, 1850, 1873, 2071, 2340, 2549, 2576, 2624, 2647, 2716, 2779, 2833, 2983, 2988, 3154, 3407, 3620, 3633, 3891, 3909, 3980, 4014, 4315, 4601, 4724, 4778, 5232, 5598, 5637

bellü ‘belli, açık, aşikar’ 162, 661, 1216, 2966, 3131, 4222, 5434

bellü bil 752, 2696, 3091, 3229, 4285

bellü eyit 2245, 4885

bellüsi 1624, 1734, 4401

elbette 5080

elbetde 5634

gümānsuz “kesinlikle, mutlaka” 2036

ille 1435

lā-cerem (Ar.) ‘şüphesiz, kesinlikle, elbette’ 2137, 2351, 3220, 4080

lā-şek (Ar.) 2333

şek degül 2170, 5633

5.15. Kimliğin, hüviyetin kanıtlanması Kişiler hk. (*Identität*)

kimdür 952

ne yirden idüğini 952

5.16. eşit, benzer, aynı (*Gleich*)

anuñ bigi 1487, 1582, 1658, 2147, 2506, 2945, 3275, 3288, 3977, 4032, 4044, 4065, 4108, 4132, 4190, 4364, 4375, 4514, 4517, 4639, 4806, 4925, 4937, 5012, 5014, 5104, 5248, 5252, 5276, 5310, 5337, 5550, 5654

anuñ gibi 3702

bunuñ bigi 4925

‘aynî (Ar.) “aynı, tıpkı” 5273

bencileyin 1435

ber-ā-berlik it- “hemen hemen aynı olmak” 487

beñdeş 408

beñzeş- 2198 → 11.9.

farq eylemeklige yol bulunma- 2222

farq itme 1757

farq idilme- 1446

gūlāmāna ‘köle gibi’ 2159 → 19.7.

itleyin 2767

ķur “emsal, denk” 4143

mānend (Far.)

aya mānend 1274

mişāl (Ar.) “eş, denk, benzer” 1515**mişl (Ar.)** 3351, 3914**mukābil (Ar.)** 1671 → **11.9.****naẓîr (Ar.)** 5108

naẓîri yoğidi 3626

oḥşama- “benzetmemek” 2198 → **11.10.****perî-vār** 3332**pîlce** 2474**5.17. Benzer, uygun (Ähnlich)****muwāfiḳ (Ar.)** 406, 1337, 1622, 3189

muwāfiḳ ol- 4596, 5401

5.18. Birini taklit etmek, b.k.nin yaptığı her şeyi aynen yap- (Nachahmen)**öykin-** 3358**öykün-** 3037, 3774**5.19. Kural, usul, norm, standart, yönetmelik, kurallar (Regel)****dilegince** 5234**erkân (Ar.)** “kurallar, esaslar” 3604, 5104 (2)**resm (Ar.)** “tarz, adet, usul” 335

resm ile 5092

resm ü edeb 1277

resm ü yeng 3450

tarîḳ (Ar.) “yol, usul” 3604**yol** “usul, âdet”

ulular yolu 2635

yol tut- 2711

yolınca “usulünce, gereğince” 4543**yorı** “gidiş, yürüyüş, yol, tarz, usul” 2629**5.20. Kural dışı, istisna (Ausnahme)****bî-naẓîr (Far.)**

b. ol- “eşsiz, benzersiz olmak” 347

5.21. Sadece, yalnızca

yaluñuz 800

5.22. Farklı, ayrı, çeşitli (*Verschieden*)

ayruḥsı 4125

farḳ (Ar.) 245, 4057

farḳ eyle- 259, 2222 → **5.16.**

farḳ ol- 159

5.23. Türlü türlü, çeşitli (*Mannigfaltig*)

dürlü 1213

biş on dürlü (aş) 1033

biñ dürlü ‘pek çok, türlü türlü’ 1190, 1583, 1781

çoḡ dürlü 2016, 4397

çok dürlü 3727, 4214

dürlü dürlü (ta‘ām) 1919, 4841

kaç dürlü 82, 2616, 2702, 5620

ḳamu dürlü 281

5.24. Çok, pek, gayet

5.25. Karşıtlık, aykırılık, uymazlık, çelişki (*Gegensatz*)

5.26. Değişim, değişme, büyük değişiklik (*Veränderung*)

ayruḥsı ol-

ayruḥsı oldı bu ḥāl 4691

deḡşür- “değiştirmek” 1369

dön-

cihān dön- 209

devrān dön- 1213

ḥāl dön- 5541

ḳıla dön- 711

ḳarı- “yaşlanmak” 1213 → **2.3.** , 1722

ḳ.-an göñül 550 → **5.1.**

taḡyir (Ar.) “başkalaştırma, değiştirme; değişim”

taḡyîr ü tebdîl ol- 5595

tebdîl (Ar.) “değişim” 5595

ulal- “büyümek, yetişmek” 4291

5.27. Değişken, değişir, kararsız (*Veränderlich*)

bî-ḳarār 587, 734, 1298, 1395, 1428, 1601, 2496, 3522, 3777

b. ol- 1464

karâr git- 1438

karâr tutma- 2678

karâr tutama- 1524

karârî git-

ķ.-um g.-er 1948

karârî kapıl- “kontrolünü yitirmek” 1810

tondan tona gir- “kılıktan kılığa geçmek, şekil değiştirmek” 366

5.28. Yavaş yavaş, tedricen gelişme, gelişim (*Allmähliche, Entwicklung*)

büyi- “büyümek” 2307, 5206 → 2.12., 2.17., 2.19.

ulal- “büyümek, yetişmek” 4291

5.29. Bir anda, birdenbire olan değişim (*Plötzliche Veränderung*) → 7.15.1.

5.30. Değiş tokuş, değiştirmek (*Vertauschung*)

5.31. Yedek, yerine koyma, tazmin (*Ersatz*)

5.32. Geri dönüşüm, yeniden eski haline gelme, dönme (*Rückverwandlung*)

bayahılayın “eskisi gibi” 677

bayağılayın “eskisi gibi” 4631

5.33. Sebep, neden (*Ursache*) → 9.12.

niçün 180, 640, 707, 928, 937, 977, 1277, 1393, 1862, 1910, 2008, 2565, 2575, 2786, 3263, 3781, 3879, 3944, 4087, 4220, 4403, 4578, 5224, 5519, 5669

sebep

sebep ol- 913

5.34. Şart, koşul, durum, şartlar (*Bedingung*)

aḥvāl (Ar.) 447, 650, 1397, 2194, 2464 2 , 2610, 2801, 3247, 4173, 5045, 5526

aḥvālını şor- 650

baş çāresi “durum, koşul, şart” 2647

buñalsılığ ‘bunaltı, sıkıntılı, sıkışık durum’ 2841

eli taş altında kal- “sıkıntıya düşmek, ihtiyaç içinde olmak” 2635

ḥāl 1540, 1764, 1829, 2875, 2936, 3205, 3218, 3250, 4056, 4691 , 4738

ne ḥālde olursa 1458

ne ḥāldeyise 4446

ne ḥāle düş- 4826

yavuz ḥālde 883

ḥālet 2005, 2047, 2128, 3258, 4811

ne hâletde olursa “hangi durumda olursa olsun” 248

kaçansa “nasılsa” 2779

resm “durum” 3253, 3254(2)

bu resm ile 2587, 3049, 3128, 3373, 3537, 5326, 5640

bu resme “bu durumda, bu şekilde, böylece” 806, 864, 985, 987, 1177, 1401, 1488, 1634, 2964, 4022, 4173

şu resm ile 2376, 2583, 3646

şu resme 1098, 3604, 4733, 5605

uşda “şu durumda” 4328, 5237, 5269

yavuz “kötü, zor (durum)” 1953

5.35. Sebepsiz, nedensiz (*Ursachlos*)

5.36. Etki, tesir, sonuç (*Wirkung*)

‘ākıbet (Ar.) “sonunda” 4038

baş- “basmak, tesir etmek” 752

göñlini baş- 2251

dip “son, sonuç”

işüñ dibi belür- 4723

eşer eyle- ‘etki etmek’

cāna eşer eyle- 1366

şoñ uç “sonuç, netice” 216, 248, 3638, 4290, 4555, 4840, 4946, 5139, 5170, 5556

şoñ uci 137, 543, 1242, 1463, 1976, 2045, 2068, 2110, 2144, 2229, 2351, 2481, 2683, 3003, 3013, 3040, 3151, 3382, 3505, 3550, 3706, 3753, 3775, 3875, 3943, 4236, 4453, 4657, 4671, 4786, 4840, 4930, 4959, 4990, 5001, 5060, 5097, 5192, 5537, 5674

5.37. Güç, kuvvet, yetenek, yoğunluk, büyüklük, güç, iş gücü, eleman (*Kraft*)

bāzū “güç, kuvvet, pazu” 235

güç 235

bāzū güci 235

er güci 2747

5.38. Sertlik, şiddet, kabalık (*Heftigkeit*)

horyad (Yun.)

horyad ol- 5236

katı

katı söyle- 4757

yumruğ 5128

5.39. Zayıflık, b.ş.e karşı özel ilgi, sevgi, zaaf (*Schwäche*)

^cacz (Ar.)

^ca. yok 58

başı hoş ol- 3300

kapıl- “kapılmak, bağlanmak”

ķ.-mıssın 3888

göñli kapıl-

göñli ķ.-mayaydı 1529

göñül kapıl- 670

hayālūñe k.-mış idüm 1906

ķararı kapıl- “kontrolünü yitirmek” 1810

ķul ol- ‘tutkun olmak’ 106, 575

mübtelā (Ar.)

mübtelā ķıl- 1565

5.40. Kendine hakim olma, itidal (*Mäßigung*)

^caķlın tağıtma- 1556

dek тұr- “rahat durmak, uslu durmak” 3592, 3670

hükümüñde ol- “(bir şey üzerinde) iradesi olmak, hakim olmak” 93 → 9.2.

özin dir- 1556

5.41. Yapma, yaratma, üretme, üretim (*Erzeugung*)

bağla- “yapmak, inşa etmek” 1346, 3596 → 19.1.

düz- “inşa etmek, yapmak, kurmak” 1506, 3726(2)

düzen düz- ‘düzen kurmak’ 3971

sarāy(lar) düz- 1341, 1343, 2790 → 19.1.

taş u revāk düz- ‘çadır kurmak’ 836

düzet- “inşa etmek, yapmak, kurmak”

ağ düz- 1348 → 15.52

taş u revāk düzet- ‘çadır kurmak’ 960

tızağ düzet- 1130 → 15.52

düzet- “yaratmak, düzenlemek, tertip etmek” 31

düzil- “inşa edilmek, yapılmak” 485

düzme- 1316

iş gör- 766

kur- “yapmak, kurmak, meydana getirmek, inşa etmek”

çadır kur- 908 → **19.1.**

oldur- “yaratmak, yapmak” 9

ur- “yapmak, inşa etmek”

bünyād ur- 1315, 1321, 1332, 1340 → **19.1.**

yaşat- “yaptırmak, imal ettirmek” 1790

5.42. Yeniden üretme, üretim (*Wiedererzeugung*)

5.43. B.ş.in aşl, geldiği yer, kaynak, insan hk. köken (*Herkunft*)

aşl (Ar.) 5681

aşl u faşl 5681

bilinden sız- “soyundan gelmek” 4559

dede “ata” 393, 5681

ehl

temîz ehli “soyu temiz” 371

gel-

geldügi yir 5496

ma'den (Ar.)

hüner ma'deni 603

neseb ‘soy’ 344

uruğ 4515

uruğ “soy, sülale, hanedan” 2116

ne yirden idüğini 952

5.44. Yıkma, tahrip etme; yıkım, tahribat (*Zerstörung*)

obur- “çökertmek, yıkmak” 2862

ören 5391

vîrân 188

yıh- 545, 2862, 4299

yık- 204, 274, 4444, 5250

yıkıl-

göñülcüğümü y.-a 2230 → **15.26.**

5.45. Alma, elde etme, ulaşma (*Erhaltung -erhalt*)

aç-

kal'alar aç- 5367

al- 582, 949, 2384, 3088, 3122, 3987

girü al- 1165

alıbil- 3618

göñlin al- 987, 5161

göñlini al- 878

göñlüm alan 1603, 1645

göñlüm aluban 1179

göñlüñ al- 667

göñlüñi al- 889

aldur-

göñlin aldur- 1666

göñül aldur- “gönül kaptırmak, gönül vermek” 777, 1425 → **10.57.**

alma-

tahtum almaz ise 934

bul- 77

Hak’ı bul- 139

halāş bul- 101

hidāyet bul- 92

göñli diledügin bul-

göñli diledügin bulmuş idi 1922

ele gel- ‘elde etmek’ 784

ele gelme- 5585

ele gir- “kazanmak, elde etmek” 1801, 4401, 4430, 5566

ele girme- 762, 2358, 3917, 5646

ele getür- “elde etmek, sağlamak, kazanmak” 744, 994, 4030

göñlin ele getür “gönlünü kazanmak” 994, 4869 → **10.57.**

elden alıma- 4501

elinden al- 4313

eline gir- 577, 3168

elüñe gire 4408

eline girmiş degül 1075

elüme gire 1479

elümüze gire 594

elümüze girme- 1409

elikdür- “elde etmek, ele geçirmek, yakalamak” 469, 1753, 2904, 3070

idin-

güyegü idin- 2802 → 15.6.

ir-

murāda ir- 658

iriş- 122, 891, 4038

vişālūñe irişdüm 1906

vişālūñe irişmedin 880

ķazan- 5696

‘ilm ü edeb ķazan- 344

5.46. Kaybetmek, elinden kaçırmak, yitirmek

azıt- “kaybetmek” 4709

elden uç- 5544

elden uçur- 5086

elinden ķuşı uç- 4023

elümden uçupdur ķuşum 3566

fevt

fevt ol- 1456, 1901

fevt olmasun 1798, 5469

fevt ola olmasun 1612

gīt- 3840, 4199

nāmūs u ud gīt- 4170

ķaç-

elinden ķaç- 5005

ķaçur- 4946

yabāna biraķ- 2461

yabāna şal- 2477

yavu

yavu ķıl- 1216, 1786, 3116, 3965, 4079

yavu ķıldı kendüzini 1503

y.-mağıl bilüñi 275

y.-maya 5136

yavu ķul- 3876, 3896, 4202, 4981, 5426

yavu var- “kaybolmak, zayi olmak, yitmek” 881, 2783, 5483

yavu varısardur 1717

yavu varma- 3117, 3802, 4322, 5018

eylük y.-maya 2998, 4769

yil ol- → 1.6.

y.-dı 2136

zāyī (Ar.)

zāyī ol- 691, 4042

5.47. Olay (*Geschehnis*)

hikāyet (Ar.) 2390

vāqī'a (Ar.) 4118

veḳāyī (Ar.) “vakalar, olaylar” 360

5.48. Talih, baht, kader, kısmet, tesadüf (*Schicksal, zufall*)

baht (a) 1367, 2176, 2407, 3112, 4083, 4198, 5536, 5552

devlet ü baht 391, 420, 526, 4878

eyü baht 530, 1350

ferhunde baht 5103

iḳbāl u/ü baht 426, 3599, 5316

nîk-baht 500, 5227

ṭālī vü baht 1772

bahtlu kişi 2489, 5410

bahtulu 136, 280

bahtı on- (on- düzelmek, iyileş-)

hışsa (Ar.) “kısmet, pay, hisse”

h. yoḥ 3839→ 5.50

ḳazā (Ar.) 751(2) , 1932, 2005, 2134, 2324, 2350, 2477, 2488, 2564, 2565(2) ,

2677, 2759, 3406, 3456, 4085, 4149, 4203, 4522, 4969

ḳazā-yı Huzā 2564

ḳazā-yı İlāh 4683 (din kısmı)

ḳazā baş götür- 4156

ḳazā baş kaldur- 5124

kısmet 3122, 4174, 4839, 5536

kısmet it- 4695

kısmet ḳıl- 785, 5180

kısmet ol- 1477, 1605, 4051, 4167

kısmet olma- 890

taḳdîr (Ar.) 2491, 2995, 3698, 4229, 5125, 5468

t. eyledi 559

Tangrı t.-i 2153

yazı 3185, 3534

yazu 2941

yazu yaz- 2904

5.49. Mutluluk, yükselme, ilerleme, başarı; talih, şans, kısmet, baht (*Glück*)

baht (b) 391, 420, 426, 526, 1367, 1772, 2176, 2407, 2461, 2853, 3112, 3599,

4083, 4198, 5316, 5536, 5552

baht-ı ferruḥ 4878

eyü baht 530, 1350

ferḥunde baht 5103

nîk-baht 500, 5227

ne bahtlu 5410

ne bahtulu 136, 280, 2489

baḥtiyâr 1163

devlet 120, 379, 391, 420, 526, 658, 1803, 2059, 2318, 2452, 4551, 4625, 4878,

devlet sür- 658

devletümün çerāğı yana 2059

devletüm yüz tütisar 4625

fāl (Ar.)

fāl tüt- ‘uğurlu saymak, uğurlu görmek’ 2425

felāḥ (Ar.) “sıkıntıdan kurtuluş, rahatlama, mutluluk”

felāḥ bulma- 2624

ferhunde “mübarek, kutlu, uğurlu” 5103

furşat

furşat vir- 373

güvenç “sevinç, mutluluk” 382, 1976, 3555, 4838, 5328, 5153, 5537

güvenç bul- 268, 4314

güvencine ir- 1730

ıḳbāl 426, 3599, 5316

ḳutlu 653, 831, 1679

ḳutlu ḳıl- 1095

ḳutlu ol- 5619

mes'ūd (Ar.) 5583

mübārek (Ar.)

m. ol- 5702

m. vücud 1697

m. yüz 972, 991, 1025, 1065

sa'd (Ar.) “kutlu, uğurlu”

sa'd ol- 5583

sa'ādet (Ar.) 92

sa'ādet yolu 205, 2318

ṭālī° (Ar.) “baht, şans” 1522, 1772, 1784, 1803, 1926, 2275, 2460, 2540, 3189, 4018, 4154, 4625, 4651, 5499, 5583

ṭālī° imüñ gözi uyan- 2059

devletüm yüz tut- 4625

oñat düş- 4432, 5249

oñat gel-

işümüz o.-ser 2530

tuş gel-

işi tuş gel- 1640, 1854

tutaş gel- ‘(işi) rast gelmek, yolunda gitmek’

işi tutaş gel- 4821

yüzine gül- 3775

felek yüzine gül- 2193

5.50. Talihsizlik, şanssızlık, mutsuzluk, uğursuzluk, felaket, kaza, sıkıntı (*Unglück*)

ayak taş a tokın- “felakete uğramak, belaya çatmak” 4460

ayağ uñ taş a dokın- “felakete uğramak, belaya çatmak” 5462

bahtı dön-

bahtum döndi 2461

bahtı yavuz bah-

bahtum yavuz bahdı 3112

belā 752, 767, 1225, 1513, 1589, 2014, 2249, 2268, 2478, 2643, 2941, 2949, 2960, 3045, 3137, 3290, 3530, 3586, 3746, 4113, 4163, 4222, 4239, 4419, 4762, 5086, 5181, 5464, 5663

belā çek- 1904, 2918, 4163, 5131, 5643, 5651

belā çekme- 2266

belā gör- 4272, 4831, 5010

belā götür- 3002

belā işle- 1967

b. it- 3483, 4087

belā kop- 1190

belā odı 2276

belā tart- 4046, 4231, 4653, 5024, 5662

belā tartıcı 3565

belā yurdu 2355, 5540

belālar harāmîsi 2045

belā üşür-

belālar üşüren 5059

belāya şataş- 2489, 4527

belāya şataşma 5082

belāya toy- 4731

belāya uğra- 3469

belāyı şav- 2268

belālar içine yat- 3844

belālu 3508

buñ 2837, 4045

başa buñ gel- 1963, 2569

başı kayu ol- 4041, 5327, 5582

buña uğra- ‘sıkıntıya düşmek’ 2270

buñal- sıkılmak, sıkıntıya düşmek 2254, 2934

buñalsılığ “bunaltı, sıkıntılı, sıkışık durum”

buñalsılığ ol- 2841

devletin dep- 2318, 2452

düş-

devlet düşmüş idi 1803

güce şataş- ‘belaya uğramak’ 3524

işi şol düş- 4067

hışsa ‘kısmet, pay, hisse’

h. yoh 3839

eli taş altında kal- “sıkıntıya düşmek, ihtiyaç içinde olmak” 2635

işleri şol ol-

i.-üñ kamu ş. o.-dı 1452

kanına şusa-

ķ.-duñ 2623

k.-r 3365

ķara baħt 2853, 3529

meşūm (Ar.) “uğursuz, şom”

meşūm ol- 1760

müdbir (Ar.) “talihsiz, düşkün” 2279 → **2.13.**

müdbirlik 5536

şūr-baħt 3374

ṭālī° dön- 4154

ṭālī° yüzin çevür- 2540

6. Zaman, vakit (Zeit)

‘Akreb “(astrol.) Akreb burcu zamanı” 1660, 1661

bugün 3177, 3220

dem 71, 209, 210, 288

bir iki dem içinde 3660

erlik demi 2448

ol dem 3430

devrān 4558

dün 3220

gün 1495, 2566, 3972, 4250

günden güne 676

gün ile 685

gün ola 1758, 4223, 4770, 5382

gün olup 4460

buñ gün “kara gün, sıkıntılı gün, felaketli zaman” 2837

buñ güne uğra- 4045

dördünci gün 852

erlik günü 2839

kıyāmet günü 796, 2592, 5434, 5693

savaş günü 2553, 4458

şovuk gün 3405

şoloğ gün 4928

yavuz gün 4041

gün aşma- 2714

gün(i) gel- 3251

günün sür- 4019

hafta 2213

hengām (Far.) “zaman”

h. ile düriş- 328

kaç

k. gün 1065 → **12.25.**

kaçan “ne zaman ” 673, 865, 1459, 1538, 1604, 1894, 1965, 2553, 2787, 3344, 3529 → **12.25.**

kaçan kim “ne zaman ki, ne vakit ki” 549, 709, 718, 809, 1252

lahza (Ar.)

bir lahza içinde 2899

nohtın 1865

nefes

bir nefes 290, 2310, 5471

oht (< Ar. vaqt)

ķocalıgum ohtında 5225

süci içmek ohtı 4646 → **11.40.**

yigitlik ohtı 5608

öyin “zaman, vakit” 1337

rūzgār “vakit, zaman” 5320

vaht (< Ar. vaqt) 3170, 3250

ne vahtın 625

şu vahtın 3023

vaqt (Ar.) 783, 1578, 1742, 1759, 1847, 1895, 2527, 2735, 3273, 3989, 4256, 4695, 5087

açılası vaqt 4304

degme vaqt 2607

gider vaqt 3462

gitmegün vahti 5358

seher vaḳti 2598

iki vaḳtin 3666

ne vaḳtin 1872

şu vaḳtın 758

vaḳti gel- 5358

yıl

bunca yıl 4785, 5271

çok yıllar 1059

niçe yıl 543, 5641

niçe yıllar 5641

öküş yıl 2033

zamān (Ar.) 121, 317, 339, 408, 468, 502, 612, 683, 807, 891, 894, 971, 1034, 1066, 1175, 1509, 1550, 2003, 2005, 2345, 2440, 2587, 3272, 3367, 3415, 3440, 3704, 3728, 3741, 3943, 3965, 4109, 4148, 4703, 4716, 5285, 5332, 5343

bir zamān 339

bir zamān 339, 502, 612, 891, 1066, 1175, 2005, 2345, 2587, 3367, 3440, 3943, 4109, 5332

çoḥ zamān 2440

öküş zamān 121

niçe zamān 4703

öküş zamān 121

çoḥ zamān 2440

zemîn ü zamān 1037

zamānlar ola 5625

zamānlarda 5000

zamānlardur 4639

zamāne 1181, 3483

6.1. Mevsim → İklim

bahār (Far.)

bahār gel- 1884

bahār ol- 62

6.2. Süre, müddet (Zeitraum)

ay 3563, 5700

bir ay 2066, 2091, 3049, 3064, 4746, 5157

bir iki ay 3901

tokuz ay 404

oruc ayı 3261

birez 1442, 1488, 1490, 1837, 2456, 2571, 3321, 3437, 3490, 3521, 3601, 4197, 4400, 5374 → **12.38.**

birez önden 1923 → **6.11.**

birezçük 994, 3562 → **12.38.**

dün

bir dün içinde 2714

iki dün ü gün 3417

üç dün ü gün 3537, 3814, 3827, 3848

yidi dün ü gün 437, 3522

gün 1, 304, 348, 472, 568, 697, 702, 711, 826, 829, 845, 846, 849, 851, 852, 990, 1065, 1086, 1124, 1136, 1136, 1180, 1215, 1301, 1308, 1316, 1317, 1343, 1594, 1598, 1691, 1877, 1887, 1942, 1993, 2068, 2555, 2563, 2564(2), 2568, 2584, 2680(2), 2686, 2729, 2776, 2872, 2877, 2928, 2929, 2964, 2997, 3036, 3047, 3251, 3259(2), 3286, 3418, 3472, 3525, 3539, 3589, 3765, 3768, 3815, 3849, 4004, 4019, 4020, 4166(2), 4188, 4189, 4190, 4339, 4342(2), 4345, 4346, 4360, 4367, 4388, 4517, 4658(2), 4748, 4865, 5091, 5700

az günde 702

bir gün 297, 328, 440, 453, 472, 615, 3000, 3611, 3640, 3906, 3938, 4334, 4426, 4612, 4705, 4884, 5100, 5203, 5219, 5352, 5462, 5464, 5676

birkaç gün 3455, 4519

bir niçe gün 304, 439

bir iki gün 829, 1594

biş altı gün içinde 711

cum'a günü 5698

dünki gün 4847

eyü gün 4526

hemān gün 5111

iki gün 2047

iki üç gün 826, 4359

on gün içinde 1317

on on iki günde 1343

üç gün içinde 4346

ısrığı gün 1114

günde 1993

yigirmi günlük 4359

müddet

m.-i ir- 5532

uzun

dün u.-ın 4159

gice u.-ın 1526

uzınsuz → 12.38

u. ol- “kısa sürmek, uzatmamak” 4244

yıl 125, 370 (2) , 543, 602, 672, 797, 1059, 1316, 1525, 1705, 1931, 2033, 2505, 2864, 3058, 3152, 3563, 3652, 4036, 4189, 4785, 5102, 5130, 5191, 5271, 5563, 5641, 5701

yidi yüz elli vü bir 370

yidi yüz [ü] elli [vü] seksen 5701

yüz yıl 4189

6.3. Başlangıç, başlama vakti (Anfangszeit)

gügemgündüz 1935

gügemgündüzin 3351, 3392, 3885

gün 251, 565, 685, 712, 2714, 3536, 3814, 3815, 3849, 4098, 4188, 5091 (dün gün ikileme biçiminde verilecek.)

dün gün 183

dün ü gün 7, 18, 289, 556, 675, 778, 940, 981, 1131, 1340, 1549, 1813, 1909, 1950, 2039, 2430, 2833, 2899, 3020, 3241, 3527, 3772, 3859, 4745, 5091, 5329

düni günü 251, 760, 816

dünün [ü] günin 513, 3777, 4188, 4594

gündüz 32, 439, 1036, 1137, 1606, 1952, 2679, 3561

gice gündüz 611 (her zaman)

gündüz ol- 2679

güneş baş kaldır- 1142

güneş başını götürme- 840

gündüzin 926, 1956, 4051

gündüzleyin 1937

güpegündüzün 2160

irte 1032, 1136, 1372, 1541, 1839, 2004, 2092, 2441, 4337, 4582

irte gice 2004, 4337, 4359, 5643

i. ol- 1848, 5352

irteden 4230

seher 2598

şubh 2611

şubh-gāh 4700

tañ 62 2 , 619, 1374, 1537, 1936, 1938, 2092, 2408, 2410, 2467, 2611, 4379

tañ irte 2092

tañla “sabahleyin, şafak vakti, sabah olur olmaz” 910, 958, 1025, 1095, 1098, 1103, 2060, 2410, 3339, 4683

tañlacaḥ 1087

tañlacaḥ “sabahleyin erkenden, şafakla birlikte” 427, 1030, 1314, 1352, 3465

tañladan “sabahtan” 1611

tañlası “sabahı, ertesi” 4993

Cihān geydi kākum 2074

Cihān üstine kıldı gündüz nazar 1036

cihānuñ yüzi açıl- 962

tañ yiri ağarmağa başla- 2408, 3459

zulmet yüzün nūr tutdı 3215

6.4. Orta, ara vakit (Mitte)

öyle 1507

öyleyin 1623

6.5. Geç vakit (Spätzeit)

aḥşam 1965, 2198, 3170

aḥşam ol- 1965

aḥşamın 3560

dün 565, 712, 918, 2598, 3536, 3848, 4098, 4159

dün gün 183, 1057, 2311, 3049

düni günü 251

iki dün gün 2870

kara dün 3884

dün buçuḥ 4681

dün bucuğı ‘gece yarısı’ 2376, 2904, 2942, 3481

dün içi 1704, 2160, 2608

kara dün içi ‘gece ortası, gece vakti, geceleyin’ 48, 2590, 3004, 3884

dün dulpı ‘bütün gece’ 2865, 3563

dünün 3974

dünün sür- “geceyi geçirmek, konaklamak” 4069 → 8.4.

dünle 1737, 2462, 4945, 4988

dünlerek 1727

gece 1936, 1956

gice 32, 122, 417, 439, 612, 613, 669, 906 2 , 915, 926, 944, 961, 1089, 1136, 1137, 1326, 1371, 1376, 1378 2 , 1525, 1526, 1537, 1540, 1598 2 , 1646, 1716, 1700, 1716, 1741, 1758, 1764, 1816, 1817, 1831, 1842 2 , 1847, 1855, 1859, 1862, 1865, 1913, 1937, 1938, 1942, 1943, 1959, 2004, 2006, 2152, 2154, 2211, 2372, 2412, 2584, 2588, 2592, 2606, 2609, 2627, 2668, 2679 2 , 2852, 2854, 2864, 2873, 2874, 2875, 2934, 3232, 3248, 3256, 3339, 3350, 3378, 3392, 3419, 3423, 3466, 3480, 3490, 3561, 3573, 3619, 3695, 3750, 3803, 3825, 3831, 3850, 3853, 3872, 3876, 3994, 4051, 4230, 4337, 4359, 4379, 4381, 4582, 4674, 4700, 4882, 4887, 4918, 4924, 4965, 5298, 5641, 5643

dün gice 1378

gice gündüz 611

gice zengîsi 1541, 2876 → 7.7.

kara gice 1089

karañu gice 2611, 3980, 4069, 4357

karañulığ baş kaldur- “akşam olmak” 4061

zengî yüzün urın- “gece karanlık çökmek” 1716

leyl (Ar.) “gece”

nışf-ı leyl “gece yarısı” 2128

şafak kızar- “akşam olmaya başlamak” 1966, 3559 → 7.15.1., 7.21.

6.6. Hiçbir zaman, asla (Nie)

aşlā (Ar.) 68, 1617, 1649, 2210

hāşā (Ar.) 2106, 2627, 4915, 5044

hāşe (Ar.) 2724

hergiz 400, 776, 880, 942, 1823, 2368, 2443, 2935, 3368, 3440, 3551, 3937, 4349, 5045, 5108, 5387, 5522, 5664

hîç (Far.)

hîç zamân 5343

6.7. Her zaman, her vakit (Immer)**dāyim (Ar.)** 249, 1437, 5449**dāyimā (Ar.)** 374, 395, 471, 1550, 3972**dün ü gün** 7, 18, 289, 556, 675, 778, 940, 981, 1131, 1340, 1549, 1813, 1909, 1950, 2039, 2430, 2833, 2899, 3020, 3241, 3527, 3772, 3859, 4745, 5091, 5329

dün ü günin 1399

düni günü 760, 816, 895, 1067, 4233

dünün [ü] günin 513, 3777, 4188, 4594

hemîşe “her zaman, dayıma” 1411, 1739, 1970, 2078, 2568, 3771, 4937, 5305, 5387, 5532**her demde** 209, 210**her gice** 613, 1942, 2412, 3750, 4230, 4674**her gün** 1

her bir gün 4189

her vaqt 783**kaçan ise** “ne zaman olursa olsun, her zaman, her vakitte” 3256**6.8. Süre, müddet, devamlılık; sonsuzluk, bozulmazlık (Dauer, Beständigkeit)****ancadur**

uş ancadur “bu zamana kadar” 2088

beḳā (Ar.) “bakilik, devamlılık” 4579**beḳā eyle-** 5537**cāvîz (Far.)** “ebedi, sonsuz”

ömr-i cāvîz 281

diri

diri ol- 3686

diri olduğumca “yaşadığım müddetçe” 171, 4038, 4654, 4836, 4983

dün giceye dek 1378**işbu güne dek** 2776

gice olunca “gece oluncaya kadar” 1371

aña degin 111, 1735, 2841, 2894, 4283**giceye degin** 915, 2584, 2872, 3472, 3831, 3852

giceye dek 612, 906

öyleye degin 1507

pâyende 1091

tañ atınca “tan atıncaya, şafak sökünceye kadar” 1525, 2609

taña degin 1537

bu yaña 1397

kaç gün 4865

uş nice “bir süre” 4818

uzan-

zamān uzan- “zaman geçmek, zaman uzamak, uzun sürmek” 3704

6.9. Geçici, ölümlü, fani, gelip geçici (*Vergänglich*)

dünyelik “dünyalık, para pul” 306 → 20.29

6.10. Zaman ölçme, kararlaştırma, kararlaştırılma, belirleme (*Zeitmessung und festsetzung*)

6.11. Önce, önceden (*Vorher*)

başdan 3689

bayağı “önce, eski” 1891

b. degül 943

bayağısı 2191

ısrığı “önceki”

ı. gün 1114

ilerü ‘önce, önceden, evvel’ 2175

öñ “önce” 217, 4447

öñden “önceden”

birez önden 1923 → 6.2.

öñdin “önce, evvel” 280, 1162, 1240, 1278, 1577, 2192, 2602, 3003, 3486, 5440

andan öñdin 3874

eñ öñdin “ilk önce, her şeyden önce, her şeyden evvel” 817, 1161, 1989, 2162, 2512, 3026, 3775, 4266, 4393, 4734, 4786, 4930, 5060, 5119

6.12. Sonra, daha sonra (*Nachher*) → 6.22.

andan “sonra, ondan sonra” 1338(2), 1504, 1781, 1844, 1921, 3027, 3366, 3679, 4169, 4266, 4472, 5440

birezden 965, 5148

girü “sonra”

andan girü ‘ondan sonra’ 1468, 1523, 1664, 1673, 1879, 2065, 3951, 5036, 5296
inden girü ‘bundan sonra’ 1586

şoñra 100, 702, 1162, 1577, 2098, 2687, 2850, 3856, 4012, 4291, 4734, 5280, 5533, 5690

şoñradan 1818

yarın 97, 258, 469, 524, 835, 1026, 1064, 1071, 1093, 1099, 1103, 1350, 1405, 1466 (2), 1524, 2094, 3177, 3965, 4443, 4609, 4612, 4721, 4748, 4773, 4988, 5164, 5551

yarın gice 1842

yarındası 837, 1270, 1327, 3232, 4615, 4846, 5103

yarındası gün 4892

yarınkı gün 1095

6.13. Aynı zamanda (*Gleichzeitig*) → 6.33.

hemān 366

yolda “yolculuk sırasında, esnasında” 4796

6.14. Derhal, hemen, çabucak (*Sofort*)

añsuzın 1458

fi’l-hāl (Ar.) 65, 671, 3071, 3318, 4484, 4758

hemān (Far.)

hemān dem 525, 591, 4700

hemān gice 3876

hemīn (Far.)

h. dem 1169

nā-gāh 1179

nā-geh 2507

revān (Far.) “hemen”

6.15. Zaman arası, fasıla (*Zwischenzeit*)

ara

süci arası 2166

arasında 1812

6.16. Şimdiki zaman, şu an (*Gegenwart*)

bir demde 109

bugün 97, 258, 335, 435(2), 469, 524, 664, 750(2), 774, 819, 858(2), 968, 1016, 1047, 1070(2), 1088, 1094, 1109, 1158, 1188, 1207, 1210, 1212, 1222, 1232,

1244, 1258, 1349, 1382, 1427, 1611, 1619, 1676, 1678, 1798, 2013, 2039, 2107, 2476, 2655, 2726, 2729, 2989, 2997, 3170, 3635, 3639, 3965, 4039, 4237, 4288, 4443, 4609, 4695, 4721, 4756, 4848, 4974, 5057, 5164, 5313, 5374, 5551

fi'l-hāl (Ar.) “şimdi, şu anda, hemen, derhal” 671, 3318, 4484, 4758 → **6.33.**

fi'l-hāl irince 65

hāl (Ar.) “içinde bulunulan an” 305

imdi 127, 1332, 1931, 5528

in “şimdi”

inden girü “şimdiden sonra, bundan sonra” 1586

indi “şimdi” 1205, 1459, 1492, 1517, 1610, 1703, 1858, 1906, 1924, 2095, 2155, 2200, 2292, 3508, 3513, 3554, 3723, 4009, 4175, 4563, 4662, 4867, 4902, 4939, 5016, 5228

işbu sâ'at 2290, 3091, 4336

işbu zamān 5688

şindi 3268

uş “şimdi, artık” 743, 1509, 3635, 3964

uş indi 2008, 2018, 2713, 2997, 3025, 3893, 4088, 5610

uşda “işte, şimdi” 2813, 3340, 5015, 5294

üşte “işte, şimdi” 1842, 2186, 3084, 4698

6.17. Artan, arta kalan zaman (*Restzeit*)

kalan (ömr) 1216

6.18. Geçmiş, mazi, geçmiş zaman (*Vergangenheit*) → 6.19.

geçen “geçmiş” 5098

6.19. Yakın geçmiş (*Nahe vergangenheit*)

dün 1381, 1877, 2654, 3220, 4848

dün gice 1378, 1381, 1847, 1855, 1862, 2627

dünki gün 4847

geçen gice 3248, 3480

henüz 503

ısrığı gün 1114

6.20. Uzak geçmiş (*Ferne vergangenheit*)

delimden “çoktan beri, çok eskiden” 4916

6.21. Gelecek (*Zukunft*) → 6.22., 6.23.

gelmeyen “gelecek” 5098

6.22. Yakın gelecek (*Baldige zukunft*)

irtesi 3828

yahın 801, 1839

y. idi 2128

yaşın

aşşama yaşın ol- 1027

yarın 97, 258, 469, 524, 835, 1026, 1064, 1071, 1093, 1099, 1103, 1350, 1405, 1466 (2), 1524, 2094, 3177, 3965, 4443, 4609, 4612, 4721, 4748, 4773, 4988, 5164, 5551

yarın gice 1842

yarındası 837, 1270, 1327, 3232, 4615, 4846, 5103

yarındası gün 4892

yarınkı gün 1095

6.23. Uzak gelecek (*Ferne zukunft*)

ırah

ırah olmaz 1938

ıraq

ı. degül 1032

ıraq “çok zaman sonra, gelecekte, çok ileride” 801

6.24. Yeni (*Neu*)

bedî ‘(Ar.) “yeni, görülmemiş” 5620

6.25. Eski (*Alt*)

bayah “eski, önceki” 2205, 4427, 4666

6.26. Sık sık, birçok kere, birkaç kere (*Mehrmals*)

birkaç 1490, 2165

birkaç gün 3455, 4519

kaç “birkaç, birkaç kez” 1993, 4946

kaç gün 348

kaç gicedür 3872

kaç kez 1463

6.27. Nadir (*Selten*)

6.28. Bazen, arada sırada (*Manchmal*)

bir iki kez 2096

6.29. Sık sık olan, tekrarlanan, çoğunlukla (*Häufig*)

her gice 613, 1942, 2412, 3750

6.30. Düzensiz, kurlsız (*Unregelmäßig*)

6.31. Düzenli, belirli aralıklarla tekrarlanan, olağan (*Regelmäßig*)

günde bir iki kez 4020

günde iki kez 3047

her gün 3765

her yıl 3152

her yılda 3058

kaçan 718

6.32. Süreklilik, devam (*Kontinuität*) → 6.7.

beri → 6.35

andan beri 3858

andan berü 1437, 2043, 4831, 5186

çoğ gündür 4004

dāyim 249, 1437, 5449

gice gündüz 2852, 3256, 4882, 4887, 5641

günden güne 676

irte gice 4337, 4359, 5643

niçe gündür 2997

ula- “bağlamak, devam ettirmek, sürdürmek”

düni güne ula- 3536

giceleri gündüze ula- 1137

yindek 271, 320, 1938, 4457, 5459

6.33. Erken, erkenden; dakik, dakikası dakikasına, tam zamanında (*Früh, pünktlich*)

anda “o anda” 283, 1788

ara

ol arada 671

çağ “tam”

ç. irteyidi 2441

fi'l-hāl (Ar.) “şimdi, şu anda, hemen, derhal” 671, 3318, 4484, 4758 → 6.16.

fi'l-hāl irince 65

hemān 366, 612, 722, 805, 938, 962, 999, 1133, 1206, 1491, 1712, 2043, 2237, 2330, 2345, 2789, 2905, 2969, 3071, 3367, 3430, 3741, 3850, 3943, 3984, 4097, 4109, 4804, 4880, 5143, 5205, 5332, 5350

hemān dem 299, 525, 591, 686, 957, 961, 1298, 1432, 1680, 2079, 2191, 2288, 3948, 3993, 4363, 4387, 4502, 4700, 4809, 5055

hemān gice 3876

hemān gün 5111

hemān laḥṣa 618, 872, 1090, 1177, 1236, 1339, 1355, 1662, 1736, 1748, 1918, 1941, 2158, 2165, 2379, 2411, 2451, 2896, 3756, 3767, 3919, 4215, 4623, 4942, 5052, 5261

hemān sāʿat 2419, 5076

kaçan “o zaman, o dakikada” 477

kaçan kim “ne zaman ki” 549, 709, 809, 1252

sāʿat (Ar.)

işitdügi sāʿat 4389

şoloḥ dem 124

şoloḥ gün 4928

şoloḥ sāʿat “tam o an” 1482

6.34. Gecikme (*Verspätung*)

gecirek 969

gicirek “geç vakit” 1896, 1913

giç “geç” 4272

6.35. Doğru zaman, fırsat Rechter (*Zeitpunkt, gelegenheit*)

deg-

yaşına deg- 1244

deminde 4508

furşat günü 4862

vaḳti gel- 5358

vaḳtini gözet- 3270

vaḳti iriş- 4695

vaḳti ol- 2735

6.36. Uygunsuz zaman, zamansız; çok erken, en erken; geç, çok geç (*Unzeit, zu früh, zu spät*)

oñat düşme- 2607, 3406, 4450

vaht ıar ol- 3170

vahtı degül 3250

vahti degül 1759, 4198

vaktin yañıl- 2527

7. Görülebilirlik (*Sichtbarkeit*)

7.1. Görülebilen, göze çarpan (*Sichtbar*)

belür- “belirmek, görünmek” 321, 2511, 3097, 3721, 4365, 4723

gölgesi düş- 1453, 1491, 1555

7.2. Görünmek; dış görünüş (*Aussehen*)→ 7.1.

aç-

yüzünü aç- 406, 1738, 1775

açıl- ‘görünür hale gelmek’

niķāb açıl- 430

toz açıl- 260

görin- 127, 860, 1179

görün- 1367

gözik- 923, 1000, 1347

örüş- “belirmek” 2873

7.3. Görünmeyen (*Unsichtbar*)

belürme- 2935

gözikme- 850

gözükleme- 4628

nā-bedîd (Far.) “görünmez, belirsiz”

nā-bedîd ol- 1542

ıulın- “kaybolmak, görünmez olmak”

gözümde ıulındı 1455

ıulun- “(güneş) batmak” 2934, 4061 → 1.1.

ıuman ıut- 2250

yavın- “gözden kaybolmak, görünmemek” 29

7.4. Aydınlık, ışıık, parlaklık, parıltı (*Licht, Glanz*)

ağar- “aydınlanmak” 3459

aydın “aydınlık, nur”

iy gözüm aydını 5431 → 2.25., 24.

iki gözümüñ aydını 2218 → 2.25., 4.37., 24.

aydınlık

aydınlığa dön- 1089

gündüz 2679**ıldur-** “parlamak” 1666**ışı-** “aydınlanmak”

tañ yiri ışı- 2611

ışh vir- “ışık saçmak, ışıldamak” 2590**ışla-** “ışıldamak”**ışh** 2590**ışla-** 2590**ışıt-** “parlatmak” 2977**münevver kıl-** 32, 1049**münevver ol-** 1037**nūr (Ar.)** 34, 185, 191, 300, 616, 1142, 1607, 1623, 1738, 1845, 2074, 2460, 3215, 3460, 3474, 3478, 3579, 4139

gözüm nūrı 1885, 4395

güneş nūrı 962, 1049, 1089

Haq nūrı 130

iki gözümüñ nūrı 300

yüzi nūrı 1005, 3423 → **2.25.**

nūr ağ- 1261

nūr düş- 3577

nūr oñı 2598

nūrı dut- 185

nūrı düş- 3474, 3577

şavķ (Ar.) “aydınlık, ışık, parıltı” 3993*Cihān geydi kākum* 2074*Cihān üstine kıldı gündüz nażar* 1036**tañ yiri ışı-** “şafak sökmeye başlanmak” 2611**tañ yiri aġar-** “şafak sökmek, hava aydınlanmaya başlamak” 2408, 3459**tañ at-** 1375, 1525, 1538, 1735, 1845, 2609, 2868, 2869, 2947, 3173, 3215, 3521, 3745, 3929, 4075, 4093, 4182**toġ-** → **1.1. Sternhimmel = Gök cisimleri, sabit yıldızlar ve gezegenler yıldızlı****gök** → **Güneş**

güneş dünle t.-miş idi 1737

ķarañu gice raħtını taşdı 2611

ķarañulıh git- 3929

7.5. Işık kaynağı (*Lichtquelle*)

Ay → 1.2.

çıraħ 907, 923

fenar 4980

Güneş → 1.2.

meş'ale (Ar.) 3431

mūm 411, 1947, 5474

7.6. Alacakaranlık, loşluk (*Halbdunkel*)

gölge

gölge bırak- 3577

kişi gölgesi 2184

zıll (Ar.) "gölge" 4357

7.7. Karanlık, ışısız (*Dunkel*)

'āleme ķara niķāb tūt- "gece olunca karanlık çökmek" 3561

gice zengisi "gece karanlığı" 1541, 2876 → 6.5.

ķarañu 757, 887, 1542, 1646, 1871, 1899, 2154, 2589, 2598, 2611, 3423, 3980

ķarañulıg 185, 944, 2589, 2935

ķarañulıh 1724, 1865, 3929

ķarañulıķ 1915

ķarañuraħ 'daha karanlık' 1914

zulmet (Ar.) 'karanlık'

zulmet baş- "karanlık basmak, karanlık olmak" 3474

ayaħ başduğı yiri görmezdi göz 1728

7.8. Saydam, şeffaf (*Durchsichtig*)

7.9. Yarı saydam, şeffaf (*Halbdurchsichtig*)

7.10. Şeffaf olmayan, saydam olmayan (*Undurchsichtig*)

7.11. Gör-, bak- (*Sehen*)

baħ- 502, 516, 921, 1223, 1426, 1440, 1443, 1457, 1488, 1497, 1533, 1562, 1563, 1625, 1644, 1777, 2165, 2168, 2223, 2268, 2377, 2408, 2416, 2536, 2598, 2686, 2824, 2862, 2933, 2942, 2965, 3065, 3111, 3112, 3162, 3345, 3419, 3427, 3473, 3583, 3590, 3611, 3714, 4123, 4593, 4799, 4806, 4818, 4896, 4931, 4948, 5073

baħa baħa 3344, 3609, 5068

egri baħ- 2286

eline baħ- 3770 → **9.69.**

katı hışm ile baħ- 3611

kıya kıya baħ- 2168

baħma- 1380, 1617, 2740, 4186

kişi °aybına baħma- 267

baķ- 22, 157, 174, 315, 617, 624, 859, 895, 896, 1045, 1342, 1490, 1498, 1518, 1624, 1776, 1872, 2157, 2168, 2228, 2241, 2419, 2529, 2546, 3043, 3068, 3076, 3325, 3345, 3463, 3578, 3730, 3736, 3781, 3854, 3906, 3940, 3950, 3957, 4019, 4191, 4218, 4453, 4579, 4619, 4621

hevāya baķ- 3837

ileyüñe baķ- 1412

ne yüz ile b.- 4453 → **2.25.**

baķın- 1557

baķıř 878, 2221, 2974

baķma- 1363, 1429, 1629, 2261, 3345

ardına baķma- 2399

dik- “gözünü dikmek, bakmak”

gözin göge dik- 1600, 4185

gör- 29, 47, 70, 74, 84, 90, 98, 120, 125, 132, 135, 260, 283, 301, 353, 357, 406, 412, 438, 456, 484, 491, 499, 503, 505, 514, 524, 526, 534, 542, 547, 548, 549, 568, 578, 610, 614, 617, 626, 631, 637, 639, 648, 649, 650, 651, 668, 670, 671, 713, 716, 718, 747, 752, 758, 769, 793, 803, 824, 860, 873, 878, 883, 887, 894, 909, 911, 919, 922, 945, 957, 965, 967, 968, 974, 975, 983, 987, 997, 1014, 1018, 1019, 1023 (2) , 1026, 1030, 1039, 1052, 1055, 1065, 1066, 1079, 1112, 1114, 1118, 1120, 1126, 1170, 1173, 1180, 1191, 1236, 1237, 1238(2), 1257, 1262, 1296, 1302, 1303, 1305, 1312, 1315, 1350, 1353, 1356, 1362, 1363(2), 1364, 1390, 1396, 1403, 1418, 1419, 1428, 1429, 1430, 1437, 1440, 1441, 1443, 1448, 1457, 1458, 1462, 1463, 1466, 1472, 1477, 1498(2), 1501, 1503(2), 1511, 1514(2), 1517, 1521, 1527, 1532, 1556, 1557, 1560, 1570(2), 1581, 1585, 1589, 1608, 1623, 1625, 1629, 1636, 1643, 1644, 1647(2), 1653, 1657, 1658, 1660, 1665, 1668, 1670, 1679, 1692, 1742, 1750(2), 1751, 1783, 1801, 1803(2), 1806(2), 1824, 1839, 1846, 1847, 1858, 1864, 1872, 1897, 1902, 1907, 1928,

1930, 1967, 1975, 1979, 2004, 2041, 2043, 2046, 2047, 2073, 2077, 2110, 2155, 2164, 2166, 2171, 2185, 2195, 2222, 2224, 2240, 2243, 2244, 2260, 2283, 2286, 2295, 2309, 2328, 2329, 2330, 2339, 2364, 2377, 2379, 2385, 2390, 2395, 2408, 2416, 2419, 2434, 2453, 2462, 2468, 2488, 2491, 2512, 2516, 2518, 2530, 2532, 2546, 2579, 2589, 2601 , 2610, 2613, 2619, 2654, 2657, 2686, 2737, 2742, 2752, 2765, 2784, 2787, 2791, 2792, 2812, 2829, 2878, 2933, 2936, 2939, 2947, 2953, 2964, 2966, 2968, 2973, 2984(2), 3026, 3037, 3043, 3052, 3061, 3065, 3068, 3071, 3072, 3075, 3076, 3078, 3087, 3100, 3109, 3123, 3164, 3213, 3217, 3218, 3225, 3228, 3232, 3233, 3259, 3279, 3289, 3306, 3326, 3327, 3328, 3335, 3336, 3359, 3362, 3367, 3380, 3389, 3390 , 3395, 3403, 3411, 3419, 3426, 3429, 3456, 3463, 3467, 3468, 3471, 3494, 3500, 3509, 3514, 3524, 3530, 3531, 3546, 3548(2), 3549, 3564, 3578, 3592, 3620, 3632, 3662, 3667, 3691, 3713, 3714, 3715, 3729, 3730, 3737, 3738, 3740, 3745, 3751, 3754, 3755, 3764, 3775, 3780, 3783, 3796, 3820, 3843, 3851, 3854, 3856, 3867, 3869, 3878, 3880, 3895, 3896, 3898, 3901, 3912, 3931, 3934, 3940, 3942, 3944, 3945(2), 3949(2), 3950, 3961, 3963, 3969, 3986, 3996, 3998, 4048, 4051, 4060, 4074, 4102, 4106, 4107, 4110, 4111, 4113, 4122, 4123, 4124, 4129, 4177, 4191, 4195, 4204, 4206, 4212, 4218, 4220, 4259, 4275, 4278, 4294, 4298, 4323, 4333, 4357, 4376, 4399, 4412, 4463, 4475, 4492, 4500, 4505, 4509, 4535, 4550, 4568, 4592, 4609, 4622, 4623, 4626, 4630, 4657, 4665, 4668, 4672, 4673, 4675(2), 4678, 4711, 4750, 4759, 4769, 4798, 4806(2), 4809, 4811, 4823, 4826, 4896, 4924, 4928, 4929, 4943, 4966, 4967, 4981, 5003, 5025(2), 5131, 5155, 5185, 5195, 5196, 5272, 5276, 5277, 5292, 5295, 5296, 5297, 5305, 5314, 5352, 5353, 5354, 5359, 5408 , 5415, 5416, 5526, 5650, 5679

çevük gör- 3351

‘aceb ‘ış gör- 3449

belā gör- 4272, 4831, 5010

cefāsın gör- 3567

düşinde gör- 869, 893

maşlahat gör- 5237

zahmet gör- 4840, 5034

uşlu gör- 3664

görü görü 3244

göz göre 90, 3267, 4526, 5414 → kasıtlı olarak görmezden gel-

gözüm göre 5153
 gözüm görür iken 5669
 gözün göre 4940
 bir gör 1559, 3073
 görebil- 1392
 göribil- 4655, 5435
 göreler 2569, 3821
 görelüm 1447, 4281, 4617, 4629
 göresi gelmiş idi 5271
 göresüm geldi idi 2188
 g.-miş degül 496, 1075
 düş gör- 882, 1124, 1694, 3390, 3391, 4141, 5298(2), 5358
 düş içinde gör- 2920
 düşde gör- 1119, 2922, 4922
 düşinde gör- 2896
 düşümde görmişem 4674
 eylük yüzini g.-e 256
 güce gör- 1198, 2658, 2663, 2724, 3107, 3231, 3369, 4466, 5459
 güce görme 3143
 gücine gör- 4101
 kayğu görmesün 4420
 kısu gör- 3352, 4600, 5492
 kısu görme- 3582
lâyık gör- 875
 lâyıık görmese yidüm 540
 revā g.-di 778, 1973, 3844, 4620
 revā g.-e 3136
 revā göredi 3412
 revā göreyidüm 4728
 revā görürsen 1404
 revā g.-me 98, 253, 687, 720, 1744, 3221, 4563
 renc gör- 1697
 şatu bāzāruñ gör- 4009 → **20.22.**
 şavāb gör- 2031, 3639, 4387, 5150

şavāb görme- 2093

yüzün gör- 624, 629, 669, 741, 761, 831, 867, 972, 973, 991, 1006, 1025

gör- (b) “ihtiyacını gidermek” 4021

görmeklik 1776

görime- 1868, 3020, 3064, 4121, 5435, 5646

görme- 445, 548, 579, 679, 697, 725, 726, 864, 866, 1382, 1433, 1507, 1613, 1728, 1948, 2017, 2183, 2213, 2232, 2361, 2462, 2589, 2618, 2637, 2822(2), 2909, 2938, 3031, 3092, 3168, 3274, 3393(2), 3470, 3792, 3907, 3914, 4708, 5022, 5181, 5502,

hor görme- 5460

iş görme- 3006, 4092

emek [ü] renc görme-

emek görmemişdür [ü] renc 2206

göreme- 3392

görin- 127, 532, 533, 757, 860, 1478, 1542, 1549, 3307

gözin şavuşdurma- “gözünü ayırmamak” 2889 → **11.18.**

göze göze “gözetleye gözetleye” 1511

görin- 3848

görün- 1511, 2923, 3049, 4617, 5268

gözet-

yol gözet- “yolunu gözlemek, beklemek” 2343 → **8.23.**

gözle- 892, 2952, 3323, 4024

yol gözle- 4268 (özlem)

gözleme- 1412

nażar ‘bakış’

nażar bağla- 2890

nażar biraḥ- 5552

nażar biraḥma- 167, 1649

‘ayba nażar biraḥmamah 5634

nażar biraḥ- 4621

nażar eyle- 517

nażar it- 1636, 4577

nażar kıl- 514, 1036, 1454, 1555, 2532, 5276

7.12. Optik aletler (*Optische Instrumente*)

7.13. Zayıf, az gören (*Schwachsichtig, Sehmängel*)

7.14. Kör (*Blind*)

gözsüz

g.-venin 166

ķaraķu “kör” 2127

kör 2361

kör ol- 2619 → **10.35.**, 5124

kör olmaya 4254

gözi kör ol- “hiçbir şey göremez hâle gelmek” 2155

gözleri ola kör 1594 → **15.29.**

7.15. Renk, boya (*Farbe*)

beñiz “renk, yüz rengi” 2873

boyan- 3476

dürt- “(boya) sürmek, boyamak, kaplamak” 190

gün-e-gün “renk renk” 2680

reng (Far.) “renk” 184, 1535, 2757, 3730, 4444

reng ez- “boya yapmak, boya haline getirmek, boya hazırlamak” 602, 3660, 3727

reng ol- “rengini almak, o renkte olmak” 3140

rengi gitme- 2757

rengin ezme- 4807

7.15.1. Renk Hâline Dönüşmek

abānūsa dön- “rengi abanozgillerin rengi gibi kara olmak, çok kara, kapkara olmak” 3475

beñiz bozart- ‘açlık ve yorgunlukla yüzünün rengi değişmek’ 4693

ķarar- 1027, 1966, 2588, 3393

ķizar- 1966, 2190, 2204, 3559

yüzi ķizar- 2204

rengi dön-

yüzüm r.-er 1535

şarar- 638, 883, 1235, 1297

şarart- 4234

uçın-

u.-updur beñiz 6

uçınma- 2263

uçun- “korkudan sararmak, rengi uçmak”

u.-dı 2150

7.16. Renksiz, monoton (*Farblos*)

7.17. Beyaz (*Weiß*)

ağ “ak, beyaz” 403, 487

ağar- 3393, 3529

ağart- 4234

ağ 3459, 3561, 3575, 3960, 3974, 4131

ağ altun 853

ağ 1077, 1265

7.18. Siyah, kara (*Schwarz*)

ğara 48, 387 (2) , 1034, 1036, 1038, 1077, 1089, 1265, 1726, 1867, 2393, 2409, 2410, 2460, 2590, 3004, 3022, 3214, 3459, 3474, 3476, 3561, 3575 2 , 3576, 3668, 3848, 3884, 3960, 3974, 4331, 5058, 5432 2 , 5512, 5507

ğapğara 2409, 2943, 4331

ğarar- 1027, 1966, 2588, 3393

sevād 3884

yas tonı 3682

7.19. Gri, boz, kurşuni (*Grau*)

boz 2546

7.20. Kahverengi, esmer (*Braun*)

ğara “esmer”

ğara yüz 2032, 2365, 2442, 2859, 3876, 4331, 4903

7.21. Kırmızı, kızıl renk (*Rot*)

ğan 4444

ğānī “kan renginde, kırmızı renk” 3577

ğızıl 66, 403, 487, 853, 1077, 1117, 1155, 1655, 2380, 2546, 3604, 3668

ğızıl ol- 2873

laʿl “kırmızı renkte değerli bir taş ve bu taştan yapılmış olan” 1154

laʿl ayak 1074, 1116

7.22. Yeşil (*Grün*)

yeşil 487

yeşm (Ar.) “yeşim taşı” 489

7.23. Sarı (*Gelb*)

şarar- 638, 883, 1235, 1297

beñiz aldur- “benzi atmak, korkudan sararmak”

beñiz aldurma- 3860

şarart d - 4234

şaru 2873

7.24. Turuncu (*Orange*)

7.25. Mavi (*Blau*)

gök “mavi, gök rengi” 3473

lāciverd 1345

7.26. Mor, menekşe rengi (*Violett*)

7.27. Çok renkli, alaca, karışık renkli (*Bunt*)

7.28. Gürültü, patırtı (*Geräusch*)

güvü “gürültü, patırtı” 2527, 3117, 3118

çeri güvüsi 2755

güvüye şataş- 4115

7.29. Yankı, akis, eko (*Widerhall*)

yañu “yankı, ses” 1639

7.29.1. Yansıma sesler

düp → 10.16.

yüregi düp eyle- 4627

fış fış 2172

ih 3942

torıldayu todıldayu “homurdana homurdana, söylene söylene” 2297

ühü ühü 5530

7.30. Güçlü, kuvvetli, büyük gürültü *Starkes* (*Geräusch*)

7.31. Yavaş, alçak, hafif, az ses (*Leise*)

āvāzsuz 2254

ih 3942

7.32. Yüksek ses

āvāzını kıldur- “sesini yükseltmek”

ā.-uñı kı.-ma! 5446

bağır- 1832

kıgır- 1704

hey 2335

7.33. Sessiz, sedasız (*Lautlos*)

ağzını açma- “konuşmamak” 234

āvāzsuz “sessiz, konuşmadan” 2254

epsem “sessiz, sakın, suskun” 2489, 2668, 3065

epsem otur- 2489, 3065

üni çıkma-

ünüm çıkmaz 5356

7.34. Birdenbire çıkan gürültü, ses (*Knall*)

bağır- 1832

çıgır- 882

nida “ses, çağrı”

nida gel- 1132

7.35. Uzun sür-, devam et-, kal-, geçici olma-; tekrar tekrar, birçok kez (*Länger davernde und wiederholte*)

girü “tekrar, yeniden” 64, 66, 111, 216, 294, 456, 619, 626, 710, 717, 763, 827, 850, 1173, 1219, 1257, 1259, 1260, 1286, 1302, 1379, 1431, 1450(2), 1459, 1464, 1466, 1468, 1469, 1470, 1480, 1488, 1491, 1504, 1509, 1539, 1555, 1620, 1631(2), 1722, 1747, 1865, 1866, 1871, 1880, 1895, 1919, 2067, 2073, 2082, 2095, 2148, 2167, 2190, 2276, 2457, 2469, 2504, 2517, 2572, 2648, 2674, 2741, 2786, 2827, 2870, 2873, 2926, 2927, 2931, 2950, 2965, 3115, 3124, 3244, 3381, 3428(2), 3472, 3479, 3522, 3563, 3586, 3590, 3786, 3909, 3918, 3982, 4096, 4209, 4384, 4431(2), 4625, 4869, 5222, 5496

girü al- 1165, 3697 → 5.45. **Erhaltung -erhalt** ‘alma, elde etme, ulaşma’

girü git- 1202

mükerrer (Ar.) 5144

yine “yine, tekrar” 446, 482, 486, 517, 616, 719, 784, 804, 851, 877(2), 995, 1034, 1036, 1037, 1080, 1083(2), 1261, 1510, 1520, 1538, 1541, 1606, 1622, 1630, 1710, 1715, 1806, 1827, 1840, 1845, 1999, 2075(2), 2102, 2191, 2193, 2205, 2237, 2238, 2240(2), 2655, 2668, 2705, 2855(2), 2863, 2872, 2874, 2876(2), 2877, 2947, 2951, 3065, 3093, 3215, 3462, 3477, 3480, 3531, 3599, 3699, 3791, 3876, 3928, 4062, 4099, 4284, 4308, 4399, 4422, 4625, 4761, 4790, 4835, 4846, 4899, 4902, 5054, 5292, 5294, 5308, 5313, 5320, 5499, 5545

uzın uzun

u. çağır- 3383

yiñile “yeniden, tekrar” 1794

yiñileyin “yeniden, tekrar” 2052, 2705

7.36. Misston

7.37. Tısla-, ıslık gibi ses çıkar-, ıslık çal-, öt- → 7.38. Hayvan sesi (Tierlaute)

ıñra- “(hayvan) horultulu ses çıkarmak” 4095 → 2.8.2.

öt- 1837, 1838, 1924, 2687 → 2.8.2.

ün

aşlan ünün 4069

tavuh üni 1837

7.38. Ses, seda (*Stimme*)

āvāz (Far.) 1221, 1467, 1502, 1547, 1630, 3355, 3376, 3491

āvāz çek- “bağırarak, haykırmak” 1510

āvāz uzat- 1546

āvāzını kaldır-

ā.-uñı k.-ma 5446

gökcek āvāz 2897

göynüklü ā. 1191

hoş ā. 1800, 3446

hüb ā. 1221

çağır- “seslenmek” 4195

dın “ses” 4019

şavt (Ar.) “ses, seda” 1612

ün 51, 148, 513, 796, 918, 1121, 1360, 1361, 1379, 1430, 1438, 1482, 1539, 1553, 1639, 1837, 1929, 2244, 3371, 3376, 3431, 3585, 4069, 4862, 5356, [5506]

ün gel- 3431

ünün dının 4019

naķāre ünün 2553

şūr üni 5434

ünün düzet-

ü.-di 1622

7.39. İşit-, duy-; dikkatle dinle- (*Hören*)

diñle- 536, 1599, 1611, 1961, 2028, 2715, 3782, 4017, 4340, 4687, 4796, 5375

key diñle- 3265

diñleme- 4991

esle- “dinlemek, kulak vermek” 4255

atanuñ sözün e. 3010 → **18.20.**

diñü “dedikodu, fısıltı”

diñü diñ- “kulak vermek, konuşulanları dinlemek” 4634

işidici “dinleyen, dinleyici”

i. ol- 5447

işit- 47, 121, 148, 238, 265, 284, 309, 310, 325, 334, 402, 418, 525, 569, 573, 600, 627, 633, 644, 662, 673, 686, 701, 740, 752, 782, 814, 830, 836, 865, 921, 993, 995, 1024, 1041, 1100, 1118, 1125, 1298, 1133, 1351, 1361, 1371(dikkat), 1379, 1438, 1502, 1528, 1539, 1597, 1612, 1630, 1639, 1675, 1685, 1694, 1755, 1767, 1769, 1808, 1856, 1858, 1884, 1893, 1926, 1931, 2029, 2051, 2104, 2244, 2300, 2430, 2448, 2467, 2493, 2553, 2576, 2671, 2724, 2784, 2850, 2906, 2980, 3080, 3085, 3099, 3132, 3151, 3163, 3192, 3247, 3255, 3275, 3342, 3393, 3486, 3686, 3718, 3761, 3798, 3847, 3892, 3908, 3948, 3963, 4022(dikkat), 4032, 4049, 4069, 4160, 4175, 4255, 4323, 4363, 4387, 4389, 4431, 4437, 4456, 4627, 4718, 4808, 4862, 4865, 4877, 4904, 4907, 4942, 4949, 4971, 5277, 5345, 5407, 5553, 5613, 5639

işitgil! 1509

işidü işidü 3356

ögüt işit- 1410, 2725, 4255

işitme- 776, 2272, 3331, 4019, 5182

ögüt işitme- 5375

ķulaķına gir-

ķulaķuma gireyidi 1929

ķulaķumuza girince 5434

yüze yüz(karşı karşıya) işit- 2029

7.40. Sağır (Taub)

şagır

şagır eyle- 2755

şagır ol- 5124

7.41. Sıcak (Warm)

ıssı 1243, 1978, 2101, 2571, 3543, 4105, 4574, 5417

ķızķın “hararet, sıcaklık”

güneş ķızķını 3539

kızgın “kızgın, sıcak” 71

yaz ısıısı 3262

7.42. Hissedilen sıcaklık (*Hitzegefühl*)

biş- 4963

od baş- “ateş basmak” 4509

7.43. Ateş, yangın, yanma (*Feuer*)

dutuş- 1251

dütüzdür- “tütsü yakmak” 532

kız- “ısınmak” 2426, 2909, 3089, 3210

köz 3329

nār “ateş” 2207, 4734

od 77

od başdur- “ateşi söndürmek” 3201

od yandur- 314

(cān) oda dutuş- 1251 → **10.32.**

oda düş- 2167, 3805, 3819, 4144 → **10.32.**

qav oda düş- 1829 → **10.32.**

nār (Ar.) 4734

ölçer- “ateşi karıştırmak, alevlendirmek” 2026

yan- 2167

quru qatında yaşı yanısar 2276

yandur-

od yandur- 314

yanma- 1829

7.44. Yangın yeri (*Brandstätte*)

7.45. Yanıcı madde (*Brennstoff*)

7.46. Soğuk (*Kalt*)

sovuḡ 5081

7.47. Üşümek, donmak (*Frieren*) → 7.46. Soğuk (*Kalt*)

7.48. Ağır, ağırlık ölçüsü (*Schwer, Gewichtsmaße*)

ağır 699, 1496, 2580, 4105, 4484, 4760, 4914, 5158

deve yūki

d. altun 789 → **1.4.**

mişkal

elli mişkāl 3160

7.49. Dokunmak (*Tasten*)

deg- “dokunmak” 3550

doğın- 3281, 5462

el tutuş- “birbirinin elini tutmak” 2203

el ur- “elle dokunmak, el atmak, el uzatmak, eline almak” 1176, 1177, 1275, 1292, 1473, 1761, 1766, 1819, 2705, 3138, 3172, 5661

elin uzat- 1727

ele қо- “eline almak” 1161

eli degme- “bir işi yapmamak” 349 → **15.20.**

ele al- 1259, 1610, 1637

elin al- ‘elini tutmak’ 1771, 1785, 3690, 4213, 4423, 5299

elinden қо- “elinden bırakmak” 1297

eline al- 1220, 1253, 1870, 2656

kapış- “sıkıca tutmak, yapışmak” 1756

karvan- “tutunmak, yapışmak” 1756

oğşa- “okşamak”

oğşayudur 179, 1779 → **9.28.**

sür-

yüz sür- 1041

yüzün sür- 2185

yüzine sür- 1752, 1840

yüzine yüzün sür- 3573

yüzünü sür- 527, 1249

sürme- 697

toğhunma-

göge toğhunmaya 4193

toğın- 4460

toğundur- “isabet ettirmek” 4729

7.50. Hafif (*Leicht*)

yiynicek “hafif”

yüñül “hafif” 311, 2580

7.51. Sert, kırılmaz, kalın; yoğun, katı (*Fest, dicht*)

kalıñ “sık, yoğun (mîşe)” 2951, 2954, 3316

kaluñ “sık, yoğun” 326

muḥkem (Ar.) 2264

m. kilid 482

7.52. Katı, sert (*Hart*)

ḡunt 3832

taḡta 5536

7.53. Esnek, elastiki (*Elastisch*)

bur- “bükme, kıvrırmak”

b.! 71

ḡulaḡın(ı)/ ḡulaḡımı bur- 72, 1435, 1807 → **2.25., 12.10.**

bük-

dür- 4346

ṣaḡız 4322

7.54. Sert, sağlam; koyu, kıvamlı (*Zäh*)

7.55. Eğilmez, bükülmez, kolay biçim verilmez madde (*Spröde*)

7.56. Gevşek (*Locker*)

7.57. Toz hâlinde madde (*Pulver*)

toz 1973, 2548(2), 2589, 2749(2), 2911, 2914(2), 3114, 3533, 4254(2), 4371, 5492, 5625

ayaḡı tozı 138, 527, 2032, 2213, 4676

cihān tozı 259

degirmen tozı 4371

ḡayḡu tozı 4253 → **10.41.**

töḡmet tozı 4952 → **15.27.**

toz açıl- 260 → **7.2.**

toz ḡop- 2546

toz ḡopar- 2537, 2745

toza bulaş- 2914

tozca “toz kadar, toz gibi” 2651

7.58. Yumuşak, sert olmayan (*Weich*)

yumşacuḡ 3832

yumşah 5474

yumşak 2492

7.59. Lapa gibi, lapa, peltemsi (*Breiiḡ*)

7.60. Yağlı, şişman, verimli (*Fett*)

semiz 4751

s. yunt 2112

7.61. Zayıf, cansız

düket- ‘tüketmek, güçsüzleştirmek’

gücünü düket-

gücümü d.-üp 5026

teni düket- 4233

kıla dön- 711

ẓa‘îf (Ar.) 2267

ẓa‘îf ol- “güçten düşmek, güçsüzleşmek, zayıflamak” 3829

yyiil- “güçsüzleşmek” 235

zebūn (Ar.)

z. ol- 3537, 3827

z. olma! 2570

7.62. Sıvı, akar, akıcı (*Flüssig*)

āb-ı hayāt 3326, 3946, 4450 → 2., 5.1., 6.8., 7.63.

āb-ı hayvān 1224, 2127 → 2., 5.1., 6.8., 7.63.

cüllāb (Far.) “gül suyu” 2273

gül-āb “gül suyu” 1236

gül suyu 3605 → 2.3.

şaç- “sıvı bir maddeyi dağıtmak, dökmek” 3282

yüzine gül-āb saç- 1236, 1575, 3225, 4671

yüzine yaşın saç- 4812

sıvar- ‘sulamak’

kana s.-dı 2227

şulu ‘sulu’ 2953 → 2.3.

şuluca ‘biraz sulandırılmış’

şuluca ol- 1189

7.63. Akmak sıvılar hk.; kayıp, sızıp git- (*Fließen*)

aḥ- 563, 1464, 2027, 2536, 2537, 3113, 3235, 3714, 3814, 4472, 4962

aḥa aḥa

kanı aḥa aḥa

aḥma- 1380

aķ- 1405, 1437, 1731, 3366, 3581, 4983, 4996, 5513

aķıt- 3416, 3668, 5076, 5641

aķıtma- 1617

aķma- 1363

sıyırıt- “sıyırarak geçmek” 3827

şız- 2751

sil (Ar.) “sel” 4187

sil bigi 2485 → 2.25.

sil gibi 3814

sile vir- 4390

siller bigi 1608 → 2.25.

sıl (Ar.) “sel” 5513, 5678

tırma- 1437

7.64. Su yolu, deniz yolu (Wasserweg)

yören-

deñizüñ yüzün yören- 3020

7.65. Islak, yaş (Feucht)

ışlat- 873, 3281, 5666

nem ‘gözyaşı’ 1403 → 5.25.

gözyaşı

gözi yaşın 566

gözüñ yaşını 1193

sil- “silmek, kurulamak” 566, 1193, 1403, 1793, 1796, 4670, 5085 → 2.25.

yaş

yaş oldu 5505

yaşar-

gözi y.-a 3364

7.66. Kuru (Trocken)

depser- “(tıdah) kuruyup buruşmak” 4823

huşk (Far.)

huşk ol- 5617

ķahla- “kurutmak”

kendüzün ķahla- “(ğuşşadan) kendini yiyip bitirmek, kurutmak” 2044 → 10.31.

7.67. Köpük (Schaum)

köpük 2593

7.68. Gaz halinde olan , buharlaşma, buhar olma (*Gasförmigkeit, Verdunstung*)

düt- “tutmek, duman çıkarmak, duman olup gitmek” 4734, 4735

dütün “duman” 4980

țuman “duman, pus”

țuman țin- 2250 → 7.3.

tütün ‘duman’ 4735

7.69. Hava yolu (*Luftweg*)

8. Yer, mahal, mevki (*Ort und ortsveränderung*)

8.1. İkamet (*Aufenthaltsort*)

ev → 19.1.

204, 542, 543, 773, 1312, 1338, 1381, 1621, 1645, 1846, 2120, 2175, 2191, 2195, 2391, 3165, 3381, 4425, 4444, 4808, 4918, 5461

ille- ‘(bir yere, bir ülkeye) yerleşmek, mukim olmak’

i.-mişem 4916

ķarār ‘yer, mahal’ 2471

ķatın al- ‘yerini almak’ 3343, 3544

maķām 4369

mesken 1822

otur- 4719

oturma- ‘ikamet etmemek, bulunmamak’ 726

toprağ “vatan” 416 → 1.3.

turağ ‘oturulan, barınılan yer’ 4918, 5140

yatalık “barınılan yer” 4368

yurt “mesken, vatan” 1805, 1822, 2355 , 3469, 4292, 5250, 5253, 5540

8.2. Göç ederek yerleşme, iskan; Şehir, kent (*Ansiedlung, stadt*)

düş- 2860

düzil- “yerleşmek” 5224

ķarār țin- “yerleşmek, konaklamak, durmak” 2366, 5192

yābana düş- 2431, 2818, 4963

yurt țin- “yerleşmek, konaklamak” 4091, 4534

yurt ținun- 5143

ķonuş “yerleşilen yer, menzil” 1337

8.3. Yerini değıştirme, hareket (*Fortbewegung*)

baş- 49, 3907

ayağ baş- 1728, 1787

ayağın baş- 48

kağem baş- 103

celā-i vağan 5251

kařār tıttma- 2483

sür-

ferzini sür- 2234

8.4. Durma, duruş (Halt)

ārām (Far.) “(bir yerde) durma, eğlenme”

ārām tıttma- 1475

dölen- “(bir yerde) karar kılmak” 3831

düne- 1981

dünün sür- “geceyi geçirmek, konaklamak” 4069 → **6.4.**

düşün vir- “konaklamak, mola vermek” 4303

kařār dut- 964, 4415

kařār eyle- 3472

kařār it- 961, 1714, 2393

kařār kıl- 870, 2874

kařār tıtt- 2471, 3187, 3742, 3850, 5050, 5055, 5386

kağlan- 915

küy- “beklemek, durmak” 1710, 2132, 2526

küyme- 3912

tevađđuf (Ar.) “bekleme, durma” 2149

tır- “(ayakta) durmak, beklemek” 906, 1051, 1120, 1995, 2065, 2085, 2339, 2345, 2395, 2450, 2471, 2526, 2579, 2754, 2835, 3022(2), 3101, 3377, 3380, 3468, 3544, 3558, 3590, 3593, 3616, 4498, 4572, 4706, 4950, 5196, 5650, 5653

tırduğlayın tır- “eski durumda bulunmak, eski yerlerini almak” 2705

tırmağ yiri 2296

tırur tırur 3314, 3384

tırma- 2753

tır! 4336

tırırma- 2067

tırurur 1009

tırut- ‘ayakta durdurmak’ 19, 4903

turaḥ 1938, 2373

yirin kolayın al- ‘savaşta en uygun yeri seçip yerleşmek’ 2579

8.5. Yollama, gönderme, sevk etme (*Beförderung*)

gönder- 1027, 1081, 4327, 4414, 4721, 5524

göndür- “göndermek” 2148

göndürme- “göndermemek” 5458

ilt- 1069, 2094, 2809, 3048, 3120, 3131, 3133, 3492, 4402, 5093, 5694

girü i.- 3084

renc ilt- 3310

irür- “eriştirmek, ulaştırmak”

şal-

kişi ş.-am 3705

viribi- “göndermek” 115, 832, 910, 958, 1267, 1292, 1393, 1414, 1676, 1682, 1688, 1714, 2063, 2076, 2293, 2317, 2669, 2959, 3812, 3991, 4021, 4211, 4607, 4722, 4723, 4742, 4743(2), 4758, 4817, 4842, 5056, 5138, 5156, 5160, 5164, 5260, 5268, 5291

canın cehennem içine viribi- 3139 → 2.41.

hōn viribi- “yemek yollamak, göndermek” 3047, 4020

selām v.-yem 3705

8.6. Kara yolculuğu (*Reise zu Land*) → 8.23.

8.7. Taşıma, nakil, iletme (*Transport*)

köpri 5302 → 1.1. Dünyā

köprü 5303 → 1.1. Dünyā

8.8. Kara yolu ulaşımı (*Straßenverkehr*) → 8.23.

8.9. Kara yolu (*Straße*) → 8.23.

8.10. Oto, otomobil, taşıtla gitme, yolculuk (*Auto, Fahrt*)

8.11. Bisiklet (*Fahrrad*)

8.12. Araç, taşıt (*Wagen*) → 8.14.

8.13. Demiryolu (*Bahn*)

8.14. Gemi, tekne, vapur (*Schiff*)

gemi 3015, 3047, 3061, 3102, 3172, 3216, 3217, 3227, 3230, 3298, 3307, 3340, 3490, 3492, 3803, 3808, 3809, 3812, 3825, 3858, 3871, 4027, 4031, 4036, 4050, 4055, 4056, 4057, 4084, 4089, 4090, 4617, 4619, 4693, 4744, 4745, 4746

altun gemi 1717

hoş gemi 4617

gemi issi 2970

kadırğa 2964, 3017, 3029, 3037, 3061, 3187, 4943

köpe (Yun.kopia) “kayık küreği” 3201, 3231

lenger “çapa” 3022, 3213, 3233

lenger dür- “demir almak” 3213

şandal 2966, 2969, 3319

yilken

yilken düz- ‘yelken açmak’ 3200, 3213

yilken kur- 3231

8.15. Uçak (Flugzeug)

8.16. Uzay yolculuğu (Raumfahrt)

8.17. Posta (Post)

8.18. Taşınma, taşımacılık, nakliyecilik (Umzug)

8.19. Çabuk, acele, hızlı; birdenbire, çabuk (Schnell)

añsuzın 669, 717, 926, 999, 1043, 1194, 1370, 1440, 1562, 1775, 1786, 1933, 1945, 2006, 2036, 2079, 2274, 2348, 2540, 2806, 2847, 2938, 3064, 3188, 3198, 3212, 3547, 3796, 3822, 3834, 3868, 4065, 4079, 4123, 4762, 4804, 4991, 5607

apañsuz 2171

apañsuzda 2579, 2799, 3116, 3431, 4055, 4379, 4617, 4981

apañsuzın 2036, 4085, 5519

cüst “hızlı, çevik, çabuk” 164, 1836, 2884, 2890, 3223, 3949, 5213

çevük 2257, 4491, 4542

iv- 865, 1381, 1464, 1753, 1782, 2378, 2508, 2623, 3272, 3869, 4338

ive ive 1631, 1846, 2197, 2612, 3307, 4465, 4808

iveceklik 316

ivek 2089

ivek iş 479

ivme- 274, 317, 329, 3246

nā-gehān 2022, 5649

yildür- “(kılıca) davranmak, hızla el atmak” 2558

8.20. Yavaş (Langsam)

añıl 797

a. söyle- 274

dölen- “ağır davranmak, ağırdan almak” 1490, 2388

hezin “yavaş” 1611

8.21. Hareket ettiren güç, harekete geçirme, hızlandırma, içgüdü, dürtü; çarpma, darbe, şiddetli hareket (*Antrieb, Stoß*)

cüş eyle- 2744

cüş it- 5509

dög- “vurmak, dövmek” 3568, 4483, 5066

başın dög- 3793, 4026 → **10.31.**

başını dî vāra dög- 802 → **10.31.**

yol dög- 821, 1128 → **8.23.**

dögin- → **10.31.**

gögüsün dögin- 2473

dögme-

sovuḥ demür dögme! 5081

dögül- “dövülmek, darp edilmek” 5333

dögül- “vurulmak, çalınmak”

naḳāre dögül- 2527

dögün- 2481, 5499 → **10.31.**

dürt- “saplamak, batırmak” 24

cıda dürt- “mızrak saplamak, batırmak” 180 → **19.23.**

hurüş it- 5509

ḳabar- “şiddetlenmek”

savaş k.-dı 2588

ḳah- “vurmak, çalmak”

kapu ḳah- “kapı çalmak” 4195

ḳaḳ- “vurmak, tepmek”

dîni diregin ḳaḳ- 204

ḳamçı → **19.11.**

ḳamçı çal- 2469

ḳamçı kısdur- 4506

ḳamçı ur- 5062

mevc ur- 5509

sancıl-

oķa sancılur 3684

toķı- “batırmak” 2478

urun- 5499

yigin “şiddetli” 4557

üzeñü çal- “atı mahmuzlamak”

ü.-madı 4435

yüri- 3638(2)

yürit- “harekete geçirmek” 20-1

8.22. Arkadan, geriden çarpma (*Rückstoß*)

8.23. Yönet-, idare et- araba vs. , yol, yolculuk, gidiş, yön, gidiş yönü (*Lenken, Weg, Richtung*)

adın- “adım atmak”

ķadem adın- 5421 → **9.67., 2.25.**

aķ- “çok fazla ķişı bir yere doğru gitmek, yönelmek” 3590, 3814

çapın- “(hayvan) koşmak” 3834

dön-

giri dön- 131

dönderimez

dönderime- 4325

düş- “(düzlık yer için) varmak, ulaşmak, gelmek” 4104

eş- “ 1. ‘hızla koşmak, koşturmak’ 2883 → **9.1. 2. ‘atla hızlı gitmek’**” 4429

eşür- “hızlı yürütmek, koşturmak” 2538

geç-

geçer idi 819

gir- 519

git- 89, 225, 248, 440, 441, 478, 599, 705, 719, 720, 737, 768, 806, 852, 923, 1074, 1080, 1109, 1326, 1568, 1669, 1839, 1848, 1862, 1925, 1929, 1964, 2004, 2071, 2093, 2119, 2153, 2237, 2453, 2505, 2507, 2508, 2628, 2714, 2738, 2771, 2784, 2785, 2794, 2805, 2806, 2810, 2871(2), 2930, 2950, 2984, 3049, 3130, 3217, 3248, 3259, 3417, 3462, 3465, 3521, 3537, 3636, 3702, 3842, 3848, 3870, 4064, 4071, 4084, 4090, 4104, 4269, 4528, 4759, 4792, 4800, 4816, 4860, 4871, 4994, 5063, 5429, 5437, 5550, 5569, 5618

git- “ortadan kaybolmak” 1180, 1647, 1689

çihup git- 4018

dönüp git- 4387

gitdi giderdi 3232

gitmege komamağ 733

işüñe git! “kaybol!” 5066

karār git- 1438 “akılsız, düşüncesiz” → **11.38.**

ko gitsün 1689 → **15.17.**

ögi git- 1297, 1662, 3071, 3123, 3224, 3961, 4108, 4669, 4809, 4819 → **11.38.**

yābana git- 1903

yola git- 1202, 3824

yuḥaruya git- 3473

git-

yabāna gitme- 313

gitmek 4740, 5358

gitme- 441, 708, 729, 899, 994, 1372, 1615 (2), 1863, 2066, 2088, 2164, 2388, 2405, 3233, 3295, 4125, 4510, 4985

gitmegil! 4719

koyup gitmeyem 2143

gözümden yaş gitmeyiser 1644

ögümnden gitmez idi 1823

yabāna gitmegil 313

gönil- “yönelmek, gitmek” 1269, 2065, 2132, 4306, 4325, 5483 → **2.40.**

ğarîblığa gönil- 1805

öte gönil- 4679

yola gönil- 772, 4692, 4713, 4728

gönilmek 4719

gönül- “yönelmek, gitmek, doğrulmak, dönmek” 2483

yola gönül- “yola koyulmak” 772

yolına gönül- “yola koyulmak” 2132

güd- “arkasından gitmek, takip etmek” 2398

güzer (f.) “geçme”

güzer kıl- 2876

ilerü var- ‘ileri yürümek’ 3382, 4209

ilt- ‘iletmek, götürmek, ulaştırmak, göndermek’

girü ilt- 3084

iz 3020, 3209, 3477, 4063, 4365

aşlan izi 4025

at izi 4058

at izin izle- 4024

izin bul- 4060

izin izle- “peşinden gitmek, takip etmek” 2869

ne yol ne iz bil- “yönsüzlük” 2459

ne yol ne iz bilin- “yönsüzlük” 3804

kaç- “1. kaçmak 184, 291, 310, 530, 751, 933, 940, 1366, 1571, 1745, 1979, 2121, 2184, 2262, 2336, 2479, 2484, 2533, 2563, 2573, 2575, 2605, 2729, 2730, 2732, 2737, 2738, 2754, 2767, 2818, 2851(2), 2883, 2969, 2971, 2979, 3090, 3118, 3148, 3200, 3252, 3416, 3694, 3803, 3804, 3871, 3875, 3891, 4300, 4307, 4373, 4379, 4407, 4459, 4495, 4501, 4509, 4684, 4852, 4926, 4945, 4960, 4963, 5236, 5367, 5380, 5534, 5544(2), 5545 2. koşturmak, seğırtmek” 29, 78, elinden kaç- 5005 → **5.46.**

yabāna kaç- “elinden kaçmak, kurtulmak” 1122

yanın yanın k.-dı 4307

kaçış

kaçışı dut- 3574

kaçma- 1777 , 2978, 4304, 5228

kaçmak

kaçmak demi 4508

menzil

menzil al- 3563

öñirt- “öne geçmek, ileri geçmek” 4332 → **3.27.**

revān (Far.) “yürüyen, giden” 2203

şap- “yönelmek, gitmek”

toğruya ş. 314

segir- “koşturmak” 2470

segirt- “koşturmak” 3591, 4465, 5213

siviş- “sıvışmak, kimseye görünmeden gizlice uzaklaşmak, kaçıp gitmek” 3875

söküm “sökün, toplu hâlde yürüyerek gelme” 2742, 3592 → **15.10.**

sür- 906

taşık- “kaçmak, ayrılıp gitmek”

tağlara t.-ğan 2911

toḵın- “dolaşmak, gezinmek” 4037

toz- “1. kaybolmak, kaçmak 2. toz kaldırarak, toz çıkararak gitmek 2548”

yabāna toz- “yabana kaçmak” 2911, 3114

var- “gitmek”

yola var- “yola gitmek” 735

varma- “gitmemek”

toḡru varmaz olur 2639

yaya 128, 2157, 5667

y. ilt- 2809

y. yūri- 4193

yayaḥ 2179, 2192, 2373, 3542, 3795, 4363

y. ḵal- 3839

yayaḥ yūri- 2178, 3750, 3921

yayaḵ 4995

yayan 4349

yayan yūri- 3840

yil-

yile yile 4099

yol 78, 157, 485, 519, 736, 856, 1092, 1146, 1706, 1872, 1914, 1930, 1957, 2003, 2057, 2308, 2372, 2376, 2459, 2629, 2639, 2807, 2810, 3152, 3392, 3477, 3511, 3709, 3804, 3826, 3841, 3879, 3938, 4063, 4064, 4183, 4189, 4268, 4346, 4359, 4590, 4595, 4680, 4796, 5023, 5278, 5478, 5616

‘ālem yolu 5535 → **1.1.**

eyü yol 4597

eyü [vü] yavuz yol 5003

ḥaḵ yolu 188 → **22.6.**

ḥasret yolu 895 → **10.4.**

‘ışḵ yolu 1915 → **10.57.**

‘iṣyān yolu 100 → **18.22.**

ḵal‘a yolu 4507

sa‘ādet yolu 205, 2318 → **5.49.**

toḡru yol 116 → **11.24.**

yavuzlık yolu 2140 → **10.57.**

yigitlik yolu 2025 → **10.39.**

yol al- 4189, 4334 → **3.1.**

yol almağın dut- 3826 → **9.28.**

yol az- 4925 → **8.24.**

yol başa- “yol bulmak” 4344, “yolculuk yap-” 4355

yol başla- “önden giderek yol göstermek, kılavuzluk etmek” 2397

yol çek- “yol katetmek, yol yürümek” 2786

yol döğ- “yol tepmek, yol almak” 821, 1128

yol dut- “bir yere gitmek üzere yola çıkmak” 998, 3659

yol eyle- “varmak, ulaşmak” 4863

yol göster- 1046, 3517

yol gözet- “yolunu gözlemek, beklemek” 2343

yol it- 2000

yol iz 2362

yol kes- 4554

yol ol- 3997

yol şor- 3509, 4884

yol tart- 3894

yol(ını) tut- “bir yere gitmek üzere yola çıkmak” 600, 1723, 1771, 2057, 2338, 2482, 2519, 2531, 3873, 3928, 4052, 4104, 4210, 4398

yol yatı “yol hazırlığı” 3825 → **9.24.**

yol yüri- 3754, 3841, 4349, 4358, 5191

yol yürü- 4330

yol zahmeti 728 → **9.53.**

yola başla- “yola koyulmak” 4680, 4925

yola çığ- 3640

yola/yolına düş- “yola çıkmak, yola gitmek” 2718, 2877, 2926, 3617, 4054, 4099, 4429

yola/yolına gir- “yola çıkmak” 693, 793, 816, 855, 2025, 2203, 2631, 2792, 2850, 4266, 4332, 4336, 4351, 4790, 4795, 4831, 5203, 5265

toğrı yola gir- 5611

yola git- 1202, 2504, 2843, 3824, 4088

yola gönül- 4692, 4713, 4728

yola gönül- “yola koyulmak” 772, 2154, 5068

yolına gönül- “yola koyulmak” 2132, 5267

yola katlan- 4747

yola var- “yola gitmek” 735

yoldan azdur- 4052 → **8.24.**

yolu başarıma- 5027

yolu uğra- 856, 1180

yolın az- 2791

yolın bağla- 2234 → **9.17.**

yolın gözet- 247, 3667 → **11.40.**

yolın tut- 111

yolın uğrat- 888

yolundan çıkar-

y.-umdan ç.-mağ 2025 → **8.24.**

yolını бүг- ‘yolundan alıkoymak, önlemek, engel olmak’ → **9.17.**

yolumı бүгür ise 799

ne yol ne iz bil- ‘yönsüzlük’ 2459

ne yol ne iz bilin- ‘yönsüzlük’ 3804

toğru varur yolın 5478

bağla-

yolları bağla- 4690 → **9.17.**

düş- 3751

yola düş- 2718, 2813, 2877, 2926, 3617, 4054, 4099, 4429

yol eri ‘gezgin’ 2983, 4284

yola gir-

hakk yolına giren 188 (din, inanç)

yid- “yedmek, yedekte götürmek, peşinden götürmek” 166, 2338, 5409

yügür- “hızla gitmek, koşmak” 1046

yüri- 29, 100, 593, 669, 971, 1111, 1483, 1928, 2078, 2174, 2178, 2190, 2209, 2299, 2536, 2629, 2864, 2928, 2964, 3320, 3321, 3322, 3513, 3515, 3522, 3527, 3750, 3754, 3840, 3841, 3921, 3949, 4097, 4188, 4193, 4212, 4329, 4337, 4349, 4358, 4927, 4988, 5191

yüri! 788, 1332, 2149, 2296

yürit- “yürütmek” 20-6

yüriyü yügürü 4101

yüriyş 2221

yürü- 100, 617, 1046, 1344, 1369, 2123, 2944, 4100, 4154, 4190, 4330, 4334

yürüş 3407

yönin dut- 51

yüzin dut- 49

8.24. Ayrılma, yanlış yola gitme (*Abweichung*)

az-

yol az- 3083, 3699, 4925

yol azmış kişi 2982 → **2.12.**

yolından az- 2899

azdur-

yoldan azdur- 4052 → **8.23.**

ķay-

uğrı yola ķay- ‘yanlış yola gitmek, yanlış yola sapmak’ 2182

şap-

yabāna ş.-an 2318

yoldan şap- 2360

yol

(iş) yanlış yola gel- 2137 → **15.18.**

uğrı yola ķay- ‘yanlış yola sapmak’ 2182

yoldan şap- 2360

yolından çıkar-

y.-umdan ç.-mağ 2025

8.25. B.ş.den önce git-, önde yürü-, önce davran- (*Vorangehen*)

ilerü yürü- “önden yürümek, birinin önünden yürümek” 1046

öñirt- “öne geçmek, ileri çıkmak” 4332

8.26. Kendine doğru çekmek (*Ziehen*)

8.27. Sonra gelenler, ardıllar (*Nachfolge*)

ķalife (Ar.) 145

şoñra

kendüden şoñra 145

şoñra ķal- 5412

şoñra ķalıcı 5690

8.28. İleri, ileriye doğru Ünl. İleri, haydi! (*Vorwärts*)

ilerü 91, 925, 1146, 1430, 3662, 4162 (işi ileri gel-) , 4212, 4637, 4905

ilerü gel- “öne çıkmak, ortaya çıkmak” 925, 974, 1144

ilerü getür- 995, 1072

ilerü getür- “öne çıkarmak, öncelik vermek” 91

ilerü var- “ileri yürümek” 3382, 4209, 4621

öte “ileri, öbür taraf” 2891, 2978, 3789,

öte geç- 3809

öte git- 3269

öte gönül- 4679

ötele- “ileri geçirmek” 2597, 2892

8.29. Geri, geriye, geride, arkada, arkasında (*Zurück*)

girü “geri” 2740, 2936, 3583, 4102

girü çıh- 2197, 3951, 4183

girü dön- 131, 710, 1478, 1745, 2450, 2470, 2939, 3746, 3892, 4088, 4382

girü döndür- 2670

girü gel- 798, 799, 1156, 1521, 1570, 1846, 2192, 2204, 2316, 2321, 3815, 4031

girü git- “geri dönmek” 1202, 2224

girü ilt- “geri götürmek” 3084

girü ko- “arkasında bırakmak, terk etmek, vazgeçmek” 1368→ **9.20.**

girü var- “geri gitmek” 2237, 2709

girü vir- 524

girü viribi- “geri göndermek” 1714

girüden “arkadan” 3233

kıç “arka, geri” 48, 1504, 3568

kıçına dön- “arkasını dönmek” 1504

yan vir- “(bir yere) arkasını vermek, arkasını dönmek” 2939

yañıl- 3960

8.30. Uzaklaşmak (*Sich entfernen*)

gideme- “uzaklaşmamak, ayrılamamak”

gidemez idüñ 2017

git- 1669

ır- “ayrılmak, uzaklaşmak” 827, 4367

kaç- 5380→ **10.39.**

şav- “savmak, uzaklaştırmak”

belāyı şav- 2268

ğuşsa şav-

ğuşsamuz ş.-dı 2037

karşusından şav- 1782

kayd şav- 3606

suçı şav- 2277

şavuşdurma- “uzaklaştırmamak”

gözin şavuşdurma- “gözünü ayırmamak” 2889 → 2.25, 7.11, 10.39

sür- 20, 1615

sürük- “sürülmek, uzaklaştırılmak” 4098

terk eyle- 1805

terkini ur- 1094, 5519

uzat- “uzaklaştırmak”

yabāna kaç- 1122

8.31. Yaklaşmak (*Sich nähern*)

yağ- “yaklaşmak, yakınlaşmak”

yakın gel- 3593, 4208

yakın var- 129

yakın varma 266

yakış- 5444

yanın al- “yanına yaklaşmak, yakınında bulunmak” 4095

yanaş- 2879

8.32. Bir yere var-, ulaşmak, yaklaş- (*Ankommen*)

ayak baş- “varmak, ulaşmak”

ayağ(ı) baş- 2087

ayak başma- 486

deg- “varmak, ulaşmak”

ka-dem baş- “ayak basmak, varmak, ulaşmak”

ka-dem baş- 2097, 5293, 5535

düş- → 1.12.

3442, 3496, 3751, 3795, 3857 , 3865 , 3998 , 4024 , 4104, 4112

gel- (a) 301, 383, 402, 428, 432, 441, 454, 475, 522, 531, 550, 569, 583, 595, 615, 650, 695, 713, 729, 738, 784, 793, 825, 828, 834, 852, 865, 890, 897, 904, 909, 911, 912, 916, 920, 923, 925, 926, 929, 931, 936, 937, 943, 946, 949, 953, 965(2),

966(2), 967, 968, 969, 970, 974, 987, 990, 991, 1001, 1013, 1019, 1023, 1030, 1039, 1040, 1044, 1045, 1055, 1064, 1068, 1092, 1093, 1095, 1097, 1104, 1106, 1113, 1127, 1128, 1143(2), 1146, 1147, 1151, 1153, 1161, 1165, 1272, 1273, 1280, 1301, 1305, 1314, 1339, 1350, 1356(2), 1359, 1362, 1375, 1381, 1384, 1385, 1388, 1389, 1396, 1430, 1459, 1466, 1517, 1523, 1524, 1529, 1530, 1532, 1592, 1595, 1635, 1646, 1678, 1679, 1680, 1693, 1699, 1712, 1718(2), 1719, 1729, 1746, 1823, 1825, 1844, 1860, 1872, 1873, 1881, 1882, 1895, 1896, 1913, 1933, 2102, 2148, 2161, 2185, 2186, 2212, 2278, 2328, 2341, 2345, 2376, 2394, 2421, 2425, 2448, 2502, 2547, 2650, 2677, 2688, 2786, 2788, 2807, 2818, 2896, 2964, 2981, 2994, 3017, 3059, 3060, 3096, 3152, 3216, 3234, 3293, 3375, 3425, 3516, 3524, 3593, 3662, 3696, 3709, 3722, 3736, 3738, 3775, 3781, 3791, 3815(2), 3832, 3853, 3872, 3948, 3961, 3997, 4031, 4112, 4126, 4206, 4207, 4208, 4362, 4370, 4376, 4383, 4427, 4480, 4617, 4662, 4665, 4716, 4753, 4789(2), 4790, 4817, 4844, 4873, 4912, 4939, 4948, 4958, 5067, 5113, 5220, 5326, 5341, 5355, 5396, 5432, 5442, 5444, 5458, 5501

gelün 2573, 2984, 3333 , 4894 , 5100

gelidurğıl 3297

çıka gel- 4857

dile gel- ‘gönüle ulaşmak’ 2136

duru gel- 2171

gelmege gitmege 89

girü gel- 798, 799, 1156, 1521, 1570, 1846, 2070, 2129, 2192, 2204, 2316, 2321

ilerü gel- ‘öne çıkmak, ortaya çıkmak’ 4162 , 4637, 4905

ileyümüze geldi 2694

karşu gel- ‘karşılama’ 3059

karşusına gel- ‘yaptığı iyiliğin karşılığını görmek’ 5171

kaya gel- 2933, 4495

öñine gel- 4217

öñüme gelür 3586

öñümüze gelmez ise 2718

sataşı gele 2344

tırur gel- 748, 1085, 1544, 3930

tuş gel- 819

uyhu gözine gele 2866

ün gel- 3431

gel- (b) “*modality*” 698, 2188, 2320, 2668, 3149, 4022, 4175, 4256, 4628, 4848

geliş 3153

gelme- 585, 926, 931, 1157 , 1284, 1286, 1307, 1373, 1390, 1401, 1590, 4421

ir- 2003

iriş- 126, 127, 817, 837, 896, 1021, 1283, 1806, 2379, 2432, 2746, 2795, 2932, 3587, 3701, 3753, 3915, 3921, 4107, 4339, 5186, 5199

uçmağa iriş- 2262 → **22.11.**

irişme- 969

irür- “eriştirmek, ulaştırmak”

yolın irür- 1146

ķadem baş- “ayak basmak, varmak, erişmek” 137

söküm “sökün, toplu hâlde yürüyerek gelme” 2742, 3592 → **15.10.**

var- 685, 2835

işe var- 2451

varış 3153

vişāl (Ar.) “kavuşma, erişme” 880, 1227, 1514, 1518

vişāline diş bile- 3846

vişālūne iriş- 1906

yaklaş- 3580

yol bul- “ulaşmak” 5382

yol eyle- “varmak, ulaşmak” 4863 → **8.23.**

8.33. Birbirine, birbirlerine (*Zueinander*)

8.34. Birbirinden, birbirlerinden ayrılma (*Auseinander*)

ayır- 876

ayırabil- 2832

ayırma- 2817

azış-

azışdıldı 4272

azışduğ 5130

azışduķ 5191

azışduğını 4988

düş- 3457, 4201

firāk ‘ayrılık’ 4711

fürkat ‘ayrılık’

f. odı 1551, 5225

hālî (Ar.)

katından hālî olma- 4378

ırağ eyle- 4152

ırağ düş- 3699, 4201

ırağ düş-

yārdan ı.-düm 2494

ırış- 5193

şavul- “dağılmak, ayrılmak, uzaklaşmak, çekilmek” 71, 4813

tağıl-

terk it- 3251

8.35. İçine, içeriye, içinde, derinliğine (*Hinein*)

içerü düş- 3395

ğark 1757, 4057

ğ. idi 3187

ğark it- 1195

ğark ol- 159, 160, 259, 1446, 2528

gir- 519

içinde 34, 77, 105, 189, 197, 227, 259, 329(2), 332, 464, 466, 508, 514, 711, 1133, 1317, 1357, 1448, 2285, 2590, 2608, 2714, 2861, 2899, 2905, 2915, 2920, 2921, 3000, 3004, 3012, 3329, 3430(2), 3538, 3547, 3653, 3660, 3782, 3933, 4014, 4049, 4057, 4093, 4131, 4158, 5115, 5438, 5446, 5603

içindeki 1690

8.36. Dışarıya, dışarı doğru (*Hinaus*)

taşra çık- 1099

yabān

yabāna atıl- 4524

yabāna tağılma- 5461

8.37. B.ş.in arasından; engelleri atlayarak, içinden, ortasından geçerek (*Hindurch*)

aradan 556

içinden 61, 78, 1449, 1542, 1725, 2003, 5600

8.38. İkisinin arasında, arasına; bu arada (*Dazwischen*)

ara 1758

ara yirde 245, 414

arada 140, 485, 2054, 2238

arasında 245, 2379

tağlar arasında 86

8.39. Bir şeyi kasten duyma- ya da görme-, görmezlikten gel- (*Über etwas hinweg*)

nazar birağma-

ayba nazar birağma- 5634

8.40. Yukarıya, yukarı doğru (*Hinauf*)

ağ- “çıkmaq, yukarı çıkmak, tırmanmak” → **19.2.**

123, 391, 420, 613, 1089, 1115, 1119, 1261, 1347, 1361, 1380, 1426, 1428, 1431, 1439, 1475, 1527, 1530, 1545, 1555, 1590, 1613, 1623, 1632, 1674, 1732, 1737, 1742, 1743, 1874, 1895, 1992, 2663, 2877, 2940, 3379, 3677, 3695, 3700, 4641, 5084, 5233, 5552

tağa ağ-

tağa ağmış idüm 1895

ağma- 1379, 2545

ağdur- 436, 4213

ağıl- “yükselmek” 1732

dikil- “dikilmek, yükselmek, yukarıda durmak”

göge dikil- 3539 → **1.1.**

düg- “havaya yükselmek, yukarı çıkmak, yukarı doğru fırlamak” 1764, 2749, 3925

havāya düğ- 871

dügdür- “yukarı doğru fırlatmak” 4488

düş-

tağa düş- 1945, 2457, 3550, 4067

göge deg- “göge ulaşmak” 2749

gögsire “göge doğru” 1668 → **1.1.**

götür-

başın götür- 516, 645, 1497, 3583

başın götürime- 2497

kıldur-

baş kaldur- 1237

baş kaldurma- 1533

başın kaldur- 1562, 2210, 3715

süñü kaldur- 5213 → **19.23.**

şavur- “savurmak, havaya kaldırmak” 75, 2548

tır-

örü tır- ‘ayağa kalkmak’ 974

uzan- → **4.3.**

havāya uzan- 495

yuḥaru 3940

yuḥaruya git- 3473

8.41. Sıçra-, fırla-, atla- (*Springen*)

beliñle- “irkilmek, korku ile sıçramak” 881, 2455, 2916, 3584, 5510 → **23.8.**

sek- 1111, 3322, 3445

segri- “sıçramak” 3445

8.42. Aşağıya, aşağı doğru (*Hinunter*)

alt 900

aşağ 822

aşağa 2, 3473

aşah 1991

çoğa çoğa “çömele çömele, yere doğru eğilip gizlenerek” 1871 → **3.21.**

çök- “çökmek, çömelmek” 288

dizin çök- 745, 1170, 1687, 2161

düş- 4511

in- 2877

iniş 4023, 4187

iniş yokuş 4927

inişler in- 2877

toprağa düş- 4108

yire düş- 2480

8.43. Düş- (*Fallen*)

düş- 872, 1235, 1297, 1444, 1448, 1520, 1569, 1803, 1829, 1993 (2) , 1994, 2247, 2308, 2380, 2480, 2586, 3071, 3211, 3291, 3356, 3677, 3749, 3837, 3961 , 3968, 4067, 4203, 4357, 4502, 4809, 4819, 4964, 5127

düşür- 4474

ağızına düş- “yem ol- ” 4203

ayağından düş- “bayıl-” 637, 4026

içerü düş- 3395

işi şol düş- 4067

küd düş- “kötürüm gibi yatmak” 3356

toprağına düş- 4108

yire düş- 2480

kendü düşen ağlamaz 736

yıkıl- “yere düşmek, yere serilmek” 2586

8.44. Eğrilik, yay, kavis (*Im Bogen?*)

8.45. Ortaya, o tarafa ve buraya, bu tarafa (*Hin und Her*)

8.46. Düzensiz, rastgele yapılan hareket (*Regellose Bewegung*)

çevre yügür- 2458

9. İste-, talep et-, b.ş.i yapmaya niyeti ol-, davran-, hareket et-; B.ş.den söz et-, konusu... ol- (*Wollen und Handeln*)

9.1. Sürüklen-, kov-, at-, sür-, önüne kat-, yap- spor vs. hareket (*Trieb*)

atlan- “ata binmek, at sürmek, bir yere gitmek üzere atla yola çıkmak” 915, 1012, 1301, 4286, 4425, 4615, 5270

at atlan- 4610

ata atlan- 903, 2179, 4747

atına atlan- 383, 480, 2870, 3216

atlandur- 2840

dep-

atın dep- 2451

eş- “hızla koşmak, koşturmak” 2883

kovagör- 4510

örü tur- 974

segirdim “koşma, koşuş” 916

segirt- “(atını) sürmek, koşturmak” 2485

at segirt- 5211

sür- 1. sürmek, yürütmek 124, 1039, 2395, 2535(2), 2612, 2872, 2931, 2950, 3231, 3232, 3259, 3522, 3563, 3573, 3580, 3959 2. atla yol almak 816

at sür- 2156, 2396, 2788, 2878

gemi sür- 3307, 3803, 3871

süre süre 3756

sürü- “sürüklemek” 3959, 4120

yüz- 2751

9.2. İrade, istenç, arzu, istek, niyet (*Wille*)

‘azm (Ar.) “niyet, hareket”

‘azm eyle- 464, 5310

‘azm it- 4438, 4744

‘azm itme- 2119

dile- 53, 817, 821, 1176, 1230, 1649, 1932, 1989, 2055, 2274, 2292, 2422, 2504

dileme- 1573, 1929

dilek 73, 2105, 2691, 2708, 3008

göñül 4740

göñli var ise 2829, 2842

göñülden 2816, 3811, 4255, 4414, 4863

hükümünde ol- “(bir şey üzerinde) iradesi olmak, hakim olmak” 93 → **5.40.**

niyyet

niyyetüñi yavuz tutmağıl! 215 → **10.57.**

9.3. İstemeden, elinde olmadan, mecburi, zorunlu olarak (*Unfreiwillig*) → 9.5.

dilerse dilemezse 5304

dilek ile degül 2708

göñülsüz 2538, 4217

göñülsüzün 3124

güc ile ‘zorla’ 4945

kal- “*b+* *kal-* biçiminde metinde eylemin istenç dışı, beklenmedik bir biçimde gerçekleştiğini ve kısa bir zaman içerisindeki sürekliliğini ifade eder.”

hayrân olup kal- 3950

uyuyıp kal- 479

9.4. Hazır, istekli, yapmaya hazır (*Bereitwillig*)

isteyici 4280

9.5. Hoşlanmama, antipati; isteksizlik, gönülsüzlük; nefret, tiksinti (*Widerwille*)

→ 9.3.

dilek ile degül 2708

göñülsüz 2538, 4217

göñülsüzün 3124

yigren- “iğrenmek, tiksirmek” 867 (2)

9.6. Kesin, kararlı; kesin kararlı olarak, azimle, inatla (*Entschlossen*) → 9.8.

ķarāra ķur- 2679

9.7. Kararsız, tereddütlü (*Unentschlossen*) → 9.9.

9.8. İnatçı, azimli (*Beharrlich*); sebat, inat, ısrar (*Beharrlichkeit*)

ayaķ depin- ‘inat etmek’ 3041

ayaķ dire- ‘ayak diremek, inat etmek’ 3615, 4501

el ayaķ ur- 4714

illā

illāsı var 2325

önegü “inatçı” 5071, 5182

önegülik “inatçılık” 2661

ö. it- 3615

sebāt 2617

üşür- “üşür-, musallat et-” 4028, 5042, 5059

9.9. Kararsız, isteksiz, sebatsız, oynak, çabuk değışen, uçarı, daldan dala konan (*Unbeständig*)

bî-ķarār 587, 734, 1298, 1395, 1428, 1601, 2496, 3522, 3777

b. ol- 1464

ķarār git- 1438

ķarār ķutma- 2678

ķarār ķutama- 1524

ķarārı git-

ķ.-um g.-er 1948

ķarārı ķapıl- “kontrolünü yitirmek” 1810

9.10. Bir andaki ruhsal durum (*Laune*)

buñal- “sıkılmak” 3543, 4763

ķorķudan āzād 3466

9.11. Seçme, tercih, seçenek, seçim, oylama (*Wahl*)

iķtiyār (Ar.) “seçim, tercih, irade”

elinde degül iķtiyār 1163

iste- “seçmek, tercih etmek” 4134

şayla- “seçmek, tercih etmek” 2214

yol

yol göster- “tercih sunmak” 2834

9.12. Sebep, neden (Veranlassung, Beweggrund)

andan “o yüzden, o sebeple” 3010, 4954

andan ötrü 2401

anuñ için “o yüzden, o sebepten” 605

anuñ içün “o yüzden, o sebepten” 1247, 1251, 1581, 1627, 1690, 1740, 1777, 3471, 4083, 4315

anuñçün “o yüzden, o sebepten” 123, 195, 1946

bunuñçün “bu yüzden, bu sebepten” 1313

elinden 3693

ötrü 5328

andan ötrü 2401

sebeb**sebep**

sebep ol- 913

ucından

anuñ ucından “onun yüzünden, onun sebebinden” 2699

vech (Ar.) “sebep, münasebet” 2196

yaña

andın yaña “ondan dolayı” 4578

9.13. Bahane, kaçamak, mazeret (Vorwand)**bahāne**

bahāne idinici ol- 4791

bahāne dile- 2650 → 15.12.

9.14. Niyet, maksat, amaç, gaye, hedef (Absicht, Zweck)

°azm (Ar.) “niyet, hareket”

°azm eyle- 464, 5310

°azm it- 4438, 4744

°azm itme- 2119

ğaraž (Ar.) 360, 701, 4320, 5041

°illet 321

maķşūd (Ar.) 1801

m. ele gir- 1801

niyyet 2294

omaç “hedef, amaç, gaye”

omaç it- 1433

yol “gaye, uğur, maksat”

anuñ yolına “onun uğruna, onun için” 812, 5425, 5648

anuñ yolında 4655

begi yolına 2837

bu yolda “bu uğurda” 2265, 2353

ol yola 3554

yolumda “uğrumda, benim için” 4397

yoluña “(senin) uğruna” 2011, 2993, 3235, 4772

9.15. Amaç, düşünce, niyet, plan, taslak, tasarı, proje (Plan)

şanu 2136

9.16. Kasıtsız, niyetsiz, istemeyerek (Absichtslos)

bî-ğaraž 2715

kendüzin yiñeme- 4866

9.17. Alıkoymak, önlemek, engel olmak (Abhalten)

ayağ bağ ol- 2087

bağla- “engel olmak, alıkoymak” 778

yolları bağla- 4690

yolın bağla- 2234

bağlama- “engel olmamak, alıkoyamamak”

yolın b.-z 736

dut-

dilin dut- 234

mānî ol- 356

yığ- “alıkoymak, önlemek, engel olmak”

yoluñdan yığ- 4740 → → **8.23.**

yol kes- 4554 → **8.23.**

yolını bürger- “yolundan alıkoymak, önlemek, engel olmak” → **8.23.**

yolumı bürger ise 799

yolları bağla- 4690 → **8.23.**

9.18. Etkinlik, çalışma, iş, meslek (Tätigkeit)

iş 277, 4402

iş gör- 766

iş işle- “çalışmak” 2569, 3724

iş işlet- “iş yaptırmak, çalıştırmak” 5405 → **15.71.**

kullık eyle- “hizmet etmek” 2193

pîşe (Far.) “sanat, iş, meslek” 251, 5165

pîşe eyle- 325

9.19. Tembellik, çalışmama, aylaklık (*Untätigkeit*)

kāhil (Ar.) “tembel” 164

kāhillik

k. it- 1494

uşañ

uşañ ol-

u. olmağa 3221

u. olubanın 2913

u. olup 2342

uşañ olma-

u.-ğıl 5468

u.-z idüm 4694

9.20. Vazgeçme, istememe, b.ş.i. reddetme (*Verzicht*)

dep- “tepme, reddetmek”

elden koy- “terketmek” 4938

elini yu- “vazgeçmek, feragat etmek” 4969, 5436

ferāğat

ferāğat ö. 91

fidā kıl- 1132

fidî 2063, 4406, 5045

fidî kıl- 2056, 5520

fidî ol- 3624

ır- “ayrılmak, uzaklaşmak; vazgeçmek, bırakmak”

cāndan ır- 3248, 4196 → **10.39.**

fidî olsun! 2993

ko- “bırakmak, terk etmek, vazgeçmek” 2057

girü ko- “arkasında bırakmak, terk etmek, vazgeçmek” 1368

ko gitsün! 1689, 2437, 4264

koyup kaç-

ķ.-avuz 2575

terk eyle- 2214

terk it- 1903, 2959, 3115, 4492

terkin ur-

cānum terkin urmışam 1581

terkin urıma- “vazgeçememek”

t.-zam 4121

terkini ur- “vazgeçmek, bırakmak” 758, 1481, 1581, 3820, 4204, 5521

t.-ümi u.-maduñ 3242

9.21. Planlı hareket, girişim (*Unternehmen*) → 9.24.

kol şığa- “kollarını sıvamak, bir işe girişmek için hazırlanmak, bir işe soyunmak”
2521

9.22. İş, görev, vazife meslek; amaçlı çalışma, çaba (*Arbeit*)

başmağcı “Ayakkabıcı” 1963

bāzīrgān 3141, 3150, 4755

çalıcı ‘müzisyen’ 5323

çobān 935, 4312

iş

erlik işi 5402

ulu işler 5247 → 5.10.

ķazancı 5411

ked-ħuzāy ‘kethüda’ 1316

ķıgırdıcı 4893

perde-dār 5220

pîşe-kār (Far.) 608

sāķi (Ar.) 1156, 1159, 1173, 1804, 2123, 2125, 2126, 4245 → 16.9.

süvār “ata binmiş, binici” 2974

s. degüldür 3921

hoş süvār 5267

yazıcı “katip” 5340

yapuci “inşaat ustası, duvarcı” 1339

zindāncı er 4992

9.23. Yöntem, metot (*Methode*) → 5.19.

resm (Ar.) “tarz, adet, usul” 335

resm ile 5092

resm ü edeb 1277

resm ü yeng 3450

yol “usul, âdet”

ulular yolu 2635

yol tut- 2711

yolınca “usulünce, gereğince” 4543

yori “gidiş, yürüyüş, yol, tarz, usul” 2629

yön göster- 3892

9.24. Hazırlanma, hazırlık (*Vorbereitung*)

bil bağla- ‘hazırlanmak, başlamak’ 1959, 4852

bilini bağla- ‘Azmetmek, hazırlanmak’ 1270

düz- ‘hazırlamak, düzenlemek, sıralamak, tertip etmek’ 908, 948, 959, 1919, 1033, 1147, 1348, 1357, 1554, 1919, 2109, 2160, 2435, 3937, 4167, 4326, 4434, 4743, 5150 → **16.9., 16.23.**

düze koş 2148

düzüp koş- 792, 5551

arğa düz- 3324 → **15.53**

azıh düzivir- 4794

hön düz- ‘ziyafet hazırlamak’ 1147

işi düz- ‘iş i ayarlamak’ 4789

oda düz- 4944

toy düz- 2108 → **17.27**

yarağ düz- ‘yol hazırlığı yapmak’ 788

yircügez düz- 3047 → **19.2.**

düzdür- ‘hazırlatmak’ 1085

düzen ‘hazırlık, tertibat’ 948, 2109, 2529

düzet- ‘hazırlatmak, düzenletmek, tertip etmek’

oda düzet- ‘oda hazırlamak, düzenlemek’ 2000, 2001

sarâyı vü tahtı d.-di 431

mağām düzet- 4841

ton düzet- ‘kıyafet hazırlatmak, diktirmek’ 2159 → **19.7.**

tızağ düzet- ‘tuzak hazırlamak, tuzak kurmak’ 1130 → 15.52

düzil- ‘hazırlanmak, düzenlenmek, tertib edilmek’ 426, 500, 2337 → 15.76

düzen düzil- 2109, 5581

meclis düzil- 1288 → 17.27

düzme- ‘hazırlamamak’

yarağ düzme- 5266

yol yatın düzme- 3825

düzül- ‘hazırlanmak, düzenlenmek, tertib edilmek’ 3034

düzgün düzül- 2913 → 15.53

yarağ düzül- 793

kuşan- ‘bir işi yapmaya hazırlanmak, bir işe girişmek’ 1969

Bilin kuşan- 2302

bilüm kuşan- 2561, 4318, 4458

kuşağ kuşan- 5008

yarağ 4434

yarağ düz- ‘hazırlık yapmak’ 1791

yarağ eyle- 1086

yarağ

yarağ düz- ‘yol hazırlığı yapmak’ 788

yarağ düzül- 793

yarağla- ‘hazırlamak’ 1919

yarağ

savaş yarağı 2741

yarağ düz-

y.-iser 2069

y.-medi ise 5266

yarağ eyle- 1032

y. eylediler 5090

yarağ eyleye 341

y. eyler 1074

yarağ kıldı 836

yat ‘hazırlık, tertibat’ 4434

yol yatı ‘yol hazırlığı’ 3825

9.25. Hazırlanmamış, hazırlıksız, aniden (*Unvorbereitet*)

yarahsuz “hazırlıksız, silahsız” 2831

9.26. Deneme, deney (*Versuch*)

gör- 224

dürişigör 337, 4339, 5097

eylük idegör 5171, 5381

eyü söyleyü gör 229

hüner öğredigör 5449

ivmeyi gör 1463

kaçagör 310

umagördü 4525

şına- “tecrübe etmek” 5417 → **11.29, 11.30., 11.33.**

9.27. Başlamak (*Beginnen*)

başla- 350, 396 2 , 535, 615, 1038, 1089, 1259, 1261, 1967, 2397, 2408, 2621, 3459, 4680, 4925, 5112

özre başla- 2235

söze başla- 884, 3672, 5001

9.28. Devam ettirmek, sürdürmek (*Fortsetzen*)

dur-

gelidurğıl 3297

oşşayudur 1779 → **7.50.**

dut-

yol almağın dut- 3826 → **8.23.**

gel-

bulınur gelür 3833

olugel- 5369

tolua gel- 1559, 4177

çal-

tır-

añaatur- 5197

diyütür-

d.-ur iken 5496

fıkr eyledi tırdı 955

göre tıra idüm 1928

göre tıram 2309

git- 3251

unıdıldı gitdi 5527

göre tur-

göre tura idüm 1928

müdām (Ar.) “devamlı, daima, sürekli” 94, 4442

müdām olurlar idi 154

sür- 145, 3259, 1984

işi sür- ‘işi yoluna koymak’ 2395, 2995

süvār ol- 2320

işinde süvār ol- 3716

işüñe s.-ğıl 1677

yindek “sürekli, daima, hep, mutlaka” 1638, 2658, 4457, 5459

9.29. Alışkanlık, gelenek, görenek (*Fortsetzen*)

‘ādet (Ar.) 285, 861, 1271, 2682, 3251, 3258, 5532

‘ādet idin-

‘ā.-megil 316

‘ā. ol- 147

ögür ol- ‘birbirine alışmak’ 3631

yol

ulular yolu ‘büyükler adeti’ 2635

(*Cihān*) böyle geldi vü hem gidiser 2677

9.30. Alışılmamış (*Ungewohnt*)

ṭaṇsuḥ “garip, tuhaf şey” 1002, 4819 → 10.29.

ṭaṇsuḥ iş it- 4819

ṭaṇsuḥ 5343 → 10.29.

9.31. Kes-, kesil-, son ver-, son bul-, dur- ; sus-, devam etme- (*Aufhören*)

zulmüñ bilin üz- “zulme son vermek” 4530

din- 2802

elin kes- ‘son vermek’ 3649

küy- 2992

öçür- “söndürmek”

ümîzi çerāğını ö.-edi 2422

söz kesil-

s.-mişdi 1728

sözi kes- 3169

s.-di 1501

s.-n k.-di 2006

s.-üñi kes 2310

sözi қо-

s.-ğıl 3264

sözi koy-

köp s. 2092

sözi uzatma-

s.-yalum 1696

sözin düket-

s.-di 3502

tamām eyle- ‘bitirmek, son vermek’ 5092

tır-

т.! ‘dur!, sus!’ 4867

tır тır 4663

9.32. Bitirmeden, yarım bırak- (*Unvollendet lassen*)

9.33. Sonuçlandır-, bitir-, tamaml- (*Vollenden*)

aradan götür-

sözi a.-diler 1325

hatm (ar.)

sözi hatm eyle- 1102

işi başa ilt- ‘işi bitirmek, sonuçlandırmak’ 4402, 5018

işi başa iltme- 5543

işleri başa ilet- 5007

sözin düket-

s.-di 3502

9.34. Sükunet, hareketsizlik, sessizlik, dengelilik, sabır, soğukkanlılık (*Ruhe*)

añıllıg 1197

bus- “sinmek, pusmak” 2251

dek dur- “sakin durmak, sakinlik, sessizlik” 2008, 2802

dek otur- “sakin kalmak, sakinlik, sessizlik” 2383, 5024

dek oturma- 2173

diñlen- 1888, 2356, 3363, 3562,

dîñlenme- 1525, 2931, 5184(2), 5232 → **9.36.**

ķarār 955, 1178, 1183, 1436, 1438, 1948, 4582, 4709

ķ. tūt- 278, 1982

ķarāra tūr- 2679

ķımıldama- 4667

ķımradıma- “hareket ettirememek”

bir ķılum ķımradımayalar 2475 → **2.25.**

ķüy- 3616

ķabır

ķabır elüñe al- 1427

sāķın 2124

9.35. Azim, enerji (Tatkraft) → 9.36.

9.36. Gayret, ķaba, b.ķ.e. can atma, ķevk, istek; heyecan, coķku (Eifer)

baķ ķoma- 3039

baķ ķoķ- “canla baķla bir işın üzerine dūķmek” 1465, 5642

bil baķla- “azmetmek, hazırlanmak” 4852

cān at- 4507, 4800

cehd (Ar.) 3887, 5564

c. eyle- 5262

c. it- 984, 1164

sa`y u c. it- 4654

cehdlik

c. eyle- 3093

c. it- 2201

c. ķıl- 2720

dūriķ- 1962, 4714

himmet (Ar.)

himmetin baķla- “ķabalamak, gayret göstermek” 1984, 5109

ķayret

ķayret odı 2798

ķız- 1962

mūķtāķ (Ar.) 125, 4630

m. ol- 5137

sa`y (Ar.) “ķalışıp ķabalama, gayret”

s. u cehd it- 4654

9.37. Acele, telaş, hız, sürat (*Eile*)

çevüklen-

ç.-megil 4231

çevüklük 2181, 2208, 2256, 2491, 3070

çevüklük it- 2414

çevüklük 2258

iv-

iveceklik

iveceklik it- 1579

ta'cıl (Ar.) 1439

yilten- 'yeltenmek, heves etmek' 3210

y.-megil 698

9.38. Gayret, çalışma, çaba; zahmet, sıkıntı (*Anstrengung*)

acı- "eziyet görmek" 4080

cân çık- 3794

düriş- 35, 121, 141, 254, 287, 328, 337, 344, 400, 463, 570, 622, 672, 674, 684, 762, 783, 1147, 1182, 1335, 1383, 1467, 1496, 1587, 1612, 1817, 1825, 1827, 1874, 1904, 1955, 1961, 1962, 2000, 2002, 2070, 2246, 2262, 2325, 2332, 2392, 2407, 2432, 2456, 2565, 2694, 2695, 2727, 2731, 2899, 3223, 3513, 3621, 3654, 3721, 3724, 3727, 3801, 3967, 3969, 4038, 4255, 4308, 4339, 4361, 4380, 4398, 4405, 4714, 5097, 5199, 5208, 5248, 5279, 5315, 5376, 5439, 5455, 5463, 5468, 5486, 5528, 5585

dürişmeklik 5585

dürişme- 293

emek 785, 1857, 2353

emek çek- 1699, 2538, 3894, 5025, 5348

emek görme- 2206

emek tart- 3890, 4358

emek yi- 340, 681, 4178, 5144, 5624, 5644

emek yime- 3195

ğuşsa 5039

ğuşsa yi- 1861, 4986

ğuşsa yigil! 'gayret et!' 4226

ğuşşasın(ı) yi- ‘zahmetini çekmek’ 1246 , 1628, 3511, 4556, 4777

ğuşşasını yime- 5378

ğuşşamı yidüñ 4417

çok iş gör- 5003

kayd “zahmet, sıkıntı”

kaydın yi- “sıkıntısını çekmek” 1278

mücid (Ar.)

mücid ol- 348

kısu “sıkıntı, eziyet”

kısu gör- 5492

miḥnet (Ar.) 4127, 5540

cihān miḥneti 2452

sa’y (Ar.)

sa’y u cehd it- 4654

üşen- 3890

üşendür- “sıkıntıya girmek, zahmet etmek”

özüñi üşendür- “kendini sıkıntıya sokmak, zahmete sokmak” 5152

zahmete gir- 3794

9.39. Tembellik, avarelik, haylazlık, işten kaçma (*Faulheit*)

āvāre 703, 4765, 4830

āvāre kııl- 879

āvāre ol- 703, 4114

yirümden āvāre 2494

kāhil (Ar.) “tembel” 164

kāhillik

k. it- 1494

9.40. Titizlik, özen, dikkat, ilgi (*Sorgfalt*)

çevüklen- “titiz davranmak”

ç.-megil 4231

gözet- 1141, 1330, 1337

kılı yar- “bir işin inceliklerini bilerek çok titiz davranmak” 2285

kılı iki yar- “çok dikkat etmek, çok dikkatli davranmak” 1767, 4471

ögüñ bırağugör “aklını vermek, dikkatini o konu üzerine toplamak” 1725

9.41. İhmalci, gevşek, kayıtsız, gayretsiz, düzensiz, özensiz (*Nachlässig*)

uşal 1749

9.42. Önemli, mühim, etkili, nüfuzlu (*Wichtig*)

a^ˆzam (Ar.) “en büyük”

sultān-ı a^ˆzam 5370

farîza (Ar.) “farz, önemli” 597

‘azîz (Ar.) 27, 30, 202, 2664, 2782 , 3461, 3482, 3804, 4192 , 5568

ulu “yüce, büyük, nüfuzlu” 1160, 1281, 2996, 5091, 5311, 5318

ulu beg 5109, 5260

ulu beg eyle- 3120

ulu hānedān 3134

ulu işler 5247

ulu sultān 1282

ulu şāh 3625, 4529

yigin “üstün” 5450

9.43. Önemsiz, anmaya değmez (*Unwichtig*)

kemter (Far.) “aciz, hakir, önemsiz”

kemter kul 1768

9.44. Yararlı, faydalı, karlı, avantajlı (*Nützlich*)

işe yara-

i.-üme y.-r 2848

sūd (Far.) “kazanç, fayda, kar”

sūd ol- 2075

9.45. Yarar, kazanç, fayda, avantaj, kâr (*Vorteil*)

aşşı 702, 777 (2) , 1242, 2565, 2915, 3150, 3206, 4153, 4400, 4706, 4786, 5368, 5448

aşşı kov- “çıkarını gözetmek” 3150

kâr eyle- “kazanç sağlamak” 4787

kazanc 5411

9.46. Amaca uygun, yararlılık (*Zweckmäßigkeit*)

aşşı kov- ‘çıkarını gözetmek’ 3150

lâyık düş- 4240

lâyık gör- 875

lâyık görmeseyidüm 540

revā g.-di 778, 1973, 3844, 4620

revā g.-e 3136

revā göredi 3412

revā göreyidüm 4728

revā görürsen 1404

revā g.-me 98, 253, 687, 720, 1744, 3221, 4563

yiri “yeri, uygun” 2406, 2433, 2468, 5629

yiridür yiri 4836

yirince 3680, 4149, 5172, 5436

yirlü yirince “yerli yerinde, en uygun biçimde” 65

yirlü yirinde “yerli yerinde, en uygun biçimde” 33

9.47. Yararsız, faydasız (*Nutzlos*)

fāyide

fāyide yogidi 5523

aşşısı yoḥ 702, 2565, 2915, 4400

aşşısı yok 1242

ne aşşı “ne fayda!” 191, 777, 4153, 4786, 5368

yabāna at- 3194, 4937

yabāna biraḥ- 192,

yabāna saçma-

y.-gıl! 273

yarama- 1414, 1576, 1745(2), 3495, 3694, 3745, 3800, 3816, 4708, 5401

yaramaz 5413, 5688

y. kişiler 4044

yog

y. işler 777

yoh

yoh sözi 2667

zāyi° (Ar.) “boş, faydasız” 3891

zāyi° geç- “boşuna çabalamak” 346

zāyi° olma- 1857, 5624

9.48. Sakınca, dezavantaj, zarar, ziyan (*Nachteil*)

güzend (Far.) “zarar” 2777

güzend degür- “zarar vermek”

g.-memiş olasin 2777

olmayası iş işle- 2324

telef ol- 5392

kem-āzārлық “zararsızlık” 96

ziyān (Ar.) 3440, 4126, 5585

ziyān eyle- 1206

9.49. Amaca uymayan, elverişsiz (*Unzweckmäßig*)

eyü gelme- 621

olmayası iş 2324

9.50. Beceriklilik, istidat, yetenek (*Geschicklichkeit*)

eli şulu “eli işe yatkın, elinden iş gelir, maharetli” 3657

elüñden gel- 928

hüner (Far.) 342, 347, 411, 416, 623, 928, 950, 1296, 2730, 3097, 3105 , 3976, 4299, 4514, 5209, 5244, 5450, 5634

h. başar- 817

h. göster- 149, 361, 4992

h. ögret- 5449

h.-ler kazan- 5208

hünermisse 561

h. incüsi 553 → **14.2.**

h. ma'deni 603

°ilm ü hüner 358, 419

hünerlü 5449

hüner-mend (Far.) 425, 980, 2803, 4552, 4574, 5048

pür-hüner (Far.) 414, 632, 648, 1999, 4661

oldacı “gelişmeye yeteneği olan” 3191

şulu “maharetli, hünerli”

eli şulu 3657

9.51. Yavaş, ağırkanlı, beceriksiz, yeteneksiz, uygunsuz, yakışıksız, aptalca (*Ungeschickt*)

çolpa “beceriksiz” 2295

boyına togru düşme- ‘uygunsuz olmak’ 3414

hünersüz 5449

işüñi bilime- 3193

yarama- 1745 2

9.52. Kolay, hafif, önemsiz, az, yüzeysel, beklenmedik, ani (*Leicht*)

geñez 364, 1424, 1809, 2570, 3285, 4158, 5251, 5627

geñez kıl- 643

geñezce 1198, 2663

kolay

kolay gel- 1056

sehl (Ar.) “1. kolay 2. az ” 194, 3530, 3655, 5114

s. degül 2621

sehl ol- 282, 1664, 2662, 3080, 3276, 3846

sehl yi- “az yemek” 4218 → **16.5.**

sehlrek 350

şüretce “yüzeysel, görünüşte” 244

9.53. Güç, zahmet, müşkil (*Schwierig*)

cefā (Ar.) 2682, 3567

dikenler cefāsını çek- 183

güc

g. ile 1898

gücin “güçlülük, zahmetle, zorla” 1874, 2350

güç 3013, 3014, 3524, 5385

güce uğra- 1744, 1862, 2934

güci götür- 3013

gücin götür- 5385

düğüm “sorun” 1197, 1198

meşakkat (Ar.)

meşakkat çerisi 5054

müşkil (Ar.) 1424, 2247, 2322, 2544, 2621, 3129, 3197, 3670, 4039, 4121, 4593

müşkil düzen 5581

müşkil eyleme 2662

müşkil işe düş- 3670

müşkil işe uğra- 5074

müşkile düş- 5484

şarp 2365, 4194

ş. imiş 3198

ş. iş 598, 643, 815, 2323, 2329, 3208, 3702, 5015

iş i şarp ol- 2752, 3395, 4580

şarp ola 5616

şarp olmaya 5522

şarprah 2808

zahmet (Ar.) 726, 2494, 3108, 3249, 3439, 4420, 4547, 5279

yol zahmeti 728

zahmet çek- 1047

zahmet çekil- 3117

zahmet gör- 4840, 5034

zahmet göster- 5649

zahmet arusu 2490

zahmet ocağı 2355, 5540

zahmet irgür- 3774

zahmet kazan-

z.-maya 702

zahmete düşme- 3115

zahmete düşür- 5059

9.54. İyi özellikler, nitelikler (*Gute Qualität*)

eyü

e. koñşı 5381

görk 105, 1015

hulķ 1015

hulķı hūb 4799

hulķlu

h. şehriyār 1059

sağ ol- ‘(mizāc) iyi olmak’ 3802

yaḥşı

y.-sı 2835

yig 3010

yigrek 200, 771, 898, 1172, 1576, 2231, 3255, 3480, 4032, 4609, 5037, 5304, 5466, 5584

y. düş- 5240

y. ol- 182, 367, 664, 703, 1863, 1935, 2542, 4241

yigirek 307

9.55. Düzelt-, doğrult- ; İyileştir-, geliştir- (*Verbessern*)

düz- “1. (bir yanlış) düzeltmek 371 2. düzeltmek, yoluna koymak”

işüñ düz- ‘işlerini düzeltmek, yoluna koymak’ 4973

düzet- “düzeltmek, doğrultmak, iyileştirmek” 60, 447

dilin düzet- 247

şer işi düzet- 5245

düzelt- 95

düzil- “(işler) düzenlenmek, yapılmak”

(işler) geñez düzil- “kolay olmak, kolay hale gelmek” 1424

oñ- 1953, 3481

işi oñ- 763, 1523, 1873, 3062, 4449, 4673, 4840

oñar- 694, 730, 763, 792, 3024, 4401, 5032, 5141

oñarıcı 4890

o. ol- 815

oñat “iyi, doğru”

oñat gel- → 5.49.

işümüz o.-ser 2530

oñıl- 239, 3902

oñma- 1953

bahtı oñma- 4198

ṭālī’i oñma-

ṭālī’üm oñmamışdur 1926

ṭoğrıl-

işi ṭoğrıl-

i.-üñ ṭ.-a 4837

oñul- 239

ṭuş gel- “(iş) rast gelmek, yolunda gitmek” 1640, 1854, 4827 → 5.49.

ṭuṭaş gel- “(iş) rast gelmek, yolunda gitmek” 4821 → 5.49.

9.56. Yeniden kur-, tesis et-; iyileştirme, onarma (*Wiederherstellung – Wiederherstellen*)

9.57. Orta derecede, şöyle böyle (*Mittelmäßig*)

‘alā-küllī ḥāl 5069

yavuz degül 2085

9.58. Kötü, düşük kalitede (*Minderwertig*)

biter (Far. < bed-ter) 4712

çürük

ç. naḥ 367

ḥaḫîr (Ar.) 2989

yaman 2835

yavuz 2142, 3673

yavuz kılavuz 4597

9.59. Kötüleştirme, fenalaştırma, zorlaştırma (*Verschlimmerung*)

bağlama- “zorlaştırmamak”

işüñi b.-ğıl 1461

batır- “batırmak, zora sokmak, kötüleştirmek” 60

belā üşür- 5059

güç it- 3565

g.-megil 3143

ayağuma tolaşdı işüm 3566

şeker yir iken ağu oldu aña 2479

şeker yir iken bize zehr eyledi 5129

tolaş-

olmayası sevdāya tolaş- 2901

yarama- 1241

yañlış yola gel- 2137

zaḥmete düşür- 5059

9.60. Önceki, daha kötü duruma dönüş (*Rückfall*)

9.61. Bozmak, hasara uğrat-, tahrip et- (*Beschädigen*)

alma-

vezn alma- 5594

ayır- 4305, 5214

yıh- 5604, 5605

9.62. Tamlık, bütünlük; Mükemmellik, kusursuzluk (*Vollkommenheit*)

başından ayağa 3019

düpdüz ‘tamamen’ 5037

kamu ‘bütün, baştan ayağa, tümüyle’

k. gövde 873

öñden soña “baştan sona, tamamen, bütünüyle” 630, 641, 2699, 3787, 4652

9.63. Noksan, eksik, hatalı, kusurlu (*Unvollkommen*)

gedük

gedük eyle- 5428

illet (Ar.) “kusur” 321

kem (Far.) “eksik, kusurlu”

k. nesne 207

kemter (Far.) “noksan, eksik, kusurlu”

k. hüner 4299

rekik (Ar.) “kusur” 5602

9.64. Saf, katıksız, arı (*Rein*)

arı 4751

aru 323 2 , 2804, 3571, 4600, 4952, 5598, 5690

pāk (Far.)

iy mihr-i pāk 1400

pālūde (Far.) “saf, süzülmüş”

söze pālūde düz- 5339

şāfî (Ar.) 5591

tuṭṭuru 2804

tuṛu 4803

tuṛuca “temiz, berrak, saf”

t. şu 4600

9.65. Temiz olmayan, pis, kirli, falsolu (*Unrein*)

arusuz “pis, temiz olmayan” 4601

çepellik “pislik”

çepelliklerine bulaş- 5371 → 1.1. âlem

ili “saf olmayan, karışık” 5599

kir 3151 → 21.12.

paşlu 483

9.66. Birlikte etki yap-, etkili ol- (*Zusammenwirken*)

bir arada 1190, 1828

9.67. İş birliği, yardım, katkı (*Mitwirkung*)

adın- “adım atmak”

yola kadem adın- “o yolda yanında olmak, desteklemek, beraber olmak” 5421

9.68. Yardım, destek (*Hilfe*)

arğa ol- “yardımcı, destek olmak” 2577

el uzat- “yardım etmek” → **el uzadıcı**

el uzadıcı 4047

elin tut- 3647, 5018, 5364

düşenüñ elin tut- 3651

tevfîk (Ar.) 293, 377, 2263, 5574, 5584

meded (Ar.) 4253

m. bulun- 3560

m. it- 1628

m. olmaya 5122

yârî “yardım” 377

Hak’uñ y.-si 363

Taṅrı’nuñ y.-si 375

yârî kı- ‘yardımda bulunmak, yardım etmek’ 357

yârî ol- 364

9.69. İhtiyaç içinde olmak, muhtaç olmak, aciz durumda bulunmak

alu 2304

alu kal- 231, 2608, 4454, 5388

alu kalma- 3812, 4459

eline baḥ- 3770

miskin (Ar.) “aciz, zavallı, garip”

miskîn it-

miskîn itmiş idüñ 1822

9.69. Etkileşim, etkileşme (Wechselwirkung)

9.70. Tepki, karşı etki (Gegenwirkung)

9.71. Engel olma, engelleme (Verhinderung)

ayaḥ bağı 4439, 4441

gözin bağla- ‘görmesini engellemek, göremez hale getirmek’ 2723, 4150

başdur- 4254

ḳayd ‘engel, ayak bağı’

ḳ. idi 2182

ḳ. ol- 288

mānî (Ar.)

mānī^c olmazsa 356

9.72. Tehlike, riziko, risk (*Gefahr*)

baş oyn- “hayatını tehlikeye atmak” 1762, 1915, 2729, 4397, 4460, 4631, 5648

cānı oda at- 2001

cānuñ oda at-

c.-mağıl 90

yoluña baş қо- 4772

başın terkin ur- 5521

9.73. Güven, emniyet, güven içinde ol-, tehlikesizlik, garanti (*Sicherheit*)

güven- 5226

inam (Ar.) ‘güven, itimat’

i.-ı kalmadı 2858

şek bilme- “şüphe duymamak, emin olmak” 1421

üşendürme- “tedirgin etmemek, rahatsız etmemek” 3441, 3540, 4643

9.74. Sığınak; çare, vasıta (*Zuflucht*)

çāre 2166, 2249

çāre bul-

çāre bulıma- 35

çāre iste- “çare aramak, derman aramak” 3819

çāre kıl-

çāre kılıcı 1416

çāre kılıma- 3197

dermān 692, 1070, 2242, 2415, 2962, 4186

d. kıl- 38

d. ol- 1416, 1548

d. vir- 643

d.-ın eyle- 3077

devā 5035

d. bulın- 450

şıgın- 77, 216, 2270, 2271, 2521, 2556 2 , 2578, 3546, 3573, 4292, 4318, 5067

şıgınma- 215

yol “çare, vasıta, çözüm”

yol bul- 3505

9.75. Başarı (*Erfolg*)

başar- 259, 706, 753, 754, 854, 1033, 1327, 1481, 1584, 1585, 1892, 2147, 2329, 2412, 2455, 2512, 3177, 3364, 3930, 4319, 4344, 4355, 4656, 4794, 5159, 5247, 5279, 5450, 5600

hüner başar- 817

iş başar- 5215, 5454

9.76. Başarısızlık (*Misslingen*)

başarma- 463, 930, 1182, 1423, 1518, 3122, 4325, 5616

başarıma- 5027

9.77. Doğru yol, doğrudan (*Direkter Weg*)

düpdüz 5037

toğru

tı. düş- 2139

tı. var- 279

tı. varma- 2639

9.78. Normal güzergahtan daha uzun yol, dolambaçlı yol (*Umweg*)

9.79. Gerek, icap, lüzum (*Erfordernis*)

hâcet (Ar.)

h. degül 2712

h. ol- ‘lüzum olmak, ihtiyaç olmak’ 4738

h. olma- 1959, 3887

ne hâcet 42, 107, 1699, 1833, 2353, 2634, 4042, 4408, 4418, 4879, 5144, 5348

gerek 2362 2

ne gerek 2231, 2563

gerekmez 2101

lâzım (Ar.)

ne l. 2645, 2818, 3276, 4583, 5025, 5152, 5250

lâ-büd (Ar.) 1644

9.80. Alet, araç; para, yardım, destek (*Hilfsmittel*)

bağışla- 403

9.81. Kullanma, yararlanma (*Benutzung*)

9.82. Kullanmama, yararlanmama (*Nichtbenutzung*)

atıl-

yabāna atıl- 4524

9.83. Kötüye kullanma, bile bile yanlış, izinsiz, ya da aşırı ölçüde kullanma
(*Missbrauch- Mißbrauch*)

ifrāt (Ar.) “aşırılık, mübalağa” 5631

10. Duy-, hisset-, duyumsa-, sez- (*Fühlen*)

10.1. Bilinç, niyet, bilgi; içerik, öz, ruh (*Bewusstsein- Bewußtsein*); iç, iç dünya
(*Innere*)

ayıl- “kendine gelmek, bilinci yerine gelmek” 1866

gözin aç- 644, 2501, 3074, 3081 , 4672

baş

ögi başına diril- 1450

baş kır- ‘bilinci yok olmak’ 3366

baş kır- ‘bilincini yok etmek’ 3360

baş kurut- 3668

baş yitür- 4441

bencileyin 1435

düş- 4809 (2) , 4819

el-

başdan elümi yu- 4969

elin  akldan yu- “aklını, sağ duyuyu kaybetmek” 509

göz göre 90

c n (Far.) ‘ z, i , benlik’ 474, 557, 884, 1204, 1549, 1601, 2933, 3012, 3072, 3076, 3606, 3682, 3911, 4122 , 4252, 4420, 4863, 5630

c n gözi 4254 → **11.28.**

c n kulağı 4863

c n at- 4507, 4800

c n içinde yir eyle- 3012

c na e er eyle- 1366 → **9.2.**

c na t z- “i e işlemek” 1973

c n vir- “gönül vermek” 1133

c ndan u andur- 4152 → **10.13.**

c n  fera  bul- 1545 → **15.41.**

c n  k ya gel- “endi elenmek, endişeye kapılmak” 2933 → **10.41.**

c nından b z rl   ol- 4391 → **10.13.**

c nından içerü ‘i ten, gönülden’

cânından içerü sev- 2301 → **10.57.**

cânını oda yah- → **15.55.**

cānumı oda yahdı 1239

cânından biz- 3401 → **10.13.**

cânından ır- 4196 → **10.13.**

cânından toy- 2327 → **10.13.**

cânından uşan- 715 → **10.13.**

cānuñdan uşanmağıl 2570

dil (Far.) ‘gönül’ 241, 242, 2136, 2137

diline gel- 2136, 2137

göñül 34, 46, 98, 241, 263, 269, 306, 322, 670(2), 1112, 1178, 1183, 1228, 1229, 1254, 1366, 1420(2), 1480, 1514, 1698(2), 1893, 1982, 2122, 2126, 2189, 2580, 2949, 2987, 3291, 3606, 3676, 4122, 4131, 4234, 4646, 4710, 4728, 4729, 5379, 5674

cān u göñül ile sev- 3606

karıyan göñül 550

sınuḡ göñül 1995

göñül aldur- 777, 1425

göñül aḡ- 4962

göñül bağla- 311, 4800, 5534

göñül bulan- 2987

göñül düzet-

g.-üm d.-ür 4310

göñül (saña) düş- 2431

göñül ehli 4

göñül egme- 349

göñül gözgüsi 5506

göñül gözi 1223

göñül gözü 70

göñül hoşın ‘gönül hoşluğu ile’ 5159

göñül hoşluğu 4226

göñül ili 2046

göñül kap- 1770

göñül kapucı 1465

göñül vir- 1425, 1462, 2792, 3124, 5481

göñül virme- 545

göñül yap- 274

göñül yavuz tutma- 1057

göñüli arı 3984

göñülleri açuğ 1943

göñüllerini düz tut- 2578

göñülcüg 2230, 3296, 4184

sınıhlu g.-ini 1648

göñülden 2816, 4255, 4414, 4863

hüş (Far.) ‘akıl, fikir; bilinç’ 1569 → **11.38.**

ögi git- 1235, 1297

öglen- ‘aklını başına toplamak, kendine gelmek’ 3562, 4519

iç 2277, 4708

içinde 1219, 1225

kendüzine gel- ‘ayılmak’ 533

kendüzüm 4654

nefs (ar.) 90, 257, 315, 1990, 3838, 3975

nefsin kov- 3837

nefsini şı- 3838

nefsine uy- 1986

nefsüñe uymağıl 90

ögi gel- ‘bilinci yerine gelmek’ 535, 3073, 3226

öglenme- ‘akıllanmamak’ 1653 → **11.38.**

öz (a) ‘iç’ 490, 639, 724, 1245, 1255, 1318, 1321, 1556, 1589, 1905, 2016, 2029, 2030, 2195, 2444, 2712, 2924, 4020, 4040, 4046, 4049, 4274, 4399, 4569, 4652, 4697, 4851, 4919, 5152, 5169, 5514, 5583

öz (b) ‘kendi’

yürek 516, 538, 572, 574, 587, 739, 870, 883, 957, 1192, 1199, 1479, 1484, 1498, 1625, 1642, 1763, 1975, 2010, 2150, 2177, 2207, 2263, 2430, 2486, 2518, 2524, 2648, 2676, 2739, 2768, 2798, 3207, 3265, 3273, 3283, 3533, 3569, 3673, 3758, 3822, 3829, 4253, 4847, 4998, 5642

demürden yürek 2132

yüregi yavuz 2150

yürecük 2962

zamîr (Ar.) “iç, benlik” 2856, 4417

zamîrümde 4984

10.2. Kişilik, karakter (*Charakter*)

10.3. Ruhsal, ruhi durum, ağır baş 1411, 2122 → 10.24.

ağır başlu → 10.24.

ağır başlu ol- 1411

ağzı süst “ağzı gevşek” 240 → 2.25.

bağrı kıatı 240 → 2.25.

bağrı taş 5223 → 2.25.

gözi toh

gözi toh kişi 3984

hâşıyyet (Ar.) “karakter, özellik” 4249

hâşlet (Ar.) “insanın yaratılışındaki huyu, tabiatı, mizâcı” 321

hū (Ar.) “huy”

hūsın ko- 5072

hūsın koyıma- ‘huyunu bırakamamak, alışkanlığını sürdürmek’ 2346, 2466

yavuz hūlu 3082

hulķ (Ar.) 1. İyi huy, ahlak 177, 178, 849, 975, 1015, 1052, 1250, 3488, 5030 2.

Huy, tabiat 208, 384, 3228, 4799

hulķ eyle- “yumuşaklıkla, iyilikle davranmak” 2078, 3518, 4214, 5077

hulķ it- “yumuşaklıkla, iyilikle davranmak” 178, 3228

eyü hulķ 723, 5242

hoş-hulķ 5048

hulķlu 1059

hūy 1918, 2078, 2221

mizāc (Ar.) 4778, 5356, 5631

mizācı sağ ol- ‘iyi huylu olmak’ 3802

mizācın tut- 309

şayru mizācı 2072

yiynicek

y. ol- 1411

10.4. Vaziyet, hal (*Seelischer Zustand*)

aḥvāl (Ar.) 150, 2175, 3783, 4975

hāl (Ar.) 714, 718, 1397, 1517, 1521, 1538, 1540, 1573, 1598, 1628, 1809, 1847, 1864, 1879, 1886, 2048, 2052, 2431, 2496, 2631, 3388, 3485, 3528, 3624, 3650, 3865, 3962, 4039, 4093, 4155, 4177, 4274, 4596, 4598, 4679, 4711, 5133

hāli yatlu 965

hāli yavuz 4205

hālüm yavuz oldu 5357

yavuz hāl 883, 4885

hālin sor- 3647, 4110

hālince ol- 3410

hālet (Ar.) 568, 1660, 4109

içi kan ağla-

içi kan ağlar idi 2277

içi iñle-

içüm iñler 4708

taşu gül-

taşum güldügin 4708

tebāh

tebāh it- “harap olma, mahv olma” 571

vaşf-ı hāl 1371, 1474, 2427

10.5. Duygu, his, duyma, hissetme, duyumsama (*Empfindung*)

hasret 1494, 1605, 2253, 4124, 4929, 5223, 5501

h. yolu 895

iştiyāk (Ar.) “özeleme” 5178

gel-

acı gel- 2362, 3003

hoş gel- 2072

katı gel- 1167, 1287, 3014

siz- ‘sezmek’ 1284, 1640, 2169, 2275, 4559 → **11.41.**

gel-

göresi gelmiş idi 5271

göresüm geldiyidi 2188

sovuğ gel- 1837 → **11.18.**

gelme- → **11.18.**

eyü gelme- 1319

hoş gelme- 2080

10.6. Heyecan, coşku; heyecanlandırma, kıskırtma (*Erregung*)

cüş (Ar.)

cüş kıl- 889, 1219, 1254

İçi kıp- “çok heyecanlanmak” 2547

i.-üm kı.-dı 2012

kanı cüş eyle-

kı.-um c. e.-meye 1642

kanı cüş kıl-

kı.-dı 1810, 3817

kanı kayna- 1296, 5308

kanına gir-

kı.-e 3688, 5183

kı.-uma g.-düm 3076

kı.-uma g.-ürsin 3911

kanını kaynat-

tamardağı kı.-umı kı.-dı 1204

yüregi düp eyle- 4627

10.7. Çabuk heyecanlanma (*Erregbarkeit*)

10.8. Alınganlık, çabuk üzülmeye (*Empfindlichkeit*)

küs- 2401, 5500

küslü “dargın, gücenmiş, gücenik” 1112

küsü

küsü eyle- “küsmek, dargınlık çıkarmak” 1983

küsü küs- “darılmak, küsmek” 1916

10.9. Duygusuzluk, heyecansızlık, hissizlik, aldırılmazlık (*Unempfindlichkeit, seelenruhe*)

nolsa olsun idi 1457

10.10. Zevk duy-, haz duy- (*Lust empfinden*)

gözi açıl- 1058

hazz (Ar.)

hazz al- 2865

hazz alma- 4075

şehvet → 2.27.

şehvet odı 3836

zevķ (Ar.) 382, 845, 1217, 1368, 1773, 5610, 5632

zevķ bul- 134

zevķ eyle 1258, 1294, 3444, 4172

zevķ it- 1326, 1830, 3339, 3479, 3591, 5286

zevķ kıl- 551

zevķ vir- 1987

10.11. Bir zevke sebep ol- bir şeyin nedeni ol-, bir zevkin oluşmasında etken ol-, yol aç- (*Lust verursachen*)

10.12. Aşırı zevk düşkünlüğü (*Genusssucht -Genußsucht*)

10.13. Ölçülü olma, azla yetinme, itidal (*Mäßigkeit*)

ayağın kilîmi kadar uzat- 3042

10.14. Hevessizlik, isteksizlik, nefret, bıkkınlık duy-, hisset- (*Unlust empfinden*)

biz- 5224

cânından biz- 3401

bîzârlıh “bıkkınlık, usanmışlık”

bîzârlıh ol- 4391

cânından bîzârlıh ol- 4391

ţoy- ‘doymak, bıkmak, usanmak’

cânından ţoy- 2327

uşan- 1896, 1910, 2018, 2327, 2743

uşanmağ şanusı 1910

cânından uşan- 715

uşandur-

cândan uşandur- 4152

uşanma- 2570, 3551, 4327, 4719, 4799, 4947, 5009

cânuından uşanmağıl 2570

uşanası degül 1276

10.15. Mutsuzluk sebebi ol- (*Unlust verursachen*)

acı gel- 2362, 3003

sovuğ gel- 1837

yüregini kazı-

yüregümi kazır 2648

evler yıkan 4444

10.16. Memnunluk, rahatlık, hoşnutluk (*Zufriedenheit*)

apıla- “okşamak, gönlünü almak, gönlünü hoş etmek” 4318

gönlünü şād dut 4576

gönlünü şād tut 4252

hoş geçür-

günün hoş geçür- 4250

hālümüz hoş geçer 305

hoşnūd

hoşnūd ol- 5376

rāhat 3779

tena^{ce} um 5647

t. durur 2039

t. gözet- 3936

t. it- 3312, 4704, 4842

zahmet görme- 726

10.17. Sevinç, kıvanç, memnuniyet; hoşuna gitmek, hayran ol-, çok beğen-; güzellikler, güzel şeyler (*Wohlgefallen, Bewundern, Schönheit*)

beğen- ‘beğenmek’ 914, 1331, 1332, 1964, 2708, 3722, 3723, 3729

dil-dār “gönlü tutan, gönlü hoş eden (güzel, sevgili)” 5149

düzen- “süslenmek” 1631

görk “güzellik” 1015

güven- “sevinmek, memnun olmak” 412, 4828, 5226, 5569

güvenç “sevinç, mutluluk” 382, 1976, 3555, 4838, 5328, 5153, 5537

güvenç bul- 268, 4314 → **5.49.**

güvencine ir- 1730 → **5.49.**

güzel → **2.12., 2.13., 2.14.** 1820, 3438

güzel kız 668 **2.12., 2.14.**

güzel yigit 3857 → **2.12, 2.13.**

hayrān (Ar.)

h. idi 1486, 2125

hayrān kal- 36, 505, 590, 1783, 3728, 3958

hayrān ol- 1898

hayrān olup kal- 3950

hoş (Far.) 39, 122, 169, 185, 264, 301, 305, 332, 337, 339, 372, 549, 658, 677, 678, 717, 878, 912, 1019, 1023, 1166, 1209, 1211, 1218, 1260, 1280, 1291, 1300, 1316, 1356, 1360 , 1517, 1558 2 , 1565, 1597, 1632

h. sözler 1597

hoşca 3299

hüb (Far.) “güzel, hoş, iyi” 425, 667, 756, 859, 886, 1112, 1221, 1226, 2444, 2803, 2804, 2908, 2957, 3287, 3690, 3730, 3881 2 , 4799, 5048, 5146

h. ol- 312

hübıraḥ 5240

kām-rān (Far.) “mutlu, arzusuna ulaşmış” 523

kıvan- 5282

kıvanuḥ “memnun” 4938

laṭîf (Ar.) “hoş, güzel” 1295, 2506, 2803, 2907, 3190, 3935, 4446

meyl eyle- 2800

ölmişken diri ol-

ölmişken oldu diri 1597

perî-peyker 515

sa‘âdet (Ar.) 92

s. yolu 205, 2318

şafâ (Ar.) “sefa, mutluluk, neşe” 98, 2557, 2578

ş. bul- 165

ş. bulunma- 5389

serv-i âzâde 657, 2690

sev- “hoşuna gitmek, sevmek” 5242, 5467

sevin- 402, 626, 650, 662, 741, 1184, 1563, 1597, 1685, 1751, 1772, 2042, 3203, 3302, 3342, 3443, 3516, 3579, 3662, 3896, 4627 2 , 4844, 5050, 5069, 5155, 5175, 5202, 5270, 5286, 5296, 5309, 5314, 5316, 5351, 5382, 5543, 5568 2 , 5569

sevindür- 4698

sevinü sevinü “sevinerek, neşeyle” 1633, 4789

sin- “hoşuna gitmek, içine sinmek, yaramak” 4646→ **16.17.**

şād (Ar.) 5030

şād ol- 1469, 1587, 4376, 4773, 5376, 5542

şād kıl “sevindirmek” 1210, 4697

şād dut- 4576

şād tūt 4252, 4873

şādılık 3839, 5282

şādılık kıl- 4623

şād-mān (Far.) 999

hurrem ü şād-mān ol- 5285

görk 105

güneş yüz 3658

tañ görk “şaşırtıcı güzellik” 5276

şulu 609

yüzi şulu “güzel” 5048

tarab “sevinç, mutluluk” 4236

yüregi düp eyle- 4627

yüz → 2.25.

ay yüz(lü) 387, 1362, 1774, 2125, 2207, 2977, 3189

10.18. Tat, lezzet, zevk (*Geschmack*), estetik beğeni (*Kunstsinn*)

sin- “hoşuna gitmek, içine sinmek, yaramak” 4646 → 10.17., 16.17.

10.19. Seçici, titiz, zor beğenir (*Wählerisch*) → 9.40.

10.20. Canlı, hayat dolu, dinç, çevik, hareketli, hızlı (*Lebhaft*)

ayık 1850, 2340

ayık kal- 2071

cān vir- “diriltmek, yeniden hayat vermek” 398

cāna boyan- 322

cüst “dinç, çevik” 4136

10.21. Neşeli, keyifli, şen, güler yüzlü, iç açıcı (*Heiter*)

gül- 432, 565, 826, 1137, 1516, 2277 2 , 3736, 3958, 4126, 4665, 4708, 5002, 5331, 5530, 5676

hoş gül- 1565, 2052, 2421, 3234

yüze gül- 1566

yüzine gül- 3775

yüzüme g.-di 4052

güle güle 1669, 1771, 2686

güleç yüz 4570, 5399

güleç yüzlü 5399

güler 544

güler yüzlü 657

güler yüzi şol- 1238

güler yüzlü 657

gülümsin- 3278

gülümsün- “gülümsemek” 1884

hurrem

hurrem ü şād-mān ol- 5285

şād (Ar.) 1450, 1598

şād ol- 438, 627, 771, 993, 1620, 1783, 1856, 3239, 3455, 3466, 3800, 4376, 4828, 4877, 5094, 5105, 5319, 5322, 5464, 5542

10.22. Sevinç, coşku, eğlence; b.k.e b.ş.e gül-, alay et- (*Vergnügen, Lachen*)

derisine sığma- “sevinçten içi içine sığmamak, kabına sığmamak” 5309

diş göster- 4039

gül- (a) “sevinç, coşku, eğlence” 1258, 1891, 2687, 3081

gül- (b) “b.k.e b.ş.e gül-, alay et-” 2313, 2520, 2733, 4039, 4048, 4584, 5332, 5333, 5464, 5663

dostı ağlaya düşmen güle 4584

güle güle “alay ederek” 4128

gülinç ol- “alay konusu olmak” 3685

güle aynayı 2323

gülüp oynayup 5099

güle oynayı 1633, 5282

saķalına gül- “alay etmek” 2472

oyna- 1258

10.23. Nükte, espri, fıkra, şaka (*Witz*)

lāġ (Ar.) “şaka” 2323

lāġ eyleme- 1754

lāġ itme- 3980

10.24. Gülünç, tuhaf (*Lächerlich*)

°aceb gel- 2313

10.25. Ciddi, ağırbaşlı, tehlikeli; ciddiyet, kararlılık (*Ernst*)

aġır baş 1411, 2122

aġır başlu

aġır başlu ol- 1411

vaḳār 5473

10.26. Can sıkıntısı (*Langeweile*)

10.27. Hoşnutsuzluk, memnuniyetsizlik (*Unzufriedenheit*)

göñli hoş olma- 2401

rāḥatı yoğ idi 3779

yüz(in) burtar- “yüzünü buruşturmak” 2614, 4419 → 2.26., 10.28.

10.28. Beğenmeyiş, hoşnutsuzluk, hoşla gitme-; çirkin, biçimsiz (*Missfallen, hässlich – häßlich*)

begenme- 2633

yüz(in) burtar- “yüzünü buruşturmak” 2614, 4419 → 2.26., 10.27.

10.29. Tatsız, tuzsuz, yavan; çirkin, zevksiz (*Geschmacklos*)

10.30. Şaşkınlık, hayret (*Verwunderung*)

°acāyib (Ar.) 983

°acāyib iş 2982

°acāyibe ḳal- 1029

°aceb (Ar.) 588, 851, 890, 934, 1657, 1762, 2188, 2329, 2389, 2464, 2533, 2550, 2885, 3414, 3444, 3480, 3546, 3551, 4111, 4122, 4444, 5297, 5339

°aceb °adet 861

°aceb dāstān 4906, 5343

°aceb dil 5595

°aceb köpri 5302

°aceb yazı 5023

°aceb degül 579, 2035, 3718-3719

°aceb düş 3390

°aceb fikr 1139

°aceb gel- 2313

°aceb gör- 3398

°aceb iş 3861, 4829

°aceb °iş 3449

°aceb nesne 1195

ne °aceb 2284, 2912

°aceb ol- 465, 3177

°aceb olmaya 1733, 5047

°aceb ulu şār 3578

°acebdür ‘gariptir’ 3844, 4356, 4872, 4876

iy °aceb “Ne garip!” 3833, 4658

°aceble- 502, 842, 2784, 3217, 4668, 4810

°acebleme- 1445, 2001

ağzına siñek üş- ‘şaşkınlıktan ağzı açık kalmak’ 3414

Allāh! ‘şaşıрма ifadesi’ 830

ayın bayın ol- ‘şaşıp kalmak’ 1899, 2968, 3957, 4824

bilüm tağıl- ‘aklı dağılmak, şaşırmak’ 618

bilüsi şaş- ‘bildiğini şaşırmak’

bilüm şaşdı 4645

bilüsin şaşur- ‘bildiğini şaşırmak’ 4150

elin ov- ‘elini oğuşturmak, ne yapacağını şaşırmak’ 1521 , 3793

endik- ‘şaşalamak, şaşırmak’ 2187, 2882, 3485, 4097

eñü yañu ol- “şaşırmak” 1639, 2174, 2689, 4463

mağbūn (Ar.)

mağbūn ol- 1627

ögi şaşur- 2755

taş ‘şaşılacak şey, hayret edilecek durum, garip’ 21, 39, 465, 1007, 1725, 2410, 3652, 4007, 4933, 5000, 5627

işi taş ol-

işüm taş oldu 2410

taş dāstān 5000, 5627

taş degül ‘şaşılmaz, hayrete gerek yok; olması muhtemel, olağan’ 401, 1538, 1974, 3521, 3719, 4093, 5466

taş olma- 4007

taña kal- 135, 331, 357, 1014, 1150, 1703, 1887, 2464, 2467, 2508, 2604, 2791, 2918, 3052, 3856, 3327, 3457, 3609, 3798, 3856, 3898, 4056, 4294, 5017, 5276, 5299

taş görk 5276

tañı yoh ‘şaşırmamak’ 1007

tañla- ‘hayrette kalmak, hayran olmak, garip bulmak, şaşırmak’ 70, 458, 465, 1029, 1378, 1898, 2742, 3040, 3429, 3730, 3740, 3747, 3761, 3998, 4111, 4274, 4493, 4589, 4805, 4822, 4824, 4907, 4949, 5539

öñin añlamayan soñın tañlar 3040

tañlama- 3931

tañsuḥ ‘garip, tuhaf şey’ 1002, 4819 → **9.30.**

tañsuḥ iş it- 4819

tañsuk 5343 → **9.30.**

10.31. Öfke, hiddet, gazap (*Zorn*)

buş- “öfkelenmek, kızmak” 37, 2626, 3763, 4685

gözleri kan dön- 2167

kaḥı- 521, 1522, 2653, 3010, 3394, 3944

kaḥıgan ‘kızgın’ 5474

kaḫı- ‘öfkelenmek, kızmak’ 275, 464, 1211, 1435 , 2167, 2168, 2287, 2302, 2317, 2554, 2613, 2765, 3000, 3112 , 3132, 3382, 3611, 3612, 3748, 3763, 3811, 4083, 4689, 5602

kaḫıma- 2281

kaḫınç “öfke, kızgınlık, hiddet”

kaḫınç odı 2272

kız- 2286, 3109, 4485

kaşa çin biraḥma- “kaş çatmamak, kızmamak” 2104

10.32. Hüzün, keder, gam (*Trübsinn*)

acı- “eziyet görmek” 4080

içi acı- 4865

yüreği acı- 3829

bağır kana dön- 699

özi bağı göyne- 4046

ağla- 395, 544, 572, 645, 707, 711, 778, 794, 803 2 , 804, 1137, 1226, 1294, 1406, 1508, 1606, 1889, 2042, 2495, 2781, 2798, 2852, 2856, 2926, 2940, 3443, 3507 3 , 3736, 3950, 3958, 4063, 4124, 4126, 4390, 4400, 4512, 4513, 4572 2 , 4584, 4649 2 , 4664 2 , 4690, 4819, 4824, 4834, 4835, 4862, 4882, 4887, 4912, 4929, 4967 2 , 5002, 5147, 5155, 5229, 5314, 5523, 5676

zār zār ağla- 563, 773, 1183, 1460, 1601, 2234, 2774, 4648, 4834, 4998, 5331, 5429

ağlama- 552, 736, 1461, 2782, 4837

ağlaş- 1917, 3856, 4677, 4999

hāy hāy a. 4999

zār zār a.- 5084

ağlat- 4848

ağlayu 5676

iñileyin ağla- 2026

kan ağla- 1505, 2227, 2687 , 2960, 4836, 4847, 4888, 5508 , 5663

kan yaşın ağla- 2010

kan yaşın dök- 4663

kanlu yaş dök- 4888, 5223

içi kan ağla- 2277

kaş kaş ağla- 5530

katı katı ağla- 3855

yirmürü yirmürü ağla- 2674

yaş dök- 4063

kanlu yaş dök- 1608

ağrı- ‘incinmek, gücenmek’

a.- masun 2216

gönlüm ağrıdı 3001

incin-

i.-mesün 2216

karan- 2853

baş

başın dög- 4026

başını dî vāra dög- 802

başın taş ur- 3749, 5503

taşlara baş urun- 2481

başum taş taş başuma ururam 5185

pişmanlık

başum taş taş başuma ururam 3567, 5185

ciger

ciger yan- 1526

derd 38, 450, 560, 635, 643, 692, 735, 1192, 1416, 1548, 2242, 2415, 2962, 3077,

4160, 4186, 5035, 5501

dutuş-

(cān) oda dutuş- 1251

göyne-

g.-üben 4399

göynük 2022, 3902, 4923, 5651

göynüğün dök-

göynüğüm dökmege 5651

öz göynügi ‘iç acısı’ 2924

göyün-

g.-üben 4399

özi göyi/ün-

özi g.-üben 2406

özi g.-übenin 4274

özi g.-üp 639, 2028, 4020, 5169

ğuşsa 389, 455, 695, 913, 1058, 1651, 1890, 2037, 2044, 2406(2), 3173, 3285, 3417, 4224, 4233, 4236, 4635, 5190, 5194, 5382

ğuşsa tūmārını dūr- 1651

ğuşsa yi- 289, 509, 885, 924, 1952, 2999, 3707, 4161, 4221, 4224, 4225, 4675

ğuşsa yime- 4226, 4232

ğuşsa yime! 1890

ğuşsa yimegil! 4161

ğuşsamı yimeyem 3279

ğuşsasın(ı) yi- 477, 1699, 2572

ğuşsa yüklen-

ğuşsa yüklenmegil! 4231

ğuşsasuz 297 → 15.41.

içine od bıraḡ- “acı vermek” 595

қаһла- “kurutmak”

kendüzin қаһла- “(ğuşsadan) kendini yiyip bitirmek, kurutmak” 2044

қahr 2681, 3772

қ. eyle- 80, 5129

қара “dert, kaygı, sıkıntı; kararmış, sıkıntılı, kederli” 4131

қара гөнли 1940

karar- “kederlenmek, sıkılmak”

қарарmış гөнүл 4710

қарart-

гөнүли қарart- 4234

melûl ol- 877

pas “dert, keder, iç sıkıntısı”

pas dut- 5506

renc

şınıhlu

şınıhlu ol- ‘mahzun olmak, üzölmek’ 2251

tebāh

tebāh it- ‘harap olma, mahv olma’ 571

ṭun- ‘kapanmak, tıkanmak; kederlenmek’

göñöl ṭ.-ıcaḳ 3676

yüregi ṭaḡlı 1763

yüregin ṭaḡla- 2010, 2798, 4998

yan-

ciger y.-duḡın 1526

yaşlu 5057

yürek

yürek kana dön- 2676

yüregi acı- 3829

yüregi yan- 883

yüregi zaḥm yi- 3265

yüregin ṭoḡra- 574

yüregine döḡün ur- 1498

yüregini fiḡār eyle- 572

yüregini ʿışḳ odına yaḡ- 516

y.-ümi ḳazır 2648

y.-ümi ṭaḡladuñ 4847

yüregümi yarar 587

yüreginin ḳanını iç- ‘çok acı çekmek’

yüregümüñ ḳanını içmişem 4639

yüregüñi ʿışḳ odu ı ile ṭaḡla- 538

10.33. Yakınma, şikayet, sızı, inilti, haykırış (*Klage*)

āh ile vāy 619

āh u zārî ḳıl- 711

baḥtına yirine 2176, 2407

başın dög- 4026

bögür- 2458, 5429

dirîğ (Far.) 4199 (2)

dirîğā (Far.) 924

dögün- 2481, 5499

feryād u āh eyle- 645

figān 497, 796, 3415, 5506

f. eyle- 869, 1374, 1399, 2458, 3961, 5497

f. it- 645, 772, 2225, 2874, 3755, 4124, 4677, 4866, 5429

ğırîv eyle- “feryat etmek, bağırmaq” 2387

gile (Far.) “şikayet” 742

gile it- 4584

gile itme- 4162

göynüklü ‘yanık, dokunaklı’ 1191

iñle- 536, 1601, 2028, 3265, 4111, 4708

katı iñle- 1599, 2275

zār zār iñle- 536, 881

ķaran- 2853

nāle 2227, 2917, 2960

saġu şaġ- 2495

şacın yol- 772

şikāyet 4923

başın taşā ur- 3749

taşlara baş urun- 2481

tonın parala- 3399

tonın yırt- ‘acı ve üzüntüyle elbisesini parçalamak’ 525, 1443

ün 796

yirin- ‘kederlenmek, mahzun olmak, üzülmek’ 1662, 2205, 5379

bahtına y.-e 2176, 2407

ţālî ine y.-di 5499

yürek ķana dön- 2676

heyhāt 2863

vay 4638

vay aña ki 272, 2923, 4731

vay baña 5074

vāy 673, 5495

āh ile vāy 619

vāy aña ki 5122

vāy vāy 1234, 1508

vāy veyl 2141

veh ‘vah!, yazık!’ 160

yirmürü yirmürü 2674

zār zār 2874

10.34. Teselli, avutma (*Tröstung*)

avın- 3443, 5155, 5314

avit- 4848

egle- “eğlemek, eğlendirmek, avutmak”

gönlüñi eglegil! 1779

kendüzin egle- 981

fāriğ ol! 1698

fāriğ olsun canuñ! 1468

10.35. Ümit, umut, emel (*Hoffnung*)

um-

eylük um- 2233, 5441

umu 77, 3621

umın 354

umu um-77

ümîz (Far.)

ümîzin bağla- 2495

ümîzini bağla- 395

ümîz tut- 5203

10.36. Arzu, istek, dilek, talep, temenni (*Wunsch*)

ārzū (Far.) 801

ārzū eyle- 696

ārzū itmeye 729

ārzū kıl- 692

dile- 131, 172, 264, 268, 276, 397, 412, 512, 546, 606, 658, 693, 720, 809, 835, 860, 1002, 1127, 1157, 1233, 1273, 1279, 1382, 1412, 1421, 1549, 1922, 1997, 2034, 2176, 2184, 2324, 2333, 2738, 2819, 2826, 2843

ne dilerseñ dile 652

dilek 433, 762, 768, 784, 1127, 1212, 1303, 1313, 1324, 1373, 1376, 1409, 1855, 2091, 2844(2), 3707, 3818, 4001, 4013, 4151, 4281, 4408, 4736, 4739, 5163, 5204, 5388

dilek dile- 1421

diledüğüm 5627

dilegince 5162

diledügi bigi 4944

esenle- “esenlik, sağlık dilemek” 2077

gönlüm içinde varın 1357

göresi gel-

göresi gelmiş idi 5271

göresüm geldi yidi 2188

hâcet (Ar.) “arzu, istek, dilek” 450, 656, 2033, 4727, 5226

hâcet dile- 1422

h.-in revā eyle- 399

hevā

hevāya uy- “nefsine, nefsinin isteklerine uymak” 313(2)

heves 34, 347, 1987, 5672

heves bağla- 3413

heves it- 719, 4612

iste- “istemek, arzulamak” 2188, 2212, 2568, 2842, 3655, 4143, 4145, 5019

cānı iste-

c.-um i.-r 740

isteme- 4143

istemelü ol- 554

isten- “kendi kendine istemek” 940, 5702

isteyici 4280

kāşki (Far.)

göz kāşki olaydı kör 2619

niyyet (Ar.)

n.-lerin düz- ‘isteklerini yerine getirmek’ 5562

şevk (Ar.) 1987

‘azîz olgıl! 5568 → **15.31.**

esen olgıl 1931

İn-şâ'-allâh (Ar.) 5702

mağşud (Ar.) 1801

m. ele gir- 1801

maflüb (Ar.) ‘talep edilen, istenen’ 5146

murâd (Ar.) 5094

mübârek ola üstine 5702

şâd ol 771

şalla (Ar.) 594

şallah (Ar.) 694, 763

şâllah (Ar.) 1256

şallah işüñi Çalap başara 854

var olgıl 1841

çok eylük yüzün göresin 2434

oñarsun işlerini Hâk Çalap 792

Çalap Tanğrı yârîcüñ olsun senüñ 4420

ķavuş Çalap'a 5524

Çalap virmesün hîç yavuzlık aña 5528

Hâk yavuzlık virmesün! 1827

Hâk imānuñi eylesün gedük 5428

Saña Tanğrı uçmakda virsün duraķ 5525

10.37. İlgisizlik, lakaytlık, gamsızlık, duygusuzluk, gevşeklik, aldırmazlık (*Gleichgültigkeit*)

uşal ol- “gevşek davranmak, ihtiyatsız bulunmak”

uşal olma 1749

uşañ ol- “gafil olmak, ihtiyatsız bulunmak, ihmal etmek” 2342, 2913, 3221, 4694, 5468

uşañlık it- “gaflet etmek” 4079

tedbîrsüz 3391, 5126

yüz çevür- “yüz döndürmek, iltifat etmemek” 1532, 2540, 3336, 4155, 5101, 5652

yüz virme- 5386 , 5443

yüzün qarart- “yüz vermemek, iltifat etmemek” 5445

10. 38. İlgi göstermek, alakadar olmak

dümük ol- “bir işle yakından meşgul olmak, bir işin üzerine düşmek” 4043

d.-ma 1613

10.39. Cesaret, yüreklilik, korkusuzluk (*Mut*)

alp 2551

baş aç- korkusuz olmak 940, 2730

baş eline al- 4298

bahādur

bahādur kişi 2551, 2567, 2656, 3626, 4516

bahādur kop- 4559

bahādurlıĥ 2429, 2724, 5216

beñiz aldurma- 3860

demürden yürek idin- 2132

er 2568, 2569, 2577, 2730, 2747, 2760, 3724 2 , 4277, 4308, 4457, 4459, 4464 , 4496, 4558, 5279

ölüm eri 939, 2164, 2601, 2746

eren ‘yiĥit, alp, kahraman’ 2828

erlig 2429

erlik ‘kahramanlık, yiĥitlik, mertlik’ 1023, 2448, 2476, 2563, 2839, 4035, 4207, 4454, 4457, 4492, 4508, 4557, 4566, 5402, 5423

göz qarası 2249

göz qarart- 4443

göz(üm) karar- 4119

kür “cesur, yürekli”

k. gerek 2455

öĥin aldurma- 2584

pehlevān (Far.) 5415

eyā p. 2446

yigit 302, 1001

yigitlik yolu 2025

yürek 2563

10.40. Tehlikeyi, ölümü hiçe sayma, cüretkarlık (*Tollkühn*)

başın eline al- 2328

başın terkinî ur-

b.-um t. u.-adum 5521

b.-um t. u.-avan 4204

cân oda bıraḥ- 3235

cân terkinî ur-

c.-mışam 3820

cāndan ır- 3248

cāmı dirîḡ itme- 5424

cānın yabāna at-

c.-ar 714

cānum oda atam

cānuñ oda at- 2040

c.-maḡıl 90

cānın yoḡa şay-

c.-dı 3222

cānın yoḡa ḳo-

cānumı yoḡa ḳodum ise 2937

cānın fidā ḳıl-

ṭatlu cānumı fidā ḳılam 1132

cānuña ḳaşd eyleme 4940

et acısı gözetme- 5072

ölüm eri 939, 2164, 2601, 2746

10.41. Tahammül etmek, dayanmak, dayanıklılık

götür- ‘dayanmak, katlanmak, sabretmek’

söz götür- ‘ağır söze dayanmak, tahammül etmek’

s. götürime- ‘ağır söze dayanamamak’ 3613

ḳatlanıma- “dayanamamak, tahammül edememek” 3697

taḥammül (Ar.) 186, 187

taḥammül ḳıl- 5384

taḥammüllü 5246

10.42. Dikkat, özen, uyanıklık, ihtiyat, sakınma (Vorsicht)

ayık 1850, 2071, 2340

ayıl- 1866

kaç- 5380

kaygudan kaç- 4407

kaçurma- “çekinmemek, sakınmamak” 2182

yavuzluk yolundan kaç- 2140

cânını kaçur- “canını sakınmak, korumak” 26

gözüni aç- 810

ırak ol- “uzak durmak” 266

kulağ tutur- “(hayvan) dikkat kesilmek” 2582

sak 2362

sak ol- 2131, 2341, 3316

şakın- 266, 507,

şavuşdurma- “uzaklaştırmamak”

gözin şavuşdurma- “gözünü ayırmamak” 2889

tedbîr (Ar.) 1569

t. oñat düş- 5249

tedbîrsüz 3391, 5126

10.43. Kötümserlik, karamsarlık (*Schwarzseherei*)

başı kayu ol- 4041, 5327, 5582

başum kayu 4913

canuñ kayguya vir- 674

karañu kayu “derin kaygı” 2393

10.44. Korku, endişe, kaygı, dehşet; korkut-, ürküt- (*Furcht, Schrecken*)

alın- “kaygılanmak, endişe etmek, tedirgin olmak” 3452

ayın- “korkmak, çekinmek” 3175

endîşe (Far.)

e.-ler düri- 2856

endîşeye düş- 3849

beliñle- “irkilmek, korku ile sıçramak” 881, 2455, 2916, 3584, 5510

eymen- “korkmak, çekinmek”

e.-me 2772

guşsa “kaygı, endişe” 4583

guşsa yi- 956, 999

guşsa yime! 5453

guşşalu

guşşalu ol- “kaygılanmak, endişe içinde olmak” 910

kanı kaç- “(korkudan) kanı çekilmek” 2613 → 2.25.

kayd “endişe, kaygı” 2717, 3343, 3606, 5092, 5177

kaygu 404, 593, 637, 687, 771, 993, 1006, 1255, 1436, 2024, 2554, 2865, 2916, 2949, 3234, 3424, 4220, 4257, 4407, 4417, 4420, 4439, 4641, 4647, 4838, 5094, 5201, 5286, 5537

kara kaygu “acı, korkulu düşünce” 2251, 4252

ne k. 168, 5546

kaygu tozu 4253

kaygu gülü eyle- 4220

kaygu yi- 3239, 4235

kaygu yiyil- 4578

kayguñ gider 747

kaygusın ı yi- 474, 591, 1205, 2002, 4028

kaygumı yidüñ 1949

kaygumı yime- 467, 2433

kaygumuz yiyesin 4768

kayguñ ı yi- 3785, 5436

kaygusı yazıl-1670

kayguya bat- 877

canuñ kayguya vir- 674

canı kaygusın yi- 4103

kaygu tamarın kır- 4238

öleven kaygu yoh 4675

kaygulu 640, 4220

kaygusuz 4235

kaya gel- “bezmek, kaygıya kapılmak” 4495

cānı kaya gel- “endişelenmek, endişeye kapılmak” 2933

kaya getür- “bezdirmek, kaygıya salmak” 4301

kayu 715, 2775, 3470, 3485

aş kayusı 3932

baş kayusı 3932

okımak kayusı 346

kayusun yi- 598, 808, 2413, 2634, 3734

karañu kayu “derin kaygı” 2393

başı kayu ol- 4041, 5327, 5582

başum kayu 4913

öleven kayu yok 5296

kayur- ‘kaygılanmak, tasalanmak’ 2546

keykirde- “endişe etmek, heyecanlanmak, korkmak” 2182

korh- 26, 769, 1031, 1194, 2142, 2151, 2561, 2565, 3098, 3248, 3860, 4071, 4099, 5074, 5076

korha korha 1871

korhma- 3485

korhu 1918

korhu 872, 1188, 1921, 2354, 2554, 2865, 2948, 2949, 2979, 3179, 3208, 3464, 3466, 3467, 3628, 4070, 4074, 4075, 4531, 5259, 5510

ne korhu 3670

katı korhu 2936

baş korhusı ‘ölüm korkusu’ 3773, 5072 → **2.25., 2.40., 10.41.**

Çalap korhusı 4529 → **22.6.**

korhud- 901

korhulu 965

korhunç 3464

korhusuz 1935

korqu

korquya düş- 184

vehm (Ar.) “endişe, kuruntu” 1569

vehme birañ- ‘endişelendirmek, kaygılandırmak, korkutmak’ 3585

tudağı kırı- “çok korkmak” 5073

yüregi yağı eri- “çok korkmak, endişelenmek” 957

yüregi yağlu 3207

yüregüñ yağlı 3273

teninden canı git- 2252

10.45. Korkaklık, alçaklık, yüreksizlik (*Feigheit*)

beñiz aldur- “benzi atmak, korkudan sararmak”

beñiz aldurma- 3860

ķorkuya dūş- 184

tūnī (Far.) “rezil, alķak” 5064 → 15.26.

yūzine tūrīma-

yūzüme tūrīmaz 4306

yūz tūrīşīma-

yūz tūrīşīmaz 4308

10.46. Gurur, kibir (Stolz) → 10.47.

10.47. Kendini beğenmişlik, kurum (Eitelkeit)

burnını sı- “gururunu kırmak, kibri bırakmak” 1989

fuzulh (Ar.) “böbürlenme, kibir, kendini beğenmişlik” 1989

10.48. Sadelik, basitlik (Einfachheit) → 10.49.

10.49. Alķakgönüllü, mütevazı, kibirsiz, saygılı, kanaatkar (Bescheiden)

gözi toh 3984

10.50. Alķakgönüllülük (Demut)

ķanā at (Ar.) 4603

ķ. bucağı 296

ķanā at kıl- 295

ķılınķ eyle- ‘alķakgönüllülük göstermek, yaltaklanmak’ 181, 2189, 2840

ķılınķ it- ‘Alķakgönüllülük göstermek, yaltaklanmak’ 5161, 5366

şīnuhliġ ‘alķakgönüllülük’ 1990

şīnuhliġ 1994, 1995

tevāzu kıl- 5077

tevāzzu it- 4215

10.51. Utanma, haya (Scham)

ār (Ar.) 246, 1135, 1168, 1180, 1366, 1904, 2158, 2857

eksüklü ol- 1254

hacil (Ar.) “utanmış, mahcup”

h. kıl- “utandırmak, mahcup etmek” 1117

hacil ol- 313, 2067

hicāb (Ar.)

hicāb ortadan git- 1831

ud “edep, utanķ” 1921, 3109, 3179, 3488

nāmūs u ud git- 4170

uda bırak- 4443

udı bir yaña ko- 4416

udı yile vir- 1140

yohdur u.-um 2728

ut ‘utanma, haya’

yüzüñe ut gelme- ‘utanılacak, mahcup bir duruma düşmemek’

y.-ye 1157

utan- 97, 1237, 2189, 2197, 2284, 2288, 3089, 3336, 4218

utanma- 813, 1229, 5038

utanmak 1489

utanmaqlık 4264

utandur-

u.-maya yüzüñi 1013

yüz qarası 2692, 2770

yüzi kapkara ol-

yüzüm kapkara 5494

yüzi kızar- 2204, 5362

yüz(ini) kızard- 4442, 4443

yüzüñe ut gel- ‘mahcup duruma düşmek’ 1157

10.52. Utanmazlık

edeb defterin oda biraḥ- 3113

10.53. Acıma, başkasının acısına katılma (*Mitgefühl*)

eli varma- 2385

göñli virme- “içi elvermemek, acımak” 2385

inşāf (Ar.) 2956

özi göyne- “içi acımak, merhamet etmek” 4020

yazuḥ “yazıktır!” 2197, 3314, 3897

10.54. İnsan sevgisi, insanları sevmek (*Menschenliebe*)

cânından içerü sev- 2301

10.55. B.k. için iyi niyet besle-, b.k.ye güler yüz, anlayış göster- (*Wohlwollen*)

10.56. Meyletmek, yönelmek, kapılıp gitmek

aḥ- 1440, 3235

aḥma- 1819

aḥma- 1429

kapıl-

hayālũñe kapılmış idüm 1906

10.57. Sevgi, seveda, aşk; merhamet, acıma; arkadaşlık, dostluk, iyilik (Liebe)

‘āşık 377, 1519, 1873, 1900, 2467, 4136, 5202

‘āşık ol- 1531, 1538, 1814, 2347, 4093

āşüfte (Far.) “çok seven”

āşüfte ol- 2931, 3244

başı hoş ol- 264, 1300, 3300

cān “sevgili” 3344, 4611, 5226

cān vir- “gönül vermek” 1133

dil-dār “gönül alan, sevgili” 2920, 5149

elma yarusı 2220

esirge-

e. beni! 1916

esirgeyici ‘merhamet eden, haline acıyan’ 1402

eylük 225, 226, 227, 228, 229, 231, 249, 691, 975, 1108, 256, 2233, 2434, 2636, 2678, 2998, 3032 2 , 3080, 3506, 3625, 3646, 3757, 4312, 4319, 4362, 4769, 5024, 5109, 5143, 5171, 5377, 5378, 5381, 5441, 5466 3 , 5577

eylügeni deg- 1108

eylük bul- 231

eylük it- 227, 237, 249, 3506, 4697, 4769, 5143, 5171, 5364, 5377, 5381, 5441, 5549

eylük qar- 2678

eylük kıl- 3032, 4362

eylügeni eylük kıl- 3032

eylük yüzini gör- 256

e.-de ad çıkar- 3646

eylügeni şuya bırağun gidün 5377

göñül aḥ- 4962

göñül bağla- ‘gönül vermek, sevmek, bağlanmak’ 311, 538, 4800, 5534

göñül düş- 2431, 3243

ḥabīb (Ar.) “sevgili, dost” 110 → 2.12., 2.13., 24.

ḥāṭırın bağla- ‘sevmek, aşık olmak, bağlanmak’

ḥāṭıruñ b.-ma 552

ışık 565, 680, 734, 750, 1125, 1950, 1190, 1300, 1394 2 , 1395, 1420, 1435, 1489, 1564, 1763, 1804, 1882, 1921, 1944, 1967, 1975, 1979, 1981, 1982, 1986, 1987, 1988, 1989, 2326, 2486, 2949, 3903, 4184, 4730, 4732, 4970

^c i. düzeni 1620

^c i. esrügi 1866

^c i. işi 1413, 1471, 1585, 1809, 1892, 3776

^c i. meclisi 1222

^c i. odı 516, 518, 884, 1135, 1140, 1219, 1225, 1832, 2430, 2488, 4980

^c i. odu 538, 1204

^c i. okı 1433

^c i. yolu 1915

^c **ı. elümüze toladuḥ** 1950

^c işkı mecāzî ol- 3553

^c **ışkına aḥ-** 1440

^c işkuñ eli 1807

maḥbūb (Ar.) 3881

maşûḳ (Ar.) 1873, 1900, 5202

mihr 913(2)

mihr-bān

m. kişi 2812

nigār (Far.) “sevgili” 572, 604, 606, 625, 868, 1178, 1361, 1519, 1603, 4709, 5141

nigārîn (Far.) 562

oḥṣa- “iyilikle muamele etmek, merhamet etmek” 2682

garîb oḥṣa- 1281

özi göyne- ‘içi acımak, merhamet etmek’ 4020

paşa

iy paşam 1752 → **24.**

raḥm (Ar.) “merhamet, acıma”

raḥm kıl- “merhamet etmek, acımak” 1551

raḥmet (Ar.) 58, 117, 146, 5398

Çalap raḥmeti 62, 96, 5693

Çalap Tanğrı’nuñ raḥmeti 267

Hak raḥmeti 378, 4698

raḥmet it- 222

sev- 146, 311, 865, 866, 1134, 1304, 2828, 3203, 3453, 3869, 4213, 4609, 4630, 5533, 5691

cān u göñül ile sev- 3606 → **10.1.**

cānından içerü sev- 2301 → **10.1.**

sevme- 4574

sevdā 634, 737, 1139, 1518, 2142, 2202, 2239, 2617, 4053, 4732, 4733

olmayası s. 2901 → **5.3.**

sevdāyi

s. ol- “çok aşık olmak” 4053

sevdügi 680, 3385

sevgü 889, 1225, 4262, 4573, 4947

s. kanı 3817

s. kuşu 5544

sevgülü “sevilen, değerli, sevgili” 2957, 3692

Taṅrı’nuñ s. dostı 142

seviş- 3875

yār 377, 385, 604, 642, 647, 665, 785, 1223, 1366, 1369, 1370, 1475, 1588, 1641, 1789, 1801, 1840, 1909, 2002, 2007, 2011, 2053, 2348, 2461, 2494, 2859, 2860, 2863, 2901, 2912, 2920, 2922, 3588, 3965, 4044, 4136, 4181, 4275, 4315, 4714, 4978, 4988, 5141, 5149

yār idin- 5647

yār ol- 1479, 1563, 3240, 4870, 4956, 5141

10.58. Şükran duygusu, minnettarlık, iyilik bilme, kadirbilirlik (*Dankbarkeit*)

minnet (Ar.)

çok m. 3911

öküş m. 3328

minnet kıma- “minnet altında bırakmamak” 5441

minnetsüzün 2437

şākir (Ar.)

şākir ol- 5319

şükr (Ar.) 5312

şükr ol Çalap’a 1801

şükr kııl- 5273

şükür (Ar.) 5155

şükür it- 5202

vefā (Ar.) 2557, 4631, 4632, 5008, 5389, 5645

v.-yile 4656

v.-yise 5013

v. bulma- 5644

vefā-dār

v. imişsin 4653

10.59. Nankörlük, kıskançlık, haset (*Undank, Eifersucht, Neid*)

bî-vefā 1370

nî metin baş- ‘nankörlük etmek’ 4290

10.60. Aşırı duyarlı, öfkeli, çabuk kızan (*Reizbar*)

azulu “azılı, azgın”

azulu toñuz 3266

10.61. Hoşlanmama, antipati, tiksinti, nefret etme (*Abneigung*)

sevme- 5425

yigren- 867 2

10.62. Kötülük, fenalık istemek, dış bilemek (*Übel wollen*)

çirk 306

göñülde çirk tutma 98 → **9.2.**

dış bile- 1382, 1566, 1932, 3264

gözin oy- 5425

ile- ‘beddua et-, kötülüğünü iste-’ 5253

kızıl dil ‘yalan söyleyen, ara bozucu’ 3668

pāk

içi pāk degül idi 3778

şer 5245

yavuz 56, 716, 1336,

göñli y. 1375, 1926, 2105 → **9.2., 10.1.**

göñül yavuz tutma-

g.-in y. t.-ya 2133

göñül yavuz tutmayavuz 1057 → **10.1.**

gümānı yavuz olma-

g.-sun 2217

niyyetini yavuz tut- → 9.2.

niyyetüñi yavuz tutmağıl! 215

yavuz düşmen 2365 → 15.47.

yavuz it- “kötü bir iş yapmak, davranışta bulunmak” 1455 → 5.11.

yavuz kınşı 1336 → 2.12., 15.33.

yavuz yola başla- ‘kötü yola girmek, kötülük yapmaya başlamak’ 2621

yüregi yavuz 2150

yavuzluk 152, 1827, 5466

yavuzluk yolu 2140 → 8.23.

10.63. Sertlik, katılık, katı davranış, haksızlık (*Härte*)

hor gör-

hor görme 5460

kahı- 3010

kağı- 2167

nā-ḥaḳ (Ar.)

n. eyle- 3181

vefā bulma-

kimseden v.-dum 5644

10.64. Kin, nefret, garaz, düşmanlık (*Hass-Haß*) → 15.47.

10.65. İnsanlardan nefret etme (*Menschenhass- Menschenhaß*)

11. Düşünce (*Das Denken*)

11.1. İçgüdü (*Instinkt*)

11.2. Karar, düşünce, fikir; birdenbire akla gelen fikir, buluş (*Gedanke, Einfall*)

ögine gel- “aklına gelmek, bulmak” 1220

rāy (Ar.) “düşünce, fikir; karar” 1234, 1508, 2066, 3057

11.3. Düşünme, düşünce (*Überlegung*)

fikr (Ar.) 86, 338, 389, 599, 743, 1131, 1139, 1474, 1569, 2202, 2618, 2646, 3779, 3968, 3985, 4230, 4271, 4699, 4984, 4995, 5187,

fikr içinde 4057, 4093

şu fikri 3932

yok fikr 556

f.-üm evi 1645

fikr eyle- 955, 4844, 5303

fikr ḥarc eyle- 5623

fikr it- 395, 471, 2432, 2810, 2907, 3698, 5248

fikr idin- 244

fikre bat- 1783

fikre düş- 3849

fikr ü endişeye düş- 3849

fikr ü teşvîş 5660

fikrüne düşmüş idüm 1850

fikri dir- 306

fikri iriş- 141

fikri irme- 460

fikri uzağ 1130

deriñ fikre bat- 4171

deriñ fikre düş- 634

fikrüne düş- 1850

uzağ fikr 3968

öğinde di- “aklından geçirmek, içinden söylemek” 1118, 1126, 1650, 1653, 1693, 2930, 2963, 3266, 3304, 3969, 4218, 4871

öğinden geç-

ö.-ümnden g.-en 2050

ögle- 624

şan- “düşünmek” 2694, 4078

eylük şan- 4312

yavuzluk şan- 3011

şanma- “düşünmemek” 2743, 5363

11.4. Kavram, düşünme, tasarlama, tasavvur (*Begriff, Denkergebniss*) → 11.3., 11.38.

ögle- 624

11.5. Tema, konu, esas, temel, düşünce (*Thema*)

bünyād “esas, temel”

söze bünyād koy- 5635

11.6. Öğrenme, bilme arzusu, isteği (*Wissbegierde*)

11.7. Dikkatli (*Aufmerksam*)

sayuk “dikkatli, uyanık”

s. ādem 5534

11.8. Dikkatsiz, dalgın (*Unaufmerksam*)

11.9. Karşılaştırma, mukayese, kıyaslama (*Vergleich*)

bağ- 5599

beñzeş- 2198 → 5.16.

bir olma- 195

biri birisinden eyi 31

doğın- “isabet etmek, düşmek” 2528

kıyās 3882, 5504

kıyās eyle- 1676, 1809, 1864, 2029, 2286, 3761, 3808, 4192, 4311, 4509, 4711, 5328, 5541

kıyās it- 1513, 1691, 1829, 1886, 2048, 2109, 5615

muḳābil (Ar.) 1671 → 5.16.

öñinde

anuñ ıñk ıñinde 1985

11.10. Ayrılmak, farklılaşmak (*Unterscheiden*)

muḥālif düş- 315

oḥşama “benzetmemek” 2198

tefāvūt (Ar.) “fark, farklılık” 245

t. degül 193

11.11. Ölç-, karşılaştıır-, mukayese et-; hesap etme, hesapla- (*Messen, Rechnen*)

düz- “ölçmek, hesaplamak”

endāzesin düz- 1346, 3726 → 14.6.

oranla- “ölçmek, hesaplamak” 1957, 4355

şay- 407, 2304, 2868, 5324

bahā şay- 2306, 3167 → 20.26

şayıbil- 446

11.12. Mantıklı, analitik düşünce (*Logisches Denken*)

mañi (Ar.)

bu m. ıñıldan ırıñ degül 5673

11.13. Sebep, kanıt göster-, sağlam temele dayan- (*Begründen*)

11.14. B.ş.den b.ş.i sonuç olarak çıkar-, sonuca var- (*Folgern*)

hışşal- 4226

11.15. İlke, genel kural, prensip (*Grundsatz*) → 5.19.

11.16. Sağ duyu (*Gesunder Menschenverstand*)

bilüsi başıl- “sağ duyusunu kaybetmek, mantıklı düşünememek ve davranmamak”

bilü başılur 4156

11.17. Mantık dışılık, mantıksız, tutarsız (*Unlogik – Unlogisch*)

11.18. Algı, kavrama, farkına varma, itina, dikkat; bulma, keşfetme, keşif (*Wahrnehmung, Entdeckung*)

añla- 3010

a.-yu 2626

añlayıcı

añlayıcı ol- 4552

añlayıma- “farkında olamamak, idrak edememek” 4183

bañma- “dikkat etmemek, fark gözetmemek” 3557 → 7.11.

bil- 1045 , 2486

uyanıklık ol- 205

bil- “anlamak, idrak etmek” 3003

bilmedin “farkında olmadan” 3006

bilime- “farkında olma-” 2871 , 3854

gör- “anlamak, idrak etmek, farkına varmak” 25, 2601

g.! 33, 63, 122, 127, 158, 342, 346, 369, 461, 750, 846, 961

farq it- 201

fehm (Ar.) “anlayış” 1569

f. it- 5335

firāset (Ar.) “anlayış”

firāset it- 4551

karva- “kavramak, anlamak, idrak etmek” 2649, 3396

11.19. Yaratıcılık (*Schöpfung*)

11.20. Görüş, kanı (*Ansicht*)

anuñ içün 4168

fikr ‘görüş, düşünce’ 2646

gel-

eyü gel- 1247

gör-

uşlu g.-düm 3664

gümān (Far.) “şüphe, zan” 2217 → 11.21.

ķānī^c (Ar.) “kanaan getirmiş, inanmış”

ķānī^c ol- 4060

mezheb (Ar.)

benüm m.-ümde 3976

siz- ‘anlamak, farkına varmak’ 2172, 2411, 2903

aşşı siz- ‘çıkarmı gözetmek’ 3206

sizme- 1958

s.-medin 1755

11.21. Belirsizlik, şüphe; b.k.ş.e güvenme-, b.k.den şüphelenmek, kuşulanmak (*Ungewissheit, Misstrauen*)

‘aceb (Ar.) ‘acaba’ 505, 507, 596, 673, 721, 924, 1017, 1222, 1238, 1277, 1477, 1604, 1605(2), 1706, 1784, 2212, 2279, 2389, 2400, 2464, 2785(2), 3378, 3442, 3455, 3953, 3995, 4200, 4392, 4394, 4452, 4649, 4761, 4805, 4826(2), 5306, 5677

‘aceb kişi 830

key ‘aceb 1050, 2421

gümān (Far.) “şüphe, zan” 2217 → **11.20.**

şek (Ar.) 1421, 2170

şekk (Ar.) 263

11.22. Tahmin, sanı (*Vermutung*)

şan- 52, 190, 212, 479, 872, 903, 904, 909, 957, 1111, 1442, 1450, 1609, 1660, 1737, 1782, 1853, 1910, 1970, 1994, 2079, 2223, 2327, 2354, 2397, 2471, 2597, 2623, 2649, 2661(2), 2757, 2783, 3205, 3310, 3342, 3363, 3403, 3904, 4128, 4224, 4511, 4688, 4925

ş. 3347

şanasın 403, 411, 530, 1483, 1512, 1558, 1584, 1786, 1870, 1875, 1897, 2118, 2206, 2220, 2380, 2482, 2518, 2744, 2887, 3001, 3100, 3293, 3919, 4352, 4364, 4825, 4847, 5212, 5645

şanasın ki 491, 616, 796, 1015, 1634, 1655, 2008, 2167, 2252, 2378, 2398, 2445, 2749, 3218, 3320, 3365, 3370, 3388, 3579, 3992, 4123, 4560, 4762, 4854, 5069, 5115, 5511

şanasın [kim] 518

şanki 619, 2273, 2367, 2864, 2976, 3022, 3114, 3243, 3279, 3322, 3348, 4029, 5218

şan kim 2592

şanma 478, 801, 1289, 1422, 1852, 1910, 2561, 2570, 2595, 2737, 3525, 3981, 4272, 4327, 4719

şanma ki 1642, 2775, 3598, 4004, 4428

şanma kim 1892, 1912, 2123, 2811, 3354

şanu “tahmin, sanı” 2136

şanu şanma- 3551

11.23. Kandırması kolay (Leichtgläubig)

aldan- 2837, 3078, 3228, 3268

11.24. Gerçek, hakikat, doğru (Wahrheit)

be-cid 285, 348, 1030, 1334, 1924, 1983, 2145, 2165, 2246 2 , 2451, 2674, 2696, 2751, 3693, 3724, 4058 2 , 4219, 4265, 4525, 4881 2 , 5034, 5155, 5457, 5472, 5643

çin 2090, 2835

girçek ‘gerçek’ 277, 2030, 3680, 4374

g. ol- 1131

hak (Ar.) 2362, 5629

hakık (Ar.)

hakıkı dut- 57

hakîkat (Ar.) 195, 667, 957, 1279, 1299, 2242, 2257, 3167, 3554, 3702, 3816, 5579

hakîkatde 300, 509, 5467

tanuklık vir- ‘doğrulamak, şahadette bulunmak’ 74

toğru 116, 314, 1245, 4078

ţ. di- 1214, 4686, 4911

ţ. yol 57, 116, 2810

toğruhık

ţ. it 270

toğrusı 349, 367, 421

sözün  . 2083, 2216, 2314

sözün  .-n 2053, 2216, 4000, 5013

 .-n bil- 4372

 .-n di- 2993, 4372, 4909, 5038

 .-n eyit- 4785, 4832, 4885

ı.-n söyle- 4000, 4941

ı.-nı di- 1857, 2300, 2772, 4264, 4940

ı.-nı diyici 2902

ı.-nı eyit- 1060

11.25. Sahte, düzmece, yanlış, hatalı; yanlış, yanlışlık, istemeden yapılan hata (*Falsch, Irrtum*)

haṭā (Ar.) 4179

ḥ. bul- 5318

ḥ. gel- 5188

sehv (Ar.) “yanlış, hata”

s. ol- 371

yañıl- 187, 249, 2283, 2527, 2633, 2902, 3006, 3040, 3193, 3696 , 3726, 3748, 4718

yañılma- 368, 5478

y.-maz bigi 2210

yañlış

y. degül 1905

11.26. Kuruntu, vehim, hayal (*Embildung, Wahn*)

düş 578

ḥayāl 889, 1511, 1514, 1517, 1646, 1802, 1906, 2166, 2236, 3054, 3653, 3687, 4348, 4360, 4984

ḥayāl irişür ise 4360

ḥayāli 3388

ḥayāli gözüimde uçar 4979

ḥayāline düş- 1517

ḥayāline kapıl-

ḥayālüne kapılmış idüm 1906

vesvās (Ar.) 3066

11.27. Varsayış (*Annahme*)

bil- 1054

şan-

şanur idi 2079

taşavvur

taşavvur it- 4348

11.28. Bakış açısı (*Wesensschau*)

gör- 5408

°aceb gör- 1657 , 3398, 4122

ilerü gör- 824

şevāb gör- 1026

göz

cān gözi 4254

°ibret **gözi** 4579

göñül gözü 70, 1223

göñül göziyile baḥ- 1223

göñül gözüyle gör- 70

göze ḥūb görin- 2908

gözinüñ katında 2460

ma°nā yōni 3740

11.29. Duyup anla- (*Verstehen*)

añla-

işidüben añlayasın 3761

bil- 1393

üninden bil- 2244

11.30. Bilgi, bilme, malumat (*Kenntnis*)

bil- 8, 38, 44, 47, 49(2) , 50, 51, 56, 80, 87, 109, 139, 140, 150, 158, 176, 183, 201, 207(2), 241(2), 242, 247, 257, 262, 265, 296, 340, 343, 353, 358, 415, 434, 467, 515, 534, 539, 542, 558, 569, 576, 592, 593, 603, 629, 633, 667, 678, 692, 723, 762, 765, 780, 786, 834, 839, 894, 912, 931, 951, 966, 976, 1033, 1045, 1048, 1054, 1196(2), 1197, 1209, 1241, 1245, 1246, 1299, 1336, 1358, 1359, 1393, 1416, 1418, 1442, 1454, 1456, 1457, 1465, 1481, 1524, 1525, 1526(2) , 1543, 1573, 1592, 1636, 1652(2) , 1666, 1684, 1690, 1696, 1701, 1706, 1740, 1746, 1747, 1761, 1770, 1775, 1780, 1793, 1798, 1831, 1851, 1860, 1861, 1882, 1887, 1902, 1913, 1930, 1951, 1955, 1968, 2012, 2052, 2053, 2054, 2061, 2069, 2092, 2106, 2153, 2173, 2175, 2212, 2232, 2243, 2244, 2248(2) , 2255, 2269, 2271, 2281, 2282, 2289, 2294, 2319, 2372, 2396, 2397, 2409, 2411, 2415, 2431, 2433, 2445, 2459, 2465, 2486, 2513, 2544, 2549, 2605(2) , 2629, 2646, 2652, 2672, 2676(2) , 2677, 2691, 2697, 2700, 2711, 2714, 2720, 2722, 2735, 2800, 2830, 2832, 2860 , 2864, 2875, 3003, 3006, 3016, 3032, 3039, 3046, 3059, 3066,

3097, 3116, 3119, 3156, 3167, 3179, 3192, 3196(3), 3218, 3239, 3240, 3257, 3350, 3372, 3382, 3400, 3402(2) , 3410, 3450, 3465, 3483, 3493, 3495, 3497, 3503, 3512, 3515, 3528, 3554, 3572, 3586, 3608, 3624, 3655, 3661, 3663, 3676(2) , 3718, 3731(2) , 3738, 3800, 3816, 3823, 3846, 3878, 3882(3) , 3891, 3947, 3949, 3981, 3985, 3994, 4007, 4010(2) , 4015, 4034, 4045, 4081, 4082, 4084, 4086, 4102, 4120, 4125, 4134, 4159(2) , 4180, 4200, 4224, 4237, 4242, 4354, 4356, 4362, 4372, 4413, 4418, 4445, 4451, 4461, 4496, 4508, 4527, 4551, 4579, 4581, 4599(2) , 4603, 4607, 4618(2) , 4622 , 4623, 4626, 4650, 4736, 4778, 4785, 4817, 4820, 4853 (2) , 4858, 4870, 4875, 4879, 4883, 4905, 4930, 4951, 4954, 4975(2) , 5015, 5032, 5036, 5043, 5098, 5111, 5121, 5123(2) , 5130, 5135, 5148, 5152, 5172, 5179, 5182, 5197, 5205, 5227, 5235, 5243, 5247, 5251(2) , 5335, 5348, 5360, 5385, 5409, 5417, 5420, 5450, 5484, 5520, 5529, 5548, 5561, 5570, 5587, 5603(2) , 5624, 5633, 5647, 5660, 5668, 5670, 5679, 5688, 5700(2) , 5701

āşikāre bil- 894

bayık bil- “iyi bilmek, iyice anlamak” 83, 1503, 1564, 1677, 1763, 2576, 2716, 2779, 4014, 4724, 5232

bellü bil- “açıkça bilmek, iyice anlamak, kanaat getirmek” 752, 2696, 3091, 3229, 4285

bilüp bilmeyüp 2626, 4228

ğanîmet bil- 304

haber bil- “bilgi sahibi olmak, haberdar olmak” 593, 647, 680, 1369, 4275, 4741, 4750, 4753

için bil- “içini bilmek, çok iyi tanımak, niyetini bilmek” 4287

kendüzümü bileli “kendimi bildim bileli” 2232

muḥat bil “etrafıca bil-, iyi bil-” 2092

yaḳın bil- “iyi bilmek, iyice anlamak” 263, 2671

bileñ- 4832

bilin- “anlaşılmaq” 2356, 2984, 3037, 3129, 3717, 3804, 4323

‘ilm (Ar.) 45, 53, 55, 147, 152, 163, 177, 194, 196, 197(2), 198, 202, 5121, 5685

‘ilm ü cehl 195

‘ilm ü edeb kıazan- 344

‘ilm ü hüner 358, 419

ma’lüm (Ar.) 411, 416

m. ol- 419, 2712, 3873, 4910

uyanıklık

uyanıklık ol- “bilmek, haberdar olmak” 205

11.31. Belli bir alanda ders ver-, öğret-, göster- (*Lehren*)

öğret- 1435, 1559, 1709, 2292

öğredügör 5449

öğretme-

öğretmegil 275

11.32. Yanlış biçimlendir-, yanlış ve çarpık eğit-, boz-, mahvet- (*Verbilden*)

11.33. Öğrenmek (*Lernen*)

öğren- 409, 1918, 3272, 5072

şegird (Far. < şāgird) “öğrenci, talebe” 228

11.34. Okul (*Schule*)

mekteb (Ar.) 2061

11.35. Meslek eğitimi (*Berufsbildung*)

11.36. Bilgisiz, habersizlik (*Unwissenheit*)

bilme- 50, 52, 470, 576, 586, 721, 893, 1296, 1408, 1421, 1708 2 , 1863, 2021, 2187, 2210, 2284, 2285, 2418, 2472, 2550, 2649, 2797, 2857, 3006, 3126, 3179, 3238 2 , 3254, 3365, 3401, 3485, 3530, 3617 2 , 3744, 3841, 3845 , 3854, 3899, 4033, 4080, 4378, 4381, 4386, 4467, 4555, 4694, 4930, 5479, 5644

kendüzin bilmez 5070

bilmeyin 3957

iş bilme- 2472

işin bilme- 5451

ne bile 2396

ne bilem 1416

ne bilsün 2282

ne bilür 2281

bilenme- 2806

bilime- 35, 203, 1441 , 1624, 1850, 1883, 2675, 2871, 2965, 3197, 4060, 4064, 4466, 4682, 5361

haber bilime- 2456

işüñi bilime- 3193

bilinme- 2713, 2782, 4374, 4386

bilüme- 952

uşan- “gafil, habersiz olmak” 1276, 2117

**11.37. Bile bile, kasten, mahsus b.ş.i görme-, b.ş.e dikkat etme-, b.ş.e aldırma-
(Absichtliches Übersehen)**

°aynına gelme-

°aynuma gelmez 1549

görme-

görmez bigi 1613

görmeze ur 1532

diñleme-

sözin diñleme- 4991

11.38. Akıl, hafıza, bellek, anı, hatıra (Gedächtnis)

°aql (Ar.) 35(2) , 52, 55, 56, 74, 90, 123, 141, 176, 177, 202, 204, 246, 292, 308, 379, 509, 625, 701, 706, 1179, 1231, 1234, 1366, 1436, 1528, 1537, 1556, 1569, 1621, 1647, 1890, 1979, 1980, 2120, 2326, 2625 , 2659, 2664, 2903, 3484, 4508, 4551, 5235, 5242, 5244, 5392, 5418, 5438, 5469

°aklı evini yıķ- 204

°aklı şaş- 3484

°aklı tãmdan kaç- ‘aklı havada olmak’ 1979

°aklı yayın- 5127

°aql evini boz- 2120

°akluñ düzenin boz- 2326

°akluñ evin boz- 1621

°aqlumı tãrumãr eyledi 1179

°akluñı cem °eyle- 1231

°akluñı dir ‘aklını toplamak, kendine gelmek’ 1528, 1890

°aklın ögin dirime- 1537

°aklını tağıt- akılsızca işler yapmak

°aklın tağıtma- 1556

bî-°aql 1508

°aql-ı küll 5121

añ-

añıl-

adı añıl-

eylük ile a.-urdu

eylük ile añıl- 249

bilü ‘akıl, idrak, anlayış, düşünce’ 84, 88, 275, 286, 625, 752, 753, 754, 1580, 1617, 2239, 2620, 2723, 4117, 4150, 4156, 4396, 4642, 4645, 5420, 5427, 5518

bilü başıl- ‘aklı tutulmak’ 4156

bilüñi kırıtma 1617

bilüm tağıl- ‘aklı dağılmak, şaşırmaq’ 618

bilüsin al- 2723

bilüsi dökül- ‘bunamak’

bilüñ döküldi 4129

dimāğ (Ar.) ‘dimağ, akıl’ 3358, 3360, 3364, 3384, 3491

dimāğı kırıl- ‘bilinci yok olmak, sersemleşmek’ 3364 → **11.55.**

dimāğı kırıl ol- ‘sersemleşmek, serseme dönmek’ 3384 → **11.55.**

hūş (Far.) ‘akıl, fikir’ 1569 → **10.1.**

ög ‘akıl, hafıza’ 127, 535, 1118, 1150, 1220, 1231, 1438, 1450, 1507, 1509, 1533, 1567, 1575, 1650, 1653 2 , 1662, 1663, 1693, 1725, 1823, 1862, 1883, 1900, 1980, 2020, 2049, 2050, 2335, 2396, 2400, 2413, 2515, 2539, 2584, 2755, 2839, 2872, 2894, 2930, 2948, 2963, 3066, 3071, 3073, 3123, 3144, 3224, 3226, 3229, 3266, 3274, 3289, 3304, 3311, 3373, 3447, 3534, 3545 , 3556, 3558, 3592, 3852, 3902, 3951, 3961, 3969, 4010, 4013, 4015, 4016, 4027, 4103, 4108, 4218, 4239, 4669, 4809, 4819, 4871, 5374, 5450

ögi diril- ‘kendine gelmek’

ögüm dirile 3902

ögi başına diril- 1450

ögi direme- 4027

ögi gel- 535, 3073, 3226

ögi git- 1235, 1297, 1662, 3071, 3224, 3961, 4108, 4669, 4809, 4819

ögi şaşur- 2755

ögi yayın- ‘aklı dağılmak’ 1438, 2948

ögin dir- 127, 1509, 1575, 1653, 1663, 1900, 2894, 3852, 3951, 4103, 5450

ögüm direyim 3592, 5374

ögüñi dir 3144, 3229

ögin dirme- 1507, 1883, 2872

ögin direme- 4016

ögin dür- ‘kendine gelmek, toparlanmak’ 3558

ögini dirme- 3552

‘aqlın ögin dirime- 1537

öginde geç- 3274

öginde geçen 2400

öginden geç-

ögümden geçen 2050

ögindeki geçmeyi 2396

öginden giderme- ‘aklından çıkarmamak’ 3552

öğine gel- 1220

ögüñi vü ‘aqluñı cem’ eyle- 1231

ögin dirşür- 2335

ögin dirşürime- 3373

ögini dir- 633, 1233

öğine düş- 2515, 2839, 3447

öğüne düş- 2036

ögüñe düşmiş ola 2020

ögümden gitmez idi 1823

ögüme düşdi 2036

ögüme düşdiydi 1251

ögüme düşe 625

ögüñi tağıtmayasın 683

ögle- ‘özlemek, hatırlamak, aklına gel-’ 2309, 4412

öglen- → 10.1.

öglenme- ‘akıllanmamak’ 1653 → **10.1.**

‘uķūl ‘akıllar’ 2125

unıdılma- ‘hatırlanmak, anılmak’

adum u.-ya 5626

uş 37, 52, 519, 754, 1298, 1528, 1598, 2296, 2489, 4128, 4422, 5242, 5545

uş olma- ‘akıllıca olmamak’ 5545

uşşı git- ‘aklı başından gitmek’ 519, 1298

uşşuñı tağıtma 1528

uşşuñ var ise 2296

uşlan- ‘akıllanmak’ 3180, 3404

yādigār ƙal- 226

11.39. Unutmak, hatırlamamak (*Vergessen*)

bilüsi dökül- ‘bunamak’

bilüñ döküldi 4129

ferāmüş

ferāmüş it- 1174

unıdıl- 5344, 5549

unıdıldı gitdi 5527

unit- 743, 1918, 2028, 2465, 3773, 5097, 5134, 5286, 5685

unitdur- 4150, 4239

unıtma- 1843, 5482, 5703

unut- 2419, 2473, 2918, 3205, 4573

unutdı degül 4780

unutmaƙlıƙ ‘unutma’

unutmaƙlıgum 4982

unutdur- 3208

unutma- 1841, 3340, 3506, 5200

kendüzünü unutma- ‘kim olduğunu unutmamak, kişiliğini korumak’ 209

11.40. Bekleme, umma (*Erwartung*)

bekle-

hürmetin bekle- 5109 → **15.22.**

küy- 1872, 1894, 1914, 1965, 2341, 2345, 2450, 2471, 2538, 2676, 3255 , 3344, 3375, 3616, 3696, 3974, 4036, 4682

küyme- 4748

öñ- ‘beklemek, ummak’ 217, 1873, 4646 → **6.**

şahla- “beklemek” 3261

um- ‘ummak, beklemek’ 797, 1472, 1588, 1736, 1743, 1842, 1843, 1911, 2726, 2776, 3158, 3250, 3344, 4166, 4227, 4520, 4525, 5495

av um- 4169

destür um- 5220

eylük um- 2233, 5441

furşat um- 3972

hāşıl um 5675

merhem um- 2776

rahmet um- 146, 267

umu um- 77,

vaşl um- 1514

uma uma 1895

umarın 4352

umduğı 1373, 4151

umduğumuz 2620

ummaduğı 4178

ummadüğümüz 5154

vefā bekle- 4632, 5008

vefā umma-

v.- ñuz 5389

yol

gözin yola tut- ‘yolunu gözlemek, beklemek’ 1092

yolın gözet- ‘yolunu gözlemek, bir şeyin gerçekleşmesini beklemek, ummak’ 247

11.41. Öngörü (Vorhersicht)

siz- ‘sezmek’ 1284, 1640, 2169, 2275, 4559 → **10.4.**

11.42. Tahmin (Vorhersagung)

siz- ‘tahmin etmek’ 4874, 4878

11.43. Gerçekleş-, meydana gel- (Eintreffen)

gel- 559, 2569, 4392

başına gel-

başuma geldi 4039

każā gel- 4969

gelme- ‘tesadüf etmemek, başına gelmemek’ 1661

gelmemiş guşsa 4232

gelmeyen 5098

toğru gelme- ‘beklenildiği gibi gerçekleşmemek’ 4078

ğālib ol- 1182

gırcek ol- 1131

kop-

kıyāmet günü k-ınca 5434

ol- ‘gerçekleşmek, meydana gelmek, vuku bulmak, oluşmak’ 114, 117, 161, 173, 181, 182, 261

yol bul- ‘imkan bulmak, gerçekleşmek, meydana gelmek’ 2238

11.44. Sürpriz, şaşkınlık, şaşırma (*Überraschung*)

ayın bayın ol- ‘şaşıp kalmak’ 1899, 2968, 3957, 4824

bilüm tağıl- ‘aklı dağılmak, şaşırmak’ 618

bilüsi şaş- ‘bildiğini şaşırmak’

bilüm şaşdı 4645

bilüsi üzül- ‘bildiğini şaşırmak’

bilümüz üzüldi 5427

bilüsin şaşur- ‘bildiğini şaşırmak’ 4150

elin ov- ‘elini oğuşturmak, ne yapacağını şaşırmak’ 1521 , 3793

11.45. Hayal kırıklığı (*Enttäuschung*)

avcı içinde yıl kal- 2454

avucda yıl 1982

işi yile git- 1310

şanusı yıl ol- 2136

yıl kov- 3747, 3793

yıl şüretin şuya yaz- 3661

yile ağzın aç- 3118

11.46. Anlaşma, görüş birliği, denklik, bağdaşma (*Übereinstimmung*)

dil

dil üşür- “ağız birliği etmek, hep beraber aynı şeyi söylemek” 4028, 5042 →

9.15.

ittifāk ‘birleşme, anlaşma’

ittifāk düş- 122, 5266

ittifāk kıl- 960

11.47. Düşünce, görüş farklılığı, ayrılığı (*Meinungs- verschiedenheit*)

ittifāk olma- 341

muḥālif düş- 315

11.48. Hüküm, karar, yargı, kesin karar, fikir, değerlendirme (*Urteil, Bewertung*)

cezm eyle- ‘kesin olarak karar vermek, niyetlenmek’ 464

gel-

şer bigi gel- 5279

gelme-

eyü gelme- 5465

karâr it- 2483, 3084, 4521

karâr ol- ‘kararlaştırılmak’ 2394, 3170

karâr tut- 1330

gör- 157, 421, 174, 453

yargü 2764

11.49. B.k.e., b.ş.e fazla değer ver-, b.k.i, b.ş.i. gözünde fazla büyüt- (Überschätzen)

canumdan ʿazîz 3482

iki ʿāleme şaçıñuñ bir kılın virimeyeven 1768

11.50. Küçümseme, istihfaf, aşağılama (Geringschätzung)

bıyık egme- ‘küçümsemek, önemsememek’ 3633

hor gör- ‘küçümsemek, hafife almak’

h.-me 5460

11.51. Akıllı, zeki, dikkatli, özenli, usta, mahir (Klug)

ʿākıl (Ar.) 2662

bilge 1453, 4516

iy erüñ bilgesi 1453

bilgilü 1377, 2995

ehl (Ar.)

ehl-i silāh 163 → **19.24.**

göñül ehli 4

fikri uzaḥ 1130

hıred-mend (Far.) ‘akıllı’ 425

işini bilen 3039

qalem ehli 5111

uş ol- ‘akıl sahibi olmak, kişide akıl olmak’ 4422

uşlı ‘uslu, akıllı’ 2363

uşlu ‘uslu, akıllı’ 378, 414, 421, 434, 780, 980, 1112, 1130, 1198, 1246, 1275, 2622, 2625, 2662, 3330, 3651, 3664 2 , 3779, 4156, 4441, 5098, 5111, 5380, 5415

uşul ‘akıllica’

sözi uşul 2060

uz ‘1. usta, mahir, zeki 302, 2294, 3333, 5337, 5415 2. usatalıkla, maharetle’ 5592

uz kişi 3294 → **2.12.**

uz uz ‘ustalıkla, ustaca, maharetle’ 1960

uzluğ ‘ustalık, maharet’ 4319

üstād (Ar.) 228

zîrek (Ar.) 5114

z. kişi 4552, 5124

z. ola 2542

11.52. Kurnaz, açık göz, düzenbaz (Schlau)

çevük 3351

çevük kişi 3166

çevük ol- 3883

çevüklük 3352

çevüklük it- 3269

11.53. Açık fikirlilik (Aufgeschlossenheit)

11.54. Geniş fikirlilik (Enger Geist)

uzağ

fikri uzağ 1130

11.55. Aptal, budala, şaşkın, cahil, düşüncesiz (Dumm)

ağmak 3275, 4016, 4578

âdemüñ ağmakı 4147

kişinüñ ağmakı 3038

alnuğ ‘gafil, sersem’ 2267

beynisüz 948, 2442, 4033

bilisüz 948 **hitap**

bilisüz kişi “cahil” 753 → 2.

bilisüzlik ‘bilgisizlik, cahillik’ 2805

bilüsüz 2477

bilüsüzlik it- ‘cahillik, aptallık etmek’ 5200

bilüsüzün ‘cahillikle’ 4065, 4078

dimāğı kırı- ‘bilinci yok olmak, sersemleşmek’ 3364

dimāğı kuru ol- ‘sersemleşmek, serseme dönmek’ 3384

ebleh (a.) “aptal, budala, şaşkın, sersem” 2640

e. cühüd 3257

e. deyūt 3304

e. kişi 930, 5126 → 2.12.

e. ola 2233

eblehlik

e. itme! 3144

ende baş ‘akılsız, sersem’ 2265

ġāfil

ġāfil ol- 935, 937, 5548

işin bilmez 2857

serāsime (Far.) “sersem” 3501, 4185

serāsime ol- 4519

şop şop ‘sersem sersem’ 3538

11.56. Deli, çılgın (*Verrückt*)

delü ‘deli, çılgın’ 754, 2622, 4027

delü eyle- 4156

delü ol- 1377

delürt- ‘delirmek, çılgına dönmek, kendini kaybetmek’ 1275

12. İşaret, belirti, sembol (*Zeichen*)

12.1. İşaret (*Zeichen*)

‘alem (Ar.) “bayrak, nişan” 1845, 2545, 3004, 3597

‘alemlü 5324

nişān (Ar.) 666, 887, 1478, 2340, 2720, 3168, 3717, 4694, 4737

n. eyle 1960

n. kal- 4906

n. kalmasun 2780

n. vir- 580, 665, 1814, 5000

tamğa 2532

üşte 3308

yim ‘kaş göz işareti’

y. it- 5

12.2. Haber, bildiri, duyuru (*Mitteilung*)

haber 593, 647, 680, 1369

haber gel- 404, 2507

peygām 4718

12.3. Bildir-, haber ver-, haberdar et- (*Offenbaren*)

beyān 5620

b. eyle- 3499

bildür- 53, 115, 1362, 1533, 3502, 5070, 5176, 5258

bilin- 354

çağ- 3688

çal-

kulağına çal-

kulağıma çün çaldıdı 1287

degir- ‘bildirmek, haberdar etmek, duyurmak’ 1197

d.-midük 1043

dilden dile düş- 5344

işitdür- 5573

kendüzin bildür- 5070

münādî it- 5089

şalā eyle- 1061

ünde-

ündeyselüm 1088

vir-

tanuḥlık vir- 1245

viril-

haber viril- 176

12.4. Çağırma, davet etmek

oḡu- 882

ünde- 4211

ündergil 116

12.5. Gizli tut-, sakla-, gizle- (*Geheimhalten*)

āşikār kıılma- 1232

gizle- 39, 1182, 1193, 1578, 3687, 5662

belā gizle- 5663

rāzını gizle- 892

gizleme- 4268

gizli

g. olıcı 5391

nihān ‘gizli’ 2003

rāz (f) “sır” 466, 584, 592, 892, 1189, 1230, 1408, 1677, 4011, 4015, 4161, 4268, 4270, 4650, 5010, 5446, 5657

rāzını dime- 5010, 5446

uğurla- ‘gizlemek’

kendüzin uğurlağı! 5452

uğurlayın ‘gizlice’ 473, 1361, 1571, 2668, 3178, 3309, 3870, 4181, 4824, 4875

yuvut-

yüzün izi yuvut- ‘niyetini, ne yaptığını saklamak, belli etmemek’ 2204

12.6. Sır ortaya çıkarma, açığa vurma (*Enthüllung*)

aç-

rāzını aç- 584

söz aç- **1188**

sırrı aç- 1535

sırrı açma- 1158, 1182, 1578

sırrumuz örtüsün açma- 1187

açıl-

rāzı açıl- 1677

belürt- ‘ortaya çıkartmak, açığa vurmak’ 4249

boz- ‘hazırlanmış bir tuzağı, oyunu bozmak, hileyi açığa çıkarmak’ 2913

āşikāre kııl- ‘açığa vurmak, açıklamak’ 592, 1230

düş-

dilden dile düş- 5344

ğālib ol-

‘ışık g.-dı 1182

ğammāz ol- 5445

12.7. Tanıt- (*Bekannt machen*)

12.8. En yeni, henüz kimsenin duymadığı haber (*Neuigkeit*)

12.9. Haberci, postacı, ulak (*Bote*)

ilçi 607, 1685, 5164, 5220

i.-ye yokdur ölüm 1684

12.10. Öğüt, yol gösterme, tavsiye (*Rat*)

bili ‘tavsiye, öğüt’ 3509

bili vir- 3199

kulavuz 1960

kulavuz ol- 1704, 2142, 2217

yol göster- 3199

ögüt 322, 777 (2) , 1410, 1561, 1652, 1755, 1893, 1934, 2100, 2725, 3912, 4255, 4447, 5375, 5406, 5407

ata ögüdi 3003

ögüt alma- 1586, 3006

ögüt esle- 4250

ögüt işid- 701, 1455, 4422, 5375

ögüd kı- 1561

ögüt tut- 317, 5066, 5071, 5082, 5553

ögüt vir- 303, 323, 324, 330, 1522, 1586, 1599, 2044, 2098, 3518, 4422, 4576, 5070, 5374, 5390

ögüdüñe gir- 5181, 5305

ögütle- 776, 885, 1196, 1890, 4889

ögütlen- 5066

çorağ olıcak yire tohm ekmeñüz 5403 → 2.3.

12.11. Uyarma, ikaz, ihtar (*Warnung*)

kulağını bur-

kulağını(ı)/ kulağını bur- 72, 1435, 1807 → 2.25., 3.12., 7.54.

k.-madı 1435

12.12. Tehlike haberi, alarm (*Alarm*) → 12.10.

12.13. Dil, konuşma yetisi (*Sprache*)

dil 3669 (2) , 3670 (2) , 3672, 3674, 3675 (2) , 3676, 3678, 3679, 3680, 3681, 3683, 3685, 3947, 4014, 4016, 4028, 4117, 4028, 4396, 4984, 5042, 5590, 5591, 5592, 5595, 5598, 5599 (2) , 5604, 5682

dil zağmı 239

dil uza- 3676

dil uzat- 3134, 3681

dil üşür- ‘ağız birliği etmek, hep beraber aynı şeyi söylemek’ 4028, 5042

dilden dile düş- 5344

dile gel- 511

dile söz deg- ‘konuşmak, söylemek’ 3675 → 12.21.

dili var- 4117

dili yavuz ol- 5400

dilüñ dizgünü 3045

eyü dil 5396

tatlu dil 105, 238, 240, 528, 3904

türk dili 5591

türk'üñ dili 5590, 5595, 5599, 5604

yavuz dil 3673

12.14. Konuşma sesi (*Sprachklang*)

āvāz

āvāzını kaldır- 'sesini yükseltmek'

ā.-uñı kı.-ma 5446

12.15. Konuşma becerisindeki noksanlıklar (*Sprechmängel*)

ağzı kır- 'söz söyleyemez olmak'

a.-maya 362

dili dutl-

d.-ur 3484

dili tutl-

d.-üm fı.-ur 5682

lāl 'dilsiz'

dili lāl ol- 564, 3184

12.16. Ses rahatsızlıkları (*Stimmstörungen*)

12.17. Sembol, simge, ad; kelime, ifade, söz, tabir, deyiş (*Bezeichnung, Wort*)

ad 110 2 , 113, 241, 265, 401, 415, 580, 673, 866, 978, 1128, 1131, 1139, 1140, 1641, 1671, 1694, 1810, 2245, 2280, 2287, 2288, 2357, 2365, 2609, 2615, 2780, 3050, 3056, 3133, 3411, 3412, 3442, 3488, 3581, 3646, 3680, 3794, 4207, 4442, 4468, 4734, 4797, 4912, 4914, 4984, 5100, 5119, 5216, 5414, 5417, 5621 2 , 5622, 5626, 5646

ad ur- "ad koymak, ad vermek" 406, 5205, 5321

ad urın- "... adını almak" 4293

adın an- 2731

adı añıl- 249, 3625

adı okın- 'adıyla çağrılmak, anılmak, bilinmek' 3412

adın çekme- "adını anmamak, söylememek" 5682

ad kıo- 54, 299, 384, 3056

adın oku- 136

adını dağın- “... adını almak, ... adıyla anılmak” 541

adlu “adlı, adında” 1105, 2226

dile gel- 5596

dile getir- 5591

erlik adı 2476

eyü ad 250, 294, 857, 1011, 1021, 2573, 5579

eyü ad bul- 811

eyü ad kazan- 864

harf (Ar.) 245 2

h. u nuḳaṭ 371

h. u şavt 1901

hikmet (Ar.) 361

ism (Ar.)

ism-i zāṭı 45 → **22.6.**

ḳāl “söz, laf”

ḳāl u ḳıl “dedikodu” 5563

keleci 1664 → **12.21.**

kelecik 1939

key ad 222, 658, 695, 2799, 5578

key adın yay- 3648

laḳab 5622

levlāk (Ar.) 143 → **24.**

sırr-ı levlāk 103

luḡat (Ar.) “söz, kelime, tabir, deyiş” 5596

ma^ʿnî (Ar.) 700

meşel (Ar.) 361, 578, 699, 736, 1134, 1445, 1963, 2138, 2707, 5689

söz 46, 107, 230, 236, 242, 274, 275, 282, 284 2 , 316, 321, 322, 325, 332, 343, 359, 452, 529, 560, 573, 595, 627, 644, 646, 656, 686, 696, 722, 738, 740, 757, 767, 776, 808, 830, 867, 895, 899, 902, 905, 914, 993, 1006, 1024 2 , 1054, 1069, 1071 2 , 1102 2 , 1157, 1174, 1188, 1191, 1200, 1205, 1214, 1217, 1225, 1226, 1245, 1248, 1274, 1280, 1287, 1289, 1311, 1318, 1364, 1365, 1387, 1501, 1508, 1596, 1597, 1611, 1616, 1618, 1635, 1686, 1687, 1695, 1696, 1703, 1713, 1721, 1728, 1742, 1746, 1800, 1815, 1818, 1843, 1856, 1858, 1902 2 , 1905, 1934,

1939, 1940, 1941, 2006, 2028, 2029, 2030, 2053, 2054, 2060, 2072, 2079, 2080, 2083, 2088, 2092, 2094, 2096, 2102, 2106, 2141, 2169, 2198, 2210, 2216, 2283, 2310, 2314, 2316, 2362, 2441, 2507, 2537, 2576, 2626, 2645, 2648, 2658, 2664, 2665, 2666, 2688, 2702, 2708, 2710, 2712, 2715, 2722, 2723, 2740, 2804, 2816, 2828, 2887, 2902, 2991, 3000, 3074, 3099, 3109, 3123, 3124, 3125, 3169, 3178, 3188, 3212, 3229, 3255, 3264, 3265, 3268, 3321, 3322, 3331, 3388, 3393, 3502, 3504, 3607, 3613, 3651, 3662, 3665, 3672, 3675, 3677, 3723, 3782 2 , 3783, 3791, 3868, 3887, 3892, 3922, 3923, 3981, 4000, 4032, 4040, 4049, 4085, 4117, 4150, 4255, 4260, 4287, 4320, 4327, 4335, 4399, 4414, 4423, 4437, 4515

acı s. 237

ata s.-i 2101, 3002, 3009, 3010

edebssüz s. 3103

ılı s. 232

kolay s.-ler 182

ma^c kıl s.-ler 4017 → 5.4.

s. aç- 1188, 1285, 3321, 3783, 4399

s. dile deg- 3675

s. götürime- ‘ağır söze dayanamamak’ 3613

s. söyle- 4040, 4150

s.-e başla- 884, 3672

s.-e gel- 2902, 4117

sözi düz- 338, 362

s.-i götür- 1325

sözi uzatmak 2645, 2712, 4645

sözin 2348

sözin aç- 631

sözin dut- 4085

sözin şıma- 991, 4287

sözin tut- 676, 1196, 3651, 3665, 3922

sözinden çıhma- 2740

sözini bil- 247

sözümü şımadı 349

sözün boyına ton biç- 4855

sözün geç- 274

sözünü sımaya 1013

sözünüzi şımayavuz 834

sözün tatlu olup 236

katı söz 3099

şeker söz 5108

şeker sözlü 387

tatlu söz 639, 653, 859

ulu söz 232

ulular sözün ‘atasözü’ 981

yalan söz 275, 2835, 3086

yoh söz 2667

vaz° (Ar.) “(sözü) meydana getirme, kurma” 5604

ya°nî (Ar.) 3009

12.18. Anlam, önem, değer (Bedeutung)

degir mi ‘değer mi ’ 4577

qadrini bil- 4603

qadrin ü hürmetin bil- 5243

ma°ānî 5620

mana

ma°nî (Ar.) 25, 244, 366, 460, 700, 1134, 1304, 1767 , 3719 , 3729, 3731, 3740 ,
3757, 4805 , 5335, 5339, 5623, 5632, 5673

ma°nî bul- 334

ma°nî düz- ‘anlam vermek’ 4855

ma°nî uzat- 5115

ma°nînüñ revākı 5339

ma°nînüñ boyına hadde biç- 5618-5619

ma°nîsi kıldan ince 5632

bāṭınî ma°nî 3732

ṭaṇ ma°nî 1725

ne ma°nîsi var 3757

ma°nîlü

ma°nîlü ol- 5630

12.19. Hiçbir şey demeden öylece dur- (Nichts sagend)

epsem ‘sessiz, sakın, suskun’ 2489, 2668, 3065

epsem otur- 2489, 3065

12.20. Yanlış ad, isim (*Fehlbenennung*)

ğalaṭ 371

12.21. Satz ‘cümle, önerme, teorem’ → 12.21., 12.28.

12.22. Konuş-, söylev ver-, söyle- (*Reden*)

ağzını aç- 639

ağzından akar şeker 1111

baṣṭe’l-kelām eyle- ‘uzun uzun anlatmak, açıklamak’ 5636

di- 4028

ḥūb d.-r 2957

öğinde di- ‘aklından geçirmek, içinden söylemek’ 1118, 1126, 1650, 1653, 1693, 2930, 2963, 3266, 3304, 3969, 4218, 4871

dile gel- 511

dile gelme- 3488

dile getir- 1547,

dile getirme- 4013, 4015

dile getürime- 3947

dile söz deg- ‘konuşmak, söylemek’ 3675

eydür- → kendüzine

4077

eyit- 351, 528, 603, 632, 647 2 , 722, 731, 733, 754, 786 2 , 812, 902, 914, 938, 948, 1010, 1020, 1059, 1086, 1103, 1106, 1149, 1199, 1221, 1234, 1238, 1245, 1255, 1278, 1320, 1324, 1377, 1397, 1400, 1408, 1471, 1492, 1510, 1547, 1581, 1675, 1689, 1702, 1743, 1815, 1878, 1963, 2012, 2058, 2095, 2141, 2245, 2146, 2201, 2292, 2296, 2306, 2446, 2449, 2511, 2514, 2533, 2640, 2652, 2658, 2674, 2715, 2770, 2782, 2786, 2826, 2856, 2980, 3033, 3063, 3082, 3105, 3276 2 , 3308, 3313, 3386, 3482, 3502, 3663, 3784, 3857, 3873, 4191, 4197, 4513, 4761, 4936, 5220, 5293, 5333, 5515, 5675

cevāb eyit- 4726, 1026

göñülde eyit- 2816

toğrusını eyit- 1060, 4832, 4785, 4885

eyitdür- 4239

keleci → 12.16.

keleci it- ‘söz söylemek’ 1664

med 5597

oku-

taḥiyyāt oku- 171

sayuḥla- ‘sayıklamak’

söyle- 84, 115, 229, 285, 336, 422, 448, 584, 645, 649, 712, 732, 1102, 1111, 1408, 1596, 1616, 1702, 1713, 1720, 1754, 1940, 2103, 2234, 2248, 2254, 2279, 2287, 2292, 2399, 2400, 2626, 2640, 2701, 2773, 2887, 2991, 3081, 3093, 3098, 3103, 3178, 3330, 3444, 3504, 3780, 4000 2 , 4011, 4150, 4215, 4228, 4396, 4418, 4672, 4720, 4778, 4850, 4863, 4868, 4879, 4974, 5077, 5169, 5290, 5330, 5480, 5487, 5655

añıl söyle- 274

egrisin söyle- 4940

eyü söyle- 974, 1107, 3077, 3518, 4384, 4633, 5037, 5346, 5554

için söyle- 506, 1272, 1602, 2241

hikāyetlerin söyle- 5096

katı söyle- 4757

luṭfuñı söyle-1067

öküş söyle- 4671

söz in söyle- 284, 905, 1006, 2210, 2710, 4040, 4570, 4717

dökilür şeker söyleyicek sözün 1006

kemürür şeker 3322

tatlu sözi dök- 639

tapusına söyle- 422

toḡru söyle- 4941

yalan söyle- 3085

yavuz söyle- 5443

söylen- 140, 1602, 2299, 4779, 4873, 5579

söyleme- 560, 696, 1684, 2249, 2403 (2) , 2667, 5472, 5500

söylet- 2134, 2243

dili söylemez ol- 618

söyleş- 4706

söz

söz aç- 631, 1285, 2096, 3783, 4399, 5311, 5400

sözi degme bir kapudan aç- 1618

söz düz- 5112, 5640

söz qar- 5620

s. söyle- 4040, 4150

söze ağzın aç- 46

söze başla- 3672, 5001

söze çek- 3607

söze düş- 190

söze gel- 2902, 4117

söz i bişür- 5042, 5336, 5440

sözi düket - 5569

sözi işitdür- 5573

sözi kes 4867

sözin dök- 1687

sözinden çık- 5183

sözin tut- 5230

sözlere qarış- 4260

sözün(i) şı- 5423

sözün(i) şıma- 5152

söze getir- 5095

yürüt-

gönlündeki diline yürüt- “içinden geçenleri söylemek” 4016

12.23. Gevezelik et- (Schwatzen)

adın ilt- 3133

ağız süst ‘ağız gevşek’ 240

uzan- ‘(söz) uzamak’ →

söz u.- duğı 5633 → **12.22.**

söz u.- duğıçün 5629 → **12.22.**

sözi uzat- 2645, 2712, 4645

12.24. Susmak, tınmamak, aldırmamak (Schweigen)

ağızını açma- 234, 1201

dınma- 2169

dilin dut- 234

dilin tut- 3683, 3685, 4011

esleme- “aldırış etmemek, kulak asmamak, tınmamak’ 1114, 2279

sözi kes- 1501

12.25. Bir kimseye, topluluğa hitap, söz, nutuk; selamlama (*Anrede*)

hiṭāb

h. it- 2990-2991

hiṭāb 114

h. gel- 430

h. kıl- 3096

12.26. Soru, soruş, sorma (*Frage*)

ağzın ara- 3780

şor- → **adın, ahvālin, haber, hālin, hikāyet, nişānını, sır, taşrağı**

229, 369, 467, 528, 598, 630, 650, 1303, 1328, 1812, 1847, 1876, 1879, 2041, 2194, 2245, 2280, 2287, 2298, 2416, 2572, 2610, 2786, 3101 2 , 3647, 3715, 3737, 3757, 3783, 3856, 3955, 3996, 4110, 4118, 4158, 4330, 4334, 4568, 4679, 4686, 4712, 4745, 4832, 4884, 4910, 4914, 5004, 5131, 5681

göñlini şor- 2516, 4021, 4257, 5198

haber şor- 4372, 4629

şora şora 1329

yol şor- 3509, 4884

şorınca 3737, 3952, 4263

şorma- 316, 1598, 3442

şoruş- → hikāyetler

5193

söze çek- ‘sorguya çekmek’

s.-dilerdi 3607

kaç

k. gün 348, 1065

tan- ‘danışmak, istişare etmek’ 1315

12.27. Cevap, karşılık; karşılık verme (*Antwort*)

cevāb (Ar.) 1234, 1931, 2031, 2146, 2906, 4936, 5150

cevāb düz- 2300, 5422

cevāb eyit- 1026, 4726

cevāb götür- 1711

cevāb ir- 2093

cevāb işit- 2244, 4387

cevāb işitme- 2272

cevāb vir- 1405, 1452, 1534, 1742, 1852, 2031, 2067, 2082, 2187, 2695, 2774, 3157, 3240, 3858, 4148, 4343, 4565, 4718, 5004, 5241, 5422, 5682

cevāb virme- 3381, 4562, 4671

12.28. Monolog (*Selbstgespräch*)

12.29. İddia et-, doğru olduğunda ısrar et-; b.ş.i başarı ile savun-; b.ş.e evet de-, b.ş.i kabul et-, onayla-, doğru bul-, iyi karşıla- (*Behaupten, bejahen*)

adın-

yola kadem adın- “o yolda yanında olmak, desteklemek” 5421

baş üstine 2846

belî (Ar.) “evet, doğru” 157

evet 4356

evit ‘evet’ 2303

göñli al- 5306

hak elüñdeyimiş ‘haklıymışsın’ 5278

ķabûl

ķ. eyle- 1990, 2292, 4727

ķ. it- 746, 759, 1008, 1024, 1741, 1769, 1858, 1905, 2104, 3121, 4423

ķ. kıl- 1054

ķabûl ol- 131, 5360

müdde‘î (Ar.) “iddia eden” 427

rāzî (Ar.) “kabul eden, rıza gösteren” 1552

rāzî ol- 2068, 5105

red itme- 899

şan- 3904

söz şıma- 1200, 1280

sözün diñle- 1635

sözün şıma- 991, 1800

sözün şıma- 1311, 1746

sözümü tut 1157

tanuñlık vir- 1245

taşdîķ (Ar.) 243

yolı var “doğru bulmak, hak vermek, kabul etmek anlamına gelen ifade” 3612

12.30. Hayır de-, olumsuz cevap ver-, reddetmek (*Verneinen*)

ķabūl

ķabūl itme- 1893, 2090, 2320

rāẓî (Ar.)

rāẓî olma- 5038

sözin şı- 2101, 2106

sözi şıma- 2316

12.31. Konuşma, sohbet, yarenlik (*Unterhaltung*)

baḥş eyle- 82

göriş- 837, 933, 968

söz aç- 3321

söz ķar- 2702

göynüğün dök-

göynüğüm dökmege 5651

sözlere ķarış- ‘sohbeti koyulaştırmak’

s.-dılar 4260

12.32. Gramer (*Grammatik*)

12.33. Bazı sesleri doğru söyleyememe, dil arızası (*Sprachfehler*)

12.34. Anlaşılır, açık, net, belirgin, iyice duyulabilir (*Verständlich*)

āşikār 666, 1232

āşikār eyle- 4787

āşikār ol- 1564

āşikāre 894, 1230, 2260

uşul aña- 242

12.35. İki anlamlı, açık seçik olmayan, belirsiz (*Zweideutig*)

12.36. Anlaşılmaz, akıl sır ermez, havsalaya sığmayan (*Unverständlich*)

bilüsini şı- ‘aklı almamak’

bilümi şır 5518

fikri irme-

fikrüm aña irmedi 460

şanu

şanuma şıgmaz idi 1823

12.37. Tasvirli, betimleyici ifade; mecaz (*Bildlicher Ausdruck*)

şîr (Ar.) ‘şîir’ 1473, 1808, 2906

şîr eyit- 1510, 1547, 1800

şîr oku- 1520, 2897

vaşf it- 5504

12.38. Üslup, tarz (*Stil*)

âdemîlîgile 1796

eylûk ile (şor-) 3757

geñince “rahatlıkla, istediği gibi” 3765

feşâhat

feşâhat deñizi 4857

giñ 5590

teng 5590

sözi mevzûn 2664

sözi fatlu ol-

s.-üñ t. o.-up 236

sözi uşul 2060

yeng 5590

yol

hikâyet yolu 5618 → 14.21.

12.39. Kısalık boy, süre, mesafe (*Kürze*)

birez 1442, 1488, 1490, 1837, 2456, 2571, 3321, 3437, 3490, 3521, 3601, 4197, 4400, 5374 → 6.2.

birezçük 994 → 6.2.

kısa 1855

kışa 4645 , 4977

kısacuk 1831

muhtaşar (Ar.) “kısaltılmış, kısa, sınırlı”

mañîlü ola vü m. 5630

uzinsuz

u. ol- ‘kısa sürmek, uzatmamak’ 4244

12.40. Sadelik, basitlik (*Einfachheit*)

12.41. Güç, kuvvet, yetenek, b.k.nin kuvvetli olduğu alan (*Stärke*)

bil- “yeterlilik fiili” 280, 446, 1193, 1228, 1392, 1587, 1930, 2592, 2680, 2832, 2847, 3069, 3261, 3264, 3284, 3286 2 , 3497, 3618, 3683, 3893, 3918 2 , 3988,

4139, 4285, 4312, 4313, 4351, 4388, 4452, 4494, 4517, 4655, 5159, 5247, 5335, 5416, 5435, 5655

el 4458

elinden gel- 3633, 3887, 4544

elümden gele 1708

elümden gelen 5364

elümden geldiğince 623

elümden gelür 3785, 4460

elümden gelürin 4282

elümden benüm bu gelürdi 1417

elinden gelürin it- “gücünün yettiğini yapmak” 737

elüñden gelür 3145, 4418

elüñden gelür ise 3910

eli ir- “gücü yetmek” 254, 579

elüm irişür 4404

eli var- 1972

eli varma- 4913

güç 274, 310, 783, 1341, 1638, 2659 , 2747, 3014, 3104

at u er güci 2747

güci yit- 248, 2925, 3107

gücünü düket- ‘gücünü harcıp yok etmek’ → **7.61. zayıf, cansız**

gücümü dükedüp 5026

gücin üz- ‘bir şeyi yapamaz duruma getirmek, kuvvetini kesmek’ 1341, 1988, 2350, 3278, 5128, 5517

gücüm yitdiği deñlü 783

gücüm yitdiğince 2561, 2727, 5199

gücün yitdiğince 4361, 5455

gücümüz yiter 2173

gücün yiter 274

gücün yitdiğince 310

hāl (Ar.)

hālī kal- 284

kudret (Ar.) 39, 60, 70, 5119, 5539

ķ. issi 59

ķuvvet 79, 2474, 2522, 3840, 5392

ķuvvet vir- 83

ķuvveti dūken- 4964

ķuvvetin ūz- 2878

mecāl (Ar.)

m. ol- 284

m.-i yoğidi 3942, 5353

ķāķat

ķ.-ı yoğidi 3769

zūr-ı bāzū “kas kuvveti, fiziksel güç” 4919 → 2.25.

12.42. Gücü yetmemek, çaresiz kalmak

āciz (Ar.)

āciz ķal- 69

bî-çāre ol- 635

amān bulıma- 5370

elden ne gelūr 312

eli degme-

elūm değmez ise 799

ne dermān 1070

12.43. Zayıflık, bir ŗeye ķarşı özel ilgi, sevgi, zaaf (*Schwäche*) → 5.39.

12.44. Breite, Schwulst ‘Aşırı süslü ifade tarzı, tumturak, laf kalabalığı’

araya söz ķar- “(konuşurken) laf kalabalığı yapmak, araya başka laf sokmak”

a.-mağıl 2658

12.45. Açıklama, demeç, bildiri (*Erklärung*)

12.46. B.ş.i kasten yanlış yorumla- (*Missdeutung – Mißdeuten*)

12.47. Kanıt, delil, işaret, gösterge (*Beweis*)

delîl (Ar.) 30

eşer (Ar.) “işaret, iz”

eşer bulunmaz 2783

iz 49, 2204, 4382

ay izi 1716

12.48. Çürütme, tersini kanıtlama iddia vb. (*Widerlegung*)

12.49. Kayıt, şart, koşul; sınırlama, kısıtlama (*Einschränkung*)

degin

aña degin 355

dek

aña dek 352

deñlü

işbu deñlü 465

hadd 107, 1740

hadd ü cins 8

hadden aş- 2599

hadden geç- “sınırını aşmak” 2083

hadden geçür- 4780

oran

oranı yoñ “sınırı olmamak” 3070

oranın bil- “haddini, sınırını bilmek” 3400, 3402, 4242

oranuñı b.-señ 4134

oranını bildür- “haddini bildirmek” 5258

oranın bilme- “haddini, sınırını bilmemek” 3401

12.48. Doğruluk, samimiyet (*Wahrhaftigkeit*)

cân u gönül ile sev- 3606

gönülden di-

g.-rem 4414

toğru

sözünñ t.-sı 2083, 4000

12.50. Ant iç-, yemin et- (*Schwören*)

ahd 3887, 5364

ahd eyle- 1070

ahd it- 984, 1061, 4654

ahd kıl- 1164

ahdı қо-

a.-dı 5309

ahdı berkit- 5051

ahdı şı- 2404

ahdını şı-

a.-um ş.-dum 1171

and iç- 1031, 1285, 1307, 1310, 2051, 2674, 2737, 2815, 3125, 4565

and vir- 2098

andı şı- 1289

andı şınma- 1318

söz

s.-den dön- 3641

benüm başum için 2505

bi'llāh 5200

bille (Ar.) < bi'llahi “Allah için” 2305

12.51. Yalan, kurgu, kurmaca (*Unwahrheit , Lüge, Fiktion*)

kızıl dil “yalan söyleyen, ara bozucu” 3668

yalan 4335

y. söyle- 3085

y. söz 2835, 3086

12.52. Abartma, mübalağa, ölçüsüzlük (*Übertreibung*)

dimege yaramaz 3800

dil uza- 3676

ifrāt (Ar.) “aşırılık, mübalağa” 5631

12.53. Yazı, el yazısı, yazılı ve basılı metin, kitap, makale (*Schrift*)

biti 5112, 5137, 5142, 5145, 5178, 5230

cevāb (Ar.)

c. yaz- 5150

düz- “nazmetmek, yazmak” 332(2), 341, 348, 352, 354, 357, 359, 370, 1640, 5112, 5339, 5342, 5601, 5607, 5614, 5703

söz düz- 5640

sözi düz- 338, 362

düzet- “nazmetmek, yazmak” 351

düzibil- 5335

düzil- “nazmedilmek, yazılmak” 363

düzme-

ķāfiyeyle redîf d.-ye 2907

düzül- 5586

kitāb (Ar.) 298, 301, 331, 361, 363, 374, 378

yaz- 244, 298, 355, 553, 559, 561, 602, 621, 622, 623, 672 (2) , 982, 1345, 1499, 2510, 2618, 2791, 3659, 3719, 3727, 3760, 4807 (2) , 5113, 5119, 5123, 5137, 5142, 5145, 5150, 5178, 5223, 5230, 5254, 5342, 5614, 5695, 5696, 5703

şuya yaz- 3661

okımağ yazmak 307

yazdur- 3956, 3964

yazıcı 5340

yazıl- 228, 355, 2014, 2636, 2897, 3954, 4644, 4808, 5697

yazılı 515, 2941, 3468, 3843

yazlu 2043, 3738, 4204, 4928, 5023

yazu 553, 626, 5023, 5113

12.54. Baskı (Druck)

12.55. Oku-, ders ver- (Lesen)

okı- 139, 307, 331, 334, 340, 353, 369, 374, 376, 417, 584, 716, 774, 834, 1017, 1022, 1030, 1063, 1103, 1120, 1143, 1270, 1277, 1312, 1681, 2317, 2478, 3594, 3779, 3980, 3984, 4353, 4629, 5147, 5229, 5602, 5627, 5685, 5696, 5702

āferin okı- 1022, 1260, 4416, 4571, 4773

okımağa isten- 5702

okımağ kayusu 346

okın- 3412, 5342, 5625

oku- 7, 43, 136(2), 171, 849, 882, 981, 984, 1222, 1357, 1520, 1651, 2195, 2317, 2897, 3410, 3996, 3997, 5695

12.56. Okuryazarlık

ķalem 576

ķalem tūt- 5450

12.57. Yazılı olarak eski çağlardan kalan gelenek, anane (Schriftliche Überlieferung)

12.58. Mektup (Brief)

biti 5142, 5145, 5178, 5230

cevāb yaz- 5150 → 12.52.

12.59. Makale, bilimsel yazı, araştırma (Abhandlung)

12.60. Kitap, defter, broşür (Buch, Heft)

kitāb (Ar.) 298, 301, 331, 361, 363, 374, 378, 2037, 2134, 2195, 2196, 2957, 5614, 5697

kitāb eyle- 5342

ṭūmār (Ar.) 1651

12.61. Özet çıkarma, hesap çıkarma (*Auszug*)

12.62. Başka bir dile çevir-, aktar- ; yabancı dil (*Übersetzen, Fremdsprache*)

dön- “tercüme edilmek” 366, 376

eyle-

şerh eyle- 365

tercüme eyle- 5615

gel-

Türki’ye gel- 5593

12.63. Basın, günlük gazeteler; basım makinesi (*Presse*)

12.64. Radyo (*Radio, Audio*)

12.65. Televizyon, video (*Fernsehen, video*)

13. Bilim (*Wissenschaft*) → 11.30.

13.1. Yüksek öğrenim, Üniversite (*Studium, Universität*)

13.2. Bilimsel olarak araştırmak, incelemek (*Forschen*)

cüst “araştırmak, incelemek, araştırmacı olmak” 4035, 5114

13.3. Bilimsel deney (*Experiment*)

13.4. Matematik (*Mathematik*)

hendese 3711

h. okıma- 4353

13.5. Lineer (*Linie*)

13.6. mat. Doğru çizgi; çift, artıksız olarak ikiye bölünebilen sayı (*Gerade*)

13.7. Yüzey, yüz mat. Düzlem (*Fläche*)

13.8. fiz. Madde, cisim (*Körper*)

13.9. mat. İki yanın veya üç kenarın birleştiği nokta, köşe, açı (*Ecke*)

13.10. jeol. Kat, kıvrım (*Furche, Falte*)

13.11. mat. Eğri (*Kurve*)

13.12. mat. Daire (*Kreis*)

13.13. Dış bükey (*Konvex*)

13.14. İç bükey (*Konkav*)

13.15. Silindir, koni, küre (*Walze, Kegel, Kugel*)

13.16. mat. Düzlem (*Ebene*)

13.17. İstatistik (*Statistik*)

13.18. Fizik (Physik)**13.19. Kimya (Chemie)****13.20. Kimyasal Elementler (Chemische Elemente)**

altun 190, 403, 437, 445, 499, 500, 662, 684, 685, 787, 790, 838, 1154, 1265, 1345, 1414, 1485, 1717, 1790, 1994, 2342, 2424, 2436, 2438, 2897, 3160, 3743, 3794, 3934, 4461, 4644, 4701, 5051, 5079, 5274, 5281

demür 3263, 5081

gümiş 61, 445, 488, 499, 1154, 1727, 5079, 5281 → 7.17., 9.62. 13.15., 19.9.

13.21. Anorganik Kimya (Anorganische Chemie)**13.22. Organik Kimya (Organische Chemie)****13.23. Mineraller (Mineralien)****13.24. Maden işletmesi (Bergbau)****13.25. Yeryüzü kaynakları, yeraltı kaynakları (Gesteine, Bodenschätze)****13.26. Biyoloji (Biologie)****13.27. Genetik****14. Kültür ve Sanat (Kunst und Kultur)****14.1. Sanat (Kunst)****14.2. Sanat eserlerinde şekil, biçim, kalıp, sanatsal yaratı; şekil verme, kalıba koyma, meydana çıkarma (Gestaltung)**

düz- “(sanat eseri) ortaya çıkarma, meydana getirme, sanatsal yeteneklerini gösterme” 604

hüner incüsin düz- 553 → 9.50.

işle- 610, 612

nağş-ı nigâr eyle- 606

yaşat- “yaptırmak, imal ettirmek”

yaşatmış idi 1790

14.3. Biçimi bozulma, bozma, deformasyon (Verzerrung)**14.4. Sanatsal üsluplar, üslup türleri (Stilarten)****14.5. Resim, çizim; ressamlık, tablo (Zeichnung, Malerei) → 14.2.**

bağla- “nakşetmek, resmetmek” 547

düz- “çizmek, resmetmek” 3658, 3660

düz [ü] koş 3713

düzebil- 3720

naķş 606

naķıřla- 621

pîŗe-kâr (Far.) “sanatkâr” 608

resm (Ar.) “resim”

resm ur- 620, 629, 1499

ŗûret (Ar.) “naķş, resim” 547

ŗûretin yaz- 2791

ŗehen-ŗeh (Far.) “ŗaheser” 3660

14.6. Grafik baskı (*Druckgrafik*)

14.7. Sûsleme, dekor, bezeme (*Verzierung*) → 10.16.

bat-

incüye batmış idi 1790

beze- “sûslemek, donatmak” 32, 156, 189, 1472

bezen- “sûslenmek, donanmak, donatılmak” 426, 487, 495, 1184, 1354, 1631, 2118 (2 , 3595, 3599, 5264, 5316

bezet- “donatmak, sûsletmek” 1469, 5270

dûzül- “sûslenmek” 3679

tecemmül (Ar.) 186

ŗonat- “donatmak” 1352, 5089, 5323

zer-endûd (Ar.+Far.) “altın yaldızlı” 2075

14.8. Heykel sanatı, heykeltıraşlık (*Bildhauerei*)

14.9. Fotoğraf sanatı (*Fotografie*)

14.10. Film ve Sinema (*Film und Kino*)

14.11. Musik → 14.13., 14.15., 14.17.

ŗalıcı “mûzisyen” 5323

14.12. Mûzik parŗası, konser (*Musikstück, Konzert*)

14.13. şarkı, türkû, şan (*Gesang*)

ŗal- 510, 855, 1176, 1201, 1221, 1229, 1253, 1254, 1259, 1293, 1360, 1378, 1427, 1429, 1431, 1547, 1638, 1799, 1800, 1820, 3446, 4497

ŗalın- 844, 1924, 2527, 3446, 3450, 3480, 5284, 5447

ŗalınma- 3452

dûz- “akort etmek” 1176, 1177, 1292, 1293, 1365, 1432, 1473, 1510, 1546, 1621(2) → **ŗoŗ-**, **14.15**

dûzûp ķoŗup 511

düzet- “düzenlemek, akort etmek, kendi sesini veya bir müzik aletinin sesini ayarlamak” 1259, 1546

ünün düzet- 1622 → **7.38.**

düzül- “akort edilmek” 503

koş- “düzenlemek, akort etmek, bir müzik aletinin sesini ayarlamak”

düzüp koşup 511

nağme 1612

perde

nevā perdesi 1365, 1546

şavt (Ar.) “ses, seda” 1254

14.14. Küçük orkestra (*Ensemble*)

14.15. Musikinstrumente’ Müzik aletleri’

çalgu 3447, 3601

çalgu çal- 3446

çeng 844, 5284

def 844, 5284

dumrı/ dumru “tef” 3241

nāy 844

nağāre

n. döğül- 2527

kopuz 510, 513, 1176, 1201, 1220, 1259, 1275, 1292, 1293, 1297, 1360, 1427, 1430, 1431, 1432, 1467, 1501, 1510, 1539, 1546, 1547, 1610, 1621, 1638, 1797, 1799, 1807, 1820, 1828

kopuzı düzdi 1177

kopuzını düzdi 1473

kopuzı düze 1176

kopuzı düzer 1365

kopuzı düzüp 1293

kopuzuñ kılını düzüp 1432

ūd ağacı kopuz 503

kıl “saz teli” 1546

kopuzuñ kılı 1432

kūs “davul, kös” 1924, 2527, 3452

rebāb 844, 1073

şēş-tā rebāb 5284

sāz 1191, 1253, 1612, 1800, 3446, 3480, 3597

sāz düzet- 1546 → **14.13.**

zahme “mızrap”

zahme ur- 511, 1293

zahmeye el ur- 1819

14.16. Opera ve operet (*Oper und Operette*)

14.17. Dans (*Tanz*)

bük- “raksetmek” 3445, 3601

oyna- 432, 565, 826, 1427, 1557, 1818, 1891, 3445

14.18. Hafif müzik (*Unterhaltungsmusik*)

14.19. Ahenk, uyum, armoni (*Wohlklang*)

14.20. Uyumsuzluk (*Missklang*)

14.21. Tasvir, betimleme, hikaye, roman (*Beschreibung, Erzählung, Roman*)

dāstān 5618

°aceb dāstān 4906

dāstān it- 599

hoş dāstān 339, 5586

tañ dāstān 5000, 5627

tañsuk °aceb dāstān 5343

hikāyet (Ar.) 338, 351, 359, 364, 366, 375, 468, 630, 982, 2041 , 2390, 2789, 2984, 3497, 3498, 3642, 3765, 3799, 3871, 3874, 3994, 4010, 4118, 4270, 4571, 4849, 4907, 5095, 5096, 5193, 5330, 5342, 5613, 5618, 5623

hikāyet degül 360

hikāyet di- 4874

hoş hikāyet kıl- 372

hikāyet bol- 2030

hikāyet ol- 3458

hikāyet itmiş ola 2062

hikāyet yolu 5618 → **12.37.**

hikāyetlerin eyit- 4923, 4961

hikāyetle- 4949, 4968

hikāyetlerin hikāyetle- 4651

neşr (Ar.) 5114

14.22. Edebi eser, özellikle, manzum eser (*Dichtung*)

bünyād urul- “(edebi eser) inşa edilmek” 5699

ğazel 1177, 1622

ğ. di- 1820

mevzūn ğazel 1220

naẓm (Ar.) 5114, 5593, 5629, 5699(2)

şādī (Ar.) “nağme ile şiir okuyan” 5546

şīr (Ar.) “şiir” 1473, 1808, 2906

şīr eyit- 1510, 1547, 1800

şīr oku- 1520, 2897

14.23. Tiyatro (*Theater*)

çadır (<Far. çāder)

çadır dut- 3350

oyın

hayāl-bāz 3351

hayāl-bāz oyunu 3350

oyna- 3350

perde 2673

14.24. Müze, sergi (*Museum, Ausstellung*)

15. Birlikte yaşama, toplumsal hayat (*Zusammenleben*)

15.1. Ön ad (*Vornamen*)

15.2. Bir şehir, ülke vb. yerde oturan kimse (*Einwohner*)

il ü gün 2831, 2833

15.3. Yabancı, turist (*Fremder*)

ğarīblığa düş- “gurbete git-, gurbette olmak” 1480, 1627, 3484 → **8.32.**

ğarīblığa gönül- 1805 → **8.23.**

yaban ‘yabancı’

y. degül 2831

15.4. Aile, akrabalık adları (*Familie, Verwandtschafts – bezeichnungen*)

āl (Ar.) “aile”

āl ü etbā 170

ana 712, 715, 772, 797, 1272, 1276, 1628, 1691, 2020, 2048, 2431, 2860, 3693,

3697, 3703, 3901, 4201, 4372, 5197

anadan toğalı “anadan doğma” **2568**

anadan toğan “anadan doğma” 5497

ana südi 1110, 4406 → **16.8.**

ata 384, 386, 391, 392, 440, 443, 453, 458, 461, 467, 471, 477, 505, 507, 512, 520, 524, 529, 534, 536, 560, 566, 580, 649, 652, 659, 664, 684, 686, 688, 696, 707, 712, 715, 743, 748, 764, 793, 794, 797, 802, 821, 979, 1054, 1101, 1109, 1125, 1164, 1165, 1172, 1241, 1247, 1251, 1252, 1256, 1286, 1409, 1415, 1595, 1628, 1691, 1718, 1924, 2020, 2036, 2040, 2044, 2055, 2063, 2066, 2098, 2101, 2162 (2) , 2163, 2169, 2175, 2185, 2192, 2211, 2295, 2306, 2309, 2331, 2411, 2430, 2431, 2447, 2571, 2669, 2819, 2860, 3000, 3002, 3003, 3005, 3009, 3010, 3011 (2) , 3012, 3013, 3014, 3027, 3028, 3032, 3061, 3072, 3074, 3084, 3104, 3107, 3120, 3130, 3138, 3163, 3216, 3219, 3224, 3451, 3487, 3610, 3612, 3613, 3615, 3617, 3623, 3666, 3703, 3705, 3823, 3824, 3844, 3862 2 , 3893, 3895, 3896, 3901, 4040, 4201, 4285, 4288, 4289, 4311, 4322, 4373, 4412, 4559, 4960, 4963, 5082, 5156, 5178, 5183, 5230, 5233, 5234, 5236, 5268, 5269, 5270, 5276, 5308, 5314, 5329, 5334, 5352, 5407, 5410, 5412, 5413, 5414, 5553, 5559, 5576, 5681

şāh ata 687

avret “kadın eş, zevce” 3251, 3252

baba 2186, 2295, 2310, 3085, 5432, 5524

baba canı 2211, 3163, 5500, 5515 → **24.**

dede “ata” 393, 5681 → **5.43.**

er “koca, zevc” 3251, 3252

er kardaş ‘erkek kardeş, birader’ 3488

hışım 4035, 4041

kardaş “kardeş” → **10.50, 24.**

2170, 2200, 2332, 3864, 3868, 3872, 3903, 3920, 4216, 4237, 4262, 4604, 4739, 5156, 5559

kız 582, 604, 613, 668, 745, 759, 761, 868, 3897

kız kardaş 3482, 3503, 3853, 4965

oğul 391, 394, 441, 567, 688, 739 (2) , 764, 2101, 2803, 2839, 3002, 3009, 3013, 3052, 3081, 3141, 3148, 3216, 3226, 3845, 5183, 5205, 5233, 5234, 5236 (2) , 5320, 5410, 5411, 5413 (2) , 5431 (2)

ulu oğul “yaşça büyük olan çocuk, büyük oğul” 2761

oğulluğa kabül it- 746

oğulsuz 3897

ulu “ata” 767, 2635

ulular sözün 981 → **12.16.**

yigen 299, 300, 345

15.5. Nişan, nişanlanma (*Verlobung*)

15.6. Evlilik, evlenme (*Ehe, Heirat*)

baş göz ol- 4520

beg ‘eş, koca’

b.-i ol- 2295

düğün 304, 439, 774, 1109, 1886, 2039, 2566, 2729, 3220, 3241, 4658, 5057, 5090

düğün eyle- 5088, 5091, 5322

düğün eylerler idi 1942

düğün eyledük 3635

gelin 2567

güyegü 2820,

g. idin- 2802

güyegü ol- 3204, 3411

kābin kıy- “nikah kıymak” 5092

kına

kına yakın- 2567

15.7. Yalnız yaşayan (*Allein stehend*)

ğarīb “yalnız, kimsesiz” 1019

ğarīb ādem 1023

yaluñuz

yaluñuz koy- 302

15.8. Zina, aldatma (*Ehebruch*)

15.9. Boşanma (*Scheidung*), Dul

tul

tul ‘avret 663 → **2.14., 4.34., 15.4.**

15.10. Grup, topluluk (*Gruppe*)

diril- “bir yerde toplanmak” 2117, 4895

dirneş- “bir yere toplanmak” 4894, 4896

dirnek 4909

ķavüm d.-i 5325

fevc

f. f. 7

ġalaba “kalabalık” 3030

ġalāyık (Ar.) “halk, toplum” 399, 438, 4893 → **18.2.**

ķamu ‘herkes’ 305 , 2208

ķamuñuz 4895

ķatarlayu “sürü hâlinde, toplu olarak” 4429

ķavm (Ar.) 4619, 4884

söküm “sökün, toplu hâlde yürüyerek gelme” 2742, 3592 → **8.23, 8.33.**

15.11. Yoldaşlık (*Genossenschaft*) → 15.33.

ķarîf (Ar.) “arkadaş, dost” 935, 1295, 1652, 2123, 2506, 2803, 4006, 4155, 4244, 4263, 4395, 4516, 4604, 4611, 5149, 5647

ķarîf idin- 287

ķarîf ol- 1615, 4256, 4397, 4446, 5329

yoldaş 59, 780, 2733, 3616, 4003, 4084, 4265, 4266, 4267, 4351, 4454, 4611, 4636, 5582

yoldaş düz- 1338

yoldaş ol 1232, 1915, 5536, 5582

yoldaş olma- 4567

15.12. Rica, dilek; iste-, talep et- (*Bitte, Verlangen*)

dile- 745, 746, 1409, 2638, 3763, 3767, 3859, 3900, 3922, 3955, 3965, 4013, 4030, 4244, 4250, 4259, 4286, 4409, 4614, 4713, 4726, 4741, 5116, 5144, 5153, 5231, 5253, 5347, 5396, 5420, 5440, 5443, 5528, 5567, 5691, 5693, 5696

bahâne dile- 2650

ķācet dile- 1422

söz dile- 2169

°özr dile- 1900 → **15.59.**

°özür dile- 1741, 1765 → **15.59.**

°özrin dile- 1079 → **15.59.**

şuçın dile- 1669, 2670 → **15.59.**

dileme- 3859, 4015, 5117

dilen-

ķelāllık dilen- 2580

iste- 98, 120, 197, 270, 504, 546, 601, 641, 705, 707, 756, 1224, 1227(2), 1419, 1736, 2736, 3555, 3813, 4014

iste- ‘aramak’ 488, 675, 681, 1299, 1466, 1646, 1860, 2060, 2376, 2813, 2846, 3130, 3500, 3656, 3704, 3716, 3751, 3813, 3819, 3823, 3966, 4182, 4276, 4332, 4380, 4385, 4655, 4691, 4694, 4714, 4927, 5107, 5141, 5692

istemelü ol- 554

isteme- 586

isten- ‘aramak’ 2145

istet- 607

tevaḳḳu’ it- 3555

15.13. B.ş. veya b.k. için reklam, propaganda yap-, b.k.-i b.ş.-i kazanmaya çalış-, b.k.i b.ş.i iste-, kazan-, müşteri kazan- (Werben)

15.14. Öneri, teklif (Anerbieten)

15.15. Söz ver-, vaat et-; söz verme (Versprechen)

ḳavl (Ar.) “söz, vaat”

ḳavle ṭur- “verdiği sözde durmak, sözünden dönmemek, sözüne sadık kalmak”

ḳ.-maḳ gerek 1094

ḳavline ṭur- “sözünde durmak”

k.-a 5011

ḳ.-üme ṭ.-adum 4521

ḳ.-üñüze ṭ.-uñuz 1143

sözinden dön-

s.-ümden d.-e 4327

sözinden dönici ol- 4791

sözine durma- “sözünde durmamak”

s.-ya 4316

15.16. Bir görüşe katılma, onama, izin, rıza, uygun bulma (Zustimmung)

destür (Ar.)

destür ol- 4713

eli baḡlu ḳul ol- “her şeye razı olmak” 1552, 5049

düş- 2818

icāzet al- 4993

sözün şıma- 991

sözümü sımaya 4287

sözün şıma- 1311

15.17. İzin, müsaade (*Erlaubnis*)

amān → 5.48. **ḳazā**

amān virmiş idi 2005

destūr

destūr ol- 2076, 2079, 3036, 4713, 4719, 5402

ḳo- “izin vermek, müsaade etmek”

ḳoñuz 1679

ḳoma- “izin vermemek”

ḳomaz idüñ 1824

ruḥṣat

ruḥṣat vir- 373

ruḥṣat virme- 5444

yıḡma- “alıkoymamak, engel olmamak, müsaade etmek”

yolum y.-ḡıl 3904

yol vir- “izin vermek, müsaade etmek” 2349

15.18. Yapma, uygulama alanına koyma, uygulama, yapış, işleyiş (*Ausführung*)

bir sözünü iki etme-

bir sözünüñüz iki itmedük 2088

dutucı ol- 188

düz- “yapmak, meydana getirmek” 427, 431

iş(ler) düz- 326, 1577

işin düz- 1631, 5125

niyyetlerin düz- ‘isteklerini yerine getirmek’ 5562 → 10.35.

şarp iş düz- ‘zor iş tertip etmek, yapmak’ 598

yoğ işler düz- 777

hükmini tut- ‘emrini yerine getirmek’ 4760

düzil- “(işler) düzenlenmek, yapılmak”

geñez düzil- “kolay olmak, kolay hale gelmek” 1424 → 9.55.

idibil- 280

iş

(iş) yañlış yola gel- 2137

işle- 451, 689, 1129, 2329, 2630, 2811(2), 3294, 3698, 4156, 4606, 4925 → 5.11.

iş işle- 172, 1404, 2177, 2312, 2324, 2397, 2439, 2539, 2621, 2768, 2903, 3294,
3391, 4092, 4133, 4339, 4680, 5418, 5439, 5477

işleme- 1129 → 5.11.

yirine getir- 3028, 5056, 5379

15.19. Geri çevirme, red (*Ablehnung*)

red 899

söze uyma-

s.-ğıl 1217

15.20. Bir görevi yerine getirmeme, ihmal, savsaklama (*Unterlassung*)

eli degme- ‘kendisinden istenilen şeyi yapmamak, savsaklamak’ 349

usañ

usañ dutmañuz! “ihmal etmeyin!” 3340

15.21. Yasak (*Verbot*)

ḥarām “yasak” 1218, 1735, 2476

ḥarām kıl- 1475

yığ- “engellemek, men etmek, yasaklamak”

dilüñi yalandan gerek yığasın 276

15.22. Saygı, dikkat (*Achtung*)

hürmet 265, 1141, 5109, 5679

hürmetler eyle- 3098

hürmet it- 3999

ḳadr ü hürmet bul- 3028 → 15.23.

ḳadrin ü hürmetin bil- 5243

īzāz (Ar.) “ağırlama, saygı gösterme; ihtimam”

i. ile 724, 1751, 3597, 4814

‘izzet (Ar.) 1009, 1141

‘i. kıl- 137

‘izzetle- 1009

ri‘āyet (Ar.)

ri‘āyet bul- “saygı, itibar görmek” 3645

ayağı tozın saḳalına sür- 4676

ayağı tozına yüzünü sür- 527

baş ḳo- “başını yere koyarak saygı göstermek” 2095, 2986, 5222

baş ḳoy- 1010, 3686, 3923

baş ur- 655, 975, 2306, 2789

baş yire ur- 422, 1331, 1683, 3593

çok ur- “yere diz koyarak saygı gösterisinde bulunmak” 1794

elin bağla- 1051

el(in) bağlayup tur- “elpençe divan durmak” 1051, 3593

elin öp- 1146, 3928, 5478

elin öpüp başına ko- 4592, 5299

kapısını öp-

öpevenin kapuñı 1068

yir öp- 440, 998

sözinden çıhma- 2740

yir üstine baş ur- 1096

yir üzre baş ko- 2082

yir üstine baş ko- 601, 782

yükin- “önünde eğilmek, diz çökmek” 2240

yükün- “önünde eğilmek, diz çökmek” 1792

yüzün ayağı altına sür- 5295

yüz(in) yire sür- “saygı göstermek, büyük bir saygıyla önünde eğilmek” 1041, 2185, 5148

yüz(in) yire ur- “yüzünü yere sürerek saygı göstermek” 1051, 1092, 1715, 4717, 4942, 5422

15.23. Yüceltme, Ağarlama

ağırla- 3999

‘azîz tut- 1853, 2015, 3048, 3619, 4592, 5106

bayla- “değerlendirmek, yüceltmek” 1044

ilerü gör- “üstün saymak” 824

qadr ü hürmet bul- 3028

qadrin ü hürmetin bil- 5243

müşerref tut- 1841

15.23. Övgü, alkış, takdir, beğenme, takdir toplama (*Lob, Beifall*)

āferîn (Far.) “övme, takdir, beğenme” 1185, 1487

āferîn kıl- ‘takdir etmek’ 1150

aḥsentü 1022

aḥsent ü şābāş 4661

alḥiṣ 3555

alkıṣ

alkıṣ it- 998

ög- 153, 208, 1021, 1392, 1691, 1980 2 , 3309, 3720, 4278

le- amrük 143

ṣenā (Ar.)

ṣ. kıl- 814, 1269

ṣ. okı- 1681, 3594

sitāyiṣle- “öv-” 610

ṣabāṣ “takdir etme, beğenme, övgü, aferin” 4631

iy ṣabāṣ 1685, 2018

iy hezārān ṣabāṣ 1650

ṣ. eyit- 914

aḥsent ü ṣābāṣ 4661

ṣābāṣ u ça

ṣ. it- 365

15.24. Yüze gülme, yağcılık (*Schmeichelei*)

yüze gülücü ol- 2908

15.25. Azarlama, ayıplama, acı söz; uygun bulma-, kabul etme-, rıza gösterme- (*Tadel, Missbilligung*)

acı

(söz) acı gel- 2362

acı söz 237

aybla- 5587

itāb ‘azarlama’ 361

i. eyle- 301, 2196

degir mi “(sana) yakışır mı ’ anlamına gelen ve karşısındaki kişinin davranışını uygun bulmadığını belirten ifade” 3103

katı söz 3099, 5397

kına- 345, 2693, 4708, 4157

ulu söz “katı, kırıcı, acı söz” 232

15.26. Aşağı görme, incitme, kırma, aşağılama, hakaret (*Missachtung, beleidigung*)

deyūt (Ar.) “deyyus” 3304

eşek 3304 → **Cühud**

gidî “ahlaksız, pezevenk” 2765

it

i.-üñven 1615

yavuz hūlu it 3082

göñül yıķ- 274

göñlüm ilini yıķ- 2862

göñlüni ır-

göñlüni ırmañuz 5397

harām-zāde 2765

incit- 95

kişi hātırın incit- 97

ķaltabān (Far.) “pezevenk, namussuz” 3304

ķır- 4689

şınuķ “incinmiş, kırılmış, kırgın”

şınuķ göñül 1995 → **5.1.**

şınuķlıķ 1990

şınuķlıķ 1994, 1995

şınuķlu

şınuķlu ol- 2251

şınuķluca

şınuķluca göñli 2042

sög- “sövmek”

s.-er idi 3309

yıķıl-

göñülcügümi y.-a 2230

harām-zāde 2765

ķulmāş “aldatıcı, kalleş, terbiyesiz” 2765

azulu toñuz 3266

ķara yüzlü harāmî 2859 → **Şa' lūk**

nā-cins “soysuz” 5472

necîs poķ 3368

tūnî “rezil, alçak” 5064

15.27. İftira, kasıtlı olarak asılsız suç yükleme (*Verleumdung*)

töhmet (Ar.)

töhmet tozu 4952

15.28. Küçümseme, aşağılama (*Verachtung*)

zelîl (Ar.) ‘alçak, hor, hakir’

‘azîz ü zelîl 30

15.29. Lanet etme, beddua, küfret-, sövüp say- (*Verwünschung, Schimpfen*)

evi harâb ‘evi yıkılası’ 3381

evi ören ‘evi yıkılası’ 3165

ilenç

ilenç alma- 5365

karış 5173

la’net (Ar.) 5174

sög- 3309

azulu toñuz 3266

necîs poñ 3368

Taŋrı belā vîrsün! 2643

uğrasun aña baba 3085

Dün ü günü geçsün anuñ qahr ile/ Yıyesisini yisün ol zehr ile 3772

15.30. Kibar, nazik davranış, nezaket, terbiye; iltifat; selam (*Höflichkeit, Gruß*)

âdemîlîğ “insanlık”

âdemîlîğile 1796

ayañu “nazlı, şımarık” 2689

boyun tarta- “kaçınmak, naza çekmek” 1465 → **2.25.**

karşu tur- “karşılama, selamlamak” 1100

kılınç “işve, naz, eda” 1633, 3310, 3790

nāzenîn 730, 1622, 3455

hoş nāzenîn 1260

nāzük 1643, 2492

nāzüklik 4814

selām

s. vir- 171, 1527

s.-ını al- 3999, 4209

taḥiyyāt ‘selamlar, dualar’

taḥiyyāt oku- 171

uṣul

sözi u. 2060

zarîf (Ar.)

zarîf ol- 287

15.31. Kutlama, tebrik, iyi dilekler (*Glückwunsch*)

‘azîz olgıl! 5568 → **10.35.**

iki ‘ālem içinde ‘a. 5568

biñ yaşa! 1739

biñ yaşañuz ! 5317

başuñ esen ol-211

esen kaluñuz 800, 5040

esen ol 1082

esen olgıl 1739, 1931, 3904, 5300

esen oğuz eyle- ‘sağ salim, hoşça kalın demek’ 4054

esen uğur eyle- ‘birbirine esenlik dilemek’ 5433

karîn (Ar.)

karîn olsun! “yakın olsun!, (seninle) birlikte olsun!” 1185

kutlu olsun 5040

pâyende ol 1091

Saňa Taŋgrı vîrsün tümen yaş bugün 3635

Saňa Taŋgrı uçmağda vîrsün durağ 5525

senden ırağ 5317

uğur olsun 4740

yāruñ olsun seni yaradan 4956

yavuz göz ırağ olsun 4494

15.32. Geçim, barış, birlik, anlaşma (*Eintracht*)

barış- 185, 1042, 3030, 3202, 3630, 4535, 5338

barışğ 4433

bile ol- ‘birlikte, beraber olmak’ 428, 779, 1004, 1062

düzen 5427

düzenlik ‘düzen, barış, birlik’

d. bozul- 3639 → **3.39.**

illik 4309

maḥabbet (Ar.)

m. düzeni düzül- 4532

şulḥ (Ar.) 113, 5459

15.33. Dostluk, arkadaşlık, komşuluk (*Freundschaft*)

biliş ‘tanıdık, dost, aşina’ 180, 181 2 , 237, 384, 725, 2437, 2633, 2646, 2860, 3058, 3274, 4767, 5232, 5626

biliş ol- **811, 864, 4959**

bilişlik ‘tanışıklık’ 2423

bilişmeklik ‘tanışma, tanışıklık’ 913

tanı-, tanışmak

bil- ‘tanımak’ **1045, 4287**

biliş- **2437 , 3519, 3646**

bilme- ‘tanımamak’ **2428**

dost 137, 142, 290, 820, 1472, 2912, 4012, 4315, 4584 → **15.**

dost ol- 823, 3237, 5161, 5454, 5654

yüzde dost ol- 5654 → **15.53.**

dost olma- 4421

sevdüğü dost 4213

düşişme- ‘birlikte bulunmamak, düşüp kalkmamak, arkadaşlık etmemek’ 5400

ğam-güsār “gam ve kederi def eden, teselli veren arkadaş, dert ortağı” 4394

göñüldaş 2011, 4394, 4611

ḥarîf (Ar.) ‘arkadaş, dost’ 935, 1295, 1652, 2123, 2506, 2803, 4006, 4155, 4244, 4263, 4395, 4516, 4604, 4611, 5149, 5647

ḥarîf idin- 287

ḥarîf ol- 1615, 4256, 4397, 4446, 5329

ḥarîf öldürücü 1804

hem-dem 4596, 5642

hem-nişîn (Far.) “beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş” 4601, 5451

eyü hem-nişîn 4588

ḳonşı

yavuz ḳ. 1336 → **10.59.**

konşılığ 2643

muhibb (Ar.)

muhibb eyle- 1052

mūnis (Ar.) “can yoldaşı” 1909, 2311

nedīm (Ar.)

n. eyle- ‘arkadaşlık etmek’ 4

ögür “eş, arkadaş” 3408

ö. ol- 3631

yoldaş 59, 780, 2733, 3616, 4003, 4084, 4265, 4266, 4267, 4351, 4454, 4611, 4636, 5582

yoldaş düz- 1338

yoldaş ol 1232, 1915, 5536, 5582

yoldaş olma- 4567

15.34. Aşkın belgelenmesi, onaylanması (*Liebesbezeugung*)

kābin kıy- ‘nikah kıymak’ 5092

15.35. Sevgi dolu olma, sevecenlik (*Zärtlichkeit*)

kanı ısı ‘sıcakkanlı’ 4574

15.36. Ahlaksız, ahlak dışı (*Unsittlich*)

15.37. Namuslu, temiz (*Keusch*)

aşıl 2060

nāmūs 2575

pāk

p. degül 3778

şālih (Ar.)

şālih kişi 5452

temîz âdem 4750

töhmet tozından aru 4952

15.38. Sahtelik, yapmacık, gösteriş; sahte ahlakçılık, ahlaklılık (*Geziertheit, Prüderie*)

15.39. B.k. ye gördüğü işin karşılığını ver-, ödüllendir- (*Belohnung- Belohnen*)

bağış

bağış al- 5319

belek vir- 5138

15.40. Bağışlama, affetme, mazur görme (*Verzeihung*)

‘afv (Ar.)**‘afv eyle-** 4384**‘afv it-** 5134**bağışla-** 1207, 1250, 2811*şucuñı saña bağışlaram* 2811**şuçın dile-** 1669, 2670**geçür-** 2638**ma‘zūr dut-** 1761**şefā at kıl-** 2638**ululuk it-** ‘mazur görmek, büyüklük göstermek’ 1210**yüzün yire sür-** ‘bağışlanmasını dilemek’ 1249**15.41. Barış, iç huzuru, rahat, sükunet (Friede)****āzād ol-**endişeden göñli āzād ol- 627 → **10.41.**kaygudan āzād ol 771, 993 → **10.41.**

canı tıruḥ- 3376

göñlüni şād tut 1255**dinç** 3464, 4410, 4547

dinç ol- ‘rahat olmak, huzurlu olmak’ 211, 3589, 3645, 3685, 5280, 5561, 5565

dinç dut- ‘rahat içinde, huzurlu yaşatmak’ 5110

dinçlik ‘rahat, huzur, keyif’

dinçlik ol- 2921

dinçliğini güt- ‘rahatını düşünmek’ 2841

dölen- ‘huzura kavuşmak, sükunet bulmak’ 1928, 2580**dölenibil-** ‘huzura kavuşabilmek, sükunet bulabilmek’ 4452**dölenime-** ‘huzur bulamamak, rahata kavuşamamak’ 1553**fāriğ (Ar.)** 2183, 2669, 5531, 5660

fāriğ it- 2721

fāriğ ol- ‘rahatlamak, rahat etmek’ 296, 1468, 1698, 4423, 5080, 5561

ferah 3533**ferah bul-**

cānı ferah bul- 1545

göñülleri açuğ ‘dertsiz, rahat’ 1943

ğuşsa (Ar.)

g. git- 913

ğuşşasın sav-

ğuşşamuz şavdı 2037

ğuşşasuz ol- 297

ğuşşayı yabāna şaç- 455

ğuşşalar yabāna saçıl- 1058

ķarār dut- 4710

ķarār tūt- ‘huzur bulmak, rahat etmek’ 634, 1374, 1940

göñli ķ.-dı 2189, 3498

göñlüm ķ.-a 4735

ķayğudan āzād ol 771, 993

ķayğudan özüñi āzād tūt 1255

ķayğudan ķurtıl- 3234

ķayğun gider 404

ķayğun gider 747

ķayğun yabāna kaçā 4641

ķayğusı yazıl- 1670

ķayğusuz 225

küşād

göñli küşād bul- 4828

göñline küşād düş- 4877

rāḫat

r. gözet- 3555

sākin

sākin ol- 3376

şalāḫ (Ar.) 2624, 4602

ṭuruh- “sakinleşmek”

cānı ṭuruh- 3376

15.42. İç huzuru olmama, rahatsızlık, huzursuzluk

gönli ķarār dutma-

göñlüm ķ.-z 5179

iki yaḫası bir olma- ‘huzur bulmamak’

ne bir oldı fikrüm ne iki yaḫam 5187

üşendür- ‘rahatsız etmek, tedirgin etmek’ 252, 1043

15.43. Aracılık, uzlaştırma (Vermittlung)**15.44. Toplum içine girmekten hoşlanmayan (Ungesellig)****15.45. Nezaketsiz, kaba, saygısız, görgüsüz (Unhöflich)**

edebsüzlik 5134

15.46. Alay, istihza, eğlenme (Spott)

kengel ‘alay, şaka’ 5473

ţanz (Ar.) ‘alay’

ţanz eylemeñüz 5391

15.47. Karşı koyma, direnme, direniş, isyan (Widerstand)

baş kıaldur- 5258

ţur- 2548

karşı ţur- 949, 2824

üzeñü ger- “şiddetle karşı koymak” 2526 → 19.11.

15.48. Düşmanlık, husumet, kin, garez (Feindschaft)

‘adāvet (Ar.) ‘düşmanlık, husumet, kötülük’ 164

‘adāvet ol- 5257

‘adāvet tılısmı 4532

düşmān (Ar.) 418, 3452, 4421, 5663

düşmen 392, 394, 912, 1119, 1594, 2365, 2411, 2725, 2912 (2) , 3237, 3361,

4012, 4066, 4316, 4584, 5456, 5457, 5460, 5517

düşmenhġ 4311

haşm (Ar.) ‘düşman’ 4240

nifāk (Ar.) 5387

15.48. Kavga, tartışma (Streit)

ţalaş- 4757

15.49. Tehdit, korkutma, göz dağı (Drohung)

üşendürme! ‘usandırma, sabrımı zorlama!’ 3387

15.50. Meydan okuma, mücadeleye devam etme, kıskırtma, zorluk, görev (Herausforderung)

başı çāresin idin- ‘başının çaresine bakmak’ 2647

öñine ţurıma-

ö.-üme ţ.-z idi 4921

şalā eyle- ‘meydan okumak’ 1061, 2477

15.51. Kişiler arasında uğraşma, çekişme, dövüş; sporda: yarışma, rekabet ask: savaşıma, çatışma, muharebe; genel olarak: savaş, mücadele (Kampf) → 18.29.

başhun

başhun idici ol- 2608

çalış 4459, 5216

çalış- 4557

dırnağ çal- 4048

doğın- ‘karşı karşıya gelmek’ 2583

düriş- ‘karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek’ 2583, 4458, 4684

kalb kalbe iriş- ‘karşı karşıya gelmek’ 2583

kan gövdeyi götür- 2587

kılıç ur- ‘kılıçla savaşmak’ 2657, 4436, 4476, 5366

kırış- 2587

lecâc (Ar.) ‘ayak direme, çekişme’

lecâc eyleme 5457

savaş- 3693, 5459

savaş eyle- 4341

savaş it- 5459

segirt- ‘saldırmak, akın etmek, hücum etmek’ 909, 4302

tırış- 4684

tırışma- ‘başa çıkamamak, baş edememek’ 1980

tırışmaçılık ‘vuruşmak, savaş, mücadele’ 2736

urış- 904, 933, 2392, 4684

15.52. Pusu, tuzak (Hinterhalt)

ağ ‘tuzak’

ağ düz- ‘tuzak kurmak’ 1348

ağ kur- ‘tuzak kurmak’ 3822

düş- 3968

keh-rübâ ‘saman kapan’ 1835(2)

pusu

pusuda tur- 3022

tuzağ 24, 2262

tuzağ içine düş- 3967

tuzağa düş- 1523, 3146, 4167

tuzağa tutıl- 2256

düşmene kuyu kaz- 2912

tuzah

tuzah düzet- 1130

15.53. Hilekarlık, güveni kötüye kullanma, aldatma, kandırma (*Betrug*)

āl “hile” 2703

āl düzet- ‘hile düzenlemek’ 4987

alda- 1414, 2703, 3985, 4085, 4960, 5383

arğa ‘hile’

arğa düz- 3324

iki yüzlü ādem 5444

düzgün ‘hile, oyun’ 2418, 2913

düzgün düzül- 2913

düzgün it- 2785

gürbüzlik 2659

ẖile (Ar.)

ẖile boyına ton biç- 3125

kulmāşlık 5665

mekr (Ar.) 2703

mekr ü āl eyle- 2703

oyn “hile, düzen” 2673

oyn bozul- 935

oyn getir- 3305

oyn oyna- 1465, 2157, 2668, 2880

oyn oynama- 1593

oyna vir- 2208

riyā (Ar.) 4550

şol el 3353

sözinden dönici ol- 4791

tezvîr (Ar.) 272(2)

yüzde dost ol- 5654

yüze gülücü ol- 2908

15.54. B.k.yi döv-, dövüş- (*Prügeln*)

dög- ‘vurmak, dövmek’ 5066

dögül- ‘dövülmek, darp edilmek’ 5333

ışlan- ‘dövülmek, dayak yemek’ 3180

15.55. B.k. ye acı çektir-, ıstırap ver-; mec. b.k.yi canından bezdir- (*Quälen*)

acıt-

yüregümi **a.-mağıl** 3283

bağrını toğrat- 1975

cânın yah-

c.-um y.-tı 5225

cânını oda yah-

cānumı oda yahdı 123

figār eyle- ‘yaralamak, acı vermek’ 572

incit- 95, 97

kahır eyle- 80, 5129

kağnağını ur- ‘pençesiyle vurmak’ 870

şışle-

yüregümüzi oda şışledüñ 2768

tağla- ‘dağlamak, yaralamak’

yüregın tağla- 2010

uşan- 1896, 1910

cânından u.-dıldı 715

uşanmağ şanusı 1910

uşanası 1276

yüregın oda şışle- 2177

yüregümüzi oda şışledüñ 2768

yüregüme tağ urdı 3822

yüregın tağla- 2798, 4998

yüregümi tağladuñ 4847

yüregın toğra- 574

yüregın yar- 870, 1975

yüregine oğ doğın- 2518

yüregime oğ urma 1199

yüregüme tağı ur 739

yüregümi kazır 2648

15.56. Karşılık verme, misillemede bulunma (*Vergeltung*)

gör- 258, 723

15.57. Öç, intikam (*Rache*)

ökinç ‘öç, intikam’ 5556

ökincin al- ‘öç, intikam almak’ 4410, 5556

15.58. Zor, cebir, şiddet; güç, iktidar, nüfuz (*Gewalt*)

başınç ‘güç, zor, baskı’ 3645

cefā 183, 2682, 3567

cevr ‘eziyet, zulüm’ 2682

ğadr eyle- 2016

güc 581, 1796, 2706, 2828, 4786, 4945

zālīm güci 4533

güç ü başınç 5110

güç ü başınç idil- 5366

güç başınç it- 3645

güç degür- ‘zulmetmek, eziyet etmek’ 4533

güç eyle- ‘zulmetmek, eziyet etmek’ 216, 4555, 4786, 5556

güce gör- ‘zorlamak, zorla yapmak, zorluk çıkarmak’ 1198, 2663, 2724, 3107, 3231, 3369, 4466, 5459

g.-me 3143

g.-megil 2658

g.-ine g.-üp 4101

güci götür- ‘zulmü bırakmak’ 4531

güç it- ‘zulmetmek, zulüm yapmak’ 3565

g.-megil 3143

ķabar- ‘şiddetlenmek’

ķ.-ma 2658

yıķ- 4299, 4305

yıķ- 4474

15.59. Özür, mazeret (*Entschuldigung*)

suçın dile- ‘özür dilemek’ 1669

°özr (Ar.)1900

°özr dile- 1900

°özr ü destür 3036

°özre başla- 2235

‘**özür** (Ar.) 1769, 5590, 5634

‘**özür** dile- 1741, 1765, 5077, 5347

15.60. Yenilgi, mağlubiyet (*Niederlage*)

düş- 4685

māt

māt eyle- 1221

māt kıl- 996

mazlūm (Ar.) 4533

mazlūm ol- 1422

ütüz- ‘oyunda veya kumarda kaybetmek, yenilmek’

ü.-meye 5006

15.61. Sieg ‘Zafer, yengi, galibiyet’

başdur- 4506

māt

māt eyle- 1221

māt kıl- 996

māt ol- 2156, 3326, 3946, 4701

şı-

nefsini ş-r 3838

ut- ‘yenmek, oyunda kazanmak, mat etmek, almak’ 5383

yiñ- 3993

başın y.-mez 2179

kendüzin yiñeme- 4866

uyhusın yiñeme- 2346

uyhusın yiñime- 2466

yiñilme- 3671

zafer

zafer bul- 1579, 5054

15.62. Ün, onur, şeref, haysiyet ; şöhet, üstün başarılarla kazanılmış saygınlık (*Ehre, Ruhm*)

ad “nam, ün, şöhet” 1694, 2429, 3610

aduñ çıka 4283

ad çıkar- “ün salmak, şöhet kazanmak” 2728, 3646, 4468, 5417

ad kazan- “şöhet bul-, ün salmak”

eyü ad kazan- 294, 864

adı çavlan- “... adıyla anılmak, bilinmek, nam salmak” 5216

adın işit- “adını duymak, ününü duymak” 1694, 2429

adı toprağa bırak- 1140

adını yire birağ- “şerefini düşürmek”

adını yire birağmaz 5414

āvāze (Ar.)

ā. düş- 857

çav 2732

çavlan- 5216

dilden dile düş- 5344

dillerde aıl- 5102

müşerref (Ar.)

m.-dür 113

m. ol- 1701

m. tut- 1841

nām (Far.) “ad, ün” 2857, 2862

n. u neng 1366, 5680

nām-dār (Far.) “ünlü, şöhretli” 1105, 1682, 2428, 4437, 4971

fağfür-ı nām-dār 2496

nām-dār-ı cihān 938

server-i nām-dār 1812

neng (Far.) 1366, 2732

şān (Ar.)

şānuma geldi 4358

ulu “itibarlı, şerefli, saygın” 154, 218, 358, 820, 886, 997, 1011, 1079, 1281, 2517, 2634, 3491, 3607, 3666, 5048, 5440

ulu eyle- “üstün tutmak” 609

ulu kişi 910-911, 4678, 4950

ulu kişiler 309

ulu pādīşāh 379, 875, 1109, 5574

ulu sultān 1282

ulular kıızı 3489

ululuğ

ululuğun eyle- “büyüklik göstermek, itibar göstermek, onurlandırmak” 1044

ululuk

ululuk eyle- “büyüklik göstermek, onurlandırmak” 825

üründi “seçkin, seçilmiş”

üründi yigit 2652

üründü “seçkin, seçilmiş”

üründü erenler 4469

yüz suyu “şeref, haysiyet” 1188, 1410, 1969, 1998, 2229, 2660, 3292, 4087, 4518, 4546, 5668

yüz(i) /yüzümden şuyı(n) dök- “şeref ve haysiyetinden fedakârlık etmek” 1140, 2956, 3005, 4115, 5648

yüz(üm) şuyı dökme- 3236

yüzi şuyın dökil- “şerefine leke gelmek” 5006

yüzi şuyın eline al- “şeref ve haysiyetinden fedakârlık etmek” 4763

yüz(üm)de şu koma- 5225 “şeref ve haysiyeti bıraktırmak”

yüz(üm)ün şuyın toprağa saç- 4926

yüz(üm) şuyını yile vir- 5368

15.63. Unvan, paye (Titel) → 15.75

15.64. Tekil ödüllendirme (*Einzelne Ehrenerweisung*)

hıl at 829, 5346

ağır hıl at 5158

15.65. Gösteriş (*Schaustellung*)

gelincük bigi halk içinde gez- 189

taşını beze- 189

15.66. Kendini övme, övünme, farfalarlık (*Prahlerei*)

fahr (Ar.)

f. eyle- 194

ögin- 2473, 2839

15.67. Küstahlık, saygısızlık, utanmazlık, edepsizlik (*Frechheit*)

baş yire koma- 2288

itlik eyle- 4757

güstahlı it- 976

ud bir yaña ko-

u.-dı 3109

15.68. Küçük düşürme (*Bloßstellung*) → 15.26.

15.69. Toplumsal aşağılama, hakaret (*Gesellschaftliche Herabsetzung*)

başıl-

ayağlar altında başıl- 4595

pāy-māl ol- “ayaklar altında çiğnenmiş olmak, aşağılanmak” 5580

15.70. Etki, söz geçme, nüfuz (*Einfluss- Einfluß*)

hākīm (Ar.) “hüküm sahibi, sözü geçen, nüfuzlu” 5677

haşmet (Ar.) “yücelik” 1141

ulu “yüce, büyük, nüfuzlu” 1160, 1281

ulu pādīshāh 5574

ulu sultān 1282

yürü- “etkisi olmak, geçerli olmak”

buyruğları yürü- 2116

15.71. Sınıf, zümre; çalışma grubu, vardiya, işçi sınıfı (*Schicht*)

dilencü 4393

gedāy (Far.) “dilenci”

gedāy ol- 1343

hādīm (Ar.) “hizmetli, hizmetinde bulunan kimse” 521, 522

iş işlet- “iş yaptırmak, çalıştırmak” 5405

karavaş ‘kadın hizmetçi, cariye’ 388, 614, 787, 791, 1077, 1116, 1439, 1682, 1788, 1797, 2018, 3087, 3099, 3121, 3142, 3146, 3149, 3155, 3935, 4029, 4413, 5078

kız karavaş 1486

kıgırdıcı 4893

kul 787, 114, 381, 476 2 , 523, 591, 592, 693, 787, 847, 945, 964, 996, 1043, 1047, 1061, 1076, 1088, 1116, 1144, 1153, 1207, 1210, 1240, 1253, 1264, 1282, 1292, 1307, 1323, 1439, 1528, 1552, 1592, 1611, 1734, 1740, 1768, 1933, 2058, 2065, 2125, 2193, 2219, 2226, 2289, 2298, 2305, 2306, 2308, 2313, 2314, 2627, 2762, 2849, 2987, 3016, 3036, 3098, 3121, 3146, 3260, 3935, 3939, 3940, 3942, 4289, 4413, 4427, 4465, 4504, 4620, 4621 2 , 4626, 4689, 4692, 4696, 4713, 4727, 4793, 4803, 4833, 5049, 5078, 5106, 5123, 5609

du‘ācı kul 992

eksiklü kul 1250

eyü kul 790, 1008

uşlu kul 3779
 yoh kul 2230
 kul it- 2991
 kul ol- 746, 2304, 2319, 5044, 5107
 kul eyledüñ 1703
 kullıg ‘hizmet’ 2302, 2320, 3722, 4289
 kullıg eyle- 833
 kullıg it- 2280, 3718, 5057
 kullıh 2294
 kullıx eyle- ‘hizmet etmek’ 2193
 kullıx 218 , 3028
 kullıx it- 407, 1208, 2836
 kullıx kıl- 4289
 kulluııcı 1447
 kulluııcı 531, 795
 ıaya ‘dadı, bakıcı’ 407

15.72. Aristokrasi, üst tabaka (*Aristokratie*)

bellü kişı 3622
 ħānedān 2770, 3134
 ħāş 5043
 güzın “seçkin”
 şāh-ı güzın 1039
 ulu “seçkin, soylu, himayesinde begler bulunan toplumda önde gelen kişı” 428, 432, 434, 986, 990, 992, 1063, 1104, 1107, 1113, 1145, 3591, 4531, 4637
 ürüندی “seçkin, seçilmiş”
 ürüندی yigit 2652
 ürüندی “seçkin, seçilmiş”
 ürüندی erenler 4469

15.73. Toplumda orta tabaka (*Mittelschicht*)

‘ām (Ar.) 5043
 kavm (Ar.) ‘halk, ahali’ 1104
 kişı 432, 434, 1107, 4531, 4637

15.74. Yönetim, yöneticiler, komuta (*Führung, Chef*)

baş

baş eren 5215

çeri başı 2146

ispeh-şālār (Far.) 1971

server (Far.) 667, 3051

server-i nām-dār 1812

sübaşı 2551, 2722, 2740, 2758, 5557

15.75. Hükümdar, padişah, bey (*Herrscher, Herr*)

beg 428, 970, 985, 1145, 2295, 2601, 2753, 2762, 2764, 2827, 2836, 2837, 2841, 2847, 3058, 3437, 3591, 4833, 4898, 5046, 5355, 5557, 5666

beg ol- 5142

iller begi 5408

Ḳustā begi 3224

ulu b. 3120, 5109, 5260

ulu kiçi b.-ler 432

beg oğlanları 2116

beglik 749

ḥākim (Ar.) “yöneten, yönetici” 4749, 4993, 5165

şaruḥ ḥākimi 4991

ḥuzāvend (Far.) ‘hükümdar’

ḥuzāvend-i eyvān u der-gāhdur 3889

ḥuzāvend-i şehir ü kılā° u sipāh 386

ḥuzāvend-i tāt u serār 590

ḥuzāvendigār (Far.) “hükümdar” 655

pādişāh (Far.) 114, 380, 381, 386, 584, 733, 823, 1184, 1207, 1250, 1281, 1407, 2063, 2847, 2989, 3088, 3451, 3644, 3898, 5029, 5132, 5361, 5492, 5574

ulu pādişāh 379, 875, 1109

pādişāh-ı cihān 722, 1020, 1309

pādişāh-ı Yemen 1212

Yemen pādişāhı 5527

pādişāhlık 755, 1903, 3909, 5104, 5437

pādişāh-zāde 3909

pāzişāh (Far.) 2062

pāzişāhlık 5416

sultān (Ar.) 1282, 2058, 3133, 5538

s. idin- 3623

sultān-ı a'zam 5370

sultān-ı Çîn 605

sultānlıh 3609

sultānlık 3620

şāh (Far.) 168, 402, 412, 415, 418, 422, 424, 433, 435, 449, 453, 456, 476, 568, 571, 573, 582, 583, 592, 600, 604, 610, 613, 630, 631, 668, 687, 716, 738, 744, 756, 782, 795, 804, 808, 818, 837, 838, 839, 847, 865, 905, 910, 921 2 , 948, 978, 988, 1003, 1004, 1027, 1028, 1043, 1045, 1046, 1048, 1062, 1090, 1097, 1107, 1229, 1237, 1238, 1245, 1248, 1249, 1255, 1263, 1267, 1277, 1302, 1322, 1331, 1332, 1343, 1688, 1702, 2011, 2064, 2076, 2077, 2093, 2097, 2103, 2165, 2174, 2187, 2191, 2198, 2272, 2279, 2291, 2298, 2319, 2501, 2547, 2638, 2641, 2642, 2670, 2688, 2689, 2708, 2709, 2710, 2717, 2742, 2782, 2786, 2788, 2789, 2795, 2796, 2798, 2809, 2824, 3051, 3106, 3487, 3622, 3625, 3634, 3640, 3642, 3650, 3652, 3707, 3785, 3862, 3889, 3905, 3908, 3913, 3946, 3956, 3987, 4110, 4288, 4290, 4380, 4384, 4393, 4515, 4529, 4568, 4633, 4668, 4696, 4700, 4718, 4727, 4894, 4895, 4905, 5036, 5046, 5047, 5140, 5158, 5204, 5345, 5346, 5421, 5426, 5573, 5667

Fağfūr şāh 2109, 2215, 2996, 3131, 3649, 4373, 4683, 4687, 5022, 5147, 5189

şāh-ı Çîn 868, 966, 967, 1029, 1047, 1170, 1260, 1262, 1303, 1333, 2070, 2104, 2278, 2371, 2439, 2497, 2522, 2532, 2600, 2728, 2752, 2763, 3111, 3129, 3156, 3178, 3204, 3610, 3623, 3692, 4287, 4306, 4410

şāh-ı Erdvān 1531

şāh Fağfūr 2428, 2652, 3083,

şāh-ı güzîn 1039

şāh-ı Hāverān 4616, 4627, 4640, 4716, 4754, 5137, 5160

şāh-ı Yemen 5201, 5287

şāh eyle- 418

şāh it-435

Yemen şāhı 819, 5033, 5221

şāh-zād (Far.) 1451, 1587, 3455, 4376

şāh-zāde (Far.) 649, 723, 858, 991, 994, 1273, 2506, 4673

sehenşāh (Far.) 1160, 1166, 2289

vezîr (Ar.) 600, 738, 948, 966, 967, 1020, 1027, 1028, 2708

15.76. Hükümdarlık işareti, nişanı (*Herrschaftszeichen*)

tâc (Ar.) 143, 426, 429, 436, 689, 742, 749, 858, 951, 1367, 1483, 3614, 3817, 4199, 5419

güher tâc 959

huzāvend-i tâc 590

ulu tâc 5158

tâc-ı sulţânî 1227

tâc u taht 390, 540, 705, 3599, 5227, 5264, 5316

tâc u taht issi 5575

taht u tâc 489, 706

tâc urdı 2684, 5263

taht (Far.) 390, 391, 393, 426, 427, 429, 431, 489 2 , 500, 502, 503, 510, 512, 526, 539, 540, 689, 705, 706, 743, 744, 781, 934, 951, 954, 959, 1261, 1346, 1348, 1350, 1356, 1360, 1365, 1367, 1469, 1472, 1610, 1681, 1772, 1773, 2683, 3005, 3079, 3112, 3421, 3598, 3599, 3650, 3817, 3850, 3851, 4199, 4212, 4898, 4899, 4900, 5055, 5103, 5227, 5238, 5261, 5264, 5291, 5316, 5419, 5519, 5536, 5552

tâc u taht issi 5575

atası tahtına ağa 391

tahta ağdı 1431

tahtına ağdı 1545

ağa ol tahtuma 420

ağdurdı tahta 436

ağdurdı taht üstine 4213

tahta çıkup 438

tahta geçüre 412

taht-ı âc 749

taht u serā 1354

taht urmağa 1342

tahta otur 5437

tahtum almaz ise 934

15.77. Bekçi, muhafız, gardiyan (*Wächter*)

bekci 3671, 3738, 4816, 5547

15.78. Katılık, sertlik, acımasızlık (*Streng*)

‘avān (Ar.) ‘katı yürekli, acımasız’ 5467(3)

‘avānlık 251, 5165

bağrı taş 5223

örce ‘sert, kaba, haşin’ 3109

yüregi demür 2524

15.79. Yumuşaklık, tatlılık, hoşgörü, iyilik (*Milde*)

hilm (Ar.) 177, 196

hulk eyle- ‘yumuşaklıkla, iyilikle davranmak’ 2078, 3518, 4214, 5077

hulk it- ‘yumuşaklıkla, iyilikle davranmak’ 178, 3228

ılı 1767

tatlu 80, 105, 236, 1369, 3614

tatlılık 3003

15.80. Direnmekten vazgeç-, boyun eğ-, dayanama-; cansızlık, gevşeklik (*Nachgeben, Schlaffheit*)

ınıh- ‘itaat etmek, boyun eğmek, uymak’ 5604

kul ol- ‘boyun eğmek, itaat etmek’ 106

muṭi ‘ol- 102

süzül- ‘süzülmek, baygınlaşmak’

nergisleyin s.-mişdi 1609

16. Yemek ve İçmek- Yiyecek ve İçecekler (*Essen und Trinken*)

16.1. Açlık, kıtlık ve susuzluk, kuraklık (*Hunger, Durst*)

ac- “acıkmak”

acıdan öl- “çok acıkmak, açlıktan ölecek hâle gelmek” 223

karnı ac- 3018, 2927, 5207

acığ “açlık” 728, 3841

acığ- 3766

aç 1290, 2264, 2684, 3152, 3750, 3768, 3829, 4105, 4205, 4865, 4937, 5263

a.âdem 3261

a.it 4935

a.kişi 3485

a. kurt 2582, 3264, 4203

a. şuşuz 4988

a. tavuğ 3389

aç ol- 1834, 2838, 3766

şuşa- 3753, 3757, 4803

şuşamış kişi 3262, 3759

şuşuz 4988

yiyesüz 3768

16.2. Oburluk (Essgier)

16.3. Perhiz günleri (Fasten)

oruc (Far.)

oruc ayı 3261 → 6.

16.4. Doyma, doyurma, doymuşluk (Sättigung)

kan- 2567

kana kana iç- 3535

toḥ 3357, 3485, 3884, 3984

toḥ ol- 2866, 3424

toḥlık

karın toḥlığı 3360

tolu karın 5389

toyur-

karınını toyuru 4096

16.5. Essen, Mahlzeiten ‘Yemek yemek, yemek; öğünler’

azıḥlan- 4795

düket- ‘yemek’

azıḥ düket- 3118

kurşağına düş- 3409

ṭadur- ‘tattırmak’ 2681, 5381

yi- 262, 508, 509, 569, 677, 829, 956 , 1072, 1152, 1427, 1788, 1818, 1891, 2307, 2359, 2479, 2894, 2927, 2930, 2938 , 2955, 2963, 2987, 2990, 3069, 3081, 3288, 3310, 3311, 3342, 3362, 3375 , 3424, 3490, 3523, 3526, 3527, 3765, 3894, 4074, 4096, 4165, 4188, 4216, 4218, 4295, 4321, 4417, 4536, 4624, 4635, 4637, 4704, 5066, 5129, 5145, 5280, 5281, 5666, 5671

toymca yi- 2895

yiyesi yi- 1888, 2866, 3602, 3772, 4219

yimek içmek 307

yidiler içdiler 437, 4842

yidiler ü içdiler 5311
 yidük ü içdük 5313
 yiñüz içüñüz 1209
 yiye içe 1002
 yigil içgil 4407
 yimekde vü içmekde 4707
 yiyelüm [ü] içelüm 551, 1673, 5301
 yiyevüz içevüz 2833, 4613
 yiyüp içeydüm 513
 yiyüp içmek 5099
 yiyüp içmeğe 1252
 yiyüp içüp 432, 826, 1326, 1920
yidür- 229, 3967, 5212, 5381
yidürüp içürdiler 845
yin- 433, 1544, 2112, 2113, 2992, 4225
yiış- 3637

16.5.1. Yemek yememek

ağzına koma-3174
azıhlanma- 4952
yime- 1136, 1891, 2047, 3417, 4935, 5442, 5545
 yiyesi yime- 1849, 2585, 2894, 2996, 3375, 5010

16.6. Yemek, aş (Speise, Gericht)

aş 840, 850, 1085, 2115(2) , 2478, 4449 , 4636, 5336, 5440, 5592
 aş kayusu 3932
 biş on dürlü aş 1033
 bişmiş aş 2986
 dürlü aş 2265
aş bişür- 1085
azıh 3118
 azıh düz- 4794
azık 4993
bal 4917
çörek 3089
 gümüş çörek 1727

etmek ‘ekmek’ 223, 230, 273, 2759, 2812, 2998, 3766, 3767, 4216, 4661, 4935, 5257, 5455

etmek toğra- ‘yemek yedirmek, ziyafet vermek’ 1003

etmek yidür 229

ḥarām etmek ‘haram lokma’ 270

ķuru etmek 4635

fındūķ 2917

it “et” 270, 2930, 5455

ķatıķ 5671

kebāb 844, 2272 , 5284, 5659

lūt ‘tatlı yiyecekler’

lūt oldu 2997

nān 3770

nār 494, 504

nār içi 2380

nesne 1136

nuķl 504, 509, 844, 1544, 1674, 1919, 5284

öyin 3261, 4295, 5207

pirinç 3311

şarmusaķ 4599

simāt (ar.) “sofra”

s. dök- 5666 → 17.27.

şoğan 4599

ṭaām (Ar.) 433, 569, 677, 843, 1148, 1149, 1152, 1919, 2047, 2307 , 2867, 2950, 2990, 2992 2 , 3174, 3338, 3346, 3417, 3769, 4047, 4188, 4536, 4637, 5381

aru ṭaām 4600

dürlü dürlü ṭaām 1919, 4841

ṭaām ağzına ķoma- 3174

ṭaām dökil-1148

ürüñ 5381

yağ 3405, 4917

yimiş 61, 2953, 2954, 2963, 2967, 2969, 2971, 2972, 2979, 2987, 2997, 3053, 3288, 3424, 3523, 3526, 3527, 3528, 3535, 3581, 3851, 4068, 4102, 4104, 5281, 5403

yiyesi 842, 1086, 1787, 2685, 2985, 2988, 3298, 3374, 4165, 4217

yiyesi bişür- 3048

yiyesi dök- 1071, 1384

yiyesi yarağ eyle- 1086

yiyesi yi- 1888, 2866, 3602, 3772, 4219, 5010

yiyesi yimedüm 1849

yiyesi yimedilerse 2585

yiyesi yimemişdi 2894

yiyesi yimez 3375

yiyesi yimez idüm 2996

yiyesi yişiş-

yiyesi yişişmez idük 3637

yiyesüz 3768

yiyecek 2307

16.7. Baharat; maydanoz, dereotu gibi yemeğe çeşni veren yaş otlar (*Gewürz*)

tuz 262, 273, 2759, 2998, 4216, 4661, 5257, 5338 (2)

16.8. İçmek, alkolsüz içecekler (*Trinken, alkohol freie Getränke*)

iç-

kan i.-di 4560

kan i.-erler idi 4295

kana kana iç- 3535, 4094

şu 314, 1363, 1464, 1493, 1849, 1875, 1888, 1996, 2599, 2915, 3754, 3755, 3758(2), 3759, 3939, 3940, 3944, 4188, 4812, 5010

şovuk şu 3535

şu fikri 3932

süt 407, 4560

yudım ‘yudum’

y. yudılmaz 2

yudıl- ‘yutulmak’

yudım y.-maz 2

yudın- ‘zoraki yutmak, içmek’

ağular y.-mışlar idi 4881

16.9. Alkol al- (*Alkohol Trinken*)

bed-mest (Far.)

bed-mest ol- 4242

içkü

içkü it- 2097

dost-kānî (Far.) ‘arkadaşlarla içilen şarap’ 2501, 4426

ķımız 2120, 2121

sāķi (Ar.) 1156, 1159, 1173, 1804, 2123, 2125, 2126, 4245 → **9.22.**

süci 508, 677, 843, 844, 1072, 1155, 1168, 1190, 1210, 1211, 1240, 1241, 1242, 1286, 1311, 1544, 1638, 1674, 1789, 1812, 1828, 1919, 1921, 2121, 2166, 2198, 2236, 2332, 2500, 2511, 4238, 4240, 4243, 4257, 4427, 4431, 4439, 4440 2 , 4447, 4516, 4640, 4647, 4657, 4659, 5283

ķızıl süci 4252

s.-ler dökdi 5558

süci dökül- 844, 2120

süci iç- 1200, 1206, 1289, 2099, 4436, 4453, 4457, 4638, 4641, 4646, 4705

süci içelüm 2510

süci içeven 1618

süci içmedüñ 2340

süci içme- 5447

süci içmeyem 1208

süci içemez 1284

süci iş-1203

süci içen ķişı 1189, 2512

süci içmegil 1187

süci içmeyesin 1158

süci içilür olur 4261

s. geldi ilerü 4637

s. ilerü getirüñ 1072

s. ķıldı nüş 1171, 1291

süci içmege oturdılar 843

s. ağzına almaya 1286

müdām (Ar.) 4442

üzüm suyu 4253

16.10. Yemek pişir-, pişir-, kızart-; fırında pişir- (*Kochen, backen*)

biş- 3346

bişir- 850, 1033, 1085

bişür- 2894, 3048, 3338, 5440

sögül- “kebap etmek, kızartmak” 2930

16.11. Tütün (*Tabak*)

16.12. Tat, lezzet, çeşni (*Geschmak*)

çāšnî (Far.)

ç. vir- 5592

16.13. Tatl, şekerli (*Süß*)

ķand (Ar.) “şeker” 1274, 2098

şeker (Far.) 61, 387, 532, 646, 1006, 1111, 2479, 2986, 3322, 5108, 5129, 5338

şekker (Far.) 5338

ţatlu 2953, 4448, 5588

ţatlucak 3282

16.14. Ekşi, kekremsi, keskin, buruk (*Saver*)

16.15. Acı, çok baharatlı, tuzlu sos, yemek (*Scharf, salzig, bitter*)

acı 4447, 4448, 5588

acı iç- 4448

ağzı acı ol- 6

16.16. Tatsız, tuzsuz, lezzetsiz, yavan (*Schal, fade*)

yavan 2996, 5671

16.17. Lezzet, tat, iyi tat (*Wohlgeschmack*)

sin- “hoşuna gitmek, içine sinmek, yaramak” 4646 → 10.16.

16.18. Übler Geschmack ‘kötü tat’

16.19. Koku, güzel koku, koku alma duyusu (*Geruch*)

ķoĥu 68, 1973, 4248

ķoĥusuz 5617

yiĥi 4073, 4248

16.20. Güzel koku, ıtır, parfüm (*Wohlgeruch*)

‘abîr (Ar.) “güzel koku” 1559, 3073

‘anber 2226, 5289

‘a. saç- 1655, 3475

‘anber-i ĥāş 3161

‘anber-feşān (Ar.+Far.)

‘anber-feşān ol- 1034

kāfūr 3926, 5289

müşk 319, 320 2 , 532, 1485, 1559, 1655, 1738, 1752, 3926, 5118, 5289, 5484, 5485, 5617

müşk-i Hutten 3161

16.21. Kötü koku, çürük kokusu (*Gestank*)

16.22. Koku duyusu, koklama (*Geruchssinn*)

tüz- ‘kokmak, kokusu tesir etmek’ 1973

yyiysin tıy- ‘kokusunu almak, kokusunu duymak’ 4073

yiyle- “koklamak”

boyunuñı y.-yeyim 5433

16.23. Yeme-içme için kullanılan eşyalar

ayağ 1161, 1162, 1218, 1792, 1794, 2240, 2245, 2246, 2297, 2323, 4245

ayağ iç 4237

zümürrüd ayağ 1791

ayaḥ 2192, 2239, 2328, 2685, 4260, 4427, 4666

ayaḥ dut- 1156

ayaḥ götür- 4363

ayaḥ tut- 1062, 1160, 1619, 2162, 2316, 2796, 5558

cām (F.) ‘kadeh’ 1637, 1919, 2322, 2330, 4263, 4660

çinî (Far.)

çinî şahın 1727

ḳabaḥ

muraşsaḳ. 1156

ḳadeḥ 1159, 1165, 1181, 1219, 1253, 1545, 1641, 1810, 1965, 2161, 2273,

ḳ. götür- 4426, 4523

ḳ. şun- 1614, 1673, 4638

ḳazan 1084

piyāle 1154, 2126

şurāḥî (Ar.) 2322

tenūr (Ar.) “fırın” 2909, 3089, 3210, 3211, 3215, 4098

tennūr (Ar.) “fırın” 3460

17. Spor ve Serbest zaman aktiviteleri (*Sport und Freizeit*)

17.1. Spor (*Sport*)

17.2. Spor Kulübü (*Sportorganisation*)

- 17.3. Spor Olayları (*Sportgeschehen*)
- 17.4. Karşılaşma, müsabaka, yarış, turnuva (*Wettkampf, Turnier*)
- 17.5. Sporda puan cetveli, puan tablosu (*Tabelle*)
- 17.6. Şampiyonluk, rekor (*Meisterschaft, rekord*)
- 17.7. Antrenman, idman (*Training*)
- 17.8. Spor alanları (*Sportstätte*)
- 17.9. Takım sporları (*Mannschaftssport*)
- 17.10. Futbol (*Fußball*)
- 17.11. Diğer takım sporları (*Weitere Mannschaftssportarten*)
- 17.12. Bireysel spor (*Individual sport*)
- nerd (Far.) ‘tavla, tavla oyunu’
- n. oyna- 318, 4610
- satranc (Far.) 2206
- ferz (Far.) ‘satranç oyununda vezir’ 2234
- şeh (Far.) 2234
- 17.13. Atletizm (*Leichtathletik*)
- 17.14. Jimnastik, kültüf fizik (*Turnen*)
- 17.15. Bisiklet sporu (*Radsport*)
- 17.16. Motor sporu (*Motorsport*)
- 17.17. At sporlarının genel adı (*Pferdesport*)
- 17.18. Tenis (*Tennis*)
- 17.19. Yarış sporları (*Kompfsport*)
- 17.20. Su sporları (*Wassersport*)
- 17.21. Kış sporları (*Wintersport*)
- 17.22. Serbest zaman ve sıradışı sporlar (*Freizeit und Extremsport*)
- 17.23. Diğer başka spor türleri (*Weitere sportarten*)
- 17.24. Maçlar, karşılaşmalar (*Spiele*)
- 17.25. Festival (*Fest*)
- 17.26. Sohbet, eğlence (*Unterhaltung, Vergnügung*) → 17.27.
- ‘iş (Ar.) 2253
- ‘işret (Ar.) 382, 1035, 2253, 3453
- ‘i. eyle- 4259, 4895
- ‘i. ü zevk eyle- 3444
- oyın 2208, 3272

tarab (Ar.) ‘sevinç, coşku, eğlence’

tarab ol- 3480

17.27. Arkadaş canlılığı, hoş sohbetlik, eğlenceli, neşeli toplantı; konukseverlik (*Geselligkeit, Gastlichkeit*) → 16.6.

bezm (Far.) 1153

bezm kur- 1789, 3449, 4438

bezm kurul- 2119, 5310

bezm ur- 1252, 1789

bezm-gāh (Far.) 1184

dirgün ‘toplantı, eğlence’ 5310

etmek toğra- ‘yemek yedirmek, ziyafet vermek’ 1003

hōn (Far.) ‘yemek, ziyafet’

hōn düz- ‘ziyafet hazırlamak’ 1147 → **9.24.**

konuḥla- 985, 1004

konuqlamak ‘ağırlamak’ 1062, 1270

meclis (Ar.)

meclis düzil- 1288 → **9.24.**

meclisin kur- 1252

simāt (Ar.) “sofra”

s. dök- 5666 → **16.6.**

toy 2092, 2113, 2118 2 , 3037, 5263, 5326

toy düz- 2108

toy eyle- 2069

toyla- 82, 833, 989, 1068, 1107, 1113, 1271, 1596, 2094, 4215, 5157, 5346

konuk toyla- 4006

17.28. Gezi, turizm, tatil (*Reise, Tourismus, Urlaub*)

18. Toplum, topluluk (*Gesellschaft*)

18.1. Parlamento (*Parlament*)

18.2. Devlet (*Staat*)

devlet (Ar.) 742, 1675, 2319, 4143, 4715, 5050, 5129, 5146

devletlü 5244 → **2.13., 15.70.**

il 654, 902, 945, 3622, 5132, 5140

atadan il kal- 4311 → **20.5.**

il ü şār 795, 927, 990, 5247

yad il içi 2290

ilin düz- ‘ülkesinin sosyal yapısını düzenlemek’ 4530

18.3. Millet, ulus (*Nation*)

boy

il ü b. 3514

il ü gün 2831, 2833, 3106, 3131, 3864, 4317, 4409, 4969, 5253

cem’iyyet (Ar.) ‘halk’ 5188

halāyık (Ar.) ‘halk, toplum’ 399, 438, 4893 → **15.10.**

ķavm (Ar.) 336, 531, 862, 990, 1007, 1055, 1062, 1104, 1305, 1330, 1351, 1388, 2019, 2335, 2525, 2603, 2793, 2844, 3058, 3590 , 4028, 4033, 4045, 4049, 4153, 4680, 4903, 5395, 5582

Çin ķavmi 3214, 4468, 4495

Yemen ķavmi 2160, 2507, 2600, 2758, 4341

oba

il ü oba 4302

ra’iyyet (Ar.) ‘halk’ 3645, 5110, 5562

ra’iyyet ol- ‘bir hükümdarın idaresi altına girmek, yönetilen olmak’ 706

ulus ‘halk, kavim, millet’ 3699, 5142

18.4. Politika (*Politik*)

18.5. Uluslararası Politika (*Internationale Politik*)

18.6. Politikacı (*Politiker*)

18.7. Parti (*Partei*)

18.8. Seçim (*Wahl*)

18.9. Hükümet (*Regierung*)

18.10. Yönetim, idare makamı (*Verwaltungsbehörde*) → **15.75.**

cāh (Ar.) ‘makam, mevki, orun’ 5516

pādişāh (Far.) 114, 380, 381, 386, 584,

ulu pādişāh 379

sulţān (Ar.)

sulţān-ı Çin 605

şāh (Far.) 168, 402, 412, 415, 418, 422, 424, 433, 435, 449, 453, 456, 476, 568, 571, 573, 582, 583, 592, 600, 604, 610, 2319

şāh eyle- 418

şāh it- 435

vezîr (Ar.) 600

18.11. Vekillik, vekalet (*Vertretungsausschuss, Ratsversammlung*)

velî-âhd (Ar.)

v. kıl- 5262 → 18.13.

18.12. Hakim ol-, hükümdarlık et-, yönet- (*Herrschen*) → 18.13.

başar- 706

baş ol- ‘kumanda etmek’ 2130, 2154

beglen- ‘beylik taslamak, beylik göstermek’ 4004

beglenme- 1705, 4870

beglik 749, 3057, 4404

hükmü altında ol-

hükmüñ altında 1042

hükmüñ altındadır 813, 927

musahhar (Ar.)

zemîn ü zamāna musahhar olur 1037

pāy-dār ol- 1059

yort sür- ‘hüküm sürmek, hakim olmak’ 145, 2701

18.13. Yetki verilmesi (*Bevollmächtigung*)

velî-âhd

v. kıl- 5262

18.14. Vekillik, vekalet, temsilcilik (*Stellvertretung*) → 12.8.

ilçi 607, 1685, 5164, 5220

18.15. Tahttan vazgeçme, feragat etme (*Abdankung*)

elini çek- ‘feragat etmek’ 429

elüñ çek- 690

18.16. Emir, komuta (*Befehl*)

baş ol- ‘kumanda etmek’ 2130, 2154

çeri başla- “askere, orduya komutanlık etmek, yönetmek” 2539, 2630

buyruḡ

buyruḡ ol- 119

buyruḡ

buyruḡuñ tut- 3033

buyur- 76, 423, 611, 828, 863, 925, 972, 1144, 1173, 1290, 1313, 1469, 1683, 1746, 1787, 1797, 1806, 2108, 2130, 2212, 2521, 2702, 2744, 2773, 2821, 2825, 3073, 3157, 3158, 3643, 3996, 4148, 4164, 4329, 4455, 4548, 4575, 4633, 4634, 4640, 4772, 4841, 4894, 4901, 4905, 4936, 4968 2 , 5058, 5061, 5064, 5089, 5111, 5135, 5168, 5221, 5263, 5270, 5283, 5318, 5334, 5349, 5355

işâret buyur 1208

sımarla- ‘tenbih etmek, talimat vermek’ 3340

18.17. Zorunluluk, bağlayıcılık, mecburiyet (*Zwang*)

zarûret (Ar.)

zarûret ol- “gerektirmek, icap ettirmek, zorunlu olmak” 5594

18.18. İrtifak hakkı (*Dienstbarkeit*)

18.19. Yükümlülük, taahhüt, borç, ödev, mecbur etme veya edilme, yükümlülük altına alınma veya sokulma (*Verpflichtung*)

18.20. İtaatli, söz dinler (*Gehorsam*)

esle- ‘dinlemek, kulak vermek’ 4255

atanuñ sözün e. 3010 → 7.40.

baş üstine 2846, 3318

başum üzre 3923

bir sözi eylemedi iki 3123

boyun dut- ‘boyun eğmek, rıza göstermek’ 3046

boyun tut- ‘razı olmak, kabul etmek, boyun eğmek’ 1042, 3924

boyun uzat- ‘razı olmak, kabul etmek, boyun eğmek’ 2759

boyun vir- ‘itaat etmek, boyun eğmek, razı olmak’ 1998, 4203

b.-memiş ola 1593

buyruğını dut- 3318

ınılı- ‘itaat etmek, boyun eğmek, uymak’ 5604

kul ol- ‘boyun eğmek, itaat etmek’ 106, 746

muṭî ° (Ar.) 3627

m. ol- 102, 3600, 3622, 5177, 5340

emrüñe muṭî ° am 1552

söz işit-

ata sözün işiden 3009

sözi geç-

s.-üñ g.-er 3923

söz diñle-

sözün diñledi 1635

sözün tut- 676, 1196, 3651,*sözümü tutasın* 3665**sözünden çıhma-** 2740**18.21. Dalkavukluk, dalkavuk (Kriecherei – Kriecher)****tuḡeyl** ‘asalak, dalkavuk’ 1852, 4168

t. ola 5046

yaldan- ‘yaltaklanmak’ 230**18.22. İtaatsiz, asi; ayaklanma, isyan (Ungehorsam, Aufruhr)****iṣitme-** 776*sözüñ iṣitmedüm* 5182**ögüdüne girme-***ögüdüñe girmedüm* 5181**‘āṣî (Ar.)** 167**‘iṣyān (Ar.)****‘iṣyān** yolu 100**ma‘āṣî (Ar.)** 167**18.23. Esaret, tutsaklık (Gefangenschaft)****bağla-** ‘tutmak, esir almak’ 4383, 4932**bağlu tut-** 734**ele düş-** 4513**ele getür-** ‘ele geçirmek, yakalamak’ 597, 3227, 3821**ele gir-** ‘yakalanmak’ 5471**elin bağla-** ‘ellerini bağlayıp tutsak etmek’ 4503, 4860**esîr (Ar.)***nefsine esîr* 3838**kul (Ar.)** 228, 1290**maḥkūm (Ar.)**

maḥkūm-ı muṭlak 5677

zindāna düş- 3784**18.24. Kurtarma, kurtuluş (Befreiung)****āzād kıl-** 1210

āzād ol- 627, 771, 993

āzād tut 1255

kaç- ‘kaçmak, kurtulmak’ → 8.23.

elinden kaç- ‘kurtulmak’ 2484 , 5005

tızağdan kaç- 2262

elümden kırtar- 4279

kılı yağdan çek - ‘ustalıkla, kolay bir biçimde bir kişiyi içinde bulunduğu durumdan çekip çıkarmak, kuratarmak’ 1572

halāş bul- 101

kurtıl- 1834, 2414, 3234, 3368, 3836, 5373 2

kurtılma- 4470

rehā “kurtulma, kurtuluş”

rehā kıl- 628

siviş- 3875

aradan siviş 5082

18.25. Özgürlük, bağımsızlık (*Freiheit*)

āzād (Far.)

körhüdan ā. idi 3466 → 15.41.

āzād it- 1290

āzād kıl- 1210

āzād ol- 627, 771, 993 → 15.41.

āzād tut- 1255, 4252 → 15.41.

āzādla- 228

āzāde (Far.) “hür, serbest”

serv-i āzāde 657, 2690 → 10.16.

18.26. Barbarlık, gaddarlık; ilkelik, kültürsüzlük (*Barbarei*)

18.27. Kültürel gelişim (*Kulturelle Entwicklung*)

18.28. Eşit tutma, fark gözetmeme, eşitlik (*Gleichstellung*)

düz tut- “eşit tutmak” 5476

koşa ko- 110

18.29. Savaş, harp (*Krieg*) → 15.51.

çalış 4459, 5216

erlik günü 2839

ğazā

merd-i ğazā 163

ḥarb 113

ķırıř- 2587

savaş 940, 947, 2553, 2566, 2584, 2588, 2601, 2735, 2741, 4296 2 , 4341

uriş 2730, 5458

18.30. Savaşcı, ordu (*Kämpfer, Armee*)

atlu 965, 1062, 1120, 1121, 1353, 3703, 4345, 4428, 4468, 4859

çeri başı 2146

er 383, 789, 2475, 2528, 2730, 2747, 2760, 3230, 3806 , 3812, 4299, 4305, 4308, 4390, 4458, 4464, 4474, 4484, 4496, 4920 (2)

çukallu er 4477, 4491

eren 2548, 2584, 2744, 2822, 3812 , 4294, 4469, 4493, 5014, 5215, 5557

leşker

zengî l.-i 1542

merd-i ğazā 163

oḥ atıcı 4475

oḥcı 1149

savaş eri 947

sipāh 386

yaya 1353, 3703

yayaḥ 1062

18.31. Luftwaffe ‘Hava kuvvetleri’

18.32. Hücüm, saldırı (*Angriff*) → 15.51.

başhun

başhun eyle- 2606

başhun idici ol- 2608

ġulū (Ar.) 4784

ġulū eyle- 4220, 4783 → **10.41.**

ġulū it- 640 → **2.34.**

kılıca el ur- ‘kılıç çekmek, kılıçla saldırmak’ 2705, 3138

oḥ at- 25

segirt- ‘saldırmak, akın etmek, hücüm etmek’ 909, 4302

18.33. Savunma, müdafaa; koruma, kurtarma (*Verteidigung, Schutz*)

yapın-

kalhanı yapın- 2581

19. Alet, eşya ve teknik (*Geräte, Technik*)

19.1. Daire, ev, konut; her türlü bina, yapı (*Wohnung, Haus*)

ağıl 1834, 3264

bünyād (Far.) “temel, yapı”

bünyād ur- 1315, 1321, 1332, 1340 → 5.41.

çadır

çadır kur- 908

degirmen 4369, 4371

der-gāh 3889

ev → 8.1.

204, 542, 543, 773, 1312, 1338, 1381, 1621, 1645, 1846, 2120, 2175, 2191, 2195,
2391, 3165, 3381, 4425, 4444, 4808, 4918, 5461

eyvān 489, 908, 959, 3420, 3889

günbed 5486

hānumān (Far.) “ev, bark, ocak” 2057, 3641, 4152, 5168

kalā (Ar.) 4191, 4210(2), 4302, 4313, 4317, 4388, 4409, 4511, 5143, 5349

kalā yolu 4507

kalālar aç- 5367

kılā (Ar.) ‘kaleler’ 386

köşk 1674, 3596, 5084

köşke ağ- 5084 →

mağara 3529

odağ ‘çadır’ 1082, 1083

ören 5391

şakā-hāne 3725

yuva

gögün y.-sı 1725

19.2. Bina, yapı bölümleri (*Gebäudeteile*)

ağıl ağız 1834

baça ‘ışık deliği, pencere’ 1943, 3547

der-vāze ‘büyük kapı’ 3726, 3927

ışık 114, 212, 1707, 1718, 1787, 4159, 5470

kapu 133 ,

kapu bağı 491

bağ “kilit” 482

hücre 3127

külve “tandırındaki ateşin yanmasını sağlayan hava deliği” 3210

odağ 1929, 1954

revāk (Ar.) “çardak” 836, 960, 5090

sayvān ‘gölgelik’ 3460

tam 1895 → **8.40.**

yircügez ‘küçük bir yer, bölme, oda’

yircügez düz- 3047

19.3. Mobilya, döşeme eşyası (*Möbel*)

bişik “beşik” 4479

gözüğü

g.-leyin 5652

göñül g.-si 5506

ferş “halı”

ferş it- 138

taht (Far.) 390, 391, 393, 426, 427, 429, 431, 489 2 , 500, 502, 503, 510, 512, 526, 539, 540, 689, 705, 706, 743, 744, 781, 934, 951, 954, 959, 1261, 1346, 1348, 1350, 1356, 1360, 1365, 1367, 1469, 1472, 1610, 1681, 1772, 1773, 2683, 3005, 3079, 3112, 3421, 3598, 3599, 3650, 3817, 3850, 3851, 4199, 4212, 4898, 4899, 4900, 5055, 5103, 5227, 5238, 5261, 5264, 5291, 5316, 5419, 5519, 5536, 5552 → **15.76.**

19.4. Yapı aletleri, yapı malzemeleri (*Stützgeräte*)

bil ‘bel, tarım aracı’ 1959, 5393

kiremid 499

külüng 2975

kürek 3358, 5393

19.5. Sıvı ve gaz deposu (*Behälter für Flüssiges und Gase*)

19.6. Katı malzeme deposu, haznesi (*Behälter für Festes*)

19.7. Giyim, kılık (*Kleidung*)

başmak ‘ayakkabı’ 2911

boğası ‘kalın çulha bezi’ 367

börk 1015

çuḳal ‘zırh’ 4477, 4491

ḳul (Ar.) 3341, 3571

deḡşür- “(ton) deḡiştirmek, üstündeki giysisini çıkarıp yerine başka bir şey giymek” 2158

derlik ‘üste giyilen ince elbise’ 4457

dik- ‘dikmek’ 3571

eyer

altun eyer 4461

altun eyerlü 4701

gey- “giymek, takmak” 520, 959, 1554, 2074, 2181, 2237, 3682, 4321, 4433, 4620, 4751, 4900, 5507

tācı gey- 1483

ton gey- 4622

geyme- 92

geydür- 4702, 5159

ton geydür- 5558

geyesi 3298

geyür 1266, 4702

ḡarır (Ar.) “ipek” 623

ḡiḷat (Ar.) 829, 5346

aḡır ḡiḷat 5158

ḳāḳum 2074

ḳuşaḡ 2239

altun ḳuşaḡ 790

ḳuşaḳ 2321, 3182

altun ḳuşaḳ 1265

ḳuşaḳ ḳuşan- 81

ḳuşat- ‘donatmak, giydirmek’ 4702

şamūr 2074

şoyḳa ‘elbise’ 2375, 4751

ton (a) “giysi” 190, 191, 192, 193, 194 2 , 366 2 , 472, 473, 476, 477, 520, 525, 790, 847, 863, 959, 986, 1034, 1038, 1230, 1266, 1290, 1443, 1449, 1470, 1554, 1832, 2158, 2181, 2191, 2208, 2237, 2586 , 3125, 3399, 3733, 4457, 4503, 4622, 4702, 4755, 4855, 4900, 5218, 5323, 5346, 5442, 5558, 5619

geyür ton 1266, 4702

gūlāmāna ton 2159

tonan- ‘süslenmek’ 903, 1483

tonat- ‘süslemek’ 3916, 4434

ton biç- 3125, 4855

ton degşür- ‘kılık değiştirmek’ 2158

ton düzet- 2159

ton eyle- ‘elbise dikmek’ 1290

tona gir- ‘kılık değiştirmek, kılığa bürünmek’ 2191, 4755

yas tonı 3682

ton (b) ‘zırh’ 2384, 2524, 2528

demür ton 2528 → **13.20.**

tona gir- ‘zırh giymek’ 903 → **19.26.**

tonlu ‘zırh giymiş, zırhlanmış’ 4480

yancuḳ ‘boyun çantası, para kesesi’ 475

yiñ ‘yen’ 566, 1796, 4670

19.8. Örgü kumaşlar örgü maddeleri (Webstoffe)

aḡı ‘ipek, ipekli kumaş’ 403

aṭlas 317

aṭlas-ı Rūmî 3571

ber-güstüvan (Far.) 2586

ip 1752, 2421, 4144

ip daḳ- 3043

ipi üzme- ‘baḡı koparmamak’ 5395

melāmet ipi 4931

iplik

ḳara iplik 3575

keçe 1495

şuya keçe bıraḳ- 1495

palas

ḳara p. 4357

zer-nigār 4900

19.9. Süs, dekorasyon, süs eşyaları (Verzierung, Schmuck)

aşlan → **14.8.**

bir altundan aşlan 1790

bilezük 1972

küpe 2100

ķulağumda küpe 2100

ķulağuña küpe idiniñ 5406

sürme

sürme idin- 138

19.10. Teknik (*Technik*)

19.11. Alet, araç gereç (*Werkzeug*)

anıhtar (Yun.) 454, 459, 463, 469, 473, 474, 477, 478, 479, 481, 483, 520, 523, 524

ayağ 2192, 2239, 2328, 2685, 4260, 4427, 4666

ayağ dut- 1156

ayağ götür- 4363

ayağ tut- 1062, 1160, 1619, 2162, 2316, 2796, 5558

bedre “içi altın dolu kese, para kesesi” 996, 1008, 1076 (2), 1117

bişik “beşik” 4479

bodiç “emzikli su kabı, çömlek” 3755, 3758, 3797, 3939

çanağ 841, 1787

çanağ çanağ 2685

çert “çerçi”

çert âleti ‘çerçi aleti’ 4082

çılbur 2454

çılbur “yular” 2121, 3045

ç. ucı 2350

çomak

çomak yi- 3684

dırnağ 2886

dizgin

dizginin dir- 899

eksük gerek 3337

ferş “halı”

ferş it- 138

ķamçı

ķamķı ķal- 2469

ķamķı ķısdur- 4506

ķamķı ur- 5062

gözügü

g.-leyin 5652

göñül g.-si 5506

ırğa “ķengel, kanca” 3324

igne 5325

ķadeķ 1159, 1165, 1181, 1219, 1253, 1545, 1641, 1810, 1965, 2161, 2273,

ķ. götür- 4426, 4523

ķ. şun- 1614, 1673, 4638

kemend 23, 1558, 1583, 1656, 1657, 1743, 1748, 1870, 1874, 2761, 4490, 4537

legenķe 3371, 3376

mîl (Ar.)

demür mîl 3673

nerdübân (Far.) “merdiven” 1531, 1753

taşt (Far.) “leķen” 3397

oraķ 2756

örķ “hayvanları bağlamak için kullanılan kalın ip” 3341, 3834

raķt 954, 1367, 3005, 3374, 5238, 5419

raķt dök- 5264

şap

cevgân ş.-ı 4856

ţop 2733, 4856

üzegü 2178, 2580, 2591, 2884

üzeñü 2526, 4435 → **15.46.**

19.11.1. Savaş Aletleri

cevgân 4856

gürz 4463

ıřıķ “miķfer” 2558, 2590

ķalķan 2581

ķarķu 4463

kemend 4462

ķın ‘kılıķ kabı’ 279, 4297, 4546

kırbān ‘sadak’ 2880

kiriş “yay, yayın sırt kısmı” 3317, 4487

kiriş bili 2886

oh ‘ok’ 1643, 2518, 2558, 2734, 2887, 2952, 2976, 2977, 3523, 3564 2 , 3919, 4463, 4475, 4488, 5512

ķamış oh 4487

ķayın oh 4498

nūr ohı 2598

oh at- 1149, 2115, 2369, 2474, 2523, 2614, 2651, 2891, 5217

oh ur- 2891

oh yi- 4068

oh civusı 2755

ok 25, 1199, 1222, 2374, 2651, 2882, 2889, 3317, 3684, 4470, 4471

‘ışk okı 1433 → **10.57.**

ok at- 410, 5206

şığrağ “yay kabı” 3564

siñür “yay kirişi” 3577

süñü 4463

terkeş ‘sadak, ok çantası’ 2881

terki ‘eyerin arka bölümü’ 2927

terkü ‘eyerin arka bölümü’ 2363

uluñ ‘okun sapı’ 2881

ya ‘yay’ 2651, 2736, 3523

yasını ķur- 72

yay 405, 410, 791, 1199, 1434, 2374, 2381, 2614, 2880, 2884, 2952, 2976, 2977, 3053, 3564 2 , 4463, 5470

ķatı yay 4498

yay çek- 2369, 2522, 2885, 5206

yay ķur- 1434

ķurulmış yay 405, 3053

yüzük ‘okçuların parmaklarına geçirdikleri yüzük’ 2888

19.11.2. Yazı Araç-Gereçleri

devāt (Ar.) 5118

divīt 5341

kâğıd (Far. < kâğaz) 4346, 5341

kalem (Ar.) 576, 5341

kalem çal- 620

kalem çalın-

kalem çalınmaya 2034

kalem ehli 5111

kalem tut- 5450

müşk (Far.) 5118

semen “saman kâğıdı” 5118

19.12. Makine (Maschine)

19.13. Elektrik panosu (Elektrische Anlagen)

19.14. Elektronik

19.15. Telefon

19.16. Bilgisayar (Computer)

19.17. Veriler ve yazılım (Daten und Software)

19.18. Internet

19.19. Enerji sağlama, enerji temini (Energieversorgung)

19.20. Atom enerjisi (Atomenergie)

19.21. Taşıt teknolojisi (Fahrzeugtechnik)

19.22. Ham maddeler kereste, metal, deri, taş (Rohstoffe, werkstoffe)

19.23. Kesici ve delici maddeler (Hieb und Stichwaffe)

bıçak 3669, 5448

bıçak çıkar- 1626

bıçak ile ur- ‘bıçaklamak’ 2274

cıda (Moğ.) “süngü, kargı, mızrak”

cıda dürt- 180

kılıç 151, 239, 255, 279, 1267, 2375, 2378, 2552, 2581, 2585, 2593, 2596, 2656, 2705, 2726 2 , 2727, 2756, 2760, 2822, 3138 (2), 3638 (2), 3678, 3790, 4295, 4297, 4436, 4462, 4475, 4476 2 , 4546, 4702, 5366, 5448, 5517, 5521

muraşsa kılıç 4702

kılıç yalmanı 2596, 3678, 4307, 4563

kılıca bildür- ‘kılıca sarılmak’ 2558

kılıç dart- ‘kılıç çekmek’ 180

kılıç kabzası 2727

kılıç şal- ‘kılıç sallamak’ 2653, 2656, 5217

kılıç şalıcı 4475

kılıç tart- ‘kılıç çekmek, kılıcı kınından çıkarmak’ 118

kılıç ur- ‘kılıçla vurmak, kılıç kullanmak’ 2760, 4476

yara yara kılıç ur- 2822

Zü’l-fiķār 151

kılıçlayın 2735

orah 2756

silāh 163, 1264, 2391, 3315

ehl-i silāh 163→ **11.51.**

süñü 4463, 5213

19.24. Ateşli silah (Schusswaffe)

19.25. Mermi, kurşun, bomba (Geschoss, Bombe)

19.26. Savunma ve koruma (Abwehr und Schutz)

kalhan yapın- ‘kalkanla siperlenmek’ 2581

tona gir- ‘zırh giymek’ 903

19.27. Askeri teknoloji (Militärtechnik), Silahlanma, savaş hazırlığı (Rüstung)

çuķal ‘zırh’ 4477, 4491

silāh 163, 1264, 2391, 3315

tona gir- ‘zırh giymek’ 903

yarahsuz ‘silahsız, teçhizatsız’ 2831

20. Ekonomi, Finans (Wirtschaft, Finanzen)

20.1. Meslek, iş, eğitim (Berufe)

bāzırgānlıķ 2970

b. eyle- 3206

pîşe (Far.) “sanat, meslek, iş” 251, 5165

pîşe eyle- 325

20.2. İş yeri (Arbeitsplatz)

20.3. Mülkiyet, iyelik, sahiplik (Besitz)

ol- 246

elde ol- 2016

elinde ol- 3946

issi “sahip”

ehl ü edeb issi 4574

ev issi ‘ev sahibi’ 1853

20.4. Pay, hisse; bir şeyde pay isteği (*Anteil*)

hışşa (Ar.)

hışşayı al- 4226

rızķ (Ar.) 217

20.5. Zenginlik, servet (*Reichtum*)

bay “zengin, varlıklı” 109, 381, 856, 1108, 1271, 1385, 2970, 3648, 4999

deg- “(miras) kalmak” 443

dest-res ‘zenginlik’ 290

ġanì (Ar.)

ġ. kıl- 397

ġ. ol- 663

genc 393, 453, 581, 654, 2924, 4839, 5190, 5328, 5365, 5576

genc ü māl 392, 539, 3665, 4605, 4987

kırķ genc 382, 443

māl u genc 1697, 3733, 4314

genc dök- 5034

genc saç- 3454 → 20.14.

hazne (Ar.) 382, 3899

hazîne (Ar.) 4843

hazînelerin aç- 396, 5488

kenz (Ar.) “hazine, define” 5391

20.6. Fakirlik, yoksulluk (*Armut*)

ġarīb 1044

bir pūlı yok 4995

yalıncaġ 4995

yohsul 109, 381, 662, 856, 1108, 1271, 1290, 1385, 3648, 4999, 5391, 5488

20.7. Gelir, kazanç, ücret, kar (*Erwert, Einnahme*)

al-

bahāsın al- 3934, 4086

bahāsını al- 3088, 3094

ucuz al- 3095

20.8. Benimse-, sahip çık-, kendi mülkü say- (*Aneignen*)

20.9. Aç gözlülük, hırs, tamah (*Habsucht – Habgier*)

hırş (Ar.)

hırş u āz 295

ṭama[°] (Ar.) 3346, 5672, 5674

ṭama[°] eyle- 2476, 5187

ṭama[°] gözi 5673 → 2.25.

ṭama[°] it- 4752

ṭama[°] itme- 4146

ṭama[°] kıl- 951

ṭama[°]-ı ḥām 1518

ṭama[°] cı 1722, 4758

20.10. Aldat-, kandır- (*Betrügen*)

alda- 1414, 2703, 3985, 4085, 4960, 5383

azıt- ‘şaşırtmak’ 3269, 3324, 3873, 4926

20.11. Çalmak (*Stehlen*)

elinden al- 3788, 4176

ḥarāmî (Ar.) 2859, 4293, 4548, 4553, 4909, 5471, 5555

belâlar ḥ.-si 2045 → 5.50

ḥarāmîlik

ḥarāmîlik it- 4566

uğrı “hırsız” 2182, 4293, 5471, 5555

uğru “hırsız” 4548, 4550, 4909

uğruhlık “hırsızlık” 4566

uğurla- “çalmak” 1726

20.12. Tutumluluk, tasarruf, ekonomi; tut-, elde tut- (*Sparsamkeit, behalten*)

bögün eyle- ‘biriktirmek’ 4116

dirişdür- “(māl u genc) toplamak, biriktirmek” 4314

divşür- “derlemek, toplamak, biriktirmek, yığmak” 293

irk- “toplamak, biriktirmek, yığmak” 294, 306

irkil- “toplanmak, birikmek” 3209, 5328

yığ- “biriktirmek, toplamak” 5365

20.13. Cimrilik (*Geiz*)

baḥîl (Ar.) 224, 867

mümsiklik 4749

nā-kes (Far.) 223, 4791

20.14. Ver-, armağan et-, bağışla- (Geben)

‘aṭā (Ar.) ‘bağış, verme’ 5318

luṭf u ‘aṭā bul- 1269

avcuñı aç- 810

belek ‘armağan’ → **15.39.**

b. vir- 5138

bağışla- 1074, 1116, 1129

buyur- ‘vermek, armağan etmek, bağışlamak, ihsan etmek’ 5349

degür- 4843

pîş-keş (Far.) ‘hediye, armağan’

pîş-keş çek- 5078

şaç- 396, 462

genc saç- 3454 → **20.5.**

mālî saç- 810

öküş mālî saç- 5488

şaçma-

mālını saçma-

m.-uñı ş.-duñ 3195

tuhfe (Ar.) 2989, 5150

vir- 811

belek vir- 5138

muştulık vir- 1722

20.15. Cömert, eli açık, gönlü bol ol- (Freigebig)

aç-

avcuñı açmak 810

eli açuk 152, 1007

kerem 220, 221, 1047

k. eyle- 4773

k. göster- 1117

k. it- 222, 2998, 4214, 4385

20.16. Savurganlık, israf (Verschwendung)

20.17. Kayıp, zarar, hasar (Verlust) → 20.21.

20.18. Ödünç ver- (*Verleihen*)**ödinç**

ö. bulunma- 4547

20.19. Ödünç al- (*Entleihen*)**20.20. Geri ver-, yapılan bir ödemeyi karşıla- (*Zurückerstatten*)****20.21. Borcunu ödemekten aciz, batkın (*Bankrott*) → 20.17.****müflis (Ar.)**

m. kişi 2924

müflislik 3989**20.22. Değişme, takas; ticaret (*Tausch, Handel*) → 20.24, 20.25****şatu bāzāruñ gör-** 4009**20.23. Para, servet, kapital, sermaye (*Geld*)****aķca** 863, 4590, 5566**aķca** 685, 1340, 1384, 1710, 3970, 5287

altun a. 662, 684

aru a. 5690

ķalb (Ar.) “sahte para” 5690**pul / pūl** “para” 4793, 4995**ser-māye (Ar.)**‘işķ s.-si 1420 → **10.57.****ser-māyesiz** 5565**20.24. Satın al- (*Kaufen*)****al-** 3095, 3108, 3145, 3149, 3301, 3987**şatun al-** 3078, 3081, 3869, 3935, 3991**şatun alma-** 3845**alma-** 3164, 3985**20.25. Sat-, elden çıkar- (*Verkaufen*)****şat-** 3094, 3145, 3301**20.26. Pahalı; fiyat (*Teuer*)****bahā****bahāda ‘azîz** 3461**bahā biç-** ‘fiyatını belirlemek’ 3150

bahā şay- 2306

bahā şayma- 3194, 4142 → **20.27**

degme- “değeri olmamak” 1835

kız “pahalı” 3095, 3164

nāmūs

nāmūs narhı 4784

ucuz degül 3987

20.27. Ucuz (*Billig*)

bahā şayma- ‘ucuz bulmak’ 3194

bahādan in- “değerini kaybetmek, ucuzlamak” 1994

ucuz 3095, 3194, 3985, 4951, 5126

20.28. Parasız, bedava (*Umsonst*)

20.29 Mal, eşya, meta (*Ware*)

ağruḡ ‘ağırlık, mal, eşya’ 2131

dünyelik ‘dünyalık, para pul’ 306 → 6.9.

māl 291, 292, 293, 294, 305, 392, 393, 396, 429, 447, 581, 810, 812, 1007, 1481, 2147, 2425, 2427, 2449, 2700, 2703, 2706, 2716, 2794, 2801, 2813, 2849, 3077, 3078, 3080, 3088, 3094, 3107, 3108, 3155, 3195, 3204, 3205(2), 3209, 3242, 3298, 3618, 3624, 3710, 3723, 3733, 3804, 3845, 3864, 4029, 4030, 4036, 4056, 4153, 4251, 4315, 4317, 4404, 4406, 4413, 4691, 4692, 4725, 4738, 4917, 5045, 5069, 5347, 5404, 5488, 5547, 5566, 5580, 5648, 5678, 5686

cihān mālı 1985

genc ü māl 539, 3665, 4605, 4987

kişi mālına el uzatma- 5404

māl u genc 1697, 4314

māl-ı Kārūn 3183

mülk 305

mülk ü māl 470, 690

yüklü ‘eşya yüklü, eşyayla donanmış’ 4428

20.30. Ticaret (*Handel*) → 20.22., 20.23.

20.31. Dünya Ekonomisi (*Weltwirtschaft*)

20.32. Ödeme, ücret, aylık (*Bezahlung*)

20.33. Para hk. alın-, tahsil edilmiş ol- (*Einkommen*) → 20.22., 20.24., 20.26.

20.34. Bir servetten ya da sigortadan sağlanan düzenli gelir; emeklilik maaşı (*Rente*)

20.35. Banka işleri, bankacılık (*Bankwesen*)

20.36. Değerli kağıt, kağıt para, hisse senedi (*Wertpapiere*)

20.37. Paranın değerini düşürme, devalüasyon (*Geldentwertung*)

20.38. Vergi (*Steuer*)

ḥarāc (Ar.)

ḥarāc vir- 706

20.39. Ekonomik, finansal durum (*Wirtschaftliche Lage*)

20.40. Planlı hareket, girişim, ticari müessese, kuruluş, firma (*Unternehmen*)

20.41. Girişimcilik (*Unternehmertum*)

20.42. Pazar, rekabet ortamı, serbest pazar (*Markt, Wettbewerb*)

20.43. Sermaye piyasası (*Arbeitsmarkt*)

20.44. Muhasebe, bilanço (*Buchhaltung, Bilanzierung*)

20.45. Ticari kazanç, kâr (*Unternehmensgewinn*)

20.46. Endüstri (*Industrie*)

20.47. Otomobil Endüstrisi (*Autoindustrie*)

20.48. İlaç Endüstrisi (*Pharmaindustrie*)

20.49. Moda (*Mode*)

20.50. Sigorta (*Versicherung*)

21. Hukuk, yasa ve etik (*Recht, Ethik*)

21.1. Doğru, namuslu, dürüst (*Rechtschaffen*)

düz ‘doğru, saf, dürüst’

göñüllerini düz tut- 2578

pāk

içi pāk degül idi 3778

ṭoḡru 2053

ṭoḡru dut- 5383

himmetin ṭ.-a 4585

ṭoḡru düş- 2139

ṭoḡru tut-

niyyetin ṭ-ar 2294

ṭoḡru er 4661

ṭoḡruluk 4566

ṭ. it- 270

21.2. Özverili (*Selbstlos*)

21.3. Tugend ‘Erdem, fazilet, meziyet’

‘ār (Ar.) 246

edeb 1435

fāzl (Ar.) “fazilet, erdem” 2263, 5493(2)

f. eyle- 5495

f. it- 2268

fāzıl (Ar.) 5114

fāzıl ol- 1990

21.4. Suçsuzluk, masumiyet, çok temiz, saf insan (*Unschuld*)

ağzında anası südi қоһ-

ağzında anası südi қоһar 1110

göñüli arı 3984

şuçsuz 4782

21.5. Pişmanlık, ıslah (*Reue, Besserung*)

peşimān 1882, 3176, 4179

p. ol- 95, 3013, 4012, 4790

peşimānlık 216, 702, 1242, 3682, 4786

tevbe (Ar.)

t. it- 95

t.-sini şı- 5309

21.6. Pişman olma- (*Reuelos*)

21.7. Bencillik, egoizm (*Selbstsucht*)

21.8. Namussuz, hilekar (*Unredlich*)

aldağuç “hilekar” 4378

kaçar ‘hilekar’ 2484

kulmāş “aldatıcı, hilekar” 2615, 2765, 3087,

pür-fi’l “ışgüzar, hilekar” 2615

21.9. Günah, küfür, cürüm (*Frevel*)

‘ayb (Ar.)

‘ayb ol- 4454, 5472

günāh 733, 1207, 1250, 1407, 2215, 2402, 2638, 2638, 3797

günāh eyle- 2008

vebāl 3665, 5686

v. ola 2716

yazuḥ 2197, 3314

21.10. Kötü alışkanlık, kötü huy (Laster)

kızıl dil ‘yalan söyleyen, ara bozucu’ 3668

yüregi yavuz 2150

21.11. Suçlu, huk. bir cinayet kadar ağır olmayan suç, kabahat (Schuld, Vergehen)

günāḥ (Far.) ‘suç, kabahat’ 733, 1207, 1250, 1407, 2215, 2402, 2638, 3797, 4932, 5189

günāḥ it- 2809, 5361

şuç 17, 1047, 1669, 1761, 1821, 2012, 2151, 2278, 2291, 2313, 2403, 2630, 2639, 2670, 2711, 2811, 3142, 3568, 3785, 4125, 4384, 4440, 4708, 4788, 4864, 4957, 5134, 5189

süci şuçı 4440

şuç itme- 4125

yazuḥlu

y. kişi 4759

21.12. Suçlandırma, suçlama (Beschuldigung)

şuç

°ayb/şuçı yüze ur- 5653

°ayb/şuçı yüze urma- 2639

yüzine kir gel-

yüzüme kir gele 3151

21.13. Savunma (Rechtfertigung)

21.14. Sözleşme, anlaşma, kontrat (Vertrag)

21.15. Çekince, kayıt, ihtiraz (Vorbehalt)

ıraḥ git- “uzaklaşmak, kaçınmak” 5380

perhîz (Far.) 312

21.16. Teminat (Sicherheitsleistung)

21.17. Uzlaşma, anlaşma, ödün vererek uyuşma (Kompromiss)

21.18. Hak, hukuk, yasa, adalet (Recht, Gerechtigkeit)

°adl (Ar.) 380, 1042, 3627, 4245, 4530 2 , 4799, 5176 2

°adl eyle- 5037, 5495, 5554

°adl ü dād 5030

°adl ü dād vir- 438

°adl ü dād eyle- 5376

°adl it- 2268

°ādil (Ar.) 5575

ḥaḳ (Ar.)

ṭuz etmek ḥaḳı 273, 2759 → 25.

21.19. Yasa, kanun, kural (Gesetz) → 5.19.

21.20. Kanunsuzluk, kuralsızlık (Gesetzlosigkeit)

21.21. Haksızlık (Unrecht)

21.22. Yetki, izin, ruhsat, hak, imtiyaz (Berechtigung)

21.23. İzni, yetkisi, hakkı olmamak (Nichtberechtigung)

21.24. Görev, resmi iş Pflicht)

21.25. Görevi kötüye kullanma (Pflichtverletzung)

21.26. B.ş.'in kefareti, işlenen suçun karşılığı; ceza (Sühne)

ağaca şar- “ağaca bağlamak, tutsak etmek” 5061

dög- 5066

boynını ur- 5168

ḳamçı ur- 5062

21.27. Suç işleme eğilimi (Kriminalität)

21.28. Mahkeme (Gericht)

21.29. Mahkeme karşısında, huzurunda (Vor Gericht)

21.30. Yargıç, hakim; avukat, savcı (Richter, Anwalt)

21.31. Polis, yasaları yürütmeye koyan, icra eden memur (Polizei, Vollziehungsbeamte)

21.32. Beraat, aklanma (Freispruch)

21.33. Mahkumiyet, hükümlülük (Verurteilung)

21.34. Cezalandırma, ceza (Bestrafung)

boynını ur- 5058

cezā (Ar.) 258, 5060, 5235

cezā vir- 2290

cezāsın bul- 5060, 5235

dār (Far.) 4548

siyāset (Ar.) 4548, 5172

siyāset düz- 5554

21.35. Hapis cezası, tutuk evi, cezaevi (Freiheitsstrafe, Gefängnis)

zindān

zindāncı er 4992

22. Din ve Metafizik (*Religion, Übersinnliches*)

22.1. Dindarlık, inanç, iman (*Religiosität, Glaube*)

bir bil- “Tanrıyı birlemek, bir olarak tanımak” 44, 87

birlik “bir olma, teklik, vahdet”

birliğini bildür- 53

helāl it-

kanımı h.-üp 2859

hidāyet (Ar.)

hidāyet bul- 92

īmān (Ar.) 242

dīn ü īmān 3554

ehl-i īmān 92

in- “vahy olunmak” 143

‘itîkād

‘itîkādı arı ol-

i.-sa 99

Müsülmān 91, 92, 94, 159, 162, 253, 5680

Müsülmānhk 91, 93

sünnî 162 → **4.34., 11.20.**

şehādet getir- 5489

ţap- 44

ţapma- 57

tesbîh (Ar.) 1625

22.2. Dinsizlik, putperestlik (*Ketzerei, Heidentum*) → 22.3.

gāvur (Far.) 159

22.3. İnançsızlık, itikatsızlık (*Unglaube*)

inanma- 118

yüz çevür- 118

22.4. Dine karşı gelme, dine karşı suç işleme (*Religions frevel*)

günāh (Far.) 168, 2256

harām (Ar.)

ḥarām etmek 270

‘iṣyān (Ar.) 102

‘iṣyān yolu 100

‘iṣyān deñizi 159

ḳaḳ- “vurmak, tepmek”

dîni diregin ḳaḳ- 204

şirk (Ar.) 98

22.5. Metafizik, doğa üstü (*Übersinnliches*)

dîv (Far.)

dîv oğlanı 4190

ġûl (Ar.) “hortlak” 3009

ḥılabandorus (Yun.) “gulyabani” 4539

mu‘cizāt (Ar.) 107

perî (Far.) 19, 533, 667, 679, 1478, 1584, 1624, 1647, 2976, 2977, 2978, 2983, 3075, 3331, 3332, 3335, 3336, 3398, 3491, 3494, 3858, 3863, 3919, 3923, 3925, 4966

perî-ḥûn (Far.) 3377

perî-vār (Far.) 3332

sî-mürġ (Far.) 578, 2357, 2618, 3070, 3659, 5645

22.6. Tanrılık, Tanrı olma (*Gottheit*)

‘Alîm (Ar.) 449

Allāh 45, 126, 830, 5021

aña 141, 142

andan 78, 217, 5120, 5122

andan yaña 85

anuñ 2, 9, 5120, 5121, 5122

Celîl (Ar.) 10

Cemîl (Ar.) 10

Çalap 62, 96, 98, 137, 144, 153, 213, 594, 657, 747, 763, 785, 854, 1165, 1423, 1801, 2033, 2919, 2946, 4529, 4695, 5119, 5205, 5524, 5628, 5693, 5697

Ç. birliği 98

Ç. buyruğı 1423

Ç. fazlı 5697

Ç. Һazreti 213, 1421

Çalap rahmeti 96, 5693

kādir ü hikmet issi Ç. 2946

Çalap Tangrı 110, 267, 293, 357, 2254, 1995, 3052, 3179, 3701, 3720, 4401, 4420, 5273, 5476, 5649

Ġaniyy (Ar.) 10

Һaқ 99, 114, 122, 130, 139, 140, 206, 215, 363, 376, 399, 622, 641, 694, 1405, 1550, 1827, 2495, 3573, 3580, 4292, 5019, 5141, 5312, 5428

Һaқ Һazreti 120, 5362

Һaқ kati 99

Һaқ rahmeti 378, 4698

Һaқ yolu 188

luţf-ı Һaқ 22, 5696

Һaққ 3732, 4318, 5480

Һaқ Çalap 721, 792, 4890, 5611, 4890, 5611

Һaқ Ta'ālā 1370

Һaқ Tangrı 656, 1256, 1844

Һakim (Ar.) 11, 449, 3412

Һālīk (Ar.) 178, 5202

Һalim (Ar.) 449

Һuzā

Һuzā- yı semāvāt 16

kazā-yı Һuzā 2564

kavl-i Һuzā 2919

Қaviyy (Ar.) 10

muţlak (Ar.) 218

mübārek (Ar.)

m. ol- 5702

m. vücūd 1697

m. yüzin göre 991

m. yüzin görevüz 1025, 1065

m. yüzini göre 972

ol 217

pādişāh

pādişāh-ı ʿazîm ü kerîm 449

perverdigār (Far.) “Allah” 655, 1603

Rab (Ar.) 2255

şefî (Ar.) 102

rahmān (Ar.) “merhameti çok (Allah)” 1416

rahîm (Ar.) 449

Tangrı 116, 218, 404, 559, 730, 815, 824, 876, 888, 1014, 1214, 1530, 1694, 1806, 2037, 2153, 2643, 2959, 3024, 3412, 3635, 3916, 4411, 4505, 4736, 5018, 5032, 5087, 5180, 5198, 5379, 5398, 5480, 5525

Ulu Tangrı 1854, 2578, 5489

Tangrı buyruğı 5379, 5480

Tangrı haķı 1214, 2816, 3763, 2049, 2816, 3763

Tangrı haķıçün 2049

Tangrı taķdîri 2153

Tangrı bile ‘Allah bilir!’ 4736

Tangrı Taʿālā 398, 2863

Vekîl (Ar.) 10

Veliyy (Ar.) 10

Yaratğan 2521

Lütuf, ihsan

bağışla- 373, 377 (2) , 451, 655

elini tut- 5018

vir- 21, 55, 78, 83, 398, 404

22.7. Peygamber

hātīmü’l-enbiyā 128

Muhammed 103

Mūsā kelîmu’llāh 121

Muştafa 165

22.8. Şeytan ve melekler (*Teufel*)

ferişte (Far.) 199, 221, 1625, 2387

ferişteh (Far.) 134

hūr (Ar.) “huri” 1483

iblis (Ar.) 271

iblisleyin 3349

melâyik (Ar.) 2113

şeytân (Ar.) 3616

22.9. Ahiret, öte dünya (*Jenseits*)

iki ʿâlem 1768 → 1.1.

iki ʿâlem içinde 5184 → 1.1.

kıyâmet (Ar.) 102, 165, 796

kıyâmet kopınca 3682

kıyâmet günü 2592

kopa kıyâmet günü 5693

kıyâmet günü kopdı 796

kıyâmet günü kopınca 5434

kop- “kıyamet günü dirilmek, haşrolmak” 261 → 5.1.

şûr (Ar.) 5434

ür- “üfürmek, üflemek” 1651

22.10. Ölüler dünyası; cehennem (*Unterwelt, Hölle*)

cehennem (Ar.) 3139

duzaḥ “cehennem” 2262

duzak “cehennem” 2256

ṭamu (Soğ.) 101, 442

22.11. Cennet

firdevs (Far.)

firdevs-i aʿlâ 499

firdevs uçmağ 3348

uçmağ 442, 487, 2262, 3348, 3579, 5525, 5572

22.11. Boş inanç, batıl itikad; büyücülük, sihirbazlık (*Aberglaube, Zauberei*)

cāzūluk

c. kıl- 647

fāl (Ar.) 2136

eyü fāla ağzın aç- 2140

f. oyna- 2139

f. tutma- 2425

ṭılısm (Ar.)

ʿadāvet ṭılısmı 4532

22.12. Dua; dindarlık, dini bütünlük, sofulness (Gebet, Frömmigkeit) → 22.15.

du`ā al- 5576

du`ā okı- 1651, 2478

du`ācı 381, 5575

d. kul 992

d. ol- 4715

elin götür- “dua etmek için ellerini kaldırmak” 448, 651

elin yüzine ur- “dua ederken elini yüzüne kapamak” 452

Hak’ı bul- 139

namāz kıl-

namāz kılılmazvan 3249

şalāḥ (Ar.) “dine bağlılık”

zühd ü şalāḥ 163

teyemmüm (Ar.) 5035

22.13. Sahte din (Scheinreligion)

22.14. Kutsama, takdis etme, vaftiz (Weihung, Taufe)

22.15. Kült, tapma, tapınma; Din, mezhep, ibadet, ayin (Kult)

elin götür- “dua etmek için ellerini kaldırmak” 448, 651

elin yüzine ur- “dua ederken elini yüzüne kapamak” 452

yüzün dut- 5489

Çalap Tanrı’ya yüz tut- “yüz çevirmek, yönelmek” 2254, 2578

gāvur 159

kullıḥ 131

kullık it- 219

put 173

zühd 5678

zühd ü şalāḥ 163

zühd kazan- 5686

22.16. Din adamı, rahip, imam (Priester)

22.17. Dini kıyafet (Geistliche Tracht)

22.18. İbadet yeri, ibadethane (Kultstätte)

22.19. İbadethanenin bölümleri (Teil des Heiligtums)

22.20. Din adamı olmayan, ruhban sınıfından olmayan (Laienschaft)

derviş 5041

kul 9, 114, 297, 4505, 5021, 5032, 5476, 5491

eyü kul 888

kul ol- 102

kulluğın it- 89

mürîd (Ar.) 221

zâhid (Ar.) 3886

23. Davranış Kodları

23.1. Saygı, itaat ile ilgili olanlar

ayağı tozın saşalına sür- 4676

ayağı tozına yüzünü sür- 527

baş ko- “başını yere koyarak saygı göstermek” 2095, 2986, 5222

baş koy- 1010, 3686, 3923

baş ur- 655, 975, 2306, 2789

baş yire ur- 422, 1331, 1683, 3593

başın bula- “başını sallamak” 2824

çok ur- “diz çökmek” 1794

elin bağla-

iki elin bağla- 1051

el(in) bağlayup tur- “elpençe divan durmak” 1051, 3593

öp-

öpdi kodı 1799

elinöp- 1146, 3928, 5478

elinöpüp başına ko- 4592, 5299

işüğüniöp- 1707

öpüp başına ko- 4592

yiröp- 440, 998

yükün- “diz çökmek, önünde eğilmek” 1792

yüzin yire sür- “saygı göstermek, büyük bir saygıyla önünde eğilmek” 1041, 2185, 5148

yüzin yire ur- “yüzünü yere sürerek saygı göstermek” 1051, 1092, 1715, 4717, 4942, 5422

23.2. Sevgi ifadesi ile ilgili olanlar

koç- 1604, 1770, 1785, 1875, 3245, 4677, 5281, 5433

koça koça 837, 4676

koçış- 1833, 4663

koçuş- 1920, 5272

öp- 1785, 1875, 5299, 5308, 5432, 5523

gözin öp- 5272

gözinde öp- 794, 1081

iki gözin öp- 1771, 3519, 4538

saçın öp- 1765

yüzün öp- 4676

öpiş 5524

öpüş 3306

yiyle-

boyunuñı yiyle- 5433

yüz yüze ur- “yüzlerini birbirlerine sürmek” 5095

yüzüne yüzün ur- “yüzlerini birbirlerinin yüzüne sürmek” 4663

23.3. Affetme, bağışlanma

şuçın dile- “bağışlanmasını dilemek” 1669, 2670

ululuk it- “mazur görmek, büyüklük göstermek” 1210

yüzün yire sür- “bağışlanmasını dilemek” 1249

23.4. Hor görme, cezalandırma, dışlama

başıl-

ayağlar altında başıl- 4595

pāy-māl ol- “ayağlar altında çiğnenmiş olmak, aşağılanmak” 5580

sög- “sövmek”

s.-er idi 3309

23.5. Dua, din

elin götür- “dua etmek için ellerini kaldırmak” 448, 651

elin yüzüne ur- “dua ederken elini yüzüne kapamak” 452

23. 6. Yemek, içmek

ayağ

ayağ dut- 1156

ayağ götür- 4363

ayağ şun- 2685

ayağ tut- 1062, 1160, 1619, 2162, 2316, 2796, 5558

iç-

şaylığına iç- 2510

ķadeķ

ķ. ķötür- 4426, 4523

ķ. şun- 1614, 1673, 4638

ķaldur-

cāmı ķaldur- 4660

ķo-

ele ķo- ‘eline almak’ 1161

nūş eyle-

şaylığına nūş eyle- 1619

şavul- “konulmak”

ķōn şavul- 3604

şun-

ayaķı şun- 1218

ayaķ şun- 2685

eline şun- 1641

ķadeķ şun- 1614, 1673, 4638

şu şun- 3944

yiyesi şun- 4217

uzat-

barmaķ uzat- 4174

el uzat- 1159, 1727

yala- 4174

23.7. Dūķūn, evlilik, eēlence

ķına

ķına yaķın- 2567

şacı şacı- “kimi dūķūn ve şenliklerde ortaya saķılması gelenek olan inci, para, şeker, tahıl gibi şeyleri saķmak” 437, 838, 3600, 5051, 5274

23.8. Korku, endişe, kaygı

beliñle- “irkilmek, korku ile sıçramak” 881, 2455, 2916, 3584, 5510

beñiz aldur- “benzi atmak, korkudan sararmak”

beñiz aldurma- 3860

ķudaķı ķurı- “çok korkmak” 5073

yüregi yaķı eri- “çok korkmak, endişelenmek” 957

23.9. Sevinç, mutluluk

göl- 432, 565, 826, 1137, 1516, 2277 2 , 3736, 3958, 4126, 4665, 4708, 5002, 5331, 5530, 5676

güle aynayı 2323

güle oynayı 1633, 5282

gölüp oynayıp 5099

hoş göl- 1565, 2052, 2421, 3234

yüze göl- 1566

yüzine göl- 3775

yüzüme g.-di 4052

gölümsin- “gölümsemek” 3278

gölümsün- “gölümsemek” 1884

oyna- 1258

23.10. Üzüntü, acı, keder, yas

ağla- 5523

kan ağla- 5508

baş

başın taş ur- 5503

başından aş toprak saç- 5503

dögün- 5499

figān it- 772

kanlu yaş dökil- 5505

kara gey- 5507

özi göyne- 5514

saçın yol- 772, 5503 → 2.25., 10.33

saçumuzu şakalumuzu yola 1202

urun- 5499

yaşasını yırt- 5498

zārîlîğ it- 5498

24. Hitaplar

ahı 774, 1420, 1457, 1698, 1996, 2402, 2614, 2906, 2949, 3135, 3260, 3386

bağır

bağrumuñ pāresi 555

cān

ādem canı 1279

baba cānı 5500

cān oğul 3226, 5431

cānum 555, 707, 1931, 2007

cānum cānı 2032

cānumuñ cānı 539

ciger-güşem 537

dirîğā 2410

eyā

eyā cānum 555

eyā dā'vî iden 84

eyā hātīmü'l-enbiyā 128

eyā nā-bekār 2287

eyā nigār 1519

eyā pehlevān 2446

eyā pür-hüner 632

iki gözüm 2032

i 2987

i baba 2186

i baba canı 2211, 3163, 5515

i niçe kişi 5543

i göñül 1514

i Perverdigār 1603

i şāh 571

i yār 604, 1840, 4044, 4315

iy 1413, 2013, 3449

iy °aceb 507, 721, 3833, 4658

iy °aklı çoḡ 2625

iy °azîz 2782, 4192

iy ana 4372

iy ata 560, 3666

iy atam anam 797

iy baba 2310, 5524

iy baba cānı 5500

iy bağı taş 5223
 iy bahtiyār 1163
 iy bed-güher merdek-i nā-be-kār 4908
 iy belā tartıcı 3565
 iy benüm işümün çāresi 1885
 iy benüm kardaşum 4262
 iy benüm yārum u cihānda varum u cānum 2007
 iy bilgilü 1377
 iy bilgilü key kişi 2995
 iy bilisüz 948
 iy cān oğul 3226
 iy cānum 707, 1931, 3283
 iy cānum cānı iki gözüm 2032
 iy cānum cānı [vü] uz kişi 3294
 iy cānumuñ cānı 539
 iy ciger-güşem 537
 iy cühūd 3304
 iy çok hüner ma'deni 603
 iy devlet issi yigit 1675
 iy devletin depen 2318
 iy dirîğ 2549 2 , 5502 2
 iy dirîğā 2410, 2672, 2799, 3840, 4392, 5426
 iy erün bilgesi 1453
 iy füzün 5088
 iy gözlerümüñ çerāğı oğul 739
 iy gözüm aydını cān oğul 5431
 iy harām-zāde kulmāş gidî 2765
 iy hayf 4078
 iy hezārān şabāş 1650
 iy hōca 4867
 iy hulklu şehriyār 1059
 iy hūr-i cinānum 1551
 iy huzāvend-i tāt u serîr 590

iy huzāvendigār 655
 iy iki gözümüñ aydını 2218
 iy kardaşum 3864, 3903, 4739
 iy key kişi 4656
 iy kiçi vü ulu 434
 iy kişi 1404, 2640
 iy luṭfı [vü] hulkı çok pādişāh 1250
 iy māh-rū 2043
 iy mihri çok 687, 1199
 iy mihr-i pāk 1400
 iy nā-be-kār 3136
 iy nām-dār 1105, 1682, 2428, 4437, 4971
 iy nām-dār-ı cihān 938
 iy nice 682 2
 iy nîk-baht 5227
 iy nîk-nām 1349
 iy oğul 441, 764
 iy pādişāh 733, 1207, 1407
 iy pādişāh-ı cihān 722, 1020, 1309
 iy pādişāh-ı °azîm ü kerîm 449
 iy pādişāh-ı Yemen 1212
 iy paşam 1752
 iy pür-hüner 648, 1999
 iy rūḥ-i revānum 1548
 iy şanem 1910
 iy ser-firāz 1689
 iy sere 1668, 1742, 2081, 3236, 3272
 iy server-i nām-dār 1812
 iy serv-i revānum 1548
 iy Süheyl 1517
 iy şabāş 1685, 2018
 iy şāh-ı Çîn 2278
 iy şāh-zād 1451, 1587

iy şāh-zāde 4673

iy şehriyār 666, 704, 2774, 2848, 4644, 4886, 5179, 5241

iy şîr-i merd 2415

iy toĝru er 4661

iy uşlu kişi 421

iy ustā naķāş 3663

iy vay baña 5074

iy vāy veyl 2141

iy vezîr 2648

iy yavuz hûlu it 3082

iy yigit 2245, 3784

iy yiri [vü] gögi yaradan 5490

levlāk “Allah’ın Hz. Muhammed’e ‘sen olmasaydın’ anlamına gelen hitabı” 143

sırr-ı levlāk 103

oĝul 3081, 3141

tamarlarum içindeki kan oĝul 5431

25. Kùltür Kelimeleri

şacı 5326→ 23.7.

ţuz etmek 2998, 4217, 5257

ţuz etmek gözedici 4661

ţuz

etmek

haki

273,

2759

GÖREVLİ ÖGELER

Bağlaçlar

Benzerlik Bildirenler

bigi 5 , 9 , 78 , 160 , 168 , 189 , 201 , 269 , 278 , 365 , 409 , 413 , 419 , 424 , 424 , 445 , 466 , 496 , 518 , 564 , 574 , 930 , 1005 , 1075 , 1115 , 1135 , 1235 , 1238 , 1294 , 1346 , 1363 , 1379 , 1423 , 1444 , 1455 , 1464 , 1476 , 1478 , 1483 , 1487 , 1502 , 1565 , 1565 , 1582 , 1593 , 1608 , 1613 , 1623 , 1658 , 1659 , 1662 , 1744 , 1764 , 1764 , 1802 , 1807 , 1891 , 1909 , 1934 , 1934 , 1947 , 1971 , 2010 , 2024 , 2024 , 2086 , 2126 , 2133 , 2138 , 2147 , 2160 , 2163 , 2193 , 2193 , 2210 , 2210 , 2225 , 2225 , 2229 , 2250 , 2293 , 2323 , 2328 , 2359 , 2366 , 2383 , 2415 , 2423 , 2423 , 2442 , 2451 , 2458 , 2466 , 2480 , 2484 , 2485 , 2485 , 2506 , 2522 , 2526 , 2568 , 2577 , 2581 , 2603 , 2619 , 2625 , 2703 , 2736 , 2753 , 2760 , 2766 , 2766 , 2781 , 2788 , 2822 , 2857 , 2860 , 2872 , 2880 , 2881 , 2891 , 2943 , 2945 , 2948 , 2951 , 2974 , 2988 , 2990 , 3047 , 3071 , 3090 , 3101 , 3101 , 3113 , 3115 , 3118 , 3143 , 3190 , 3268 , 3269 , 3270 , 3275 , 3280 , 3288 , 3311 , 3362 , 3372 , 3377 , 3378 , 3399 , 3420(2) , 3434 , 3437 , 3450 , 3563 , 3563 , 3630 , 3644 , 3657 , 3661 , 3695 , 3711 , 3724(2) , 3777 , 3805(2) , 3866 , 3880 , 3883 , 3885 , 3887 , 3927 , 3928 , 3953 , 3959 , 3961 , 3977 , 3987 , 4027 , 4032 , 4065 , 4068 , 4072 , 4092 , 4108 , 4117 , 4132 , 4162 , 4170 , 4171 , 4171 , 4190 , 4203 , 4216 , 4277 , 4277 , 4289 , 4311 , 4333 , 4338 , 4349 , 4353 , 4364 , 4369 , 4369 , 4375 , 4406 , 4430 , 4447 , 4481 , 4514 , 4517 , 4553 , 4558 , 4561 , 4589 , 4639 , 4669 , 4746 , 4757 , 4759 , 4806 , 4833 , 4861 , 4925 , 4925 , 4937 , 4944 , 4959 , 5000 , 5002 , 5007 , 5012 , 5014 , 5029 , 5035 , 5047 , 5054 , 5063 , 5104 , 5105 , 5106 , 5108 , 5108 , 5213 , 5248 , 5252 , 5276 , 5279 , 5279 , 5298 , 5310 , 5323 , 5337 , 5340 , 5343 , 5408 , 5418 , 5426 , 5440 , 5470 , 5498 , 5498 , 5500 , 5522 , 5533 , 5550 , 5607 , 5638 , 5654

gibi 984 , 1295 , 1399 , 1515 , 1721 , 2751 , 2954 , 3137 , 3235 , 3252 (2) , 3323 , 3433 , 3702 , 3719 , 3814 (2) , 3925 , 4095

Şart Bildirenler

ger 67 , 95 , 100 , 144 , 157 , 159 , 161 , 200 , 218 , 221 , 255 , 291 , 295 , 324 , 336 , 375 , 390 , 410 , 512 , 571 , 579 , 714 , 763 , 799 , 913 , 942 , 1018 , 1019 , 1023 , 1132 , 1165 , 1279 , 1347 , 1404 , 1464(2) , 1494 , 1549 , 1641 , 1664 , 1775 , 1777 , 1807 , 1892 , 2038 ,

2065, 2144, 2156, 2230, 2249, 2264, 2267, 2347, 2368, 2387, 2402, 2407, 2468, 2559, 2575, 2593, 2687, 2708, 2759, 2772, 2820, 2839, 3079, 3104, 3108, 3121, 3152, 3164, 3271, 3296, 3299, 3301, 3336, 3364, 3387, 3414, 3497, 3540, 3572, 3668, 3685, 3719, 3801, 3820, 3846, 3847, 3878, 3905, 3907, 3911, 3957, 3988, 4047, 4074, 4143, 4316, 4453, 4456, 4725, 4726, 4878, 4911, 4920, 4955, 5107, 5133, 5213, 5231, 5291, 5296, 5580, 5582, 5587, 5632, 5648

ger...ger 3629, 4126, 5281

eger 99, 141, 168, 172, 184, 197, 229, 250, 264, 287, 291, 311, 320, 333, 347, 356, 369, 371, 372, 401, 420, 540, 671, 672, 705, 713, 731, 765, 768, 770, 784, 798, 890, 945(2), 950, 1014, 1020, 1066, 1131, 1194, 1228, 1310, 1312, 1377, 1400, 1412, 1428, 1481, 1529, 1531, 1590, 1645, 1661, 1683, 1780, 1863, 1887, 1891, 1901, 1911, 1927, 1933, 1949, 1980, 2023, 2034, 2040, 2115, 2121, 2127, 2146, 2172, 2248, 2319, 2434, 2438, 2535, 2540, 2559, 2602, 2606, 2646, 2679, 2687, 2701, 2732, 2800, 2897, 2975, 2978, 3114, 3120, 3138, 3158, 3167, 3168, 3183, 3284, 3404, 3408, 3469, 3495, 3511, 3515, 3540, 3548, 3570, 3589, 3665, 3670, 3722, 3731, 3761, 3765, 3776, 3878, 3917, 4031, 4051, 4086, 4091, 4122, 4131, 4167, 4245, 4250, 4278, 4302, 4321, 4345, 4350, 4355, 4412, 4451, 4543, 4556, 4562, 4568, 4597, 4598, 4647, 4675, 4768, 4785, 4798, 4850, 4872(2), 5017, 5038, 5136, 5180, 5198, 5221, 5237, 5252, 5258, 5280, 5304, 5344, 5402, 5456, 5479, 5495, 5520, 5602, 5617, 5623, 5629, 5667, 5689

eger...ger 3629, 3799, 4610, 4941, 4977, 5678

eger...eger 2302, 3441

Edatlar

bārī (Far.) “hiç olmazsa, bari” 694, 2243, 2424, 2668, 3864, 5611

zînhār (Far.) “sakın, asla” 269, 278, 698, 704, 1232, 1553, 1663, 1797, 1923, 3375, 4146, 5386

Bağlama Edatları:

dahı 18 , 55 , 69 , 76 , 93 , 105 , 140 , 142 , 148 , 155 , 169 , 170 , 177 , 214 , 241 , 266 , 277 , 289 , 327 , 342 , 345 , 397 , 405 , 426 , 444 , 445 , 456 , 464 , 482 , 503 , 504 , 539 , 588 , 680 , 692 , 725 , 748 , 790 , 840 , 861 , 903 , 925 , 931 , 1010 , 1055 , 1076 , 1077 , 1078 , 1110 , 1117 , 1152 , 1169 , 1181 , 1189 , 1209 , 1267 , 1285 , 1300 , 1308 , 1317 , 1318 , 1342 , 1364 , 1381 , 1382 , 1392 , 1397 , 1414 , 1427 , 1434 , 1441 , 1522 , 1552 , 1678 ,

1708 , 1744 , 1791 , 1808 , 1833 , 1886 , 1936 , 1953 , 1955 , 1962 , 1996 ,
 2021 , 2048 , 2050 , 2055 , 2085 , 2091 , 2126 , 2169 , 2258 , 2293 , 2330 ,
 2333 , 2336 , 2374 , 2402 , 2438 , 2465 , 2465 , 2468 , 2468 , 2472 , 2476 ,
 2524 , 2549 , 2588 , 2645 , 2650 , 2673 , 2690 , 2711 , 2797 , 2808 , 2848 ,
 2892 , 2900 , 2906 , 2923 , 2938 , 2945 , 2949 , 2949 , 2999 , 3035 , 3067 ,
 3079 , 3106 , 3123 , 3135 , 3144 , 3156 , 3161 , 3162 , 3188 , 3232 , 3233 ,
 3238 , 3243 , 3255 , 3259 , 3260 , 3277 , 3295 , 3297 , 3313 , 3337 , 3386 ,
 3418 , 3420 , 3442 , 3460 , 3469 , 3473 , 3480 , 3489 , 3512 , 3517 , 3520 ,
 3523 , 3524 , 3571 , 3601 , 3624 , 3626 , 3671 , 3710 , 3734 , 3739 , 3745 ,
 3766 , 3796 , 3807 , 3809 , 3822 , 3828 , 3874 , 3897 , 3900 , 3971 , 3986 ,
 4003 , 4032 , 4050 , 4084 , 4232 , 4241 , 4324 , 4349 , 4356 , 4386 , 4455 ,
 4463 , 4517 , 4558 , 4580 , 4593 , 4616 , 4623 , 4691 , 4732 , 4777 , 4792 ,
 4807 , 4832 , 4864 , 4868 , 4875 , 4902 , 4945 , 4947 , 4957 , 4969 , 5017 ,
 5037 , 5075 , 5078 , 5102 , 5123 , 5137 , 5142 , 5160 , 5175 , 5177 , 5219 ,
 5228 , 5234 , 5251 , 5285 , 5289 , 5314 , 5346 , 5347 , 5349 , 5355 , 5373 ,
 5382 , 5409 , 5420 , 5421 , 5435 , 5449 , 5466 , 5483 , 5507 , 5592 , 5610 ,
 5634 , 5657 , 5687 , 5702

ile 32 2 , 66, 82, 86, 87, 178, 182, 190, 194, 198 2 , 222, 232 2 , 249, 264, 270, 272 2
 , 290, 317, 328, 336, 379, 384, 385, 408, 426, 448, 461, 469, 528, 533, 538, 565, 581
 3 , 599, 619, 625, 636, 638, 651, 654, 658, 669, 670, 679, 683, 685 2 , 695 2 , 701,
 721, 724 2 , 732, 734, 762, 766, 775, 803 2 , 805, 807, 811 2 , 823, 826, 837, 845,
 894, 916, 950, 958, 981, 987, 989, 990, 1088, 1125, 1133, 1142, 1147, 1184, 1191 2 ,
 1192, 1199, 1215, 1218, 1221 2 , 1226, 1232, 1248, 1258, 1293, 1295, 1300 2 , 1324,
 1350 2 , 1354, 1383 2 , 1394, 1395, 1415, 1439, 1480, 1488, 1495, 1510, 1547, 1579,
 1604, 1605, 1607, 1609, 1618, 1634, 1642, 1670, 1738, 1751, 1763 2 , 1773, 1796,
 1799, 1800 2 , 1845, 1866, 1898, 1908, 1921, 1937, 1944, 1951, 1980, 1999, 2024,
 2053, 2073, 2106, 2158, 2181, 2196, 2207, 2226, 2254, 2256 2 , 2277, 2291, 2322,
 2344, 2354, 2376, 2404, 2423, 2438, 2491, 2492, 2493, 2496, 2529, 2541, 2573,
 2583, 2587, 2616, 2618, 2636, 2659 2 , 2702, 2704, 2706, 2708, 2732 2 , 2781, 2782,
 2794, 2795, 2827, 2828, 2832, 2842, 2861, 2897 2 , 2903, 2905, 2917, 2922, 2991,
 3030, 3036, 3049, 3058 2 , 3066, 3080, 3086, 3126, 3128 2 , 3153, 3204, 3227, 3228,
 3237, 3239, 3272, 3280, 3299, 3300, 3302, 3305, 3321, 3324, 3339, 3353, 3373,
 3385, 3397, 3423, 3440, 3446 2 , 3449, 3453, 3501, 3503, 3537, 3597 2 , 3599, 3606,
 3608, 3610, 3611, 3625, 3631, 3646 2 , 3684, 3712, 3735, 3739, 3757, 3772 2 , 3779,

3790 2 , 3791, 3803, 3859, 3870, 3875, 3900, 3901, 3903, 3904, 3965, 4042, 4044, 4137, 4139 2 , 4166, 4192, 4206, 4215, 4230, 4271, 4295, 4296, 4316, 4319, 4403, 4410, 4453, 4471, 4484 2 , 4488, 4498, 4507, 4519, 4520, 4530 2 , 4535, 4537, 4551, 4567, 4587, 4600, 4614, 4644, 4654, 4657, 4674, 4692, 4693, 4703, 4706, 4728, 4749, 4814 2 , 4863, 4903, 4924, 4945, 4965, 5042, 5062, 5077, 5083, 5089, 5092, 5096, 5105, 5118, 5125, 5130, 5144, 5145, 5161, 5173, 5180, 5193, 5237, 5273, 5288, 5290, 5316 2 , 5317, 5326, 5338, 5378, 5380, 5395, 5397, 5400, 5439, 5456, 5457, 5459, 5472, 5484 2 , 5521, 5560, 5563, 5568, 5589, 5592, 5613, 5640, 5674, 5676, 5699

velî “ama, fakat, lakin” 160, 218, 283, 324, 350, 559, 623, 771, 952, 1044, 1049, 1060, 1200, 1279, 1323, 1394, 1426, 1666, 1767, 1774, 2151, 2263, 2326, 2497, 2659, 2696, 2700, 2828, 2875, 2992, 3009, 3208, 3273, 3330, 3464, 3732, 3882, 3937, 4016, 4042, 4225, 4236, 4344, 4550, 4730, 4741, 4827, 4856, 4936, 5018, 5139, 5209, 5256, 5338, 5426, 5436, 5522, 5549, 5561, 5668, 5690, 5692

ve 67, 100, 3104, 3629, 3718, 3846, 4608, 4871, 4977, 5028, 5691

ve yâ 4608, 5691

ve yâ hoz 943, 5028

vü 6, 30 , 31 , 31 , 35 , 36 , 54 , 54 , 54 , 55 , 57 , 76 , 86 , 87 , 106 , 106 , 112 , 112 , 115 , 116 , 121 , 123 , 130 , 156 , 163 , 170 , 171 , 177 184 , 192 , 217 , 224 , 239 , 246 , 246 , 251 , 266 , 370 , 397 , 414 , 416 422 , 429 , 431 , 433 , 434 , 448 , 456 , 494 , 495 , 502 , 502 , 504 , 515 , 521 , 525 , 531 , 565 , 572 , 581 , 581 , 583 , 587 , 614 , 657 , 662 , 685 , 689 , 728 , 743 , 754 , 759 , 761 , 764 , 773 , 810 , 813 , 814 , 821 , 832 836 , 837 , 841 , 842 , 853 , 879 , 881 , 881 , 882 , 899 , 911 , 913 , 918 , 919 , 920 , 921 , 933 , 941 , 955 , 955 , 1004 , 1007 , 1013 , 1028 , 1062 , 1078 , 1080 , 1081 , 1085 , 1091 , 1104 , 1108 , 1139 , 1176 , 1224 , 1231 , 1231 , 1258 , 1259 , 1260 , 1269 , 1282 , 1288 , 1292 , 1330 , 1348 , 1350 , 1368 , 1376 , 1385 , 1386 , 1387 , 1405 , 1414 , 1418 , 1422 , 1427 , 1430 , 1436 , 1444 , 1469 , 1469 , 1475 , 1488 , [2321], [2396], [2467], [2658]

u [16], 23 , 24 , 30 , 52 , 55 , 74 , 79 , 88 , 109 , 113 , 113 , 134 , 152 , 177 , 177 , [180], 192 , [200], 202 , 211 , 218 , 219 , 219 , [220], 220 , 234 , 253 , 253 , [266], 293 , 295 , 298 , 298 , 303 , 331 , 334 , 365 , 365 , 367 , 369 , 371 , 376 , 377 , 380 , 380 , 381 , 382 , 386 , 390 , 393 , 393 , 403 , [404], 423 , 425 , 426 , 428 , 434 , 436 , 485 , 487 , 489 , 532 , 540 , 550 , 555 , 569 , 590

, 617 , 645 , 653 , [677], 703 , 705 , 706 , 711 , [747], 760 , 780 , 787 , 787 ,
787 , 791 , 810 , 814 , 822 , 825 , 828 , 836 , 844 , 847 , 853 , 856 , 857 , 859
, 862 , 863 , 863 , 886 , 907 , 908 , 951 , 959 , 960 , 979 , 979 , 979 , 980 ,
986 , 1004 , 1007 , 1015 , 1038 , 1042 , 1073 , 1082 , 1104 , 1112 , 1115 ,
1116 , 1129 , 1145 , 1152 , [1170], 1178 , 1180 , 1183 , 1190 , 1213 , 1217 ,
1218 , 1234 , 1264 , 1267 , 1269 , 1299 , 1315 , 1345 , 1346 , 1354 , 1366 ,
1366 , 1366 , 1367 , 1367 , 1367 , 1368 , 1385 , 1414 , 1436 , 1436 , 1471 ,
[1498], [1508], 1508 , 1518 , 1522 , 1533 , 1556 , 1569 , 1607 , 1612 , 1647 ,
1697 , 1697 , 1710 , 1718 , 1745 , 1749 , 1756 , 1759 , 1828 , 1878 , 1898 ,
1901 , 1920 , 1960 , 1980 , 1983 , 1985 , [1993], 1995 , 2007 , 2007 , 2011 ,
2011 , 2016 , 2025 , 2033 , 2053 , [2060], 2094 , 2095 , 2110 , 2120 , 2139 ,
2147 , 2167 , 2263 , 2264 , 2267 , 2284 , 2308 , 2342 , 2345 , 2357 , [2361],
2372 , 2372 , 2395 , 2399 , [2541], 2551 , 2556 , 2557 , [2561], 2583 , 2598 ,
2614 , 2620 , 2623 , 2633 , 2659 , 2664 , 2664 , 2669 , 2675 , 2682 , [2696],
2700 , 2703 , 2706 , 2716 , 2719 , 2747 , 2769 , 2771 , 2781 , 2787 , 2803 ,
2813 , 2814 , [2835], 2849 , 2849 , 2853 , 2860 , 2862 , 2865 , [2867], 2871 ,
2879 , 2881 , [2882], 2898 , 2901 , 2904 , 2911 , 2914 , 2916 , [2930], 2935 ,
2950 , 2954 , 2955 , 2960 , 2971 , 2976 , 2999 , 3005 , 3018 , 3022 , 3024 ,
3050 , 3057 , 3073 , 3073 , [3081], 3108 , 3112 , 3145 , 3145 , 3146 , [3148],
3152 , 3161 , 3171 , [3194], [3200], 3216 , 3247 , 3248 , 3277 , 3287 , [3297],
3298 , 3304 , 3308 , 3338 , 3341 , 3341 , 3345 , [3357], 3383 , 3394 , 3401 ,
3409 , 3415 , 3439 , 3480 , 3514 , 3515 , [3532], 3536 , 3543 , 3543 , [3556],
3556 , 3563 , 3564 , 3581 , 3591 , 3599 , 3599 , 3606 , 3616 , 3617 , 3626 ,
3628 , 3628 , 3648 , 3675 , 3700 , 3703 , 3710 , 3716 , 3728 , 3733 , 3733 ,
3742 , [3758], [3758], 3764 , 3768 , 3780 , 3804 , 3813 , [3830], 3835 , 3841 ,
3850 , 3864 , 3873 , [3881], 3883 , [3888], 3889 , 3895 , 3916 , 3935 , [3951],
3974 , 3984 , 4002 , 4002 , 4005 , 4006 , [4011], 4029 , 4037 , 4058 , 4062 ,
4082 , 4088 , 4091 , 4116 , 4130 , 4137 , 4137 , 4138 , 4150 , 4153 , 4170 ,
4185 , 4187 , 4194 , 4196 , 4196 , 4199 , 4202 , 4205 , 4205 , 4205 , 4207 ,
4275 , 4299 , 4301 , 4314 , 4317 , 4317 , 4321 , 4333 , 4355 , 4380 , 4385 ,
4393 , 4394 , 4402 , 4413 , 4413 , 4413 , 4434 , [4436], 4445 , 4453 , 4462 ,
4462 , 4463 , 4463 , 4472 , 4478 , 4534 , 4534 , 4554 , 4570 , [4592], 4593 ,
4604 , 4610 , 4634 , 4654 , 4684 , 4685 , 4691 , 4693 , 4693 , 4702 , 4721 ,
4744 , [4765], [4766], 4766 , 4770 , 4777 , 4779 , 4793 , 4795 , 4800 , 4801 ,

4844 , 4854 , 4858 , [4887], 4909 , 4915 , 4917 , 4921 , 4927 , 4927 , 4989 ,
 4995 , 4995 , 4999 , 5002 , 5007 , 5009 , 5030 , 5030 , [5048], 5048 , [5051],
 5072 , 5074 , 5078 , 5079 , 5113 , 5114 , 5118 , 5119 , 5124 , 5132 , 5151 ,
 5194 , 5227 , 5244 , 5264 , 5274 , 5283 , 5284 , 5287 , 5289 , 5289 , 5316 ,
 5319 , 5341 , 5341 , 5342 , 5342 , 5346 , 5346 , 5347 , 5347 , 5356 , 5365 ,
 5366 , 5376 , 5381 , 5384 , 5401 , 5415 , 5416 , 5430 , 5448 , 5469 , 5477 ,
 [5502], 5516 , 5516 , 5533 , 5537 , 5558 , 5560 , 5575 , 5580 , 5583 , 5587 ,
 5589 , [5597], 5646 , 5659 , 5659 , 5662 , 5662 , 5665 , 5665 , 5665 , 5680 ,
 5681 , 5681 , 5684 , 5686

ü 7 , 8 , 8 , 16 , 17 , 17 , 18 , 19 , 19 , 23 , 27 , 30 , 39 , 47 , 55 , 55 , 55 ,
 55 , 58 , 77 , [84], 105 , 134 , 144 , 147 , 151 , 162 , 163 , 163 , 170 , 173 ,
 [187], 195 , 202 , 202 , 229 , 244 , 260 , 263 , 265 , 271 , 285 , 289 , 302 ,
 306 , 306 , 307 , 315 , 337 , 344 , 358 , 382 , 382 , 386 , 391 , 392 , 419 , 420
 , 425 , 425 , 425 , 437 , 438 , [444], 448 , 449 , 449 , 449 , 449 , 469 , 470 ,
 492 , 492 , 492 , 492 , 504 , [513], 515 , 526 , 532 , 539 , [551], 556 , 562 ,
 581 , [584], 606 , 618 , [633], 654 , 663 , 663 , 675 , 690 , [745], 749 , 752 ,
 771 , 775 , 778 , 795 , 800 , 802 , 816 , 827 , 844 , 844 , 844 , 846 , 869 , 872
 , 886 , 927 , 928 , 940 , 945 , 968 , 974 , 975 , 977 , 980 , 980 , 981 , 990 ,
 1019 , 1035 , 1037 , 1073 , 1077 , 1079 , 1112 , 1116 , 1130 , 1131 , 1139 ,
 1145 , 1152 , 1154 , 1180 , 1190 , 1191 , 1224 , [1226], 1263 , 1274 , 1277 ,
 1282 , 1304 , 1340 , 1364 , 1366 , 1368 , 1384 , 1399 , 1423 , 1515 , 1519 ,
 1544 , 1549 , 1549 , 1559 , 1569 , 1569 , 1571 , 1577 , 1584 , 1677 , 1685 ,
 [1689], 1709 , 1813 , 1813 , 1828 , 1849 , 1888 , 1888 , 1896 , 1909 , 1909 ,
 1911 , 1919 , 1921 , 1950 , 1955 , [1966], 1986 , [1987], 1991 , 2000 , 2019 ,
 2039 , 2066 , 2092 , 2096 , 2127 , 2137 , 2183 , 2195 , [2206], 2220 , 2222 ,
 2224 , 2227 , 2264 , [2267], 2267 , 2280 , [2296], 2306 , 2338 , 2347 , 2356 ,
 2392 , 2430 , 2449 , 2491 , 2494 , 2497 , 2506 , 2544 , 2615 , 2634 , 2644 ,
 [2653], 2659 , 2662 , [2678], 2681 , 2681 , [2686], 2703 , 2718 , 2721 , 2726 ,
 2726 , 2750 , 2793 , 2803 , 2813 , [2820], 2824 , 2831 , 2833 , 2833 , 2850 ,
 2899 , 2918 , 2924 , [2925], 2946 , 2989 , 3001 , 3005 , 3015 , 3020 , 3028 ,
 3036 , 3051 , 3057 , [3076], 3080 , 3081 , 3107 , 3131 , 3131 , 3185 , 3190 ,
 3191 , 3241 , 3273 , 3276 , 3279 , 3282 , 3341 , 3397 , 3417 , 3444 , 3450 ,
 3479 , 3481 , 3489 , 3512 , 3514 , 3514 , 3522 , 3527 , 3532 , 3537 , 3554 ,
 3580 , 3585 , 3589 , 3598 , 3618 , 3622 , 3622 , 3626 , 3626 , 3658 , 3663 ,

3664 , 3665 , 3667 , 3679 , 3684 , 3695 , 3709 , 3710 , [3713], 3772 , 3791 ,
 3793 , [3796], 3804 , 3813 , 3814 , 3827 , 3831 , 3848 , 3849 , 3859 , 3865 ,
 3880 , 3890 , 3916 , 3926 , 3935 , 3958 , 3978 , 3989 , 4001 , 4003 , 4005 ,
 4006 , 4009 , 4035 , 4035 , 4048 , 4063 , 4100 , 4112 , 4112 , 4115 , 4125 ,
 4138 , 4151 , 4175 , 4196 , 4207 , 4222 , 4225 , 4242 , 4246 , 4256 , 4268 ,
 4276 , 4279 , 4281 , 4300 , 4302 , 4310 , 4310 , 4317 , 4321 , 4323 , 4330 ,
 4337 , 4338 , 4342 , 4375 , 4400 , 4404 , 4407 , 4409 , 4409 , 4419 , 4448 ,
 4464 , 4479 , 4552 , 4574 , 4574 , 4604 , 4605 , 4610 , 4626 , 4661 , 4663 ,
 4684 , 4692 , 4700 , 4721 , 4730 , 4743 , 4744 , 4745 , 4758 , 4765 , 4793 ,
 4814 , 4818 , 4822 , 4830 , 4830 , 4841 , 4878 , 4912 , 4917 , 4923 , 4951 ,
 4969 , 4987 , 5002 , 5030 , 5048 , 5065 , 5079 , 5084 , 5091 , 5110 , 5114 ,
 5114 , 5132 , 5140 , 5158 , 5171 , 5226 , 5226 , 5239 , 5243 , 5247 , 5247 ,
 5251 , 5267 , 5284 , 5285 , 5285 , 5286 , 5286 , 5289 , 5289 , 5311 , 5313 ,
 5316 , 5319 , 5322 , 5329 , 5341 , 5347 , 5349 , 5366 , 5376 , 5419 , 5422 ,
 5429 , 5433 , 5438 , 5441 , 5452 , 5456 , 5499 , 5501 , 5537 , 5548 , 5561 ,
 5575 , 5579 , 5595 , 5597 , 5618 , 5626 , 5660 , 5665 , 5684 , 5686 , 5700 ,
 [5701]

Açıklama Edatları

ya'nî (Ar.) 1668, 2317, 2331, 2905, 3099, 3699, 3746

zîre (Far.) 9, 158, 970

Gösterme- Pekiştirme Edatları:

uş “işte” 115, 129, 369, 588, 678, 976, 1181, 1368, 1417, 1586, 1682, 1690, 1746-1,
 1767, 1795, 1817, 1965, 2031, 2100, 2200, 2331, 2450, 2631, 2650, 2715, 2783 ,
 2805, 2834, 2955, 3015, 3076-2, 3115, 3154, 3234, 3285, 3300, 3509, 3609, 3691,
 3701, 3713, 3908, 3953, 4080, 4102, 4258, 4263, 4398, 4554, 4581, 5004, 5291,
 5368, 5373, 5419, 5426, 5436, 5566, 5573, 5697

uşda “işte” 5015, 5022, 5039, 5139, 5141 2 , 5280, 5415, 5494

üşte 976

Tarz Bildirenler:

uş “böyle, bu şekilde” 39, 291, 372, 760, 765, 824, 953, 1402, 1480, 1511, 1517,
 1619, 1653, 1704, 1746-2, 1825, 1896, 2744, 2768, 2862, 3076-1, 3079, 3219, 3220,
 3439, 3536, 3605, 3815, 3818, 3872, 4000, 4125, 4129, 4428, 4436, 4565, 4845,
 4905, 5057, 5087, 5519

uşda 84, 1045, 1203, 1258, 1349, 2215, 2783, 3892, 3962, 4053, 4725, 4862, 4894, 5022, 5039, 5415, 5494, 5518

Olumsuzluk Bildirenler:

degül 28, 85, 89, 153, 183 , 193 , 195 , 345 , 360 , 360 , 401 , 496 , 575 , 579 , 675 , 902 , 902 , 912 , 938 , 943 , 943 , 1032 , 1075 , 1075 , 1163 , 1167 , 1224 , 1276 , 1322 , 1381 , 1383 , 1481 , 1499 , 1535 , 1538 , 1693 , 1745 , 1752 , 1756 , 1759 , 1796 , 1815 , 1851 , 1891 , 1905 , 1914 , 1954 , 1974 , 1986 , 2035 , 2046 , 2081 , 2085 , 2149 , 2160 , 2170 , 2170 , 2223 , 2268 , 2305 , 2329 , 2342 , 2452 , 2459 , 2511 , 2533 , 2570 , 2607 , 2609 , 2621 , 2667 , 2692 , 2708 , 2712 , 2831 , 2885 , 2885 , 2981 , 2983 , 3018 , 3035 , 3150 , 3152 , 3158 , 3165 , 3176 , 3198 , 3226 , 3249 , 3250 , 3250 , 3257 , 3274 , 3425 , 3451 , 3494 , 3521 , 3592 , 3719 , 3778 , 3888 , 3888 , 3921 , 3941 , 3954 , 3979 , 3987 , 4012 , 4093 , 4143 , 4198 , 4276 , 4284 , 4322 , 4337 , 4346 , 4347 , 4375 , 4375 , 4405 , 4405 , 4419 , 4457 , 4457 , 4505 , 4659 , 4731 , 4780 , 4781 , 4807 , 4825 , 4833 , 4845 , 4959 , 5039 , 5045 , 5049 , 5065 , 5080 , 5120 , 5246 , 5251 , 5466 , 5479 , 5546 , 5590 , 5597 , 5600 , 5608 , 5616 , 5633 , 5633 , 5662 , 5669 , 5673

çi.....çi ‘ne.....ne’ 2361, 3860

ne 777 2 , 1070, 1416, 1699, 1708, 2231, 2281, 2282, 2284, 2353, 2396, 2563 , 2634

ne....ne 39, 79, 162, 163, 292, 306, 529, 565, 569, 712, 725, 752, 754, 928, 933, 1141, 1178, 1374, 1393, 1439, 1499, 1557, 1561, 1569, 1706, 1888, 1912, 2427 , 2431, 2459, 2486, 2560, 2574, 2605, 2766, 2836, 2848

Sebep Bildirenler: → 5.31., 9.12.

diyü 354, 430 , 567 , 626 , 865 , 1092 , 1138 , 1143 , 1390 , 1872 , 2436 , 2516 , 3748 , 3968 , 4268 , 4813 , 4874 , 5066 , 5616

ötrü 5328

andan ötrü 2401

Soru Edatları:

kanı “hani, nerede” 52, 132, 343, 568, 603, 706, 1222, 1234, 2252, 2298, 2492, 2501, 2575, 2641, 2771, 2797, 2823, 2956, 2984, 3098, 3453, 3455, 3532, 3654, 3840, 3865, 3948, 4088 2 , 4394 2 , 4638, 4686, 4758, 5516, 5517,

kankı ‘hangi’ 751, 1328, 2806, 3510

mi

52, 260, 603, 604, 1192, 1603, 1605 2 , 1624, 1784, 1850, 2178, 2188, 2214, 2305, 2329, 2428, 2533, 2601, 2606, 2621, 2640 2 , 2885, 3073, 3103, 3450, 3451, 3521, 4265, 4341, 4374, 4444, 4555, 4577, 4657, 4781, 5028, 5339, 5421

ne 8, 42, 81, 108, 122, 159, 231, 312, 458, 504, 528, 559, 569, 576, 582, 592, 652, 786, 830, 846, 861, 924, 1003, 1026, 1105 , 1178, 1180, 1200, 1303, 1397, 1407, 1416, 1491, 1528, 1532, 1580, 1685 , 1686, 1742, 1754, 1762, 1838, 1916, 1944, 1967, 2109, 2194, 2244, 2245, 2279, 2285, 2290, 2292, 2304, 2322, 2358, 2364, 2404, 2464, 2488, 2491, 2513, 2514, 2519, 2577, 2643, 2713, 2714

ne ki 927

ne kim 303, 442, 822, 860, 1239, 1324, 1344, 1347, 1389, 1677, 1711, 1806, 2112, 2355, 2638

ne var 1395, 1527, 1680, 1988, 2301, 2315, 2759

neler 1559, 1902, 1975, 2162, 2329, 2331

neyidi 1816, 2035

neyiki 2389

neyki 2400

neyim 2271

neyise 1060

neyledüğümü 2829

neyledüm 1881

neyledük 2572

neyler 2496

neylesün 2541

neyleyem 1408

neyleyiser 2420

neyleyesin 1701

nider 846

nitmek 2644

noldı 1580

ne ‘hangi’ 1480, 4728

ne resme ‘nasıl, ne şekilde, nasıl bir’ 2711

neci 1921

nedür 1407, 1860, 2166, 2243, 2249, 2280, 2282, 2305, 2605, 2770

nice 1816, 2427

niçe

n. cömerd 2315

nite 1816, 2106, 2427

nitesi 1881

n.-yem 2106

Yer-Yön Edatları → 1.12.

Sınır Bildirenler

dek 352 , 612 , 619 , 762 , 906 , 987 , 1128 , 1136 , 1372 , 1374 , 1378 , 1574 , 2170 , 2776 , 2786 , 3507 , 5633

dekin 1693

degin → 3.2.

111, 127, 201, 355, 694, 915, 970, 1087, 1301 , 1417 , 1507 , 1537 , 1599 , 1693 , 1735 , 1883 , 1922 , 1936 , 2335 , 2470 , 2584 , 2796 , 2841 , 2872 , 2874 , 2894 , 2994 , 3019 , 3069 , 3373 , 3472 , 3558 , 3831 , 3852 , 3905 , 3959 , 4283 , 4478 , 4653 , 4800 , 4996

Yönelme Bildirenler:

şaru 2190

mağrıb şaru 3574 → 1.12.

Zamirler

Belirsizlik Zamirleri

biri 30, 31, 152

her b. 43

birisi 22, 31, 148,

her birisi 145

Soru Zamirleri

ķankıñuz 4330

Şahıs Zamirleri

aña 7, 44, 102, 110, 114, 135, 272, 311, 330, 379, 381, 408 2 , 411, 416, 419, 441, 447, 459, 460, 528, 535, 548, 556, 571, 630, 666, 673, 680, 727, 746, 762, 776, 809, 876, 882, 887, 971, 992, 1014, 1015, 1017, 1025, 1043, 1052, 1074, 1095, 1103, 1109, 1132, 1133, 1150, 1180, 1184, 1223, 1228, 1241, 1242, 1260, 1262, 1362, 1382, 1419, 1451, 1461, 1479, 1481, 1489, 1499, 1515, 1525, 1533, 1534, 1561, 1565, 1587, 1604, 1605, 1613, 1652, 1663, 1665, 1671, 1703, 1720, 1739, 1750,

1764, 1777, 1778, 1811, 1823 2 , 1872, 1878, 1881, 1915, 2007, 2031, 2048, 2103, 2182, 2299, 2323, 2348, 2351, 2368, 2420, 2465, 2479, 2513, 2563, 2604, 2625, 2636, 2699, 2702, 2712, 2721, 2772, 2777, 2845, 2864, 2962, 2980, 2991, 2995, 3000, 3012, 3014 2 , 3029, 3048, 3052, 3058, 3085, 3100, 3124, 3132, 3141, 3149, 3165, 3184, 3185, 3240, 3246, 3275, 3303, 3309, 3327, 3345, 3381, 3413, 3418, 3440, 3451, 3508, 3511, 3513, 3518, 3520, 3525, 3550, 3599, 3600, 3619, 3621, 3651, 3653, 3656, 3737, 3757, 3773, 3787, 3798, 3821, 3834, 3856, 3868, 3878, 3879, 3888, 3903, 3905, 3908, 3909, 3914, 3932, 3933, 3937, 3944, 3994, 3997, 4020, 4028, 4036, 4038, 4128, 4133, 4142, 4158, 4164, 4178 (2) , 4189, 4208 (2) , 4214, 4270, 4292, 4307, 4399, 4437, 4496, 4510, 4576, 4584, 4588, 4601, 4606, 4607, 4638, 4647, 4656, 4672, 4679, 4717, 4724, 4737, 4742, 4778, 4779, 4787, 4954, 5046, 5049, 5062, 5064, 5078, 5092, 5106, 5107, 5114, 5166, 5168, 5177, 5208, 5215, 5218, 5234, 5236, 5239, 5241, 5248, 5258, 5264, 5347, 5349, 5393, 5398, 5412, 5419, 5444, 5455, 5517, 5567, 5609, 5628, 5651

andan 134, 146, 200, 530, 893, 1011, 1132, 1160, 1438, 1876, 2175, 2540, 2638, 2662, 2819, 3401, 3411, 3870, 4056, 4135, 4155

ani “onu” 412, 417, 438, 473, 518, 582, 600, 629, 639, 668, 681, 713, 778, 803, 865 2 , 866, 894, 909, 974, 984, 1017, 1045, 1114, 1120, 1135, 1222, 1224, 1243, 1296, 1299, 1391, 1392, 1394, 1414, 1415, 1448, 1449, 1501, 1511, 1532, 1556, 1568, 1571, 1574, 1581, 1613, 1623, 1629, 1660, 1687, 1751 2 , 1776, 1783, 2148, 2197, 2371, 2384, 2411, 2422, 2426, 2505, 2508, 2575, 2579, 2613, 2631, 2717, 2792, 2797, 2896, 2984, 3078, 3091, 3092, 3094, 3095, 3123, 3130, 3151, 3221, 3336, 3453, 3500, 3509, 3585, 3607, 3655, 3662, 3705, 3796, 3820, 3822, 3823, 3836, 3876, 3888, 3910, 3959, 3998, 4037, 4121, 4212, 4259, 4279, 4285, 4376, 4377, 4378, 4463, 4520, 4535, 4633, 4668, 4677 2 , 4758, 4815, 4877, 4981, 4982, 4992, 5067, 5083, 5153, 5157, 5173, 5176, 5197, 5295, 5307, 5308, 5346, 5460, 5526, 5533, 5703

anuñ 2, 9, 30, 35, 43, 45, 47, 60 2 , 65, 67, 73, 74, 76, 79, 81, 82, 92, 107, 112, 115, 118, 143, 158, 168, 170, 213, 308, 378, 380, 382, 384, 385, 389, 399, 409, 413, 416, 424 2 , 426, 445, 447, 474, 622, 670, 672, 720, 721, 732, 761, 809, 812, 820, 826, 831, 864, 867, 878, 889, 895, 912, 939, 1005 2 , 1006, 1011, 1025, 1075, 1110, 1123, 1173, 1184, 1225, 1227, 1295 2 , 1299, 1318, 1371, 1391, 1415, 1441, 1468, 1477, 1512, 1516, 1553, 1573, 1581, 1582, 1595, 1604, 1619, 1636, 1637, 1671, 1713, 1809, 1861 2 , 1873, 1980, 1985, 2040, 2052, 2078, 2105, 2106 2 , 2107 2 , 2208,

2209, 2219, 2305, 2333, 2421, 2423, 2464, 2478, 2510, 2576, 2631, 2666, 2675, 2699, 2702, 2725, 2781, 2791, 2878, 2906, 2979, 2985, 3007, 3050, 3099, 3126 2 , 3127, 3135, 3142, 3147, 3183 2 , 3207, 3311, 3326, 3351, 3388, 3393, 3414, 3446, 3462, 3511, 3553, 3599, 3628, 3635, 3739, 3759, 3768, 3772, 3833, 3906, 3907, 3968, 3979, 4028, 4035, 4046, 4052, 4080, 4086, 4123, 4168, 4274, 4290, 4309, 4313 2 , 4378, 4411, 4489, 4492, 4527, 4531, 4550, 4556, 4557, 4573, 4655, 4657, 4660, 4669, 4728, 4737, 4760, 4771, 4824, 4904, 4933, 4945, 4965, 4971, 5005, 5081, 5096, 5113, 5127, 5144, 5167, 5168, 5173, 5189, 5218, 5242, 5259, 5299, 5321, 5340, 5355, 5400, 5425, 5456, 5574, 5575, 5634, 5648

anuñla 1418, 2829

ben → 10.1. Bewusstsein, Inneres =Bewußtsein ‘Bilinç, niyet, bilgi; içerik, öz, ruh’ Inneres ‘iç, iç dünya’, 10.2.

3 , 108 , 129 , 160 , 208 , 208 , 263 , 392 , 394 , 429 , 435 , 543 , 589 , 589 , 612 , 615 , 623 , 659 , 688 , 693 , 695 , 695 , 703 , 708 , 720 , 731 , 748 , 768 , 770 , 775 , 778 , 938 , 941 , 1069 , 1082 , 1103 , 1162 , 1169 , 1254 , 1278 , 1306 , 1314 , 1321 , 1358 , 1360 , 1423 , 1478 , 1479 , 1494 , 1581 , 1586 , 1614 , 1618 , 1627 , 1676 , 1695 , 1703 , 1708 , 1710 , 1734 , 1740 , 1744 , 1752 , 1758 , 1766 , 1768 , 1813 , 1826 , 1827 , 1841 , 1848 , 1858 , 1862 , 1881 , 1894 , 1906 , 1906 , 1908 , 1913 , 1927 , 1945 , 1952 , 1955 , 1961 , 1962 , 2013 , 2035 , 2043 , 2055 , 2144 , 2175 , 2196 , 2232 , 2310 , 2414 , 2431 , 2443 , 2450 , 2506 , 2508 , 2543 , 2558 , 2574 , 2577 , 2604 , 2610 , 2629 , 2670 , 2702 , 2715 , 2718 , 2719 , 2724 , 2802 , 2811 , 2815 , 2819 , 2829 , 2831 , 2832 , 2861 , 2902 , 2903 , 2909 , 2920 , 2959 , 2987 , 2989 , 2996 , 2999 , 3006 , 3025 , 3032 , 3079 , 3083 , 3087 , 3095 , 3184 , 3247 , 3253 , 3254 , 3256 , 3270 , 3297 , 3317 , 3328 , 3334 , 3449 , 3453 , 3470 , 3489 , 3532 , 3686 , 3695 , 3698 , 3706 , 3706 , 3707 , 3742 , 3763 , 3822 , 3844 , 3880 , 3910 , 3922 , 3945 , 3963 , 4002 , 4010 , 4053 , 4053 , 4092 , 4123 , 4197 , 4256 , 4276 , 4276 , 4286 , 4326 , 4327 , 4335 , 4346 , 4351 , 4359 , 4362 , 4403 , 4436 , 4438 , 4445 , 4452 , 4453 , 4456 , 4456 , 4522 , 4554 , 4675 , 4680 , 4685 , 4712 , 4720 , 4742 , 4756 , 4756 , 4825 , 4836 , 4879 , 4880 , 4919 , 4919 , 4924 , 4934 , 4969 , 5017 , 5027 , 5028 , 5153 , 5181 , 5185 , 5187 , 5196 , 5197 , 5237 , 5239 , 5294 , 5358 , 5361 , 5373 , 5433 , 5435 , 5436 , 5501 , 5520 , 5605 , 5677 , 5680 , 5683 , 5684 , 5684 , 5686 , 5686 , 5687 , 5688

baña → 10.1. Bewusstsein, Inneres =Bewußtsein ‘Bilinç, niyet, bilgi; içerik, öz, ruh’ Inneres ‘iç, iç dünya’

356 , 357 , 364 , 392 , 442 , 443 , 451 , 459 , 462 , 512 , 611 , 622 , 646 , 664
 , 665 , 688 , 690 , 703 , 749 , 751 , 774 , 1008 , 1010 , 1112 , 1132 , 1168 , 1172 ,

1178

, 1197 , 1200 , 1206 , 1241 , 1247 , 1279 , 1287 , 1303 , 1398 , 1436 , 1453 , 1476
 , 1582 , 1585 , 1616 , 1616 , 1628 , 1698 , 1704 , 1709 , 1784 , 1801 , 1802 , 1804
 , 1814 , 1863 , 1880 , 1886 , 1909 , 2034 , 2098 , 2186 , 2216 , 2218 , 2231 , 2245
 , 2270 , 2307 , 2341 , 2401 , 2403 , 2450 , 2463 , 2476 , 2519 , 2556 , 2729 , 2733
 , 2734 , 2772 , 2775 , 2775 , 2780 , 2801 , 2803 , 2848 , 2921 , 2941 , 2961 , 2993
 , 3000 , 3103 , 3112 , 3131 , 3154 , 3167 , 3249 , 3250 , 3292 , 3301 , 3328 , 3467
 , 3467 , 3471 , 3483 , 3505 , 3611 , 3657 , 3763 , 3784 , 3839 , 3843 , 3860 , 3873
 , 3877 , 3944 , 3948 , 3952 , 4034 , 4036 , 4049 , 4083 , 4127 , 4200 , 4264 , 4293
 , 4350 , 4392 , 4411 , 4446 , 4455 , 4625 , 4638 , 4640 , 4650 , 4658 , 4685 , 4691
 , 4729 , 4742 , 4885 , 4910 , 4957 , 4978 , 5038 , 5074 , 5075 , 5139 , 5228 , 5231
 , 5306 , 5307 , 5358 , 5407 , 5495 , 5500 , 5642 , 5649 , 5675 , 5680

beni → 10.1. Bewusstsein, Inneres =Bewußtsein ‘Bilinç, niyet, bilgi; içerik, öz, ruh’ Inneres ‘iç, iç dünya’

115 , 130 , 131 , 302 , 303 , 512 , 609 , 610 , 648 , 660 , 705 , 708 , 740 , 750 , 760
 , 797 , 800 , 875 , 876 , 879 , 934 , 1054 , 1178 , 1203 , 1203 , 1209 , 1210 , 1222
 , 1223 , 1279 , 1370 , 1434 , 1548 , 1551 , 1551 , 1641 , 1646 , 1688 , 1702 , 1709
 , 1802 , 1822 , 1841 , 1843 , 1853 , 1882 , 1916 , 1927 , 2023 , 2050 , 2054 , 2143
 , 2211 , 2214 , 2230 , 2301 , 2494 , 2561 , 2717 , 2721 , 2737 , 2860 , 2863 , 2938
 , 2962 , 3016 , 3120 , 3122 , 3156 , 3236 , 3242 , 3296 , 3297 , 3453 , 3486 , 3697
 , 3704 , 3823 , 3858 , 3861 , 3896 , 3900 , 3904 , 3910 , 4034 , 4052 , 4085 , 4091
 , 4152 , 4152 , 4216 , 4419 , 4451 , 4698 , 4727 , 4922 , 4926 , 4941 , 4970 , 4981
 , 5036 , 5197 , 5200 , 5406 , 5435 , 5484 , 5486 , 5491 , 5494 , 5515 , 5628 , 5651
 , 5691 , 5694

benüm → 10.1. Bewusstsein, Inneres =Bewußtsein ‘Bilinç, niyet, bilgi; içerik, öz, ruh’ Inneres ‘iç, iç dünya’

117 , 153 , 169 , 271 , 285 , 299 , 300 , 374 , 390 , 398 , 442 , 443 , 585 , 609
 , 656 , 704 , 707 , 722 , 732 , 741 , 749 , 755 , 1031 , 1048 , 1053 , 1131 , 1131 , 1182

, 1224 , 1226 , 1239 , 1251 , 1324 , 1402 , 1417 , 1549 , 1603 , 1628 , 1647 , 1803
 , 1877 , 1883 , 1885 , 1886 , 1905 , 2007 , 2014 , 2022 , 2064 , 2097 , 2151 , 2242
 , 2255 , 2311 , 2415 , 2474 , 2475 , 2505 , 2715 , 2728 , 2799 , 2800 , 2820 , 2826
 , 2858 , 2858 , 3030 , 3077 , 3106 , 3168 , 3196 , 3198 , 3229 , 3242 , 3243 , 3256
 , 3450 , 3486 , 3496 , 3529 , 3566 , 3566 , 3569 , 3610 , 3663 , 3713 , 3717 , 3717
 , 3861 , 3903 , 3908 , 3911 , 3952 , 3976 , 4040 , 4052 , 4118 , 4262 , 4287 , 4317
 , 4358 , 4394 , 4405 , 4603 , 4604 , 4614 , 4645 , 4727 , 4730 , 4915 , 4932 , 4976
 , 5015 , 5015 , 5033 , 5039 , 5140 , 5226 , 5231 , 5297 , 5305 , 5357 , 5415 , 5420
 , 5485 , 5559 , 5564 , 5601 , 5627 , 5675

b.-üm bigi 574 , 1423 , 2442 , 2466 , 2857 , 3115 , 4117 , 4349 , 4353 , 4833

b.-üm bigiden 2726

b.-üm için 1696 , 1739 , 3195 , 3454 , 3454

b.-üm ile 461 , 1908 , 2053 , 2404 , 2832 , 2834 , 3237 , 3239 , 3385

b.-üm iledi 5145

b.-üm olmaya 1766

b.-üm olası 2033

b.-üm yoğise 3159

b.-ümdür 4977

b.-ümle 3193 , 3693

b.-ven 601 , 2898 , 2898 , 2899 , 2900 , 2901 , 2902 , 2903 , 2904 , 2908 , 2908 ,
 2909

, 2910 , 2911 , 2912 , 2913 , 2914

b.-venin 2726

biz 27, 597, 608, 662, 833, 835, 898, 901, 969, 1000, 1016, 1017, 1114, 1282, 1853,
 1937, 1999, 2087, 2105, 2133, 2216, 2437, 2439, 2575, 2620, 2631, 2649, 2846,
 3135, 3413, 3575, 3621, 3893, 4886, 5012, 5040, 5043, 5049, 5079, 5102, 5102,
 5154, 5248, 5250, 5348, 5424, 5568, 5703

bizden 785, 827, 910, 4327, 4719, 5013, 5189

bize 761, 910, 990, 1106, 1113, 1115, 1127, 1217, 1273, 1280, 1335, 1577, 1701,
 1912 , 1934 , 2086 , 2132 , 2200 , 2217 , 2290 , 2441 , 2514 , 2571, 2655, 2692
 , 2695 , 2697 , 2768 , 2898 , 2904 , 2972 , 3089 , 3094 , 3341 , 3512, 3622,
 3642 , 3734 , 4342 , 4696 , 4741 , 4762 , 4767 , 4781 , 5029 , 5059 , 5060,
 5101, 5128 , 5129 , 5135 , 5279 , 5312 , 5423

bizi 824, 903, 904, 957, 968, 989, 997, 1117, 1214, 1280, 1451, 2081, 2094, 2246, 2316, 2555, 2650, 2693, 2693, 2808, 2809, 2816, 3086, 3140

3456, 3456, 4564, 4689, 4697, 4775, 4776, 4845, 4960, 5101, 512, 5136

bizim

bizimçün 1012, 1130

bizüm 339, 654, 832, 904, 950, 958, 1168, 1258, 1678, 1688, 1735, 1798
1857, 1954, 2037, 2083, 2170, 2200, 2215, 2438, 2439, 2447, 2520, 2616, 2642, 2645, 2698, 2717, 2770, 2827, 3251, 3621, 3625, 3956, 4398, 4519, 4657, 4766, 4768, 4774, 4776, 5031, 5134, 5194, 5257, 5300

bu 5059 (2)

bunı 952, 1636, 2243, 2309, 2968, 3131, 3606, 3922, 5036, 5166

bunlar 846, 896, 961, 1026, 3620, 4789, 4888

bunlara 4789

bunuñ 1246, 2172, 2289, 2293, 3292, 3859, 3863, 3920, 4561 2, 4564, 4826, 5036

ķamumuz 1294, 2289

ol 1, 9, 17 2, 21, 38 2, 47, 50 2, 52, 68, 76, 78, 82, 83, 93, 103, 108, 127, 133 2, 136, 140, 144, 167 2, 175 2, 200, 250

saña 117, 216, 224, 316, 372, 404, 443, 451, 528, 539, 641, 654, 666, 681, 689, 763, 767, 815, 819, 888, 1056, 1071, 1187, 1214, 1247, 1306, 1358, 1426, 1451, 1462

sen 211, 214, 217, 241, 310, 311, 314, 314, 317, 351, 421, 451, 528, 570, 570, 654, 664, 682, 682, 698, 703, 708, 744, 747, 760, 765, 770, 771, 772, 779, 779, 809, 879, 879, 931, 1018, 1054, 1082, 1217, 1278, 1282, 1282, 1381, 1384, 1404, 1405, 1411, 1427, 1454, 1454, 1463

seni 52, 89, 115, 310, 540, 552, 642, 697, 746, 768, 780, 890, 912, 1030, 1196, 1246, 1256, 1306, 1417, 1419 2

senüñ 88, 93, 94, 236, 264, 265, 442, 679, 745, 808, 811, 813, 820, 889, 930, 1013, 1029, 1070, 1185, 1245, 1309, 1382, 1452

siz 27, 397, 435, 586, 589, 727, 798, 824, 832, 835 2, 969, 1021, 1022, 1060, 1064, 1067, 1069, 1171, 1172 2, 1314, 2651, 2827, 4829, 4885, 4936, 5017, 5040, 5079, 5200, 5377 2, 5389, 5406, 5415, 5421

sizde 2645, 2647

sizden 2233, 2627, 5376

size 2092, 2312, 2988, 4738, 4850, 5004, 5040, 5044, 5045, 5049, 5374, 5382, 5395, 5398, 5401, 5402, 5407

sizi 2091, 2657, 2828, 4756, 5408, 5573

sizüñ 1815, 2086, 2087, 2088, 2233, 3254, 3901, 5028, 5316, 5420, 5560, 5563

sizüñle 2783

İşaret zamirleri

aña 602, 1398, 1578, 1622, 1961, 2214, 2536, 2651, 2878, 2923, 3049, 3199, 3349, 3616, 3671, 3704, 3720, 3728, 3736, 3749, 3958, 3967, 4253, 4441, 4462, 4542, 4577, 4578, 4593, 4731, 4821, 5017, 5122, 5158, 5203, 5302, 5358, 5504, 5508, 5546, 5597, 5639

andan 267, 310, 360, 2401, 2402, 2733, 3121, 3292, 3512, 3589, 3955, 4701, 4712, 5542

anı “onu” 50, 66, 74, 132, 136, 140, 153, 253, 287, 304, 332, 374, 397, 402, 412, 478, 522, 525, 545, 554, 578, 579, 592, 610, 692, 768, 948, 1278, 1296, 1311, 1351, 1410, 1421, 1543, 1637, 1858, 1860, 1913, 2085, 2090, 2099, 2100, 2109, 2260, 2275, 2333, 2473, 2531, 2609, 2622, 2633, 2676 2 , 2715, 2773, 2815, 2843, 2879, 2888, 2913, 2965, 3016, 3070, 3116, 3163, 3173, 3179, 3181, 3192, 3199, 3208, 3257, 3275, 3318, 3516, 3617, 3689, 3737, 3893, 3934 2 , 3942, 3948, 3949, 3952, 3992, 4059, 4165, 4239, 4325, 4389, 4508, 4541, 4581, 4592, 4690, 4698, 4736, 4808, 5012, 5075, 5076, 5097, 5125, 5135, 5223, 5237, 5324, 5348, 5424, 5480, 5548, 5589, 5594, 5646, 5678, 5688

anuñ 123, 457, 466, 482, 496, 543, 586, 591, 594, 691, 981, 1216, 1346, 1487, 1998, 3914, 2735, 3003, 3050, 3299, 3421, 3713, 3899 2 , 3914, 3947, 3993, 4089, 4158, 4192, 4240, 4316, 4324, 4442, 4444, 4483, 4591, 4598, 4734, 4749, 4797, 4849, 4986, 4999, 5131, 5613, 5657

anuñçün 123

bu 439, 466, 469, 895, 1127, 1434, 1862, 2050, 2200, 3534, 3621, 4932

bunuñ bigi 201

bunuñçün 1313

bunuñ içün 544

bular 387 , 387 , 505 , 612 , 806 , 851 , 851 , 903 , 940 , 960 , 2003 , 2004 , 2123 , 2169 , 2209 , 2235 , 2238 , 2558 , 2585 , 2603 , 2605 , 2696 , 2705 , 2714 , 2758 , 2783 , 2784 , 2784 , 2810 , 2810 , 2824 , 2824 , 3059 , 3178 ,

3252 , 3444 , 3462 , 4174 , 4298 , 4467 , 4471 , 4473 , 4792 , 4844 , 5088 ,
5430 , 5683 , 5684 , 5684 , 5687 , 5687

bulara 788 , 849 , 1837 , 2005 , 2706 , 2824 , 4299 , 4760 , 4843 , 5287

Bularca 947

Bularda 950

bulardan 942 , 2117 , 2169 , 3440 , 3467 , 4300 , 4305 , 4886

buları 146 , 490 , 2813 , 4294 , 4752 , 4788 , 5660

b.-duğunu 4822

bularuñ 1540 , 2603 , 2822 , 3153 , 4470 , 4794 , 4886 , 5682 , 5683

b. ile 3153, 3440

buña 949 , 987 , 1417 , 1811 , 1192, 2216 , 2270 , 2786 , 3764 , 3988 , 4493 ,
4562 , 4833 , 5038 , 5074

bunda 458

bundan 4782

bundan ayruhsı 2021, 3470

bunı 176, 296, 310, 341, 370, 395, 422, 452, 460, 470, 471, 541, 558, 563, 572, 583,
599, 773, 802, 816, 881, 921, 955, 988, 1050, 1183, 1291, 1406, 1460, 1606, 1619,
1691, 1795, 1819, 1897, 1917, 2010, 2026, 2092, 2234, 2286, 2405, 2467, 2487,
2642, 2652, 2721, 2724, 2957, 2963, 3138, 3154, 3176, 3222, 3244, 3279, 3304,
3507, 3848, 3969, 3995, 3996, 4054, 4258, 4285, 4606, 4648, 4699, 4716, 4720,
4834, 4881, 4907, 5241, 5496, 5693, 5696, 5698

bunları 505, 2693

bunuñ 1942, 2694, 3119, 4618, 4925, 5351, 5522

bunuñ bigi 4589

bunuñ gibi 1515

işbu 169, 1702, 1749, 1955, 2233, 3105, 3797, 5032, 5185

ol 36, 68, 69, 93, 120, 223, 226, 251, 258 2 , 271

uşbu 4932

üşte 111, 920, 949, 976, 1040, 1672, 1696, 1757, 1947, 2337, 3608, 5230

Soru Zamirleri:

kanğıñuz 4330

İşaret Sıfatları:

bunuñ bigi 2138, 2568, 2788, 2988, 3143, 3280, 3378, 3450, 3719, 3866, 3953,
4092, 4430, 4558, 4925, 5000, 5007, 5035, 5047, 5298, 5343, 5607, 5638

bunuñ gibi 1593, 1802

işbu 25, 263, 286, 364, 421, 465, 644, 657, 942, 1212, 1214, 1243, 1310, 1365, 1381, 1404, 1432, 1693, 1695, 1700, 1703, 1758, 1851, 1913, 1916, 1959, 1961, 2087, 2152, 2170, 2172, 2242, 2290, 2291, 2496, 2604, 2609, 2617, 2667, 2668, 2776, 2816, 2994, 3091, 3152, 3198, 3368, 3486, 3494, 3857, 3920, 4083, 4091, 4126, 4192, 4327, 4336, 4401, 4406, 4564, 4713, 4735, 4934, 4957, 5027, 5306, 5421, 5560, 5688

o 3251, 3669

ol 69, 93, 112, 132, 149, 208, 216, 233, 238, 250, 251, 280, 281 (2)

şu 3679

uş ‘bu’ 568, 775, 780, 954, 988, 1244, 1643, 1734, 1743, 1801, 1843, 2030, 2276, 2320, 2401, 2672, 2811, 3277, 4617, 4624, 4785, 4979

uşbu 5254

i- Ana Yardımcı Fiil

idi 370, 380, 381 (2) , 385, 401, 411, 414, 415, 416, 457, 482, 488 (2) , 489, 501 (2) , 528, 548, 619 (2) , 713, 757, 774, 1009, 1133, 1168 (2) , 1180, 1266, 1277, 1311, 1474, 1483, 1486, 1506, 1512, 1513, 1558, 1598, 1601, 1627, 1738, 1813, 1913, 1970, 1971, 1974, 2086, 2125, 2128, 2182, 2196, 2207, 2228, 2273 (2) , 2322 (2) , 2323, 2367 (2) , 2372, 2405 (2) , 2433, 2460, 2463, 2468, 2482, 2484, 2486, 2531, 2595, 2634, 2671, 2757, 2768, 2803 (2) , 2864 (2)

âdet olmuş idi 147

ayak başmaz idi 486

ağar idi 613, 1115, 2487

bağırar idi 1832

ağmış idi 1623, 1737

bağar idi 895

ağmış idüm 1895

başı hoş olmuş idi 1300

ağırlar idi 970

batmış idi 1790

ağlar idi 563, 1137, 1460, 1606

bekler idüm 1848

aķıdur idi 2485

bezenmiş idi 495

alur idi 2375

bezerler idi 156

amān virmiş idi 2005

bî-ķarār olup idi 1395

añar idi 1391

bilmez idi 893

añlar idi 1898

bilsün idi 1457

arar idi 2888

bilür idi 150, 415, 1033, 1775, 2459

armış idi 2895

bögürür idi 2458

atar idi 567

- bulaşmış idi 1889
 bulmuş idi 1922
 çāre olmaz idi 457
 çāre istenür idi 2145
 çāresin idin- 1753
 çevre tutmuş idi 496
 çıkmış idi 1736
 dağınur idüm 541
 delü kılınmış idi 1394
 devletin depdi idi 2452
 dilemezler idi 1573
 diñler idi 1599
 dir idi 879, 894 2 , 924, 1653,
 1692, 1752, 1784, 2383, 2461,
 2487
 dirilmiş idi 2117
 döymez idi 2552
 dutarlar idi 1487
 dutılmaz idi 483
 düğün eylerler idi 1942
 dürişdüñ idi 1827
 düşde görmüş idi 1119,
 düşmüş idi 1803
 düzmiş idi 1506
 düzülmiş idi 495
 eglenmiş idi 2514
 kendüzin egler idi 981
 elin alur idi 1785
 elikdürmüş idi 2371
 elümden... alalar idi 2602
 eydür idi 2856
 fiğān eyler idi 2458
 fikrüne düşmüş idüm 1850
 geçer idi 819
 geldüm idi 615
 gelmez idi 1390
 gezerler idi 156
 gidemez idüñ 2017
 göğüsün döginür idi 2473
 girü gelmiş idi 2192
 gitmiş idi 2453
 gizler idi 892, 2424
 göre tura idüm 1928
 görmez idi 2213
 görmüş idi 2922
 görürler idi 2004
 göyner idi 565
 gözedürler idi 1447
 gözin dikmiş idi 1600
 gözler idi 892
 gulū ide 640
 guşsa yir idi 924, 2406
 güler idi 565, 1137
 hayālüne kapılmış idüm 1906
 hāzır olmuş idi 2435
 hitāb olup idi 114
 ımızğanmamış idi 2868
 ırlar idüm 1378
 iltifāt kılmaz idi 1390
 iñler idi 1599, 1601
 irişdüm idi 2859
 irişdürmüş idi 840
 یش idi 439
 işidür idüm 2430
 işler idük 612
 kabül itmez idi 1893
 kan ağlar idi 2277
 gözüm kanıñmış idi 1889

kanuma şusar idüñ 1821	şabr idemez idüñ 2017
karanur idi 2460, 2853	sağı sağı idi 2487
kaş karak çatmış idi 2852	şakınur idüm 541
kaya getürmüş idi 2370	şalar idi 1971
kaygımı yir idi 2433	şanuma şıgımaz idi 1823
kılalar idi 2602	şanur idi 2079
kilim şuya bırağmışlar idi 1917	şayar idi 2868
kolın açar idi 1785	şaymaz idi 2552
komaz idüm 2508	sayuğlar idi 1138
komaz idüñ 1824	segirdür idi 2485
ma'lüm idi 411, 416	sever idi 501
melül olur idüm 1893	şoyar idi 2375
meyl eylemiş idi 2800	söylenür idi 1602
miskin itmiş idüñ 1822	söyler idi 712
müdām olurlar idi 154	tañlar idi 1898
müştağ idi 125	tedbır idi 370
nāz kılur idi 1781	güneş toğmış idi 1737
nolsa olsun idi 1457	tolaşmış idi 493
Oğurlar idi 136	tolmış idi 1391, 1394
olmış idi 1713	tutar idi 2323
oñar idi 1396	tutarlar idi 156
oranı degül idi 2223	ucın bulımaz idi 2928
oturmuş idi 2183	varımaz oldum idi 1822
oturmuş idüm 297	ular idi 1137
otururlar idi 1943	ulaşmış idi 493
oynar idi 565, 2207	umar idüm 2776 2
ödüm şıdar idi 2493	umar idüñ 1514
ögin dirmez idi 2872	uyımaz idi 1136
öginür idi 2473	uyımış idi 2382
ögütlerler idi 1890	uyur idi 1803
ögümden gitmez idi 1823	uzanmış idi 495
ölmişler idi 2499	var idi 374, 382, 385, 1102, 1387, 1439, 2365, 2498, 2551, 2888
ören kılur idi 542	varurlar idi 2004
resm urmış idi 1499	

yağasın yırtar idi 497

yarım eyler idi 2596

yaşatmış idi 1790

kendüzin yaşurmuş idi 1868

yat olmuş idük 2435

yatmış idi 2453

yatur idi 1508, 1569

yaturlar idi 2498

yay kurulmuş idi 2381

yayılmış idi 1623

yimez idi 1136

yol bulmuş idi 2238

yörenür idi 2853

yuhlar idi 1138

yumış idi 2382

yügürür idi 2458

yürir idi 669

yürürler idi 2123

yüzin açar idi 1781

zār zār itmiş idi 1536

zārîlğ eyler idi 712

imiş 227, 379(2) , 499, 861(2) , 862, 863(2) , 930 (2) , 1000 (2) , 1113, 1245, 1276, 1346, 1744, 2208, 2444, 2519, 2522, 2569, 2603, 2615, 2620 (2) , 2941 (2) , 3056 (2) , 3057 (2) , 3058 (2) , 3075, 3095 (2) , 3129, 3198, 3437, 3508, 3581, 3698 (2) , 3701, 3833, 3968, 4078, 4154 2 , 4377, 4378, 4496, 4559 (2) , 4653, 4695, 4749 (2) , 4752, 5023 (2) , 5278 (2) , 5522, 5603 (2)

ise 37, 112, 117, 197, 258, 291 (2) , 366, 410, 621, 731, 745, 799 (2), 890 (2), 934(2) , 946, 1066, 1107, 1132, 1296, 1310, 1344 (2) , 1347 (2) , 1428

i.-m 108, 129, 303, 467, 1223, 1409

i.-ñ 88, 100, 220, 229, 264, 504, 779, 1279, 1412

i.- ñüz 835

Yardımcı Fiiller

bil- 280, 446, 1193, 1228, 1392, 1587, 1930, 2592, 2680, 2832, 2847, 3069, 3261, 3264, 3284, 3286 2 , 3497, 3618, 3683, 3893, 3918 2 , 3988, 4139, 4285, 4312, 4313, 4351, 4388, 4452, 4494, 4517, 4655, 5159, 5247, 5335, 5416, 5435, 5655

durur 9, 21, 83, 213, 218 (2) , 219 (2) , 233, 241, 300 (2) , 321, 336, 354, 355, 425 (2) , 435, 451, 478 (2) , 553 (2) , 555, 578 (2) , 587, 643 (2) , 656 (2) , 689, 820, 851, 897 (2) , 898, 922 (2) , 939, 953 (2) , 980, 987 (2) , 1108, 1112 (2) , 1128, 1130, 1139, 1192 (2) , 1242, 1243, 1284, 1310, 1397, 1525, 1939 (2) , 1954, 2039, 2063, 2084 (2) , 2138 (2) , 2147, 2218, 2220, 2226, 2245, 2259, 2265, 2294, 2411, 2468, 2506, 2513, 2547, 2617, 2632, 2646, 2695, 2697 (2) , 2973, 3018, 3034, 3087 (2) , 3141, 3147, 3300, 3487, 3510, 3529, 3568, 3604, 3650, 3651, 3671, 3680, 3691, 3709 (2) , 3851, 3920, 3978, 4029 (2) , 4118, 4149, 4256, 4267, 4288 (2) , 4306,

4309 (2) , 4354, 4404, 4418, 4444, 4464 (2) , 4730 (2) , 4732 (2) , 4833, 4894, 4985, 5030, 5048, 5146, 5149, 5165, 5174, 5246, 5415, 5524, 5529, 5584, 5590 (2) , 5658

it- → **5.11.**

eyle- → **5.11.**

kıl- → **5.11.**

ol-

°aceb ol- 465, 1733, 3177, 5047

acı ol- 236, 2351

aç ol- 1834, 2838, 3766

°adāvet ol- 5257

ādem ol- 220

°ādet ol- 147

āgāh ol- 5570

ağır ol- 699, 2580

ağır başlu ol! 1411

ağu ol- 1641, 2127, 2479

aḥmak ol- 4578

aḥter-gūzer ol- 2139

°aklı ol- 2903, 5235

alıcı ol- 5690

alu ol- 2304

°ām ol- “genelleşmek, yayılmak” 1049, 4784

°anber-feṣān ol- 1034

añlayıcı ol- 4552 → **11.18.**

arı ol- 99

arka ol- “destek vermek, desteklemek” 2577

°āṣī ol- 17, 101

°āşık ol- 1531, 1538, 1814, 2347, 4093 → **10.57.**

āşikār ol- 1564

āşüfte ol- 2931, 3244 → **10.57.**

āvāre ol- 703, 4114 → **9.39.**

ayaḥ bağı ol- 2087

°ayān ol- 1541

°ayb ol- 4454, 5472

- ayın bayın ol- 1899, 2968, 3957, 4824
- ayru ol- 1930
- ayruḥsı ol- 2779, 4683, 4691
- āzād ol- 627, 771, 993 → **15.41**
- °azîz ol- 5568 → **10.32, 15.31.**
- bağrı baş ol- 614 → **10.32.**
- bağrı kebāb ol- 2272 → **10.32.**
- bahāne idinici ol- 4791 → **9.13.**
- başhun idici ol- 2608 → **15.51.**
- baş göz ol- 4520 → **15.6.**
- baş ol- 2130, 2154 → **18.12, 18.16.**
- başı hoş ol- 264, 1300, 3300 → **10.57.**
- başı kayu ol- 4041, 5327, 5582 → **10.44.**
- be-cid ol- 3724, 4525
- bed-mest ol- 4242 → **16.9.**
- beg ol- 5142 → **15.75.**
- bî-çāre ol- 635 → **12.41.**
- bî-hūş ol- 1647 → **10.1.**
- bî-ḳarār ol- 734, 1298, 1395, 1464, 3777 → **5.28.**
- bile ol- 428, 1004, 1062, 2827, 2834, 3034, 3313, 4281, 4576
- biliş ol- 811, 864, 4959
- bî-naẓîr ol- 347 → **5.21.**
- bir ol- 195, 1324, 3302
- bîzārlih ol- 4391 → **10.13.**
- buñalsılığ ol- 2841 → **5.51.**
- buyruğ ol- 3725 → **18.16.**
- buyruḥ ol- 119 → **18.16.**
- büküm ol- 1459
- cānsuz ol- 1879
- ceng ol- 4300 → **15.51.**
- cevāb ol- 1711
- cihān gözine ẗar ol- 2022
- cömerd ol- 866, 2315

çevük ol- 2257, 3883, 4542
 çiğdemleyin ol- 2009
 çorağ ol- 5403
 dāstān ol- 4906
 delü ol- 1377
 deng ol- 3781
 derc ol- 5623
 dermān ol- 1416, 2242
 dest-res ol- 290
 destür ol- 2076, 2079, 3036, 4713, 4719, 5402 → **15.17.**
 diler ol- 172
 dīmāğī kuru ol- 3384 → **11.38.**
 dinç ol- 211, 3589, 3645, 3685, 5280, 5561, 5565
 diri ol- 43, 171, 1597, 2898
 dirlik ol- 5423
 dost ol- 823, 3237, 4421, 5161, 5454
 du^ʿacı ol- 4715
 du^ʿacı kul ol- 992
 dutucu ol- 188
 düğün ol- 2039, 4658
 dümük ol- 1613, 4043 → **10.38.**
 düşmān ol- 4421
 ebleh ol- 2233
 ehl ol- 282, 1900, 3180
 ehl-i îmān ol- 92
 eksüklü ol- 1254
 eli bağı kul ol- 1552, 5049
 eli şulu ol- 3657
 eñü yañu ol- 1639, 2174, 2689, 4463 → **10.29.**
 fermān ol- 36
 ġāfil ol- 935, 937, 5548 → **11.55.**
 ġalaba ol- 3030 → **15.10.**
 ġālib ol- 1182, 1489
 ġammāz ol- 5445

ğark ol- 159, 160, 1446, 2528
 gedāy ol- 1343 → **15.71.**
 geñez ol- 364
 gerek ol- 2425, 5565
 gereklü ol- 3520, 3915
 giñ ol- 224
 gider ol- 225
 girçek ol- 1131
 göñli hoş ol- 1019, 1166, 2401
 göñli yavuz ol- 1926, 2105
 gönülden gönüle yol ol- 1420, 1698 → **8.23., 10.57.**
 ğuşşalu ol- 910
 ğuşşasuz ol- 297
 gülinç ol- 3685 → **10.21.**
 günāh ol- 2638 → **21.9.**
 gündüz ol- 2679
 güyegü ol- 3204, 3411 → **15.6.**
 ğaber-dār ol- 5209
 ğācet ol- 4738
 ğacîl ol- 313, 2067
 ğaķîr ol- 2989
 ğarāb ol- 1575, 3225, 3639, 4687
 ğarîf ol- 1615, 4256, 4397, 4446, 5329 → **15.11.**
 ğāşıl ol- 401, 1383, 2358 → **5.1.**
 ğayāl ol- 1517, 4348
 ğayr ol- 5053
 ğayrān ol- 1898, 3950 → **10.17.**
 ğāzır ol- 2435, 2509, 5111
 helāk ol- 769, 1400, 2779
 ğelāl ol- 4406
 ğicāb ol- 3110
 ğikāyet ol- 3458
 ğoryad ol- 5236 → **5.39.**

hoş ol- 658, 677, 678, 717, 1211, 1949, 2052, 3219, 3268, 3352, 3400 (2), 4237, 5087, 5539 (2)

hoşnūd ol- 5376 → **10.17.**

hurrem ol- 5285 → **10.17.**

huşk ol- 5617

hüküm ol- 3643

hükümünde ol- 93, 3669

ıraḥ ol- 4494, 5317

ıraḥ ol- 266, 801

icāzet ol- 693, 973, 2065 → **15.17.**

ihtiyāc ol- 5158

iki pāre ol- 109

iller begi ol- 5408

imāretci ol- 3402

iñ çin ol- 1728

ināyet ol- 5019, 5611

incitmiş ol- 95

iri ol- 3283

istemelü ol- 554 → **10.36., 15.12.**

işleri şol ol- 1452 → **5.51.**

işidici ol- 5447

ittifāḥ ol- 1459, 2069, 2341, 4111, 5139

ivāz ol- 4770

iymin ol- 3443

ḳabūl ol- 131, 5360 → **12.28.**

ḳādir ol- 5117

ḳalıcı ol- 5690

ḳānī ol- 4060

ḳara ol- 3474

ḳarañu ol- 887, 2154

ḳarañulıḡ ol- 2589

ḳarañuraḥ ol- 1914

ḳarār ol- 2394, 3170

ḳaravaş ol- 2018, 3121

ıar ı ol- 4135
 ıar ın ol- 1185
 ıav ı ol- 5460
 ıavm ol- 5395
 ıav ıl ol- 2096
 ıāyim ol- 1995
 ıayd ol- 288
 ıayu ol- 2393
 ıāz ı ol- 2068
 kelām ol- 2992
 kerem ol- 3911
 ker ım ol- 223
 key ol- 4321
 ıl ol- 1982
 ılavuz ı ol- 56
 ıısu ol- 4467
 ıısmet ol- 1477, 1605, 4051, 4167
 ııymet ıadr olma- 2016
 ız ol- 2015
 ızğun ol- 71
 ızıl ol- 2873
 ııırek ol- 252
 ıoca ol- 5643
 ıolay ol- 4746
 ıoñşı ol- 1330
 ıonuk ol- 990, 4377
 ır ol- 1594, 2155, 2619, 5124
 ıl ol- 106, 114, 575, 746, 2304, 2314, 2319, 5044, 5107
 ılavuz ol- 1336, 1960, 2142
 ıulluğında ol- 4289
 ıutlu ol- 5040, 5619
 k ınd ol- 1836 → **3.44.**
 lāl ol- 564, 3184

lā-ubālî ol- 4251
 lāyık ol- 607, 2988, 4596
 mağbūn ol- 1627 → **10.30.**
 maḥbūb ol- 3881
 maḥrem ol- 3293
 maḥrūm ol- 1422 → **3.23.**
 ma'lūm ol- 419, 2712, 3873, 4910
 mānî ol- 356
 māt ol- 2156, 3326, 3946, 4701
 mazlūm ol- 1422
 mecāli ol- 284
 mecāzî ol- 3553
 meclis ol- 1260
 mehl ol- 3655
 melāmet ol- 1892
 melūl ol- 764, 877, 1167, 1170, 1893, 3744
 mestūr ol- 5402 → **3.21.**
 meşgūl ol- 1616, 5607
 meşhūr ol- 333
 mevzūn ol- 2664
 meyli ol- 5609
 meyšūm ol- 1760 → **5.51.**
 minnet ol- 3328
 muḥāl ol- 470, 1518, 2617, 4982, 5541 → **5.4.**
 mūnisi ol- 2311
 muntazır ol- 2348
 musaḥḥar ol- 1037
 muṭî ol- 238, 3600, 3622, 5177, 5340 → **15.80.**
 muvāfık ol- 4596, 5401
 mübārek ol- 5702
 münevver ol- 1037
 müsellim ol- 5563
 müstaḥik ol- 96
 Müsülmān ol- 91, 92, 5680

müşerref ol- 1701
 müştāk ol- 5137
 müyesser ol- 1802
 nā-bedîd ol- 1542
 naẓm ol- 5593, 5699
 niyāz ol- 3553
 oğlan ol- 5207, 5394
 olıcı ol- 3331 → **3.4.**
 oñat ol- 3286, 4305
 oturan tıran ol- 1418
 ögür ol- 3631
 ölüm eri ol- 2164
      ol- 5195
         am  n ol- 1066, 2440
 p       ol- 3644, 5361, 5574
 p       ol- 1059
 p       ol- 1091
 p       ol- 5580
 pe       ol- 95, 3013, 4012, 4790
 pe          ol- 216
 p     ol- 4837
 p    ol- 5052
 p       ol- 5063
 r         ol- 706
 r     ol- 315, 4878
 r      ol- 2068, 5105
 reng ol- 3140
 rev   ol- 88, 450, 1017, 2025, 2080, 4553
 rev  n ol- 69, 475, 523, 805, 1083, 1096, 1567, 1712, 2228, 3102, 3594, 4716, 5319,
 5350, 5645
 r      ol- 3292
 r       ol- 1576
 s     ol- 5583 → **5.50.**

sağ ol- 1082, 2826, 3802, 4030

şağır ol- 5124 → **7.42.**

sağ ol- 2131, 2341, 3316 → **10.40.**

sākin ol- 557, 3376

şarrāf ol- 4081

şarp ol- 815, 2752, 3395, 4580, 5616

şavāb ol- 1711

şavaş ol- 2367, 2584, 4296

şayru ol- 717, 2098, 3148

sebeb ol- 913, 3390, 4696

sehl ol- 282, 1664, 2662, 3080, 3276, 3846 → **9.52.**

sehv ol- 371 → **11.25.**

serāsime ol- 4519 → **11.55.**

ser-be-ser ol- 950, 958

ser-hoş ol- 2128, 5319

şevāb ol- 1018, 3512

sevdāyi ol- 4053

şinuḥlu ol- 2251

sır ol- 3887

silsile ol- 4243 → **3.36.**

sirişte ol- 221 → **1.22.**

söz ol- 4520

sözi tatlu ol- 236 → **12.37**

sözinden dönici ol- 4791 → **15.15, 15.53.**

süst ol- 240, 3949, 4136

süvār ol- 2320, 3716

şād ol- 438, 627, 771, 993, 1469, 1620, 1783, 1856, 3239, 3455, 3800, 4376, 4773, 4828, 4877, 5094, 5105, 5319, 5322, 5376, 5464, 5542

şād-mān ol- 5285

şāh ol- 744, 756, 3622, 3640, 3642, 3706, 3862, 3905, 3908, 3987, 4290, 5046, 5204

şākir ol- 5319

şāz-mān ol- 1175

şegird ol- 228

şehriyār ol- 5192

şüm ol- 1760 → **5.51.**

ṭama^c ol- 1722

tamām ol- 376, 433, 1317, 1673, 2391, 3728, 5162, 5528, 5637

ṭañ ol- 2410

ṭanuġ ol- 4411

ṭap ol- 2415

tār u mār ol- 625

ṭarab ol- 3480, 4236

ṭatlu ol- 5588

tebāh ol- 5501

ṭoġrı ol! 278

telef ol- 67, 2760, 4504, 5392

ṭoġrı ol- 278, 279

ṭoḥ ol- 2866, 3424

ṭolu ol- 3431

ṭopraq ol- 801

ṭufeyl ol- 5046

ṭuş ol- 490, 1694, 1976, 2444, 2923, 3068, 3409, 3938, 4167, 5103

ṭuṭaş ol- 2814, 3546

ṭutsaġ ol- 2778

ṭutucı ol- 5410

uġur ol- 2509, 2644, 4740

uṣañ ol- 2342, 2913, 3221,

uṣaq ol- 81

uz ol- 3333

uzınsuz ol- 4244

vācib ol- 356, 681

var ol- 1841, 3556

vebāl ol- 2716, 3665

vişāl ol- 1514

yad ol- 5236

yaġı ol- 926, 946

yaġlu ol- 3207

yaḥın ol- 1333, 1732

yakın ol- 1027
 yakın ol- 2671, 4880
 yalınca ol- 3334
 yār ol- 1479, 1563, 2655, 3240, 3599, 4870, 4956, 5141
 yara ol- 1288
 yaramaz ol- 5413
 yargulu ol- 4783
 yāricı ol- 815
 yas ol- 1109, 1886
 yat ol- 2156
 yatlı ol- 5588
 yavuz ol- 1336, 2142, 3296, 3962, 4033, 4198, 4597, 4761, 5357
 yaya ol- 5667
 yazılı ol- 515
 yeñül ol- 2122
 yig ol- 226
 yigrek ol- 182, 367, 703, 1863, 1935, 2542, 4241
 yıl kovan ol- 2632
 yıl ol- 2136
 yimişlü ol- 1991
 yiynicek ol- 1411
 yoḥsul ol- 5391
 yol eri ol- 2893
 yoldaş ol- 1232, 1915, 5536, 5582
 yoş ol- 191, 1644
 yük ol- 327, 4542
 yükü ağır ol- 1496
 yüz karası ol- 2770
 yüze yüz ol- 4473
 yüzde dost ol- 5654
 yüze gülücü ol- 2908
 zaḥm ol- 2150
 za'if ol- 3829, 4155, 5460
 zarif ol- 287

zarūret ol- 5594 → **18.17.**

zāyi° ol- 691, 4042

zebūn ol- 3537, 3827

zer-endūd ol- 2075

zîrek ol- 2542

olibil-

şād olibil- 1587

yoldaş olibil- 4351

olıma-

er° avrat gibi olıma- 3252

göñli olıma- 1520

kulavuz olıma- 1704

lāyık olıma- 4601

olma-

arusuz olma- 5547

°ayb olma- 1807, 2021,

baḥîl olma- 224

bî-ḳarār olmağıl! 1428

dimiş olma- 187

encüme olma-

ḥācet olma- 1959, 3887

ḥālî olma- 4378

ḥelāl olma- 1519

hem-nişîn olma- 5451

ırah olma- 1288, 1938

icāzet olma- 705

ittifāk olma- 341

ḳatıḥ olma- 5671

ḳısmet olma- 890

kör olma- 4254

kulavuz olma- 2217

meded olma- 5122

melül olma- 4407

meşğul olma- 4636
meyli olma- 1590
müşterî olma- 550
oğulsuz olma- 3897
rāžî olma- 5038
revā olma- 1217, 3280, 3655, 4157, 5035
şarp olma- 5522
şarpraḥ olma- 2808
tamām olma- 1373
tañ olma- 4007
telef olma- 68, 400
uşañ olma- 4694, 5468
uz olma- 5448
yara olma- 2854
yavuz olma- 2217, 4632, 5102, 5443
yiynicek olma- 1411
yoldaş olma- 4567
žāyi° olma- 1857, 5624
zebūn olma- 2570

ṭur- → 9.28.

göre ṭura idüm 1928

ṭurur → 9.28.

añaṭururam 5197

diyüṭurur iken 5496

Ünlemler (Anlamli-Görevli Kelimeler)

dirîğ 4199 (2)

dirîğā 924

hey 2335

heyhāt 2863

vay 4638

vay aña ki 272, 2923, 4731

vay baña 5074

vāy 673, 5495

vāy aña ki 5122

vāy vāy 1234, 1508

vāy veyl 2141

veh ‘vah!, yazık!’ 160

ATA SÖZLERİ, DEYİMLER VE KALIP İFADELER

Eserde atasözlerinin anlatımı kuvvetlendirmek, bir düşünceyi desteklemek ve okuyucuda etkiyi attırmak amacıyla sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Bu nedenle eserin söz varlığının önemli bir kısmını oluşturan atasözü örneklerini ayrı bir başlık altında göstermeye çalıştık.

Atasözleri¹⁴¹

- Ne yir bula her demde egri [vü] dün / Ki *şığamaz ocağda egri odun* 210
- İli söz ile ilan inden çıkar* / Ulu söz ile kişi dinden çıkar 232
- Oñılur süñü vü kılıç zahmı çok / *Oñulmağa dil zahmına çäre yok* 239
- Dili tatlunuñ hem dînidür dürüst/ *Olur bağı katıların ağzı süst* 240
- İzini bulanlar gözedür yolın/ Sözüni bilenler düzedür dilin* 247
- Kişi nite dirilse eyle ölür/ Nite ölse kopduğı eyle olur* 261
- Yiyilüp yiründen yile uçmağıl / Tuz etmek haqın yabāna saçmağıl 273
- Kakıyup yavu kılmağıl bilüñi / Yalan söze öğretmegil dilüñi 275
- Kılıç toğru olsa şıgar kınına / İlan toğru varsa şıgar inine* 279
- Her işde sen ivme öğüdümü tut / *Kim aflaslar olur zamān ile tut* 317
- Velî dutmayana ger öğüt vire/ *Tagıtmış ola tohmı çorağ yire* 324
- Meşeldür ki *sî-mürğ bir kuş durur/ Görem dirse kimse anı düş durur* 578
- Ğarîbliğile kana döner bağır / Meşeldür *taş olur yirinde ağır* 699
- Bu mañîi her kimse key añasun / Ki *taş yuvnılcağ yapışmaz yosun* 700
- Ki az günde zahmet kazanmaya çoğ / *Peşîmānlığuñ soñra aşşısı yoh* 702
- Gidenüñ yolın kimsene bağlamaz / Meşeldür ki *kendü düşen ağlamaz* 736
- Ulular dimiş kim *belādur sefer/ Direm saña sözüm hiç itmez eser* 767
- Uyur olsa çobān tağılur koyun / Harîf olsa ğāfil bozulur oyun* 935
- Kamusını virür ü özrin diler / Ki *az nesneyi çoğ görür ulular* 1079
- Meşeldür bu meşhūr mañîsi var / *Kulağ gözden öñdin olur kim sever* 1134
- Budağ karar u dürlü devrān döner / *Gereklü kuş ağaca bir kez konar* 1213
- Ne bilsün *yavuz konşı yavuz olur / Yavuzlara şeytān kulavuz olur* 1336
- Gerek kişi konşı bula andan ev / Gerek kimse yoldaş düze andan av* 1338
- Göñülden göñüle ağı yol olur / Hemîn işk ser-māyesi ol olur* 1420
- °Aceblemeñüz her ki işka uya/ Meşeldür *kilîmin birağur şuya* 1445

¹⁴¹ Bu bölümün hazırlanmasında Cem Dilçin, Mesud bin Ahmed, Süheyl ü Nevbahar, *İnceleme-Metin-Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2016 ss. 203-210'dan yararlanılmıştır. Ancak, Dilçin tarafından verilen bölümün bir kısmı da *Kelam-ı Kibar* başlığı altında değerlendirilmiştir.

- Çü *furşat bulunmış iken fevt ola* / Anı bilmiş ol girmez ayruḥ ele 1456
- Gice uzunın ʿışkı güden bilür* / *Ciger yandüğün aḡu yudan bilür* 1526
- Didüğün yalan söylemeye dilüm/ Bilürsin ki *ilçiye yokdur ölüm* 1684
- Bu işi baña қо vü sen fāriḡ ol / *Göñülden göñüle olur aḡı yol* 1698
- Hem işbu gice tır ḡadem-rence kıl / *Revādur ki at izini basa p̄l* 1700
- ʿAceb olmaya *ḡuzu ḡapan kişi* / *Çopāndan yir olursa şapan taşı* 1733
- Didi hey ne söylersin eyleme lāḡ / Ki *d̄ivāruñ ardında olur ḡulaḡ* 1754
- Horūs ötse oḡtsuz ne olur işi* / *Revādur şoloh dem kesilmek başı* 1838
- Bilürem ki işbu iş az iş degül / *Dikensüz bulunmaz gül-istānda gül* 1851
- Ne şormaḡ gerek ḡālüm andan girü / Ki *cānsuz olan gövde ḡalır ḡuru* 1879
- Gülümsündi işidicek Nev-bahār / Nite kim *gelür gül olıcaḡ bahār* 1884
- Nişān eyle uz uz u az az ḡaz / *ḡulavuz ḡolay olıcaḡ uça ḡaz* 1960
- Meşeldür *kişi* eydür ulu kişi / *Olur başa buñ gelse başmaḡcı* 1963
- Yimişlü olıcaḡ aḡaçdaḡı şāḡ*/ *Başı göge çekmez ü olur aşāḡ* 1991
- Şınuḡlıḡdan üşenme düşem şanup* / *Bahādan nite iner altun şınup* 1994
- Şınuḡlıḡda key ḡāyim olḡıl u tır / *Çalap Tanḡrı şınuḡ göñüllerdedür* 1995
- Girü uş belā odı ḡaldurdı baş / *Bile yanısar ḡuru ḡatında yaş* 2276
- Dilümüzce bir nükte didi evit / Ki *cömerdlıḡı kendü k̄iseñden it* 2303
- Niceme dürişürse illāsı var / Nite *ḡüneşi balçıḡile sıvar* 2325
- Ne hoş didi *ol kimse ki uşlıdur* / *Uyıyan başı terküde aşlıdur* 2363
- Bu bir gün içün bislediler bizi / Ki *ḡurbān içün olur irkek ḡuzu* 2555
- Ölümden ilerü ölüm olmaz* / *Ecel gelmeyince kişi ölmez* 2562
- ḡuyuya delü bıraḡur bir taşı* / *Çıkarımaḡ anı yüz uşlu kişi* 2622
- Hem̄in ḡāşıl öz göynüḡidür ü renc / Ki *müflis kişi bula düşinde genc* 2924
- Öñin añlamayan şoñın tañlar*/ *Yañılduḡını şoñ uci anlar* 3040
- Bize çok bahā dimeḡe utanur / *Çörek yavşuruñ ḡızmış iken tenür* 3089
- Ki *furşat demi ādem̄iden ḡaçar* / *Bulut gölgesi bigi t̄ızcek geḡer* 3090
- Çü *n̄met olan yirde olur ḡüvü* / Ne zaḡmet çekilürse varmaz yavu 3117
- Buḡünini yarına ḡoyan kişi* / *ʿAceb ola başarur ise işi* 3177
- Nite kim *yaḡıcaḡ ḡar örter izi* / Çü *māl irkile t̄utar olur gözi* 3209
- Kişi olmayası işe yiltenür / *ḡızar külveden bulıcaḡ yil tenür* 3210
- Aç ādem ki ḡalvetde bula öyin* / Nite *şaḡlayubile oruc ayın* 3261
- Yaz ıssısı yazıda bulsa zülāl* / *Şuşamış kişi içmez olsa muḡāl* 3262

- Dişüm biledüm saña sözi çoğıl / *Niçe bekleyübile aç kurt ağıl* 3264
- Didi iy sere ivmek olmaz eyü / *Zamān ile öğrenür oyun ayu* 3272
- İversin ü hem yüregün yağlıdur / Velî *her bir iş vaktine bağludur* 3273
- Tahıl bāzārı yöresinde yavuh / Görür uyhuda kendüzin aç tavuh* 3389
- Gügercin ki toğan şana kendüzin / Nite göre ayruh yuvası yüzün* 3403
- Çetük kim ura pençesin aşılan / Eger diri kalur ise uşlana 3404
- Kilîmince kösilen ayağını / Şovuk günde toñdurmaya yağını* 3405
- Gözetmek gögi düşmez olur oñat / *Karıncaya katı kazādur kanat* 3406
- Özin kargā keklige ussa nide / Bayık kendü yürüşini unıda* 3407
- Sen endikme vü korhıma hîç kayu yoğ / Dime *bilmez aç kişi hālını toğ* 3485
- Şu yatlısı olur ki taş bitürür / Söz ağduğı düşer ki baş yitürür* 3677
- İşidicegez anı naqqāşdan / Didi *şuyı tutmak gerek başdan* 3689
- Esen olıcağ baş bulına bōrk / Mizāc olsa sağ yavu varmaya görk* 3802
- Hışım niçeme başı olsa kayu / *Yavuz günde yavlağ bulunur eyü* 4041
- Velî yadlar ile yiyilen emek / Varur zāyî° olur ne hācet demek 4042
- İte niçeme birağasın kemük / Ki bir sâ°at ol saña ola dümük* 4043
- Oranuñ bilseñ saña yig idi / *Koca koca ister yigit yigidi* 4134
- Çü *tālî° döne iş bulaşur imiş / Yürür iken ayak tolaşur imiş* 4154
- Bilür dün uzunın işikte yatan / Ne bilür döşekler içine batan* 4159
- Ne var barmağ uzatdıyise bular / *Kime kısmet ise balı ol yalar* 4174
- Kimün° aklı var ise anı bilür / Ki *kaçmak deminde key erlik olur* 4508
- Aç it bulsa etmek ki yağlu ola / Yimezse meger ağzı bağlu ola* 4935
- Bunuñ bigi derde gerekdür devā / *Şu katında olmaz teyemmüm revā* 5035
- Öğütlen diyü dögdüm işüñe git / *Kişi tutar öğüt ağaç yise it* 5066
- Siñe her biri korhısından anuñ / *Çağal nite duta yirin aşlanuñ* 5259
- Delüyile esrüge virmeñ öğüt / Ki *ūd ağacı olmayısar söğüt* 5390
- Hîç eylemeñüz yoğsul olana tanz / Ki *gizlü olıcudur örende kenz* 5391
- Tanışmañuz aña ki nitmek gerek / *Bitürmeye bilüñ işini kürek* 5393
- Dikensüz gül arusuz olmaya bal / Ilan bekcidür kıanda olursa māl* 5547
- Aru akçayı halk alıcı olur / Velî kalbı soñra kalıcı olur* 5690

Deyimler

adı toprağa bırak- 1140

ağzını kazı- 5538

ayağın kilîmi kadar uzat- 3042

bağrı kebâb ol- 2272

bağrını toğra- 3867

bağrını toğrad- 1975

baş verip sır verme-

virmeye sırrı vire başı 3664

başdan elini yu-

b. e.-ümi y.-dum 4969

başını dîvâra dög- “başını duvarlara vurmak” 802

burnını sı- “gururunu kırmak, kibri bırakmak” 1989

bıyık egme- “küçümsemek, önemsememek” 3633

bir sözünü iki etme-

bir s.-ñüz iki itmedük 2088

boyun dut- “boyun eğmek, rıza göstermek” 3046

boyun tart- “kaçınmak, naza çekmek” 1465

boyun tut- “razı olmak, kabul etmek, boyun eğmek” 1042, 3924

boyun uzat- “razı olmak, kabul etmek, boyun eğmek” 2759

boyun vir- “itaat etmek, boyun eğmek, razı olmak” 1593, 1998, 4203

dil uzat- 3134

diş bile- 3264

gözden ayruḥ gönülden ırāḥ 4122

iyiliği suya bırak-

eylūgi şuya bıraḡuñ gidüñ 5377

giç bulup tîzcek azış-

giç bulup tîzcek azışdıdı 4272

göz kıart- 4443

gözi kıart- 4234

gözin bağla- 2723, 4150

gözin oy- 5425

gözini topraḥ töldur- 5673

ḥîle boyına ṭon biç- 3125

iki yakası bir olma-

Ne bir oldı fikrüm ne iki yaḡam 5187

işi yile git- 1310

işini bitür- 5393

klı iki yar- 1767

klım şuya bırağ- 1917

klımın şuya bırağ- 1445

kuş uçmaz yügürmez kulan “kuş uçmaz kervan geçmez, ıssız” 2980

kulağına küpe idin-

kulağıñuza küpe idinüñ 5406

ölmişken diri ol-

ölmişken oldı diri 1597

şanusı yıl ol- 2136

sovuğ demür döğme- 5081

şovuk günde yağını toñdurma- 3405

şu başdan yukarı aş- 3041

şuya keçe bırağ- 1495

topuğına şu in- “çok yorulmak, ayaklarına kara sular inmek” 3384

tümārını dür- “defterini dürmek” 1651

yağdan klı çek- 1572

yıl ol- 2136

yıl kov- 3747, 3793

yıl kovan ol- 2632

yile ağzın aç- 3118

yüregi yağlu ol- 3207

yüzi şuyın dökil- “şerefine leke gelmek” 5006

yüzi şuyın eline al- “şeref ve haysiyetinden fedakârlık etmek” 4763

yüzi şuyın yile vir- “şerefine leke getirmek”

yüzüm şuyını yile virdi 5368

Kalıp Sözler

‘aceb 3833, 4658

‘aceb bu ki 3551

‘acebdür 3844, 4356, 4872, 4876

āfer ìn 1260

aḥsent ü şābāş 4661

Allāh 830

ʿazîz olğıl 5568
 biñ yaşa 1739
 biñ yaşañuz 5317
 baş üstine 2846
 başum üzre 3923
 tutam buyruğuñ baş yüzüm üstine 3033
 belî “evet, doğru” 157
 benüm başum içün 2505
 bi’llāh 5200
 bille (Ar.) < bi’llahi “Allah için” 2305
 cānuña nūş 1795
 Çalap Taṅrı yārîcüñ olsun 4420
 eger Taṅrı kor ise 5198
 esen kaluñuz 800, 5040
 esen ol 1082
 esen olğıl 1739, 1931, 3904, 5300
 evet 4356
 evit 2303
 haḳ elüñdeyimiş 5278
 hāşā sizden ırāḥ 2627
 iki gözüüm üstine 3033
 in-şāʾ-allāh 5702
 iy şabāş 1685, 2018
 iy hezārān şabāş 1650
 mübārek ola 5702
 ne aşşı 191, 777, 4153, 4786, 5368
 saña Taṅrı virsün tümen yaş bugün 3635
 saña Taṅrı uçmaḳda virsün duraḥ 5525
 senden ırāḥ 5317
 sizden ırāḥ 2627
 şalla 594
 şallah 694, 763, 854, 1256
 şükr ol Çalap’a 1801
 şükür 5057

Taṅrı belā virstün 2643

Taṅrı bile “Allah bilir” 4736

Taṅrı raḥmet vire 5398

uḡrasun aña baba 3085

uḡur olsun 4740

yolı var 3612

zihî 58, 59 (2), 67, 122, 142, 1476, 1967, 2068, 2136, 2162, 2697, 2891, 2946, 3076, 3129, 3569, 3623, 3774, 4464, 4556, 5029, 5159, 5501, 5608

Kelām-ı Kibār Niteliğindeki Sözlər

Şol ādem ki gözede dirlik yatın/ Gerek oḡşaya yad obanuñ itin 179

Yada bilişe eylemeyen kılinç / Olur bilişe yad yada gülinç 181

İçi boş olan er taşını bezer / Gelincük bigi ḥalk içinde gezer 189

Ayak kimse işigine admağıl / Bal ola şanup aḡuyı tatmağıl 212

Kerîm ol ola kim ölürse acın / Gözetmeye nā-kesden etmek ucın 223

Baḡîl olma vü tar dirilmeyi gör/ Kim ölicegez saña giñ ola gür 224

Ḳalur eyü adı eger ol ölür / Uzun ʿömr didükleri ol olur 250

Ḳazanur eyü ad koyuban gider / Girü ḳomağa mālî irküp nider 294

Yigitlikde perhîz inen ḥüb olur / Ḳocalıcaḡaz ḥoz ne elden gelür 312

Pes aña ki şeytân atına binen / Kişi sağ esen hîç inemez inan 2180

Ḥaḳîḳat niçeme çevük olsa kuş / İki ayağından tutılır öküş 2257

Kişinüñ taş altında ḳalsa eli / Anı tutmak olur ulular yolu 2635

Kiçiler yolu toḡru varmaz olur / Ulular şuçı yüze urmaz olur 2639

Boyun ger ḳazāya uzadur ne var / Tuz etmek ḥaḳınca gözedür key er 2759

Seni mihr-bân kişi gördüm inen / Yavuz kimse olmaz duz etmek aña 2812

Ulu ḥānedānlara olmaz kişi / Dil uzadıcak tîz kesilür başı 3134

Velî ḳorḡuyı ḡaflet unutturur / Ne şarp iş olursa anı itdürür 3208

Silāḥum bile aluñuz tîzrek / Kişi ḳanda varsa yaraḡlu gerek 3315

Kişinüñ çü ḥükminde olmaya dil / Sen o dili bıçaḡile iki dil 3669

Dilinden düşer kişi müşkil işe/ Eger dek dura dil ne ḳorḡu başa 3670

Cihān bir ḳarārında durmaz gezer / Bu yirde gice ḳonan irtē göçer 4582

Ne baḡtlu kişi ol ki oḡlı ḳalır / Oḡul ata yirin tutucu olur 5410

Ki unıdılısar cihāndan giden / Velî dāyım añılır eylük iden 5549

ÖZEL AD BİLGİSİNE YÖNELİK SÖZ VARLIĞI

Antroponimler ve Unvanlar

Ādem 54, 622

Aḥmed 299

‘Alīyy ibni Ebū-ṭālib 149

seyyidü’l-müminin 148

şîr-i ner 149

‘Amr u Zeyd 5177

‘Amr Ümeyye 4350

Arestetālîs 3105

Aşḥāb-ı Kehf 5510

Baḥr 384, 401

Bahār 5088

Bū-bekr-i Rebābî 4369

Cālūs 4207, 4274, 4389, 4399, 4343, 4422, 4431, 4461, 4500, 4505, 5142

Cühūd 253, 5679

azulu toñuz 3266 → 15.26.

necîs poḥ 3266 → 15.26.

Ebū-bekr-i Şıddîk 146

Efrāsiyāb 4562

Fağfūr 901, 909, 999, 1010, 1069, 1074, 1075, 1080, 1088, 1091, 1095, 1096, 1099, 1143, 1146 , 1161, 1167, 1173, 1201, 2278, 2313, 2761, 2765, 4288, 4376, 4520 2 , 4689

şah Fağfūr 668, 2428, 2652, 3083

Fağfūrşāh 2109, 2215, 2996 , 3131, 3649 , 4683, 4687, 4373, 5022, 5147, 5189

Fağfūr-ı Çîn 745, 759, 956, 1016, 1022, 1024, 1040, 1272, 1301, 1595, 2090 , 2503 , 3411 , 5123

Fağfūr-ı nām-dār 2496

Ferhād 1974, 2975

Firdevsî 2957 , 5254

Habeş 3574

Hārūn 3183

ḥātimū'l-enbiyā 128 → 22.7.

Hilāl 5321

Hindū 1727 , 3214

Husrev 2975

Husrevleyin 2974, 4515

Hümām 5205 , 5261

İzze'd-dîn 299

Ḳanber 150

Ḳārūn 3183

Ḳaytās 3056, 3060, 3062, 3066, 3067, 3071, 3085, 3124, 3132, 3163, 3173, 3218, 3488, 3503, 3816 , 3839, 3854, 3856 , 3903 , 3927, 3930 , 3944 , 3948 , 3963 , 3969 , 3982 , 3997, 4018 , 4022 , 4170 , 4172, 4901, 4945, 4955, 4956 , 5073 , 5076

Mes'ūd ibni Aḥmed 160

Muḥammed 103

Mūsā kelîmu'llāh 121

Muştafā 165

Nemrūd 80

Nevbahār 353, 868, 1101 , 1118 , 1119 , 1125, 1276, 1298, 1330, 1361, 1372, 1389 , 1392, 1401 , 1428 , 1438 , 1524 , 1536 , 1553 , 1563 , 1663 , 1682 , 1688, 1712, 1714 , 1729 , 1769 , 1774 , 1786 , 1797 , 1812 , 1840 , 1860, 1864, 1872 , 1876 , 1884 , 1923 , 1940 , 1944, 1968 , 2007 , 2073, 2129, 2145, 2155 , 2171 , 2189 , 2345 , 2394, 2400, 2419, 2420 , 2428 , 2464, 2471 , 2483 , 2641 , 2713, 2719, 2851 , 2905 , 3029 , 3136 , 3187 , 3240 , 3310, 3347 , 3415, 3416 , 3429 , 3439 , 3463 , 3482, 3498, 3516, 3522, 3542, 3578 , 3662 , 3723 , 3729 , 3742 , 3757 , 3777 , 3789 , 3792, 3799, 3803 , 3850 , 3998 , 4020 , 4111 , 4128 , 4160, 4166 , 4200, 4340, 4394, 4415 , 4608 , 4710 , 4817, 4820 , 4834 , 4861 , 4872 , 4876 , 4883 , 4900 , 4908 , 4939 , 4949 , 4955 , 4971 , 5001 , 5032 , 5050 , 5055 , 5130, 5219, 5230, 5241, 5265, 5267 , 5274, 5285 , 5320

fitne-i şār u il 617

göl 4954

kuş 1523

māh-ı Çîn 1669 , 1676 , 1686

°Osmān 147

°Ömer 146

Perverdigār 1603

Resül 154

Risteṭalis 415

Rüstem 4562, 4701

Rüstem-iZāl 4464

Şālūk 2365, 2384, 2398, 2411, 2434, 2442, 2469, 2531, 2851, 2859, 3501, 3741, 3742, 3876, 4903, 4908, 4914

Sikender 982 , 984 , 2086

sulṭān-ı Çîn 605

Süheyl 4, 352, 406 , 406 , 473 , 476 , 478 , 522 , 711 , 805, 837, 852, 896, 899, 914, 956, 970, 971, 973, 974, 1026, 1028, 1039, 1045, 1052, 1053, 1059, 1074, 1087, 1105, 1125, 1133, 1146, 1150, 1157, 1159, 1163, 1175, 1186, 1199, 1212, 1219, 1240, 1259 , 1288, 1300, 1301, 1303, 1321, 1349, 1352, 1371, 1373, 1375, 1377, 1397, 1400 , 1431, 1438, 1440, 1491, 1492, 1500, 1501, 1505 , 1517 , 1534, 1539, 1543, 1556, 1567, 1581, 1608, 1619, 1635 , 1654, 1657, 1658, 1659, 1662, 1665, 1666, 1668, 1672, 1675, 1679, 1681, 1685, 1687, 1702, 1715, 1720, 1721, 1729, 1736 , 1739 , 1743 , 1750, 1773, 1776, 1783, 1792, 1794, 1808, 1810, 1811, 1812, 1815 , 1839 , 1844, 1846, 1852, 1856, 1864, 1878 , 1898 , 1922, 1923, 1926, 1940, 1944 , 1964 , 1999, 2006, 2027, 2031 , 2058, 2072, 2093, 2095, 2103, 2108, 2128 , 2141 , 2145 , 2145, 2155, 2252, 2275, 2298, 2300 , 2306 , 2317, 2336, 2343 , 2364 , 2397, 2413, 2453, 2470, 2501 , 2501 , 2540, 2549, 2574 , 2574 , 2628 , 2632, 2649, 2675 , 2690 , 2719, 2771 , 2771, 2777, 2779, 2782, 2792 , 2796 , 2797 , 2797 , 2800, 2896, 2905, 2938, 3447 , 3449, 3453, 3470, 3500, 3530, 3552, 3652, 3744, 3778, 3788, 3792, 3800, 3875, 3917, 4168, 4175, 4195 , 4208, 4211, 4217, 4220, 4258, 4259, 4262, 4270 , 4382, 4389

, 4416, 4422, 4436, 4437 , 4476, 4502, 4513, 4528, 4549, 4565 , 4573,
 4609, 4611, 4611 , 4614, 4619 , 4633, 4655, 4662, 4664, 4670, 4676, 4679
 , 4703, 4705, 4717, 4726 , 4744, 4757, 4773 , 4793, 4806, 4808 , 4821,
 4823, 4825, 4860, 4873, 4877 , 4901 , 4975 , 4994 , 4996 , 5033 , 5046 ,
 5083, 5084, 5088, 5093, 5096 , 5103 , 5103, 5143, 5147, 5157, 5161, 5166,
 5172, 5176 , 5178 , 5204 , 5219, 5223, 5229, 5260, 5267 , 5276, 5278,
 5285, 5293, 5295, 5318, 5333, 5334, 5352, 5355, 5430 , 5430 , 5497 , 5515
 , 5552 , 5574

Süheyl-i Yemen 458 , 479 , 659 , 846 , 963, 978, 1080 , 1084 , 1092 , 1103
 , 1138 , 1162 , 1166 , 1170 , 1174 , 1207 , 1248 , 1262 , 1302 , 1307 , 1317 ,
 1355 , 1364 , 2219 , 2250

Süleymān 82 , 2387

şāh-ı Çîn 868, 966, 967, 1029 , 1047 , 1170 , 1262 , 1303 , 1333 , 2070 ,
 2104 , 2278 , 2371 , 2439 , 2497, 2522, 2532 , 2600, 2728, 2752, 2763,
 3111, 3129, 3156, 3178, 3204, 3610, 3623, 3692, 4287, 4306, 4410

şāh-ı Erdvān 1531

şāh-ı Hāverān 4528, 4557, 4569, 4616, 4624, 4627, 4652, 4640, 4660,
 4665, 4703, 4707, 4716, 4739, 4754, 4989, 5137, 5160

şāh-ı Yemen 5201

Şirîn 1974 , 4515

Tālīs / Tālīs 3051, 3057, 3080, 3093, 3105, 3141, 3157, 3169 , 3217 ,
 3487 , 3811

Yemen 2282, 2574, 5240

Y.-de 379 , 599 , 1813 , 2637 , 5511

Y.-den 1106 , 2293 , 4271 , 4376 , 5044 , 5184 , 5203

Y.-din 2830 , 2845 , 5239

Y.-dür 2835

Yemen içi 5572

Yemen şāhınıñ 819

Yemen ilini 1480

Yemen yolını 2057

Yemen yolına 2132

Yemen kavmi 2507, 2600, 4341

Yemen 2515 “Süheyl”

Yemen kavmine 2758

Yemen şāhınıñ 5033

Yemen ili 5039, 5268

Yemen yolu 5267

Yemen pādişāhına 5527

pādişāh-ı Yemen 1212

Yūn 5164

Yūsuf 105, 5106

Yūsuf-ı şānî 1225

Teonim ve Mitonimler (Dini ve Mitolojik Ögeler)

Ādem 54 , 622

Allāh 45, 126, 830, 5021

Aşhāb-ı Kehf 5510

Bū-bekr-i Rebābî 4369

Burāk 122

Cebre`il 125

Cebre`il-i emîn 124

Çalap 62, 96, 98, 137, 144, 153, 213, 594, 657, 747, 785, 854, 1165, 1421, 1423, 1801, 2033, 2919, 2946, 5119 , 5205, 5524, 5693

ÇalapTangrı 267, 293, 110, 357, 1995, 2254, 3052, 3179, 3701, 3720 , 4401 , 4420, 5273, 5476, 5649

Düldül 151

Ebū-bekr-i Şiddîk 146

Fātiha 5696

Hak 99, 114, 120, 122, 130, 139, 140, 188, 215, 363, 376, 378, 399, 622, 641, 1405, 1550, 1827, 2495, 3573, 3580, 4292, 4698, 5019, 5141, 5312, 5362, 5428

Hak Çalap 721, 792, 4890, 5611

Hak Ta'ālā 1370

Hak Tangrı 656, 1256, 1844

Hakk 206, 3732, 4318, 5480

Halık 178 , 5202

Huzā-yı semāvāt 16

Hümā 3966

İlāh 5029 , 5574

İrembāğı 491

kābe kavseyn 139

Kāf 3576 (2), 3659, 5645

Muhammed 103

Mūsākelī mu'llāh 121

Muḥḥaf 4591

Muṣṭafā 165

Müsülmān 91, 92, 94, 159, 162 , 253, 5680

Müsülmānlık 91, 93

°Osmān 147

°Ömer 146

Perverdigār 1603

Rab 2255

Resülün 154

sidretü'l-müntehā 126

Ta'ālā'llāh 1

Tangrı 85, 116 , 142, 172, 205, 218, 293, 372, 375, 395, 404, 559, 730, 800, 815, 824, 876, 888, 984, 1014, 1214, 1515, 1530, 1694, 1806 , 2037 , 2049 , 2153, 2643, 2691, 2816 , 2959, 3008, 3024, 3412 , 3635, 3642, 3763, 3916, 4411, 4236, 4505, 4736, 4766, 4780, 4973, 5018 , 5032, 5087, 5180, 5198 , 5379 , 5398, 5480 , 5525, 5564, 5583, 5584

Tangrı Ta'ālā 398 , 2863

Ulu Tangrı 1854, 2556, 2578, 4768, 4827, 5228, 5290, 5378, 5489, 5586

Tevrīt 3125 , 3181

Yaradan 1588 , 5136

Yūsuf 105, 5106

Yūsuf-ı şānî 1225

Toponimler (Yer Adları)

‘Arab 2282

Berber 3025, 3202

Çîn 197, 673, 693, 709, 719, 819, 896, 1813, 2546, 2790, 2795, 2835, 2850, 3027, 3069, 3135, 3162, 3202, 3251, 3413, 3451, 4031, 4050, 4271, 4288, 4339, 4913, 4916, 4987, 5184, 5186

Ç. ili 683, 685, 755, 807, 1258, 1270, 2370

Çîn şārî 1693, 4367, 4918, 4924

Çîn şehri 4328

Çîn ü Māçîn 4276

Hāverān 4429

Hıṭāy 791

Hicāz 979

Hind 4535

Ḥorāsān 979

‘Irak 979

Ḳuṣṭā 3224, 3050

Māçîn 4276, 5186

Mıṣr 5108

Rūm 416

Şām 979

Tūfān 3581, 3649, 3706, 3753, 3889, 3920, 4106, 4797, 4948, 4966, 5132, 5140, 5192, 5240

Yemen 379, 599, 819, 1106, 1813, 2282, 2293, 2507, 2574, 2600, 2637, 2758, 2830, 2835, 2845, 4271, 4341, 4376, 5033, 5044, 5184, 5203, 5239, 5240, 5511, 5527, 5572

Y.-de 379 , 599 , 1813 , 2637 , 5511

Y.-den 1106 , 2293 , 4271 , 4376 , 5044 , 5184 , 5203

Y.-din 2830 , 2845 , 5239

Y.-dür 2835

Yemen ili 1480, 5039, 5268

Yemen kavmi 2507, 2600, 2758, 4341

Yemen yolu 2057, 2132, 5267 → 8.23.

Yün 4748 , 4864 , 4990 , 5164

Etnonimler (Kök Adları)

°Arab 2285 ' 2657 ' 5514 ' 5604 ' 5606

Çin 2547, 3214, 4468, 4495

Ermeni 5679

Fireng 253 , 5680

Habeş 3574

Hindü 1727 , 3214

Mısrî 1117

Moğal 365 , 2281

Moğalçin 4498

Rûm 791 , 964

Ṭat 260, 365, 5514

Tatar 162 , 964

Türk 260, 964

Hidronimler (Deniz, Nehir, Göl vd. Akarsu Adları)

Ḳaradeñiz 5509

Nîl 5513

Oronimler (Dağ Adları)

Ṭūr 616

Dil Adları

°Arabca 3628 ' 5593 ' 5598

Moğalca 2285

Pārisî 5606

Pārsî 363 , 375 , 2134 , 5593

Pārsîce 241

Türk dili 3680, 5591, 5604

Türk'ün dili 5590, 5595, 5599

Türkce 333

Türkî'ye 335, 337, 376, 5593, 5606

Astronimler (Gök Cisimleri) → 1.1.

°Akrēb 1660, 1661 → 6.

Ay 550, 803, 1015, 1660 , 1661

Güneş 840 , 1543

Hamel 2111

Mirrîh 2367

Müşterî 550, 3189

Zuhal 2366

Zühre'yi 1221

Hrematonimler (Eser Adları)

Kelîle [vü] Dimne 3410

Kenzü'l-Bedāyî° 5621

Süheyl ü Nev-bahār 5695

Şāh-nāme 5254

Zü'l-fiķār 151

6. SONUÇ

Süheyl ü Nevbahār'ın Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir İnceleme adlı kuram ve uygulama olmak üzere iki aşamalı bir yapı sergileyen çalışmamızın sonunda elde edilen veriler, tezin bölümlerine uygun olarak maddeler hâlinde verilecek ve çalışmamızın sonuçları ile bu çalışmanın hazırlanması sırasında tespit edilen sorunlara ve eksikliklere dair çözüm önerileri bir bütün hâlinde ele alınacaktır. Bu doğrultuda çalışmamızın sonunda elde edilen veriler şu şekilde özetlenebilir:

Tezin Kuramsal Bölümüne Yönelik Değerlendirmeler

1. Sözlükbilim (*leksikografi*) alanı, Türklük Bilimi için yeni sayılabilecek bir araştırma alanıdır. Sözlük yazımı ve yayını açısından köklü bir geleneğe sahip olup kaynağı Kaşgarlı Mahmud'a ve büyük eseri *Dîvânu Lugâti't-Türk*'e dayanan Türk sözlükçülüğü, sözlük araştırması veya sözlük kuramı (*metaleksikografi* veya *metasözlükçülük*) alanında son yıllarda ivme kazanmıştır. Bu ilerlemede yabancı kaynaklardan yapılan tercümelerin önemli oranda etkisi bulunmaktadır. Bu noktada tercüme faaliyetlerinden elde edilen kazanımların Türk sözlükbilimi alanının geliştirilmesine ve özgün çalışmalara kaynaklık etmesine hizmet etmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Hem kuramsal hem de uygulamalı olmak üzere iki ayağı bulunan bu alanın adlandırılması ve sınıflandırılması araştırmacılar arasında önemli oranda tartışma konusu olmuş ve neticede çeşitli terimler ile çeşitli ihtiyaçlara ve araştırma alanlarına yönelik olarak çeşitli sözlükbilim türleri ortaya çıkmıştır. Biz de çalışmamızda yaygın kullanımı ve kapsayıcılığı açısından genel çerçevedeki *leksikografi* terimi karşılığında kullanılmak üzere *sözlükbilim* terimini tercih ettik.

2. Çalışmamızın kuramsal bölümünün ikinci başlığı *sözlükbilimin* temel malzemesi olan sözlüklere ayrılmış olup tanımı ve türleri bakımından incelenmiştir. Bu bölümde değinildiği üzere TDK'nin Güncel Türkçe Sözlük'ünde **sözlük** “(isim) Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat” olarak açıklanmıştır. Bu tanımın aksayan yönlerinin olduğunu ve

TDK'nin Güncel Türkçe Sözlük'ünde **sözlük** teriminin doğru ve tam bir tanımının yapılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Ele aldığı söz varlığının türüne veya sayısına, boyutlarına, yayın ortamına, sözlükte yer alan madde başlarının düzenleniş biçimine, hazırlanış amacına, sözlüğün hitap ettiği kullanıcı kesiminin niteliğine göre ve daha başka ölçütler göz önüne alınarak sözlükler çeşitli türlere ayrılmıştır. Ancak, sözlük türleri arasında keskin sınırlar çizmek mümkün olmadığı gibi bir sözlüğü tek bir türe de hapsetmek olanaksızdır. Bu bakımdan sözlük türleri için yapılan sınıflandırma çalışmaları sözlük araştırması alanına katkıları bakımından önemli olmakla birlikte bireysel niteliktedir ve yeni araştırmalarla desteklenmesi gerekmektedir.

3. Çalışmamızın bir sonraki bölümü sözlük türleri içerisinde ele aldığı söz varlığını düzenleme biçimi açısından farklı bir konumda yer alan tematik sözlüklere ayrılmıştır. **Tematik sözlükler** olarak adlandırdığımız bu sözlük türü için hem yabancı hem de Türkçe kaynaklarda farklı adlandırmalarla karşılaşırız. Biz çalışmamızda kullanmak üzere yine kullanım açısından yaygın olan **tematik sözlük** terimini tercih ettik.

Tematik sözlüklerin terminolojisi, tanımı, olanakları ve sınırlılıkları bakımından değerlendirildiği bu bölümde bu sözlüklerin kavramdan kelimeye doğru bir yol izlediği ve kavram hiyerarşisi üzerine kurulu olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sözlüklerde her bir kavram, o kavramı betimleyen kelimelerle açıklanmaya çalışılır. Bu bakımdan çoğunlukla kelime türleri arasında fark gözetilmeksizin bir kavramı en iyi tanımlayacak sözler, deyimler ve kalıp ifadeler aynı madde başı altında sıralanabilmektedir. Kavram alanı veya kelime alanı olarak adlandırılan bu gruplandırma sistemi, yeni kavramların öğrenilmesine veya bilinen kavramlar için yeni ifade olanaklarının keşfedilmesine katkı sağlamaktadır. Bu açılardan yabancı dil öğretimi, bir uzmanlık alanındaki kavramların öğretilmesi veya metin incelemelerinde metnin anlam dünyasının ortaya konulması gibi amaçlara hizmet eden bu sözlükler, daha geniş bir açıdan bakıldığında bir dilin dolayısıyla bir toplumun düşünce dünyasına, etrafını kuşatan dünyayı ve evreni algılayış biçimine ışık tutmaktadır.

4. Tematik sözlükler hakkında genel bir bilgi verildikten sonra Türkçenin tarihi ve yakın dönem tematik sözlüklerine yer verilmiştir. Bu bölümlerde

Türk dilinin çeşitli dönemlerinden ve sahalarından tematik sözlüklere veya tematik söz varlığı çalışmalarına değinilmiş öne çıkan örnek eserler ise içeriklerine dair bilgiler ile birlikte detaylı olarak incelenmiş, bu tür sözlüklerin oluşturulmasına yönelik bir resim ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu resim ışığında görüleceği üzere Türk dili için tematik bir sözlükçülük geleneğinden bahsetmek ve çeşitli sahalarda örnekleriyle karşılaşmak mümkündür.

5. Çalışmamızın **Metin Sözlükleri** bölümünde de dile getirildiği gibi Türkçenin tarihî dönem metinleri üzerine hazırlanmış dizin çalışmaları da metinlerin söz varlığını ortaya koymayı amaçlamaktadır ve bu nedenle kanaatimizce bunlar metin sözlükleri kapsamında değerlendirilebilir. Bu bakımdan Eski Anadolu Türkçesi döneminin önemli eserlerinden biri olan Âşık Paşa'nın *Garibnâme*'sinin bir metin sözlüğünün veya sözlük-dizininin bulunmaması büyük bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eksikliğin en kısa zamanda giderilmesinin ve *Garibnâme*'nin bir metin temelli tematik bir sözlüğünün hazırlanmasının Türkçenin söz varlığı alanına önemli oranda katkı sağlayacağı inancındayız.

6. Tezin ana malzemesini oluşturan *Süheyl ü Nevbahâr* ve yazarı Hoca Mes'ud hakkında da bilgi verilmiş ve eser ile yazarın tanıtılmasına çalışılmıştır. Bu bölümün sonuna bugüne değin eser üzerine yapılmış çalışmalar ile ilgili kısa bir kaynakça bölümü eklenmiştir. Bu kaynakçada da görüleceği üzere eser üzerine yapılan bu incelemelerin ve yayınların eser hakkında metin okuma önerileri, eserin dilbilgisi özellikleri ve tarihî söz varlığının tespiti ile ilgili noktalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmaların metnin dil özellikleri ile barındırdığı söz varlığının Türklük Bilimi sahasına kazandırılması bakımından yararlı olsa da metnin iç yapısına nüfuz etmekte ve metnin söz varlığının bütün ilişki ağını ortaya koymakta yetersiz kaldığı tarafımızca tespit edilmiştir.

7. Tezin kuramsal bölümünün son başlığı da *Süheyl ü Nevbahâr*'ın tematik metin sözlüğünün hazırlanması aşamasında izlenen yönetime dair bilgilere ayrılmıştır. Bu noktada tematik bir metin sözlüğünün hazırlanmasında izlenecek yol tartışılmaktadır. Bu bölümde de değinildiği gibi tematik bir sözlüğün hazırlanması geleneksel anlayıştan farklı bir yol izlemeyi gerektirmektedir. Kavramdan hareketle kelimeye ulaşmayı ve kelimeleri değil kavramları açıklamayı hedefleyen bu

sözlükler, oluşum amaçlarına, hitap ettikleri sözlük kullanıcısı kitlesine ve ele aldıkları söz varlığının niteliğine göre hazırlanmalıdır.

Tematik Metin Sözlüğünden Elde Edilen Veriler

Süheyl ü Nevbahār'ın söz varlığı üzerine hazırladığımız tematik metin sözlüğünden elde edilen veriler üç bölümde değerlendirilecektir:

1. Genel Çıkarımlar

1. Çalışmamızda Süheyl ü Nevbahār'ın söz varlığı, tematik sınıflandırma yöntemiyle incelenmiştir. Bu bağlamda 25 ana başlık altında sınıflandırılan söz varlığı öğelerinin oluşturduğumuz tematik sınıflandırma planına uygun olarak çeşitlilik gösterdiği ve metnin çeşitli konulara dair zengin bir söz varlığına sahip olduğu tespit edilmiştir.

2. Tematik sözlükler olarak adlandırdığımız sözlüklerin ise evrensel ve standart bir tematik sınıflandırma sisteminin olmadığı tespit edilmiştir. Temaların belirlenmesinde sözlük yazarları, ele aldıkları söz varlığının niteliğine ve kapsamına, sözlüğün oluşturulma amacına, sözlük kullanıcısının niteliğine göre bireysel tercihlerde bulunabilmektedir. Ancak, yine de çalışmamızda verilen örneklerde de görüldüğü üzere tematik sözlükler, kavramlar hiyerarşisi üzerine kurulmakta ve bu nedenle de bu sözlüklerde bütün dillerde bulunan insan ve içinde yaşadığı dünyaya dair temel kavramların ortaklık gösterdiği görülmektedir.

3. Metinler üzerine yapılan çalışmalarda başvuru kaynağı niteliğinde olan ve metinlerin doğru anlaşılmasını sağlaması beklenen metin sözlüklerinin hazırlanmasında ise bağlamdan hareketle **biçim** ve **anlamın** birlikte değerlendirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Ayrıca sözlükteki madde başlarının düzeni ve metinde geçen görevli/işlevsel unsurların nasıl gösterileceği ile ilgili de belli bir standart oluşturulmalıdır.

4. Çalışmamızın hazırlanması sürecinde edinilen en önemli tecrübelerden biri de edebî bir metnin tematik sözlüğünü hazırlama denemesidir. Bu deneme sonucunda böylesi bir çalışmanın eserin hacmine ve içeriğine bağlı olarak değişmekle birlikte kolay bir süreç olmadığı ve birçok becerinin bir arada kullanılması gerektiğini anlamaktayız. Bu noktada sözlük hazırlayıcılarının metnin

söz varlığına, yazarın üslubuna, yazıldığı dönemin diline (ses, biçim, cümle ve söz varlığı düzeylerinde), eserin ve yazıldığı çevrenin sosyal ve kültürel özelliklerine ve dünya bilgisine sahip olmanın yanında sözlük hazırlama noktasında da gerekli sözlükçülük bilgisine ve tecrübesine de sahip olması gerektiği de ortaya çıkmaktadır.

5. Tematik sözlüklerin hazırlanması ve bu sözlüklerdeki temaların belirlenmesi meselesi de bu çalışmada üzerinde durulan konulardan biridir. Kavramdan kelimeye doğru bir yol izleyen bu sözlüklerde kelimelerin anlam alanlarının belirlenmesi meselesi sözlük hazırlayıcısının karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir. Biz de çalışmamızda bu sorunu 14. yüzyıla ait edebî bir metin üzerine çalışmamız dolayısıyla daha yoğun yaşadık. Kelimelerin metin içindeki kullanım değerlerinin belirlenmesi bu sorunun bir çözümü olmakla birlikte bazı kelimelerin eserin yazıldığı yüzyıldaki kullanım değerini yansıtabileceği ihtimali işimizi zorlaştırmıştır. Bu noktada metinden yola çıkarak ve dönemin genel söz varlığına başvurarak genel bir fikre ulaşılmaya çalışılmıştır.

6. Çalışmamızın hazırlanma sürecinde karşılaştığımız bir diğer zorluk ise incelediğimiz metnin hacimli ve edebî bir eser olmasıdır. Bu nedenle metindeki kelimeler arasındaki ilişki ağının tespit edilmesinin ve bunun tematik metin sözlüğüne aktarılmasının insan eliyle yapılması oldukça zor ve zaman alan bir iş olduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak dil araştırmalarında bilgisayar teknolojisinin desteğinin ve kullanımının önemi bir kez daha anlaşılmaktadır. Bu çalışmada incelediğimiz metin veri tabanına dökülebilebilmiş olsaydı burada bahsedilen eksiklikler veya kusurlar çok daha az olabilecekti. Dolayısıyla günümüzde dil araştırmalarında bilgisayar teknolojisinden yardım almak elzem hâle gelmiştir.

2. Söz Varlığının Tematik Düzendeki Sınıflandırılmasına İlişkin Çıkarımlar

1. Tematik metin sözlüğü, daha önce de belirtildiği gibi Dornseiff'in *DWNS* (Kavram Gruplarına göre Almanca'nın Söz Varlığı) adlı sözlüğündeki tematik sınıflandırma planı esas alınarak hazırlanmıştır. Şüphesiz, Almanca'nın söz varlığı üzerine hazırlanan tematik bir sınıflandırma sisteminin Türkçenin tarihî dönemlerinden birine ait edebî bir metne kusursuz bir şekilde uygulanması mümkün

değildir. Bu nedenle üzerine söz varlığı incelemesi yaptığımız metnin gerektirdiği kimi konu başlıkları, tarafımızca hazırlanan bağlamsal tematik metin sözlüğüne eklenmiş olup sözlükteki bazı başlıklar ise boş kalmıştır. Başlıklar arasında en az söz varlığı ögesine sahip olanların **13. Bilim (Wissenschaft), 17. Spor ve Serbest zaman aktiviteleri (Sport und Freizeit), 19. Alet, eşya ve teknik (Geräte, Technik)** ve **20. Ekonomi, Finans (Wirtschaft, Finanzen)** kavramlarına ait başlıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, söz varlığı açısından incelenen metnin 14. yüzyıla ait beşerî aşk konulu edebî bir metin olması dolayısıyla metinde modern zamana ait olan bu kavramlara karşılık bulunamamasından kaynaklanmaktadır.

2. Süheyl ü Nevbahār'ın bağlamsal tematik metin sözlüğüne tarafımızca eklenen başlıklar ise şunlardır: **1.4. Değerli Taşlar, Madenler, 1.5.1. Mevsimler, 1.20.1. Su kaynakları; 2.8.1. Hayvan Uzuyları, 2.8.2. Hayvan Davranışları ve Hareketleri, 2.9.1. Hayvan Besinleri, Besleme, Yetiştirme, 2.44. Yas; 3.16. Çözmek, 7.15.1. Renk Hâline Dönüşmek, 9.69. İhtiyaç içinde olmak, muhtaç olmak, aciz durumda bulunmak, 10.37. İlgi göstermek, alakadar olmak, 12.41. Gücü yetmemek, çaresiz kalmak, 12.55 Okuryazarlık, 15.23. Yüceltme, Ağırılama, 16.5.1. Yemek yememek, 16.23. Yeme içme için kullanılan eşyalar, 19.11.1. Savaş Aletleri, 19.11.2. Yazı Araç-Gereçleri, 22.8. Şeytan ve Melekler** (Bu başlık, Dornseiff'in sözlüğünde sadece *Şeytan (Teufel)* olarak bulunmakta olup *Melekler* tarafımızca eklenmiştir.), **22.11. Cennet, 23. Davranış Kodları, 24. Hitaplar, 25. Kültür Kelimeleri.**

Bu başlıklar arasında dikkat çeken bir örnek olarak **2.44. Yas** başlığını ele alabiliriz. Bu başlık, Dornseiff'in sözlüğünde genel temalar arasında bulunmamakta ve **yas** kelimesi **ölüm, siyah, hüzn** gibi kavramlar ile ilişkilendirilmektedir. Ancak, Süheyl ü Nevbahār'ın tematik metin sözlüğünde **23. Davranış Kodları** başlığı altında da gösterdiğimiz gibi **yas** ve **yas törenleri** Türk kültürünün önemli bir parçasıdır ve bu kavramla ilgili çeşitli söz varlığı dilimize yerleşmiştir. Dornseiff'in sözlüğünde bu kavrama ayrıca bir başlık altında yer vermemesine karşın incelediğimiz metinde ve Türk dilinde yas ile ilgili çeşitli söz varlığı unsurlarının bulunması, Alman toplumu ile Türk toplumunun ölümü ve ölüm sonrasını farklı biçimlerde algıladığını ve Türkler için yas tutmanın ve yas törenlerinin dillerine yansıyan kültürlerinin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir.

Sözlükte yer alan 25 ana başlık madde madde ayrıntılı bir biçimde değerlendirildiğinde ise şunları söylemek mümkündür:

1. Sözlüğün ilk maddesi olan **Doğa ve Sosyal Çevre (Natur und Umwelt)** maddesinde **1.7. Açık Hava (Klares Wetter)** başlığı boş kalmış olup metinde geçen **gökyüzü, iklim, yeryüzü ve yönler** ile ilgili söz varlığı **Doğa ve Sosyal Çevre** temasının diğer sözlük maddeleri altında alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu bölümde dikkati çeken husus, **gökyüzü** ve **yeryüzü** ile ilgili söz varlığının hem sayı hem de ifade çeşitliliği bakımından diğer kavramlarla karşılaştırıldığında öne çıkmasıdır. Bu durum, incelediğimiz metnin bir hikâye olması dolayısıyla metinde kişiler kadar olayların cereyan ettiği **Doğal ve Sosyal Çevre'nin** de önemli olmasından kaynaklanmaktadır.

Türk dilinin temel anlatım yollarından biri olan **somutlaştırmaya** SN'da da başvurulmuş ve doğaya ait unsurlar çeşitli durumların ifadesi için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Ayrıca deyimlerin oluşturulmasında da doğal çevreye ait olan unsurlardan faydalanılmıştır.

2. **Yaşama, hayat sürme, hayat (Leben)** başlığı hazırladığımız metin sözlüğündeki söz varlığının sayı bakımından önemli bir bölümünü içermektedir. Bu bölümde bitki ve hayvan adları çeşitlilik göstermekte ve özellikle **2.8. Hayvan türleri, Hayvanat Bahçesi (Tierarten- Tiergarten)** başlığı altında yer alan **at** maddesinin sayı ve ifade çeşitliliği bakımından öne çıktığı görülmektedir. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan **at**, SN'nin söz varlığına da yansımıştır.

Bu bölümün öne çıkan diğer başlıkları ise **2. Yaşama, hayat sürme, hayat (Leben), 2.12. İnsan (Mensch), 2.24. Sağlık, sıhhat, esenlik (Gesundheit), 2.25. Vücut bölümleri, uzuvlar (Körperteile), 2.40. Ölmek, Ölüm (Sterben)** olup daha önce de belirtildiği gibi **2.44. Yas** başlığı sözlüğe tarafımızca eklenmiştir. Bu başlıklar arasında **2.25. Vücut bölümleri, uzuvlar (Körperteile)**, en fazla söz varlığını barındıran başlık olup bu başlık altında sıralanan organ adları, metinde soyut durumların ifadesi için başvuru olanaklarından **somutlaştırmada** ve deyimlerin oluşturulmasında da kullanılmaktadır. Bu bölümde **2.38. İçki bağımlılığı, alkolizm (Trunksucht)** ve **2.39. Hap, doping, bağımlılık (Drogen, Doping, Sucht)** başlıkları ise boş kalmıştır.

3. **Uzay, Yer, Biçim (Raum, Lage, Form)** adlı tema altında yer alan başlıklar arasında öne çıkanlar **3.1. Mekan, uzunluk, genişlik- Uzaklık, genişlik, büyüklük, çap, mesafe (Raum, Weite), 3.2. Yer, mahal, mevki, köy, çevre, kasaba (Lage, Ort), 3.3. Varlık, var olma, mevcudiyet, bir kişinin o anda bulunduğu yer (Anwesenheit, standort)** olup bu başlıklar altında yer alan madde başları arasında yer, yön ve mesafe bildiren adlar yanında zamirler de (**ana, anda, andan** gibi) bulunmaktadır. SN'da zamirler de yer adlarının yerine ve konum bildirmek amacıyla kullanılmıştır.

3.16. Çözmek başlığı ise tarafımızca eklenmiştir.

4. **Miktar, nicelik, sayı, adet, çokluk (Größe, Menge, Zahl)** başlığı altında miktar, sayı ve derece bildiren adların öne çıktığı görülmektedir. Bu adlar arasında Türkçe **tümen, şağış** gibi sözler yanında Ar. **rakam, rub** gibi alıntı sözler de bulunmaktadır. Bu bölümde dikkat çeken diğer bir nokta ise tarih belirtmek için kullanılan sayıların Eski Türk sayı sisteminin izini taşımasıdır: *yidi yüz elli vü bir* (370) ve *yidi yüz [ü] elli [vü] seksenle yıl*.

5. **Varlık, yaratık, mahluk (Wesen)** teması içerisinde **5.1. Varlık, hayat, var olan, mevcut olan, geçinme, hayatını sürdürme (Existenz, etwas, wirklich), 5.48. Talih, baht, kader, kismet, tesadüf (Schicksal, zufall), 5.49. Mutluluk, yükselme, ilerleme, başarı; talih, şans, kismet, baht (Glück), 5.50. Talihsizlik, şanssızlık, mutsuzluk, uğursuzluk, felaket, kaza, sıkıntı (Unglück)** başlıkları ilgili temaya ait söz varlığının yoğunlaştığı konu başlıklarıdır. SN'da hikâye kişilerinin başlarına gelen olaylar bu temalara ait söz varlığının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu başlıklar altında sınıflandırılan söz varlığı içinde Türkçe kelimeler yanında Arapça ve Farsça alıntı kelimeler ve bu kelimelerle yapılmış birleşik fiiller de bulunmaktadır. Yine **ayak taş a tokın-** örneğinde olduğu gibi soyut durumların ifadesi için **somutlaştırmaya** ve deyimleşmiş ifadelerle yer verilmiştir.

6. **Zaman, vakit (Zeit)** sözlükte en dikkat çekici başlıklardan biri olup Dornseiff'in sözlüğündeki zaman (**Zeit**) temasının içeriğinin bizim çalışmamız için çok da uygun olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle Dornseiff'da ayrıntılı bir biçimde bölümlere ayrılan zaman ifadelerinin her birine metinde karşılık bulunamamıştır. Bu noktada çözüm olarak zamana dair daha özel başlıklardan daha genel başlıklara

gönderme yapılmış ve zamanı parçalara bölen bu ayrıntılı başlıklar daha genel başlıkların içerisinde değerlendirilmiştir. Buradan yola çıkarak Almancadaki zaman algısının daha analitik olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu başlık altında sınıflandırdığımız söz varlığına yönelik olarak şunu söylemek mümkündür: SN’da zaman çeşitli boyutlarıyla yer almaktadır ve çok çeşitli ifadelerle zengin bir söz varlığına sahiptir. Burada dikkati çeken bir başka nokta ise belli bir zamanı ifade etmek için kullanılan adlar arasındaki bugün anlayamadığımız anlam nüanslarının açıklanmaya muhtaç olduğudur (Bkz. başlık **6.11. Önce, önceden (Vorher)**). Bu tespitler sonucunda Türkçenin zaman ifadelerinin bir bütün hâlinde ele alınıp Türkçenin zaman sisteminin ayrıntılı ve net bir biçimde ortaya konması gerektiği kanaatindeyiz.

7. Görülebilirlik (Sichtbarkeit) adlı temada en çok dikkat çeken başlıklar **7.11. Gör-, bak- (Sehen)** ile **7.39. İşit-, duy-; dikkatle dinle- (Hören)** olup SN’da **gör-** ve **işit-** fiillerinin kullanım alanlarının oldukça geniş ve çeşitli olduğu tespit edilmiştir. Duyuları ifade eden bu fiillerin idrak ve anlayış ile bağlantılı olup metinde zihinsel süreçlerin ifadesinde de kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca **gör-** fiilinin yazar tarafından okuyucuya seslenmek ve okuyucunun dikkatini anlattıklarına çekmek amacıyla farklı bir işlevde daha kullanıldığını gördük. Bu ifadeler, metinde yer aldıkları beyit numaraları belirtilerek **gör-** fiili başlığı altında *modality* olarak değerlendirilmiştir.

8. Yer, mahal, mevki (Ort und ortsveränderung) teması SN’ın söz varlığı içinde önemli bir yere sahiptir. Bu tema içerisinde **8.23. Yönet-, idare et- araba vs. , yol, yolculuk, gidiş, yön, gidiş yönü (Lenken, Weg, Richtung)** başlığı önemli oranda söz varlığına sahip olup bu tema içerisinde yer alan **yol eri** “gezgin” kelimesi, Hoca Mes’ud tarafından türetilmiş olan özgün bir kelime olma ihtimali bakımından ilgi çekicidir. Yine bu tema içerisinde yer alan **gel-** fiilinin de yazar tarafından okuyucuya seslenmek ve okuyucunun dikkatini anlattıklarına çekmek amacıyla kullanıldığını tespit ettik. Bu nedenle **gel-** fiilinin metinde bu işlevde kullanıldığı yerler madde başı altında *modality* olarak gösterilmiştir.

9. İste-, talep et-, b.ş.i yapmaya niyeti ol-, davran-, hareket et-; B.ş.den söz et-, konusu... ol- (Wollen und Handeln) teması içerisinde söz varlığının önemli bir bölümü **9.24. Hazırlanma, hazırlık (Vorbereitung), 9.38. Gayret, çalışma,**

çaba; zahmet, sıkıntı (Anstrengung) ve **9.53. Güç, zahmet, müşkil (Schwierig)** başlıkları altında toplanmıştır. SN’da hikâye ilerledikçe kişilerin karşılaştıkları olaylar ve zorluklar söz varlığının bu temalarda yoğunlaşmasına sebep olmuştur.

10. Duy-, hisset-, duyumsa-, sez- (Fühlen) başlıklı tema SN’ın konusu gereği önemlidir. Bu tema içerisinde **göñül** kelimesi öne çıkmakla birlikte **yürek** sözünün de metinde organ adı olarak kullanılmasının yanında iç dünyaya yönelik hislerin ifadesinde kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca bu temada yer alan **küsü küs-** “darılmak, küsmek” örneğinde olduğu gibi SN’da aynı kökten türeyen kelimelerle yapılan birleşik fiillerin varlığı da dikkat çekici bir özellik olarak söylenebilir. Bu temaya dahil olan **10.10. Bir zevke sebep ol- bir şeyin nedeni ol-, bir zevkin oluşmasında etken ol-, yol aç- (Lust verursachen), 10.11. Aşırı zevk düşkünlüğü (Genussucht -Genußsucht), 10.63. İnsanlardan nefret etme (Menschenhass-Menschenhaß)** başlıkları boş kalmış olup **10.37. İlgi göstermek, alakadar olmak** başlığı ise bizim tarafımızdan eklenmiştir.

11. Düşünce (Das Denken) başlıklı tema da söz varlığının yoğunlaştığı temalardandır. Bu tema içerisinde **11.30. Bilgi, bilme, malumat (Kenntnis)** başlığı altında yer verilen **bil-** fiili ve bu fiille kurulan birleşik fiiller metin içindeki kullanım alanlarının çeşitliliği bakımından dikkat çekicidir. **bil-** fiili “bilgi, bilme, malumat” anlamlarının dışında “(bir kişiyi) tanımak, bilmek, hatırlamak”, **ganîmet bil-** örneğinde olduğu gibi “var saymak, farz etmek” ve **yağîn bil-**’de olduğu gibi “anlamak” anlamlarına gelecek şekilde SN’da geniş bir anlam alanı içerisinde kullanılmıştır. Bu tema içerisinde bir diğer öne çıkan başlık **11.38. Akıl, hafıza, bellek, anı, hatıra (Gedächtnis)** olup bu başlık altında yer alan Ar. **‘aql, bilü, ög ve us** kelimelerine karşılık olarak sözlüklerde ve dizinlerde “akıl, zihin” anlamları verildiği ve bu kelimeler arasında herhangi bir ayrım yapılmadığı görülmüştür. Ancak, sadece SN’da bile tek bir kavram için aynı anda birden fazla sözün kullanılması bu sözler arasında anlam nüanslarının bulunabileceğini düşündürmüştür. Bu açıdan bu kelimelerin metinlerdeki kullanımları incelenerek anlam alanlarının belirlenmesi hem Türkçenin söz varlığının zenginliğini ortaya koymaya hem de metinlerin daha iyi anlaşılıp metinler üzerinde daha sağlıklı çalışmalar yapılmasına hizmet edecektir.

12. **İşaret, belirti, sembol (Zeichen)** teması içerisinde 12.16. **Sembol, simge, ad; kelime, ifade, söz, tabir, deyiş (Bezeichnung, Wort)**, 12.21. **Konuş-, söylev ver-, söyle- (Reden)** başlıkları barındırdıkları söz varlığı çeşitliliği bakımından öne çıkmaktadır. 12.60. **Başka bir dile çevir-, aktar-; yabancı dil (Übersetzen, Fremdsprache)** başlığı altında yer alan **dön-** ve **gel-** fiillerinin SN’da “tercüme etmek, başka bir dile aktarmak” anlamlarına gelecek şekilde kullanılması ise dikkat çekmektedir.

13. **Bilim (Wissenschaft)** başlığı sözlükte en az söz varlığı ögesine sahip olan başlıklardan biridir. Bu bölümde sadece 13.4. **Matematik** başlığı altında SN’da geçen dönemin matematik bilimine has bir terim olarak **hendese** ve **hendese okı-** kelimelerine yer verilmiştir. Bu durum daha önceki bölümde de açıklandığı gibi SN’da, ait olduğu dönem ve konusu dolayısıyla, modern zamana ait olan bu kavramlara karşılık bulunamamasından kaynaklanmaktadır.

14. **Kültür ve Sanat (Kunst und Kultur)** teması içerisinde 14.5. **Resim, çizim; ressamlık, tablo (Zeichnung, Malerei)**, 14.7. **Süsleme, dekor, bezeme (Verzierung)** ve 14.13. **Şarkı, türkü, şan (Gesang)** başlıkları öne çıkmaktadır. Bu başlıklar içerisinde yer alan **düz-** fiilinin SN’da çok çeşitli kullanımlarının olduğu ve 14.13. başlığında görüldüğü gibi **koş-** fiili ile birlikte “bir müzik aletini akort etmek” anlamına gelecek şekilde kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca, bu tema altında yer alan 14.8. **Heykel sanatı, heykeltıraşlık (Bildhauerei)**, 14.9. **Fotoğraf sanatı (Fotografie)**, 14.10. **Film ve Sinema (Film und Kino)** ve 14.16. **Opera ve operet (Oper und Operette)** gibi çağdaş sanatlara ait başlıklara beklenebileceği gibi metinde karşılık bulunamamıştır.

15. **Birlikte yaşama, toplumsal hayat (Zusammenleben)** teması da SN’ın söz varlığı içerisinde önemli bir yer tutar. Bu tema içerisinde 15.4. **Aile, akrabalık adları (Familie, Verwandtschafts – bezeichnungen)**, 15.6. **Evlilik, evlenme (Ehe, Heirat)**, 15.22. **Saygı, dikkat (Achtung)**, 15.23. **Övgü, alkış, takdir, beğenme, takdir toplama (Lob, Beifall)**, 15.33. **Dostluk, arkadaşlık, komşuluk (Freundschaft)**, 15.51. **Savaş, mücadele**, 15.75. **Hükümdar, padişah, bey (Herrscher, Herr)** ile 15.76. **Hükümdarlık işareti, nişanı (Herrschaftszeichen)** öne çıkan başlıklar olup 15.23. **Yüceltme, Ağırılama** başlığı tarafımızca sözlüğe eklenmiştir. 15.5. **Nişan, nişanlanma (Verlobung)**, 15.8. **Zina,**

aldatma (Ehebruch) başlıkları ise metinde karşılığı bulunamadığı için boş kalmıştır. SN’da kişiler arasındaki kan bağı veya evlilik yoluyla oluşan akrabalık adları ile dostluk ve arkadaşlığı ifade eden adlar sıklıkla kullanılmıştır ve kişiler arasındaki ilişkiler, **23. Davranış Kodları** başlığı altında da gösterilmiş olup metnin söz varlığı içerisinde önemli bir yer tutmuştur.

16. Yemek ve İçmek- Yiyecek ve İçecekler (Essen und Trinken) 16.6. Yemek, aş (Speise, Gericht), 16.8. İçmek, alkolsüz içecekler (Trinken, alkohol freie Getränke) ve 16.9. Alkol al- (Alkohol Trinken) başlıkları bu temaya ait söz varlığının önemli bir bölümünü barındırmaktadır. SN’da ayrıntılı bir biçimde betimlenen yemek sofraları ve ziyafetler ile yolculuk sırasında çekilen açlık veya yemek kıtlığı ile ilgili söz varlığına bu başlıklarda yer verilmiştir. Yine hazırladığımız sözlükte **16.9. Alkol al- (Alkohol Trinken)** başlığı altında yer alan **süci**, SN’da sıklıkla kullanılmıştır.

17. Spor ve Serbest zaman aktiviteleri (Sport und Freizeit) başlığı altında **17.12. Bireysel spor (Individual sport), 17.26. Sohbet, eğlence (Unterhaltung, Vergnügung) ve 17.27. Arkadaş canlılığı, hoş sohbetlik, eğlenceli, neşeli toplantı; konukseverlik (Geselligkeit, Gastlichkeit)** başlıkları söz varlığının sınıflandırıldığı başlıklar olup diğer başlıklar ise boş kalmıştır. Söz varlığının sınıflandırıldığı bu temalar içerisinde **17.27. öne** çıkmaktadır. Bu başlık altında yer verilen **dirgün** “toplantı, eğlence” kelimesi ile **etmek toğra-** “yemek yedirmek, ziyafet vermek” ifadesi dikkat çekicidir. Bu bölümde de Türkçe kelimeler yanında Arapça ve Farsça alıntı kelimeler de bulunmaktadır.

18. Toplum, topluluk (Gesellschaft) temasına ait **18.3. Millet, ulus (Nation), 18.12. Hakim ol-, hükümdarlık et-, yönet- (Herrschen), 18.20. İtaatli, söz dinler (Gehorsam) ve 18.30. Savaşçı, ordu (Kämpfer, Armee)** adlı başlıklar SN’nın içeriğine uygun olarak öne çıkan konulardır. Bu başlıklar arasında yöneten yönetilen ilişkisini gösteren ve **18.20. İtaatli, söz dinler (Gehorsam)** başlığı içerisinde yer alan **boyun dut-, boyun tut-, boyun uzat-, boyun vir-** ifadeleri yine itaat kavramının açıklanması için kullanılan birer **somutlaştırma** örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Ar. **muḥî** ‘ gibi kişiler arasındaki hiyerarşik ilişkiyi gösteren alıntı kelimelere de yer verilmiştir.

19. **Alet, eşya ve teknik (Geräte, Technik)** teması ise hazırladığımız sözlükte metnin gerektirdiği şekilde **19.11.1. Savaş Aletleri, 19.11.2. Yazı Araç-Gereçleri** adlı başlıklarla genişletilmiş ve detaylandırılmıştır. SN’da da savaş ve mücadele öne çıkan konulardandır. Bu nedenle **19.11.1. Savaş Aletleri** başlığının eklenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu başlıklar dışında **19.Alet, eşya ve teknik (Geräte, Technik)** teması içerisinde **19.7. Giyim, kılık (Kleidung)** başlığı da önemli oranda söz varlığı ögesi barındırmaktadır. Bu başlıkta yer alan **ton** kelimesi SN’da hem “giysi” hem de “zırh” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmış olup bu sözlerle birlikte kullanılan fiillerle **-ton degşür-** “kılık değiştirmek” ve **tona gir-** “zırh giymek” gibi- her iki anlam alanına dair yeni kavramlar türetilmiştir.

20. **Ekonomi, Finans (Wirtschaft, Finanzen)** teması içerisinde **20.5. Zenginlik, servet (Reichtum), 20.14. Ver-, armağan et-, bağışla- (Geben) ve 20.15. Cömert, eli açık, gönlü bol ol- (Freigebig)** başlıkları öne çıkmaktadır. Cömertliğin övüldüğü SN’da bu tutumun söz varlığına da yansıdığını görmekteyiz. Bu bölümde de Türkçe **belek** ve **muştuluk** sözlerinin yanında Ar. ‘**aṭā** ve Far. **pîş-keş, tuhfe** gibi alıntı sözler yer almıştır. Ayrıca SN’da geçen **pîş-keş çek-, avcuñı açmak** gibi deyimler de hazırladığımız tematik metin sözlüğünde bu temaya ait söz varlığı ögeleri olarak değerlendirilmiştir.

21. **Hukuk, yasa ve etik (Recht, Ethik)** teması altında öne çıkan başlıklar **21.1. Doğru, namuslu, dürüst (Rechtschaffen), 21.11. Suçlu, huk. bir cinayet kadar ağır olmayan suç, kabahat (Schuld, Vergehen), 21.18. Hak, hukuk, yasa, adalet (Recht, Gerechtigkeit)** olarak söylenebilir. SN’ın sonunda kötülerin cezalandırıldığı ve adaletin sağlandığı görülmektedir. Bu durum söz varlığına da yansımıştır. Ar. ‘**adl, ādil, ḥaḳ** gibi alıntı sözler yanında Türkçe **aldağınç, kaçır, toğru** gibi sözler de bu tema başlığının altında bulunmaktadır.

22. **Din ve Metafizik (Religion, Übersinnliches)** teması altında **22.6. Tanrılık, Tanrı olma (Gottheit), 22.12. Dua; dindarlık, dini bütünlük, sofuluk (Gebet, Frömmigkeit), 22.15. Kült, tapma, tapınma; Din, mezhep, ibadet, ayin (Kult)** başlıkları öne çıkmaktadır. Bu bölüme **22.8. Şeytan ve Melekler** (Bu başlık, Dornseiff’in sözlüğünde sadece Şeytan (Teufel) olarak bulunmakta olup Melekler tarafımızca eklenmiştir.) ve **22.11. Cennet** başlıkları da tarafımızca eklenmiştir. Dornseiff’da Hristiyanlıktaki inançların söz varlığına da yansıdığını görmekteyiz.

Hristiyanlıktaki İblis, ölümler dünyası, vaftiz ve ruhban sınıfı gibi inançlar ve uygulamalar tematik sınıflandırmayı da belirlemiştir. Bu noktada Türk-İslam coğrafyasına ait bir metin olan SN'nin söz varlığına uygun olmayan başlıklar (**22.14. Kutsama, takdis etme, vaftiz (Weihung, Taufe)** gibi) boş kalmış olup yukarıda da belirtildiği üzere tarafımızdan yeni başlıklar da eklenmiştir.

23. Davranış Kodları başlığı bizim tarafımızdan eklenmiştir. Bu başlığın eklenmesinde SN'da dikkat çekici bir şekilde hikâye kişileri tarafından sürekli tekrar eden davranış biçimlerinin olması ve bu davranış şekillerinin de söz varlığına etki eden bir kültürü yansıtmaları etkili olmuştur. 10 başlık altında sınıflandırdığımız bu davranış kodları, Türk kültürünün ve toplumsal belleğinin söz varlığı düzeyindeki izdüşümleridir.

24. Hitaplar başlığı da SN'nin söz varlığını bütün olarak ortaya koyabilmek amacıyla tarafımızca eklenmiştir. Burada da görüleceği üzere kişilerin aralarındaki ilişki düzeylerine göre çok çeşitli hitap şekilleri bulunmakta ve bu hitaplarda kan bağı yoluyla oluşan akrabalık adları, iç organları ifade eden adlarla yapılan tamlamalar ile Arapça ve Farsça alıntı sözler de kullanılabilmektedir.

25. Kültür Kelimeleri başlığı altında da SN'da geçen ve Türk kültürüne özgü uygulamaları ifade eden kelimelere yer verilmiştir. Burada da görüleceği üzere SN konusu bakımından tercüme bir eser olsa da söz varlığı ve ifade yolları bakımından Hoca Mes'ud'un katkılarıyla Türkçenin ifade olanaklarını ve Türk kültürünün çeşitli unsurlarını barındıran özgün bir eser konumundadır.

3. Edebî Çıkarımlar

1. Süheyl ü Nevbahâr'ın konusu gereği söz varlığının bir bölümü kişilere, kişilerin, özellikle Nevbahâr'ın, dış görünüşü ile ilgili betimlemelere dairdir. Bu betimlemelerin yapılmasında çeşitli temalara ait kavramlar benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Türk şiirinde sıklıkla rastladığımız gibi Süheyl ü Nevbahâr'da da **1.2. Gök cisimleri, sabit yıldızlar ve gezegenler, yıldızlı gök (Sternhimmel)** başlığı altında yer alan **Güneş** ve **Ay** renk, şekil, parlaklık gibi yönlerden **yüz** ve **saç** için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Metinde kimi yerlerde **Güneş, Özel Ad Bilgisine Yönelik Söz Varlığı** başlığı altında gösterilen **Nevbahâr** adının yerini de

tutmaktadır. **Güneş** ayrıca metinde gün içindeki zamanın da bir göstergesi konumundadır.

2. Metinde **yer** ve **zaman** da önemlidir. Bu kavramlara yönelik söz varlığı da çeşitlilik göstermektedir.

3. Metinde **zaman** çeşitli boyutlarıyla yer almaktadır.

4. Metinde **yol**, **yolculuk** ve **hareket** bulunur.

5. **Değer yargıları** da önemlidir. Hikâyenin sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Ayrıca, Hoca Mes'ud'un *Der Hikmet ve Nasihat* başlıklı bölümde verdiği öğütler ile hikâye içerisinde diğer kişilerin ağzından verilen öğütler de Türk kültürünün ve toplumunun temel değer yargılarını yansıtmaktadır. Bu bakımdan SN, değerler eğitimi açısından da değerlendirilebilecek bir metin olma özelliğine sahiptir.

6. **Kişiler arasındaki ilişkilere** yönelik söz varlığı da dikkat çekicidir.

7. **İç dünyaya, duygulara** yönelik söz varlığı da metnin konusu gereği önemli bir yer tutmaktadır.

8. Betimlemeler açısından gösterilen yaratıcılık ve ayrıntıcılık, söz varlığına da etki etmiş ve bir kavramın açıklanmasında çok çeşitli ifade olanaklarından yararlanılmıştır. Örneğin; **6. Zaman (Zeit)** başlığı altındaki **6.3. Başlangıç, başlama vakti (Anfangszeit)** başlıklı madde başı içerisinde günün ilk vaktinin ve sabah oluşunun betimlenmesinde Arapça **şubh** ve Türkçe **tañ** kelimesi dışında *Cihân geydi kākum, cihānuñ yüzi açıl-, tañ yiri ağarmağa başla-, zulmet yüzün nūr tut-, güneş baş kaldur-, güneş başını götür-* gibi ifadelerden de yararlanılmıştır.

Son olarak *Süheyl ü Nevbahār'ın Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir İnceleme* adlı çalışma, Süheyl ü Nevbahar'ın söz varlığı üzerine tematik bir inceleme yapmak ve Türkçenin tarihî metinleri üzerine yapılan çalışmalara farklı bir yaklaşım getirmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaçla kuram ve uygulama olmak üzere iki aşamalı bir yapıda hazırladığımız bu çalışmayla tarihî Türk diline yönelik söz varlığı araştırmalarına katkıda bulunmak, alanda var olan ve tarafımızca çalışmamız esnasında tespit edilen eksikliklere dikkat çekmek ve var olan sorunlara çözüm yolları önermek istenmiştir. Ancak, itiraf etmek gerekir ki böylesi bir çalışmanın eksiksiz yapılabilmesi için gereken zaman çok daha fazla olup yüksek lisans tezi

olarak hazırladığımız bu çalışma, eksiklikler ve kusurlar barındırmaktadır. İleride bu eksikliklerin ve kusurların giderilmesi ile çalışmanın genişletilerek yayımlanmasını diliyoruz. Bu tip çalışmalar, dil, edebiyat ve kültür araştırmaları için önemli olup bu araştırma alanlarının birlikte hareket etmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Bütün bu sözlerin sonunda çalışmamız, Türk diline hizmet edebilirse asıl amacına ulaşmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Makaleler, Tezler

- Abid, Sebine, *Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesinde Fiillerin Anlam Açısından Çeşitlenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- Aksan, Doğan, “Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, TDK Yayınları, Ankara, 1971.
- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- Aksan, Doğan, *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2015.
- Aksan, Doğan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili Dilbilim Açısından Bakış*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2016.
- Aksoy, Gökçen Bilgin, *Âşık Elesger’in Şiirlerinde Kelime Dünyası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.
- Arat, Reşit Rahmeti, “Anadolu’da Yazı Dilinin Tarihî İnkişafına Dair”, *V. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, Ankara, 1956, s. 225-232.
- Argunşah, Mustafa, *Codex Cumanicus*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ata, Aysu, *Türkçe İlk Kur’an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*, TDK Yayınları, Ankara, 2000.
- Atmaca, Emine, *Eski Oğuz Türkçesinden Türkiye Türkçesine Söz Varlığındaki Değişmeler ve Anlam Olayları*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya, 2011.
- Ayazlı, Özlem, *Eski Uyğurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*, TDK Yayınları, Ankara, 2016.

- Aysal, Mustafa, *Garipnâme'deki Ad ve Sıfatların Tematik İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.
- Bağdemir, Abdullah, "Avrupa Dillerinde Sözlüklere Verilen Adlar Üzerine", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/16, 2015, s. 207-248.
- Banguoğlu, Tahsin, *Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl ü Nevbahâr*, Breslau, 1938.
- Bazin, Louis, *Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri*, Çev.: Vedat Köken, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- Berbercan, Mehmet Turgut, "Türk Yazı Dilinin Tarihî Dönemleri ve Orta Türkçenin Yeri Meselesi", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 7, S: XVII, Mart 2014, ss. 765-783.
- Bilge, Kilisli Rıfat, "Süheyl ü Nevbahâr'a Dair", *Türkiyat Mecmuası*, C II, İstanbul, 1928, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuturkiyat/issue/view/1023000106> (03.07.2017), s. 401-409.
- Biltekin, Halit, "Bir Eser Sözlüğü: Lugât-i Siyer-i Veysî", *III. Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı 3-4 Kasım 2016*, Eskişehir, 2017, s. 361-374.
- Boeschoten, Hendrik, "Why is Yapmak Replacing Etmek- A Historical Perspective", *Scholarly Depth and Accuracy A Festschrift to Lars Johanson, Lars Johanson Armağanı*, Editörler: Nurettin Demir- Fikret Turan, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Boz, Erdoğan- Gülsevin, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000.
- Boz, Erdoğan, *Sözlük ve Sözlükçülük Sorunu*, Türkçenin Çağdaş Sorunları, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.
- Boz, Erdoğan, "Sözlükbirimlerin Tanımlanmasına Anlambilimsel Bir Bakış", *Turkish Studies*, Volume 4/4, Summer 2009,

http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/erdogan_boz_sozlukbirim_anlambilims_el_yaklasim.pdf , s.172-183.

Boz, Erdoğan, *Sözlükbilimi Yazıları*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011.

Buran, Ahmet, *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015.

Burkhanov, Igor, *Lexicography A Dictionary of Basic Terminology*, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów, 1998.

Ciğa, Özkan, *Süheyl ü Nevbahar Üzerine Düzeltilmeler*, Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı: 2/4, 2013, s.230-239.

Cin, Ali, *Süheyl ü Nevbahar (Kenzü'l-Bedāyî) İnceleme-Metin-Dizin*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012.

Coleman, Julie- Christian, J. Kay, *Lexicology, Semantics and Lexicography*, John Benjamins Publishing Company, 2000.

Cumakunova, Gülzura, “Türk Sözlük Biliminin Etkileşim Alanları”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 4, Yaz 2011, s. 15-30.

Çakır, Cemal, “Anlamın Bağlam Açısından İncelenmesi: Kökanlambilim ve Artanlambilim”, *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, S: 3, Ankara, 2004, s. 245-255.

Demirci, Ümit Özgür- Korkmaz, Şenol, *Şeyyâd Hamza Yusuf u Zeliha*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2008.

Demirci, Ümit Özgür, “Şeyyad Hamza’nın Yusuf u Zeliha’sındaki Bazı İbareler Üzerine”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 45, Erzurum, 2011, s. 1-8.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006.

Dilaçar, Agop, *Türkiye Türkçesi Sözlüklerinden Seçme Eserler*, Türk Dili, Ankara, 1953.

Dilaçar, Agop, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1995.

Dilçin, Cem, *Süheyl ü Nev-bahār, İnceleme-Metin-Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2016.

- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2013.
- Dornseiff, Franz, *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*, 8. Baskı, De Gruyter, 2004.
- Doğuer, Binnur Erdağı, *Hekim Bereket Tuhfe-i Mübârizî*, TDK Yayınları, Ankara, 2013.
- Eminoğlu, Emin, *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*, Asitan Yayınları, Sivas, 2010.
- Emre, Ahmet Cevat, *Ondördüncü Asır Betikleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1942.
- Ercilasun, Ahmet Bican, *Makaleler 1 Dil, Destan, Tarih, Edebiyat*, Yayına Hazırlayan: Ekrem Arıkoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014.
- Ercilasun, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 15. Baskı, 2015.
- Erciyas, Osman, *Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinden Ferec Ba'de's-Şidde'nin Söz Varlığı (15. Yüzyıl Budapeşte Nüshası)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.
- Erdem, Mehmet Dursun- Yavuz, Serdar- Gürlek, Mehmet- Dost, Ayhan, *Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 2. Baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1999.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım, İstanbul, 2005.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I-II*, TDK Yayınları, Ankara, 2016.
- Erol, Hülya Arslan, *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*, TDK Yayınları, Ankara, 2014.
- Fathi, Besharat, “Uzmanlar ve Uzman Sözlükbilimi: Bakış Açıları ve İhtiyaçlar”, Çev.: Ezgi Aslan, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, S: 21/1, Ankara, 2014, s. 91-112.
- Filizok, Rıza, “Anlam Analizi”, www.ege-edebiyat.org (30.05.2017).
- Fono *Rusça Standart Sözlük Rusça-Türkçe, Türkçe-Rusça*, Fono Yayınları, İstanbul, 2013.

- Gaddar, Zeliha, *Süheyl ü Nevbahār'ın Dilbilgisel Özellikleri ve Dizini*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Denizli, 2012.
- Gökçe, Faruk, *Grammerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri Oğuz Türkçesine Dayalı Tarihsel-Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2013.
- Göksu, Erhan, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015.
- Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 2 Cilt, TDK Yayınları, Ankara, 2007.
- Gülsevin, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- Günay, V. Doğan, *Metin Bilgisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2007.
- Günşen, Ahmet, *İpsalalı Ebu'l-Hayr Mevlid (İnceleme-Metin-Dizin)*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.
- Hartmann, R. R. K.- James, Gregory, *Dictionary of Lexicography*, Routledge, 2002.
- Hartmann, Reinhard, *The History of Lexicography*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 1986.
- İlhan, Nadir, *Geçmişten Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007.
- İmer, Kamile- Kocaman, Ahmet-Özsoy, A. Sumru, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Jackson, Howard, *Lexicography An Introduction*, Routledge, 2002.
- Jackson, Howard, *Sözlükbilime Giriş, Çevirenler: Mehmet Gürlek-Ellen Patat*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.
- Kanar, Mehmet, *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kara, Mehmet, *Ayrı Düşmüş Kelimeler*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.
- Karaağaç, Günay, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2013.

- Karaağaç, Günay, *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015.
- Karahan, Leyla, *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.
- Kardak, Nesibe, *Süheyl ü Nevbahār'da Fiiller*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 1994.
- Kaya, Ceval, "Türkçe Sözlük Sistemi Üzerine İki Not", *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri (20-23 Mayıs 1999 Gazimağusa)*, Hacettepe Yayınları, Ankara, 2001.
- Kocapınar, Pelin, *Kavram Sözlükleri ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014.
- Korkmaz, Zeynep, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar Birinci Cilt*, TDK Yayınları, Ankara, 2005.
- Korkmaz, Zeynep, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar İkinci Cilt*, TDK Yayınları, Ankara, 2005.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, TDK Yayınları, Ankara, 2013.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2014.
- Korkmaz, Zeynep, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2017.
- Köprülü, Mehmet Fuad, *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1934.
- Köktekin, Kazım, *Eski Anadolu Türkçesi*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2011.
- Küçük Murat, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara, 2014.
- Landau, Sidney I., *The Art and Craft of Lexicography*, Cambridge University Press, 2001.

- Li, Yong-Söng, *Türk Dillerinde Sontakılar*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 40, Kebikeç Yayınları, İstanbul, 2004.
- Mansuroğlu, Mecdut, “Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S: 4, İstanbul, 1951.
- McArthur, Tom, *Living Words, Language, Lexicography and the Knowledge Revolution*, University of Exeter Press, UK, 1998.
- Mordtmann, J.H., *Suheil und Nevbehar, Romantisches Gedicht des Mes’ud b. Ahmed* (8 Jhdt. d. H.), Hannover 1925.
- Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Hazırlayanlar: Mürsel Öztürk-Derya Örs, TDK Yayınları, İstanbul, 2009.
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, YKY, İstanbul, 2016.
- Ocak, Fatih, *Süheyl ü Nev-bahār’daki Kelime Grupları*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2006.
- Ölmez, Mehmet, “Tarihî Türk Dillerinin Sözlükleri”, *Kebikeç*, S: 6, 1998, s. 109-110.
- Ölmez, Mehmet, “Türk Dillerinin Sözlükleri ve Türk Sözlükçülüğü”, *Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü*, Dil Derneği Yayınları, Ankara, 1994, http://www.mehmetolmez.org/images/dosya/M_Olmez_C_006.pdf (01.07.2017).
- Ölmez, Zuhale Kargı, “Çağatayca Sözlükler”, *Kebikeç*, S: 6, 1998, s. 137-144.
- Öner, Mustafa- Kaya, M. Yasin- Özşahin, Murat, “Lehçe-i Tatarı’nın Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme”, *Uçeniyе Zapiski Tavriçeskogo Natsionalnogo Universiteta im. V. İ. Vernadskogo Seriya “Filologiya Sotsialniye Kommunikatsii”*, T: 23, 2010, s. 9-19. <http://docplayer.biz.tr/407020-Lehce-i-tatari-nin-soz-varligi-uzerine-bir-deneme.html> (1.07.2017).
- Öner, Mustafa, *Türkçe Yazıları*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.
- Önler, Zafer, *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ II, Sözlük*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 24, Simurg Yayınları, İstanbul, 1999.

- Özkan, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Özezen, Muna Yüceol, *Gelibolulu Mustafa Ali Hilyetü'r-Ricâl ve Söz Varlığı*, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- Özkan, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Özönder, F. Sema Barutçu, *Ali Şîr Nevâyî Muhâkemetü'l-Lugateyn İki Dilin Muhakemesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1996.
- Öztürk, Furkan, *Bakî Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- Özyetgin, A. Melek, *Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı*, www.eurasianhistory.com (16.06.2017).
- Paçacıoğlu, Burhan, *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.
- Palmer, F. R., *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*, Çev: Ramazan Ertürk, Avrasya Yayınları, Ankara, 2001.
- Safiullina, F. S.- Galiullin, K. R., *Tematiçeskiy Russko-Tatarskiy Slovar*, Kazan, 1989.
- Sağol, Gülden, “Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar”, *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Mehmet Akalın Armağanı, S: 8, İstanbul, 1997.
- Sami, Şemsettin, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006.
- Sterkenburg, Piet van, *A Practical Guide to Lexicography Terminology and Lexicography Research and Practice*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2003.
- Şahin, Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- Şahin, İbrahim, *Adbilim*, Pegem Akademi, 2. Baskı, Ankara, 2016.

- Şarlı, Mahmut, “Tanıklarıyla Tarama Sözlüğünde Garibnâme’deki Tanıklığına Başvurulmamış Türkçe Kelimeler”, *Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi*, S:13, 2002, s. 225-237 Erişim: http://sbedergi.erciyes.edu.tr/sayi_13/11_Sarli.pdf (28.06.2017)
- Şimşek, Yaşar, “Edhem Rahimoğlu Tenişev, Sravnitelno-İstoričeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov Leksika, T. 4, Moskova: Nauka, 1997”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Kitap Tanıtım ve Değerlendirme, S: 47, 2015, s. 121-129.
- Şirin, Hatice, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*, Kömen Yayınları, Konya, 2010.
- Şirin, Hatice, “Kıyamet kop- Üzerine”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *Semih Tezcan’a Armağan*, Cilt: 13, Yıl: 13, s. 421-430.
- Taş, İbrahim, *Süheyl ü Nevbaharda Eskicil Ögeler*, Palet Yayınları, Konya, 2009.
- Taş, İbrahim, “qaya gel-/getür- in Old Ottoman Turkish and Its Reflections on Ottoman Poetry”, *Dil Araştırmaları*, S: 14, Bahar 2014, s. 63-74 (17.06.2017).
- Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Divân ve Risâletü’n-Nushiyye*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2005.
- Tekin, Şinasi, “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde ‘Olğa-bolğa’ Sorunu”, *TDAY Belleten*, S: 59, 1973-74, s. 59-157.
- Tekin, Talat, “Türkçedeki En Eski Ödünç Sözler”, *Makaleler 2 Tarihî Türk Yazı Dilleri*, TDK Yayınları, Ankara, 2013, s. 225-228.
- Tekin, Talat, “Tarama Sözlüğü Üzerine Bazı Açıklamalar I”, *Makaleler 2 Tarihî Türk Yazı Dilleri*, TDK Yayınları, Ankara, 2013, s.311-319.
- Tekin, Talat, “Tarama Sözlüğü Üzerine Bazı Açıklamalar II”, *Makaleler 2 Tarihî Türk Yazı Dilleri*, TDK Yayınları, Ankara, 2013, s. 373-383.
- Tezcan, Semih, “Kutadgu Bilig Dizini Üzerine”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C. XLV/2, Nisan 1981, S: 178, s. 23-78.
- Tezcan, Semih, *Süheyl ü Nevbahar Üzerine Notlar*, Simurg, Ankara, 1994.

- Timurtaş, Faruk Kadri, “Eski Anadolu Türkçesi”, *Türk Dünyası El Kitabı*, TKAE Yayınları, Ankara, 1992, s. 120-145.
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Yunus Emre Divânı*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Tuna, Osman Nedim, “Osmanlıcada Moğolca Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, XVIII, İstanbul, 1976, s. 281-314.
- Tunç, Tomris, *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini I-II-III*, TDK Yayınları, Ankara, 1995.
- Turan, Fikret, *Bahşayış Lügati*, TDK Yayınları, Ankara, 2017.
- Türk, Vahit, “Sağ, Oñ, Sol Sözleri ve Kavram Alanları”, *Türkbilig*, 2004/7, s. 125-136.
- Türk Gramerinin Sorunları Bildiriler*, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2015.
- Uluslararası Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı Bildiriler (03-04 Aralık 1999)*, TDK Yayınları, Ankara, 2007.
- III. *Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı 3-4 Kasım 2016*, Editörler: Prof. Dr. Erdoğan Boz-Okt. Dr. Ferdi Bozkurt-Arş. Gör. Dr. Fatih Doğru- Arş. Gör. Duygu Kamacı- Okt. Ezgi Aslan- Okt. Nilay Girişen, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, No: 285, Eskişehir, 2017.
- Ülgen, Gülten, *Kavram Geliştirme Kuramlar ve Uygulamalar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.
- Ülkü, Vural, *Almanca-Türkçe Sözlük 1-2*, TDK Yayınları, Ankara, 1993.
- Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2002.
- Wörterbücher Dictionaries Dictionnaires, Ein internationales Handbuch zur Lexikographie An International Encyclopedia of Lexicography*, Edited by Franz Josef Hausmann- Oskar Reichmann-Herbert Ernst Wiegand-Ladislav Zgusta, Third Volume, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1991.

- Yalım Kaya Bitigi Osman Fikri Sertkaya Armağanı*, Editörler: Hatice Şirin User-Bülent Gül, Türk Kültürü Araştırmaları Armağan Dizisi 10, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2013.
- Yavuzarslan, Paşa, *Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü*, Tiyyem Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Yaylagül, Özen, Türk Dilinde Çok Anlamlılık ve Nedenleri, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 3175-3186.
- Yaylagül, Özen, *Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Mart 2005, ss. 17-51 Erişim için http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/II-1_Mart2005/04_MTAD_2-1_OYaylagul.pdf (1.06.2017).
- Yaylagül, Özen, *Yunus Emre'nin Kavram Dünyası*, Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB), Eskişehir, 2014, s. 449-459 <http://www.bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf2/ozenyaylagul.pdf> (1.06.2017).
- Yelten, Muhammet, *Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 2009.
- Yıldız, Hüseyin *Türk Dilinde Fiillerin Semantik Sınıflandırılması Problemi*, Journal of Turkish Language and Literature Volume: 3, Issue:1, Winter 2017, s. 337-362 Erişim için <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/273057>
- Yılmaz, Emine- Nurettin Demir- Murat Küçük, *Kıyas-ı Enbiya*, TDK Yayınları, Ankara, 2013.
- Yılmaz, Emine- Nurettin Demir, “*Kıyas-ı Enbiya'dan Hareketle Arap Harfli Metin Yayınlarında Sözlük-Dizinle İlgili İlkeler*”, *Bengü Bitig Dursun Yıldırım Armağanı*, Ed. B. Gül, F. Ağca, F. Gökçe, Türkbilig Yayınları, Ankara, 2013.
- Yılmaz, Engin, *Sözlük Bilimi Üzerine Araştırmalar*, Pegem Akademi, Ankara, 2017.
- Yunusoğlu, Mağfiret Kemal, *Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü*, İstanbul, 2012.

Yüce, Nuri, *Mukaddimetü'l-Edeb*, TDK Yayınları, Ankara, 1993.

Zahmacıoğlu, Fatih, *Eski Anadolu Türkçesinde Zenginleştirilmiş Fiiller-14. Yüzyıl Işığında-*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009.

Zgusta, Ladislav, *Manual of Lexicography*, Academia, Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences, Prague, 1971.

Zülfikar, Hamza, “Metin Yayınlarında Söz Varlığının Tespiti ve Anlamlandırılması”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II 20-26 Eylül 2004*, TDK Yayınları, Ankara, 2004.

İnternet Kaynakları

<http://actaturcica.com/>

<http://dergipark.gov.tr>

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

<http://ekitaparsivi.com/>

<http://www.elbrusoid.org/library/slovari/>

<http://eskikitaplarim.com/>

<http://isamveri.org/>

<http://kutadgubiligdizini.appspot.com/>

<http://lexikos.journals.ac.za/>

<http://mtad.humanity.ankara.edu.tr>

http://research.uni-leipzig.de/catalogus-professorum-lipsiensium/leipzig/Dornseiff_602/

<http://tdid.ege.edu.tr/>

<http://turkoloji.cu.edu.tr/>

<http://turuz.com/en/book>

<http://wordvis.com/>

<http://yunus.hacettepe.edu.tr/>

<http://www.akalin.gen.tr>

<http://www.dilarastirmalari.com/>

<http://www.dilbilimi.net/>
http://www.dnb.de/EN/Service/DigitaleDienste/DNBBibliografie/dnbbibliografie_node.html
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuturkiyat/>
<http://www.lingref.com/>
<http://www.lingref.com/cpp/hel-lex/2008/paper2174.pdf>
http://www.mehmetolmez.org/images/dosya/M_Olmez_C_006.pdf
<http://www.tded.org.tr/>
<http://www.tekederlisi.com>
<http://www.ttk.gov.tr/>
<http://www.turkishstudies.net/>
<https://academic.oup.com/ijl>
<https://euralex.org/>
<https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/>
<https://www.goodreads.com>
<https://play.google.com/books/>
<http://www.pdfdrive.net/>
<https://sozmer.ogu.edu.tr/>
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
<https://tr.scribd.com/>
<https://www.academia.edu/>
<https://www.britannica.com/topic/Turkish-language#>
<https://www.degruyter.com/viewbooktoc/product/61548>
<https://www.deutsche-biographie.de/>
<https://www.merriam-webster.com/>
www.acikarsiv.gazi.edu.tr
www.dergiler.ankara.edu.tr
www.ege-edebiyat.org
www.eurasianhistory.com
www.tdk.gov.tr